

Robert Merle
Liliom és bíbor
Fordította: Kamocsay Ildikó
Európa Könyvkiadó Budapest, 1998

I. fejezet

Az udvari pletykák szerint XIII. Lajos mélységes gyanakvást táplált Richelieu iránt, amikor meghívta Tanácsába. És ez valóban így volt. Ugyanakkor azt is beszélték, hogy kizárólag anyja ösztökélésére tette meg a bíborost tanácsosává. Amiről viszont szó sincs.

Ha létezett valaki, akinek a kérésére Lajos nem akart és nem is tudott hajlani, az éppen ez a hozzá oly közel álló asszony volt, aki annyiszor megalázta és megszegyenítette gyermekkorában, s még később is, hiszen kétszer támadt hadaival ellene. Hogy is bízhatott volna az anyja zsarnoksága alól épp felszabadult Lajos a bíborosban, az 1617 áprilisában meggyilkolt aljas Concini miniszterében, aki ráadásul az anyakirályné tanácsadója lett, miután Medici Máriát a fia Blois-ba száműzte?

Az évek során azonban lassan módosult Lajos ítélete. S végül elismerte, hogy Richelieu mindig arra használta a befolyását, hogy mérsékelje Medici Máriát, már amennyire ez lehetséges.

Azt is elismerte, hogy a bíboros igen nagy tehetségű ember, s bár bizonyos értelemben épp a tehetsége miatt tartott tőle - félt, hogy a főpap, ha hatalomhoz jut, megpróbál majd zsarnokoskodni fölötte -, oly mélységesen undorodott már középszerű, alattomos, hivatali hatalmukkal visszaélő minisztereitől, hogy végül úgy döntött, próbaképpen, legalábbis egy időre, megajándékozza Richelieu-t a bizalmával - ha nem váltja be a hozzá fűzött reményeket, jön a tronszonjárás. [Annak a titkárnak a neve volt Troncon, aki a kegyvesztés hírére megvitte az érintetteket] De milyen jól kamatoztatta Richelieu azt a kis bizalmat, amit oly sok fenntartással adott neki a király!

Lajos lassacskán ráébredt, hogy hibát követett el, amikor hamis vádak alapján száműzte Schomberg-t, a pénzügyminisztert. S azt is gyorsan belátta, hogy e hibát mindjárt egy másikkal is tetézte, amikor leváltott minisztere helyébe La Vieuville-t, a bankár Beaumarchais vejét ültette. A király, mint mindig, most is gyorsan cselekedett: bebörtönözte La Vieuville-t az Amboise-kastélyba. Beaumarchais-nak, aki ellen szintén vizsgálat indult, még volt annyi ideje, hogy elmeneküljön, s bevegye magát Noirmoutiers szigetére.

Lajos ekkor felállított egy bíróságot, a közpénzek hűtlen kezelésének a vizsgálására. A bíróságnak La Vieuville-en és Beaumarchais-n kívül még vagy ötven bankár fölött is ítélnie kellett. A király igazságos és szigorú ítéletet követelt. Ám mielőtt működésbe hozta volna a bűnösöket összeűző gépezetet, tanácskozott Richelieu-vel.

Senki sem értett jobban a bíborosnál ahhoz, hogy egy ügynek megmutassa színét és visszáját, a "pró"-t és a "kontra"-t, s anélkül hogy a maga véleményét elárulná, látszólag teljességgel őfelségére bízva a lehetséges megoldások közötti választást s a végső döntést. A "kontra" ezúttal oly meggyőző volt, hogy a jó ítélőképességű Lajos csakis mellette dönthetett.

Engedje meg az olvasó, hogy összefoglaljam ama rövidke szónoklatot, melyet ez alkalommal a bíboros a király előtt tartott.

- Felség, ezek az urak valóban szemérmetlenül fosztogatták a királyi kincstárat, s ezáltal rendkívül nehéz helyzetbe hozták felségedet, hiszen pénz nélkül semmiféle politika nem folytatható. Főbenjáró bűnt követtek el tehát felséged ellen, amiért kiérdemelték a halálbüntetést. Ám, ha ezt követőleg megfosztja felséged e gazembereket minden birtokuktól, vajon fedezné-e értékük az eltulajdonított milliókat? Nagyon valószínű, hogy nem. Van azonban egy másik megoldás is, Sire: tárgyalhatnánk mindjűkkel, külön-külön, s tartozásuk maradéktalan megfizetése fejében szabadságot ajánlhatnánk nekik.

Természetesen felségeden áll, hogy a két megoldás közül melyiket választja.

- Tárgyaljon, kedves rokon! Tárgyaljon! - mondta a király, pillanatnyi gondolkodás után.

Richelieu-t mámorító érzés töltötte el, valahányszor a király "kedves rokonnak" szólította. Nyájas olvasóm, te persze tudod, hogy a protokoll szerint őfelsége tartozott a bíborosoknak ezzel a hízalgő megszólítással. Richelieu azonban jól tudta, hogy immár többről van szó kötelező fordulatlánál: a bankárok ügyében Lajos az ő tanácsa szerint járt el.

Richelieu valóban tárgyalt a bankárokkal, s a lehető legszelídebb hangon értésükre adta, hogy Lajostól a

legrosszabbra számíthatnak, ha a tárgyalás nem vezet eredményre. Türelemmel és ügyességgel végül vagy tizenötmillió aranyat préselt ki belőlük. Lajos végtelen örömmel figyelte, mint telik meg a kincstár, s viszonzásul olyan kiváltságban részesítette Richelieu-t, mint azelőtt még soha senkit: a tanácsát kérte az új pénzügyminiszter személyét illetően.

Négyszemközt tanácskoztak őfelsége szobájában, s nekem kezdetben sejtelmem sem volt, miről folyik odabent a szó; az előszobában ültem, mert a király hívatott, de nem tudtam, miért. A várakozás hosszúnak tűnt, homlokomat az ablaküveghez nyomva bámultam a zuhogó esőt, amely sűrű cseppekben, megállás nélkül hullott ezen a napon a ködös Párizsra. Ráadásul reggel, hiúságból egy olyan csinos, könnyű anyagból készült zekét és nadrágot vettem föl, amely igencsak lenge viseletnek bizonyult a tavaszi hidegben. Végre kinyílt a király szobájának ajtaja, s feltűnt Berlinghen.

- Gróf úr, őfelsége várja - mondta.

Beléptem, s kalpagomat levéve térdet hajtottam a király előtt, azután tiszteletteljesen köszöntöttem a bíborost is, s amíg ezt a kettős feladatot végrehajtottam, magamban nyugtáztam, hogy Lajos, kalappal a fején, egy olyan karosszékben ül, amellyel szemben van egy másik is, de üresen, mert Richelieu állt. Ebből arra következtettem, hogy Lajos helytel kínálta a törekeny egészségu Richelieu-t, a bíboros azonban, a király iránti mélységes tisztelettől fűtve, nem fogadta el az ajánlatot.

A bíboros hajadonfűtt állt, egyik kezében bíborosi kalapját tartotta, a másikkal meg a szék háttámlájába kapaszkodott, nyilván, hogy lábára így kisebb teher nehezedjék. Harminckilenc éves lehetett ekkortájt, és külsején semmi nevetnivaló nem akadt: magas, karcsú férfi volt, mozdulatai kecsesek, testtartása elegáns, orra hajlott, arca hosszúka s finom metszésű, melyből kiragyogott csodás, fekete szeme.

Idősebbnek látszott a koránál. A huszonhárom éves Lajos viszont fiatalabbnak látszott, mint amennyi volt, mert megőrizte orcájának gyermeki bársonyosságát, s egyetlen ránc sem jelent még meg a szeme körül. Ajka is gyermeki mód duzzadt és piros volt. Az egyetlen, ami felnőttre vallott már ebben az arcban, a szempár, melyből fensőbbiség, szigor és bizalmatlanság sugárzott; ám ez a bizalmatlanság időnként, egy-egy röpke pillanatra, a szeretetteljes bizalom kifejezésének adta át helyét.

A bíboros tizenhat évvel volt idősebb a királynál, ám látszat szerinti koruk az egyiket még öregebbnek mutatta, a másikat még fiatalabbnak, olyannyira, hogy apának és fiúnak is nézhette őket az ember. Ahogy jobban szemügyre vettem őket, átsuhant az agyamon, hogy ha az őket összefűző, még új s könnyen szakadó kötelék a jövőben tartósnak bizonyul, Lajos, kiemelkedvén a IV. Henrik meggyilkolása óta tartó hosszú éjszakából, apára lelhet a tapasztalt és bölcs tanácsosban, aki azoknak a tehetségtelen vagy túlon túl mohó minisztereknek a helyébe lépett, akik veszélybe sodorták az államot.

Látszólag óriási volt a távolság a protokoll szerint kalpagját a fején tartó és ülő király, s a fedetlen fővel álldogáló főpap között. De úgy éreztem, hogy a bíborosnak a felkent király iránti, már-már ünnepélyes tisztelete azt a szavakban ki nem fejeződő hódolatot viszonzotta, amit a fiatal király érzett a bölcs és tapasztalt felnőtt iránt.

- Kedves rokon - mondta Lajos, amikor a szobába léptem -, ismeri Orbieu grófot?

- Sire - mondta a bíboros, miközben igen nyájas mosolyt villantott felém, hiszen a király közvetlen környezetéhez tartoztam, s így mindenképp számolnia kellett velem -, ismerem Orbieu grófot; Joseph atya beszélt nekem róla, aki három okból is igen nagyra tartja. (A bíboros még egy egyszerű, baráti beszélgetés közben is megszámoztta érveit.) Primo, királyának feltétlen és odaadó híve. Secundo, szorgalmasan s nagy hozzáértéssel irányítja orbieu-i birtokát. És tertio, ifjúi éveiben fontosnak tartotta, hogy sokat tanuljon, s így elsősorban is az idegen nyelvek ismeretében jeleskedik.

- Nagyuram - mondtam, és ismét meghajoltam felé, éppoly mélyen, mint először-, ami az idegen nyelvek tudását illeti, eminenciádnak igazán nincs miért irigykednie másokra...

Még hozzátehettem volna, hogy a görögön és a latinon kívül a bíboros olaszul és spanyolul is beszél, de inkább lenyeltem a bókot, nehogy hízelgésnek tűnjék, mert azt Richelieu nagyon utálta. Nem mintha a legcsekélyebb mértékben is szerény lett volna, épp ellenkezőleg, de mivel ő maga nagymestere volt a gyakorta burkolt, de jól időzített hízelgésnek, illetlennek, sőt egyenesen sértőnek érezte, ha vele szemben vetemedik valaki ilyesmire. Valóban fölötte állt az effajta fondorlatoknak, ha nem is születését tekintve, hiszen csupán gazdag polgárokkal keveredett vidéki nemesi családból származott, de határozott jelleme és rendkívüli tehetsége révén, melynek tökéletesen tudatában volt.

- Tudja-e, kedves rokon - folytatta Lajos -, hogy amidőn Schomberg kegyvesztett lett, Orbieu volt olyan vakmerő, hogy fölkereste a lakosztályában és vigasztalta magányában? És nemcsak vigasztalta, hanem utóbb még el is hozta nekem Schomberg levelét, amelyben arra kért, indítsak parlamenti vizsgálatot, felderítendő, miként is látta ő el pénzügyminiszteri teendőit. Miként vélekedik, kedves rokon, a gróf magatartásáról?

- Sire - mondta a bíboros mosolyogva -, egy cselekedetet kétféle módon ítélnék meg. Primo, hogy milyen kockázattal jár. Secundo, hogy milyen előnyök származhatnak belőle.

- A kockázat nagy volt - jelentette ki Lajos. - Orbieu is kegyvesztetté válhatott volna.

- De nem vált, Sire - mondta Richelieu.

- Valóban nem - hagyta helyben Lajos. - Amit tett, nem volt kedvem ellen való. Megindítottam a vizsgálatot, amit a Schomberg kért, s amelyből oly fehéren került ki, mint a hó.

- Az eredmény tehát excellentissime! - mondta a bíboros, aki szívesen használta az olasz szuperlatívuszt. - Sire - folytatta azután -, engedelmeivel föltennék egy kérdést Orbieu grófnak.

- Kérdezzen csak, kedves rokon.

- Gróf úr - fordult hozzám Richelieu -, úgy véli, hogy Schomberg jó pénzügyminiszter volt?

Jól megrágtam a választ, mielőtt kimondtam volna, hiszen - a bíboros filozófiája szerint - feleletemet is két módon lehetett megítélni: primo, hogy milyen veszélyt vállalok vele, secundo, hogy milyen eredményt várhatok tőle. De mivel nem vagyok olyan elmés, mint a bíboros, úgy döntöttem, hogy egyszerűen csak őszinte leszek.

- Eminenciás uram - mondtam -, Schomberg úr nagyon becsületes ember és kitűnő katona, de a pénzügyekhez nem ért.

- Bravó, bravissimo, gróf úr! - mondta Richelieu -, őfelsége is éppen így gondolja! Bár visszahelyezi Schomberg urat a pénzügyminiszteri székbe, úgy döntött, hogy segítségképpen mellé rendeli Marillac és Champigny urat, akik viszont mindketten kitűnően értik a pénzügyeket.

Majd szétvetett az öröm, amikor így megtudtam, hogy Schomberg visszakapja hivatalát, s mivel biztos voltam benne, hogy a bíborosnak volt ebben némi szerepe, akárcsak Marillac és Champigny kinevezésében is, csodálgattam az ügyességét, hogy tudniillik miután a kívánt célt elérte, a király érdemeként tüntette fel azt, amiről igazában ő határozott.

- Sire - mondtam, mély meghajlással -, nagyon boldog vagyok, hogy felséged visszahelyezte hivatalába Schomberg urat.

- Az ügy ezzel megelégedésemre lezárult - mondta a király, egy pillantást vetve zsebórájára, amit zekéje ujjából húzott elő.

S máris felpattant székéről. A gyors és heves mozdulat nyilvánvalóvá tette a számomra, hogy vadászni készül, hiszen időközben elállt az eső.

- Sioac - mondta, elhagyva az "r" betűt a nevemből, amint kisgyermekkorában tette (felnevekedt pedig mindig olyankor, ha kedves akart lenni hozzám) -, kegyelmed utazik, az éri költségemre, Anjou-ba Schomberg úrhoz, hogy közölje vele szándékamat, s az udvarba hozza. Du Hallier úr a rendelkezésére bocsátja egyik hintómat, és erős kíséretet is kap.

Du Hallier is tagja volt a Lajos-féle összeesküvésnek - csakúgy, mint fivére, Vitry, Déagéant, Troncon és én, s még néhányan -, amely odavezetett, hogy Concinit meggyilkolták, az anyakirálynét pedig megfosztották a hatalomtól, pedig a fondorlatoktól sem visszariadva, körömszakadtáig ragaszkodott hozzá, és semmiképp sem akarta átadni a tulajdon fiának. A kalandor meggyilkolása után Vitryt, aki gárdakapitány volt, a király Franciaország marsalljává tette, de senki sem mert volna rábízni egy hadsereget, Du Hallier főhadnagy pedig Vitry helyébe lépett mint gárdakapitány, és nagyon jól megállta a helyét, lévén az izmai még a meráni nőknél is vastagabbak.

Du Hallier tagbaszakadt fickó volt, arca durva és cserzett bőrű, orra túl nagy, ajka túl széles, a haja vörös, kicsiny szemének tekintete bárgyú. Amint meglátott, rám vetette magát, s őszinte örömeiben úgy megölelt, hogy majd megfojtott. Az ő szemében már mindörökké "április huszonegyedik" összeesküvő voltam. Vagyis valaki, aki az udvar krémjéhez tartozik, s ráadásul annak a Schomberg-nek rettenthetetlen védelmezője, aki a királyi gárdisták körében igen nagy népszerűségnek örvendett.

Amiután így megölelgetett, belém karolt, azaz erős keze satujába fogta a karomat, s elindultunk, hogy kiválasszuk a hintót, amelyen utazni fogok.

- Mi a csudát képzelsz, Du Hallier? - álmélkodtam. - Csak nem egy királyi hintón akar utamra bocsátani?

- Az összes hintó a királyé - válaszolta Du Hallier.

- De az ajtókra rá van festve a király címere! - állapítottam meg, miután végignéztam a kocsisínen sorakozó vagy fél tucat, aranyozott hintót.

- Tán vakarjuk le őket a kegyelmed kedvéért? - hahotázott Du Hallier, oly harsányan, hogy egy mén felnyerített a közeli istállóban, s patájával eszeveszetten rugdosta az ajtót.

- Ez a szegény Ramszesz nagyon ideges mostanában - mondta Du Hallier. - Elzárták tőle a kedvenc kancáját, hogy pihentesse a fűtykösét, mert hétfőn meg kell hágnia egy telivér kancát. Elhiheti, Orbieu, a királyság legszebb fiatal kancáit kapja ez a nyavalyás. Meg is hágná őket. De mindnél jobban szereti a

saját párját, pedig az már megvan tizenöt éves is!...

Tudtam, hogy Du Hallier semmi mást nem szeret, csak a lovakat, csak rájuk gondol, róluk álmodik és beszél (s e szeretetről a testéből áradó, átható istállószag is tanúskodott), ezért hát mindent megtettem, hogy a beszélgetést visszatérjem eredeti medrébe.

- Du Hallier, az isten szerelmére! Címeres hintók! Azt akarja, hogy amerre utazom, mindenütt azt higgyék, a király érkezett?

- Senki se fogja azt hinni! A király mindig nagy kísérettel utazik, a kegyelmedé meg egészen kicsiny lesz! Pár nyavalyás muskétás, meg a parancsnokuk, egy ostoba kis főhadnagy, és egyetlen szekér az impedimentá-nak!

Ez a latin szó a csomagokat jelentette, és Du Hallier csak azért ismerte - ami egyébként elég meglepő volt -, mert ebben a formában szerepelt a testőrség szabályzatában. Az "ostoba kis főhadnagy" kifejezés pedig nem minősült sértésnek egy gárdakapitány szájából. Épp ellenkezőleg, egészen mindennapos volt.

- És ki ez a főhadnagy?

- Az unokafivérem, Clérac úr. Kegyelmednek tetszeni fog. Én ajánlottam be főhadnagynak a muskétások gárdájába, amit két éve hozott létre a király. Périgord-i ő is, mint a kegyelmed apjaura. Na, mondja már meg, Orbieu, melyik hintót választja!

- A legjobbat...

- Az őfelségéé!

- Akkor a legerősebbet.

- Az is őfelségéé!

- Akkor azt, amelyiknek a legjobb a rugózása!

- De hát az is az övé! - hahotázott Du Hallier.

És Ramszesz újra nyeríteni kezdett, és eszeveszetten rugdosta az ajtót.

- Kedves Du Hallier barátom, az idő sürget. Válasszon helyettem hintót. Tökéletesen megbízom kegyelmedben.

Ezzel búcsút vettem tőle, persze csak miután ismét úgy megölelt, hogy kis híján megfojtott, majd kissé megviselten elindultam, hogy felkeressem Marillac urat, aki most átmenetileg a pénzügyminiszteri teendőket látta el, hogy a későbbiekben majd a posztjára visszahelyezett Schomberg jobbkeze legyen. A kancellár társaságában találtam, aki rám bízott egy levelet. A levél Schomberg-nek szólt, s az állt benne, hogy ismét ő a királyság pénzügyminisztere. A kancellár előszóban azt is elárulta, hogy őfelsége néhány hónap múlva Franciaország marsalljává szándékozik kinevezni Schomberg urat.

- Megkapja, mi szem-szájnak ingere! - mondta Marillac, aki olyan faragatlan, durva és nyegle volt, amilyen nyájas és udvarias a kancellár. - Schomberg mindjárt két járandóságot húz: úgy is, mint pénzügyminiszter, meg úgy is, mint Franciaország marsallja.

Ezt olyan savanyú képpel mondta, mintha az ő zsebéből emelnék ki Schomberg jövedelmét.

- Őfelsége engem bízott meg, gróf úr - folytatta -, hogy folyósítsak kegyelmednek az úti kiadásokra húszezer tallért.

- De hiszen ez nagyon sok! - kiáltottam meglepetten.

- Túl sok - szögezte le Marillac. - Annál is inkább - tette hozzá igen bárdolatlanul -, mivel egyetlen lovas is elég lett volna hozzá, hogy Schomberg-t Anjou-ból Párizsba hozza.

- Őfelsége azonban másként határozott - szólt közbe a kancellár, aki láthatólag illetlennek találta, hogy Marillac bírálni mer egy királyi döntést.

- Szerintem ez a bíboros ötlete volt - mondta Marillac, igen keserves ábrázattal. - A bíboros odavan a pompáért és a látványos jelenetekért.

A bíborost érintő fullánkos megjegyzése igencsak meglepett, hiszen az udvarban mindenki tudta, hogy Marillac neki köszönheti előmenetelét.

Marillac minden további ceremónia nélkül hátat fordított nekem, egy írnok pedig hozta a zsákot, s tartalmát a pultra borította. Teremtőm! Van-e szebb muzsika az egymásra hulló tallérok csengésénél?!

Az írnok leszámolta előttem a pénzt, majd visszatette a zsákba, melynek száját jó erős zsineggel bekötötte, s átnyújtotta nekem. La Barge gondjaira bízam a temérdek pénzt, aki köpenye alá rejtette a zsákot, s amíg elértünk louvre-béli lakásomig, szünet nélkül a súlyára panaszkodott.

- Nehéz, mint az ólom, gróf úr! - morgolódott, mögöttem lépkedve.

- Lárifári, fiam! - mondtam nevetve. - Ha a tiéd volna, pihekönnyűnek éreznéd!

Őfelségét vacsora közben találtam.

- Sioac - mondta -, ne sajnálja az időt erre az utazásra! Schomberg bizonyára ünnepséget rendez Anjou-ban a kegyelmed tiszteletére, és helyesnek találnám, ha visszafelé jövet megállnának Orbieu-ben,

s kegyelmed viszonzná a lakomát. Tegyük meg Clérac úrral a szükséges előkészületeket, és induljanak mihamarább.

Elbúcsúztam Lajostól, és meleg hangon köszönetet mondtam döntéséért, hiszen bizonyosra vettem, hogy ellentétben Marillac feltételezésével, igenis tőle származott az ötlet, nem Richelieu-től, hogy én utazzam Schomberg-ért, mert őfelsége, bár első pillanatban ingerelte, hogy az udvarból egyedül én kerestem fel a kegyvesztett Schomberg-t, végül is nagy szívjóságában meghatódott tettemen, s kárpótlásképpen döntött úgy, hogy én vihessem meg a jó hírt a pénzügyminiszternek.

Még alig pirkadt, amikor La Barge-t elküldtem Clérac úrhoz, arra kérve őt, hogy az én társaságomban költse el a reggelijét. Alighogy a lovászsom visszatért, Clérac is megjelent, s úgy találtam, nagyon gyorsan és ügyesen intézkedik, ahhoz képest, hogy csak egy "ostoba kis főhadnagy". Nem kívánt velem reggelizni, mert már evett odahaza, de később azért elfogadott egy pohár burgundit néhány vajás pirítós kenyérrel.

- Úgy számolom - mondta -, hogy hatszori megállással érhetünk Angers-ba. Első pihenőhelyünk természetesen a kegyelmed orbieu-i birtoka lesz. A következők pedig: Chartres, Nogent-le-Rotrou, Le Mans és a hosszú út végén La Flèche. A lovakra is tekintettel kell lennünk, így egy-két napi pihenőkkel számolva az utazás egy hétig fog tartani.

- És hol száll meg a kíséret?

- A vendégfogadókban, ha nem túl bolhásak, vagy monostorokban, ha a szerzetesek nem túl mohók, és nem akarják a végsőkig kiszípolozni gróf uramat.

- Hát én, Clérac úr, én hol lakom majd?

- A püspöki palotában, ha lesz ilyen, vagy a bírónál. De az is elképzelhető, hogy egynémely városban, ahol megállunk, akad néhány jóra való vidéki nemes, aki megtiszteltetésnek tekinti majd, ha vendégül láthatja a gróf urat.

- Hány muskétás jön velünk?

- Huszonöt. A testületünk egynegyede.

- Kegyelmed tudja, miért muskétásokat rendelt mellém testőrségül a király?

- Jó a hírünk - válaszolta Clérac szerényen. - Jobb, mint a királyi testőröké?

- Ó, nem, nem! A testőrök kiválóak! De mi köztudomásúan jól álljuk a sarat az előre nem látott összecsapásokban.

- Mit nevez kegyelmed, Clérac úr, "előre nem látott összecsapásnak"?

- A rajtaütést és a kelepcét.

- De ki az ördög merné ebben a királyságban megtámadni a király hintáját? Az útonállók talán?

- Nem, ők nem mernének ilyet tenni. De a hugenották ellen viselt hadjáratainknak vannak bizonyos kellemetlen következményei: a dezertált katonákból összeállt fegyveres bandák, vagy - ami még rosszabb - azok a zsoldosok, akiket elbocsátottak a katonai szolgálatból, és akik hazatérve mindent elpusztítanak, ami az útjukba kerül, legyilkolják a parasztokat, elrabolják az élelmet, megerőszakolják a lányokat. Ezek azért oly félelmetesek, mert értenek a fegyverforgatáshoz.

- És ők ránk támadhatnak? - kérdeztem. - Vajon miért?

- Hát hogy elvegyék a fegyvereinket, a lovainkat és a király hintóját!

Ezt hallva, már nem is örültem annyira ennek a két hétig tartó sétakocsizásnak - egy hét oda, egy vissza

- őfelsége selymes-aranyos hintójában, ugyanakkor ágaskodott bennem a kisördög, s nagyon is kedvemre való lett volna együtt verekedni ezekkel a derék muskétásokkal, és persze aprítani a gonoszokat, akik netán nekünk rontanak.

De amint jól tudjuk, a valóságban semmi sem úgy történik, ahogy elképzeltük, akár jót, akár rosszat vártunk. A Párizsból Angers-ba, majd Angers-ból Párizsba vezető úton egyetlen muskétalövés sem dördült el. Hol a püspöknél szálltam meg, hol a bírónál, és mind jóltartottak, leszámítva, hogy ezenközben egyiknek a homiliáit, másoknak a szónoklatait is el kellett viselnem. Egyszer, egyetlenegyszer fordult csak elő, hogy - Clérac úr szavaival élve - egy "jóra való vidéki nemes" ajánlotta fel vendégszeretetét, mely eset oly különös s oly tanulságos volt, hogy méltán kap helyet emlékiratomban.

La Flèche-ben történt, ahol előreküldött embereinknek sikerült elérniük, hogy a jezsuiták híres kollégiumukban elhelyezzék egy éjszakára kíséretemet. Magam is oda igyekeztem, amikor a hintó ablakán át észrevettem, hogy egy kis lófitúti gyerek rohan a hintóm mellett, s valami papirost lobogtat. Kikiabáltam a kocsisnak, hogy álljon meg, azután az ablakon kihajolva megkérdeztem a fiútól, mit kíván.

- Kegyelmed vána az a geróf - kérdezte zihálva -, aki a kerál hintójába utazik?

- Persze hogy én vagyok. Talán nem látod a címet az ajtókon?

- Akkor kigyelmed az Orbieu geróf?
 - Személyesen.
 - Akkor át köll adnom egy hölgy levelit.
 Ahelyett azonban, hogy a levelet felém nyújtotta volna, a háta mögé dugta, nehogy valahogy elérhessem.
 - Add már ide! - mondtam. - Mire vársz?
 - Hogy fizessen! Mer a hölgy egy fityinget se adott.
 Jól megnéztem magamnak a kis alkuszt. Nem lehetett több tízévesnél, rongyos volt és mocskos, a szeme azonban elevenen csillogott.
 - Hogy hívják azt a hölgyet?
 - Candisse báróné.
 - Nem ismerem. Miből gondoltad, hogy pénzt kaphatsz a szolgálatodért?
 - Megmondhatom: abbul, hogy a hölgy olyan szép, mint a szent szűz.
 - Akkor fizessen neked a szent szűz!
 - Hát az is inkább fog, mint a Candisse báróné! Mer az még a szarát is megenné!
 Elnevettem magam, és adtam neki egy garast a levélért, kettőt meg azért, hogy megnevettetett. Piszkos markába fogta a három garast, s úgy nézte, mint valami csodát, azután foltos nadrágja zsebébe süllyesztette, jó mélyen, s közben körbenézett, mintha azt mondta volna: "Na, vegyétek el, ha meritek!"
 Megkérdeztem tőle, ki ez a Candisse báróné.
 - Egy özvegy - válaszolta. - De megvan rajta minden, ami egy asszonyon köll hogy legyen.
 - És mennyi idős lehet?
 - Mint a geróf úr.
 De ennél többet nem mondott, a további lehetséges közlendőket ugyanolyan gondosan eltette magának, mint a pénzt, és elnyargalt.
 Elolvastam a levelet. Elegáns stílusban azt adta tudtomra, hogy - amint előre sejtettem - a báróné kész szállást nyújtani nekem egy éjszakára. Mivel nem szeretem a zsákhamacskát, elküldtem hozzá a lovászomat, hogy tolmácsolja hálámat és köszönetemet, no meg hogy megnézzze magának a bárónét, s az eredménytől függően elfogadja vagy elutasítsa a meghívást.
 - Gróf úr - jelentette a visszatérő La Barge kaján mosollyal -, ha valami hátsó gondolatai támadtak volna e meghívással kapcsolatban, hát verje ki őket gyorsan a fejéből. Candisse báróné olyan szép ugyan, hogy egy szentet is kísértésbe hozna, de nagyon ájtatos asszony. Állig begombolt, fekete ruhát visel, arca réveteg, mintha már nem is ezen a világon volna, s elhaló hangon beszél. Ráadásul az egész lakása tele van feszülettel, ájtatos festményekkel, Szűzanya-szobrokkal, szentképekkel és mindenütt tömjénszag árad. Mintha parókián volnánk...
 - Tehát udvariasan elutasítottad a meghívást?
 - Épp ellenkezőleg, uram, elfogadtam.
 - Hogyhogy?
 - Úgy gondoltam, hogy mindent egybevetve, jobb egy ájtatos és szép özvegy, mint a jezsuiták, akikről az utóbbi nem mondható el. Legalább a szeme jóllakik, gróf úr.
 - És arra nem gondoltál, mennyire unatkozom majd ennek a szent asszonynak a társaságában?
 - Szent, gróf úr? - kérdezte La Barge, és sokat tudóan magasra felvonta szemöldökét. - Csak akkor állíthatjuk egy asszonyról, hogy szent, ha már próbára tettük...
 - Elbizakodott tacsó! Te akarsz kioktatni engem? Hiszen nemrégiben még, amint hallottam, csak szájtátva bámultad a szép Zohra keblét, de eszedbe sem jutott, hogy meg is érinthetné.
 - De közben idősebb lettem, gróf úr - vágott vissza az alig húszéves La Barge.
 Megkértem, üljön a kocsis mellé, s mutassa neki a Candisse-palotához vezető utat.
 - Gróf úr - mondta elvörösödve -, hogy ülhetnék én a kocsis mellé? Engedje meg, hogy inkább lovon menjek a hintó elé! Ez sokkal inkább illenék a posztomhoz!
 - La Barge, ha muskétás volnál, tudod, milyen büntetés várna rád, ha nem engedelmeskednél egy tisztnek?
 - Tudom, grófúr. Ezért is határoztam úgy, hogy a Szentlélek lovagjának szolgálatába állok, aki jó, emberséges és irgalmas férfiú.
 - Nagyon szemtelen vagy te, La Barge. Na jó, pattanj nyeregbe, de gyorsan, mielőtt előkapnám a botomat!
 Ezt persze csak úgy mondtam, hiszen még apród korában sem ütöttem meg soha.
 Mielőtt La Flèche-be értünk volna, megálltam egy falusi vendégfogadóban, átöltöztem a legszebb ruhámba, s felkötöttem udvari kardomat is (jó keresztanyám, Guise hercegné ajándékát), s mielőtt

elindultam volna Candisse báróné kastélyába, még valamivel kiegészítettem csudás öltözékemet, mert La Barge beszámolója alapján úgy ítélt meg, hogy kiválthatom vele a szép, ájtatos özvegy elismerését: a nyakamba akasztottam a Szentlélek lovagjainak kék szalagját; a keresztet ékesítő fehér galamb minden bizonnyal elnyeri majd vendéglátóm tetszését.

Candisse báróné igen szép kastélyának kapuját egy libériás inas tárta ki előttünk, aki meglehetősen régimódinak tűnt; hívta a maggiordomó-t, aki mély meghajlás után közölte velem, hogy a neve Lésignasse, s hogy a báróné nem fogadhat azonnal, mert éppen ájtatosságát végzi, amely hosszú ideig eltart, valószínűleg egészen vacsoráig, de ezen idő alatt ő a szolgálatomra áll, s kész minden kívánságomat teljesíteni.

Kijelentettem, hogy semmivel sem szerezhetsz nekem nagyobb örömet, mint ha fürdőt készíttet, hogy felfrissüljek a hosszú út után, s borbélyt hívat, aki megigazítja a bajuszomat. Lésignasse úr e kívánság hallatán szigorúan összeszorította ajkát, mert nyilván úgy találta, hogy túl nagy gondot fordítok mulandó porhüvelyemre. Mindazonáltal kész volt teljesíteni a kérésemet, amit én igen nyájasan megköszöntem, bár cseppet sem találtam szeretetre méltónak a maggiordomó-t. Sovány ember volt, inkább valahogy hosszú, mint magas, fekete szemöldöke összenőtt az orra fölött, szemét többnyire lesütötte, s arckifejezése alapján egy párbajhős és egy egyházi fura keverékének tetszett.

Ezután belépett egy meglehetősen takaros komorna, aki egyáltalán nem volt még olyan élemedett korú, amilyenek a fürdetőnők lenni szoktak; csinoska volt, de nagyon sovány, mint minden szolgáló ebben a házban, akik láthatólag több kenyérvéget ettek, mint pecsenyét. Hűvösen és barátságtalanul közölte, azért jött, hogy levetköztessen. S ezt meg is tette, a legcsekélyebb zavar nélkül. Hogy valamiféle társalgásba kezdjünk, megkérdeztem a nevét, amire azonban ő igen udvariatlanul válaszolt:

- Gróf úr - mondta, anélkül, hogy rám emelte volna a szemét -, semmi szükség rá, hogy tudja a nevemet. Csak megfürdetem, s többé engem nem lát.

Amikor már anyaszült meztelen voltam, hozott egy zsámolyt, hogy beléphessek a kádba, majd elmerüljek benne, ami végtelen gyönyörűségemre szolgált a hosszú út után. A leány ezután jó erősen dörzsölni kezdte a hátam és a mellem. Amikor azonban a keze mélyebbre merült a vízben, érintése gyöngédebbé vált, ami nem maradt rám minden hatás nélkül. A lágyabb mozdulatok azonban sokkal inkább vizsgálódásnak tündek, mint simogatásnak, a lány minden egyes alkalommal gyorsan visszahúzta a kezét, s arckifejezése továbbra is oly hűvös és távolságtartó volt, mint amikor a szobába lépett.

Megérkezett a borbély, s a komorna mély meghajlás után kihátrált, de eközben sem nézett rám, s a szemében nem csillogott semmi melegség. Amíg a borbély ügyesen megigazította bajuszomat és körszakállamat, azon töprengtem, hogy vajon a kis szobalány nem ugyanazt a szerepet játszotta-e, mutatis mutandis, [hasonló a hasonlóhoz (latin)] úrnője megbízásából, amit La Barge az enyémből: vagyis hogy nem felderítőnek küldték-e; persze ő sokkal világosabban láthatott bizonyos részleteket, mint a lovászmester... E gyanút azonban gyorsan elhessentettem magamtól, mint ami fel sem merülhet egy olyan ájtatos hölgygel kapcsolatban, amilyen a hírek szerint Candisse báróné.

A borbély végre magamra hagyott, miután halálra fárasztott a fecsegésével, s ismét Lésignasse úr jelent meg, aki ezúttal egy másik komorna gondjaira bízott, utasítván őt, hogy mutassa meg a szobámat. Ez az újabb komorna úgy festett, mint egy apáca, aki nehezen bírja már a zárdabéli böjtöt: arca betegesen sápadt volt, melle beesett, végtagjai akár a póklábak, s haját olyan főkötő rejtette, amit szemernyi csipke sem díszített. A szemét nem láttam, mert örökösen lesütötte, s a hangját sem hallottam, mert a száját egyszer sem nyitotta ki.

A szobám tágas volt és szép, s úgy éreztem, valaha igencsak pompás lehetett, mára azonban a függönyök, a kárpitok és a szőnyegek gyászosan megfakultak, amiből arra következtettem, hogy Candisse báróné vagy elvesztette vagyona nagy részét, vagy túl zsugori ahhoz, hogy fenntartsa csodás kastélya egykori fényét.

Az úti poggyászom már a szobában volt, s La Barge már csaknem mindent ki is csomagolt, úgyhogy azonnal kiküldtem a szomorú képű apácát, és La Barge-t kértem meg, hogy segítsen felöltözni. Ő erre nem mulasztotta el megjegyezni, hogy a lovászmester és nem az inasom.

- Sokat veszítenél vele, ha inast fogadnék, La Barge - mondtam -, hiszen akkor már nem te lennél a bizalmasom és legfőbb tanácsadóm. Hát nem érted, hogy azért küldtem el ezt a szegény apácát, hogy négy szemközt beszélgethessünk erről a házról, meg az itteni életről? Mi a véleményed arról, amit itt látsz?

- Hitemre, gróf úr, egy cseppet sem tetszik! - mondta La Barge. - úgy hiszem, kevés és silány kosztra számíthat. Itt mindenki a szentet játssza nagy ájtatosan, az úrnőtől a legutolsó inasig. Nem látni mást, csak lesütött pillákat, imát mormoló szájakat, nincs egy komorna, aki legalább egy körömbegyint

felfedne a kebléből, de talán jobb is így, hiszen oly sovány mind, mint a kehes ló. Egy kicsit körbejártam suttyomban, ami nem volt nehéz, mert alig van személyzet. Ott is jártam, ahol majd a vacsorát felszolgálják: összesen két teríték van az asztalon! Jól hallotta, gróf úr, két teríték! Hát így tisztelik meg kegyelmedet! A helyi nemesség tagjai közül csak saját személyével kíván kedveskedni kegyelmednek a ház úrnője!

- És baj az, La Barge, ha az illető hölgy olyan szép, ahogyan leírtad?

- Szépnek tényleg szép, gróf úr! De őszintén szólva nekem nem tetszik. Én úgy tartom, ha valaki ennyire begombolkozik, valami hamisságot rejteget...

Alighogy La Barge ezt kimondta, kopogtak az ajtón, s a továbbra is igen gondterheltnek látszó Lésignasse úr jelent meg. De hogy is ne tűnt volna örökké gondterheltnek busa, fekete szemöldökével, amely szinte beárnyékolta az arcát? Meglehetősen kényszeredett hangon közölte, hogy a vacsora tálalva van.

- A meghívás a lovászsomnak is szól?

- Nem, gróf úr.

- Akkor hát azt kérem, hogy La Barge urat tartsák jól, a személyzettől elkülönítve.

Lésignasse úr fensőbbeséges pillantással végigmérte La Barge-t, amitől lovászsom kardja mindjárt viszketni kezdett; én azonban egy szempillantással rendre intettem, így hát La Barge végül is rezzenéstelen arccal tűrte a sértést.

- Gondom lesz a lovászára, gróf úr - mondta Lésignasse, lesütve a szemét. - Kegyeskedjék követni.

Egy meglehetősen nagy terembe vezetett, amely ugyanazt a benyomást keltette bennem, mint a szobám: valaha pompás lehetett, de mintha jó ideje már nem iparkodnának karbantartani. Középen állt egy pazar abrosszal borított asztal, rajta két teríték, kristálypoharak, aranyozott ezüstből készült evőeszköz, s tányérok, a legfinomabb porcelánból. Sajnos azonban ezen a szépen megterített asztalon közönséges gyertyákat állítottak a karos gyertyatartókba, nem pedig, mint Guise hercegnénél vagy atyámnál - ez volt az egyetlen fényűzés, amit megengedett magának - illatosított viaszgyertyákat. Lésignasse úr hellyel kínált az asztalnál, majd távozott, s ezután jó tíz percre kellett várnom a ház úrnőjére.

Végre megjelent. Felálltam, elé siettem, s meghajolva kezet csókoltam neki, azután a székéhez kísértem, segitettem helyet foglalnia, s közben, oda sem figyelve, mit mondok, az ilyenkor szokásos bókokkal halmoztam el.

Valóban nagyon szép volt, az arca ovális, orra egyenes és finom vonalú, és azúrszín szemét fekete pillák árnyékolták. Igaz ugyan, hogy ruhája fekete volt, és nagyon zárt, rövid szemlélődés után mégsem tűnt oly szigorúnak ez az öltözk, hiszen a nagyon is jól szabott ruhaderék kiemelte a hölgy karcsú derekát s dereka fölött a nőies formákat (ki merne keblekről beszélni egy ilyen ájtatos özvegygel kapcsolatban?). Az is igaz, hogy felül szemernyi kivágás sem volt ezen a ruhán, viszont csinos velencei varrott csipke díszítette, és ez szépen keretezte a fehér, finom, gömbölyded nyakat, amit a hölgy időnként igen bájosan oldalra hajtott. És az is igaz, hogy Candisse báróné többnyire lesütötte a szemét, viszont ha nagy ritkán mégis fölemelte, a tekintetéből sugárzó azúr fény szinte elvakított. És ha a hangja kezdetben elhalónak tűnt is, mihelyt valaki hozzászólt a csekély hangerőhöz, elbűvölőnek találta e hang muzsikáját és kedvességét.

Azt hiszem, bár ezt nem merném egész biztosan állítani, hogy ha nagyon diszkréten is, de egy kissé kifestette magát. Mintha a csodás szempárt beárnyékoló hosszú szempillák feketébbek lettek volna a természetesnél, hogy jobban kiemeljék a szem azúrszínét. És ha nem is mázolta be az arcát és a homlokát fehér olomfestéssel, meg önnal, ahogy azok a frivol udvari dámák teszik, akiknek csak a szerelmi játékokon jár az eszük, úgy sejtettem, ajkának élénkpiros színe sem egészen a természet műve. Amint La Barge megjósolta, az étel valóban kevés és rossz volt, csak a bornak örülhettem, ami - lévén loire-i - nem lehetett más, mint elsőrangú. A kellemes társalgás fenntartására viszont nem volt gondom. Mindvégig a hölgy beszélt, és semmi másról, csak saját magáról.

- Uram - mondta -, kérem, ne lepődjék meg, s főleg ne tekintse sértésnek, hogy nem hívtam más vendéget, de igen visszavonultan élek. Ennek oka nem a fukarság s nem is az embergyűlölet, hiszen, épp ellenkezőleg, szinte számolatlanul adok mindig a szegényeknek, hanem hogy igyekszem távol tartani magam a haszontalanságoktól, amik elszakítanak Istentől. Mert Isten iránti szeretetem életem egyetlen értelme, amióta megözvegyültem. Elhunyt férjem életében bizony nagyon is a világban éltem, mert ő így kívánta, s akkoriban ez volt a kötelességem, ami alól nem vonhattam ki magam, hiszen engedelmességgel tartoztam férjemnek. De amikor Isten őt magához szólította, s én a magam ura lettem, úgy határoztam, hogy megtisztítom az életemet, és eltávolítok belőle minden bűnre csábító

alkalmat, nemcsak oly módon, hogy száműzöm a rossz példákat környezetemből, hanem úgy is, hogy csírájában fojtom el a hivatkozási hajlamot, mert a hivatkozást már elhunyt férjem életében is helytelenítettem. Ezért hát elbocsátottam szolgálóink felét, és az itt maradóktól több munkát követeltem, valamint a legjobb erkölcsöt, jámborságot és szent életet, amelyhez én mutatok példát. Miképpen? Imádsággal, gyónással, örökös áhítattal igyekszem úrrá lenni a nememre jellemző gyengeségeken, s így nemcsak az "irgalmasság felséges fokára" jutottam el, amint Szalézi Szent Ferenc parancsolja, hanem azt is elértem, hogy a szívem képes Isten szívével egyesülni...

Szónoklata, amelynek csak néhány részletét vetettem most papírra, jó egy órán át tartott, mert saját erőneveinek dicsőítését a hölgy a világ, de különösen La Flèche bűneinek megvető felsorolásával is megtoldotta, biztosítván engem, hogy az itteni, a legjobb házakból való személyek döntő többségére, akikkel elhunyt férje életében kapcsolatban állt, a poklok tüze vár, hacsak nem tanúsítanak bűnbánatot. E kijelentés közben olyan fény gyúlt ki szép szemében, hogy önkéntelenül is arra gondoltam, hajdani barátainak tűzre vettetése nem szomorítja el annyira, amennyire azt egy olyan személytől várhatnánk, aki eljutott - Szalézi Szent Ferencsel szólva - az "irgalmasság felséges fokára". Az olvasó ezután megértheti, hogy Candisse báróné, aki jó előre tisztában volt Isten ítéletével, illetlenségnek találta volna, ha engem, akit szándékában állt megtisztelni, egy asztalhoz ültet holmi kárhozottakkal... Candisse báróné, míg beszélt, alig-alig csipegetett a gyatra ételből, ám annál többet ivott: jóval többet, mint én, s alighogy az első üveg kiürült, máris másikat rendelt, amit szinte egymaga ivott meg, az utolsó cseppig.

- Uram - folytatta, amiután így új erőre kapott -, megengedi, hogy feltegyek a személyére vonatkozó néhány olyan kérdést, amely eloszlatja gyötrelmemet?

- Gyötri valami, asszonyom? - kiáltottam udvarias meglepetéssel. - Esdve kérem, tegye fel azokat a kérdéseket! Nem venném a lelkemre, ha bármi módon szenvedne miattam...

- Nos hát, uram, akkor mindjárt a dolgok közepébe vágok, és elmondom, mi nyomja a szívemet. Kegyelmed egy megtért hugenotta fia, és amint hallom, nem túl buzgó katolikus.

Elképedtem, pedig igazából nem sok okom volt rá. A logika is azt követelte, hogy miután a hölgy az egekig magasztalta saját erőneveit, s szenvedélyesen elítélte a világ bűneit, a triptichon harmadik szárnya következék: az inkvizíció. Tapasztalatom szerint a buzgó ájtatosok szeretik a hatalmat, s semmi sem szolgál nagyobb örömkre, mint ha befurakodhatnak a más életébe, s előírhatják az illetőnek, mit tegyen.

- Asszonyom - mondtam -, az ég annyi külső és belső kellemmel áldotta meg, hogy egészen elbűvölt. Másrészről pedig oly nagy köszönettel tartozom vendégszeretetéért, hogy igazán boldogan válaszolnék mégoly váratlan kérdésére. Ehhez azonban gyónnom kellene, asszonyom, s ugyan kinek gyónhatnék? Asszonyomnak talán, akit szentegyházunk nem szentelt pappá? Felmenthetne-e bűneim alól, ha a legtöredelmesebben vallanám is meg őket? Épp ezért van gyóntatóm, Istennek legyen hála érte, aki nem más, mint Courtil abbé, a Saint-Germain l'Auxerrois plébánosa. S csupán annyit mondhatok, asszonyom, lévén a gyónás titok, hogy Courtil abbé úr nem túlzottan elégedetlen velem...

Szavaim hallatán ugyanaz a nyugtalanító fény villant meg Candisse báróné szemében, amely már korábban is árulkodott gögös és zsarnoki természetéről, s most nyilvánvalóvá tette, hogy a hölgy rossz néven vette visszavágásomat. Mégis folytatta a kérdezősködést, ha más hangnemben is.

- Uram - mondta -, megbocsátja női kíváncsiságomat, ha még néhány kérdést felteszek kegyelmednek? Ismeri Marillac urat?

Ez a kérdés, bármily ártatlannak tetszett is, korántsem volt az, hiszen Marillac buzgó katolikus volt, közismerten Róma-barát, pápapárti, és a Liga idejében legádázabb ellensége lett a hugenottáknak és [V. Henriknek, bár legvégül csatlakozott a királyhoz.

- Ismerem - válaszoltam.

- És miként vélekedik róla, uram?

- Ahogyan mindenki. Rendkívül becsületes ember, ezért is nevezte ki a király a pénzügyek élére, Schomberg úr legfőbb segítőjévé.

- Hát Richelieu bíborost ismeri-e?

Ezúttal a lehető legszűkszavúbban nyilatkoztam:

- Nagyon tehetséges embernek tartják.

- De úgy hírlík - folytatta Candisse báróné -, tőle származott az a botrányos ötlet, hogy fegyveresen szálljunk szembe a Val Tellina-i erődöket elfoglaló pápai csapatokkal!

"Szóval ide akar kilyukadni!, gondoltam magamban. A báróné nem egyszerű szenteskedő. Liga-párti, és azt akarja kipuhatolni, vagy a maga, vagy a mások kíváncsiságát kielégítendő, hogy én hová húzok. Ezek az emberek jelentős személyiségnek gondolnak, mivel a király saját hintáján küldött fontos

megbízatásba."

- Asszonyom - mondtam -, a király mindig maga dönt. A bíboros csupán elmondja a saját véleményét, amint a királyi Tanács többi tagja is.

- Amely Tanácsnak kegyelmed is tagja, uram.

- Valóban tagja vagyok.

- És mi a véleménye Val Tellina ügyéről?

- Asszonyom, a véleményemet csak a Tanácsban fejthetem ki, mihelyt ez az ügy ott terítékre kerül. Egyvalamit azonban máris bizonyosan állíthatok.

- Mi volna az?

- Hogy a véleményem ugyanaz lesz, mint a királyé.

Tudtam én, hogy válaszaím, amiket lesütött szemmel hallgatott, a legcsekélyebb mértékben sem elégitik ki Candisse bárónét, és beletörődtem, hogy szálnalmas figuraként fog leírni barátainak.

- Uram - mondta -, későre jár, s kegyelmed bizonyára pihenni vágyik az egész napos út után.

Megengedné-e, hogy mielőtt álomra hajtja a fejét, meglátogassam a szobájában, hogy az esti imádság közben lelkeink együtt zengjék az Úr dicséretét?

Bár kérése mélységesen megdöbbenett, s úgy találtam, cseppet sem illik egy ájtatos özvegyhez, beleegyezőleg bólintottam.

Úgy tűnt, Candisse bárónét elragadtatott örömmel tölti el beleegyezésem. Felállt. Észrevettem, hogy kissé tántorog, nyilván a rengeteg bor hatására, amit megivott.

A szobámba visszatérve levetettem a zekémet és a csizmámat, de itt abba is hagytam a vetkőzést, s tanácstalanul és holtfáradtan várakoztam, nem mervén lehunyni a szemem, mert féltem, hogy ültömben elalszom a karosszékben. Ez a közös imádság semmi jót nem ígért, s mivel már hallottam, milyen hosszan szokott a hölgy imádkozni, attól féltem, hogy se vége, se hossza nem lesz közös ájtatoskodásunknak.

Nem mintha valaha is elmulasztottam volna az esti imát, de hogy őszinte legyek, meglehetősen röviden szoktam imádkozni, ha talán nem is annyira röviden, mint Mespech báró [Pierre-Emmanuel atyai nagyapja] egyik katonája, akit Cabusse-nek hívtak. Ez a Cabusse jókötésű katona volt, aki Calais visszafoglalásakor tekintélyes zsákmányra tett szert. A pénzen aztán csinos birtokot vásárolt, házat épített, feleségül vette a nagyanyám egyik szemrevaló komornáját, Cathau-t, s amikor már mindene megvolt, bárányokat nevelt, s egyre növekvő gazdagságban, boldogan élt. Cathau révén, egész Mespech megtudta s jót mulatott rajta, miként imádkozik Cabusse. Reggel, nagyot nyújtózva, ezt mondta: "Uram, a szolgád most fölkel! Adj neki jó napot!", este pedig, ásitva: "Uram, szolgád most lefekszik. Adj neki és hites feleségének jó éjszakát!"

Atyám gyakran emlegette Cabusse imádságát, akit én már nem ismerhettem, mert a születésem előtt meghalt. De ahogy most visszagondoltam rá, mindazok után, amiket Candisse bárónőtől hallottam, bizony úgy találtam, hogy Cabusse hite - pedig ő nem is álmodott róla, hogy "szíve Isten szívével egyesülhet" -, legalább gyermekien őszinte és szerény volt.

Épp itt tartottam gondolataimban, amikor halkan kopogtattak az ajtómon. Kinyitottam: Candisse báróné állt előttem, gyertyatartóval a kezében. Angyalian kék hálóköntöst viselt, kibontott haja a vállán hullámszott, tekintete oly gyermekien üde s szép arca olyan ártatlan volt, hogy csak a glória hiányzott a feje fölül, s máris felszállhatott volna a mennybe.

Olyan sokféle és ellentmondásos érzés kerített hatalmába, hogy azt sem tudtam, mit gondoljak, s még kevésbé, hogy mit mondjak. Egyszerűen csak elvettem tőle a gyertyatartót, amely olyan nehéz volt, hogy kissé remegett a kezében, azután egy szót sem szólva félre álltam az útjából. Habozás nélkül belépett a szobámba, lesütött szemmel, de nagyon határozottan. Becsuktam az ajtót mögötte, és betoltam a retest, amely kissé rozsdás volt, s ezért a művelet fenyegető zajjal járt, Candisse báróné azonban semmi jelét sem adta nyugtalanságának, amiért éjfél tájban be van zárva velem egy szobába. Épp ellenkezőleg, egyenest az ágyfüggönyök felé tartott, és amíg én elhelyeztem a gyertyatartót egy kis éjjeliszekrényen, ő letérdelt az ágy lábához, és szemét a baldachin alatti falra akasztott feszületre emelte.

- Uram - mondta kedvesen, s hangja szemernyi sem remegett -, kérem, térdeljen ide mellém!

Csak némi késlekedéssel tudtam engedelmesskedni, mert a szépsége láttán sóbálvánnyá váltam. De mivel ámulatom a hely, az idő, a csönd, valamint a betölt retesz miatt, amely elzárt minket a világtól, olyasfajta zavarral keveredett, amit már jól ismertem, annak is tudatában voltam, milyen illetlen, netán szentségtörő lehetőséget rejt magában ez a helyzet.

De hát én teremtettem ezt a helyzetet? És vajon miért ragaszkodott Candisse báróné, aki alig néhány órája ismert csak, ehhez a különös, közös imához, éjfélnél, zárt ajtó mögött? Miért nem a kápolnájába

invitált? Miért az én szobámban imádkozik, hálóköntösben, az ágyam lábához térdelve? Végül letérdeltem mellé, keresztet vettem, s halkan mormolni kezdtem egy pater-t.

- Uram, bocsásson meg - mondta, s közben oly közel hajolt hozzám, hogy meg is érintett -, Istenhez nem úgy kell szólnunk, hogy magunkban imádkozunk. A hangunknak is egymásba kell kapcsolódnia ahhoz, hogy a lelkünk egyesüljön.

- Akkor csináljuk úgy! - mondtam, kissé nyersen, mert ezek a misztikus kifejezések, amelyekben nem éreztem semmi valóságosat, felingereltek.

Nem voltam biztos benne, hogy Candisse báróné lelke az, amivel egyesülni szeretnék. És már sajnáltam, hogy itt vagyok vele, pontosabban, hogy ő itt van velem, és csak most jutott eszembe, amire már jóval korábban is gondolhattam volna: hogy tudniillik nem a nemesember kötelező udvariassága, hanem az ő csodálatos szépsége vitt egy olyan útra, amit nem én választottam, s amelyről egyedül csak ő tudta, hová vezet.

- Akkor hát megadom az alaphangot - mondta oly nyájasan, mintha észre sem vette volna nyers megjegyzésem.

Halkan belekezdett egy pater-ba, s én csatlakoztam hozzá. Közös imádságunk végtelenül hosszúnak tűnt a számomra, s be kell vallanom, hogy igen gyatrán imádkoztam: megzavarodott lelkemben nem volt jelen Isten, érzékeim rabja voltam, de ugyanakkor minden idegszámmal tiltakoztam is Candisse báróné ellen, aki foglyul ejtett csábító szépségével, s engedelmességre kényszerített. Szép olvasóm bizonyára azt fogja mondani, hogy bármikor véget vethettem volna ennek a közös imádkozásnak. De nem vethettem véget! Hiszen Candisse báróné olyan szép volt! És olyan közel volt hozzám! Mindene elbűvölt: az illatszere, a hálóköntöse, a szeme, hosszú haja, a hangja és még lélegzetvételének apró neszei is. Az alamuszi szenteskedő persze csak játszott velem! És az imádkozást akkor hagyta abba, amikor jónak látta.

- Uram - mondta - elég, már eleget imádkoztunk. Hagyom pihenni. Bizonyára fáradt, hiszen napfelkelte óta úton van.

Épp ideje volt, hogy eszébe jusson, milyen fáradt lehetek! "Felséges irgalmában" már előbb is gondolhatott volna rá, ahelyett, hogy elrabolja az álmom, és a csábítás minden gyönyörét és kínját rám zúdítja.

- Uram, csak még egy percre - folytatta, s leült a kandalló előtt álló egyik karosszékre.

És miután egy elegáns kézmozdulattal engem is hellyel kínált, hozzátette:

- Szánjon még rám egy kis időt, egy számomra igen fontos ügyről szeretnék beszélni kegyelmeddel.

- Asszonyom - mondtam kényszeredetten -, állok szolgálatára.

- Úgy hallottam, kegyelmed volt, gróf úr, az egyetlen udvari ember, aki felkereste Schomberg urat kegyvesztése napján, sőt még közben is járt az érdekében a királynál, vállalva minden veszélyt és kockázatot. Ezért küldte Lajos épp kegyelmedet Schomberg úrért, hogy vigye vissza Párizsba, ahol ismét elfoglalhatja hajdani posztját.

- Így van, asszonyom: ön igazán jól értesült.

- Tévedek, ha azt mondom, hogy Schomberg úr, tekintettel a kegyelmed iránta való nemes viselkedésére, nagy barátságot táplál grófságod iránt, s nincs semmi, amit meg ne tenne a kegyelmed kedvéért, most, hogy ismét ő Franciaország pénzügyminisztere?

- Nem tudom, asszonyom - válaszoltam kitérően. - Ugyanis semmi sincs, amit kérhetnék tőle.

- Nekem viszont sok kénivalóm van! - kiáltotta Candisse báróné, kislányos szeleburdisággal. - És ha megengedi, kegyelmeden keresztül szeretném elébe terjeszteni kérésemet!

- Asszonyom - mondtam, már nagyon óvatosan; ahogyan atyám szokta mondogatni oly szemléletesen: egy lépés előre, de egy mindjárt hátra -, mielőtt vállalkoznék a közvetítői szerepre, szeretném tudni, miről van szó.

- Uram - mondta ekkor -, engem gazdagnak tartanak, de sajnos a valóság egészen más. Tönkrementem. Elhunyt férjemnek nagy vagyona volt, öröksége azonban, költekező életmódja miatt, erősen megcsappant, s alig maradt belőle valami, amire meghalt. Ám a vagyon megfogyatkozásában még az ő örült költekezésénél is nagyobb szerepet játszott az a közöny, amivel megözvegyülésem óta az e világi javak iránt viseltetem. Így jutottam végül abba a nyomorúságba, melyben jelenleg élek. Tudnia kell, uram, hogy férjem annak idején kegydíjban részesült, őfelségének tett szolgálatai jutalmául. E kegydíj folyósítását azonban férjem halálakor megszüntették, s én azt szeretném, ha a király megújítaná ezt a járandóságot, tekintettel a nyomorúságra, amelyben egyik leghűségesebb szolgájának az özvegye kénytelen életét tengetni...

Candisse báróné szavai felbőszítettek. Mindenestül hamisak voltak. Egy asszony, aki képes egy

szempillantás alatt felére csökkenteni személyzete létszámát, amint ő tette férje halála után, egyáltalán nem mondható olyasvalakinek, aki érzéketlen az anyagi javak iránt. Az ilyen asszonyt én, épp ellenkezőleg, nagyon is takarékosnak mondanám, aki féltékenyen őrködik gazdagsága fölött. Erről tanúskodik házának szegényes életvitele is, a silány étel, a valaha fényűző otthon látványos elhanyagolása, és az is, hogy kegydíjért merészel folyamodni, látszólagos szegénységére hivatkozva, mely szegénység valóságában már nem hittem.

Úgy éreztem, nem nélkülözésről van itt szó, hanem zsugoriságról és telhetetlenségről. Egyszerre világossá vált, miért hívott meg ez a hölgy az otthonába, s miért toldotta meg vendégszeretetét a szobámban rendezett közös imádsággal is, ami nem volt más, mint *captatio benevolentiae* [A jóindulat elnyerése. (latin)] azt akarta, hogy védjem az érdekeit a Schomberg-rel folytatandó nehéz alkudozás során.

E gondolatok annyira felizgattak - s mind közt a legkellemetlenebb az utolsóként említett volt -, hogy jó ideig megszólalni sem bírtam. Candisse báróné nyugtalanul figyelt, s végül kétes értékű méltósággal kijelentette:

- Uram, ha összeegyeztethetetlennek érzi a lelkiismeretével, hogy közbenjárjon az érdekemben Schomberg úrnál, Isten a tanúm, hogy inkább visszavonom kérésemet, semmint érzékenységet megsértsem.

- Szó sincs róla, asszonyom - válaszoltam készségesen -, a lelkiismeretem nyugodt, mégis látok bizonyos nehézségeket kérése teljesítését illetően. Az éjszaka azonban, mint mondják, jó tanácsadó, és biztosan segítségemre lesz a probléma megoldásában. Így hát majd reggel megmondom, miként határoztam.

A késleltetett döntés nem hangolta le Candisse bárónét, mert minden bizonnyal azt hitte, már bevette a szívemet a közös imádsággal, amelyben a jámborság meghittséggel elegyedett. És ismét felcsillant szép szemében a cseppet sem jámbor fény, de csak egy pillanatra, mert azonnal reábocsátotta szempillája függönyét, s arca újra visszanyerte megszokott nyugalmát.

- Uram - mondta s felállt -, holnap folytatjuk ezt a beszélgetést, addig pedig hagyom pihenni.

Én is felálltam, a báróné azonban, ahelyett hogy az ajtó felé tartott volna, ha már egyszer elbúcsúzott, hátat fordított az ajtónak, s énfelem indult. Lassú léptekkel közeledett, a távolság, amely elválasztotta tőlem, egyre csökkent, végül már csak alig egyarasznyira voltunk egymástól, amit egyrészt elég meglepőnek találtam két olyan ember esetében, akik alig ismerik egymást, de ami - másrészt-meglehetősen felkavart. Ott állt előttem, teste csaknem súrolta az enyémet, a szemét rám emelte, s gyöngéd arca mintha szavak nélkül is azt fejezte volna ki, hogy kész minden kívánságomnak engedni. Bármily nagy volt a kísértés, nem mozdultam, mert oly kevésbé bíztam benne, hogy attól tartottam, csak egy mozdulatomra vár, hogy durván elutasíthasson.

- Uram - mondta végül -, beszélgetésünk során oly nagy jósnak és türelemnek adta tanújelét, hogy viszonzásul, ha nincs ellenére, szeretném megajándékozni egy testvéri csókkal.

S válaszomat meg sem várva, lábujjhegyre állt, két kezét a vállamra tette, s egész testével nekem dőlve megcsókolt, ám csókját az időpont, a helyszín és a báróné öltözéke miatt senki sem vélhette testvéri csóknak. Nem voltam abban a helyzetben, hogy határozzak. Ha szabad így mondanom, a karom határozott helyettem: szorosan a báróné köré fonódott. Az ágyra vittem, s ő éppen annyi ellenállást tanúsított, hogy másnap elmondhassa a gyóntatójának: ellenállt nekem.

Candisse báróné oly követelőző volt az éjszaka hátralévő részében, hogy aludni csak a következő nap aludhattam, a hintóban, Durtal felé menet. De a hepehupás úton a zökkenők időnként felébresztettek, s újra meg újra felrémlt emlékezetemben mindaz, ami az előző éjszakán történt.

Mert ami történt, bizony nagyon meglepett. Mivel Candisse báróné fiatal volt és szép, nehezen hittem el, hogy olyan zsugori, hogy vagyona gyarapítása érdekében képes eltitkolni a gazdagságát. És mivel nagy álszent volt, de még nagyobb áskálódó és cselszövő, azt hittem, csak számításból adta magát oda nekem, hogy azután a közbenjárója legyek egy olyan ügyben, amely nagyon kevésbé volt ínyemre. De tévedtem; a báróné szerette a férfiakat.

Hajnalba a hölgy magamra hagyott, miután szavamat vette, hogy megemlítem az ügyét Schomberg úrnak. Ezt meg is tettem a nanteuil-i kastélyban, amely valójában sokkal közelebb van La Flèche-hez, mint Angers-hoz. Schomberg úr, Nanteuil grófja, atyjához és nagyatyjához hasonlóan a király katonája, aki szász ősei ellenére szabad akaratából francia lett, s kikezdetlen hűséggel szolgálta mindenkori uralkodóját, IV. Henriket éppúgy, mint XIII. Lajost, amiután a két Brülari megrágalmazta, ebben a kastélyban töltötte száműzetése néhány hónapját, amely száműzetésről azt hitte, évekig fog tartani. Igencsak meghökkent a huszonöt muskétással körülvett királyi hintó érkezésén, s az első pillanatban azt

hitte, azért jöttek, hogy letartóztassák. Nem szálltam ki a Hintóból, csak La Barge-t küldtem, hogy adja át neki őfelsége levelét, melyet a kancellár bízott rám, s a hintó függönyét egy ujjal fölemelve lestem Schomberg-t, aki kastélya lépcsőfeljáróján állva, fehéren, mint a fal, átvette a levelet, felnyitotta, elolvasta, nagy szemet meresztett, azután elvörösödött, s szinte megrészegült az örömtől.

Akkor előbújtam a hintóból, és futva elindultam felé a lépcsőn. Ő lefelé szaladt, éppoly sebesen, s amikor találkoztunk, kitárta a karját, és magához ölelt, hogy majd megfojtott.

- Ó! Orbieu! - kiáltotta zihálva, miközben kicsordultak a könnyei. - Orbieu! Ezt sose felejtsem el!

- Gróf úr - mondtam, igyekezvén kiszabadítani magam ölelése harapófogójából -, csak kis részem van ebben az örömteli fordulatban. Áadtam a királynak a levelét. Lajos elrendelte a parlamenti vizsgálatot, a parlament megállapította, hogy kegyelmed tiszta, mint a frissen esett hó, s a bíboros ekkor azt tanácsolta a királynak, hogy helyezze vissza kegyelmedet a tisztségébe.

E pillanatban megjelent a lépcsőfeljáró tetején a felesége, Nanteuil grófnéja, amire Schomberg mindjárt elengedett, s hátrafordulva remegő hangon odakiáltott neki:

- Asszonyom, újra nyeregben vagyok! A király visszahelyezett állásomba! Visszatérhetünk a Louvre-ba! Ezután felrohant a lépcsőn, s jó erősen megölelgette a feleségét. Azután pedig, mint valami egyszerű polgár, meg is csókolta mindkét orcáján. Viselkedése némiképp sértette a La Rochefoucauld családból származó grófnét, [Született d'Épinay, mely család beházasodás révén a La Rochefoucauld család része lett] de azért nem háritotta el az ura ölelését. Az egész világ tisztelte erényességét s a férje hűségét. Kikezdhettetlenül szilárd házasságuk már huszonnégy éve tartott, és Schomberg nemcsak hogy ma is úgy szerette asszonyát, mint az első napon, s ezt nem is rejtette véka alá, de mélyen vallásos lévén, meg sem fordult a fejében, hogy a Tízparancsolatot megszegve valaha is megkívánja felebarátja feleségét. A Louvre legkacérabb hölgyei is lemondtak róla, hogy meghódítsák ezt a szép férfit, akiben kis karmaikkal éppúgy nem tudtak kárt tenni, akár a gránitban.

Ahogy a király megjósolta, Schomberg valóban fényes ünnepséget rendezett a tiszteletemre, amelyre meghívta a környéken lakó valamennyi barátját, s nem feledkezett meg Clérac huszonöt muskétásáról sem, akiknek a kastély egy másik termében szintén nagy lakomát rendezett. De még ezzel sem érte be. Az utolsó estén pohárköszöntőt mondott a tiszteletükre, amelyben meleg hangon megköszönte, hogy nemesemberhez és keresztényhez méltó módon viselkedtek a kastélyában. Sosem tudta meg, hogy a példás viselkedés az én óvintézkedésemnek volt köszönhető. Közöltem ugyanis Clérac úrral: "Barátom, mondja meg a mi derék gascogne-i fiainknak, hogy a nanteuil-i komornákkal úgy bánjanak, akár az apácaikkal, mert nem tűrök itt semmiféle veszekedést, verekedést, kakaskodást. Schomberg úr nagyon rossz néven venné az ilyesmit."

Csak elutazásunk előestéjén nyílt alkalmam négy szemközt beszélgetni Schomberg-rel, amikor is elébe tártam Candisse báróné kérését. Arról nem tettem említést, hogy a hölgy hálóköntösben meglátogatott a szobámban, közös imádságunkról sem beszéltem, s főleg arról nem, ami ezután történt, s az imádságnál jóval kevésbé volt épületes, mert úgy ítélt meg, hogy mindez sokkal inkább a gyóntatómra tartozik, mint Franciaország pénzügyminiszterére.

- Ó, barátom! - mondta Schomberg mosolyogva -, csaknem jószívűsége áldozata lett, azt hívné, hogy nemes ügyet szolgál! (Elvörösödtem e szavak hallatán.) Mert ez az ügy - folytatta - egyáltalán nem nemes. Candisse báróné, aki évente újra kéri a királyt, hogy folyósítsa neki a férje kegydíját, a legzsugoribb teremtés a világon, és mivel Durtal csupán néhány mérföldnyire van La Fléchetől, jól ismerem a valóságos helyzetet. Sír, hogy milyen szegény, s minden könnycsepp gazdagabbá teszi. A La Flèche-i házaknak több mint a fele az övé, és már a férje halála napján, vagy csak nagyon kevéssel azután, szemérmetlenül fölemelte a házbékeket. A fogához veri a garast, úgy, ahogyan legszegényebb anjou-i nemesek sem teszik. Soha senkit sem hív meg az asztalához, keveset ad a szegényeknek, azt viszont mindig kérkedően, éheztesíti a személyzetét, s minden kérőjét kikoszarazza, mert fél, hogy egy férj a nyakára hágna a vagyonának. Röviden szólva: lefogadom, hogy tíz éven belül megkészszeríti a vagyonát. Nem engem kellett volna a királynak pénzügyminiszterré kineveznie - tette hozzá végül nevetve Schomberg -, hanem Candisse báróné!

II. fejezet

- Uram, nem bánik kissé kegyetlenül Candisse bárónéval? Vagy talán nem úgy találja, hogy a szegényes lakomát ellensúlyozta az éjszakai szálláshoz kapcsolódó ezernyi öröm?

- Szép olvasóm, ne tévessze meg a látszat! A báróné nyújtotta élvezet csupán egy alku része volt. S én

teljesíttem, amit ígértem. Kétszer is közbenjártam Candisse báróné érdekében. Először Schomberg úrnál, aki pártoló szavaimon jót nevetett. Másodszor pedig, Párizsba visszatérve, magánál a királynál. Ő viszont durván letorkolt: "Megtiltom - mondta fagyosan -, hogy a jelenlétemben bárki még egyszer szóba hozza Candisse bárónét."

- Azt állítja tehát, uram, hogy amit ígért, teljesítette. Mindazonáltal úgy érzem, hogy ha csodálta is a báróné kék szemét, kibontott haját s kék hálóköntösét, nem kedveli e hölgyet.

- Valóban nem kedvelem.

- Mert oly istenfélő?

- Asszonyom, nem szeretném, ha félreértenénk egymást. Az istenfélő embereknek két fajtáját ismerem, s csak azokat nem kedvelem, akik közé Candisse báróné tartozik.

- S a másik fajtát?

- Azt nagyon is. Itt van például maga Schomberg úr. Hívó ember, de az ő istenfélelmében nincs semmi magamutogató. S jámborságából soha nem akart hasznot húzni. Viszont mindig úgy cselekszik, ahogyan hívó emberhez illik. Schomberg igazán erkölcsös ember. És főleg, kedves olvasóm, ha később csatlakozott is az Oltári Szentség Társasághoz, Schomberg a szívében sohasem lett Liga-párti.

- Ezerhatszázhuszonnégyben már létezett ilyen párt, uram?

- Ó! Asszonyom! Persze hogy létezett, ha még nem is hallatta a hangját. És már jó ideje létezett! Az előző század végén alapította "Szent Liga" néven Guise herceg. Figyelmébe ajánlom a "szent" jelzőt, melyet ez a Liga arcátlanul magára aggatott. Szent volta ugyanis abban a célkitűzésben nyilvánult meg, hogy tűzzel-vassal irtsa a protestánsokat. Bűn volt tehát ezt a Ligát támogatni, amint III. Henrik tette, aki nem adott trónörököszt az országnak, s ezért törvényes örököse, a protestáns Navarrai Henrik követte a trónon. E bűnért III. Henrik az életével fizetett. De bűn volt az is, hogy IV. Henrik ezerhatszázötben a protestáns német fejedelmekkel szövetekezett a Habsburgok ellen, akik az európai ellenreformáció élharcosai voltak. IV. Henrik is életével fizetett a bűnéért.

- No de, uram, az elkövető Jacques Clément volt és Ravallac...

- Ó, asszonyom! Ezek az emberek csupán bábok voltak! Elvakult fanatikusok, akiket oly módon manipuláltak ügyes kezek a háttérből, ahogyan az órát felhúzzák. És még ezek a kezek sem lettek volna elégségesek a fürge teológusi agyak nélkül, melyek kinyilvánították, hogy a pápának jogában áll királyokat ledönteni a trónjukról, s a királygyilkosság is megengedett, ha az uralkodó "zsarnokká" vált. És vajon ki dönti el, mit gondol, szép olvasóm, zsarnok-e egy király?... Ezért kezdtünk reszketni, amikor a Habsburgok ihlette gúnyiratok, melyekkel a pápapártiak elárasztották Franciaországot, kezdték "zsarnoknak" és "szkítának" nevezni Lajost, csak mert Val Tellina ügyében szembehelyezkedett a pápával.

- Kik kezdtek reszketni?

- Mi, szép olvasóm, mi, az igazi franciák...

- Engedje meg, uram, hogy kötekedjek egy kicsit! Vajon nem arcátlanság, ha bármely francia kijelenti, hogy csak ő az igazi francia?

- Arcátlanság volna, asszonyom, ha nem annak a szájából hangzott volna el ez a kifejezés, akit a sors arra szánt, hogy őrködjék Franciaország érdekei felett: a királyéból.

- A király ilyent mondott volna?

- Bizony, asszonyom. Amikor a Santarel-ügy kapcsán (amit most idő hiányában nem kívánok részletezni) ismét felvetődött a pápa és a király közti hierarchia örökös kérdése, a francia püspökök, bárha meglehetősen körmönfonttsággal, a pápa oldalára álltak. Állásfoglalásuk haragra gerjesztette Lajost, berendelte őket a Louvre-ba, s jól leteremtette őket: "Püspök uraimék nem azt a nyelvet beszélik, amit az igazi franciák!" Lajos jól tudta, hogy Val Tellina után ugyanazzal az ellenséggel találja szemben magát Franciaországban, amellyel atyja, amidőn a protestáns német fejedelmekkel szövetekezett Spanyolország ellen.

- Uram, mi ez a Val Tellina-história, amit oly sűrűn emleget?... Ó! Egyszerre hogy elhallgatott! Talán kellemetlen beszélnie róla?

- Attól tartok, asszonyomnak lesz kellemetlen végighallgatnia. Nehéz feladat szórakoztatni s közben ismereteket is közölni. Valahányszor félbeszakítom a történetet, s ha rövid időre is, búcsút veszek a regényes elbeszélésmódtól, félek, hogy untatom.

- Mit nem mond, uram! Csak mert asszony vagyok, olyan tyúkeszünek tart, akit a történelemből csak a pletykák érdekelnek? A nagy horderejű események talán csak azokra tartoznak, akiknek szakáll nő az állán? Mert a hajam hosszú, az eszem csak rövid lehet? Mert a derekam hajlékony, biztos, hogy a figyelmem ellankad már néhány oldal után? Mert a testem finom és törékeny, az agyam csak korlátolt

lehet?

- Ó, dehogy, asszonyom! Sose vallottam ilyen ostoba nézeteket a női nemet illetően! Ám Val Tellina ügye mégis egy kissé túl bonyolult...

- Ne aggódjék, uram, mondjon csak el mindent. Majd én magam eldöntöm, hiba volt-e erre kérnem...

- Legyen hát akarata szerint, asszonyom! Val Tellina egy hágó az olasz Alpokban.

- Ennyi az egész?

- Ezen a hágón át vezet a legkönnyebben járható s legrövidebb út.

- A legrövidebb út? De kinek a legrövidebb?

- A spanyolországi és németországi Habsburgoknak, asszonyom.

- Hogy kerül ide Spanyolország?

- Itáliában ő birtokolja többek között Milánót és Milánó tartományt is. Val Tellina az a híd, amelyen a leggyorsabban összehatalálkozhat a sas két feje: a spanyol és az osztrák fej. Hallgassa csak, asszonyom, mit mond Richelieu: "Val Tellinán keresztül a Habsburgok tíz nap alatt Milánóból Bécsbe juttathatnak egy hadsereget, és tizenöt nap alatt Milánóból Flandriába."

- Mi szerepet játszik itt Flandria, uram?

- A Habsburgok Flandriát is elfoglalták.

- De mennyiben érinti Val Tellina Franciaországot?

- Franciaország körül van véve, vagy - amint Richelieu mondja - "be van zárva": bármerre néz, a Habsburggal találja szemben magát. Észak felől Flandrián át hatolhatnak be a területünkre, kelet felől Pfalzon át, délkeletről a Milánó tartományon, délnyugatról pedig a Pireneusokon keresztül. És ha sor kerül a Habsburgok elleni háborúra, melyet IV. Henrik és XIII. Lajos is elkerülhetetlennek ítél, a Habsburg kétfejű sasnak éppúgy érdeke, hogy rátegye a kezét Val Tellinára, mint Franciaországnak, hogy ezt megakadályozza.

- De hát most kié ez a Val Tellina, uram?

- A Szürkéké.

- Kik ezek a Szürkék és miért szürkék?

- Svájciak, és azért nevezik őket Szürkének, mert a címerükben a harántpólya szürke.

- Katolikus vagy protestáns svájciak?

- Protestánsok.

- Ó, jaj!

- Bizony, ó, jaj, asszonyom! Mert miközben a Szürkék hugenották, Val Tellina lakói, az előbbieket hűbéresei, katolikusok. Ez a helyzet persze temérdek konfliktus forrása, melyek jó ürügyül szolgáltak a Habsburgoknak, hogy ezerezhatszázhuszonnégy júliusában megszállják Val Tellinát. S hogy ottlétük tartós lehessen, mindjárt felépítettek négy erődöt is, amelyeket spanyol gyalogosok védenek - a világ legjobbjai, amint IV. Henrik mondta volt. Az időpontot remekül választották meg. Lajos épp egy polgárháborúval volt elfoglalva: anyja, az országnagyokra támaszkodva, már másodszor üzent neki hadat. Mindazonáltal Spanyolországba küldte Basompierre-t, hogy tárgyaljon. A határozott fellépésű küldött szívós munkája nyomán létrejött a madridi egyezmény, melynek értelmében Spanyolország kész visszaadni Val Tellinát a Szürkének, s lerombolja a nemrég épített erődöket.

- Akkor hát minden jóra fordult?

- Nem, asszonyom: a lehető legrosszabbra. A madridi szerződés ugyanis egyike lett azoknak, melyeket az egyik fél - kitalálhatja, hogy ez esetben melyik - azzal a feltett szándékkal ír alá, hogy sosem fogja teljesíteni. Az erődök továbbra is álltak, legalábbis addig, amíg Lajosnak, az anyja lázadása után, nem sikerült térdre kényszerítenie a francia hugenottákat; a helyzet azonban megváltozott, amikor a békéről - erről az igen ingatag békéről - szóló szerződést végre aláírták a hugenottákkal: ekkor ugyanis Lajos Val Tellina visszafoglalása érdekében szövetkezett Savoyával és Velencével. Spanyolország riadót fűjt, és sietve átadta a Szentszéknek bizományba a Val Tellina-i erődítményeket. A pápa elfogadta ezt a depositó-t, és a spanyolokat pápai csapatok váltották fel. Mit szól, szép olvasóm, ehhez a spanyol hadicselhez?

- Agyafűrt, úgy vélem.

- Én egyenesen ördöginek mondanám, asszonyom, ha nem a Szentszékről volna szó. Hogy is mondhatott volna le a pápa azokról az erődökről, amelyek meggyőződése szerint Val Tellina katolikus lakóit védelmezték a protestáns Szürkéktől? És Lajos, a nagyon keresztény király, merészelné-e fegyverrel támadni az ő csapataira?

- És merészelt, uram?

- Úgy bizony, asszonyom, merészelt! Az ájtatos Lajos! És ami már végképp hihetetlennek tűnik, Richelieu

bíboros tanácsára. Lajos de Coeuvres márkí vezényletével egy egész hadsereget küldött Val Tellinába, amely kiűzte onnan a pápa katonáit, s visszaadta a hágót a Szürkéeknek.

- Úgy képzelem, uram, hogy amennyire örültek az "igazi franciák", akik közé kegyelmed is tartozik, annyira felháborodtak a pápa-pártiak.

- Az esemény nem egyszerű felháborodást szült, hanem gyűlöletet! Nyíltan Richelieu-t vette célba ez a gyűlölet, burkoltan pedig magát a királyt. A gyűlölködéshez legjobban értők: a Liga-pártiak acsarkodása adott tápot előbb a sértő és dühödt gúnyiratoknak, majd az összeesküvéseknek, melyek célja a bíboros meggyilkolása és a király trónfosztása volt.

Durtalból visszatérőben, ahová Schomberg-ért mentem, megálltam Orbieu-ben, de nem ünnepelhettem ott oly hosszan a pénzügyminisztert, amint szerettem volna, mert már megérkezésemkor várt őfelsége levele, s benne az utasítás, hogy "haladéktalanul" kísérem barátomat Saint-Germain-en Laye-i kastélyába, hogy mihamarább visszahelyezhesse "hivatalába". Így mindössze egyetlen estét és éjszakát tölthettem a birtokomon, ami Louison-t és Saint-Clair urat is elkésérítette, bár más-más okból.

Saint-Clair megígértette velem, hogy legkésőbb ősszel visszatérek Orbieu-be, mert sok mindent meg kellene beszélnie velem birtokom igazgatásával, jelesül a szürettel, a gabonaeladással, a jószágszaporulattal, [tavasszal született állatok valamint parasztjaim lenáztatásával és -tilolásával kapcsolatban. Louison pedig, aki távollétemben örökösen arra gyanakodott, hogy megcsalom - s egyszer valóban meg is tettem -, vég nélkül kérdegetett, hol-merre szálltam meg a hosszú út során, én pedig, miután La Barge-t titoktartásra köteleztem, nyugodtan válaszoltam, bár nem minden szégyenkezés nélkül. Szívesebben megmondtam volna neki kerekperec, hogy legalább annyira szeretem őt, amennyire Candisse bárónét már nem, de az olvasó bizonyára jól tudja, hogy nincs a világon nő, aki az ilyesfajta vallomásból vigaszt merítene.

A szobámban búcsúztunk el, pirkadatkor, mert szerettem volna az útnak legalább egy részét hűvösben megtenni, lévén hogy a nap, alighogy felkelt, máris perzselőn sütött. Louison sírt, ám bánatát sikerült enyhítenem azzal az ajándékba hozott kis nyakláncfüggeléssel, amelynek minden láncocskája egy-egy gyöngyszemben végződött. Útban hazafelé vettem az ajándékot, amelyre Louison nem számított, mert ekkortájt sem névnapja, sem születésnapja nem volt, s persze karácsony sem, amikor is ajándékkal szoktam kedveskedni neki. Egészen felkavarta a dolog, s rendkívüli gyöngédséggel mutatta ki háláját, ami engem megint csak némi rosszérzéssel töltött el: ekkor ébredtem ugyanis tudatára, hogy "vétkemért" akartam bűnbocsánatot nyerni ezzel a Mansban vásárolt kis ékszerrel.

Egyetlen éjszakát tölthettem csak Louisonnal Orbieu-ben, s talán épp ezért oly eleven emléket hagyott bennem ez az éjszaka, hogy amint visszatértem Párizsba s beléptem louvre-béli lakásomba, máris az Orbieu-be való visszatérést kezdtem tervezgetni. Tettem is ezzel kapcsolatban néhány célzást Lajosnak, de csak nagyon óvatosan, szőrmentén, mert mindjárt éreztem, hogy a távozásom nagyon is kedve ellenére volna. És valóban csak jó másfél hónap múlva utazhattam ismét Orbieu-be, Saint-Clair úr sürgető levelét követően, amelyben azt írta, hogy a szőlő megérett a szüretre, nem lehet tovább várni, ám a parasztok nem kezdenek addig szüretelni, amíg én a saját szőlőskertjeimben jelt nem adok a munka megkezdésére.

Saint-Clair ugyanebben a levelében azt tanácsolta, hogy erős kísérettel utazzam, mert az a hír járja, hogy fegyveres bandák fosztogatnak és gyilkolnak az országutakon.

Amikor megmutattam ezt a levelet Lajosnak, beleegyezett, hogy otthagyjam a szolgálatomat, de csupán két hétre. Fukarul mérte az őt szolgáló emberek szabadidejét, nem szívesen bocsátotta el őket magától, s rá is pirított Tanácsának jeles tagjaira, ha nem jelentek meg elég sűrűn a színe előtt, mondván, hogy ha "felveszik járandóságukat" mint a Tanács tagjai, akkor legyenek is jelen a Tanács ülésein. Mit mondana akkor nekem, aki nemcsak a Tanács tagjaként húzok járandóságot, hanem úgy is, mint az őfelsége szolgálatában álló első nemesember, ha a beleegyezése nélkül szüneteltetném a louvre-beli szolgálatomat? Lajos jó gazda volt, igazságos és nyájas, de minden körülmények között érezte, hogy - amint atyja mondta volt - "úr a házban", és erre meglehetősen nyersen emlékeztetett is mindig, ha úgy érezte, hogy elhanyagoljuk kötelességeinket, vagy nem adjuk meg neki a kellő tiszteletet.

Pisseboeufön és Poussevent-on kívül, akiket atyám kölcsönadott nekem, felfogadtam tizenkét svájci gárdistát is a kíséretembe, s nagyon örültem, amikor olyanokat is fölfedeztem köztük, akik részt vettek annak idején Rapineau szélkakasának leverésében. Nem voltak olyan mozgékonyak és nyalkák, mint azok a muskétások, akik Durtalba kísérték, de kitűntek jókedvűkkel, szálfa termetűkkel és bátorságukkal. Ráadásul ezek a tagbaszakadt fickók, akik a magas hegyek közül érkeztek, nem féltek a kétkezi munkától, s akár a földeken is hajlandók voltak dolgozni, amit a király muskétásaitól sose mertem volna

kérni: ők többnyire előkelő családok legifjabb sarjai voltak, s magukhoz méltatlannak ítélték volna, hogy lapátot vagy csákányt vegyenek a kezükbe. Érdekes filozófia, ha jobban belegondolunk! Vajon Ádám korában ki csákányozott? És ki számított akkoriban nemesembernek?

Saint-Clair, amint megtudta, melyik nap érkezem, máris azon töprengett, hogy vajon ama bizonyos napnak mely órájában fogok betoppanni, amit nem volt túl nehéz kitalálnia, hiszen tudta, hogy ilyenkor mindig kora hajnalban indulok Párizsból. Elküldött tehát az uradalmamhoz legközelebb eső faluba egy lovast, akinek figyelnie kellett. Meghagyta az őrszemnek, hogy ha bizonyos benne, hogy engem lát, lóhalálában vágtsasson Orbieu-be, s tegyen jelentést Séraphin atyának és neki.

Amint a kíséretem feltűnik birtokom bejáratánál, Séraphin megkongattatja Figulus-vel temploma harangjait, és Saint-Clairnek még éppen marad annyi ideje, hogy üdvözlésemre felsorakoztassa a lépcsőfeljárón házam személyzetét.

Ez a szertartás a néhai Orbieu gróf idejéből származott (akinek - a király hozzájárulásával - a címét is átvettem, amikor a birtokát megvásároltam, tekintve, hogy e grófi család kihalt), időtlen idők óta létezett tehát, s Saint-Clair meg akarta őrizni, hiszen jöveletem, sokkal inkább, mint a hajdani grófé, mindig valami jót ígért parasztjaimnak. A pórnép Figulus vidám harangszavára előbújt viskóiból, s fejfedőjét a kezében tartva örvendezett, hiszen megérkezésem némi változatosságot hozott nehéz munkában töltött életük egyhangúságába.

Amint a hintóm megállt a lépcső alján, a legszebb ruháját viselő Saint-Clair lefutott a lépcsőn üdvözlésemre, én pedig a feljárón felsorakozott személyzet szeme láttára (tőlem jobbra álltak a férfiak, balra a nők) megöleltem, hogy mindenki lássa, mily nagyra becsülöm őt. Azután, míg egymás mellett haladva fölmentünk a lépcsőn, a férfiak sorra megemelték sapkájukat, a nők pedig bókoltak, s én barátságos biccentéssel viszonztam minden köszönést.

A lépcsőfeljáró tetején ott állt Louison mint házvezetőnő, és Jeannette, a helyettese, a rangkülönbséget jól érzékeltető öltözékben: Louison olyan hufándlis szoknyát viselt, amit egy polgárnő is megirigyelhetett volna, Jeannette-nek viszont épp csak egy kicsit volt bővebb az alsószoknyája, mint a többi szobalánynak.

Jeannette ugyanazt a szerepet játszotta Saint-Clair életében, amelyet Louison az enyémben, ezért amikor intézőm egybekelt Laurena de Peyrolles-lal, s átköltözött Rapineau udvarházába, a szegény elhagyott teremtet Louison gondjaira bízam, aki - megbizonyosodván róla, hogy mindig ő lesz az első a kastélyomban, s az egyetlen a szívemben -, megértőn és szeretettel bánt Jeanette-tel.

Amikor a lépcső tetejére értünk, mindketten mélyen meghajoltak; Jeannette lehorgasztotta a fejét s a szemét is lesütötte, nehogy a pillantásának találkoznia kelljen Saint-Clairével, Louison viszont fölvetette az állát és egyenesen a szemembe nézett, így adván a személyzet tudtára, hogy ennek a háznak ő az úrnője, legalábbis addig, amíg meg nem házasodom. Kissé színpadias volt ugyan ez a megérkezési szertartás, de mivel úgy láttam, hogy a legutolsó kuktától a főszereplőig mindenki boldogan játssza a maga szerepét, nem láttam értelmét, hogy eltöröljem.

A házamba lépve azonnal félrevonultam Saint-Clairrel a könyvtárszobámba, s a négy szemközti beszélgetés során már egy másik szerepet alakítottam: a földje jövedelmére gondoló vidéki nemesúrért, Saint-Clair pedig az intézőét, aki e jövedelemmel az utolsó garasig elszámol.

- Gróf úr - mondta végül -, a búzatermés, mint uraságod is tudja, sehol sem volt jó az idén. Nem is adtam el a búzáinkat, vártam, hogy az ár emelkedjék. Ami meg is történt, de sajnos nem olyan mértékben, mint reméltem.

- Adja el most, Saint-Clair úr! De tartalékoljon jócskán a parasztjainknak, akiknek januárra már nemigen lesz gabonájuk.

- És mit kérünk cserébe? Egy darab földet, erdőt vagy ugart?

- Nem, nem, azzal kifosztanánk őket.

- Mivel fizessenek akkor?

- Úgy, mint tavaly: robottal.

- No de gróf úr! Hiszen már egy egész évi robottal tartoznak!

- Nos hát, amikor munkába hívja őket, minden napot két napnak számítson, de úgy, hogy ne vegyék észre.

- De ez nagy veszteséget okoz nekünk, gróf úr.

- Még nagyobb lenne a veszteségünk, ha kihúznánk alóluk azt a kis földet is, amijük van. Nem lenne többé miért éljenek, dolgozzanak. De legyen óvatos! Kis adagokban mérje majd a búzát, kinek-kinek a szükséglete szerint. A parasztok többsége nem gondol a holnappal, s képtelen az élelmiszert beosztani.

- És mi legyen a lennel, gróf úr, most, hogy a vízelvezető csatorna elkészült az áztatáshoz, és tiloló

malmunk is van helyben?

- Attól függ, milyen minőségű a parasztjaink lenje. Ha olyan jó, mint a miénk, az első kezelés után megvásároljuk tőlük, és előre fizetünk.

- Miért előre, gróf úr?

- Hogy legyen miből fizetniük a királyi adót. Tudja jól, hogy milyen nehezen jutnak készpénzhez; ezért kénytelenek eladni a tojást, meg a tyúkokat, amiből így ők maguk sosem ehetnek.

- És milyen árat fizessünk a lenért, gróf úr?

- A várható eladási árnál kissé alacsonyabbat.

- De ez igencsak kockázatos, gróf úr!

- Tudom, de vállalnunk kell ezt a kockázatot, és bizonyos kedvezményeket biztosítanunk parasztjainknak, ha azt akarjuk, hogy odaadón műveljék a földet.

- És ha egyik-másik parasztunknak rossz minőségű a lenje?

- Akkor nem vesszük meg. Adják majd el ők maguk, közvetlenül a kereskedőnek.

- De azért ők is használhatják a lenáztató csatornát?

- Használhatják, ha mi már befejeztük az áztatást.

- És a tilolómalomba is szabadon bejárhatnak?

- Nem. Túl kényes szerkezet az ahhoz, hogy bárki babrálhassa. Ki kell választani néhány ügyes kezű parasztot, akik működtetik.

- Majd keressék ilyeneket - mondta Saint-Clair.

S ezután elpirult. Mivel eddig semmi olyat nem mondott, amiért restelkednie kellett volna, sejtettem, hogy most készül valami olyasmit kibökní, amitől zavarban van.

- Gróf úr - folytatta -, olyasmibe vágtam a fejszémet, amiről nem tudom, helyeselni fogja-e.

- Mondja el hát, miről van szó.

- Bizonyára emlékszik rá, gróf úr, hogy amikor csapatostul kószáltak a farkasok a corneboui erdőben, íjas puskákat és parittyákat osztott szét a parasztjaink közt, hogy felvehessék a harcot a fenevadakkal. Magától értetődik, hogy amint a farkasok eltűntek, visszavettem a parasztoktól a fegyvereket, nehogy orvvadászathoz használják őket. De most, hogy egyre többször hallani a kastélyok és birtokok elleni fegyveres támadásokról, az az ötletem támadt, hogy lögyakorlatokat szervezek, s így néhány keménykötésű parasztlegény megtanulhat védekezni egy esetleges támadás ellen.

- De hiszen ez nagyszerű, Saint-Clair! - jelentettem ki lelkesen.

Saint-Clair újra elpirult, most örömeiben.

- Hányan vannak? - kérdeztem, rövid csönd után.

- Tizenkét parittyás és nyolc íjas puskás.

- Örömmel vállalkoztak a tanulásra?

- Kezdetben nem nagyon, de azután a gróf úr házvezetőnője felszította a lelkesedésüket.

- Hogyan?

- Egy szép napon megjelent a gyakorlat végén két szobalánnyal, akik nagy kosarakat hoztak. Minden egyes paraszt kapott egy darab kenyeret és sajtot. Őszintén szólva a kenyeret kissé száraznak láttam, a sajtot meg öregnek. Az embereink azonban vígan elropogtatták, s észrevettem, hogy néhányan adagjuk felét a zsebükbe rejtették, bizonyára a gyermekeiknek vagy a feleségüknek.

- Ez igen megható - mondtam. - Szeretném, ha nem kényszerülnének ilyesmire. Sajnos még Orbieu-ben is kevés olyan paraszt akad, aki annyit eszik, amennyi jólesik neki.

- De legalább most már nem sanyargatja őket egy becstelen intéző - jegyezte meg Saint-Clair -, mint a néhai Orbieu gróf idejében. És a gróf úr parancsának megfelelően, az orvvadászatot is igen enyhén büntetjük mostanság, s ennyire is csak azért, hogy valami ésszerű határt szabjunk. Így hát az ügyesebbek elég gyakran esznek húst.

Kopogtattak az ajtón, s Louison tűnt fel, jelentvén, hogy a vacsora tálalva van. Saint-Clair úr távozott, mert őt másnapra hívtam meg, feleségével, Laurenával és apósával, de Peyrolles úrral együtt. Amint az intézőm kilépett az ajtón, Louison közelebb lépett hozzám, mint amennyire a nyilvánosság előtt megengedett lett volna.

- Ebéd után lepihen a gróf úr? - kérdezte.

- Az a kedvemtől függ.

- Hát a kedve mitől függ?

- Hogy őszintén válaszolsz-e a kérdéseimre.

- Szűzanyám! Akkor hát nagyon kell vigyáznom, mit válaszolok - mondta Louison, magakelletően ringatva egész testét.

- Louison - mondtam -, hallom, hogy ugyanazt a taktikát alkalmaztad a lögyakorlaton résztvevők esetében, mint amellyel annak idején az útkövezők munkakedvét szíttottad fel. Vagyis jóltartottad őket.

- Talán rosszul tettem?

- Nagyon is jól tetted! De miért száraz kenyeret adtál nekik?

- Csak nem fogom friss kenyérrel tölteni ezeket a bugrisokat? - csattant fel Louison, aki párizsi születésű volt, s ezért lenézte a síkvidék parasztjait.

- Louison, nagyon nem tetszik nekem ez a válasz.

- Miért nem, gróf úr?

- Mert gőgös és affektált.

- Téved, gróf úr, és ha megengedi, mindjárt meg is magyarázom, miért.

- Megengedem.

- Gróf úr tudja, hogy sok jó házban, amilyen a mienk is, az urak asztaláról származó maradékot eszi a személyzet, és gyorsan finnyássá válik. Nálunk ez már olyan fokot ért el, hogy a szolgálóink rá se néznek a tegnapi kenyérre, olyan jó falatokhoz szoktak. És azt is jól tudja a gróf úr, hogy kenyeret kidobni, még ha száraz is az a kenyér, pazarlás, s ami még ennél is nagyobb baj: Isten ellen való véték, aki megadja nekünk mindennapi kenyerünket. Ezért gondoltam, hogy a szárazát odaadom az íjas puskásoknak; odahaza igen silány kenyeret esznek, amit maguk sütnék zabból, meg ki tudja még, micsodából, így hát örülnek, ha finom búzakenyérhez jutnak, még ha száraz is egy kicsikét.

- Akkor hát - mondtam, hogy véget vessek a vitának - legalább igyekezz ne túl szárazat adni nekik, nehogy beletörjön a foguk. Nem szégyellted hulladékkal etetni ezeket az embereket, akik egyszer talán az életed fogják megmenteni?

- Gróf úr, úgy fogok tenni, amint parancsolja. Hajlandó most már megbékülni velem?

- Hajlandó vagyok.

- Ennek nagyon örülök - mondta erre Louison nyájas, behízelt hangon -, mert a gróf úrra ráfér egy kis pihenés; úgy látom, igencsak rossz bőrben van...

Ez a "rossz bőrben van" kissé szemtelen kifejezés volt, amivel a dorgálást kívánta megtorolni. De úgy tettem, mintha nem hallottam volna, különben megint csak össze kellett volna szidnom, s most már inkább enni és pihenni szerettem volna.

Amiután mindkét vágyam teljesült, Louison, akinek mindig égett a keze alatt a munka, kipenderült a szobámból, hogy a dolga után nézzen. Még utána szoltam, hogy küldje be La Barge-t, akit azután arra utasítottam, hogy nyergelje fel a lovát, s vigye meg a hírt Séraphin atyának, hogy ebéd után meglátogatom. Saint-Clairtól ugyanis úgy hallottam, hogy az atya gyöngélkedik.

La Barge jó soká elmaradt, s amikor megmostam a fejét a késlekedésért, égő szemmel s vöröslő képpel a következőket adta elő:

- Gróf úr, ha látta volna, amit én, megértené, miért maradtam el ilyen soká.

- És miért?

- Azért, amit láttam.

- Nem értelek. Diga me. [Mondd! (spanyol)]

- De kell hozzá egy kis bevezető, gróf úr!

- Semmi bevezető. A lényeg. Paucis verbis. [Kevés szóval. (latin)]

- Akkor hát hallgassa meg, gróf úr, a lényeg. Az ablakán kiszűrődő zajokból úgy vettem ki (La Barge itt lehalkította a hangját), hogy Séraphin atya épp egy leánykával enyeleg.

- Mit kerestél te az ablaknál?

- Épp ehhez kellett volna a bevezető, gróf úr.

- Akkor hadd hallom.

- Előbb a parókia ajtaján kopogtattam halkan, mert úgy tudtam, Séraphin atya gyengélkedik. De mivel nem kaptam választ, megkerültem a házat és egy csak félig-meddig becsukott ablak felé tartottam: azon át szűrődtek ki a zajok, ami nem volt más, mint nyöszörgés.

- Ki nyöszörgött?

- Úgy tűnt, valaki, akit épp most gyilkolnak meg, ám aki szeretné minél hosszabbra nyújtani saját meggyilkolását.

- Tévedhetél is. Lehet, hogy valami egészen másról volt szó, mint amit feltételezel.

- Gróf úr, mivel lelkiismeretes ember vagyok, biztos akartam lenni a dolgomban. Ezért belestem az ablakon - ami könnyű volt, mert a függöny csak félig volt behúzva -, és mindent láttam.

- Mit láttál?

- Láttam, amit láttam.

- Ezt jól megmondtad. Na, jól figyelj rám, La Barge. A legszigorúbban megparancsolom, hogy tartsd a szád arról, amit láttál és hallottál, és soha senkinek ne mondd el azt, amit most nekem.

- Ha így parancsolja, gróf úr, hallgatni fogok, mint a sír.

- De úgy látom, eléggé fölkapart az eset.

- Így igaz, gróf úr.

- La Barge, ha nem tudnád, csak a szerzetesek tesznek szüzességi fogadalmat, a papok csak nőtlenséget fogadnak. Ez nagy különbség.

- Ez azt jelenti, gróf úr - kérdezte rövid gondolkodás után -, hogy egy pap kisebb bűnt követ el, ha nők körül legyeskedik, mintha egy szerzetes tenné ugyanezt?

- Pontosan ezt jelenti, hiszen a pap nem szeg meg semmilyen fogadalmat. Ő csupán vétkezik. És a vétek alól gyónás és bűnbánat révén feloldozást nyerhet. Ahogyan te is, vagy én is.

- És őt ki oldozhatja fel?

- Egy másik pap.

- Akkor minden rendben van - jelentette ki La Barge, gyermeki ártatlansággal. - Csakhogy ha valaki egyszer már rákapott ilyesmire, lehetetlen leszoknia róla. Például én is, amióta a kedvesem elhagyott, úgy érzem magam, mint egy részeges a flaskája nélkül.

- Igen lovagias hasonlat. Ezért meresztgetted a szemed Jeannette-re, alighogy megérkeztünk?

- Jaj, gróf úr! Csak láttam, hogy milyen sápadtka és szomorú, amióta Saint-Clair úr elhagyta, hogy feleségül vegye szíve választottját, és nagyon megszántam.

- A szálamom nemes érzés, La Barge, és becsületedre válik, hogy így érzel Jeannette iránt.

- Gróf úr kifogásolná, ha közben egy kissé a szívem is tüzet fogna?

- Nem vagyok én az őrangyalod, La Barge. Csak arra vigyázz, nehogy még szerencsétlenebbé tedd ezt a szegény teremtetést, mint amilyen máris. És most már eleget beszéltünk! Menj vissza Séraphin atyához, zörgess jó erősen az ajtaján, azután mondd meg neki, mennyire lesújtott gyengélkedése híre, s üzenje meg, ha már elég jól érzi magát ahhoz, hogy átjöjjön hozzám vacsorára. És ha netán látnád a nyögdecseleő leánykát, légy szíves, ne nyársald fel tapintatlan tekintetteddel.

Este, amikor Louisonom bejött a szobámba, megkérdeztem, ismeri-e Séraphin atya unokahúgát.

- Angélique-et? Ritkán lehet látni, inkább csak a misén.

Úgy beburkolózik a fátylaiba, mint egy apáca.

- És tudod, mit pletykálnak róla és Séraphin atyáról?

- Gróf úr, a szóbeszéd gyors szárnyakon jár.

- És nekem miért nem szóltál róla?

- Épp én vessek elsőként követ Angélique-re?

- Ó! Milyen keresztényi lélek vagy te, Louison! A parasztok mit mondanak a dologról?

- Csúfolódnak, de csak suttogva és nem is rosszmájúan. - Talán most kevésbé becsülik a papot. - Viszont jobban becsülik a férfit.

- És neked mi a véleményed?

- Én szeretem a papunkat, gróf úr. Ha hallaná, milyen tapintatosan gyóntat! Már-már úgy érzem, nem is bűn, ha vétkezem a gróf úrral...

- Louison, ne légy arcátlan! Saint-Clair tud a dologról?

- Hogyne tudna!

- És ő miként vélekedik róla?

- Saint-Clair szemében a gróf úr fölötté áll minden más embernek, s közvetlenül az Atyaisten után következik. A gróf úr véleménye szentírás lesz a számára.

- Ha mindent tudsz, talán azt is meg tudod mondani, mi az én véleményem...

- Hogy nem volna helyes felróni Séraphin atyának azt, amit önmagának elnéz a gróf úr.

- Csavaros eszed van neked, Louison!

Ezzel a karomba kaptam, s már nem voltam abban a helyzetben, hogy a bölcstársalgást folytassam.

Másnap ebédre vártam Saint-Clairt, ifjú hitvesével, Laurenával és apósával, de Peyrolles úrral. Mivel nemcsak a fiatal pár fűzött össze minket, hanem a birtokom is határos volt de Peyrolles úréval, sőt cornebouci erdőmnek egyharmadát is ő birtokolta, az ebéd nélkülözhetett volna minden pompát és szertartásosságot. Csakhogy ez cseppet sem lett volna ínyére szomszédomnak, aki igen jómódú ember volt, s gazdagságát nem is titkolta: aranyozott hintón járt, s úgy öltözködött, mint egy főúr. Viszont ha ő elegáns, nekem is annak kellett lennem, így hát mielőtt felöltöttem volna legszebb ruhámat, megkértem Louisont, hogy mossza meg, majd süsse is be a hajamat, amihez nagyon értett: fűrtjeim dúsan, szemet

gyönyörködtetően omoltak a vállamra. Arra már nem mertem megkérni Louisont, hogy a bajuszomat és a körszakállamat is igazítsa meg, de mivel ott volt a közelben a borotvám, magától, kérés nélkül is hozzálátott a borbélymunkához, mégpedig ámulatra méltó ügyességgel. Elragadtatásomat csak az hűtötte le kissé, hogy amíg a torkom körül babrált a borotvával, arra használta azt az időt, amíg képtelen voltam megszólalni, hogy csempülte Saint-Clair Laurenáját, akinek nézete szerint "seszínű a haja, a szeme meg fakókék".

Ez rágalom volt. Még az udvar leghíresebb szépségeinek: Conti hercegnének, Madame de Guéménének vagy Chevreuse grófnének is gondot okozott volna rávenni egy szépségversenyen a pásztor Párizst, hogy ne kis szomszédnőmnek adja az aranyalmát.

A haja aranyszőke volt, a szeme égszínkék, termete finom és hajlékony, a megfelelő helyeken sokat sejtető domborulatokkal, és üde fiatalsága olyan színt varázsolt orcájára, amilyent az udvari dámák semminemű kenceficével sem tudnak elérni. Ráadásul szép szemének tekintete is igen bájos volt. Mintha csak most nyílt volna rá az életre, amelyet meglepetten és elragadtatottan igen szépnek ítélt. Pompás ruhájában úgy ült az asztalomnál, mint egy királynő, s mi hárman: az atyja, Saint-Clair és én imádatlalt adóztunk neki. Akár épp a férjére nézett, akár nem, érezhetőleg mindig őt látta, s olyan fénylő, gyöngéd és jóhiszemű boldogságtól ragyogott, hogy csak egy vadállat nem hatódott volna meg tőle.

Atyja, de Peyrolles úr a szomszédom volt, de mivel birtokához sem falu, sem templom nem tartozott, mint már említettem, az én templomomban hallgatott misét. Ott találkozhatott vasárnaponként Saint-Clair úr és Laurena de Peyrolles.

Nem tudom, a Gondviselés akarta-e így, de a találkozás a misehallgatásnak mindenképp kárára vált, mert sem az első, sem az ezt követő többi vasárnapon nemigen figyelt egyik fél sem a pap szavaira. Én, földesúri jogomnál fogva, a szentélyben foglaltam helyet, a püspök számára fenntartott széken, aki azonban emberemlékezet óta nem tette le falusi templomban püspöklilába vont fenekét. E püspöki szék magasából jól látom a híveket, s be kell vallanom, hogy ezen az első vasárnapon, amikor az illető hölgy és úr először látta egymást, magam is igen kevésbé figyeltem a misére: egyre csak azt néztem, hogy ők ketten miként pillantgatnak egymásra a hallgatóság soraiban, akiket baluszter választ el tőlem. Ő, persze titkos pillantások voltak ezek, hiszen Saint-Clair kifogástalan úriember, Laurena de Peyrolles pedig megtanulta Sainte Marie-des-Anges apácáitól, mi a jómodor.

Mi másról beszélgettünk volna az említett ebéd közben, mint a gabonáról, borról, lenről és a szüretéről. Meg arról, hogy egy fiatal vaddisznóból álló csorda olyan pusztítást vitt véghez a vetésben, hogy hajtóvadászatot kell rendeznünk ellenük. Amint ezeket a témákat mind kimerítettük, Laurena de Peyrolles, akit talán helyesebb Esparres bárónének neveznem, magához ragadta a szót, és feltett nekem egy kérdést, amelynek tartalma nyilván sokkal fontosabb volt a számára az imént hallottaknál. Úgy fordult hozzám, mint udvari emberhez, akinek jólértesültsége mindenki másét felülmúlja, s azt tudakolta, hogyan is áll a király testvérhúgának, Bourbon Henriette-Máriának a walesi herceggel tervezett házassága. [Henriette egyéves volt csak, amikor a tárgyalások megkezdődtek. És tizenöt éves, mire a házasság megkötöttetett.] Szép keble meg-megemelkedett izgalmában, oly nagyon szánta a szegény hercegisasszonyt, aki már tizennégy éve várja, hogy Franciaország és Anglia tárgyalásai véget érjenek. Ami szép szomszédnőm szerint már csak azért is nagy csapás, mert a hercegnő két nővére, Erzsébet és Chrétienne már régen megtalálta a maga hercegét; s az előbbi az infánszhoz ment feleségül, aki jelenleg a spanyol király, utóbbi pedig a szavojai herceghez. A szavojai herceg persze nem olyan jelentős személyiség, mint az angol király. De melyik lány várakozik szívesen hosszú évekig egy hercegre, bármily nagy ország királya válik is majd belőle?

- És ha Anglia királya nem minket választ - jelentette ki Laurena nagy hévvel -, legalább mondja meg végre nyíltan!

- Asszonyom - válaszoltam -, Anglia és Franciaország nem lett egymás barátja csak azért, mert van egy közös ellenségük: Spanyolország. Elválasztja őket a vallás. Mint asszonyom is jól tudja: az angolok anglikánok, a franciák katolikusok. S bár egy protestáns hercegnek sem könnyű katolikus hercegnőt feleségül venni, százszor nehezebb egy katolikus hercegnőnek nőül menni egy protestáns herceghez, mert ehhez pápai beleegyezés szükségeltetik. Diszpenzáció nélkül nincs házasság! A pápa pedig kemény feltételeket szab. Azt követeli, hogy Henriette szabadon gyakorolhassa vallását Angliában, s a gyermekeit a saját vallása szerint nevelhesse, amíg be nem töltik tizenkettedik életévüket; s ahhoz is ragaszkodik, hogy Anglia királya vessen véget a katolikus hívek üldözésének - ami jogos igény -, ugyanakkor azt is elvárja, hogy biztosítsa a katolikus hívek lelkiismereti szabadságát, ami már meglepőbb, tekintve, hogy a pápa a saját államaiban megtagadja ezt a szabadságot a protestáns hívektől.

- Ez így van -jelentette ki Peyrolles úr, aki hívő ember volt ugyan, de mint a hivatali nemesek többsége, gallikán, s nem rajongott a pápáért.

- De miért ilyen nehézkesek ezek a tárgyalások? - kiáltotta Laurena.

- Mert két féllal is kell tárgyalni, asszonyom. A franciák az angolokkal, de közben a pápával is alkudoznak. A Szentatyát arra akarják rávenni, hogy mérsékelje követeléseit, az angolokat meg arra, hogy engedjenek többet. Kényes ügy, nehéz tárgyalás. De nyugodjék meg, asszonyom, hamarosan véget ér: a király Richelieu-t bízta meg e feladattal.

- Ó! Örömmel hallom! - kiáltotta Peyrolles úr. - Úgy hírlík, a bíboros rendkívül ügyes ember.

- Valóban az - mondtam -, ami az alkudozást illeti, nincs párja. Amikor Anglia királya Lord Kensingtont és Carlisle grófot küldte hozzánk tárgyalni, Richelieu úgy segítette elő a boldog végkifejletet, hogy egymás ellen játszotta ki a két küldöttet. De véleményem szerint az ő ereje elsősorban abban rejlik, hogy fáradságot nem kímélve tájékozódik. Már 1616-ban, amikor Concini miniszterre nevezte ki, Richelieu döbbenet tapasztalta, hogy a francia külügyminisztériumnak nincs irattára! Igen, jól hallották, nincs irattára! Azonnal írt az összes külszázgi követünknek, és megkérdezte tőlük, milyen utasításokat kaptak azóta, hogy posztjukat elfoglalták. És ugyanilyen rendszeres, aprólékos vizsgálódásba fogott akkor is, amikor Lajos meghívta a Tanácsába.

Ha pedig a kapott válaszok nem elégítik ki, a bíboros saját költségén a helyszínre küldi egy bizalmas emberét, aki kiegészíti és ellenőrzi az értesüléseket. Mindennek következtében Richelieu a legapróbb részletekig ismeri azokat az ügyeket, melyekről véleményt nyilvánít. És olyan jól beszél, oly ékesszólóan, világosan, semmiről sem feledkezve meg, és olyan rendkívüli pontossággal, amire csak a tények beható tanulmányozása teheti képpessé az embert. Ezután felvonultatja a szóba jöhető megoldások egész arzenálját, s a lehető legegyszerűsebben latolgtatja, mi szól egyik-másik megoldás mellett vagy ellen. Mily élesen elüt ez a munkamódszer az őt megelőző, lusta, fecsegő, felszínes, szakállas miniszterekétől, akik többnyire alig tudtak valamit a többi királyság valódi politikájáról!

- Ó! De boldog leszek, ha ez a házasság végre létrejön! - kiáltotta Laurena de Peyrolles, aki minden házasságot olyannak képzelt, amilyen az övé volt: csupa rózsa és édeni gyönyörűség.

És talán ugyanígy vélekedett gyermeki naivságában a szegény Henriette hercegnő is, aki annyi éve várt már a maga szép hercegére! De ó, istenem! Mily kegyetlenül ki kell majd ábrándulnia! És fokonyként egyre mélyebbre szállni abba a pokolba, melynek mélyén a vérpad áll, ahol a porba hull királyi férjének feje, aki oly kevésbé tudta megszerettetni magát hitvesével és népével.

Amikor az ebéddel végeztünk, Peyrolles úr megkért, hogy négyszemközt beszélhessem velem.

Kérésének természetesen azonnal eleget tettem, s az ifjú házasokat az asztalnál hagyva, betessékeltem őt a könyvtárszobámba, s hellyel kínáltam az olvasóasztal mellett.

- Gróf úr - kezdte mély, nyomatókos hangon -, engedelmmével azonnal a téma közepébe vágnék. Tud róla, mit beszélnek faluszerre a papunkról, Séraphin atyáról?

- Milyen vonatkozásban?

- Az unokahúga vonatkozásában, illetve annak a személynek a vonatkozásában, akit annak mond.

- Tudok - válaszoltam röviden.

Peyrolles úr habozott, s én titokban jót mulattam rajta, hogy ez a nagydarab, kövér ember, akinek még a tartása is elárulja, milyen magabiztos, akit a vagyon minden ellen felvértezett, s véleménye mindig megingathatatlan, mennyire zavarba jön, mihelyt a testről kell beszélnie - pedig hát teste neki is volt, még hozzá jókora.

- Nem gondolja, gróf úr, hogy ez az Angélique nevű személy, akihez igencsak rosszul illik a keresztnéve, [Az „Angélique” név jelentése: angyali] ha igaz, amit beszélnek, túl fiatal hozzá, hogy egy papnál szolgáljon?

- De úgy gondolom.

- Nem érte még el a papi házvezetőnők kíváncsatos korát!

- Így igaz. Viszont Séraphin atya rokona, így hát nem emelhetünk kifogást az alkalmazása ellen.

- De vajon valóban az unokahúga-e?

- Ki tudhatja azt?

- Be kell vallanom, gróf úr - folytatta Peyrolles úr patetikusan -, hogy a helyzetet nem találom sem megfelelőnek, sem megnyugtatónak.

A két "meg"-gel kezdődő jelző tetszhetett neki, mert egy mély sóhaj után, mellyel mondandójának nyomatókót kívánt adni, megismételte:

- Igen, gróf úr, sem megfelelőnek, sem megnyugtatónak nem találom ezt a helyzetet.

- Hát én sem mondanám örömtelinek.

- Én átkozottnak mondanám - jegyezte meg Peyrolles úr.
 - Nézőpont kérdése - mondtam.
 - A lelkipásztor köteles példát mutatni a nyájának.
 - Valóban ez volna a helyes.
 - Nem pedig az, hogy rossz példával járva elöl, bűnre ösztönzi.
 - Bármilyen legyen is az igazság, barátom-uram, annyi bizonyos, hogy a parasztnak nincs szükségük rossz példára ahhoz, hogy testben vétkezzenek.
 - De a pap az pap! Neki őrködni kell nyája erkölcsi felett! De hogy tehetné, ha közben...?
 - Bizony, hogy tehetné...?
 - Úgy gondolom tehát, hogy ki kell égetni ezt a kelevényt! - összegezte mondandóját nagy határozottsággal Peyrolles úr.
 E szemléletes kép hatására felvontam szemöldökömet s egy fintort vágtam.
 - Mit akar ezzel mondani, barátom-uram?
 - Az ügyet a püspök úr elé kell vinni.
 Egy szót sem szoltam, csak lesütött szemmel végigsimítottam a fényezett tölgyfa asztalon, amely elválasztott bennünket. Mivel Peyrolles úr beszélgetésünk során nem volt hajlandó észrevenni tartózkodásomat, már láttam, hogy erélyesen kell föllépnem, ha meg akarom állítani a lavinát, melyet Peyrolles úr jó szándéka görget: a jó szándék, mellyel, mint tudjuk, a Pokolhoz vezető út van gyakran kikövezve.
 - Barátom-uram - mondtam -, bocsásson meg, hogy most egészen őszinte leszek kegyelmedhez. De mint Orbieu ura és az egyházközség területén lakó első ember, nem támogathatom ezt a lépést.
 - Hogyhogy nem, gróf úr? - kérdezte Peyrolles úr, tágra nyílt szemmel.
 - Ha megengedi, barátom-uram, elmagyarázom. Püspökünk egy nagy család legifjabb sarja, akit a király nevezett ki, hogy kifejezze e család iránti nagyrabecsülését. Semmi sem predesztinálja őt, legkevesbé a kegyesség, erre a posztra, amelyben nem hivatást lát, csak a jövedelmet. Gyors és határozott, amikor adószedőket kell küldenie parasztjainkhoz, hogy elvegye termékeikből a tizedet. S ezt az adót, melyet parasztjaink oly nehezen rónak le, saját céljaira fordítja, holott a szegényeket kellene segítenie belőle. Segíti őket? Soha! Igaz ugyan, hogy XIII. Lajos sürgetésére a napi kongrua, amit a püspökök a papok mindennapi megélhetéséhez adnak, növekedett egy kissé. Viszont cserébe a mi püspökünk kerek perec megtagadja, hogy hozzájáruljon, amint pedig kötelessége volna, a templom karbantartásához. Süket fülekre talált Séraphin kétségbeesett kérése, hogy segítsen rendbe hozatni a pusztulásnak indult orbieu-i templomot, és végül nekem kellett megjavíttatnom, a saját költségemen a leszakadással fenyegető tetőzetet. És ami még ennél is sajnálatosabb, uram-barátom: a mi püspökünk soha be nem teszi a lábát az egyházmegyéjéhez tartozó falusi templomokba, még a bérmlások alkalmával sem.
 - Mindez, sajnos, így igaz - mondta Peyrolles úr. - Ez azonban nem változtat azon, hogy Séraphin úr viselkedése botrányos.
 - Ki tekinti annak? A parasztjaink? Ne higgye. Ahol mi bűnt látunk, ők csak a természet szavát hallják. És amint jó gallokhöz illik, csúfolódnak rajta. Úgy hallom, a misén könyökkel bökdösik egymást, amikor Séraphin a prédikációjában megfeddi azokat a fiatal leányokat, akiknek ruhakivágása túl sokat felfed a keblükből.
 - Ha jól értettem a szavait, gróf úr - mondta Peyrolles úr, kissé csípősen -, szemet kell hunynunk Séraphin gyöngesége felett.
 - Barátom-uram - mondtam, s közben felálltam, szeretetteljes mosollyal felé indultam, majd karom a karjába fűztem, olyan meghittséggel, amit igen nagy megtiszteltetésnek értékelhettem -, beszéljünk úgy, mint férfi a férfival. Séraphin úrnak megvannak a maga kis hibái, melyeknek bizonyára mi sem vagyunk híján. (Úgy éreztem, hogy e szavak hallatán Peyrolles úr kissé elpirult.) De ettől a kis vétektől eltekintve, amely Séraphin úrra és a gyóntatójára tartozik, aki Montfort l'Amaury plébánosa (valóban úgy hallottam, hogy kölcsönösen gyóntatják és feloldozzák egymást), Séraphin úr lelkiismeretes és odaadó lelkipásztor, aki eleget tesz hivatalából adódó kötelességeinek, miközben a mi láthatatlan püspökünk láthatólag nem teljesíti feladatát. Így hát nagyon igazságtalannak találnám, ha egy hanyag főpapot kérnénk meg rá, hogy ítélkezzék egy hivatalát lelkiismeretesen ellátó pap fölött.
 Séraphin atya erkölcsi egyáltalán nem számítottak sajnálatos kivételnek 1624-ben. De lassan azzá kezdtek válni, miután Vincent úr 1640 táján, Richelieu támogatásával, életre hívott egy papnevelő intézetet, amely ugyan nem volt az első a maga nemében, de a korábbiak rövid evickélés után gyorsan zátonyra futottak, míg ez sikeresen töltötte be feladatát, hogy tudniillik művelt és erkölcsös papokat képezzen.

Olyannyira, hogy sok-sok évvel később - s most az olvasót csaknem egy negyed századdal előbbre röpítem az időben -, miután Séraphin atyát magához szólította az úr, a püspök az új nemzedékhez tartozó Lefébure urat állította a helyébe, aki az egyház igaz katonája volt, a katolikus ellenreformáció élharcosa, merev és szigorú, önmagához éppúgy, mint másokhoz.

Papосkodása idején minden megváltozott nálunk. Volt Orbieu-ben egy forrás, amit már évszázadok óta csodatévő helynek tekintettek, mert vagy meggyógyította, vagy valamilyen rejtélyes módon kiváltotta a csúzt. Lefébure, pogány babonákat szimatolván ebben, megtiltotta, hogy bárki megmártózzék e forrás vizében. Volt egy - őszintén szólva elég gyanús - helyi szentünk is, akihez a jó termés és állatszaporulat érdekében lehetett folyamodni. Lefébure ezt is elvette tőlünk: nem volt szabad többé hozzá fohászkodni. Rendet teremtett a templomában. Megtiltotta a parasztoknak, hogy magukkal hozzák a misére a kutyájukat, hogy a földre köpjenek, hogy helyet változtassanak a templomban, hogy mise közben hangosan beszélgessenek; dicséretes rendszabályok, melyekhez azonban szörnyű fenyegetés társult: az engedetlenek a pokol tüzére kerülnek.

Azokkal a leányokkal, akik előbb mentek férjhez, mint ahogy a házasság szent kötelékét magukra vették volna, sokkal szigorúbban bánt, mint annak idején Séraphin atya. Nem csupán a harang nem szólalt meg a tiszteletükre, de Lefébure nem a templomban, csak a sekrestyében eskette őket.

A minden évben megrendezett bálból száműzte az olyan illetlen táncokat, amilyen például az ugrálás, amikor is a legény a magasba dobja a párját, a leány pedig eközben kapálódzik, kivillantva a bokáját, néha még a lábikrájából is egy darabot.

A kocsma a mise után csak egy rövid ideig lehetett nyitva, egyébként vasárnaponként be kellett zárnia. Az esti ájtatosság, amely Séraphin idejében nem volt kötelező, most az lett, és a rózsafüzért oly hosszan kellett morzsolni, hogy már nem maradt idő, főleg télen, a kuglizásra és dobókorongozásra, ami parasztjaink egyetlen szórakozása volt a kártyán kívül (de kártyázni csak a kocsmában lehetett, s az délután zárva tartott). A falu népe, ha halkan is, de morgolódott, hogy Lefébure nem engedi az Úr napját pihenéssel tölteni.

De ne legyünk igazságtalanok Lefébure-rel: viselkedését megmagyarázza, hogy betéve tudta az összes pokolbéli ördög nevét, beosztását, s azt is, hogy hányan vannak. Vasárnapi prédikációiban oly sok nőgyűlölő megjegyzést fedeztem fel, hogy bizony kénytelen voltam arra gondolni: nőnemű lehet az a démon, amely ezt a fiatal, életerős papot magányos éjszakáin gyötri. S feltevésem bizonyossággá vált, amikor kiderült, hogy minden vétke közül, akikben pedig nem szűkölködünk Orbieu-ben, Lefébure Célestine-t utálja a legjobban.

Célestine gyermekkorában nem különbözött a többi falusi kislánytól. Ám tizenhárom éves korában az akkor megözvegyült apja megerőszakolta és teherbe ejtette. Ezután az apja is meghalt, s ő egyedül maradt kis kunyhójában. Mivel nem akadt olyan legény, aki ilyen előzmények után feleségül vette volna, Célestine-nek nem volt más választása, mint hogy özvegy vagy nőtlen férfiaknak ajánlja föl a testét. Fizetségképpen néhány garast kapott, de gyakrabban csak egy darabka kenyeret a kenyeresládájába, és egy kis szalonnát a fazekába. Célestine sok apától született gyermekei sorra meghaltak a nagy nyomorúságban, kisgyermekkorukban. Célestine azonban, nem tudni, hogyan, de elboldogult valahogy az általános megvetés közepette is, s Séraphin atya nemcsak megtűrte a nyájában, de bizonyos mértékig védelmezte is, úgy vélvén, hogy a mégoly bűnös szolgáltatás miatt, amit nyújt, kevesebb lesz az erőszak, amely pedig még családon belül is sűrűn előfordult falvainkban.

Lefébure, alighogy elfoglalta parókiáját, elhatározta, hogy leválasztja gyülekezetéről ezt a beteg tagot. Ezt mindjárt ki is nyilvánította szószéke magasából, bárhogy intettem is, az Evangéliumra s Mária-Magdolnára hivatkozva; ő a tudós teológia magasából tekintett le gögösen az én kis házi biblíamagyarázatomra, s mennydörgő hangon parancsot adott a kiközösítésre.

Az eredmény nem maradt el. Néhány pimasz suhanc a prédikáció hatására követ dobálta meg Célestine-t. A pék nem volt hajlandó többé kenyeret adni neki. Kiirtották a tyúkjait. Ellopták a kecskéjét. És végül egy ájtatos kéz éjszaka rágyújtotta a kunyhóját.

Célestine a csodával határos módon kimenekült a lángok közül. Ám Lefébure ezt a csodát is kénköszagúnak ítélte. Mint még emlékszünk rá, az ördögök nagy szakértője volt. Felkeresett, és azt kérte, sőt követelte, hogy száműzzem a bűnös asszonyt. Egészen elképesztett ennek a fiatal papnak az arroganciája. Újra megpróbáltam jobb belátásra bírni, hivatkoztam Vincent úr közismert könyörületességére, aki példaképe kellett hogy legyen, hiszen ő volt a mestere. De minden hiábavalónak bizonyult. Lefébure ugyan egyáltalán nem volt ostoba, de csak abszolút igazságokban tudott gondolkodni, melyek logikája magával ragadta. Biztos vagyok benne, hogy a lelke legmélyén úgy vélte: ha a pápa felette áll a királyoknak, akkor ő, lévén a szellemi hatalom birtokosa, énfelettem áll.

Ekkor történt először, hogy nyersen elutasítottam, de a szarvát még így sem sikerült letörnöm. És mivel a szegény Célestine fedél nélkül maradt, elhelyeztem a birtokomon üresen álló egyik viskóban, s hogy ne legyen egyedül, adtam neki egy kutyát is, amely majd megvédi, ha megint bántani akarják. Egy hónap múlva Célestine holtan találta a kutyát a küszöbön, görcsbe rándult testtel. S ami a tűznek nem sikerült, ez a mérgezés véghez vitte: Célestine lefeküdt a szalmazsákra, nem evett többé és meghalt.

De különös módon még a halála sem vetett véget a csatározásnak. Mivel a csontjain kívül semmi sem maradt utána, felajánlottam Lefébure-nek, hogy kifizetem a keresztény földbe való eltemetését. Ő azonban kerek perec elutasította, hogy befogadja Célestine-t a temetőbe, "jó keresztények közé", így hát kénytelen voltam Montfort l'Amaury plébánosához fordulni, aki hajlandó volt a saját temetőjükből örök nyugalomra helyezni az elhunytat. Régi vágású pap volt. Elég volt megkennem a markát, s Célestine máris keresztény földben nyugodhatott.

Amint Lefébure hírére vette mesterkedésemnek, rettentően felháborodott, s minden mértéket elveszítve arra vetemedett, hogy a következő vasárnap, a misét követő biblia magyarázat közben, hangot is adjon felháborodásának.

Ez már több volt a soknál. Felálltam és lementem a gyülekezetet a szentélytől elválasztó lépcsőn. Saint-Clair úr és Laurena azonnal követtek, s kisvártatva Peyrolles úr is, nem mintha teljesen egyetértett volna velem, csak mert nem akarta, hogy olybá tűnjék, helyesli Lefébure szemtelen viselkedését. Kimentem a templomból, majd a téren megálltam, s vártam egy kicsit, hogy lássam, mi történik. Sok paraszt is kijött a templomból, néhányan fölvetett fejjel, a homlokukat ráncolva, mások lehajtott fővel, oldalazva, mint a rák. Orbieu lakosságának körülbelül a fele ura mellett voksolt. Volt, aki dacosan, s volt, aki csak suttyomban. Lefébure, a lehető legjobb szándékkal, rendet akart csinálni az egyházközségében. De végül csak megosztania sikerült.

Úgy döntöttem, hogy addig ütöm a vasat, amíg meleg. Lovas futárt menesztettem a püspökhöz, egy levéllel, amelyben arra kértem, hogy - ha lehetséges - még aznap délután fogadjon, amit ő meg is tett. A püspök egy tekintélyes nemesi család legifjabb sarja volt, amely a Guise-ekkel is rokonságban állt. Találkoztam is vele kétszer-háromszor jó keresztanyám palotájában, csak éppen a Monseigneur nem tudta, hogy Guise hercegné keresztfia vagyok.

Még ebéd közben találtam, amely ránézésre is felségesnek tűnt. Mégsem fogadtam el a meghívást, bár a püspök nagyon nyájasan invitált. Hellyel kínált és úgy kezelt, mint egy rokont, s valójában az is voltam, még ha csak "balkézről" is. A püspök fiatal volt, elbűvölő, kissé hebehurgya, rengeteget beszélt, viszont azt csak fél füllel hallgatta, amit én mondtam, s érezhetőleg keveset értett a "falu rimájáról" szóló történetemből, hogy az ő megfogalmazásával éljek, s még kevésbé értette, miért akartam mindenáron keresztény földbe temettetni, amikor a temetőn kívül is eláshattuk volna, abba a gödörbe, ahová a bűbajosok, koldusok meg az idegenek kerülnek. Csak egyvalami volt, ami az ő szemében is véteknek minősült: hogy egy semmirekellő kis pap szembehelyezkedett a földesúrral. Jó lesz hát megleckéztetni azt a tejfölösszáját.

Óvakodtam tőle, hogy befeketítsen Lefébure-t. Épp ellenkezőleg, dicsértem a tudását, szorgalmát, ügybuzgalmát és erényességét. Arra kértem a püspököt, hogy semmiképp se száműzze egyházmegyéje "legszegényebb sárfészkébe", amint első felindulásában tervezte, hanem inkább léptesse elő. De, ha lehet, jó távolra Orbieu-től.

- Megértem kegyelmedet, kedves rokon - mondta nevetve a püspök. (Ragyogó, hófehér foga volt, amit szívesen mutogatott.) - Nem akarja, hogy ez a tacsó panaszkodjék kegyelmedre és rám a papneveldebeli mestereinek. Nagyon is igaza van. Ezek a nagy ájtatosok félelmetes emberek és soha semmit sem bocsátanak meg. Lefébure-t saját templomom harmadkáplánjává nevezem ki, ami igen nagy előrelépés egy fiatal pap számára. Két szeretne a helyére Orbieu-ben?

- Figulus káplánt.

- De Figulus-nek nincs évjáradéka! - kiáltotta a püspök, szinte rémülten.

Az olvasó bizonyára emlékszik még rá, hogy a püspökök akkoriban csak abban az esetben neveztek ki valakit pappá, ha az illető legalább évi ötvenfranknyi jövedelemmel rendelkezett. Ez ugyanis éppen annyi volt, mint a kongrua, vagyis a „megélhetéshez szükséges” jövedelem.

- Biztosítom Figulus számára ezt az évjáradékot - mondtam azonnal.

- A saját pénzéből? - kérdezte a püspök, felvonva szemöldökét. - És minden évben? Esküszik?

- A szavamat adom rá, Monseigneur.

- Uram Atyám! Sokba kerül kegyelmednek a kis Lefébure eltávolítása! - mondta a püspök, harsány nevetéssel.

Két nap múlva Lefébure udvariassági búcsúlátogatásra jött hozzám. Cókókját összeszedve elindult a nagy karrier útján, amelyről nyilván álmódott. Túl buzgósága és szélsőséges viselkedése nem változtatott a papnevelő intézetekről alkotott jó véleményemen. De Isten nevében szólni oly nagy hatalom, amihez feltétlenül önmérséklet és szívbeli jószág szükségeltetik, márpedig ennek a tejfőlősszájának egyáltalán nem volt szíve. Távozása után nekem kellett újra összevarnom, amit ő szétszakított, és hitemre, ez nehéz és hosszú munka volt!...

Most pedig arra kérlek, olvasóm, térj vissza velem együtt a jelenbe, ami nem más, ha még emlékszel rá, mint 1624 ősze. Még pontosabban az orbieu-i szüret ideje. A szüret - hála svájci legényeimnek - nemcsak gyorsan, de igen vidáman is zajlott, úgyhogy semmi sem vetítette előre azokat a drámai eseményeket, amelyeknek hamarosan a szereplői lettünk. Bár - Istennek legyen hála érte - azért egészen váratlanul nem értek bennünket.

A szüret azért is telt oly vidáman, mert Peyrolles úr, Saint-Clair úr, Pisseboeuf, Poussevent és jómagam, no meg néhány szolgálóm hajtóvadászatot rendeztünk, sikerült kilőnünk egy egész vaddisznócsordát, amely sok kárt okozott a parasztjainknak és nekem is a nyár folyamán. Peyrolles úr azt szeretette volna, ha nem hajtó-, hanem falkavadászatot rendezünk (ezt előkelőbbnek találta volna), én azonban másként döntöttem, nem akarván túl nagy veszélynek kiténni a kutyáinkat. És ezt jól tettem, mert a fiatal vaddisznók, ha felferik őket, indulatosak és támadóak. Hatan kerültek puszkavégre, csupa fiatal állat, hat kilenc hónaposak - ezeknek a legízletesebb a húsa. Mindhárman: Peyrolles, Saint-Clair és én, kaptunk egyet-egyet, a többi pedig parasztjainknak ajándékoztam, hogy közös nagy lakomát rendezhessenek a templomtérén. Ez alkalomból a térre vittem embereimmel egy hordó bort is, éppen annyit, amennyitől a parasztok jókedvre derülhetnek, de még nem rúghattak be. Ezenfelül La Barge-zsal küldtem a legjobb boromból egy palackkal Figulus-nak, Séraphin atyának pedig kettővel.

- Nagyon jól tette, gróf úr - mondta La Barge -, hogy Séraphin atyának két palack bort küldött, hiszen ő saját magán kívül még egy lélekért felelős.

- Te gyalázatos! Takarodj a szemem elől! - kiáltottam.

És hozzávágtam a papucsomat, amit épp akkor húztam le a lábamról, hogy helyette csizmába bújjak. A papucs azonban túl könnyű volt, nem ért célba, csak az ajtónak röpült, amely épp becsukódott a lovászom mögött.

- Gróf úr - jegyezte meg Louison -, túl elnézően bánik ezzel a tacskóval. Egészen elszemtelenedik.

- Gróf úr - mondta Peyrolles úr másnap -, három vaddisznó és egy hordó bor! Túl nagyvonalú a parasztjaival! Kérem, emlékezzék a mondásra: "Kényeztesd a pórt, s megkeserülöd, keserülje a pór kemény kezedet, és lábat csókol!"

Titkon igen mulatságosnak találtam, hogy épp egy hivatali nemes teszi ennyire a magáévá ezt az ósdi és kegyetlen mondást, melyet a mi katonai nemességünk idézett szívesen.

- Barátom-uram - mondtam -, úgy vélem, hogy a helyzetünkből fakadóan elég sokat kisajtolok én a parasztjaimból. Kell-e emlékeztetnem rá, hogy évi adót fizetnek nekem; eladási illetéket minden termékük után, amit értékesítenek; ezenfelül sok napi robotot teljesítenek, fizetnek a szőlőprés, a kemence, a malom s most már a tilolómalom használatáért is. Ráadásul a lenjüket is némi haszonnal adom tovább. Vagyis egész évre ellátnak csengő, jó aranyakkal. S mit adok én nekik cserébe? Egy hordó bort, nem a legjobb fajtából, és három vaddisznót, ami nem került nekem többbe, mint a puszkapor, amivel leterítettük őket. Tény, és való, hogy nem hagy hidegen a nyomorúságuk, és szándékomban áll segíteni rajtuk. De hát nem természetes ez? Hiszen ők is emberek! Gondolja, kikövezték volna olyan szépen és gyorsan birtokom útjait, ha nem bánok velük emberségesen?

- Tus! - kiáltotta Peyrolles úr, aki azt vette a fejébe, az ő korában s az ő pocakjával, hogy leckéket vesz egy vívómestertől, s így nagyon elegánsnak tartotta, ha időnként a vívásban használatos szakkifejezésekkel él. - Gróf úr - folytatta -, bocsássa meg egy fecsegő vénembernek, ha néha olybá tűnik, mintha kritizálná grófságodat, valójában a bírálát csak arra szolgál, hogy hallhassam bölcs válaszait, amelyekből sokat tanulok.

Szavai negédes bókknak is tűnhettek volna, amellyel kritikai megjegyzését akarta jóvátenni, csak hogy Peyrolles úr igazat mondott. Valóban azért vitatkozott velem időnként, hogy a vitákból okuljon. Lelkében állandó harc dúlt veleszületett jósa és a rangjához illőnek vélt viselkedés között; nem érezte elég biztosnak magát a földesúri szerepben, s ezért szüntelenül azon töprengett, vajon engem helyes-e utánoznia, vagy inkább egyik-másik olyan szomszédját, aki nálam sokkal keményebb kézzel s nyersebben bánt a parasztjaival.

Jól emlékszem - és jó okom van emlékezni rá! -, hogy ez a beszélgetés szeptember tizenötödikén,

dél előtt tíz órakor zajlott kettőnk között, a könyvtárszobámban, ahová azért hívtam be Peyrolles urat, hogy kölcsönadjam neki Olivier de Serres híres munkáját: A földművelés színterei-t.

- Barátom-uram - mondtam -, a nagyapám, Mespech báró olvasta és nagyra becsülte ezt a könyvet. Atyám, Siorac márk, amikor megvásárolta a Korhadt Tölgy nevű birtokát, szintén elolvasta, s éppoly nagyszerűnek találta, mint a nagyapám. Én pedig, amikor enyém lett Orbieu, szintén elmélyedtem benne, s oly életszerűnek és bölcsnek találtam, hogy második bibliámmá vált; ez az én "mezei szentírásom", ha szabad magam így kifejeznem.

- No de hát, én azt hallottam - mondta Peyrolles úr, nagy szemeket meresztve -, hogy Olivier de Serres hugenotta volt!

- Valóban az volt - mondtam mosolyogva -, de biztosíthatom: a földművelés terén cseppet sem volt eretnek.

Ekkor belépett Saint-Clair, és meghívott, hogy vegyek részt a parittyások és íjas puskások lögyakorlatán.

- Gróf úr - mondta végül -, nem kívánná pisztollyal felfegyverezni magát? Nálam is van egy, ha esetleg...

- Mi a csuda, Saint-Clair? - kérdeztem nevetve. - Talán párbajozni hív?

- Mi is löhetnénk célba.

- Én is kegyelmetekkel tarthatnék, gróf úr? - kérdezte Peyrolles úr, aki semmiképp sem szeretne volna azt a látszatot kelteni, hogy nem érdeklődik a mi harcias játékaink iránt. - Kölcsönadna nekem egy pisztolyt?

- Ezer örömmel, barátom-uram.

A Saint-Clair által kialakított kezdetleges lőtér egy ötven négyszögöles [egy öl kb. két méter] tisztáson volt" cornebouci erdőm szélén. Sűrű, magas sövény zárta el a közeli úttól; a sövényen volt egy akkora nyílás, amelyen átfér egy lovas, de ezt az átjárót többnyire fakorlát zárta el. A céltáblák - ember magasságú s körülbelül hat hüvelyk széles deszkák - úgy harminc ölre (hatvan méterre), sorakoztak a sövénytől, és e céltáblák mögött deszkakerítés húzódt, hogy felfogják a célt tévesztett nyilakat és köveket. A céltáblának használt, feketére mázolt deszkákon egy emberi fej volt elnagyoltan fehérrel felfestve, lejjebb pedig egy szív.

Saint-Clair úr a lőtérré érve elvörösödött haragjában és szégyenében: a gyakorlatra kirendelteknek alig a fele volt csak jelen: négy íjas puskás és hat parittyás.

- Mi ez? Mi ez? - kiáltotta. - Hol vannak a többiek? Az ágyukon heverésznek vagy dobókoronggal játszanak? Yvon! (Yvon a kocsmárosunk volt, aki a legbuzgóbban végezte a lögyakorlatot.) Fuss, rázd fel a mihasznákat! Tápáskodjon fel mind a szalmazsákjairól! Mondd meg nekik, hogy itt van a gróf úr és Peyrolles úr is, és ha nem teremnek itt azon nyomban, bánhatják bűnüket az akasztófa alatt!

Ezt persze csak a katonás szigor mondatta Saint-Clairrel, aki soha senkit sem veretett meg, az akasztásról nem is beszélve. Amíg várazkodtunk, Saint-Clair úr a parittyásokat gyakorlatoztatta. Már meglehetősen szép ívben tudták hátrahúzni a karjukat, hogy a követ rejtő parittyát jól kifeszítsék, de célzó tudományuk még igen gyatra volt: egyetlen kő sem ütődött a deszkának.

- Most csak ötven vannak itt a megszokott tizenkettőből - mondta Saint-Clair. - És ma valahogy gyengébben is lönek, mint máskor.

- Saint-Clair - mondtam -, állítsa fele ilyen messze őket a céltáblától, és rendezze úgy, hogy ketten-ketten célózzanak ugyanarra a táblára, az egyik a deszka felső, a másik az alsó részére.

A lövgögyakorlat újakezdődött az általam javasolt feltételek mellett, s mindjárt sokkal eredményesebb lett. Nyilvánvaló volt, hogy tizenöt öl (harminc méter) sokkal megfelelőbb lőtávolság a nehéz kövek célba juttatásához, és ha ketten célóznak ugyanarra a célpontra, az vetélkedésre készíti a két parittyást. Mindhárom céltáblát eltalálták, az egyiket oly erősen, hogy a deszka megingott, s csaknem kidőlt.

- Nézzük most az íjas puskásokat - mondtam.

- Tizenöt ölnyi távolságból, gróf úr?

- Nem, legyen a távolság harminc öl. Van irányzék a fegyverükön, és a nyíl kilövése nem kíván izomerőt. Saint-Clair mind a négy íjas puskásnak két-két nyilat adott; egyiket az övükbe dugták, a másikat fegyverük hornyolatába. Amiótan pattanásig feszítették a húrt, hosszan célóztak, majd lőttek. A nyilak mind a remegő deszkákba fúródtak.

- Saint-Clair - kérdeztem -, a távolmaradók is ilyen erős legények?

- Nem, nem, ez a négy a legügyesebb, s egyben a legszorgalmasabb is.

- Azért ügyesek, mert szorgalmasak - pontosította fontoskodva Peyrolles úr.

- De mind közt a legjobban a kocsmáros lő - tette még hozzá Saint-Clair.

- A kocsmáros? - kérdezte Peyrolles úr.

- Bizony, apósom-uram.

- Akkor ez minden bizonnyal egy józan életű kocsmáros - jelentette ki Peyrolles úr.

Úgy láttam, Saint-Clair rosszul tűri apósa fecsegését itt, a gyakorlótéren, nem is válaszolt egy szót sem, inkább az embereihez fordult, s harsány hangon vezényelt:

- Íjas puskások! Második íjat behelyezni!

- És ha közben mi magunk is lönének, gróf úr? - kérdezte Peyrolles úr.

- Ezer örömmel - mondtam. - Kívánja uraságod kezdeni?

- Nem, nem, szívesebben maradnék a végére. Gróf úr, kérem, legyen kegyelmed az első!

Saint-Clair, aki egy nagy köre tette le a pisztolyokat, az egyiket most odahozta nekem, a másikat az apósának adta, a harmadikat meg magánál tartotta. Arc kifejezése eközben némi türelmetlenségről árulkodott. Egyrészt még nem tette túl magát azon, hogy az embereinek csak a fele jelent meg a lögyakorlaton, másrészt Peyrolles úr jelenléte is idegesítette.

Én nem voltam oly hihetetlenül ügyes, mint Lajos, aki muskétájával röptében leszedett egy verebet, vagy egyetlen lövéssel kioltotta a gyertya lángját. Mégis sikerült az egyik fehérre festett részbe beletalálnom, ha nem is a középebe. Arra számítottam, hogy Saint-Clair lövése pontosabb lesz, de tévedtem: az enyémnél is gyatrább lett, gondolom, az idegességtől.

- Akkor hát most rajtam a sor - mondta Peyrolles úr, s méltóságteljesen, már-már szertartásosan előrelépett.

Oldalt fordulva, jobb karját vízszintesen kinyújtva végtelennek tűnő időn át célzott.

De úgy volt megírva, hogy ez a lövés ne dördüljön el; ebben a pillanatban ugyanis fenyegető vágta zaja hallatszott, s három lovas tört be a sövényen hagyott nyíláson át a gyakorlótérre. Vad üvöltözés közepette lovaikkal az emberek közé nyargaltak, akiknek eszébe sem jutott, hogy védekezésre alkalmas fegyver van a kezükben: szétfutottak, s fedezéket keresve a céltáblák és a deszkakerítés közt bújtak meg, mely utóbbi arra szolgált, hogy felfogja a célt tévesztett nyilakat. A három lovas, miután így elválasztott bennünket az embereinktől, elindult felénk, s továbbra is harsányan üvöltve, tőlünk ötölnyire állították meg a lovaikat. Fekete lószerszámuk elárulta, hogy német zsoldosokkal állunk szemben.

Tudtam, hogy kardjukon s hosszú törükön kívül két-két kerek puska is van mindegyikük nyereg táskájában: épp e fegyverek ügyes használata tette hírhedtté őket a háborúinkban, melyek során hol egyik, hol másik tábor támogatást, lévén zsoldosok, akik annak ajánlották fel szolgálatukat, aki éppen megfizette őket: a hugenottáknak vagy a katolikusoknak, királyoknak, főuraknak, az anyakirálynénak vagy éppen a fiának. [A német zsoldosok egy sajátos, a tökéletességig fejlesztett harci taktikával arattak sikert. A következő módon támadtak rá a négyzet alakzatban közeledő, hosszú lándzsás gyalogságra: tizenhat sorban álltak föl, minden sorban húsz ember, pisztollyal a kezében. Az első sor legyezőszerűen szétnyílt, miután a katonák lőttek, s akik addig legelől álltak, hátra futottak, az utolsó sorba, s újratöltötték fegyvereiket, miközben a második sor tüzelt, majd a harmadik, és így tovább... Minden azon múltott, elég gyorsak-e a lovaik, képesek-e hosszas célzás nélkül is pontosan löni, s elég gyorsan újratölteni fegyverüket, míg leghátulra húzódnak vissza. Coligny alkalmazta őket, IV. Henrik pedig utánozta, s maga is létrehozott ilyen "pisztolyos" hadtesteket. A német zsoldosokkal és sajátos harcmódorukkal a harmincéves háború után már nem találkozunk.]

Nem egymás mellett sorakoztak föl előttünk, hanem egymás mögött, mindegyik az előtte állótól kissé oldalt húzódván, hogy valamennyien ránk lássanak. Nem tudom, hogy valamiféle taktika vagy a hármójuk közötti rangsor szülte-e ezt a felállást, lehetséges, hogy a kettő együtt, mert úgy látszott, a hozzánk legközelebb álló zsoldos a parancsnokuk: egyedül ő beszélt, a többiek csak jóváhagyták, amit mondott. Mi hárman az elképzelhető legszörnyűbb helyzetbe kerültünk. Az én pisztolyom és Saint-Clairé nem volt megtöltve. Peyrolles úr lövésre kész állapotban volt ugyan, de erősen kétlettem, hogy ez a nehézkes és lassú vénember képes lesz jó időben cselekedni. Csak úgy kalapált a szívem a szégyentől és a kétségbeeséstől. Úgy győznek le, hogy még csak nem is harcoltunk! Mit ér két üres pisztoly hat csőre töltött ellenében? Vagy mire megyünk, Saint-Clair és én, a kardunkkal, a hat töltött pisztollyal szemben? A zsoldosok parancsnoka is átérezhette helyzetünk tragikus fonákságát. Elengedte a gyeplőt, majd két kezét egyszerre a nyereg táskába süllyesztve kihúzta a két pisztolyt, s az egyiket hanyagul Saint-Clairre, a másikat rám szegezte. Eközben pedig félig csúfondáros, félig megvető pillantásokkal méregetett bennünket. Majd hátrafordult a nyeregben, s odaszólt a maguk nyelvén két társának:

- Miféle hadsereg ez? Egy tucat katona úgy megijed három másiktól, hogy a palánk mögé bújik! És három tiszt, aki itt áll, pisztollyal a kezében, és nem mer löni!

Szavai hallatán a két másik zsoldos harsány hahotában tört ki, s vezetőjük is együtt röhögött velük.

Saint-Clair nem beszélt ugyan németül, annyit azonban megértett, hogy gúnyolódnak rajta, és elsápadt haragjában. Félttem, hogy még mond vagy tesz valami olyat, ami ürügyül szolgálhat a zsoldosok vezetőjének, hogy lelőjön minket, ezért odakiáltottam neki az orbieu-i nyelvjárásban:

- Az isten szerelmére, ne szóljon egy szót sem!

Ez a parancs Peyrolles úrra is vonatkozott, s láttam, hogy bármily szörnyű helyzetben vagyunk is, bántja a hiúságát parancsolgatásom. A zsoldosok vezetője elkomorult a parancs hallatán, amit egy számára teljességgel ismeretlen nyelven adtam ki, s egyik pisztolyát most már komolyan rám fogva, franciául szólalt meg, méghozzá, nagy meglepetésemre, igen jól és szép kiejtéssel:

- Uram, mi ez a karattyolás? És mit mondott?

- A karattyolás ennek a vidéknek a nyelve. És azt mondtam a barátaimnak, hogy ne válaszoljanak a provokációjára.

A "provokáció" szón láthatólag megütközött, és kezdte bizonygatni, amit eléggé meglepőnek találtam, hogy szó sincs provokációról.

- Amit mondtam, nem provokáció volt -jelentette ki -, hanem a színtiszta igazság. Kegyelmetek ki vannak szolgáltatva nekünk.

- Uram - válaszoltam erre, a legtökéletesebb udvariassággal -, a helyzetük nem annyira jó, mint gondolná. Ha megöl bennünket, íjas puskásaink azt mondják majd magukban: "Megölték a vezetőinket, most rajtunk a sor." És félelmük arra ösztönzi majd őket, hogy hátba nyilazzák kegyelmeiket. Úgy látom, ketten már céloznak is.

Amint az előre látható volt, a zsoldosok parancsnoka erre hátra fordult a nyeregben és szemügyre vette a lőtér végében, a céltáblák és a deszkapalánk között rejtőző íjas puskásokat, akik közül azonban egy sem irányított rájuk a fegyverét.

Ha Peyrolles úr képes felismerni a helyzetet és ez alkalommal, lelőhette volna a zsoldosok vezetőjét, amint az hátat fordított neki. De hiába hunyorítottam bátorítólag, nem értette meg, mit akarok.

- Ó! Nem hiszem, hogy lőnének - mondta a zsoldosok vezetője, ismét felém fordulva. - Ezek a fososok nem tudnak mást, mint a nadrágjukba csinálni...

A tréfát olyan jónak találta, hogy lefordította németre is. Két társa harsány nevetése még jobb kedvre hangolta, amit rossz előjelnek tekintettem: nyilvánvalónak látszott, hogy miután a macska-egér harcot már kiélvezte, kezdetét veszi a gyilkolás. Peyrolles úr életét talán megkíméli, a korára és a pocakjára való tekintettel, és mert láthatólag figyelemre sem méltatta: szavait mindvégig hozzám intézte, nem hozzá. Csak néhány másodperccel később tudatosult bennem, hogy viselkedése mily hihetetlenül bántotta az öregurat.

- Uram - mondta a zsoldos -, bár jól szórakoztam a társaságukban, csevegésünknek most már véget kell vetnünk. Kihívom párbajra kegyelmeiket. Mindannyiuknak van pisztolya, s nekem is van kettő, amikkel egyszerre fogok lőni. A küzdelem tehát kiegyensúlyozott. Ez az ajánlatom. Számolok háromig, s azután lövünk: én kegyelmeikre, kegyelmeik énrám.

- Uram - mondtam erre -, a küzdelem korántsem kiegyensúlyozott. Az én pisztolyom ugyanis üres.

- Az enyém is - mondta nyomban Saint-Clair.

Arra gondoltam, akkor is, s azóta még hányszor!, hogy ha Peyrolles úr egyetlen szó nélkül egyszerűen csak rálő a zsoldos parancsnokra, könnyedén megölhette volna, hiszen a parancsnok felé sem nézett, s a legkevésbé sem törődött vele. Egyszer s mindenkorra leszámolhatott volna vele, bosszúból, amiére a zsoldosok parancsnoka nem számolt a személyével. Peyrolles úr valóban elégtételt akart venni a sértésért, ám ahelyett hogy cselekedett volna, a vén fecsegő szónokolni kezdett.

- Az enyém viszont töltve van - jelentette ki hangosan.

És ezután lassú, színpadias mozdulattal fölemelte a jobb karját s célba vette a zsoldost.

Még arra sem maradt ideje, hogy fennkölt mozdulatát befejezze, nemhogy lőjön. A zsoldos sütötte el a fegyverét elsőként. Peyrolles úr elejtette a pisztolyát s elterült a fűben. Saint-Clair azonnal térdre vetette magát a teste mellett, s én egy szempillantás alatt megértettem, mi a terve: a segítségnyújtás ürügyén meg akarja szerezni a pisztolyt. A vállalkozás vakmerő volt persze, de nem maradt más esélyünk, így hát nyomban elhatároztam, hogy elterelő hadműveletet alkalmazva segítem őt. A saját pisztolyomat a hozzám legközelebb álló ló lábához dobtam. A ló hirtelen hátrált, ami arra készítette a zsoldost, hogy egyik kezével ismét fogja meg a gyeplőt. Ezután vádlón rámutattam, s így kiáltottam németül:

- Und jctzt hast du den alten Herr getötet, du böser Mensch! (És most megölted az öregembert, te gonosztevő!)

A zsoldos egészen elképedt, hogy így leteremtettem, s ráadásul németül. Kis szemét olyan nagyra nyitva, amilyen nagyra csak bírta, s felkiáltott!

- Aber Sie sprechen Deutsch, mein Herr!

Majd mintha egyszerre szükségét érezte volna, hogy magyarázkodik, így folytatta:

- Ich bin kein böser Mensch! Der alte hatte mich bedroht! (Nem vagyok gonosztevő! Az öregember az

életemet fenyegette!)

Képtelen vagyok visszaemlékezni, hogy vajon tényleg kiejtette-e a "bedroht" szót, vagy csak én egészítettem ki gondolatban a zsoldosnak ebben a siralomvölgyben kiejtett utolsó mondatát. Saint-Clair lőtt Peyrolles úr pisztolyával, s a zsoldosok vezetője hang nélkül lebukott a lóról, a bal kezében tartott töltött pisztoly pedig a földre hullott.

Ekkor odaugrottam a ló fejéhez, megragadtam a kantárt, ágaskodásra készítettem a lovat, s már Saint-Clair segítségével, minden erőmből hátrafelé toltam, a két másik zsoldos irányába, mert bíztam benne, hogy lovasösztönük nem engedi löni őket, ha a golyók csaknem biztosan lovat találnának, így hát a paripa pajzsként óvott bennünket. Ugyanakkor torkom szakadtából elüvöltöttem magam, orbieu-i tájszólásban: "Tűz! Íjas puskások! Tűz!"

Míg tekintetem kétségbeesetten kereste a fűben a zsoldos elejtett pisztolyát, bizonyosra vettem, hogy parasztjaim a rémülettől megdermedve nem fognak löni. Ám ebben a pillanatban, csodaképpen, legalábbis én úgy éreztem, megszólaltak Orbieu félrevert harangjai. Az íjas puskások, mint később elmondták, azt hitték, hogy hamarosan itt teremnek a megsegítésünkre a svájciak, s erre a gondolatra visszatért a bátorságuk, és lőttek. De nem osztoztak meg egymás közt a két céltáblán, hanem valamennyien a hozzájuk közelebb álló zsoldost vették célba, s ilyen kis távolságból nem volt nehéz a deszkalapnál sokkal szélesebb célpontot eltalálniuk: a négy nyíl süvítését az éktelen harangkongásban is hallottam.

A szerencsétlen ember száján kibuggyant a vér, s olyan lassan esett le a lováról, mint valami álomban. De amikor hassal földet ért, borzongva láttam, hogy úgy állnak ki a nyilak a hátából, mint a tűk a tűpárnából.

Ezt látva, a még életben lévő egyetlen zsoldos rettenetesen megijedt, azt hiszem, sokkal jobban, mintha a társát golyó találta volna el. Pedig a helyzetét nem mondtam volna kilátástalannak, hiszen két töltött pisztoly volt a kezében, alatta meg egy erős, ürge hátasló. Megtehetette volna például, hogy vaktában kilő egy-egy golyót Saint-Clair és énfelem, majd lóhalálában elvágtat. De mintha megbénította volna két társa halála, meg nyilván megrémítette a harangzúgás is, amelyet valamilyen szörnyű leszámolás bevezető akkordjának gondolhatott, ezért hát inkább megadta magát, s épp abban a pillanatban, amikor végre megtaláltam a fűben a zsoldosok parancsnokának pisztolyát, ő eldobta a sajátját s fölemelte a kezét. Némi szégyenkezéssel valloam be, hogy a pillanat hevében, és az élethalálharc már-már állati ösztönétől tüzelve, heves vágy fogott el, hogy megöljem ezt a fegyvertelen embert, s így vegyek elégtételt Peyrolles úr haláláért s az elszenvedett megaláztatásért. Sikertől leküzdenem ezt a vágyat, de a szégyent nem. Azóta is érzem. Együttérzésre, felebaráti szeretetre oktatnak bennünket, arra, hogy bocsássunk meg az ellenünk vétkezőknek, mindezek azonban csak szép érzések, amiket úgy öltünk időnként magunkra, mint valami ünnepi viseletet, s nemcsak mi, emberek, hanem maga az egyház is, amely az évszázadok során nem mutatkozott túl jóságosnak és megbocsátónak az eretnekekkel szemben. Elég, ha előáll egy olyan helyzet, amelyben veszély fenyegeti az életünket, vagy akár csak az érdekeinket, s a bennünk szunnyadó vadállat menten felébred.

Amíg az életben maradt zsoldost megkötözték, nézetem szerint fölöslegesen, letérdepeltem Peyrolles úr mellé. Hirtelen kinyitotta a szemét. Istennek hála, nem halt meg! Még csak nem is volt súlyos a sérülése: a zsoldos a válla alatt találta el, úgyhogy a golyó nem ért csontot, amint a borbély-felcser, akiért azonnal elküldtettem, megállapította. Míg ő Peyrolles úr sebét ápolta, én a hiúságát, a tőlem telhető legnagyobb meggyőzőerővel kijelentvén:

- Szomszéd uram, kegyelmed igen bátran viselkedett!

Leültem mellé a fűbe, s egyszeriben rám tört a kimerültség. Csak szófoszlányok jutottak el a fülemig Saint-Clair és az íjas puskások vitájából. De nem is lett volna értelme erőlködnöm, mert kisvártatva ott teremt mellettem Saint-Clair, leült ő is a fűbe, s mindenről beszámolt. Ifjú arcának vonásai elmélyültek, mintha a fáradtság megöregítette volna.

- Gróf úr - jelentette mély sóhajjal -, részt akarnak a zsákmányból.

- Miféle részt?

- A ruhákat, a csizmákat és a halottak pénzét.

- A fenébe! Nem vesztegetik az időt! No de Saint-Clair! Hiszen a zsoldosok parancsnokát kegyelmed ölte meg! Az ő hátrahagyott holmija kegyelmedet illeti.

- Nem tartok igényt rá - mondta elgyötörten. - Ez a prédán való osztozkodás nem az én ízlésem szerint való. Csinálják csak ők.

- Rendben van. Legyen akkor minden az övék, azzal a feltétellel, hogy eltemetik a két holttestet.

- A lovát is akarják annak, amelyikkel ők végeztek.

- De ez a gyors paripa nem való igáslónak! Mihez akarnak kezdeni vele?
- Úgy tervezik, hogy eladják a montfort-i vásáron, és megosztóznak a pénzen.
- Legyen. De a nyerget és a lószerszámot természetesen megtartjuk. Ők úgysem használnak ilyesmit. Ez minden?

- Nem, gróf úr.

- Mit kívánnak még? - kérdeztem meglepetten.

- Hogy saját kezűleg akaszhassák fel a foglyot.

De erre már igazán méregbe gurultam, s a haragból erőt merítve felkiáltottam:

- Saint-Clair, a leghatározottabban utasítsa el ezt a pimasz kérést! Én vagyok Orbieu bíráskodási joggal felruházott földesura! Egyedül én dönthetek ennek az embernek a sorsa felől!

- A kegyelmed helyében - szólt közbe Peyrolles úr - én bizony felakasztatnám.

Erre egy szót sem válaszoltam, s olyan hosszú csönd után, amely kibe-kibe beléfojthatott minden további okvetetlenkedést, ismét Saint-Clairhez fordultam.

- Tudja, ki kongatta meg a vészharangot?

- Tudom, gróf úr. Yvon volt az.

- Yvon?

- Bizonyára emlékszik, hogy visszaküldtük a faluba a távolmaradókért.

- Emlékszem.

- Amikor visszaérkezett velük, már messziről hallotta a zsoldosok üvöltését, majd a sövényen is átkukucskálva teljes mértékben a tudatára ébredt, mekkora veszélyben vagyunk, ezért szélesebben visszarohant a faluba, egyenest a templomhoz, s mivel sem Figulus-t, sem Séraphin atyát nem találta, ő maga verte félre a harangot.

- Derekasán viselkedett. De miért nem szólt inkább a svájciaknak?

- Nem tudta, hol vannak.

- Meg kell jutalmaznunk őt. A harangozása alaposan megzavarta az ellenséget.

Az ebédemet egyedül fogyasztottam el: alig ettem valamit, hánytorgott a gyomrom s a fejem üres volt. Az utolsó falat után, amit nagy nehezen lenyeltem, ruhástul leheveredtem, s nem bántam, hogy Louison mellém fekszik, viszont a fecsegésére és a kérdéseire most nem voltam kíváncsi.

- Légy türelemmel! - kértem. - Később majd mindent elmesélek.

Ezzel magamhoz öleltem, s testének puhasága oly jólesett, s annyira megnyugtató, hogy azonnal elaludtam. Két órát aludtam egyhuzamban, s amikor felébredtem, kipihentnek, s valahogy mégis zaklatottnak éreztem magam, mert tudatosult bennem az Orbieu-t fenyegető állandó veszély.

Felkerestem a foglyunkat abban a föld alatti cellában, amelyben annak idején az aljas Mougeot-t őriztük, aki felgyújtotta cornebouci erdőmet. A cella nem volt különösebben nyomasztó, azt leszámítva, hogy a tóra néző egyetlen ablakát rács fedte.

A zsoldos Hans Hetzelként mutatkozott be, s miután megígértem neki, hogy elkerüli az akasztófát, ha mindent elmond, csak úgy áradt belőle a szó, méghozzá a francia szó, lévén lotaringiai születésű.

Ráadásul hosszú ideig egy olyan nemesembert szolgált, aki rokonságban áll a Guisekkel. Betölthette már a huszadik életévét, de nem sokkal, arca még őrizte a gyermeki kifejezést, bár vonásai már kissé eldurvultak, teste pedig igen izmos volt.

A három zsoldos, amint gyanítottam is, csupán felderítő volt, s egy sokkal nagyobb létszámú csapathoz tartoztak: egy harminc tagú bandához. Ezt a tényt rendkívül aggasztónak találtam. Hetzel elmesélte, hogy valamennyien egy zsoldos század katonái voltak, s kapitányuk egy hugenottának ajánlotta fel háborúink során a szolgálatukat. De ez a kapitány, miután kifizették, megszökött emberei zsoldjával, akik ezután úgy döntöttek, hogy három csoportra oszolva próbálják megélhetésüket biztosítani. Hans abba a csoportba került, amelynek egy bizonyos Brüger lett a parancsnoka, aki gyakorta hajtott végre a maihoz hasonló hűtetetteket: embereivel együtt parasztokat gyilkolt, nőket erőszakolt meg, gyújtogatott, kitördelte a gyümölcsfákat, s elpusztította az állatokat.

Hetzel nagyon őszintén beszélt, azt azonban nem volt hajlandó megmondani, hol táborozik jelenleg az a csoport, amelyhez eddig tartozott.

- Gróf úr - mondta, fölegyenesedve -, a jó katona nem árulja el a parancsnokát.

- De elárulhatja, Hans, ha ez a parancsnok véreskezű bandita.

- Nem tudom - mondta erre Hans. - De azt hiszem, a jó katonának mindenképp engedelmeskednie kell a parancsnokának.

- Sajnos azonban - mondtam -, ha ez a jó katona nem mond el nekem mindent, amit tud, hamarosan egy kötél végén fog himbálódzni, és nagy kár, hogy az a bizonyos parancsnok sosem fogja megtudni, mily

ostobán engedelmeskedett neki a jó katona.

- Gróf úr tényleg fel akar köttetni? - kérdezte Hetzel, s kölyökképén patakzott az izzadság.

- Tényleg. És ezt annál is inkább fájlalom, Hans, mert ha elmondta volna az igazat, a szolgálatomba fogadtalak volna. Jól jönne nekem egy ilyen fiatal, erős legény.

- Gróf úr a szolgálatába fogadna?

- Sicher.

"Sicher"-t mondtam "persze" helyett, mert hatásosabbnak éreztem németül ezt a szót. S ezzel már sarkon is fordultam, s elindultam az ajtó felé.

- Gróf úr! Gróf úr! - kiabált Hetzel s utánam futott. - Ha elárlom, hol a búvóhelyük, nem akasztat fel?

- Sicher.

- Gróf úr, Richebourg-ban táboroznak, Houdantól északra.

Másnap levelet küldtem Saint-Clairrel a tartomány kormányzójához, és öt napra rá ötven lovas testőr bekerítette a zsoldosokat egy Richebourg melletti erdőben, s egyetlen lövés nélkül foglyul ejtette valamennyit. Nem akasztották fel őket, amint Peyrolles úr remélte. Richelieu bíborosnak nagy szüksége volt gályarabokra az innen-onnan összevásárolt hajók felfegyverzéséhez, melyekkel a La Rochelle-i hugenottákat akarta megtáncoltatni.

III. fejezet

A Louvre-ba visszatérve beszámoltam a királynak a német zsoldosok támadásáról, amely hajszáj híján végzetessé vált Saint-Clair, Peyrolles és az én számomra, s meglepetéssel tapasztaltam, hogy Lajost rendkívüli módon, már-már azt mondhatnám, szenvedélyesen érdekli birtokom biztonsága. Tüzetesen kikérdezett az úthálózatról, hogy a Montfort l'Amaury-ból induló út miképpen kapcsolódik az én birtokom főúthoz, majd megkért, készítsen egy kis vázlatot a helyszínről, hogy világosabban láthassa ezt a útelágazást. A parancsára Berlinghen írókészletet hozott, és én lerajzoltam, amit kért. Amint végeztem, szemügyre vette a rajzot, majd kivette a tollat a kezemből, s káprázatos ügyességgel felvázolt egy várkaput arra a pontra, ahol az országút birtokom főúthoz torkollik. Ezután pedig, a várkaputól jobbra és balra, hosszú falakat is rajzolt.

- A falnak nem kell túl magasnak lennie - magyarázta -, elég, ha egy lovas nem tudja átugorni, hiszen egy gyalogos úgysem mászik át szívesen egy olyan falon, amelyről nem tudhatja, nem várja-e tőr és csapda a túloldalán. A várkapu két oldalától kiinduló fal véget érhet valamilyen természetes, áthatolhatatlan akadállyal, mert a szerepét jól betöltik a sziklák vagy egy tüskés bozótos is. De a várkapun mindenképp legyen kapurostély, s éjjel-nappal két-három, egymást váltó őrszem strázsálja, akik a birtokán fellelhető legmegbízhatóbb legények legyenek. Amint atyám oly helyesen mondotta: "Nincs jó erőd, csak jó őrszemek." Lajos nagyon boldog volt, hogy idézhette atyját; a vázlat bizonyára arra a szép kis földsáncra emlékeztette, melyet tízéves korában a saját kezével épített a Plessis-les-Tours-i kastély parkjában; kis vázlatával oly igen elégedett volt, hogy mielőtt átnyújtotta volna nekem, szignálta, mint valamely királyi okiratot. Túláradó örömmel vettem át tőle a rajzocskát.

- Nagyon köszönöm, Sire - mondtam -, gondolkodni fogok a dolgon.

- Ne gondolkodjék, Siorac - mondta nagy nyomatékkal -, hanem építse meg. Egy kis birtok, vagy egy nagy királyság - egyre megy. Nem szabad sajnálni sem a fáradságot, sem az időt, sem a pénzt, hogy megvédjük a gonosztevőktől azt, ami a miénk.

Másnap este, Siorac márkai palotájában, a Champ Fleuri utcában, vacsora közben előhúztam a király rajzát abból a kis bőr irattartóból, amit kifejezetten erre a célra vásároltam, és megmutattam atyámnak és La Surie-nek.

- Mit szól hozzá, atyámuram?

- A mindenit! - mondta atyám -, egy rajz, a király kezéből! És még alá is van írva! Azt szólom hozzá, fiam, hogy ez a rajzocska az istenek ajándéka! Kézről kézre jár majd a családjában, fiam, nemzedékről nemzedékre, s csodálattal nézik majd fiai és unokái, feltéve persze - tette hozzá mosolyogva -, hogy végre rászánja magát és megházasodik.

- Eltökélt szándékom - mondtam, szintén mosolyogva.

- Van egy palotám Párizsban, a Bourbons utcában, melyet Lichtenberg bárónétól vásároltam, s egy birtokom Orbieu-ben. Már csak szívem hölgyét kell megtalálnom.

Lovag úr, kegyelmed hogy vélekedik a rajzocskáról?

- Az attól függ - válaszolta La Surie.

- Mitől?

- Attól, hogy mire szándékozik használni.

- Hát mire használnám? Lovag úr, az én helyemben...

- Berámáztatnám, bársony alapon, aranykeretbe, s vastag üveggel védeném, és oda akasztanám, ahol mindenki jól láthatja: palotám legnagyobb kandallója fölé.

- Miroul, valami rejtett jelentést érzek a szavaid mögött - jegyezte meg mosolyogva atyám.

- Nem is tagadom, hogy így van - mondta La Surie, Siorac márkira emelve felemás szemét: az egyikben, a barna színűben, jóindulat ragyogott, a másikban, a kékben, némi gúny.

- Én is megértettem, mit akart mondani - közöltem mosolyogva. - Lovag úr az én helyemben nem állna neki várkaput építeni Orbieu-ben.

- Két dolgot kell itt figyelembe venni - mondta La Surie lovag -, a biztonságot és a költségeket. A kegyelmed meg a parasztjai biztonsága szempontjából valóban nagyszerű lenne ez a kapu, ám a felépítése hihetetlen költségekkel járna...

- De hát királyi parancs kötelez a felépítésére. Lajos azt mondta: "Ne gondolkodjék, Siorac, hanem építse meg."

- Ez nem parancs - mondta atyám -, csupán tanács. A király csak akkor adhatna fiamuramnak ilyen parancsot, ha pénzt is adna a parancs teljesítéséhez.

- Csakhogy Orbieu valóban nagy veszélyben van - mondtam. - Várkapu nélkül bármikor rajtunk üthetnek. Micsoda megaláztatás, amikor a saját birtokom kellős közepén pisztolyt fognak rám mindenféle alávaló zsoldosok! Hát ezután már éjjel-nappal azon kell rettegnem, mikor dőlnek fel a birtokomat, gyilkolják meg a parasztjaimat, gyújtják fel a házat, s az ő házukat? A király politikájának mi a célja? Hogy védelmet nyújtson a királyságnak az országnagyok, a hugenották és az osztrák uralkodóház mesterkedései ellen. S habár az én ellenségeim csak közönséges, akasztani való gazemberek, azért nagyon is félelmetesek.

- Egy várkapu felépítése akkor is rendkívül költséges - mondta atyám. - Bár, mindent egybevetve - tette hozzá, rövid gondolkodás után -, fiamuram nem szegény...

Franz ekkor kopogtatott az ajtón. Atyám kinyitotta, s Franz átadott nekem egy levélkét, melyet egy kis küldönc hozott az imént. Amint felbontottam, láttam, hogy Guise hercegnétől jött, akinek atyámmal való kapcsolatáról már tud az olvasó. Fennhangon felolvastam a levelet:

Fijam,
Jöjön el holnap vacsorázni négyszemközt, velem és Louise-Marguerite-tel.
CATHERINE DE GUISE.

- Az már nem négy, hanem hatszemközt - jegyezte meg Siorac márk - , s a hat szem közül négy női szem lesz. Nem sok jót jósolok fiamuramnak...

- Én sem magamnak, apámuram! Alattomos kérdésekre kell majd válaszolnom, nagyon óvatosan... Hogy is szokta mondani, atyám?

- „Egy lépés előre, de egy mindjárt hátra!”

Ezen aztán jót neveltünk, nem mintha a tréfa új lett volna, hanem mert örültünk, hogy így hárman együtt eleveníthetjük fel.

Jó keresztanyám, Guise herceg özvegye - aki nem túl hűséges hitvese volt a sebhelyes arcúnak, a Szent Liga megalapítójának, akit a Negyvenötök III. Henrik parancsára kivégeztettek a blois-i kastélyban-1553-ban született. A "hatszemközt" beszélgetéskor, amint apám mondta, hetvenkét éves volt már, korára azonban rácsfolt az életereje, melyre igencsak büszke volt. Nagyon megsértődött, ha valaki azt mondta neki, amit egyszer Bassompierre, hogy tíz évvel fiatalabbnak látszik a koránál. "Tízzel, gróf úr?! Tízzel látszom fiatalabbnak?! - torkolta le sértődötten. - Bizonyára harminc évet akart mondani, csak megbotlott a nyelve!"

És arcbőre valóban egészen sima volt, nem csúfította el semmiféle folt, nem volt tásk a szeme alatt, sem lebernyeg a nyakán, fogai épek voltak, szeme fiatalos és ragyogó, haja dús, s egy kis segítséggel még szőke is, s elragadóan fürtös. Eleven mozgása, túlradó jókedve és bőszavúsága is elpusztíthatatlan fiatalságáról árulkodott. Tényleg erősnek kellett lennie testben és lélekben is ahhoz, hogy túlélje tizenegy gyermekét, hiszen már nem volt más élő gyermeke, mint az orrtalan kis herceg, Chevreuse herceg, Conti hercegné és jómagam.

Louise-Marguerite, a leánya s az én féltestvérem, Conti herceg özvegye, aki csupán titkos házasságot kötött Bassompierre-rel (hogy ne veszítse el hercegnéi rangját, amire rendkívül büszke volt), egyik férjéhez sem volt hű. S anyjától eltérően más férfihoz sem kötötték szorosabb szálak: minden rovarnak

felkínálta bibéjét, és titkon nagyon szenvedett harminchét évétől, s nem kevésbé attól, hogy fő vetélytársnője - szépség s a királyné barátsága tekintetében is -, sógornője, Chevreuse hercegné, Luynes özvegye, volt olyan pimasz, hogy tizenkét évvel később született nála. Mindazonáltal, amikor az említett napon találkoztunk, úgy találtam, hogy Conti hercegné nagyon csinos, s az öltözeke is pompás.

A homloka fölött szőke fűtőcskék ékeskedtek, s ugyanilyenek göndörödtek bájosan arca két' oldalán is; a halántéka mellett, s hátul a fején láthatatlan szálakra fűzött, fekete bársonypánthoz erősített, szép fényű gyöngyök díszítették a frizuráját. E pánt szépen övezte a fejét, s nyilván a tarkóján volt megkötve.

Kecses, finom nyakát csak egyetlen gyöngysor emelte ki. De, mintegy viszonzásul e túlzott mértékletességért, ruhakivágását már egy háromsoros nyaklánc díszítette, s e kivágás olyan mély volt, hogy a két keble közti mélyedés is látszott volna, ha nincsen épp ott egy nagy ékkő, amely amennyire takart, éppannyira kiemelt is. A szimmetria kedvéért még két ékkövet viselt a féltestvérem, a jobb és bal vállán. Ettől lejjebb az öltözködés egyszerűsödött. A mellrészén egy hosszú egysoros lánc, a csípőn egy kétsoros, és a kettő a szeméremcsont tájékán találkozott ékesen szóló geometriai alakzatot írva le. A ruha arany szálakkal hímzett rózsaszín szaténból készült, s igen testhezálló volt, egészen addig a részig, melyig iménti leírásomban eljutottam; onnan azután felségesen kiszélesedett egy hufándlis szoknya formájában, amelynek bősége érzékeltette már-már szent jelentőségét a szoknya elrejtette testrésznek. E bálványnak azért, istennek hála, szeme is volt, méghozzá nemcsak szép, hanem vidámságtól s gunyorosságtól csillogó, értelemről ragyogó; a tökéletes metszésű orr alatt a telt, mégis finom ajak egyaránt termelt csípős megjegyzésre és csókra. Így jelent meg azon a napon előttem udvarunknak eme nagy dámája, apja után Guise, anyja és első férje után Bourbon, akit Lajos nem éppen hízelgő módon csak így emlegetett: "a Bűn".

- Asszonyomanyám - mondta, látván, hogy Guise hercegné nem tud betelni a csókjaimmal, annyira elérzékenyült látogatásomon -, mit gondolkodnak majd fivéreim, Guise és Chevreuse herceg, ha azt látják, hogy kis kuzinom mindegyiküknél kedvesebb a szívének?

Hogy ne sértse meg a fivereit azzal, hogy engem is a testvérei közé sorol, a "kis kuzinom" kifejezéssel élt ügyesen, IV. Henriket utánozva, aki e titulussal mutatott be annak idején, Guise hercegné híres bálján, Medici Máriának. Ki is vehette ezután zokon ezt a finom, kendőző körülírást? Chevreuse herceg és Louise-Marguerite azonnal átvette, a Guise azonban makacsul megmaradt az "Uram" mellett. Jól megmutatkozott ebben a két herceg közötti különbség. Amint az anyjuk találóan megállapította:

"Chevreuse-ből nem hiányzik a szívjóság, csak esze nincs elég. A Guise-nek a fejével nem volna baj, de a szíve, mint a tapló."

- Nem érdekel, mit gondolkodnak - jelentette ki Guise hercegné, s szabaddá vált kezével megsimogatta a hajamat -, egyikkel sem vagyok elégedett: a Guise hagyja, hogy Bassompierre kifossa a játékban...

- Chevreuse pedig hagyja, hogy Lord Holland felszarvazza - vetette közbe csípősen Louise-Marguerite.

- Mi mást tehetne? - kérdezte Guise hercegné. - Hívja ki párbajra az angol király küldöttét és ölje meg, épp, amikor végre megszületett a házassági megállapodás, és ráadásul Lajos épp őt, Chevreuse herceget jelölte ki közvetítőül, hogy az ő meghatalmazásával köttessék meg a később még megerősítendő házasság, mielőtt hercegnőnk, Henriette elindulna Londonba? Ráadásul Lord Holland, mint mindig, most is a Chevreuse-palotában szállt meg. Azt kívánná tán, hogy Claude vacsora közben végezzen a vendégével, a körte és a sajt között? [A XIII. századtól kezdődően a körtét és a sajtot mindig úgy szolgálták föl az asztaloknál, hogy előbb a körte következett, s utána a sajt.]

- Ha csak egy szemernyi gonoszság is lakoznék árva kis testemben... - kezdte Louise-Marguerite.

- Ne szerénykedjék, leányom - mondta mosolyogva Guise hercegné.

- Egyáltalán nem lenne kedvem ellenére, ha Claude leterítené párbajban Holland-t. Már a hálomba kerítettem, és már-már sikerült is felhúznom bárkám fedélzetére, amikor imádni való sógornóm megcsákyázta, szétszakította a hálót és a saját hajójára vonta, majd az árbochoz szögezte, s addig tartja ott, ameddig jólesik neki.

- Mégis a legjobb barátságban maradt Chevreuse hercegnével, kedves leányom.

- Mi mást tehettem volna?! Nem elég, hogy elveszítettem Holland-t? Veszítsem el még a királyné barátságát is, akin az a bizonyos boszorkányos személy uralkodik?

- Nem hiszek a fülemnek. Ilyen pompás tyúkok képesek összeveszni egy angol kakason? Mi olyan vonzó benne?

- Szép ember.

- Lárifári, leányom! Unalmas szépség az övé, és főként nőies! De az összes lord ilyen, akit Anglia hozzánk küld. Nekem egy cseppet sem tetszenek. Olyan se hús, se hal emberek. Ez a fajta arathatott

sikert I. Jakab udvarában...

- Asszonyom - mondta Louise-Marguerite, azzal a dallamos kis nevetéssel, amit oly sokan dicsőítettek, s amit ő olyan ügyesen használt -, mindenki tudja széles e világon, talán egyedül anyámat kivéve, hogy I. Jakab olyan volt a férfiak között, mint a méhek közt a here. De ebből még nem következik, hogy I. Károly is ilyen, s hogy Henriette-Mária szerelmi vetélytársai nem nők, hanem férfiak lesznek...

- Nem vagyok biztos benne, hogy azt a Bukengant, aki rangrejtve járt itt a walesi herceggel, s megtekintette az anyakirályné balettestjét, nem hasonló fából faragták-e. Gondolják, hogy kisnemes léte képes lett volna becsületes úton elérni, hogy I. Jakab kegyencévé váljék? És ami ennél is több: herceggé és párré? És miniszterré? Miközben állítólag sem nem tehetséges, sem nem művelt, sem nem erényes ember, s nincs mása, csak a szépsége? Ha I. Károlyt nem ugyanabból a fából faragták volna, mint atyját, ugyan mi úton-módon lehetett volna ez a Bukengan az új király kegyence és minisztere, alighogy I. Jakab visszaadta ocsmány lelkét a Teremtőjének?

- Nem hiszem - tiltakozott Louise-Marguerite hevesen. - Bukengan a legszebb férfi a világon, s úgy ragadnak rá a nők, mint a kutyára a bolhák.

- Az nem jelent semmit - jelentette ki Guise hercegné. - Vajon Vendőrre-nak nem volt-e felesége, gyermekei és még szeretői is, beteges hajlamai ellenére? Pierre-Emmanuel, mi erről a véleménye?

- Asszonyom, egyáltalán nincs véleményem Lord Buckingham erkölcséről.

- Kiről beszél?

- Arról, akit keresztanyámék Bukengannak mondanak.

- Akkor ejtse fiamuram is Bukengannak a nevét, ahogy mindenki más. Azok a szegény angolok nem tehetnek róla, hogy mindnek olyan kimondhatatlan neve van.

- Igaza van, asszonyom - mondtam mosolyogva. - Sajnálhatják, hogy angol nevük van, nem pedig francia. Bukengan erkölcséről nem kívánok véleményt nyilvánítani.

- Asszonyom - mondta Louise-Marguerite -, mondtam én, hogy a világon semmit sem fog tudni kihúzni a legkedvesebbik fiából. Ő a király személyes szolgálatára rendelt első nemesember, a királyi Tanács tagja, naponta találkozik a királlyal és a bíborossal, jelen van, amikor tanácskoznak, de nem lát semmit, nem hall semmit, egy szót sem hajlandó szólni, zárkózottabb, mint egy sírásó és néma, mint a sír.

- Pierre-Emmanuel - kérdezte Guise hercegné -, Bukengan erkölce talán államtitok?

- Asszonyom szerint megengedhetem magamnak, az én helyzetemben, hogy összeviszsa fecsegek? És vajon ki tudja, hol kezdődik, s hol végződik egy államtitok? A legsemmitmondóbb tettek, a legjelentéktelenebb mesterkedések is oly jelentős üggyé dagadhatnak, amelyek veszélybe sodorhatják az államot. Vegyük például azt az esetet, amelyet asszonyom is ismer: amikor egy éjszakán Marie de Chevreuse ostobán a fejébe vette, hogy karon ragadja a királynét, s végigrohan vele a Louvre nagytermén, nem volt több ez az ötlet gyermekes ostobaságnál. De a királyné, aki áldott állapotban volt, s egy korábbi vetélése miatt nem hogy futnia, de járnia sem lett volna szabad, megbotlott, elesett, fájdalmában felkiáltott, és másodszor is elveszítette méhe gyümölcsét...

- Nem volt olyan nagy bűn az a futás - mondta Louise-Marguerite.

- A következményei azonban annál nagyobbak! - mondtam szenvedélyesen. - Lajos elvesztette a trónörököszt, aki most elejét vehetné a trónutódlás körüli intrikáknak.

- Ez való igaz - mondta Guise hercegné -, de Lajos talán mégis túl kegyetlenül bánt Marie-val, amikor loubrebéli lakosztályától is megfosztotta, meg a királyné körüli szolgálattól is eltiltotta.

- Ugyan! - vetette ellen Louise-Marguerite -, nem volt az nagy büntetés, hiszen miután a mi ostoba Chevreuseünk feleségül vette, a lakosztályát és a tisztjét is visszakapta Lajostól.

- Az kellett volna még, hogy ne kapja vissza! - jegyezte meg Guise hercegné. - Hiszen Marie Guise lett ezzel a házassággal! Egyetlen francia király sem engedheti meg magának, hogy megsértse a családomat...

- De ha Lajos visszavonta a büntetést, miért acsarkodik ellene mégis Marie? Miért fogott ebbe az ostoba és veszélyes játékba, amelynek az volt a célja, hogy Ausztriai Anna beleszeressen ebbe a Bukenganba, amikor pedig még nem is látta? Emlékezzenek csak rá! Szüntelenül róla beszéltek neki. A róla készült arcképeket mutogatták. Dicsérték férfias szépségét.

- Őszintén szólva, nem tudom, kinek az agyában fogant ez az ostoba ötlet - mondta féltestvérem -: Marie-éban-e vagy Hollandéban, akivel már akkor is kacérkodott, s aki Bukengan bensőséges, jó barátja.

- Jaj! Nem tetszik ez nekem! - kiáltotta Guise hercegné. - A férfibarátság mindig bűzlik!

- Anyám! Hogy beszél? Akár egy kocsis! - mondta Louise-Marguerite.

- Leányom - mondta Guise hercegné, s szinte a szeme fehéréig elvörösödött -, úgy beszélek, ahogyan érzek: őszintén és szenvedélyesen. Ha nem tetszik, menjen Madame de Rambouillet szalonjába

kényeskedni, s többé ne ebédeljen velem.

A kettejük csipkelődése többnyire heves volt és kegyetlen, de csak pillanatokig tartott, s a legyőzött fél nyomban megadta magát. A két asszony ugyanis imádta egymást. Azt hiszem, említettem már, hogy néha közös ágyban aludtak, s lévén mindketten nagy fecsegők, órákon át beszélgettek a leeresztett ágyfüggönyök mögött, s mindent elmondtak egymásnak, ami a szívüket nyomta. És volt mit mondaniuk, hiszen mindketten csak úgy habzsolták az életet.

- Asszonyomanyám - mondta Conti hercegné, lehorgasztott fővel -, csak tréfáltam, és alázatosan kérem, bocsásson meg.

- Hogyne bocsátanám meg ezt a kis bűnt a "Bűn"-nek? - kérdezte mosolyogva jó keresztanyám.

Valamennyien jót neveltünk e szellemes sziporkán. A felborzolt tollak lesimultak, és a gyermeki szeretet angyala suhant át a fejünk felett.

- Térjünk vissza a tárgyhoz - javasolta Guise hercegné.

- Mi történt egészen pontosan, amikor Bukengan rangrejtve átutazott Párizson, két évvel ezelőtt, I. Károly, illetve akkor még a walesi herceg kísérijeként, akivel éppen Madridba tartottak? Gyengélkedtem akkoriban. Nem vehettem részt az anyakirályné balettestjén sem, s csak a mendemondák jutottak el hozzám.

- Az égvilágon semmi sem történt! - mondta Louise-Marguerite -, és nem is történhetett semmi, hiszen Bukengan és a herceg rangrejtve utazott, így hát nem is mutathatták be őket a királynénak. Csak néhány pillantást váltottak a balettelőadás közben, hiszen Anna Marie-től értesült róla, ki az a gyémántokkal ékesített, fehér bársonyba öltözött szépséges lord.

- És mit mondtak ezek a pillantások?

- Anna csak félve s titkon pillantgatott a lord felé, ám Bukengan igen állhatatosan nézte a királynét, akinek tekintete ilyenkor nem fordult el oly gyorsan a tolakodóról, mint illett volna. Nagy izgalom támadt az udvarban, s még több suttogás, locsogás és fecsegés. Lajost nagyon sértette az eset. Őt napon át meg sem látogatta a szegény Annát, még a hivatalos látogatásokat is mellőzte, s egy hónappal később megtiltotta, hogy bárki férfiember betegye a lábát a királyné lakosztályába, ha ő nincs jelen.

- Ezt tudom - mondta Guise hercegné. - Leányom - kérdezte, s cinkos pillantást váltott

Louise-Marguerite-tel -, nem kívánna néhány kérdést feltenni kis kuzinjának?

- Ez a gonosz biztosan nem válaszolna rájuk - mondta Louise-Marguerite, bájos fintorral, miközben vállát is kecsesen megvonta, részben, hogy kifejezze bosszúságát, részben pedig, hogy elnyerje tetszésemet.

- A lényeg úgy lapul a hallgatásában, mint a teknősbéka a páncéljában.

- Örömmre szolgál, hogy ilyen rövid időn belül máris előreléptem! - mondtam. - Az előbb még sírásó voltam, most már teknősbéka! Ámde ha asszonyom úgy fogalmazná meg a kérdéseit, hogy én "igen"-nel vagy "nem"-mel válaszolhassak rájuk, talán mégis a kedvére tehetek. Ám ha bárkinek elárulja, mire adtam igenlő, s mire tagadó választ, le fogom tagadni, hogy egyáltalán beszélgettünk.

- És ha egy-egy kérdésem tapintatlannak találja?

- Akkor néma leszek, mint a hal.

- Áll az alku, kis kuzinom! Kezdhetjük? Igaz, hogy két évvel azután, hogy a királyné és Bukengan az emlékezetes pillantásokat váltották, vagyis épp most, májusban készül a lord ismét Párizsba?

- Igen.

- Azzal az ürüggyel, hogy Henriette-Máriát Londonba vigye, miután Chevreuse herceg útján megkötötték az előházasságot?

- Igen.

- S azzal az ürüggyel is, hogy elősegítse Franciaország és Anglia szövetségét a Spanyol ellenében?

- Igen.

- Igaz, hogy Franciaország londoni követe azt javasolta Lajosnak, hogy ne fogadja Bukengant?

- Igen.

- Mert az említett lord királynénkkal kapcsolatos hódításával kérkedett Londonban?

- Igen.

- És igaz, hogy a királyi Tanács sem pártolja ezt a látogatást?

- Igen.

- És a király még tanácsosainál is kevésbé?

- Igen.

- Igaz, hogy Richelieu sem látná szívesen a lordot, mégis amellet van, hogy fogadják, nehogy Bukengan haragjában zátonyra futtassa ezt a házasságot, melyet annyi fáradsággal sikerült nyélbe ütni, s amely oly fontos lenne Franciaország számára?

- Asszonyom, a hal most hallgat.

- Akkor csak annyit mondjon, kis kuzinom - mondta Louise-Marguerite, a legbehízeltgőbb hangján -, hogy megkapja-e Bukengan Lajostól a nil obstat-ot, amely lehetővé teszi, hogy visszatérjen Párizsba...

- A hal meg se mukkan, asszonyom.

- Miért nem?

- Mert nem tudja a választ.

- Azért valami feltevése csak van, kis kuzin...

- Hypotheses non fingo. [Nem bocsátkozom feltételezésekbe. (latin)]

- Ez mit jelent?

- Ez azt jelenti, hogy nem bocsátkozom feltételezésekbe.

- Szégyellje magát, uram! - kiáltotta Louise-Marguerite, félig-meddig tettetett haraggal. - Kegyelmed egy szörnyeteg! A pokolra kívánom udvariatlan hallgatásával együtt! Mostantól fogva nem szeretem! És soha többé nem akarom látni, még festményen sem, a gonosz ábrázatát!

- Leányom! Leányom! - kiáltotta rémülten Guise hercegné.

Én azonban nem ijedtem meg, mert úgy ismertem Conti hercegnét, mint a tenyeremet.

- Asszonyom - mondtam mosolyogva -, porig sújt a bánat, amiért hallgatásommal elveszítettem elragadó nővérem szeretetét. Végső kétségbeesésemben most el is búcsúszom asszonyomtól, s jó keresztanyámtól, s a Szajnába ölöm magam.

- Jobbat tudok! Keresse meg a néma halát! És fulladjanak meg mindketten!

- Leányom! - kiáltotta Guise hercegné. - Miféle beszéd ez?

De Louise-Marguerite, miután végigmért dühtől csillogó tekintetével, melyben ezer ördög táncolt, hirtelen elnevette magát.

- Kis kuzin, kegyelmed igen ravasz, ám én még ravaszabb vagyok! S már tudom is a választ a kérdésemre: Bukengan lord megérkezik hozzánk májusban.

- Honnan veszi ezt? - kérdezte ámuldozva Guise hercegné.

- Kis kuzinom hallgatása beszédes volt.

- Hogyhogy?

- Asszonyomanyám, véletlen talán, mondja, hogy a hal épp akkor némult el, amikor azt kezdtem firtatni, vajon a bíborosnak mi a véleménye Bukengan látogatásáról?

- És milyen következtetést vont le ebből a hallgatásból?

- Hogy a bíboros véleménye már kialakult, s kis kuzinom tudja is, mit rejt e vélemény, csak nem akarja nekünk elárulni.

- Miért ne akarná, leányom?

- Nehogy értesítsem Chevrete-et, [a család így becézte Chevreuse herceget] aki ha meghallja Bukengan érkezésének jó hírét, mindjárt élesíteni kezdi fegyvereit, hogy tervét véghez vigye.

Mélységesen felháborított, hogy a hercegné szégyenkezés nélkül beszél erről az ocsmány intrikáról, amelynek az a célja, hogy foltot ejtsen a király becsületén, ezért úgy döntöttem, hogy feladom tartózkodásomat, és nyíltan a szemébe mondom, mit gondolok a viselkedése felől.

- Asszonyom - mondtam szigorúan -, engedje meg, hogy megállapítsam, nagyon rosszul teszi, ha részt vállal ebből az ostoba és veszélyes vállalkozásból. Ostoba azért, mert a királyné sosincs egyedül, sem nappal, sem éjszaka, így hát alkalmatlan a hűtlenkedésre. Lehet, hogy álmodozik róla, de nem valószínű, hogy s biztosra veszem, hogy nem is akarja megvalósítani álmát. Bukengan, aki már két angol király kegyét is elnyerte, nyilván ellenállhatatlannak hiszi magát, és szívesen hivalkodna eddigi hódításai mellett azzal is, hogy felszarvazta Franciaország királyát. Ez az ember örült és ostobán elbizakodott. Teljesen valószínűtlen, hogy valaha is célt érhesen. A legrosszabb, amit tehet, hogy megalázza Lajost és felborítja a király és Anna közti egyetértést, ha a királyné akárcsak a legkisebb hajlandóságot is mutatja legközelebb irányában a nyilvánosság előtt. Mivel a lord angol, a király nem büntetheti meg, s Annát sem, aki a királynénk, s akitől a trónörökös várja. A király haragja ezért a környezetére fog lesújtani, vagyis Chevrete-re, s másokra, így természetesen, nővéremre is, ha továbbra is ott lesz a bajkeverők között.

- Bátyám, a Guise majd megvédelmez - jelentette ki Conti hercegné gögösen.

- Egy bizonyos határon túl már nem lesz képes rá, hacsak nem akar ő maga is kegyvesztetté válni. Kedves nővéremnek fogalma sincs róla, milyen ember is valójában a király. Az anyakirályné régenssége hét éve alatt szüntelenül azt hajtogatta, hogy a fia alkalmatlan az uralkodásra, és úgy látszik, nővérem elég ostoba, hogy ezt el is higgye. Lajos valójában egyenes észjárású és igen biztos ítéletű férfi. Mivel keveset beszél, nővérem azt gondolja, hogy puhány és határozatlan. Holott az akarata hajlíthatatlan.

Ráadásul nagyon rosszul tűri a sértést, s mivel hiányzik belőle atyja elnéző természete, sosem bocsát meg. Ne hívja ki maga ellen a neheztelését; jóvátehetetlen hiba lenne.

- Nem hiszem - válaszolta Conti hercegné. - Lajos mindig azt teszi, amit a bíboros akar. Richelieu úgy porgeti őt, mint gyermek a bűgőcsigát.

- Honnan veszi ezt? Óriási tévedés! Valami ostoba agy szüleménye! A bíborosnak száz szeme van, mint Árgusnak, száz füle, s ráadásul roppant tehetséges; nagyszerű, módszeres gondolkodása képessé teszi rá, hogy pillanatok alatt leszűrje a lényegét a tömérdek tényből, amelyek számtalan csatornán át jutnak el hozzá. De a lehetséges megoldások közt mindig a király választ és dönt. És a legapróbb részleteket illetően is őfelsége határoz. Richelieu még egy püspököt sem merne kinevezni az ő jóváhagyása nélkül. És ha a király egy szép napon börtönbe veti nővéremet, hogy megbüntesse cselszövéséért, biztos lehet benne, hogy az elhatározás az övé lesz, s a döntése visszavonhatatlan.

- Uram, befejezte szónoklatát? - kérdezte Conti hercegné.

- Igen, asszonyom.

- Nagyon köszönöm - mondta gőgösen, ajkát megvetően lebiggyesztve. - Teljes szívemből köszönöm a leckét. Mindamellett nem tudom, megfogadom-e a tanácsát, s egy időre lemondok arról az élvezetről, hogy találkozom kegyelmeddel, mert nem kívánnám újabb prédikációval fárasztani.

Valóban egy hosszú hónapig nem találkoztam ezután Conti hercegnével, s nem is nagyon vágytam őt újra látni goromba visszautasítása után, csakhogy Guise hercegné boldogtalan volt, ha nem gyűjthette tyúkanyó szárnyai alá az összes csibéjét, így hát újból hatszemközti vacsorára invitált bennünket.

A legkevesebb, amit mondhatok, hogy ezen a lakomán nem dült közöttünk a testvéri szeretet. Az öröm, amit máskor Louise-Marguerite szépségéből, szellemességéből, csodás öltözkézből meríteni szoktam, most menten elpárolgott, amint a szemébe néztem, s a gyöngédségnek még csak a nyomát sem fedeztem fel benne. Tudatára ébredtem, hogy az az egy hónap, amíg nem találkoztunk, csak még jobban elmérgesítette a kettőnk viszályát, s mostantól fogva úgy tekint rám, mint aki nem az ő, hanem a király és a bíboros oldalán áll, akik iránt őrülségében, csakúgy, mint Chevreuse hercegné, elvakult és esztelen gyűlöletet táplált.

Az anyai szárnyak alatt sem engedett fel fagyossága. Alig evett valamit, szórakozott és fensőbbes arccal ült közöttünk, a hűvös udvariasság páncélja mögé bújva, számomra megközelíthetetlenül, s egyetlen kérdést sem intézve hozzám. Ezúttal már óvakodtam attól, hogy újból figyelmeztessem, pedig ráfért volna a mérsékletre intő jó tanács, mert bizonyosra vettem, hogy ha nyíltan szembehelyezkedik a királlyal és a bíborossal, szegény nővérem a veszébe rohan.

Rosszkedvűen és nyugtalanul távoztam a Guise-palotából, mert igencsak aggódtam Conti hercegnéért, aki veszélyes játékot űző összeesküvők hálójába került. Úgy éreztem, őrülséget követ el, amikor hebehurgyán részt vállal ezeknek az ostoba, könnyelmű és meggondolatlan embereknek a veszélyes cselszövésében, akik két hatalmas sziklának: a királynak és a bíborosnak akarnak nevetséges mód nekirontani, nem tudván, hogy ezek ketten, mihelyt szét akarják őket választani, összeforrnak.

A cselszövők közt a legönhittebb, legelbizakodottabb, legesztelenebb és lelketlenebb minden kétséget kizáróan Buckingham herceg volt. Két király kegyenceként úgy tört a magasba, mint a tajték, s az állaga is hasonló volt. Egy idő után, az elkényeztetett gyermekek kritikátlanságával, mindenkit le akart nyűgözni szépségével, s alávetni a szeszélyeinek. Jól mutatja ezt a sajnálatos amiens-i eset is, amelyről hamarosan beszámolok, s amely oly képtelen, hogy a legszívesebben gyermeknek minősíteném, ha végső következményei, két évvel később, nem sodorták volna veszélybe Lajost és az államot.

A király és a bíboros végül beleegyezett - a tervezett házasságot féltvén -, hogy Buckingham Párizsba jöjjön, s Londonba kísérje Henriette-Mária hercegnőt; s a férfibájnak eme megtestesülése valóban meg is érkezett.

Május huszonegyedikén, késő este lépett be a Louvreba, de még esti világításnál is úgy elkápráztatta az udvari hölgyeket, hogy szinte hallani lehetett szívük hangos dobogását. Igaz, ami igaz, jókötésű, szép arcú ember volt a lord, magas, karcsú, izmos, a vonásai akár egy görög szoboré, a haja göndör, a szeme nagyon szép, amit a végsőig ki is használt. Kis létszámú kísérettel érkezett, alig néhány angol lord tartott csak vele, ám annál több málhája volt: köpenyvívője szerint huszonhét öltözet ruhát hozott magával, melyek közül a legpompásabb, az, amely gyémántokkal volt kirakva, nyolcvanezer font sterlingbe került.

Buckingham, tán mondanom sem kell, Chevreuse hercegné palotájában szállt meg, amely a Louvre Saint-Thomas utcájában állt, a Doyenné és a Saint-Honoré utca közt, és bár tudom, hogy szép olvasóm már türelmetlenül várja azt a pillanatot, amikor lord Buckinghamet bemutatják a királynénak, akivel két

évvel előbb a nevezetes pillantásokat váltotta, hadd szólok előbb néhány szót erről a palotáról, amely az egyik legszebb Párizsban, egyfajta kicsinyített Louvre, félpillérekkel, szobrokkal s egy csodálatos, egészen a Saint-Nicaise utcáig nyúló kerttel.

E palota önmagában is figyelemre méltó, ám a története talán még érdekesebb. Luynes úr vásárolta, s halála után az özvegyéé lett, aki azonban nehezen tudta volna fönntartani, így hát eladta Chevreuse hercegnek, de nagyon sajnálta, hogy meg kell válnia tőle, mert a bolondulásig szerette ezt a palotát. Nem kellett túl sokáig nélkülöznie, mert már a következő évben sikerült feleségül vétenie magát a herceggel, visszaköltözhetett volt tulajdonába, és még a vételárat is megtarthatta...

De hogy visszatérjünk lord Buckinghamhez: bemutatták őt a királynak, azután az anyakirálynénak, majd a király öccsének, végül az uralkodó királynénak. Valamennyi bemutatási szertartásnál jelen voltam. Nem saját akaratomból, hanem mert a király - tekintve, hogy beszélek angolul - úgy rendelkezett, hogy legyek Buckingham tolmácsa. Valójában ő volt az egyetlen a lordok között, akinek nem volt szüksége rám, hiszen Franciaországban nevelkedett, s nagyszerűen beszélt a nyelvünket, amit ki is használt, attól a pillanattól, hogy bemutatták Ausztriai Annának.

Erre május huszonötödikén, a miniszter megérkezésének másnapján került sor. Anna már előző nap értesült róla, hogy Buckingham megérkezett, s elképzelhető, mily nyugodalmas lehetett az éjszakája e felkavaró hír után. Az olvasó még bizonyára emlékszik rá, hogy a királyné és Chevreuse hercegné már két éve semmi másról nem beszélget, csak a hercegről, s a hercegné unalomig ismétli, hogy Buckingham szenvedélyes szerelemre lobbant Franciaország királynéja iránt, amikor megpillantotta az anyakirályné balettestjét. Chevreuse hercegné biztos forrásból tudta ezt: lord Holland, a kegyenc bensőséges, jó barátja, többször is utalt rá leveleiben, ami igaz is volt, hiszen lord Holland leveleit Chevreuse hercegné diktálta.

Igen különösnek találom, hogy a későbbiekben az udvari pletykák úgy emlegették Buckinghamnek a királyné iránti nagy szerelmét, mintha az valóban létezett volna, holott minden részlete Chevreuse hercegné koholmánya volt, majd Buckingham úgy vitte színre, mint egy rutinos színész, akinek a csábítás minden trükkje a kisujjában van. Egyébként hogyan is táplálhatott volna a szívében ez az önző csábító bármiféle érzelmet, nemhogy szerelmet, de akár csak őszinte gyöngédséget is a királyné iránt, amikor minden becsvágya az volt, hogy megbecstelenítse Annát, mit sem törődve a tragikus következményekkel, amiket a hitvesi kötelesség megszegése vont volna maga után?

Anna huszonnégy éves volt ekkor - egy hét korkülönbség választotta csak el a királytól.

Megkoronázásakor az udvari költők, akik minden hercegnőt a szépek szépének mondanak, habozás nélkül az olümposzi istennőkhöz hasonlították. A királyné persze távolról sem volt ilyen szép. Ha egyszerű párizsi polgárnőnek születik, elmondhattuk volna róla, hogy takaros és üde teremtes. Inkább az agyacsckájával volt némi baj. És ezt a bajt jórészt a neveltetése okozta. A madridi udvar bigott és korlátolt etikettje szerint arra okították, hogy ne tanuljon semmit, és gúzsba kötött ítéletei sohasem veszítettek merevségükből. Naiv volt és hiszékeny, s mivel nem látta, mi rejtőzik a szavak mögött, könnyen becsaphatta bárki. Még szerencse, hogy annyira el volt telve előkelő születésétől és rangjától, mert a gőg végül is fegyver volt a kezében, amellyel meg tudta védeni magát saját szélsőséges érzelmei ellen. S végül hadd emlékeztessem az olvasót arra is, hogy Anna egy olyan férfihoz ment feleségül, akivel anyja gonoszsga meggyűlöltette a női nemet, s ezért a kis királynénak évekig kellett várnia, amíg a férje - a nuncius finom kifejezésével élve - "tökéletesítette a házasságát".

De ez a perfezione, ha felélesztette is Lajos dinasztikus reményeit, nem tette gentil sesso [a gyengébb nem. (olasz)] jobb ismerőjévé, s elnézőbbé sem vált a gyengébb nem iránt.

Már jóval azelőtt, hogy megismerkedett volna a bíborossal, osztotta abbeli nézetét, hogy "az asszonyok különös állatok, akik semmi jóra sem képesek", fecsegő, könnyelmű, meggondolatlan népség, amely semmiségekkel foglalkozik csupán, s természetes hajlama van a bűnre. Gyermekkorában a gyóntatója, attól való félelmében, hogy még olyanná válik ő is, amilyen atyja volt, a Jó Kakas, belésulykolta, hogy a bűn a test, a test pedig az asszony. És amiután kihuny benne a vágy e veszélyes és érthetetlen lények iránt, nem maradt, ami átröpítse a kellő időben a tilalmak korlátja felett. Annának zord, szigorú és hallgatag ura volt, aki szemernyi elnézést sem tanúsított iránta, és nem bocsátott meg soha semmit.

Amidőn, május huszonötödikén, Buckingham kíséretében beléptem a szobájába, szalonjának alkóvjában ült egy karszékekben, csodásan kiöltözve. Udvarhölgyei körülötte álltak, csupán Chevreuse hercegné ült, egy alacsony kis széken, úgyszólván a királyné lábánál. A királynét egy kissé sápadtnak találtam.

Fegyvernőke, Putange úr állt a baluszterek alkotta bejáratnál, mélyen meghajolt lord Buckingham előtt, majd megengedte, hogy egyedül lépjen be az alkóvba. Nagy volt a sürgés-forgás a szalonban is, az alkóvban meg a baluszterek mögött is, úgyhogy a két főszereplő halk beszélgetése beleolvadt a morajba,

melynek hangereje meglepett. Buckingham, nyilván nem véletlenül, azt a gyémántokkal ékesített fehér bársonyruhát viselte, amelyben Anna először láthatta, két éve, az anyakirályné balettestjén, s most a francia udvarbéli etiketnek megfelelően köszöntötte a királynét. Széles mozdulattal megemelte kalpagját, melynek tollai végigsöpörtek a szőnyegen. Azután féltérde ereszkedett, s megcsókolta a királyné ruhája szegélyét. Majd felállt, és mély, komoly hangon olyan bókot vágott ki franciául, amit nyilván már jó előre kiagyalt. Anna azt felelte, hogy igen örül, amiért a személyében egy nagy, szövetséges ország miniszterét üdvözölheti. Ezt a mondatot a főkamrás rágt a szájába előző este, s ő nem sokat értett belőle, hiszen ezek a szavak oly távol estek az érzelmeitől. Lesütött szemmel, monoton hangon mondta el, mint valami leckét egy iskolás lány. És amikor a végére ért, megkönnyebbült sóhajt hallatott, fölvetette tekintetét és szemügyre vette Buckinghamet. És azon nyomban elpirult, s olyan boldog mosoly ömlött el az orcáján, hogy a beszélgetés moraja egyszeriben elcsitult, s mélységes csöndnek adta át a helyét. Volt ebben a csöndben valami mohó és kegyetlen. Azt is mondhatnám, hogy Anna, alighogy az arénába lépett, ügyetlenségében elejtette a fegyverét, s kiszolgáltatta az üvöltő oroszán kénye-kedvére. Szomorúsággal vegyes együttérzés töltött el iránta, mely hirtelen heves, bár visszafojtott haragnak adta át a helyét, amikor észrevettem a gyűlöletes diadalmas mosolyt Chevreuse hercegné ajkán, aki látszólag szerényen meghúzódott a királyné lábánál, valójában azonban a hatalmában tartotta Annát. Hosszú aknamunkája most meghozta gyümölcsét. Elérte a célját. A bosszúja hamarosan beteljesedik. "A teringettél! - gondoltam magamban. - De szívesen kitekerném a nyakát ennek a kis kígyónak!" Buckingham nyolc napig maradt Párizsban, és még tovább is maradt volna, ha teheti. A szép lord naponta meglátogatta a királynét, s az anyakirálynét is; az Annánál tett látogatásai önmagukban nem lettek volna említésre méltók, annál inkább azok az apró megnyilvánulások, melyek e látogatásokat kísérték. A királyné felindultsága, amikor a lord megjelent, az öröm és meghittség, mellyel hódolatát fogadta, azok a parté-k az ablakmélyedésekben, hogy nem utasította el merész pillantásait, s időnként hagyta, hogy a kezéhez érjen, mintegy észre sem véve, mi történik, és sápadt, réveteg arca, miután a lord távozott, mindez már szóbeszéd tárgya volt, amiről azonban a királyné nem volt hajlandó tudomást venni.

A látogatások közti időben Annának mégis kétségei támadtak, amelyeket azonban nem Istennek vallott meg, hanem - Chevreuse hercegnének; ő pedig gyorsan elaltatta a királyné lelkiismeretét, mondván, hogy a látszattal nem kell törődni, ha a szándék tiszta... Nagy kár, hogy senki sem emlékeztette a királynét: Julius Caesar sem azért taszította el a feleségét, mert az asszony megcsalta őt, hanem mert óvatlan viselkedésével tápot adott a mendemondáknak.

Ezek a mendemondák királyunkhoz is eljutottak, s hogy is ne jutottak volna el, amikor a királyné lakosztálya, a Louvre első emeletén, szomszédos volt az övével, s a döngicsélő méhek egyik lakosztályból a másikba szállodtak, virágpor helyett híreket gyűjtögetve és továbbítva gyakran anélkül is, hogy ennek tudatában lettek volna?

Lajos hallgatott, s arckifejezése sem árulta el, hogy bármiről is tudna, s bármitől szenvedne. De nincs az a kifürkészhetetlen arc, amelynek titkát egy baráti tekintet ne tudná megfejteni. Szeme, összeszorított ajka, harapós kedve elárulta, milyen mélységesen lesújtja az a vonzalom, melyet Anna e semmirekellő iránt táplál.

Mivel tudta, hogy az udvar árgus szemmel figyeli, Lajos a protokollnak megfelelően továbbra is naponta felkereste hitvesét. De a látogatások kissé rövidebbek voltak a megszokottnál, s a király, érzelmeit az udvariasság álarca mögé rejtve, igen hűvösen viselkedett. Mindez azonban nem volt elég ahhoz, hogy a királyné szeme felnyíljon, sem hogy rést üssön a páncélon, melybe szenvedélyes szerelme öltöztette. Gyakran eszembe jutott, hogy a királynak be kellene mennie az éjszaka közepén Anna szobájába, amikor csak két-három hölgye van mellette, s az ágyfüggönyök mögött jól leteremtenie. Lajos azonban nem az a fajta férfi volt, aki képes az ilyesmire. Nem mintha félnék lett volna, amint az ostobák gondolták. Hányszor a fültanúja voltam, már gyermekkorában, hogy hercegeket is durván legorombított, ha nem engedelmeskedtek neki. S két évvel később hallottam, ahogy püspököket hordott le a sárga földig, szemükre hányva gazdagságukat és dőzsölésüket, amikor nem akaródzott pénzeszsákjukba nyúlniuk, hogy támogassák La Rochelle ostromát. De hogy egy asszonyt teremtsen le, a behúzott ágyfüggönyök mögött, az nem vallott volna rá. A gentil sesso-val szemben nem érezte magát nyeregben. Meg merem kockáztatni - ha paradoxnak tűnik is ez a megállapítás -, hogy Lajos nem szerette eléggé a nőket ahhoz, hogy megleckéztesse őket, ha elégedetlen volt a viselkedésükkel.

A király méltóságán alulinak találta, hogy kémkedjék a királyné után, a bíborosnak azonban mindenütt ott voltak az emberei, mert ő úgy ítélte meg, nincs az a jelentéktelen viszály vagy rendellenesség, amely ne nőhetné ki magát államüggé. Mélységes aggodalommal töltötte el egyik kéme jelentése, miszerint a

királynénak Buckingham iránti elragadtatása napról napra nő, s az udvar mind nagyobb megütközéssel figyeli a fejleményeket. Richelieu ekkor azt javasolta a királynak, hogy Henriette-Mária mihamarább induljon Angliába, s Lajos kapva kapott a javaslaton, amely teljességgel egybevágott az ő kívánságával. Az volt a szokás, hogy az udvar a határig kísérte azt a királyleányt, aki egy idegen ország uralkodójával készült házasságra lépni, és az olvasó talán még emlékszik rá, hogy Lajos is elkísérte gyermekkorában a húgát, Erzsébet hercegnőt (a spanyol infáns jegyesét) Bordeaux-ig, de anyja parancsára tovább már nem mehetett, így hát a húg és a fivér, a hintóból kiszállva, a várostól kétféldnyire búcsúzott el egymástól. Lajos nem kötődött oly erősen Henriette-Máriához, mint annak idején Erzsébethez, akivel már kisgyermekkorában azt játszotta, hogy ő az erős, nagy bátyja és királya, és oly rajongva szerette, hogy mulatságképpen még tojásrántottát is sütött neki. Nem is maradhatott távol túl soká Párizstól, mert mindig készen kellett állnia rá, hogy letörje a mozgolódó hugenották szarvát. Így hát csak Compiègne-ig kísérte Henriette-Máriát, azután sietve visszatért a fővárosába, anyjára, feleségére és öccsére bízva, hogy kísérjék a húgát Boulogne-ba, ahol majd hajóra száll London felé, Buckinghammel. A nagy számú kíséret (csaknem az egész udvar elkísérte a hercegnőt) a tervezettnél kissé tovább időzött Amiensben, mert az anyakirályné gyengélkedett. S most beszámolok az amiens-i eseményről, melynek híre bejárta Európát.

Én magam nem tartottam az udvarral, se testem, se lelkem nem kívánta ezt a hosszú zarándoklatot, melynek során csak nyeljük az út porát, azután meg kinkeservvel találunk jó szállást, s még nehezebben valami ehető falatot, mert a kísérethez tartozó tömérdek ember úgy zúdul egy-egy kisebb városra, mint egy saskahad, s mindent felfal.

Ehelyett inkább engedélyt kértem a királytól, hogy Orbieu-be utazhassam, mert meg akartam nézni, hogy fejlődik az előző októberben elvetett gabona, no meg a felépítendő várkapu és erődfal helyét is ki akartam jelölni - bár erről még nem tettem említést öfelségének -, amely birtokomat védi majd a rajtaütésszerű támadásoktól: a zsoldosokkal való csetepatét még mindig nem hevertem ki. Persze hozzávetőleges számítást is akartam végezni, hogy mibe kerül majd ez a vállalkozás, mert bár valóban nem voltam szegény, amint atyám (némi gúnnyal) megjegyezte, de azért nem is költhettem számolatlanul a pénzt. Ugyanakkor azt is meg kell mondanom őszintén, hogy élvezettel gondoltam rá, milyen pompássá és előkelővé varázsolná ez a várkapu kis királyságomat.

Nem voltam tehát Amiens-ben, amikor az a súlyos baleset történt, melyről most ígéremhez híven beszámolok, de Orbieu-ből visszatérve egy minden kétséget kizáróan hiteles tanútól - ha nem is szemtanútól, hiszen az eset éjszaka történt - értesültem róla: Putange úrtól.

Jól ismertem Putange urat, akiről La Surie azt mondta, hogy a neve jobban végződik, mint ahogy kezdődik... [A pute franciául szajhát jelent, az ange pedig angyalt. (A fordító)] Jó megjelenésű, óvatosságáról, udvariasságáról és nyájas beszédéről híres nemesember volt. Mindezek a tulajdonságok igen fontosak voltak tiszte betöltéséhez, lévén a királyné fegyvernöke s odaadó szolgálja. Putange egyben az, udvar egyik legjobb vívója is volt, s szinte nem múlt el hét anélkül, hogy ne vívtunk volna egy kis kardpárbajt a Bourbon-kapu őreinek pihenőházában; Hallier úr a rendelkezésünkre bocsátotta az egyik termet, ahol a szolgálaton kívüli őrszemek tanyáztak, s amely az igazat szólva búzlott (mármint a terem) az izzadság, a bőr, a fokhagyma és a dohány szagától, de annyira, hogy felfordult odabent az ember gyomra.

Én távolról sem voltam olyan jó vívó, mint Putange, viszont atyám megtanított egy védekező vágásra, mely végveszély esetén a kiutat jelenthette: ez volt a Jarnac-vágás, amelynek ismeretében nem kellett tartanom azoktól a louvre-béli krakéler párbajhősöktől, akik valami mondvacsinált ürüggyel provokálták az embert, s azután nagyobb dicsőségükre úgy vágták el a torkát, mint egy csirkéét. A "becsületbeli ügyek" e vérszomjas megszállottjai a haláltól nem féltek, viszont a "Jarnac-vágástól" nagyon, amely nem volt halálos, csupán a térdhajlatot vágta át, s egy életre megnyomorította az ellenfelet. És két botra támaszkodva miként tehették volna a hölgyeknek a szépet ezek a híres verekedők? Atyám számítása bevált: valóban nyugodtan élhettem az izgága pengék között, sohasem kötöttek belém.

A közös vívás bizalmas barátokká tett bennünket, és amikor a király az amiens-i eset miatt elűzte a Louvreból, felkeresett atyám palotájában, ahol épp tartózkodtam, s a tanácsomat kérte, helyes-e, ha visszavonul Languedocba, ahol volt egy kis földje s egy udvarháza, tekintve, hogy nem vetette föl a pénz. - Barátom - mondtam neki -, semmiképp se hagyja el Párizst. Azt is megmondom, miért ne: nem egyedül kegyelmedet üzte el a király. La Porte, Ripert, Jars és Datel - vagyis mindenki, aki azon a bizonyos estén ott volt a királynéval az amiens-i kertben - hasonló sorsra jutott. S e csoportos kegyvesztés vajon mi mással magyarázható, mint hogy a király hitvese környezetét büntette, mivel magát a királynét nem

büntethette? Lajos, aki maga a megtestesült méltányosság, nyilván hamarosan ráébred majd, hogy igazságtalanul büntetett ártatlanokat, s csupán azért, hogy a királyné tudomására hozza elégedetlenségét. Lefogadom hát, hogy ezeket az intézkedéseket, amelyek csupán a királynénak szóló figyelmeztetések voltak, Lajos hamarosan visszavonja. Ezért merem azt tanácsolni, hogy ne hagyja el Párizst. Ne bujdossék el a világ végére! Ne temetkezzen el a birtokán! Mert akkor elfelejtik.

- De hol lakhatnék Párizsban? A szállás itt méregdrága, nekem meg igencsak lapos a bugyellárisom.

- Hallgasson rám, barátom. A Bourbons utcai palotám jelenleg üresen áll, ott ellakhat, s még fizetnie sem kell. Néhány nap múlva diszkréten tudassa a királynéval, hol található, s biztos lehet benne, hogy amint a vihar elül, vissza fogja hívni kegyelmedet a régi posztjára.

Putange úr előbb elutasította az ajánlatomat, félvén, hogy ezzel én is magamra vonom a király haragját, én azonban ragaszkodtam a tervemhez, s végül örömkönnye, hálálkodások és baráti ölelések közepette elfogadta a felkínált szállást, s megfogadta, hogy mindenkor a szolgálatomra áll.

Nem akartam, hogy egyedül legyen a Bourbons utcai hatalmas házban, melyet az országunkból távozó Lichtenberg grófnétól vásároltam, s kihasználva az alkalmat, hogy atyám a Korhadt Tölgy nevű birtokára utazott, megkértem, hogy visszafelé jövet ejtse útba Orbieu-t, s hozza magával Párizsba Jeannette-et, egy szakácsot és egy komornát, akik majd kiszolgálják a szegény fegyvernököt, ha nem is rangjához illő módon, de legalább úgy, ahogy egy nemesembernek dukál. Putange-t majd szétvetette az öröm, s amint módjában állt, meghívott vacsorára; négy szemközti csevegésünk örökre emlékezetes marad a számomra, mert megkértem, mondja el végre, mi is történt Amiens-ben; a Louvre-ban ugyanis már annyiféle változatát hallottam a történetnek, hogy lassan egy szót sem hiszek az egészről.

- Tudja - mondta Putange, bánatosan csóválva a fejét -, semmi sem történhetett volna Amiens-ben, ha nem három királyné van ott egyszerre, s ráadásul mindegyik hatalmas kísérettel...

- Három királyné? - kérdeztem, szemöldököm felvonva. - Az anyakirályné, Anna királyné...

- Gróf úr megfelelkeznek Henriette-Máriáról, aki már Anglia királynéja, hiszen az előházasság megkötöttet közte s I. Károly között. S több száz fős kíséretében, mint bizonyára tudja, egy püspök és számos pap is volt.

- Ami több, mint amit az anglikán gyomor be tud venni - mondtam mosolyogva.

- Magam is úgy gondolom - mondta Putange. - Vagyis hát rengeteg ember volt ott, akiket nem tudtak mind elszállásolni az amiens-i püspöki palotában, így az anyakirálynét, Henriette-Máriát és Anna királynét egy nagy házban helyezték el, melynek csodás kertje a Somme folyó partján terült el. A királyné egészen beleszeretett ebbe a kertbe, s mindjárt az első este sétára indult, hogy élvezze a csöndet s hűsölgjön végre, mert a júniusi forróság, különösen a hintóban, elviselhetetlen volt. A kert nem volt nagy, de annak látszott, mert a magas sövényvel szegélyezett sétány kacsaringós utat írt le a ligetecskék között, s a Somme vizének csobogása mindenütt hallható volt, miközben maga a kis folyó nem látszott a lomboktól. Mint kíséretének első tagja mindenüvé követtem a királynét, s így hallottam, amint azt mondja a mellette lépdelő Conti hercegnének, hogy végtelenül közel került a szívéhez ez a hely, a virágok illata, a langymeleg levegő és a vízcsobogás. "Azt hiszem - mondta (azzal az éneklő, spanyolos akcentussal, melyet Istennek hála sosem sikerült levetköznie) -, az Édenkert lehetett ilyen. "Csak annyi a különbség - jegyezte meg erre Conti hercegné -, hogy ebből az Édenből hiányzik Ádám..."

- És mit válaszolt a királyné erre az arcátlan megjegyzésre?

- Egyetlen szót sem. Ezután már a séta egész ideje alatt hallgatott.

- A hallgatása kétféle módon is értelmezhető - mondtam.

- Én azonban tudom, gróf úr, hogy Conti hercegné miként értelmezte - mondta erre Putange. - Abban a palotában lakott ő is, Chevreuse hercegnével és lord Hollanddal együtt, amelyet Amiens városi tanácsosai Buckingham számára kijelöltek. Már ekkor mindenki arról beszélt, hogy a három kigyó botrányosan jól megérti egymást.

- Barátom - mondtam -, lekötelez, amiért csak három kigyót említ, vagyis féltestvéreimet nem számítja közéjük.

- Nézetem szerint Conti hercegné részt vett ugyan a cselszövésben, de korántsem tartozott a főkolomposok közé. Jelen esetben a szerepe arra korlátozódott, hogy beszámolt barátainak a beszélgetésről, melyet az esti séta során folytatott a királynéval, s szavait a neki tetsző megvilágításba helyezte...

- Vagyis bűnös szándékot tulajdonított nekik...

- Valóban. Az viszont tény - folytatta Putange -, hogy a végzetes estén nem volt Holland, Buckingham és Chevreuse hercegné társaságában. Talán tudtára adták, hogy fölösleges a személye, ha két pár sétára indul az Édenkertben.

- Két pár?
- Chevreuse hercegné lord Holland karján, s a királyné, Buckingham karján.
- A mindenit! Hát idáig jutottunk!
- Még ennél is tovább! Biztos vagyok benne, hogy a három kigyó úgy látta, megérett a gyümölcs, s Buckingham alkonyat után leszedheti az Édenkertben.
- Követte a sétálókat?
- Én is, és néhányan mások is. Hogyisne követtem volna őket? Úgy követtem a királynét, mint egy árnyék. Ez volt a tisztem és a kötelességem.
- Kik voltak még ott?
- Ripert, a királyné orvosa, La Porte, a köpenyvívője...
- Ó mit csinál?
- Ő viszi, amit az évszaknak megfelelően éppen vinni kell: a királyné köpenyét vagy sálját, legyezőjét vagy napernyőjét. Ott volt egy Datel nevű inas is, aki szükség esetén a küldönc szerepét is betölti, és egy nemesember, Jars úr, valamint néhány hölgy.
- Ez a Jars mit csinált?
- A királyné kíséretéhez tartozott, de őszintén szólva nem tudom, milyen minőségben.
- Hogyan alakultak ki a párok?
- A legegyszerűbb módon, s látszólag egészen természetesen. Amikor kijöttek a házból, a királyné lord Holland s lord Buckingham között haladt, lord Holland lépdelt a bal oldalán, Buckingham a jobbán. Chevreuse hercegné lord Holland mellett ment. Egy sorban haladtak tehát, és nem karoltak egymásba. De amint elértek egy olyan pontig, ahol az ösvény annyira összeszűkült, hogy a két pár nem fért el egymás mellett, Chevreuse hercegné visszahúzta a karjánál fogva lord Hollandot, és így szólt a királynéhez: "Parancsoljon felséged előrejárni!". S minthogy a királyné habozott, elinduljon-e a magas, sötét és áthatolhatatlan sövényrel szegélyezett félhomályos ösvényen, Buckingham a karját nyújtotta neki, amit ő elfogadott. S a lord eltűnt vele a sötétben.
- És hol volt kegyelmed ekkor? Vagy ha úgy jobban tetszik: hol volt a királyné kísérete?
- Hát lord Holland és Chevreuse hercegné mögött!
- Nem előzhatték volna meg őket?
- Ezt a keskeny ösvény, de a protokoll is megakadályozta. A szó szoros értelmében félre kellett volna lökni lord Hollandot és Chevreuse hercegnét ahhoz, hogy megelőzhessük őket. Nem tudtam magam elszánni rá. Közben persze nyomorultul éreztem magam, s egyre nyugtalanabb lettem, főleg, amikor észrevettem, hogy lord Holland és Chevreuse hercegné lelassítja lépteit, ami által az első és a második pár közti távolság egyre nőtt, olyannyira, hogy hamarosan már nem is tudtam kivenni a félhomályban a királyné fekete szegélyű fehér hufándlis szoknyáját. Ripert-ben, a királyné orvosában is hasonló érzelmek dúlhattak, mert a fülembe súgta: "Nem tetszik ez nekem!" Vagyis szintén tisztában volt vele, hogy az előttünk haladó pár szándékosan lassította le lépteit, mégpedig azért, hogy elválasszon minket a királynétól, s alkalmat teremtsen Buckinghamnek, hogy tanúk nélkül négy szemközt maradhasson vele. Lázasan gondolkodtam, mitévő legyek, s nyugtalanságom nőttön-nőtt e botrányos, s nyilvánvalóan szándékosan előidézett jelenet láttán, s végül úgy döntöttem, hogy minden bátorságomat összeszedve áthágom a protokoll előírásait, s megelőzőm az előttünk haladó, s úgyszólván úttorlaszul szolgáló párt, amikor hirtelen női kiáltás hasított bele az éjszaka csendjébe.
- A királyné hangja volt! Nem bírtam tovább. Mindenre elszántan nekilódultam, nem is gondolva végig, mit teszek; minden további aggályoskodás nélkül félretoltam Chevreuse hercegné hufándlis szoknyáját, megelőztem őt, s már rohantam, mint egy örült, az ösvényen, s mivel lépéseket hallottam magam mögött, tudtam, hogy Ripert, La Porte, Datel és Jars is ott lohol a nyomomban. Lüktetett a halántékom, nem tudnám megmondani, mennyi ideig futottam, de végül megpillantottam a királyné fekete szegélyű fehér szoknyáját, s ahogy közeledtem felé, remegő hangját is meghallottam:
- Ki az?
- Putange, asszonyom!
- Ó! Putange! - mondta, s hangjában harag és félelem vibrált -, nem szabad lett volna magamra hagynia!
- Kényszerítettek, asszonyom! Lord Holland és Chevreuse hercegné elállta az utam. De hát mi történt, asszonyom?
- Semmi, semmi - válaszolta elhaló hangon -, kérem, nyújtsa a karját és kíséren a szobámba.
- Kedves Putange-om - mondtam, kezem a karjára téve -, bocsásson meg, de történetében megfélemedezett Buckinghamról. Ő hol volt? Mit csinált?
- Őszintén szólva őt nem láttam, de hát nem is nagyon lehetett látni a sötétben. A hold fénye alig-alig

szüremlett át a fejünk felett összeboruló lombokon. Úgy gondolom, kereket oldott. A királyné egy szót sem szólt, amíg a szobájába kísértem, a karomba fűzött karja remegett. Amikor a szobájában gyertyát gyújtottak, szemügyre vettem. Sápadt volt, s zihálva lélegzett. Leült, vagy inkább leroskadott egy karosszékbe, és gyöngé, mégis határozott hangon kijelentette, hogy egyedül kíván maradni. Chevreuse hercegné könyörgött, hogy vele maradhasson, Anna azonban nemet intett a fejével. Megvártam, amíg a hercegné távozik, azután én is magára hagytam a királynét.

- Nézete szerint mi történt Buckingham és a királyné között?

- Már mondtam kegyelmednek. A hercegné bizonyosra vette, hogy megérett a gyümölcs, s Buckingham leszakíthatja.

- De kegyelmed mit gondol, meddig juthatott el a lord?

- Nem juthatott túl messzire. Rövid idő telt el attól kezdve, hogy a királyné eltűnt a szemem elől, addig, hogy a kiáltását meghallottam.

- A félttestvérem, Conti hercegné, aki szeret sziporkázni, azt mondja, hogy kezeskedik a királyné erényéért "deréktól lefelé", de "deréktől fölfelé" már nem. Erről mi a véleménye?

- Az, hogy átkozott szemtelenség illet állítani, mindazonáltal nem lehetetlen, hogy az állításban rejlik némi igazság. Lehetséges, hogy Buckingham a karjában tartotta a királynét, s megpróbálta szájon csókolni vagy megérinteni a keblét. A szegény királyné elborzadhatott ezen a vakmerőségen. Hogy francia barátnőinek színvonalára ereszkedjen le, látszatra némiképp illetlenül viselkedett, ez azonban egyáltalán nem felel meg az igazi természetének. Lelke legmélyén még ma is gyermekien naiv, elbűvölte, hogy egy ilyen szép férfi gyönyörűnek találja, s ettől fogva úgy érezte, mintha nem is a valóságban, hanem a L'Astrée-hoz hasonló regények egyikében élne, ahol a szerelmesek mennyei gyönyörűségben gyöngéd pillantásokat s szavakat váltanak, de semmi több nem történik...

- Tudja, ki döntött úgy, hogy ezt a kalandot titokban kell tartani a király előtt?

- Chevreuse hercegné, mindjárt másnap. Az az agyafúrt nőszemély félt, hogy a király haragja ismét őrá sújt le. A királyné azonban nem akarta eltitkolni botlását az anyakirályné elől. S ezt jól tette, hiszen már az egész udvar erről beszélt. És az anyakirályné, aki visszasírja a régensség e boldog idejét, most ujjongott, hogy az ügy kapcsán megint hatalmat gyakorolhat mások fölött. És jó döntést hozott. Úgy határozott, hogy Henriette-Mária másnap útnak indul, Buckingham úr kíséretében, Anna pedig vele marad Amiens-ben, amíg csak vissza nem indulhatnak együtt Párizsba. De ahogyan bizonyára a gróf úr is tudja, a protokoll úgy kívánta, hogy Anna kikísérje Henriette-Máriát a városból, s Amiens-től kétfélműrdnyire vegyen búcsút tőle.

- Tudok erről a fura szabályról. Ott voltam, amikor Lajos Erzsébetet kísérte Bordeaux-tól kétfélműrdnyire, ahonnan azután a hercegnő Bidassoa felé vette az útját. Ott már az infáns várta. Arra is emlékszem, hogy Lajos kiszállt a hintóból, és szenvedélyesen megölelte hűgát, akiről úgy gondolta, hogy soha többé nem látja viszont, s közben úgy hullott a könnye, mint a zápor.

- Henriette-Mária távozásakor is sírt valaki, csak éppen nem miatta. Buckingham volt az, aki sírt. Lovon követte a királyi menetet, és amikor Henriette-Mária kiszállt a hintójából, ő is leugrott a lóról, s úgy bukkant elő a királyi hintó ajtajában, mint krampusz a dobozból. E nagy komédiás arcán patakzottak a könnyek, úgy könyörgött a királynénak, hogy bocsásson meg neki, hiszen csak végtelen szerelme okozta, hogy annyira megfeledkezett magáról.

- És mit tett erre a királyné?

- Mereven maga elé nézett, s fagyosan hallgatott. Amire a jobbán ülő Conti hercegné felkiáltott: "Ó, Asszonyom! Túlságosan kegyetlen!"

- Micsoda? Ennek az álnok kígyónak még volt mersze erkölcsi kioktatásban részesíteni a királynét?

- Úgy bizony. De nem járt sikerrel. A királyné pillantásra sem méltatta a szép lordot, épp ellenkezőleg. Jelt adott, s a hintó elrobogott, Buckingham pedig ott maradt az út közepén, már igyekeztén visszafojtani könnyeit, s oly megalázottan, mint egy róka, amelynek levágták a farkát.

- Reméljük, hogy ez az elutasítás jó lecke volt neki!

- Ó, gróf úr! Ez a hetvenkedő semmiből sem tanul. Végtelen önhiúságában képtelen elhinni, hogy egy asszony, legyen bár Franciaország királynéja, ne fogadja örömmel, ha ő meg akarja becsteleníteni. Miután megérkeztek Boulogne-ba Henriette-Máriával, a viharos időjárás miatt nem szállhattak nyomban hajóra, s ekkor a lord - talán lord Holland és Chevreuse hercegné tanácsára is - a fejébe vette, hogy visszatér Amiens-be, s újra találkozik a királynéval. A visszatérés ürügyéül I. Károly néhány levele szolgált, melyeket Boulogne-ban kapott kézhez, s amelyekről azt gondolta, feltétlenül meg kell mutatnia őket az anyakirálynénak.

Szélesebesen visszavágtatott hát Amiens-be, ahol az anyakirályné, akit rosszullete még mindig ágyhoz

szegezett, elolvasta az említett leveleket, s bár nem túl éles elme, mindjárt kitalálta, hogy csupán ürügyül szolgáltak a lord számára a visszatéréshez. E gyanút Buckingham tüstént meg is erősítette, kifejezvé őhaját, hogy szeretné meglátogatni a királynét. "Kérdezze meg őt magát, uram, hajlandó-e fogadni" - válaszolta röviden az anyakirályné.

Anna királyné is az ágyát őrizte, mert épp e napnak a reggelén eret vágta rajta. Elképedve fogadta a lord visszatértének hírére. "Micsoda? - kiáltotta. - Visszajött?" Majd némi álszentséggel hozzátette: "És én már azt hittem, hogy végleg megszabadultunk tőle!" S ezután Lannoy grófnét küldte Buckinghamhez, azzal az üzenettel, hogy "nem fogadhatja, mert nem tetszenék a királynak, ha bárki férfiember belépne az ágyban fekvő királyné szobájába".

- Ki ez a Lannoy grófné?

- A legidősebb udvarhölgy, aki megözvegyülése óta a tisztesség és az erény mintaképe. Vagyis esetében nem kellett attól félni, hogy a visszautasítás nyersségét feledtetni a közlés nyájassága. "Majd meglátjuk - válaszolta dühtől tajtékozva Buckingham -, kérjük ki az anyakirályné őfelsége véleményét! Jöjjön velem!"

- Hihetetlen arcátlan! Úgy viselkedik a francia udvarban, mint egy meghódított országban! Hogy viselkednék, ha sikerült volna levennie a lábáról a királynét?

- Az anyakirályné, mindenki máshoz hasonlóan, igencsak meglepődött a lord visszatértén. Meghallgatta Lannoy grófnét is, aki a szokásra és a protokollra hivatkozva rendületlenül kitartott álláspontja mellett. Végül, a vitába belefáradván, így szólt az anyakirályné: "És miért ne fogadhatná a királyné, csak mert ágyban fekszik? Én is ágyban fekszem!"

- No de Putange úr! - kiáltottam elképedve. - Micsoda álnokság! Az anyakirályné azt kívánta, hogy a menyé még jobban kompromittálja magát? Nem látja talán, mi a különbség, ha egy koros, hervadt királynénál tesz egy fiatal férfi udvariassági látogatást, és ha egy ifjú, szépsége teljében lévő királynénak hódol betegágyánál, akinek korábban már megpróbálta tenni a szépet ez az arcátlan?

- Bárhogya legyen is - mondta Putange, aki láthatólag nem szívesen mondott volna rosszat az anyakirálynéről -, a kérdés eldöntetett: a lord engedélyt kapott a látogatásra. Buckingham ezek után emelt fővel lépett be a királyné szobájába, s amikor megpróbáltam útját állni, s megakadályozni, hogy belépjen az alkóvba, félretolt és továbbnyomult. Mit tehettem? Rántottam volna kardot? Hiszen az a királyné jelenlétében felségsértésnek minősült volna!

Vagy harminc hölgy volt ott az alkóvban, s mint mindig, zibongtak, mint a méhkas. Amint azonban Buckingham belépett, azt is hallani lehetett volna, ha egy tű a földre esik. Ekkor az angol lord elszántan az ágyhoz lépett, melyben a királyné feküdt, majd letérdelt, szenvedélyesen csókolgatni kezdte a lepedőt, s miközben ezernyi örölséget mondott, a mély csönd alig elfojtott kiáltásoknak adta át a helyét, és minden tekintet a királyné felé fordult, aki sápadtan reszketett, s képtelen volt egy szót is szólani. Lannoy grófné ekkor előrelépett...

- Hál' istenek - mondtam -, már vártam, hogy közbelép!

- Rendkívül szigorúan így szólt: "My Lord! Nálunk nincs szokásban, hogy egy nemesember, bármily magas rangú legyen is, letérdepeljen őfelsége a királyné ágya mellé, és még kevésbé, hogy a lepedőjét csókolgassa. Kérem, álljon fel, és egy széken foglaljon helyet!" Ezzel intett az egyik komornának, aki átverekedte magát a hölgyek sűrűjén egy zsámollyal. Buckingham azonban fensőbbiséggel elhárította: "Asszonyom - mondta -, én angol vagyok, így hát a francia szokások nem vonatkoznak rám!" "My Lord - válaszolta erre Lannoy grófné -, igenis vonatkoznak lordságodra, ha Franciaországban tartózkodik!" Amire Buckingham csak vállat vont, majd ismét a királynéhez fordulva a leggyöngédebb vallomásokkal intézte hozzá...

- Amelyeket a királyné nyomban félbeszakított...

- Sajnos nem! Éppen ez a bökkenő! - mondta Putange egy sóhajjal. - A királyné egy darabig hallgatta, majd hirtelen a tudatára ébredve a botránynak s az általános megütközésnek, amely leolvasható volt a jelenlévők arcáról, maga is változtatott arckifejezésén és viselkedésén, s Buckingham szemére hányva vakmerőségét, megparancsolta neki - de korántsem oly szigorúan, amint kellett volna -, hogy álljon fel és hagyja el a helyiséget. Ami meg is történt.

- Így hát Buckinghamnek végre kitették a szűrét! Isten adja, hogy soha többé ne tegye ördögi lópatáját francia földre!

- Ámen! - mondta Putange.

És ezzel megemelte burgundival teli serlegét, majd pirítós kenyérrel kínált, kifejezve ama őhaját, hogy kívánságomat meghallgatja a Mindenható. Én is ittam, majd a pirítóst megmártottam a serlegben, azután kettétörtem, s az egyik felét Putange-nak adtam, a másikat pedig megettem.

Akkor még nem tudtam, hogy ami a mi részünkről csak hű őhaj volt, a király és a bíboros részéről

megmásíthatatlan elhatározás. Mindketten sziklaszilárdan eltökélték, hogy Buckingham soha többé nem jöhet Franciaországba, bármilyen ürügyet sugalljon is neki gyermeki makacssága. A határozott elutasítás örült haragra gerjesztette a szép lordot, és egyszeriben kiláglott, miféle lélek rejtőzik a szép testben. Angliában a szegény Henriette-Márián vett elégtételt, akit túszként kezelt, üldözött és megalázott, s végül sikerült összeveszejtenie I. Károllyal is. E viszályt használta ürügyül, kérvén, hogy visszatérhessen Franciaországba Henriette-Máriával (aki nagyon vágyott viszontlátni az anyját), s szentül megígérte, hogy ha kérése teljesül, mindent megtesz, hogy összebékítse férjével a francia hercegnőt. A zsarolás gyűlöletes aljassága undorral töltötte el Lajost: a lord kérését, csakúgy, mint a korábbiakat, elutasította. Buckingham azt hitte, hogy őt minden megilleti, még Franciaország királynőjének szerelme, sőt talán teherbe ejtése is. Az elutasítás ádáz, hosszan kiértelt gyűlöletet ébresztett benne, nemcsak Anna sógornője, Henriette-Mária iránt, aki sajnos a karmai közt volt, hanem az angol katolikusok iránt is, akiket ettől kezdve az eddiginél is jobban üldöztek, valamint természetesen Lajos, Richelieu és az egész francia királyság iránt.

Ez a gyűlölet igen különös, ha tekintetbe vesszük, hogy Buckingham két király megbízásából is igyekezett szövetséget kötni a franciákkal, részben hogy ez az egyezség védelmet nyújtson Angliának egy esetleges spanyol támadás ellen, részben hogy csapataink segítségével a pfalzi gróf, I. Jakab veje, visszahódíthassa a grófságát.

A helyzet az amiens-i eset után két évvel sem változott. Spanyolország továbbra is fenyegette Angliát, és a feldarabolt pfalzi grófság is a német császár szövetségeseinek kezén volt. Egyedül Buckingham érzelmei változtak. Lajos iránt táplált személyes bosszúvágya állami méreteket öltött, lévén egy ország minisztere. Egy szinte hihetetlen döntésre sikerült rávennie I. Károlyt: hogy egyik pillanatról a másikra álljon át az addigi ellenség oldalára, s egy tekintélyes hadiflottával nyújtson segítséget francia szövetségeseivel szemben a lázadó La Rochelle-i hugenottáknak, óriási veszélybe sodorva Lajost, a francia hajóhadat és az egész hadsereget is. A gyermeteg bosszú tehát államüggévé nőtte ki magát. Elég volt egy meggondolatlan királyné, egy reményeiben csalatkozott csábító, s a francia királyság egyszeriben egy félelmetes ármádia szorításába került. Istennek hála, ez a hadsereg nem volt kevésbé legyőzhetetlen, mint az, amely egykor I. Erzsébet ellen indult... de túlságosan előreszaladtam az időben.

Szép olvasóm, regényes hajlamait talán sérti, hogy Buckingham herceg oly hitvány figuraként rajzolódik ki e lapokon, hiszen amint egy hercegről vagy királynéről van szó, a népi képzelet sokkal inkább az álmokból merít, mint a valóságból. Bármint legyen is, higgye el nekem, hogy az én történetem kikezdetlen tényeken nyugszik, amivel gyermekkori álmaink meséi nem dicsekedhetnek. Nem mintha bármi kifogásom volna a lelket elbűvölő történetek ellen, melyekből hajdan én is annyi gyönyörűséget merítettem. De mindennek megvan a maga ideje: az álmodozásnak is és annak is, hogy - már érettebb fővel - az igazság gyönyörködtessen, s tegyen talán egy kicsit bölcsebbé is.

Nem sokkal Putange úrral folytatott eszmecsere után alkalmam volt Fogacer-val is találkozni, atyám kortársával, akit nem kell bemutatnom, hiszen jó néhányszor felbukkan az ő és az én Emlékiratomban is. Hetvenes éveit taposta ő is, mint Siorac márki, s atyámhoz hasonlóan jó erőben lévő, életvidám férfiú volt, bár haja feketéből már csaknem hófehérre változott. És magas, pókszerű figurája kissé gömbölydedebb lett, anélkül azonban, hogy teste vagy szelleme szemernyi is veszített volna mozgékonyaságából.

Inkább csak lelkében s szokásait tekintve változott meg azóta, hogy a montpellier-i orvosi fakultáson együtt tanult atyámmal. Ifjúi éveiben pederasztá volt és istentagadó, amiért is a máglya fenyegette, ám érettebb korára erkölcsi megtisztultak, s megtért atyáink vallásához. Méghozzá olyannyira, hogy pappá is szentelték, s nagy tehetségének köszönhetően gyorsan lépdelt felfelé a ranglétrán, mígnem a párizsi Notre-Dame kanonokja és a nuncius titkos tanácsadója lett, ami azonban, főként egyházi körökben, il segreto di pulcinella [nyílt titok. (olasz)] volt.

Alig egy hét telt el azóta, hogy Bourbons utcai palotámban Putanger úrral találkoztam, s az imént ismertetett beszélgetést folytattam vele, amikor Fogacer-val is összehozott a sors, atyám Champ Fleur-i utcai palotájában, ahol legalább hetente egyszer vendégeskedett. Mindenféléről beszélgettünk, többek között arról a várkapuról is, amelynek felépítésére a király biztatott: ott kell majd állnia, ahol birtokom főútja a Montfort l'Amaury felé vezető országútba torkollik. És az olvasó már tudja, hogy amikor legutóbb Orbieu-ben jártam, időm nagy részét a helyszín pontos kijelölésére és a költségek kiszámítására fordítottam, még habozván, legyen inkább takarékos, vagy bővítsem ki uradalmamat egy erőddel, amely bármily hasznosnak látszott is, mégiscsak egyedülálló lett volna azon a vidéken.

- Egy okkal több! - mondta erre Fogacer kanonok, lassan kirajzolódó, fanyar mosolyával, miközben kaján

fény villant fel mogyorószín szemében. - Egy okkal több! A kegyelmed várkapuja becsületére válik az egész tartománynak, s mily nagy öröm lesz tudatnia Lajossal, hogy felépítette...

Ezen mindhárman jót nevettünk, oly pontosan jellemezte a helyzetet Fogacer. Majd Buckinghamre terelődött a szó, ami cseppet sem volt meglepő, hiszen az egész város, s az egész udvar róla beszélt. S bár Fogacer mindig nagyon óvatosan fogalmazott, annyi mindenestre kiderült a szavaiból, hogy a nunciust éppoly pontosan tájékoztatták az amiens-i esetről, mint Putange úr engem. Ebből is látszik, mily nagy gonddal választja meg a vatikáni diplomácia a maga küldötteit...

- Egyvalami van, amit nagyon szeretnék tudni - mondta atyám - s ami nem hagy nyugodni: mi játszódhat le egy olyan ember agyában, aki hazája miniszterelnökeként jön egy szomszédos nagy királyságba, hogy egy házasságot nyélbe üssön s a két ország közti szövetségről tárgyaljon, s ezenközben megpróbálja elcsábítani és megbecsteleníteni az illető ország királynéját? Úgy érzem, a lord viselkedése oly ellentmondásos, örült s ostobán gonosz, hogy ésszerűen gondolkodva nem is lehet megérteni.

- Barátom - mondta Fogacer, magasan felvonva a szemöldökét (ami azonban időközben hófehér lett, s így nem tette oly ördögivé az arckifejezését, mint hajdanán) -, a tévedése abban áll, hogy ésszerűen akar megítélni valamit, ami nem más, mint örült szeszély. Mindamellett a szeszélyeknek is megvan a maguk logikája, amely bizonyos ismétlődésben érhető tetten, egy jól körülhatárolható embertípus cselekedeteiben.

- A teringettét! - kiáltotta atyám. - Csak nem azt akarja mondani, hogy több Buckingham is létezik ezen a világon?

- De bizony azt! Egyikükkel például Madridban ismerkedtem meg, amikor a nunciussal ezerhatszázhuszonegyben ott jártam, már nem tudom, milyen célból. Don Juan de Tassisnak hívták, Villamediana grófja volt, s szépsége, szokásai, magaviselete és cselszövései olyannyira rokonítják Buckinghammel, mintha a lordot és a gróft a legszorosabb rokoni szálak fűznék egymáshoz, holott nem rokoniak azok, hanem pokoliak... A spanyol III. Fülöp udvarában élt.

- Ez a Fülöp az, aki tizennégy éve halt meg, özvegyen hagyva Lajos legidősebb nővérét?

- A legidősebbet, aki egyben a legszebb is volt [Franciaországi Erzsébet] - mondtam.

- Igen - mondta Fogacer -, arról a Fülöpről beszélek; az ő udvarának egyik ékköve volt Don Juan de Tassis. Nagyon szép, nagyon jó családból való, nagyon gazdag: csodálatos öltözékeivel, ékszereivel, hintóival és lovaival elkápráztatta Madridot. Ő is híres csábító volt, aki nem a birtoklásban, hanem a hódításban lelte örömét, ezért hát mihelyst meghódította egy hölgy szívét, mindjárt el is hagyta. Az özvegyek nem érdekelték, bármily szépek és fiatalok voltak is; csakis férjes asszonyokra és szűzekre vadászott, hogy az áldozat honra-jával együtt egész családja honra-ját is lábbal tiporhassa...

- Mit jelent az, hogy honra? - kérdezte La Surie.

- Becsület, Miroul - válaszolta atyám -, becsület! És ez esetben arról volt szó, amely minden becsület közül a legkényesebb: a kasztíliairól!

- Feltehető tehát, kanonok úr - mondta La Surie -, hogy az apák, a fivérek s természetesen a férjek igyekeztek megbosszulni a becsületükön ejtett foltot.

- Igyekeztek, valóban. Ami csak újabb gyönyörhöz juttatta Don Juan de Tassist: az ölés gyönyöréhez. Ugyanis nemcsak bátor volt, de a legjobb vívó is egész Kasztiliában.

- Ha jól értem - mondtam -, Don Juan a gög és a pusztítás élvezetének hódolt. Lerombolta egy asszony becsületét, azután elvette azok életét, akik bosszút akartak állni érte.

- Nézetem szerint - mondta Fogacer - a gög játszotta itt a főszerepet. Ezért tört Don Juan de Tassis Spanyolország legelőkelőbb családjainak honra-jóra, s végül, tébolyultságában, magának a királynak a honra-jóra.

- Hogyan? - kiáltotta atyám. - Ő is egy királyné erényére tört? A mi Franciaországi Erzsébetünket akarta meggyalázní? Nem hiszek a fülemnek.

- Mint jól tudja - mondta Fogacer -, Erzsébet nagy tiszteletnek örvendett Madridban. Úgy is, mint Spanyolország királynéja, úgy is, mint IV. Henrik leánya, de ezenfelül még azért is, mert francia volt. A spanyol nép úgy nevezte: a francesa, mintha ő lett volna az egyetlen asszony a világon, aki méltó e jelzőre. Don Juan de Tassis serényen udvarolt a francesá-nak, de úgy tűnik, sikertelenül. Ekkor Dona Francisca de Tavorát kezdte ostromolni, akit Madridban lisszaboni származása miatt úgy hívtak: a hermosa Portuguesa.

- És miért kezdte e hölgyet ostromolni?

- Mert ez a hölgy a király kedvese volt. És nála, úgy látszik, nagyobb sikert ért el Don Juan, mint a királynénál, a francesá-nál.

- Ha a király honra-ját vette célba, akkor mégis csak félsikerrel járt - jegyezte meg La Surie.

- Igen, csakhogy ezt a félsikert - folytatta Fogacer - Don Juan de Tassis hazug módon teljes sikerként akarta feltüntetni, közreadván egy szerelmi poémát, melyet álnokul Francelisá-nak ajánlott.

- Hol itt az álnokság? - kérdezte atyám.

- A Francelisa jelenthette Franciscá-t, a király kedvesét, de éppúgy a francesá-t is, a király hitvesét...

- És mi lett az eredménye e kétértelmű célzásnak?

- Az, hogy Don Juan de Tassist leszúrták egy este, amikor kiszállt a hintójából.

- A király emberei?

- Dehogy. III. Fülöp már egy évvel előbb meghalt. De sok volt már a megbecstelenített asszony, s a bosszúszomjas rokon...

- Akkor hát ez a történet jól végződött - állapította meg La Surie. - Végeztek a gonosszal, akire a Pokol kitátott szája várt.

- Ó! - mondta erre Fogacer. - Don Juan de Tassistra a pokolnál sokkal súlyosabb büntetés várt.

- Hogy értsem ezt, kanonok úr? - kérdezte atyám nevetve. - Mit nem kell hallanom! Hát beszélhet így egy pap? Van talán súlyosabb büntetés annál, mintha a pokol hetvenhét ördöge süttögeti a bűnöst?

- Egy spanyol grand számára igenis van - mondta nyomatékosan Fogacer. - A hírnevén esett kitérőlhetteletlen folt.

- Büntetetei talán nem ejtettek rajta elég foltot? - kérdeztem.

- Ó, nem! A világ szemében egy leányt elcsábítani, s bosszúálló fivérét megölni csupán bravura, ami csak emeli egy caballero dicsőségét. De az, amit a madridi rendőség néhány hónappal a meggyilkolása előtt fedezett fel Don Juannal kapcsolatban, jól megtépázta a hírnevét.

- És mit fedezett fel a rendőség?

- Don Juan Spanyolország legelőkelőbb és legrangosabb szodomitáinak elismert nagymestere volt, s a palotájában zajlottak azok a botrányos éjszakai mulatságok, melyek során a "megbocsáthatatlan bűnnel", amint egyházam nevezi - tette hozzá Fogacer, lesütött szemmel -, nyilvánosan áldoztak, a hozzá kapcsolódó legördögibb eltévelyedésekkel együtt...

Szavait csönd követte, sem atyám, sem La Surie, sem jómagam nem mertünk megszólalni, hiszen mindhárman ismertük Fogacer múltját, de a természetéből fakadó végtelen jóságát is, így hát lehetetlennek éreztük, hogy Buckingham vagy Don Juan de Tassis kegyetlenségét ugyanabból a nemi eltévelyedésből eredeztessük, amelyben hajdan Fogacer is osztozott velük.

- Kanonok úr - mondta végül atyám -, nem túl szigorú a pederasztákhoz? Nekem van egy nagyon kedves, régi jó barátom, aki végtelen kedvességet és gyöngédséget tanúsított az én Angelinám iránt, amikor én magam, kétségektől gyötörve, elhagytam őt.

Fogacer elpirult e szavak hallatán, melyekkel atyám az ő igazi testvéri szeretetére emlékeztette, amikor is az atyám gyanújával sújtott Angelina mellé állt. Miután úrrá lett felindultságán, a rá jellemző fanyar mosollyal, miközben mogyorószín szemében az ismerős fény is kigyúlt, így válaszolt:

- Barátom, nagyon kérem, ne bánjék velem kesztyűs kézzel. Szellemi értelemben akkor is szerettem az asszonyokat, amikor még pederasztá voltam, s bár ennél több érzelmet nem voltam képes irányukban tanúsítani, egynek sem okoztam fájdalmat. De a pederaszták sem egyformák, s akadnak köztük olyanok, akik mímelik e "különös állatok" iránti szerelmet, holott természetes hajlamuk egészen más irányba vonzza őket. A csalás az igazi aljasság, mert miközben egy Don Juan, egy Buckingham és sokan a mi udvarunkban is, titkos életet élnek, a nyilvánosság előtt a nőhódítót játsszák, holott a nők csak arra szolgálnak az életükben, hogy elégtételt vegyenek rajtuk, amiért csak meggyalázni tudják őket, szeretni nem.

IV fejezet

Mint még jól emlékszünk rá, Lajos szorongva, bizalmatlanságtól és gyanakvástól gyötörve hívta meg Richelieu-t a Tanácsába: attól tartott, hogy a bíboros, zsenialitásával visszaélve, zsarnokoskodni fog fölötte. Ám utóbbi, ha zsarnokoskodott is, hát csak nagyon finoman és burkoltan; ami nyilvánvaló volt, s aminek öfelsege is egy szempillantás alatt a tudatára ébredt: a bíborosnak a közjó iránti elkötelezettsége s teljes odaadása, amit mintegy lángbetűkkel hirdetett gigantikus munkája.

Richelieu reggeltől estig dolgozott, illetve annál is tovább, hiszen alig szállt le az éj, ő már felébredt, s gyaloghintóba ült. Hívta a titkárait, mert gondolatait haladéktalanul írásba akarta foglalni; egyiküknek diktált, miközben a két másik, a sorára várva, oly mélyen aludt, hogy néha le is esett a székről.

Két-három órai megfeszített munka után a bíboros hajlandó volt egy kicsit aludni, majd magától felébredt,

s dolgozott tovább, egészen hajnalig. Ha pontosan akarunk fogalmazni, azt mondhatjuk, hogy részletekben aludt, s lefogadom, hogy álmában is azokat a tényeket őrlötte fáradhatatlan agya, melyekből másnapra a király asztalára kerülő jelentés kenyerét kisütötte.

Hamarosan urbi et orbi [Város- és világszerte. (latin) Ezt a katolikus liturgiából kölcsönzött kifejezést akkor használják, ha arra akarnak utalni, hogy egy hír szélében-hosszában elterjedt.] ismertté vált a bíboros éjt nappallá tevő munkálkodása, és sokan feltették maguknak a kérdést, hogy vajon miféle feladatok emészthetnek fel ennyi időt. Emlékszem, hogy ezt a kérdést tette föl nekem egy alkalommal La Surie lovag is, amikor meglátogattam Champ Fleur-i utcai palotánkban; atyám épp távol volt: Angelina levélben kérte, hogy látogassa már meg Montfort l'Amauryban, a Korhadt Tölgy nevű birtokon. Szegény Miroul nagyon el volt keseredve, hogy nem kísérheti el atyámat, de sajnos épp elővette az "állandó" láz, amely háromszor-négyszer jelentkezett évente, s három-négy napig tartott, azután éppoly megmagyarázhatatlanul, ahogyan jött, elmúlt.

Ha megkérdeznék híres orvosainkat, azt mondanák, hogy ez a visszatérő láz "a szívből jövő forrólláz", vagy "a testnedvek felforrósodása", netán: "a természet erőfeszítése a romlott testnedvek elemésztésére". És előírnák az egyetlen, s nagyon divatos gyógymódot: az érvágást, "amely lehetővé teszi, hogy a test új vért képezzen, miután a romlott vértől megszabadult".

De sem atyám, sem Fogacer, sem senki más, aki a híres, nagytiszteletű Rondelet doktor tanítványa volt a montpellier-i orvosi fakultáson, nem osztotta ezt a nézetet, s az érvágást haszontalan és veszélyes beavatkozásnak minősítette, amit az olasz sarlatánok terjesztettek el a francia udvarban. Miroult szerencsére senki más nem kezelte, csak atyám, illetve az ő távollétében Fogacer, akik mindketten az úgynevezett "jezsuita port" adták neki, ha a láz elővette. A jezsuiták árulták, méregdrágán, ezt a gyógyszert, melyet a perui kínafa [lázcsillapító anyagot tartalmazó kínafa nevéből származik a gyógyszer neve: kinin] kérgéből nyertek.

A "jezsuita portól" egy nap alatt leesett a láz az egészséges testhőmérsékletre, elővigyázatosságból azonban atyám úgy rendelkezett, hogy a beteg egy teljes héten át szedje a gyógyszert, csökkenő dózisban, s maradjon ágyban, jól fűtött szobában, egyen könnyű ételeket, bor helyett igyon teafőzeteket, s naponta egyszer alkohollal dörzsöljék be a testét, hogy "a nedvek keringését erősítsék".

A véletlen szerencse úgy hozta, hogy Putange úr, aki a királyné kegyéből visszanyerte fegyvernöki tisztét, épp azon a napon hagyta el Bourbons utcai palotámat, amikor La Surie-t a láz ágyának döntötte. Így hát Jeannette szolgálataira sem volt tovább szüksége, aki így átköltözhetett Champ Fleur-i utcai palotánkba, üde arcocskáján kívül a masszírozás és bedörzsölés terén való jártasságát is magával hozva.

Amikor visszatértem a palotába, épp művészetét gyakorolta a hason fekvő mezítelen Miroulon.

- Ki az, Jeannette? - kérdezte La Surie, miközben megpróbálta a fejét a kinyíló ajtó felé fordítani.

- Orbieu grófia érkezett, lovag úr - válaszolta Jeannette vidáman, miközben két kézzel gyúrta Miroult a keresztcsont tájékán.

- Akkor hagyd abba, Jeannette! - mondta La Surie. - Fel akarok kelni.

- Szó se lehet róla, lovag úr! - mondta kacagva Jeannette. - A bedörzsölésnek megvan a maga menete. Még épp hogy csak elkezdtem. Szépen is néznénk ki, ha nem teljesíteném a márkí úr utasítását! Tudom a feladatomat, és hitemre, teljesítem is!

- Maradj csak fekvé, Miroul! - mondtam én is. - Jeannette-nek igaza van. A bőröd még épp csak rózsaszín. Jeannette, megparancsolom, hogy folytasd a bedörzsölést! Én addig szépen leülök erre a zsámolyra, és igyekszem a legkevésbé sem zavarni Hippokratész e szolgálólányának varázslatos munkáját.

- Ki az a Hippokratész, akinek én a szolgálólánya vagyok? - kérdezte Jeannette.

- Az orvosok pártfogója - válaszolta La Surie, aki szerette fitogtatni tudását, hiszen oly sok mindent megtanult, csak úgy magától, még latinul is, ami igazán nem csekélység, tekintve, hogy tizenöt éves korában, amikor atyám pártfogásába vette, sem írni, sem olvasni nem tudott.

Ígéretemhez híven illedelmesen és szótlánul ültem a zsámolyon, amíg a bedörzsölés tartott, csak a gondolataim csapongtak: úgy képzeltem, hogy a számomra igen nagy csábítást jelentene, ha én volnék Miroul helyében,

Jeannette bájos és ügyes kezei közt. La Surie-t azonban nem olyan gyúlékony anyagból gyúrták, mint atyámat és engem. Hűsége sziklaszilárd volt Florine-ja iránt, akit az úgynevezett "Szent" Liga karmai közül mentett ki Szent Bertalan éjszakáján, majd feleségül vette, s azóta is oly imádattal csügg rajta, hogy még egy Delila sem volna képes őt a hálójába keríteni.

Mindamellettt meglehetősen sokat civakodott a hitvesével, aki La Surie-nek a Korhadt Tölgyfával

szomszédos kis uradalmán élt, s keserűen panaszkodott amiatt, hogy férje elhanyagolja, mert szívesebben tölti az idejét Siorac márkival, aki Miroulnak valóban egyszerre volt apja és fivére; egyidősek voltak, amikor a márki kimentette őt a halál torkából, s most, amikor már mindkettejük feje őszbe csavarodott, nem úr és szolga voltak, hanem bensőséges, elválaszthatatlan jó barátok.

A bedörzsölés, amely nyilván meghozta a kívánt felfrissítő hatását, végre befejeződött, és Jeannette felsegítette Miroulra a hálóruhát, miközben leplezetlenül pislogott felém, s csábos pillantásokat vetett rám, amit Orbieu-ben még titkon sem merészelt volna, annyira félt Louisontól, aki árgus szemmel figyelt mindenre a környezetemben.

Miroul megszokott udvariasságával mondott köszönetet Jeannette-nek, aki oly mély meghajlással viszonzta ezt, hogy ruhakivágásába is jócskán betekintést engedett. E kivágás olyan mély volt, amelyet Louison sosem engedélyezett volna Orbieu-ben, s Jeannette minden bizonnyal akkor kanyarította ekkorára, amikor Putange urat szolgálta. La Surie azonban mindebből semmit sem vett észre, mert már le is feküdt, nem mintha fáradt lett volna, csak éppen pontosan be akarta tartani az orvosi előírást. Azt nem tudom, hogy az alkohol és a dörzsölés valóban "fokozta-e a nedvek keringését", amint Siorac márki képzelte, de a lovag szeme élénken csillogott, s szavai is olyan fürkészően kíváncsiak voltak, mint mindig.

- Ó, kedves öcsémuram! - mondta (bár nem voltam az "öccse": e megszólítás csupán áthidalásul szolgált az általam túl szertartásosnak ítélt "gróf úr" és a "Pierre-Emmanuel" között, mely utóbbit viszont ő ítélte túl bizalmaskodónak) -, végtelenül hálás vagyok, amiért meglátogatott, engem, a szegény beteget. Épp öcsémuram járt a fejemben, vagy hogy egészen pontos legyenek, a bíboros, akiről az a hír járja, hogy éjjel-nappal dolgozik. Nem meglepő ez vajon egy olyan ember részéről, akinek egészségi állapota saját bevallása szerint oly ingatag? És miféle munka lehet az, ami ennyi idejét igénybe veszi?

- Kedves Miroulom - mondtam mosolyogva -, a két kérdése közül melyikre válaszoljak előbb?

- De hát mindkettőre válaszoljon! - mondta La Surie, miközben gesztenyebarna szeme szeretetteljesen csillogott, a kék pedig hideg maradt.

- Hallja hát a két választ: a bíboros sokféle nyavalyában szenved, de elsősorban is, éppúgy, mint a király, egyfajta felfokozott idegállapot betege, amely emberfeletti türelmetlenséggel párosul. E nyavalyák azonban korántsem kezdik ki küldetésébe vetett hitét, következésképpen munkabírását sem. És minthogy a királyságnak nem volt levéltára, a bíboros mindenhová írt: a minisztereknek, a követeknek, a tartományok kormányzóinak, hogy ily módon megszerezze a szükséges ismereteket.

- Hogyan? - kérdezte La Surie, nagy szemeket meresztve. - A királyságnak nem volt levéltára?

- A külpolitikára vonatkozó iratokat senki sem gyűjtötte egybe. De nem beszéltem már erről lovag úrnak?

- De hogy fordulhatott ez elő?

- Nem tudom. Talán azért alakult így, mert IV. Henrik nagyon gyakran, s a legváratlanabb helyszíneken tartott államtanácsot - ami közben, mint tudjuk, fel-alá sétált -: a szobájában, a Louvre udvarán vagy kertjében, illetve háború idején a sátrában. Így hát a miniszterek - Sully kivételével, aki a pénzügyi dokumentumokat példás rendben tartotta - hozzászórtak, hogy soha semmit ne foglaljanak írásba. A bíboros viszont mindent leír, a tényeket is, e tények elemzését, a belőlük levonható következtetést s a javasolható megoldást.

- És kinek a számára írja le mindezt?

- Természetesen a király számára.

- Akkor is írásban fordul hozzá, ha a király a Louvreban tartózkodik?

- Akkor szóbeli beszámolót tart. De óvatosságból ilyenkor is rögzíti írásban a mondandóját.

- Miért?

- Talán azért, nehogy a király valaha is megvádolhassa, hogy a megkérdézése nélkül döntött valamely kérdésben.

- És ha a király éppen úton van? Netán háborút visel vagy vadászik?

- Richelieu mindennap, néha naponta kétszer is elküldi neki minden részletre kiterjedő jelentését, melyben a megválaszolandó kérdések éppúgy szerepelnek, mint a javasolható döntések.

- És a király el is olvassa ezeket a jelentéseket?

- Azon nyomban, és éppoly nagy figyelemmel, ahogyan Richelieu készíti őket.

- Ó! - sóhajtott La Surie. - Ez nagyon tetszik nekem, és mélyen meg is hat. Eddig azt hittem, Lajos sokkal több figyelmet szentel a vadászatnak, mint az államügyeknek.

- Valaha így is volt, Miroul, de ennek már vége. Richelieu mindent megváltoztatott. Ha nem csinált volna mást, mint hogy a király érdeklődését felkelti az államügyek iránt, már azzal is végtelenül nagy szolgálatot tett volna a királyságnak.

- És Lajos nem érzi kínos robotnak a sok munkát?

- Egyáltalán nem, nagyon is boldog. Úgy érzi, hogy végre kormányozhat, hiszen semmit sem titkolnak el előle, semmilyen értesüléstől nem fosztják meg. Mihelyt a lovas futár átadja neki a Richelieu jelentését tartalmazó csomagot, megváltozik az arckifejezése. Leül egy asztalhoz, figyelmesen elolvassa a jelentést, majd még egyszer áttanulmányozza valamennyi oldalt, jegyzet a lapszéleken, és végül röviden leírja a döntéseit.

- Micsoda? Ír? Nem diktál?

- Nem, mindig ő maga ír. Nyilván a "grandissimo" titkosság kedvéért, amint a bíboros fogalmaz. És a küldeményhez, mert a küldeményt még aznap, de legkésőbb másnap visszaküldi, levelet is mellékel, amelyben időnként a legnagyobb részletességgel adja Richelieu tudtára a döntéseit.

- Ír! - kiáltotta La Surie. - A király maga ír! Rex ipse [A király maga. (latin)] - ismételte meg latinul is, mintha így még jobban kifejezhetné elragadtatottságát. - És mondja csak - folytatta, miközben a szeme majd kiugrott szemgödréből mohó kíváncsiságában -, mondja csak, kedves öcsém, milyen az írása? Láttá már? Milyennek találta?

- Igen, többször is láttam. A király lassan ír, hosszúkás, szépen formált betűkkel.

- Elegáns az írása?

- Nagyon elegáns. Mint tudja, Lajos igen szépen rajzol.

- És a helyesírása milyen?

- Aha! Szóval ide akart kilyukadni! - mondtam nevetve, mert én is, csakúgy, mint a Champ Fleur-i utcai palotában mindenki, tudtam, hogy a helyesírás terén La Surie még a Sorbonne tudós doktorainak is leckét adhatna, s latin tudása mellett erre a legbüszkébb. - Nos hát, kedves Miroulom, Lajos helyesírása sokkal különb, mint jó keresztanyámé, de a kegyelmedéhez nem ér fel...

- Milyen hibát vét például? - kérdezte mohón La Surie, kék szemében egy kis fényvillanással; de nyomban le is sütötte pilláit, s arca nyájas és szerény kifejezést öltött.

- Például Lajos nem kettőzi meg a mássalhangzót olyan esetekben sem, amikor Vaugelas ezt javallja. Az otthon szót egy "t"-vel írja.

- Ez bocsánatos bűn - jelentette ki La Surie, aki e bűnt egyáltalán nem tartotta volna bocsánatosnak, ha az én levelemben bukkan ilyen hibára. - Hiszen az "otthon" szóban - tette hozzá kegyesen - a "t" hangzót nem ejtjük hosszán. Hát nem megható? - folytatta rövid, tűnődő csönd után. - Az "otthon" egy "t"-vel! Ezentúl én is így fogom írni.

- Azért persze ne higgye, kedves La Surie - folytattam mosolyogva -, hogy a király és a bíboros csakis írásban érintkezik. Ha a király a Louvre-ban van, Richelieu mindennap felkeresi.

- És hol beszélgetnek?

- Az attól függ. Néha őfelsége szobájában, máskor a könyvtárszobájában, s megint máskor a bíboros szobájában, ha Richelieu-re rátörnek szörnyű migrénrohamai, merthogy olyankor ágyban kell maradnia, a fején vizes borogatással.

- De honnan van tudomása minderről, kedves öcsémuram? - kérdezte La Surie.

- De hiszen tudja, hogy gyermekkorom óta a király kíséretéhez tartozom, és állandóan mellette vagyok, csak olyankor nem, ha épp Orbieu-ben időzöm.

- És olyankor is ott van, amikor őfelsége Richelieu-vel tárgyal?

- A király így akarja, és a bíborosnak sincs ellenére, hogy egy jóakarató tanúja legyen a beszélgetésüknek.

- Gróf úr - kérdezte La Surie, aki egyszeriben már nem mert öccsének titulálni -, nem túl nagy felelősség a kegyelmed számára ilyen nagy horderejű titkok birtokában lenni?

- A legkevésbé sem - válaszoltam mosolyogva. - Alighogy meghallom, már el is felejttem őket...

Mindazonáltal - folytattam gyorsan, látva a mélységes csalódottságot La Surie becsületes arcán -, ha már megszületett a döntés, s megtörtént a végrehajtás is, vagyis az egész esemény már a múlté, előfordul, hogy felbukkan az emlékezetemben egy-egy kevésbé fontos részlet, amely azt mutatja, mily bámulatra méltó ügyességgel győzi meg királyunkat egy-egy döntés helyességéről a bíboros. Akarja, hogy mondjak egy példát, amely természetesen hétpecsétetes titok?

- Nagyon örülnék - mondta La Surie, reszkető hangon.

- Nos hát, bizonyára emlékszik Val Tellinának, ennek az Itália és a német birodalom közötti átjárónak az ügyére. A spanyolországi Habsburgok erőszakkal elfoglalták ezt a hágót, erődítményeket építettek, s amikor Franciaország királya arra akarta kényszeríteni őket, hogy adják vissza a hágót a svájci Szürkéeknek, a spanyolok ravasz húzáshoz folyamodtak...

- Erről tudok. Bizományba adták a pápának az erődítményeket, aki ezután saját katonáit vezényelte oda

a védelmükre.

- Ezután következett az, kedves Miroulom, amiről még nem tud. Lajos habozott: miként küldhetne ő, a nagyon keresztény király, seregeket a pápa katonái ellen, hogy visszafoglalja ezeket az erődöket, s azután átadja - na, kinek? - a protestáns Szürkének!... Hosszan tárgyalt e kérdésről Richelieu-vel, aki nagyon pontos és teljes történelmi áttekintést adott Val Tellináról, azzal a világossággal, módszerességgel és gyönyörű nyelvezettel, amely egyedül csak rá jellemző. A király azonban még mindig habozott. Ez az ügy rendkívüli fontossággal bírt!... A nagyon keresztény király támadja meg a pápát? És ekkor Richelieu-nek sikerült egy olyan érveléssel kirukkolnia, amely önmagábanvéve talán nem is esett volna olyan nagy súllyal latba, ám de a királynak elevenébe talált: "Sire - mondta -, ha már a Saluzzo őrgrófság átengedésével is oly sokat veszített megbecsültségéből Franciaország Itáliában..."

- Hol van ez a Saluzzo őrgrófság, kedves öcsém?

- Piemontban; éppolyan "kapu" vagy átjáró az Alpokban, amilyen Val Tellina. A franciák könnyűszerrel juthattak rajta Itáliába. Ezt az őrgrófságot II. Henrik csatolta országunkhoz, de sajnos a fia, III. Henrik elveszítette, a Szent Ligan belüli viszályok miatt. Kívánja, hogy tovább idézzem Richelieu-t?

- Nagyon is!

- Kezdem előről a mondatot: "Sire, ha már a Saluzzo őrgrófság átengedésével is oly sokat veszített megbecsültségéből Franciaország Itáliában, milyen további tekintélyvesztésre számíthat, ha még arról is lemond, ami immár egyedül kapcsolja össze Itáliával?! Ezzel arra kényszerítjük Itáliát, hogy hódoljon be az osztrák uralkodóháznak, vagyis odavetjük a Sas karmai közé, holott mindeddig szabadon és boldogan élhetett a Liliom óvárában."

- Micsoda elragadó mondat! - kiáltotta La Surie. - Mily gyönyörű kifejezések! Csupa költőiség!

- Valóban! És Lajos, aki maga a megtestesült becsület, ellenállhatott-e ennek a lendületes szónoklatnak? Habár...

- Habár?

- Ebben az ügyes szónoklatban, kedves Miroulom, ott rejtőzött egy mulasztással elkövetett bűn... Ezerhatszázegyben - Lajos születésének évében - a hatalma teljében lévő IV. Henrik visszakövetelhetette volna, s kardcsapás nélkül vissza is szerezhette volna a Saluzzo őrgrófságot... De ő inkább Bresse-t, Bugeyt és a Gex-vidéket kérte helyette kárpótlásul... És nem vagyok biztos benne, hogy rossz vásárt csinált...

Csönd támadt, s ezalatt La Surie fürkészve nézett felemás szemével, melyeknek nemcsak a színe volt különböző, de mintha a kifejezésük is ellentmondott volna egymásnak. Olyannyira, hogy ezt az ellentmondást a mélységes nyugtalanság jelének éreztem.

- Semmi baj, barátom! - mondtam gyorsan. - Vagy talán úgy találja, helytelenül cselekedett Richelieu, amikor az igazság egy részét homályban hagyta, csak hogy egy másik részét, amely e pillanatban sokkal fontosabb volt, még jobban megvilágítsa: azt tudniillik, hogy igenis be kellett avatkozni Val Tellinánál, s kiűzni onnan a kétféjű sást, még akkor is, ha a pápa védőpajzsa mögé bújott?

- Igaza van, gróf úr! - jelentette ki La Surie. - És végtelenül hálás vagyok, hogy felvidámított betegségemben ezzel a beszélgetéssel, amelynek "magvas veleje", amint Montaigne mondja, örökké emlékezetes marad a számomra.

Nem akartam elrontani Miroul örömét azzal, hogy közlöm: az idézet nem Montaigne-től, hanem Rabelais-tól való, s elbúcsúztam tőle, mert már későre járt. S mivel riem akartam ezen a kései órán hazatérni Louvre-béli lakásomba, mert éjszaka a párizsi utcák nem biztonságosak, még a hintón járónak sem, megkértem Franzot, hogy ágyaztasson meg az egyik szobalánnyal abban a szobában, ahol gyermekkoromban laktam.

- Gróf úr - szólt utánam La Surie -, csak egy szóra még! Megismételné, kérem, a bíboros gyönyörű mondatát, hogy mindörökké emlékezetembe véshessem?

- Nos hát, a mondat így hangzik: "Ha nem avatkozunk be Val Tellinánál (ez így pontosabb, Miroul, mint ahogy az előbb mondtam), arra kényszerítjük Itáliát, hogy hódoljon be az osztrák uralkodóháznak, vagyis odavetjük a Sas karmai közé, holott mindeddig szabadon és boldogan élhetett a Liliom óvárában..."

Vacsora után, amit egyedül fogyasztottam el - La Surie a szobájában maradt, meg kellett elégednie valami könnyű levessal, teával, és a finom mérlegen kiporciózott jezsuita porral (amit a jezsuiták igen drágán adtak) -, elfoglaltam a szobámat, s ruhástul az ágyamra heveredtem a hosszú nap után. Mégsem aludtam el azonnal, mert megrohantak gyermekkorom emlékei: újra láttam Geneviève de Saint-Hubert-t, akinek a meztelen karját ötéves koromban megcsókoltam, miközben spinéten játszott, s megjelent a

szemem előtt Frédérique is, a tejtestvérem, akivel kamaszkoromig egy ágyban aludtam, amíg csak atyám, nagy bánatomra, szét nem választott minket éjszakára, véget vetvén játékaiknak, amelyek gyöngédek voltak ugyan, de korántsem olyan testvérek, ahogyan gyóntatóm kívánta volna; és végül eszembe jutott Toinon is, akinek a révén férfivá lettem, s végtelen büszkeséggel magam is elmondhattam a női test iránti hódolatom jeléül: "Ó, női hús, te gyönyörű, te édes, sima, drága test..." [Szabó Lőrinc fordítása] Tizenkét évesen tanultam meg Francois Villonnak ezt a versét, amely azóta is a lelkemben dalol. Toinonra gondolva egyszerre elszomorodtam, s újfent ráeszméltem, hogy a múlt mindig bánatossá tesz, még ha legboldogabb emlékeinket idézzük is vissza. És kifejezetten megkönnyebbültem, amikor halk kopogtatást hallottam. Kinyitottam az ajtót, s Jeannette lépett be, az ajtót mindjárt be is húzva maga után.

- Gróf úr - mondta ártatlan hangon -, azért jöttem, hogy levetköztessen.
- Honnan tudad, hogy még nem vetközttem le? - kérdeztem mosolyogva.
- Mert a gróf úr szeret egy kicsit álmodozva heverészni az ágyán, mielőtt levetköztetnék.
- Hát ezt meg kitől tudod?
- Louisontól.
- És ma este te akarod bitorolni a jogait?
- Jaj, gróf úr! Nem akarok én semmit se bitorolni: Louison Orbieu-ben van, így hát vállalt kötelezettségét itt most nem teljesítheti.
- Kitől tanultál te ilyen szépen beszélni, mondd csak!
- Saint-Clair úrtól - válaszolta, mélyen elpirulva, s pirulása közben, szándékosan-e, vagy öntudatlanul?, egész teste ringatózott.
- Azután még hozzátette:
- Saint-Clair úr ennél még többet is tett. Fizetett Figulus úrnak, hogy tanítson meg írni és olvasni.
- Jó gazdád volt.
- Igen - mondta -, a legjobb; és mindig sajnálni fogom, hogy el kellett válnom tőle. Gróf úr - folytatta, s a torka annyira elszorult, hogy cérnavékony hangocska jött csak ki rajta -, levetköztethetem?
- Levetköztethetsz.
- Feladatát lesütött szemmel, nagyon fürgén, de némán végezte el. Én is hallgattam, mélyen átérezvén, milyen nagy csapás lehetett ennek a lánynak, hogy mindörökké elveszítette Saint-Clairt. És lesütött szeme, zárkózott arca alapján biztosra vettem, hogy mihelyt befekszem az ágyba, elfújja a gyertyát, s jó éjszakát kívánva azonnal kimegy a szobámból. De nem ez történt: némán, s mereven, mint egy tuskó, megállt az ágyfejemenél.
- Van még valami mondanivalód, Jeannette? - kérdeztem végül.
- Van, gróf úr - mondta. - Méghozzá elég komoly. - Hallgatlak.
- Atyjának, a márk úrnak meg kellett válnia egyik szobalányától, aki férjhez ment egy párizsi vargához. Ezt hallván vettem a bátorságot, és megkértem, fogadjon föl szolgálonak ebbe a házba.
- A mindenit, Jeannette! Hát otthagynád Orbieu-t?
- Orbieu-t igen, de a gróf urat nem. Sőt talán Párizsban még gyakrabban láthatnám, mint Orbieu-ben.
- Ez igaz. És atyám mit válaszolt?
- Hogy felfogad, ha a gróf úr is beleegyezik.
- Várjunk csak! Talán beleegyezem, ha megmondod, miért akarsz elkerülni Orbieu-ből...
- Ez nagyon egyszerű, gróf úr! Orbieu-ben gyakran összefutok Saint-Clair úrral, és mindannyiszor megsajdul a szívem...
- Ez valóban lehet az egyik ok. De szerintem van másik is. Louisonnal hogy jössz ki?
- Elég jól.
- Elég jól, vagy elég rosszul? Beszélj őszintén!
- Gróf úr, úgy-ahogy kijövünk. Feltéve hogy mindenben engedelmeskedem neki.
- És ez nehezedre esik?
- Gróf úr, mi történik, ha egy lovat túlságosan féken tartanak? Nemde végül szétrágja a zablát?
- Ez már két ok, s mindkettő elfogadhatónak látszik. Ám, ha a fehérréppel kapcsolatos ismereteim nem csálnak, kell itt lennie harmadik oknak is. Hadd hallom azt is!
- Nos hát, gróf úr, tényleg van még egy ok: jobb szeretnék Párizsban élni, mint Orbieu-ben.
- Nem félsz ettől a nagy, bűzös, zsúfolt Párizstól, ahol olyan sok a rossz fiú?
- Nem én!
- Ez elég furán hangzik olyasvalakinek a szájából, aki a síkvidék szülőtte! Úgy érzem, Jeannette, hogy e mögött az ok mögött is rejtőzik még egy másik!

- Gróf úr, ha így kívánja, hallja hát: ki venne engem Orbieu-ben feleségül? Egy koldusszegény paraszt talán, aki olyan ostoba és durva, mint az apám, akitől több pofont és verést kaptam, mint kenyeret. Nem szeretnék ilyen emberhez feleségül menni!
- De egy gazdag paraszthoz biztosan hozzámennél.
- Csakhogy egy ilyen nem venne el engem.
- Hogy mondhatod ilyet, Jeannette? Hiszen csinos leány vagy, okos és dolgozó is.
- Akkor sem: nem vesznek el olyan lányt, akiről az egész falu tudja, hogy nem szűz.
- És Párizsban?
- Itt nem tudná senki más, csak a férjem. És Párizsban nem is vesznek olyan szigorúan az ilyesmit.
- Honnan tudod te azt?
- Tán a gróf úr Toinonját nem vette-e el egy pékmester?
- A teringettét! Ki beszélt neked "az én Toinonmról"?
- Pisseboeuf.
- Ki gondolta volna, hogy ez a Pisseboeuf ilyen pletykás!
- Nem pletykásabb, mint bárki más. Hiszen a gróf úr is biztosan tudja, hogy ha a szolgák egymás közt beszélnek, csakis a gazdáikról folyik a szó...
- És nem mindig dicsérő az a szó! - mondtam nevetve. - Jól van, Jeannette, itt az ideje, hogy "az igazak álmát aludjam", amint IV. Henrik mondogatta volt: alszom egyet a kérésedre, és reggel, ha bejössz, hogy széthúzd a függönyöket, megmondom, miként határoztam.
- Erre mélyen bókol, de ahelyett, hogy ezután tüstént elhagyta volna a szobámat, mosolyogva, huncutul csillogó szemmel megszólalt:
- Gróf úr, hát nem fog örülni, ha mindig itt talál, valahányszor Párizsban tartózkodik?
- Azt nem kérdezed, hogy nem leszek-e szomorú, ha nem találak többé Orbieu-ben?
- Ügyetlen, félreérthető megjegyzés volt. De ezt csak akkor vettem észre, amikor Jeannette lecsapott rá:
- Ez azt jelentené - mondta csábos mosollyal -, hogy a grófúr egy kissé kedvel engem...
- Így van, így van - jelentettem ki, de igyekeztem ennél többet még csak nem is sejtetni.
- Ő mégis közelebb lépett az ágyfejemhez, s igen nyájasan megkérdezte:
- Gróf úr, nem segítené elő a döntését, már ami a sorsomat illeti, ha miután elfűjtam a gyertyát, adnék a gróf úrnak, engedelmével, egy csókocskát?
- Nocsak! Nocsak! Hát így állunk? - kiáltottam nevetve -, captatio benevolentiae: a bíró szemérmetlen megvesztegetése! Nyilvánvaló csalás! Cinkelt kártyákkal játszanál? Szó sem lehet róla, Jeannette!
- Hagyd, hogy az érveid beszéljenek helyetted! Oltsd el a gyertyát, kérlek, és menekülj!
- A gyertyát elfűjtá ugyan, de azután ott állt mozdulatlanul a sötétben az ágyfejemenél. Én sem mozdultam: hallgattam a lélegzetvételét. És meglehetősen hosszú idő telt el, amíg végül csendesen kinyílt, majd becsukódott a szobám ajtaja. Akkor kényelmesen elnyúltam a kellemesen meleg ágyban, és mivel tudtam már, miként döntök másnap Jeannette ügyében, az álom, amelyre pedig már nagyon vágytam, messze elkerült.
- Uram, kétszeres szemrehányással kell illetnem kegyelmedet.
- Engem, szép olvasóm?
- Uram, a Candisse bárónéról folytatott eszmecsserénk óta egyszer sem fordult hozzám, miközben vagy háromszor-négyszer is szólt a többi olvasóhoz!
- Ha tudni akarja az igazságot: asszonyomat az utolsó, legfinomabb falatnak tartogattam.
- Mit jelentsen ez, uram? Nem hiszek a fülemnek! Én? Utolsó falat?...
- Ez a kifejezés egyáltalán nem sértő, asszonyom! Épp ellenkezőleg! Emlékszik talán, hogy amikor legutóbb Val Tellináról beszélgettünk, igen hevesen kijelentette, hogy alábecsültem, azt gondolván, hogy a történelemből csupán a pletykák érdeklik, holott a legbonyolultabb, legsúlyosabb problémákat is képes átlátni és megérteni. Ezért döntöttem úgy, hogy az egyik legnagyobb horderejű politikai problémát fogom asszonyom elé tárni, ami persze nem jelenti azt, hogy a többi olvasó ne szerezhetne róla tudomást.
- Ha ezt kihívásnak szánta, uram, elfogadom! Kérem, kezdje máris: a legfigyelmesebb hallgatója leszek!
- Asszonyom, emlékszik még Val Tellinára?
- Már hogyan emlékeznék? Betéve tudom az egész Val Tellina-ügyet! Ez az a hágó az olasz Alpokban, amit a spanyolok elvettek a svájci Szürkéktől, szövetségeseinktől, majd átadták bizományba a pápai csapatoknak, s amit azután, Lajos parancsára, Coeuvres márki visszafoglalt. Azt hittem, ezzel az ügy lezárult.
- Korántsem, asszonyom. Mert Itáliában most a spanyolok léptek a legyőzött pápisták helyébe, s velük

kényszerülünk háborúzni, váltakozó sikerrel, Piemontban.

- Ez azt jelenti, hogy hadban állunk Spanyolországgal?

- Nem, asszonyom, egyáltalán nem jelenti azt.

- Hogyhogy?

- Mert betartjuk a játékszabályt. Csak kis, helyi háborúcskákba bocsátkozunk, szövetségeseinken keresztül, de nem indítunk nyílt és általános támadást.

- És miért nem?

- Részben óvatosságból, részben - és főként - pedig azért nem, mert a háborúra nincs pénz.

- Egyik félnek sincs?

- Egyiknek sem, de Spanyolország, amely nemrégiben csődbe jutott, még nálunk is rosszabb helyzetben van: mi ugyanis bankárjaink torkára tettük a kést. A másik lényeges különbség: nálunk több adó hajtható be, amióta nem a helyi előljáróságok, hanem a királyi tisztviselők vetik ki és szedik is be az adót.

- Ez igen áldásos változtatás volt, nemde?

- A pénzügyeinkre nézve áldásos, ám parasztjaink számára, akiket azóta még jobban megkopszتانak, cseppet sem; olyannyira nem, hogy Quercyben fegyveres felkelés tört ki, melyet Thémínes országbíró csapatainak kellett leverniük. S eközben még egy hadsereget be kellett vetni, még hozzá a hugenották ellen, akik megpróbálták kihasználni, hogy Lajos Val Tellinával van elfoglalva, s megint egyszer fellázadtak.

- Úgy érzem, uram, hogy sokkal kevésbé rokonszenvezik a protestánsokkal, mint atyja, Siorac márkí.

- Atyám, Lesdiguíeres marsallhoz hasonlóan, a megreformált vallás híveként is mindig hűséges maradt a királyához, asszonyom. Én pedig katolikusként is úgy vélem, hogy a hugenottákat megilleti a lelkiismereti és vallásszabadság, ahhoz azonban nincs joguk, hogy városokat ragadjanak el uralkodónktól.

- De miért oly nyughatatlanok a mi hugenottáink?

- Az egyszerű sorban élők azért, mert a magas rangúak elhitetik velük, hogy okkal tarthatnak az újabb üldöztetésektől. A befolyásosak pedig, mert nagyratörők és mohók. Rohan herceg a legjobb példa. Százötvenezer arany tallért követel a Montpellier-ben megkötött béke fejében, amint azt akkor megígérték neki.

- Hogyan? A király nem tartotta be ígétét?

- A királynak nincs ínyére, hogy fizessen egy lázadónak a lázadásáért.

- De akkor nem kellett volna megígérnie!

- Asszonyom, franciák ölték egymást Montpellier falainál. Úgy gondoltuk, mindent meg kell tenni, hogy véget vessünk a vérontásnak. Ezt a célt szolgálta ez az ígét is, amit soha senki sem akart betartani.

- Hát Soubise úr mit kért?

- Ő Rohan herceg öccse, így hát nincs semmiféle címe. Ezért azt várja a királytól, hogy megadása fejében pairséggel járó hercegséget adományozzon neki.

- És vajon ő megkapja, amit kér?

- Nem hinném, asszonyom. Soubise immár harmadszor lázadt fel, ami azért mégiscsak sok.

- A bíboros miként vélekedik minderről?

- Kívánja, asszonyom, hogy pontosan idézzem?

- Minden szavát?

- Az utolsó mondat kivételével... Soubise második, vagyis a mostanit megelőző lázadásakor, amikor is rajtaütésszerűen elfoglalta Les Sables d'Olonne-t, Richelieu azt tanácsolta a királynak, hogy egy egész hadsereggel rontson neki a lázadónak, s e javaslatát a következő fordulattal terjesztette a király elé: "Ha Soubise látja majd, hogy a király vonul ellene, elbújik majd La Rochelle-ben, ahogyan a félénk kismadarak rejtőznek el a sziklák üregeiben, ha a sas közeleg."

- Milyen beszédes kép!

- És milyen hűzlgő Lajosra nézve, hogy a bíboros sashoz hasonlíttja őt! És egyben burkolt tanács is a király számára, hogy harmadízben már ne bocsásson meg Soubisenak, hiszen egy sas nem ismerhet irgalmat.

- És harmadik alkalommal mit művelt ez a nyughatatlan ember?

- Ezerhatszázhuszonöt elején elrabolta Lajostól Ré és Fort szigetét. Richelieu-nek sikerült meggyőznie a királyt, hogy küldje csapataival a helyszínre Toiras-t, s szerezze vissza az elrabolt területeket. A bíboros ezzel két legyet ütött egy csapásra: csírájában fojtott el egy újabb hugenotta lázadást, s egyben eltávolította Toiras-t a király közeléből.

- Ki volt ez a Toiras?

- A király egyik kegyence.

- Egy újabb kegyenc, Luynes után?

- Asszonyom, Lajos uralkodása idején négy kegyenc is követte egymást. Az egyszerűség kedvéért most felsorolom őket: Toiras, Baradat, Saint-Simon és Cinq-Mars.

- De mit jelent ez, uram?

- Azt, hogy Lajos nem tud megenni férfibarátság nélkül.

- Uram, nagy zavarban vagyok, amikor fölteszem kegyelmednek a következő kérdést...

- Ne tegye fel azt a kérdést, asszonyom: én válaszolok máris, minden teketória és kódósítás nélkül. Ezek a fiatalemberek a barátai voltak a királynak, nem a szeretői.

- Ez egészen biztos?

- Egészen, asszonyom. Ez a színtiszta igazság, bárha a dolog azért nem ennyire egyszerű. Ha a király valamelyik gyóntatójában lett volna annyi bátorság, hogy a felséges bűnbánó tudomására hozza, miszerint bizonyos férfiak iránti heves vonzalma mélyén pederaszta hajlam rejtőzik, Lajos nem hitt volna neki, s felháborodottan elutasítja a feltevést. Mivel gyakorlatilag nem engedett a csábításnak, ő maga sem volt tisztában hajlamainak kétértelműségével.

- S az a kegyenc, aki érzelmileg épp a hatalmában tartotta, nem kísérelte meg kiűzni a nyeregből a király politikai értelemben vett kegyencét: a bíborost?

- Megkísérelni megkísérelte, de sem ereje, sem tehetsége nem volt hozzá, hogy tervét véghez is vigye. Az imént felsorolt, a király körül legyeskedő fiatal férfiak egyikét, [Toiras-ra vonatkozóan Orbieu grófja a későbbiekben árnyalja kissé ítéletét...] Richelieu így jellemezte: "Érdemtelen figura, aki egyetlen éjszaka alatt nőtt ki a földből, akár a gomba." A bíboros azért rajta tartotta a szemét ezeken az ifjoncokon, s ezt jól tette, mert egyikük, Cinq-Mars, nagy léptekkel haladt az árulás felé vezető úton. De térjünk vissza Soubise harmadik lázadásához. Rajtaütéssel elfoglalta Ré szigetét, de azután - mert Toiras szorongatta, meg a La Rochelle-iek is szépen kérték, akik egyelőre még nem kívánták elkötelezni magukat - elhagyta a szigetet, s tizenkét hajóval elindult, hogy ezúttal Fort Louis-t foglalja el, a királynak e sziget közelében tartózkodó csatahajóival egyetemben, melyek közül a legszebb, a La Vierge, nyolcvan ágyúval volt felszerelve... Vendome herceg, Bretagne kormányzója, a király sürgetésére kiűzte a városból, a kikötőből azonban nem: hagyta, hogy Soubise nyugodtan duggassa és felfegyverezze a királytól elrabolt hajókat, s egyetlen puskalövést sem adott le rá és az embereire. Amikor a munkálatokkal elkészült, Soubise a maga tizenkét hajójával, meg a király hat csatahajójával kifutott a nyílt tengerre, s azután a szomszédos kikötőkben folytatta a portyát, újabb hajókat rabolva.

- És miért bánt ilyen kesztyűs kézzel Vendôme herceg Soubise-zal? Talán ő is a megreformált vallás híve?

- Korántsem. Csakhogy a herceg született lázadó. Egyszer már fellázadt Lajos ellen, s csak a kedvező alkalomra várt, hogy ismét ellene fordulhasson.

- Mit akart ezzel elérni?

- Asszonyom már remekül kiismerte az országnagyok észjárását! Az a céljuk, hogy szüntelenül terjeszkedjenek, természetesen a király rovására, s minél több birtok, város és pénz legyen az övék. De valamit azért még tudnia kell. Amikor azt mondom Vendome-ról, hogy született lázadó, úgy értem, hogy a születése körülményei szükségszerűen teszik őt lázadóvá. Vendome IV. Henrik és Gabrielle d'Estrées fia, akit a király elismert a sajátjának, s aki hét évvel idősebb Lajosnál. Ezért úgy gondolja, hogy mint elsőszülöttet, őt illetné a trón, de legalábbis Bretagne, amelynek nem kormányzója, hanem uralkodója szeretne lenni. Vagyis azt kívánná, hogy Bretagne legyen önálló, független országocská. Később még visszatérek erre a nagyravágyó hercegre.

- Nagyravágyó! Úgy látom, uram, hogy minden francia herceg nagyravágyó!

- Valóban csaknem mindegyik az, s amelyik mégis hű marad a királyhoz, hát csak óvatosságból, számításból, a szakítást későbbre tartogatva. Az "országnagyok fékentartásának" politikája nem újdonság királyságunkban. De éppúgy féken kell tartani persze a kétféjű Sast is, amely egész Európára ki akarja terjeszteni uralmát.

- És Franciaországnak nincsenek szövetségesei?

- De vannak, asszonyom, csak hogy - legalábbis pillanatnyilag - nincsenek abban a helyzetben, hogy segítséget tudnának nyújtani, inkább segítséget várnak. Itáliában a velünk szövetséges Savoya és Velence igencsak elkeserednék, ha csapataink sorsára hagynák Val Tellinát, hiszen egyszeriben egyedül kellene szembenézniük a félelmetes Spanyolországgal. Anglia, az az ország, amely az előző században valóban megmentette Európát s önmagát is, megsemmisítvén az Armadát, a legyőzhetetlent, nos hát, Anglia most visszahúzódott a maga szigetére: nem szívesen küldi katonáit a kontinensre. És amióta I. Károly feleségül vette Henriette-Máriát, azt szeretné, ha Franciaország segítene visszahódítani a pfalzi

grófságot, melyet Bajorország elrabolt Károly vejétől.

- V. Frigyesről? Aki Lichtenberg grófné unokatestvére? Valóban, gróf úr, ha már szóba került, mi történt a szép özvegygel? Az egyetlen magas rangú hölgygel, akihez meghitt szálak fűzték?

- A pfalzi grófságban minden vagyonától megfosztották, s Hollandiában talált menedékre, ahol szerény körülmények közt él - bár amióta megvásároltam Bourbons utcai palotáját, életkörülményei javultak. Megengedi, asszonyom, hogy visszatérjek eredeti témánkhoz?

- Úgy látom, nem szívesen beszél Lichtenberg grófnéről...

- Az én hibám talán, hogy amennyire elbűvölt kezdetben a szépsége, annyira kiábrándított később a gőgje, s nemritkán közönséges viselkedése? Bocsásson meg, de nem kívánok többet beszélni róla.

- Gróf úr, legalázatosabb szolgálóleánya vagyok, így hát kérése számomra parancs. Tehát: Anglia azt kéri, hogy segítsünk visszafoglalni a pfalzi grófságot a bajoroktól. Segítünk?

- Nem olyan mértékben, ahogyan Anglia szeretné. Ami pedig régi szövetségesünket, Hollandiát illeti, melyet egyébként pénzünk is, amióta a bíboros a királyi tanács tagja lett, hosszú és ádáz háborút folytat szomszédai, Flandria és Spanyolország ellen, melyek el akarják foglalni Breda városát.

- És mi segítünk neki?

- Egy kicsit, de feleannyira sem, mint szeretnénk.

- Miért?

- A jelenlegi helyzetben arra kényszerülünk, hogy egyszerre több helyszínen viseljünk hadat. Van egy hadseregünk Val Tellinában, egy másik Fort Louis-nál igyekszik féken tartani a hugenottákat, egy harmadik hadsereg Pikardiában tartózkodik, egy negyedik meg Champagneban.

- Az utóbbi kettő miért van ott, ahol van?

- Pikardiában a flandriai határt őrzik a katonáink, hogy lehetetlenné tegyenek egy esetleges spanyol betörést. Valamint segítenek tengeri úton gyalogosokat juttatni Hollandiába, s lovasságot Angliába.

- És Champagne-ban mit csinál a hadsereg?

- Reimsben állomásozik, s keleti határainkat védi, ahol a bajorok támadásától kell tartanunk, akik, mint már említettem, a pfalzi grófság jelenlegi urai. Ne feledje, hogy a prédára leső Sasnak két feje van, és a németországi Habsburgok nem kevésbé félelmetesek, mint a spanyolországiak.

- Egyvalami mégis meglep engem, uram: miközben egész hadseregeket állomásoztatunk Pikardiában és Champagne-ban, egy olyan ellenségre várva, amely az erős védelem láttán talán sohasem fog támadni, a hugenották ellen semmit sem teszünk?

- Hogy ne tennénk, asszonyom! És mivel Soubise a tengeren tör borsot az orrunk alá, és kikötőinkben kalózkodik, elrabolva hajóinkat, a bíboros nyolc hadihajót adott kölcsön az angoloknak és húszat a hollandoknak, a flottát a francia tenger nagyra, Montmorency hercegre bízva. És Montmorency csodát tett. Ezerhatszázhuszonöt szeptember tizennegyedikén szétverte Soubise flottáját.

- Végre egy, királyhoz hű hercegről is hallok!

- Sajnos téved, asszonyom...

- Hogy értsem ezt?

- Úgy, hogy egyik országnagy olyan, mint a másik. Hét éven át példásan szolgálta a királyt.

Ezerhatszázharminckettőben azonban áttért az ellenség táborába, igen sok bajt okozva ezzel a királyságnak, amiért is végül foglyul ejtették, s felségárulásért lefejezték. Az udvarban a rossz nyelvek ekkoriban kezdték mondogatni, hogy az országnagyok hatalmát a király úgy kisebbiti, hogy őket magukat kissé megrövidíti...

- Ezek a franciák! Mindenből tréfát űznek! Ha jól értem a szavait, gróf úr, a hugenottákat sikerült végleg legyőzni.

- Távolról sem! Soubise Angliába menekült, Rohan herceg viszont azon mesterkedik, hogy fellázza Languedoc s La Rochelle protestáns lakosságát. Ezen a ponton némi eltérés mutatkozik, asszonyom, a király és a bíboros véleménye közt.

- Na végre! Ennek igazán örülök! Már azt hittem, a király a bíboros bőrébe bújt, s mindent az ő szemével lát.

- Ezt a legendát Richelieu ellenségei terjesztik, asszonyom. Aki Lajost ismeri, tudja, hogy a szóbeszéd teljességgel alaptalan. A király ugyan féltékenyen őrzi uralkodói előjogait, ez a féltékenység azonban nem teszi vakká. Ítéletképesége igen erős. Mindig hallgat az eszére, s kellő érvekkel meggyőzhető. Az anyjától eltérően sosem makacsolja meg magát. Mindig rendkívüli figyelemmel hallgatja végig a bíboros véleményét. Azután gondolkodik, s ha az érvelés meggyőzte, kicsinyesség, fölösleges önérzeteskedés nélkül a magáévá teszi Richelieu elgondolását.

- Ez a viselkedés nagyságot sugároz. Kevés ember, s még kevesebb uralkodó volna képes rá.

- Én is azt hiszem.
- És mi az, amiben ezúttal különbözik egymástól a király és Richelieu véleménye?
- Hogy indítsanak-e azonnal háborút vagy sem. Lajos annyira megelégtelt már a hugenották örökös lázongását, hogy szeretne egyszer s mindenkorra leszámolni háborgó alattvalóival. A bíboros is úgy véli, hogy egykor majd pontot kell tenni az ügy végére, ám szerinte egy La Rochelle elleni hadjárat éppoly hosszadalmas és költséges lenne, s éppoly nagy emberáldozatot is követelne, mint az, amely kudarcba fulladt Montaubannál. Mielőtt tehát Franciaország e katonai vállalkozásba fogna, egyezségekre kell jutnia Spanyolországgal Val Tellina ügyében. Különben eddigi itáliai győzelmeink mind hiábavalóak voltak, s "babérjaink ciprusokká változnak".
- Ez a kép is Richelieu-től való?
- Igen, asszonyom.
- Úgy látom, a bíboros a szép stílus nagy kedvelője.
- Mert a szép fogalmazás az, amely képes meggyőzni a lelket.
- Hogy érti ezt, uram?
- A bíboros tisztában van vele, hogy az érvek a szellem, a stílus pedig a lélek meggyőzésére alkalmas.
- És tényleg képes meggyőzni a király lelkét?
- Csakúgy, mint észérveivel a szellemét.
- Uram, ha jól értem kegyelmedet, Franciaország csupa eretnek nációt támogat: a hollandokat, az angolokat és a svájci Szürkéket. S mindennek tetejébe kikergeti a Val Tellina-i erődökből a pápa katonáit, s egyezkedik a francia protestánsokkal. Mindezek alapján úgy képelem, a franciaországi Liga-pártiak üvölhetnek a felháborodástól.
- Asszonyom, elbűvöl az éleselméjűsége. Nagyon is jól látja a helyzetet, s valóban úgy van, ahogyan korábban állította: a hosszú haj nem jár rövid ésszel... Mindamellett engedje meg, hogy egy ponton helyesbítsem. A Liga-pártiak nem üvöltenek. Legalábbis pillanatnyilag még nem. Csak sutognak. És sutogásuk számtalan aljas, névtelen gúnyiratban ölt testet, melyek sértő hangon támadják a bíborost, de még a királyt is. A pápa pedig követet küldött Párizsba, hogy most már nyíltan tárgyaljon Val Tellináról. A pápai követ egy "bíboros-unokaöcs", bizonyos Barberini, akinek a nevét a jó franciák, akik szeretnek mindent franciásítani, Barbörennek ejtik. Bizonyára emlékszik még rá, hogy az udvar s az egész város Buckinghamet "Bukengan"-ként emlegette. A pápai követtel kapcsolatban szeretném emlékeztetni asszonyomat valamire, ami talán elkerülte a figyelmét. Buckingham ezerhatszázhuszonöt május tizennegyedikén érkezett Párizsba, Barberini pedig május huszonegyedikén.
- Igazán? És ugyanabban az évben?
- Bizony, ugyanannak az évnek ugyanazon hónapjában. Csak azért mesélem egymás után az amiens-i esetet és Barberini küldetésének a történetét, hogy érthetőbb legyen az elbeszélésem. A két esemény a valóságban ugyanis egyidejűleg zajlott.
- Ez furcsa. Találkozott egymással az angol lord és a pápai követ?
- No de, asszonyom, miként találkozhatott a pápa küldötte egy eretnek király miniszterével?!... Bár ugyanazt az Istent imádják, de más módon, s ez elég ok a gyűlölködésre.
- Nem is találkoztak a Louvre-ban?
- Nem, nem! Egyikük - asszonyom tudja, melyikük - Chevreuse hercegné palotájában szállt meg, a másik a pápai nunciustól: Mindkettőt fényűző ünneplésben részesítették, de külön-külön. Barberini is, Buckingham is hosszú időt töltött Párizsban, ha más-más okból is.
- Gróf úr, megkérdezhetem, hogy keresztezte-e egymást legalább elviekben az útjuk, vagyis volt-e a kettejük egyidejű jelenléte valamiféle hatással egymásra?
- Azt hiszem, volt. Véleményem szerint legalábbis, ha Barberini nem tartózkodik éppen Párizsban, Lajos elkísérte volna Henriette-Máriát Amiens-be, s akkor nem kerülhetett volna sor az amiens-i kertben arra a bizonyos botrányos jelenetre, s szegény királyomnak kevesebb szívfájdalmat kellett volna elviselnie.
- Térjünk vissza Barberinihez. Mit kért a pápa nevében?
- Hogy adjuk vissza a pápai csapatoknak a Val Tellina-i erődöket, mert a Szentatya, lelkiismereti okból, nem szolgáltathatja ki az ott élő katolikusokat a protestáns Szürkék kénye-kedvére. Valamint azt is kérte, hogy a francia és a spanyol seregek kössenek fegyverszünetet Itáliában.
- És mit válaszolt erre Lajos?
- Hogy Franciaország királya nem adhatja vissza a Szentatyának azokat a bizonyos erődítményeket, mert lelkiismereti okból nem szolgáltathatja ki szövetségeseit, a Szürkéket a spanyolok kénye-kedvére. S nem egyezhet bele a kért fegyverszünetbe sem, mert azzal csak időt adna a spanyoloknak, hogy új erőre kapjanak...

- Ez olyan tiszta beszéd, mint a forrás vize.

- Mégis négy hónapig tartottak a legzavarosabb tárgyalások, mert Barberini, akit titkon támogattak a francia Liga-pártiak, körömszakadtáig ragaszkodott esztelen javaslataihoz.

- És mi vetett véget a vitának?

- Richelieu-nek egy ravaszul kiagyalt és nagyon ügyesen kivitelezett ötlete. A bíboros épp Limours-ban volt - már nem emlékszem, milyen okból. És szeptember másodikán onnan írt a királynak egy rendkívül fontos levelet, amit Lajos kérésére nekem kellett felolvasnom, mert a titkár írása, akinek Richelieu diktált, úgyszólván kibetűzhetetlen volt, nyilván mert a bíboros egy álmatlan éjszakán fejben már megfogalmazta a levelet, s amikor felkelt, elképesztő iramban diktálta le a szerencsétlen írnoknak. Lajosnak e levél megérkezése miatt le kellett mondani a vadászatról, s amikor az első soroknál kiderült, hogy nem tudja elolvasni, türelmetlenül átnyújtotta nekem, s így szólt: "Sioac, fejtse meg, de úgy, hogy senki se lássa, ezt a grandissimo titkos levelet, azután tisztázza le, hogy én is el tudjam olvasni, anélkül, hogy kifolyna a szemem." Utasításának eleget téve bezárkóztam a könyves szobába, s még a reteszt is betoltam.

- És mi állt ebben a levélben?

- Most már, hogy az ügy elévült, elmondhatom. A bíboros azt tanácsolta a királynak, hogy hívjon össze egy különleges államtanácsot, egy nagygyűlést, ha úgy tetszik, amelyen vegyen részt a királyság minden jelentős személyisége, akiknek így kikérheti a véleményét Val Tellina, valamint Barberini követeléseinek az ügyében. Ezen a gyűlésen, magyarázta a bíboros, fel lehetne tární a dolgok valódi állapotját, s elnémítani a rosszindulatú híreszteléseket, melyeket igen ismert, jelentős személyiségek terjesztenek mindenfelé, hogy tudniillik őfelsége és az államtanács nyíltan támogatja az eretnekeket. Ez a gyűlés, összegezte végül Richelieu, őfelsége számára is "lelki megnyugvást" hozna, hiszen a felmerült kérdéseket arra érdemes személyek ítéletének tükrében láthatná.

- És miként fogadta a király ezt a tervet?

- Nagyon jól. Több okból is. S az okok közt a legfőbb a "lelki megnyugvás" volt, amint azt Richelieu előre látta, hiszen a mélyen vallásos Lajos nehezen szánta rá magát, hogy nyíltan szembeforduljon a pápa politikájával.

- A bíboros számára nem volt kínos ez a döntés?

- Sokkal kevésbé, mint hinné az ember. Legalábbis én így érzem, hiszen Richelieu inkább politikus, mint pap. Amikor az államtanács tagja lett, az első dolga az volt, hogy felmentést kért a Vatikántól a napi breviáriumolvasás alól. Amit a Szentatya teljesített ugyan, de nagyon nem szívesen.

- Miért?

- Ki ne tudná, asszonyom, hogy a hit az imádságból fakad, s az ismétléstől erősödik?

- A bíboros talán nem hívő ember?

- Dehogynem! A hite nagyon is erős! Épp ezért gondolta úgy, hogy nincs szüksége mindennapos hosszú imádkozásra, ami az ő esetében csupán időrabló szószaporítás.

- Gróf úr, ez a különleges gyűlés nem volt veszélyes Richelieu és a király számára?

- Miféle veszélyre gondol, asszonyom?

- Hogy a gyűlés néhány résztvevője esetleg majd elítéli, hogy szembehelyezkedtek a pápával Val Tellinában.

- Hogy lehet ilyen naiv, asszonyom? Richelieu természetesen megkérte a királyt, hogy bízsa rá azoknak a kiválasztását, akiket meghívna a gyűlésbe, s ő a legnagyobb gonddal válogatta ki a megbízható embereket. Figyeljen, asszonyom, kik kaptak végül meghívást! Először is a hercegek és más főrangúak: a connétable, a kancellár, a kamarás, a gyalogság és a tüzérség főparancsnoka, a tengernagy, a királyi istállómester, és Franciaország marsalljai, akik tizenöten vannak, de jó néhányuk nem lehet jelen a gyűlésen, mert a szolgálat a hadsereghez láncolja őket. Vagyis körülbelül negyven főméltóság, akiket mind a király nevezett ki, s tőle kapják a járandóságukat is, így hát nyilvánvalóan nem fognak szembehelyezkedni őfelségével egy olyan kérdésben, amely köztudottan a szívügye, s egyébként is valamennyien becsstelenségnek ítélnék, ha cserbenhagynánk szövetségeseinket, a Szürkéket, hogy ezáltal "Itáliában babérjaink ciprusokká változzanak".

- Hát a hivatali nemesség?

- Ők sem jártak rosszul. Meghívást kapott e különleges gyűlésre a parlamentek elnöke és főügyésze (a párizsin kívül még tizenkét parlament működik a tartományokban), valamint az adóügyi bíróságok és a Számvevőszék legfőbb elöljárói. Összesen mintegy húsz ember. És Richelieu-nek tőlük sem kellett tartania, hiszen nagyon hízelgett nekik, hogy a király kíváncsi a véleményükre, holott nem is pénzügyekről van szó, ráadásul egyikük sem rajongott a pápáért, hiszen többségük csak felületesen vallásos gallikán volt.

- Ez mind nagyon szép, gróf úr, de mi a helyzet a papsággal?

Aggodalma jogos, asszonyom. Nem mintha hiány lett volna papokból, hiszen Franciaországban ez idő tájt három bíboros volt (Richelieu-t nem számítva), tizenöt érsek, s legalább kétszer annyi püspök. És tudja, asszonyom, hányat hívott meg közülük Richelieu erre a bizonyos különleges gyűlésre?

- Minden másodikat?

- Ó, asszonyom, alábecsüli a bíborost! Négyet hívott meg.

- Négy papot hívott meg az egész egyház képviselőjében?

- Igen, asszonyom, négyet, eggyel sem többet! A három bíborost és egy érseket.

- De hiszen ez nagyon sértő lehetett a felsőpapság számára! A három bíborszínű és az egy lila öltözék, hogy úgy mondjam, minden bizonnyal beleveszett a résztvevők tömegébe!

- Ezzel Richelieu mintegy a tudtukra kívánta adni: az a gyanúnk, hogy nem úgy gondolkodtok, mint "az igazi franciák". Maradjatok veszteg!

- És lázadoztak?

- Ó, nem! Csak egyikük szólalt fel, de ő is nagyon szerényen. A gyűlés ezerhatszázhuszonöt szeptember huszonkilencedikén kezdte meg munkáját, a fontainebleau-i ovális teremben. Richelieu nagyon ügyesen úgy rendezte, hogy d'Aligre kancellár és Schomberg úr beszéljen előtte. Mindketten elmondták, mi a helyzet Val Tellinában, azt sem hallgatva el, milyen alattomos ravaszkodással próbáltak a spanyolok s a pápa megfosztani bennünket itáliai győzelmeink gyümölcseitől. Schomberg beszéde az egész termet meggyőzte: jól hallhatóan mindenki a háborús tervet pártolta. És ezután emelkedett szólásra La Rochefoucauld bíboros, s kifejtette mindenki máséval ellenkező véleményét.

- Ez nagy bátorságra vall.

- Ó, asszonyom! A felszólalása nem járt komoly kockázattal. Mint a későbbiekből is kiderül, szerette őt a király, s Richelieu is nagyra becsülte. De végül is megtette, amit mint bíborosnak kötelessége volt megtennie.

- Mit mondott?

- Elhaló hangon beszélt (valószínűleg szándékosan, hiszen hatvanhét éve ellenére életerős férfiú volt). Az ellenségeskedés felfüggesztése mellett érvelt. A hallgatóság morajlott, s ekkor Lajos félbeszakította La Rochefoucauld-t, talán azért, nehogy végül még lehurrogják, s azután átadta a szót Richelieu-nek.

- És mit mondott a mi bíborosunk?

- Utolsóként szólalt fel a gyűlésben, s miután már sem arra nem volt szükség, hogy ismertesse a problémát, sem arra, hogy meggyőzze a hallgatóságot, a hősiességről zengett oly harsány himnusz, amelytől menten ficákolni kezdenek a kardok a hüvelyükben, és a hivatali nemeseket elfogja a sajnálkozás, hogy nem viselhetik e fegyvert. "Bár mindannyian békét szeretnénk, zengte a bíboros, nem tűrhetünk foltot a becsületünkön, mert a nemes és felséges lelkeknek a becsület az egyedüli táplálója."

- Mintha Corneille-t hallanám!

- Úgy bizony, asszonyom! Nem téved! Ez már Corneille! Amikor, tizenegy évvel később, a Cid megjelent a francia színpadon, igazi nagy kardcsattogás volt hallható mindenütt: akkorra már nyílt háborúba keveredett Franciaország Spanyolországgal... De térjünk vissza eredeti témánkhoz.

- Úgy látom, kedveli ezt a kifejezést, gróf úr.

- De hiszen éppen ön segít nekem, asszonyom, elbeszélésemet a megfelelő mederbe terelni! A király értesítette a pápai követet a gyűlés eredményéről, holott ez az egész összejövetel lényegében nem volt más, mint egy nagy politikai mise, melyet Richelieu celebrált. Ám a résztvevők egyhangú állásfoglalása olyan nagy hatással volt Barberinire, hogy azonnal távozott, méghozzá abban a szent meggyőződésben, hogy Spanyolország ezúttal kénytelen meghajolni a franciák akarata előtt. S a monzoni szerződéssel valóban ezt tette. A Szürkék megtarthatták Val Tellinát.

- És mi történt eközben a mi hugenottáinkkal?

- Velük Schomberg tárgyalta. Hosszú tárgyalás volt. A La Rochelle-iek azt akarták, hogy a király romboltassa le Fort Louis-t, a király meg azt, hogy ők rombolják le a saját erődeiket. Három hónapig tartott a kötélhúzás, s végül olyan döntés született, hogy sem Fort Louis-t, sem a La Rochelle-i erődtényeket nem döntenek romba. És azután aláírták a békeszerződést.

- Richelieu és a király dicsőségére!

- De mekkora gyűlöletet váltott ki ez a dicsőség, asszonyom! Mindent elárasztottak a gúnyiratok, s a pápapártiak a bíboros és a király meggyilkolását tervezték.

- Idáig jutottak volna?

- Asszonyom, emlékeztetnem kell talán Jacques Clément és Ravailac törére?

- Gróf úr, nagyon kérem, hagyjuk most ezeket a súlyos problémákat és vérgőzös jóslatokat. "Utolsó jó

falatként" szeretnék valami sokkal hétköznapiabb s sokkal kedvesebb dologról is csevegni kegyelmeddel. Hiszen, ha még emlékszik, azt mondtam, két okból is szemrehányást kell tennem gróf uramnak.

- Emlékszem, hogy ezt mondta, asszonyom.

- Megengedi, hogy incselkedőbb hangnemben folytassam a kérdezősködést?

- Hogyne engedném meg, asszonyom, miután hajlandó volt leg súlyosabb mondandóimat is végighallgatni?

- Nos, akkor hallja hát, gróf úr! Miként lehetséges az, hogy egy szobalány segédletével tud csak levetkőzni s ágyba bújni?

- Ez nagyon egyszerű, asszonyom. Nincs inasom.

- Hát La Barge?

- La Barge a fegyvernőköm. S ha a családja nem is túl magas rangú.. mégis nemes ifjú.

- És egyedül nem tudna levetkőzni?

- Az nem illik egy nemesemberhez.

- Nem illik! Én éppen hogy úgy találom, hogy az erkölcs nevében kellene száműzni ezt a promiszkuitást.

- Őszintén szólva, asszonyom, sokat veszítenék vele, ha száműzném.

- Ez legalább őszinte beszéd...

- Hát azt várná, asszonyom, hogy hazudjam?

- Dehogy, dehogy! Az őszinteség kegyelmed legjobb tulajdonsága.

- Ilyen rossz véleménynel van a többi tulajdonságomról?...

- Őszinteségért őszinteség jár cserébe, így hát hadd árulom el, hogy nem nagyon tetszett nekem az a macska-egér harc, amit azzal a szegény kis szobalány-egérrel játszott.

- Jeannette-et mondja asszonyom szegény kisegérnek?

- Őt bizony.

- Szavamra, én ugyan meg nem mondanám, melyikünk volt az egér, s melyikünk a macska ebben a harcban! Hát nem vette észre, milyen alattomosan próbált behálózni, csak hogy célját elérje?

- Ó! Ó! S most azzal akar dicsekedni, uram, hogy elutasította? Bármiben lefogadnám, hogy ez a "nem" csak hamar "igen"-re változik, ha Jeanette atyja szolgálatába szegődik.

- De hiszen asszonyom is tudja, hogy én a Louvre-ban lakom.

- De azt is tudom, uram, hogy amikor Siorac márkinál ebédel, szívesen ledől evés után gyermekkori szobájában.

- A nagytiszteletű orvos-doktor, Rondelet utasítását követve: szerinte ugyanis nincs üdítőbb egy rövid délutáni pihenőnél.

- Még üdítőbb lesz, ha Jeannette-tel együtt pihenhet.

- De hiszen még nem is döntöttem Jeannette sorsáról, asszonyom! A szolgálatainak jó hasznát veszem Orbieuben.

- De mennyivel kényelmesebb lesz, ha Orbieu-ben Louison szolgálja, Párizsban pedig Jeannette! Így biztosan nem lesz kitéve, gróf úr, az önsanyargatás kínjainak.

- De végül is, asszonyom, mi ebben a rossz? Hát nem érti, hogy ezek a csinos leánykák csak ugródeszkának használnak engem? Asszonyom is hallotta, mit mondott Louison, és mit mondott Jeannette! Az egyik házasságkötésem előtt fattyút akar szülni nekem, aki majd az orbieu-i kastélyban nevelkedik s viseli a nevemet. A másik meg Párizsba szeretne jönni, mert azt reméli, hogy itt majd feleségül veszi egy becsületes iparos, s végül saját szép házában élhet.

- És gróf úr részéről áll az alku?

- Miért ne állna? Csinosak, üdék testben és lélekben, igazán nem csoda, ha kedvem lelem bennük.

- Sosem gondolt rá, gróf úr, hogy a magasabb körökből válassza ki szíve hölgységét?

- Jaj, asszonyom! Mennyi ravaszkodás és bujkálás árán lehetett csak elkerülni, hogy Lichtenberg grófnéval való viszonyom köztudottá váljék! Pedig ő igazán visszavonultan élt, nem voltak francia barátnői és sosem tette be a lábát az udvarba!

- És miért kellett ezt a viszonyt titokban tartani?

- De hiszen annyiszor elmondtam már, asszonyom! Lajos iszonyodik a házasságon kívüli szerelmektől, és semmiképp sem kerülne el a figyelmét, ha egy udvarbéli hölggyel folytatná viszonyt.

- És a bíboros miként vélekednék erről?

- Ő mindent a politikus szemszögéből néz. Nyilván aggasztaná, hogy még belebonyolódom e "különös állatok" cselszövéseibe, s ezért egy csapásra elveszíteném a bizalmát. Tudja, mennyire megkönnyebbült, amikor a tudomására jutott, hogy összevesztem Conti hercegnével, aki pedig csak a féltestvérem? A szobalányoknak, sok jó tulajdonságuk mellett, az a legfőbb előnyük, hogy olyan kicsiny

pontok, amelyeket a király szeme már nem vesz észre. A bíboros, kémhálózatának köszönhetően, mindenről tud, a legapróbb részletekről is, viszont azt is tudja, hogy a kelepceket nem a szobalányok állítják, hanem az olyan főrangú hölgyek, amilyen Chevreuse hercegné, Madame de La Vallette vagy Conti hercegné.

- Könnyedén elkerülhetné a rosszallásukat, ha megházasodnék.

- A teringettét, asszonyom! Miért akar engem erőnek erejével az oltárhoz rángatni? Nem elég, hogy ezt a nótát hallom mindannyiszor, valahányszor Guise hercegnével ebédelek? Asszonyomnak is ezt kell fűjnia?

- De hiszen Orbieu grófjának oly széles választék állna a rendelkezésére!

- Széles választék?

- Ott vannak például a királyné szép és a legjobb családokból származó udvarhölgyei.

- Az ég óvjon, asszonyom, azoktól a kényeskedőktől, akiknek életeleme az intrika! Könyörögve kérem, ne is beszéljünk róluk többet!

- No de, uram, már megbocsásson, harmincévesen már illenék a családalapításra gondolnia! És ha az udvartól kényeskedők nem kedve szerint valók, valamelyik vidéki tartományunkban is kereshetne menyasszonyt magának, például szeretett Périgord-unkbán vagy saját birtoka környékén. Hát nem irigylí Saint-Clair urat, aki talált magának egy Laurena de Peyrolles-t?

- Sajnos, asszonyom, Saint-Clair úr és az én helyzetem közt óriási a különbség! Saint-Clair úr valóban irigylésre méltó férfiú, azért is, mert ilyen bűbajos gyermeket vehetett feleségül, meg azért is, mert az év minden napját az orbieu-i birtokon töltheti. Így hát minden isten áldotta napon örvendhet szép hitvesének, beszélgethet vele, vagy éppen hallgathat, de mindenképpen láthatja, s tudhatja, hogy szíve hölgye egészen az övé. Nekem azonban nem lehetne részem ebben az örömben, még akkor sem, ha a hitvesem is Párizsban élne, a Bourbons utcai palotámban, hiszen nekem reggeltől estig a királlyal kell lennem, a Louvre-ban vagy hosszú utazásai során a francia országutakon. Tisztában kell lennie vele, milyen gyászos következményekkel járhat ez a helyzet. Ha volna egy Orbieu grófné, mennyire fájna nekem, hogy szinte sosem láthatom, s mennyire fájna neki is, ha szeretne, hogy bár egybekeltünk, mégis egymástól távol kell élnünk!

- Úgy gondolja, gróf úr, hogy ha megkérné Lajost, mentse fel szolgálata alól, s engedje meg, hogy ezután Orbieu-ben élhessen, a jóságos király elutasítaná a kérését?

- Hová gondol, asszonyom? Mindenki közül a legaljasabbnak tartanám magam, ha egy ilyen kéréssel előállnék! Még mit nem! Hogy elhagyjam királyomat és Richelieu-t, annyi gyűlölet és fenyegetés közepette, amikor még - amint az meggyőződése - egy gyilkos tör is bármikor lesújthat rájuk? Jegyezze meg, asszonyom, hogy ha egy napon bármelyiküket is el kellene hagynom, nem jószántamból, hanem kényszerűségből, belehalnék a bánatba! A szolgálat, amit mellettük betöltök, nehéz ugyan, de egyben létezésem értelme is, vagy egyetlen szóval: az életem.

V. fejezet

Ha jól emlékszem, 1626 márciusának végén kértem engedélyt Lajostól, hogy egy rövid időre odahagyhassam az udvart, s ellátogathassak orbieu-i birtokomra. Nem is választhattam volna kérésemhez kedvezőbb időpontot. A király és a bíboros politikája minden akadályt leküzdött, s immár nyilvánvalóvá vált kirobbanó sikere: a La Rochelle-i hugenották ismét engedelmisséget fogadtak s Spanyolország visszaadta Val Tellinát a Szürkéeknek. S bár Lajos tudta jól, hogy csupán szélcsend állt be a viharban, örült a mégoly rövidnek ígérkező átmeneti nyugalomnak is. Ezért azután olyan jókedvű mosollyal adott engedélyt a távozásra, amilyen csak nagyon ritkán ragyogott fel szigorú arcán. Ugyanazokat a svájciakat fogadtam föl ismét, akik már többször is elkísértek az útra, bár kissé még neheztettem rájuk, amiért nem léptek közbe, amikor a német zsoldosok ránk támadtak. Bár az is igaz, hogy messze voltak a gyakorlótértől, s az esemény olyan gyorsan zajlott le, hogy mielőtt észbe kaphattak volna, már véget is ért.

Mindamellet levontam a tanulságot e balesetből, melynek bekövetkeztéért sokkal inkább magamat okoltam, mint a katonáimat. Úgy döntöttem, hogy a mostani zavaros, vészterhes időkben soha többé nem mozdulok ki a házamból erős kíséret nélkül, nehogy az ördögöt újra megkísértve ismét védtelen áldozata legyek egy rajtaütésszerű támadásnak. Ugyanezt írtam elő Saint-Clair úrnak is, s bár Peyrolles úrnak nem állt módomban tanácsot adni, ő magától is követte a példánkat.

Ezek a svájciak, szám szerint tizenketten, sóvárogva gondoltak saját hazájuk zöld legelőire, így hát adott

esetben szívesen dolgoztak nálunk a földeken, s az erődkapu építésénél is, amelynek felállítására most már végleg elszántam magam. Nem kőművesmunkát végeztek, csak a nagy épületköveket hordták, melyeket taligán szállítottak hozzánk, de nem egészen az építkezés helyszínéig. A Herkules erejű Hans is segített, a bűnbánó német zsoldos, akit a szolgálatomba fogadtam, s aki lelkesen és odaadóan tette a dolgát. Különösen nagy öröme szolgált, hogy az építkezésen svájciakkal dolgozhatott, akikkel egy nyelvet beszélt, miközben eredeti mesterségét gyakorolhatta. El is határoztam, hogy idővel visszaadom a fegyvereit s a rangját, s a későbbiekben ő végzi majd Saint-Clair helyett paraszt-katonáim kiképzését. Amikor Orbieu-be való megérkezésem estéjén elvonultam a szobámba, Louison tüzet okádott, hallván, hogy Jeannette atyám házában fog ezután szolgálni, s nem tér vissza többé Orbieu-be, ahol az ő helyettese volt.

- Micsoda?! - kiáltotta első haragjában. - Csak úgy itt hagy engem az a senkiházi?! S még csak az engedélyemet sem kérte!

- A teringettét! - mondtam erre bosszúsan. - Mit kell hallanom? Talán bizony te alkalmaztad itt Jeannette-et, Louison? És te fizetted a bérét?

- Természetesen nem - válaszolta Louison -, de mivel a gróf úr megtette helyettesemmé, elvártam volna, hogy legalább közli velem a szándékát.

- Ez a ti kettőtök ügye - mondtam fagyosan. - Eszem ágában sincs beleavatkozni.

- Gróf úr úgy találja, hogy szemtelen voltam? - kérdezte Louison, aki, mint a macska, sosem merészkedett túl közel a tűzhöz.

- Egy kissé.

- Gróf úr - mondta erre térdet hajtva, jól tudván, hogy ebben a testhelyzetben nemcsak a tekintetemet ejtheti rabul, de jóindulatú elnézésemet is gyorsan elnyerheti -, a legalázatosabban kérem, hogy bocsásson meg!

Én azonban hátat fordítottam neki, hogy csak azért se essék a pillantásom ama bájakra, melyeket így kissé előredőlve látnom engedett, s csak a vállam fölött szóltam vissza:

- Van még valami mondanivalód ezzel az üggyel kapcsolatban?

- Engedelmeivel, gróf úr - mondta mézesházosan, legalábbis ami a hangját illette, mert szavai továbbra is igen nyersegek voltak -, szeretném tudni, miért akar Párizsban élni az az istenverte liba.

Sem az "istenverte", sem a "liba" szó nem volt ínyemre, most mégsem torkoltam le Louisont, félvén, hogy ha túlságosan a védelmembe veszem Jeannette-et, Louison még gyanút fog, amire úgyis hajlamos volt.

- Szerinted mit akarhat egy leány, az ő korában? Jeannette úgy gondolja, hogy itt Orbieu-ben nem akadna paraszt, aki őt feleségül venné, tekintve, hogy már nem szűz, míg Párizsban, ahol senki sem ismeri, talán az orránál fogva az oltár elé vezethet egy becsületes iparost.

- Teremtőm! - szörnyülködött Louison. - Egy paraszt! Egy iparos! Milyen kevéssel beéri! Én, ha nem mehetek férjhez olyanhoz, aki magasan felettem áll, inkább egyáltalán nem megyek férjhez! Az a gyermek, akivel majd megajándékoz a gróf úr, mielőtt megházasodnék, felettem fog állani, éppoly magasan, mint a kis Julien.

Julien atyám kései gyermeke volt, akit Margot szült neki. Kérésére beleegyeztem, hogy a gyermek a jó levegőjű Orbieu-ben nevelkedjék, amíg el nem éri azt a kort, amikor a párizsi Clermont kollégium diákja lehet, amely - hála a jezsuitáknak - a királyság legjobb iskolája. Louison nagyon szerette ezt a gyermeket, akit a személyzet úgy szólított: "a kis Siorac úr", s valahányszor hallotta ezt a megszólítást, beleremegett az örömbé, arra gondolván, hogy az ő fia meg a "kis Orbieu úr" lesz...

Louison lepődött volna meg a legjobban, ha valaki azt mondja neki, hogy van valami mélységesen megható az önfeláldozásában, vagyis hogy önként lemond a férjhezmenésről, csak hogy a gyermeke a nemesek közé emelkedhessen.

- Ne aggódj, Louisonom - mondtam, kissé felindulva -, a gyermekedet el fogom ismerni és a kastélyban fog nevelkedni. Állom a szavam. De mondd csak - tettem hozzá mosolyogva -, nem várod már türelmetlenül, te is, mint annyian mások, hogy megházasodjam?

- Jaj, dehogy! - válaszolta, s könny szökött a szemébe -, hiszen tudom, hogy mekkora szenvedés vár rám akkor. De lesz, ami vigasztaljon nagy bánatomban. A tudat, hogy már a gróf úr gyermekét hordom a szívem alatt.

Louison ezután már egy szót sem szólt, amíg levetkőztetett, de mihelyt befeküdtem az ágyamba, melybe a szeles és hűvös márciusi időjárásra való tekintettel ágymelegítőt is tett, fontoskodó s titokzatos arccal egyszer csak megszólalt:

- Gróf úr, ha egy rövid időre le tudja gyűrti még az álomosságát, a tudomására hoznék egy igen nagy

fontosságú eseményt, amely gyors döntést igényel, bár ez a döntés nem lesz könnyű.

- Diga meu [Mondd! (spanyol)] - mondtam, s vártam a fennköltnek ígérkező bejelentést.

- Angélique itt van.

- Angélique? Séraphin abbé úr unokahúga? És mi a csudát keres itt?

- Bele akarta ölni magát a templom mögötti tóba, de Hans, aki arra járt éjszaka, észrevette, hogy fuldoklik, utána ugrott és kihúzta a vízből.

- És miért nem a paplakba vitte?

- Mert Angélique nem akart visszamenni.

- Nem akart?

- Nem bizony!... Ezért aztán Hans, aki valami titkot szimatolt, behozta a kastélyba, a rejtektől át. Az a szegény lány olyan vizes volt, mint az öntött ürge, de amikor le akartam vetkőztetni, úgy hadakozott velem, mint egy őrült. De volt is oka rá!

- Mit mondasz?

- Hogy volt is oka rá!

- Miféle oka?

- Nos hát, amint errefelé mondják: "Tele van a pajta."

- Miket beszélsz?

- A színtiszta igazat. A leányzó terhes, s már nincs is sok ideje hátra.

- A mindenit! - kiáltottam. - Egy újabb dráma!

- Hogy dráma-e, azt nem tudom - mondta erre Louison. - De ha az úgy kitudódik, megindul a szóbeszéd a faluban.

- Hát ez az, amit semmiképp sem szeretnék! - mondtam hevesen. - Mondtad Hansnak, hogy tartsa a száját?

- Mondtam, hogy hallgasson, mint a sír. Jó katona, hát engedelmeskedik. Ezenkívül mindent megtettem azért is, hogy a személyzet ne szerezzen tudomást az esetről.

- Okosan cselekedtél. Hozd ide az írókészetemet. Azonnal! És ez még nem minden! Szaladj, és ébreszd fel La Barge-t. Mondd neki, hogy azonnal öltözzék fel, nyergelje fel a lovát, azután jöjjön ide hozzám.

Fuss, Louison!

Amint az ajtó becsukódott mögötte, levelet írtam Séraphinnek:

Abbé úr,

Unokahúga ép és egészséges, jelenleg nálunk van. Elvárom holnap reggel kilenc órára egy négyszemközti beszélgetésre. Hintót küldök kegyelmedért. Isten Önnel.

ORBIEU GRÓFJA

Összehajtogattam, majd lepecsételtem a levélkét, s amikor La Barge megjelent, gyorsabban, mint vártam, átnyújtottam neki:

- Vidd el ezt a levelet Séraphin abbé úrnak!

- No de gróf úr! - mondta, nagy szemeket meresztve. - Most? Az éjszaka közepén?

- Tedd, amit mondtam! Vigyél lámpást magaddal, hogy világíts az úton.

- De gróf úr, Séraphin abbé úr az éjszaka közepén nem fog ajtót nyitni!

- Ebből elég, La Barge! - mondtam dühösen. - Nem akarok még egy "de"-t hallani! Miféle fegyvernök vagy te? Addig zörgess az abbé úr ajtaján, amíg ki nem nyitja, s kiáltozd a nevedet! Ha anélkül jössz vissza, hogy a levelet átadtad volna a saját kezébe, nem szolgálhatsz nálam tovább.

- Gróf úr - mondta erre La Barge, már meghunyászkodva -, úgy fogok tenni, amint parancsolta.

- Indulj, Louison majd az ajtó mögött vár, hogy kinyithassa, ha visszaérkeztél. És egy szót se senkinek!

De később Louisontól megtudtam, hogy La Barge, amikor visszajött, mégiscsak kiejtett a száján néhány szót az üggyel kapcsolatban: megpróbálta kiszedni Louisonból, hogy "mi az ördögről van szó"? És Louison boldog volt, hogy az orrára koppinthat.

- La Barge úr - mondtam neki, a legtökéletesebb udvariasságnak álcázott szemtelenséggel -, a gróf úr azt mondta: "egy szót se senkinek!" Tegyen úgy, ahogy én, La Barge úr! Engedelmeskedjék!

Így vett gonosz kis elégtételt az alacsony rangú polgár az alacsony rangú nemesen... És Louison kéjesen ismételte el szellemes visszavágását, amikor visszatért hozzám, hogy jelentse, a hadművelet sikerrel járt, s levelem immár Séraphin kezében van. Azután megkérdezte, velem töltheti-e az éjszakát.

- Két feltétellel - válaszoltam. - Először is: semmi fecsegés!

- Gróf úr, kérem - mondta, miközben egy szempillantás alatt levetkőzött -, a második feltételt már ne is

említse. Kitalálom magamtól is. Látom, hogy rosszkedvű. A gróf úr haragszik Séraphinre, haragszik Angélique-re, haragszik La Barge-ra, és rám is megharagszik, ha kinyitom a számat, még ha csak azért is, hogy becézzessem egy kicsit. De legyen egészen nyugodt, gróf úr, némán és mozdulatlanul fekszem majd a gróf úr mellett, mint egy kiscica.

- Kedvesem, elég sok beszéddel adod a tudtomra, hogy mélyen hallgatni fogsz...

- Már be is fejeztem. A függönyt is behúztam. Ezután már egy szót sem szólok.

Elfújta a gyertyát, lefeküdt mellém, befúrta magát a takarók közé, s azon nyomban elaludt. Előbb azt hittem, hogy az újabb feleseléssel sikerült elűznie az álmot a szememről, de nem így történt, mert a hosszú út Párizstól Orbieu-ig igencsak kifárasztott. Az ágy kellemes meleg volt, s meleg volt Louison melletttem fekvő teste is, így hát egy szempillantás múlva már én is "az igazak álmát aludtam", ahogyan jó Henrikünk mondogatta volt.

Másnap, amikor hajnalban fölébredtem, meglepetten s idegenül néztem körül, mígnem ráeszméltem, hogy Orbieu-ben vagyok, a saját szobámban, s nagy örömömre szolgált, hogy amikor kinyújtottam a kezem, Louison kerek válla simult a tenyerembe. Öröömöm azonban oly gyorsan elmúlt, mint az áprilisi zápor. Egyszerre eszembe jutott minden: Angélique, a tó, Hans, s a kilenc órára tervezett négyszemközti beszélgetés Séraphin abbéval.

Felébresztettem Louison-t, és a sok kellemetlenség hatására igen komoran kikérdeztem, mi is történt az előző éjjel. Gyorsan kiderült, hogy csodásan elővigyázatos volt, s Angélique-et a kastélynak egy olyan szárnyában helyezte el, ahová a személyzet sohasem megy; csak Samson de Siorac és a felesége, Gertrude asszony szokott ott lakni, ha nyáron meglátogatnak. Ilyenkor az úgynevezett bíborosi szobában alszanak, nem mintha valaha is aludt volna bíboros ebben a szobában: az elnevezés La Surie-től származik, aki amidőn először járt a kastélyban, a bíborszínű függönyök, baldachinok és bársonytapéták miatt keresztelte el így ezt a szobát, mit sem törődve vele, hogy bizony mind fakó már egy kissé. A bíborszín, mint La Surie megállapította, még télen is melegséget és meghittséget sugároz.

Ráadásul ez a szoba meglehetősen kicsiny, így hát jól szelelő kandallójában vidáman ég a tűz, amely messze űzi a hideget, s a helyiséghez még egy kisebb kamrácska is tartozik, ahol egy komorna aludhat. Louison beszámolt az előző napon történekről. Miközben Angélique-et vetkőztette, méghozzá erőnek erejével, mert a leány semmiképp sem akarta, hogy kitudódjék az állapota, Louison megparancsolta Hansnak, hogy hozzon fahasábokat, s rakjon nagy tüzet, amit a német meg is tett, bár maga is csurom vizes volt.

Amire Hans visszaérkezett, Angélique már megszártíkozva feküdt egy halom takaró alatt, az ágyfüggönyöket is behúzták, s a leány végre nem vacogott többé. Amikor a tűz vidáman lobogott, Louison Hanszal kezdett hadakozni, aki nagy szemérmességében a világ minden kincséért sem akart levetkőzni, pedig egész testében reszketett a hidegtől. Louison azonban addig szidta, amíg végül engedelmeskedett, ahogy jó katonához illik, s amikor már meztelen volt, Louison alaposan végigdörzsölte a mellét és a hátát; a katona eközben két kezével igyekezett eltakarni pudendá-it. [szemérmet sértő testrészek. (latin)] Louison még akkor is nevetett rajta, amikor az esetet elmesélte.

- És azután milyen utasítást adott neki?

- Hogy feküdjön le a szobával szomszédos kamrácskában, zárja be az ajtót, miután elmentem, időnként rakjon a tűzre és vigyázzon Angélique-re.

- Louisonom -jelentettem ki -, nagyszerűen feltaláltad magad ebben a nehéz helyzetben! Most pedig látni akarom azt a szegény lányt. Megpróbálok kihúzni belőle néhány szót.

Louison első halk kopogtatására Hans kinyitotta előttünk a bíborosi szoba ajtaját, s miután meleg hangon megdicsértem bátorságáért és jó szívéért, a baldachinos ágyhoz siettem, s széthúztam a függönyöket.

Angélique aludt. És milyen édesen! Ki hitte volna erről a kipirult arcú, békésen alvó leányról, hogy előző nap megpróbálta itt hagyni ezt az árnyékvilágot, a gyermekkel együtt, akivel viselő. Nem szokhatott hozzá, hogy meleg szobában aludjék, egészen a köldökéig kitakarózott, így hát az állapota már első pillantásra is jól látható volt.

Udvarunk híres szépségei nyilván méltatlannak találnák, hogy a "mindenki egyenlőnek születik" elve alapján hozzájuk hasonlítsam Angélique-et. Az orra egy kicsit nagy, az álla túl erős, s a szája is nagyobb a kelleténél, de ellentétben a mi kényes dámainkkal, a válla széles, a vállcsont fölött semmi sőtartó, karja telt, s a gömbölydedség izmokat is sejtet; keble pedig már akkor is majd szétfeszítette a blúzá, amikor még nem volt áldott állapotban. Én erőtől duzzadónak, kicsattanóan egészségesnek s igen bájosnak találtam ezt a rusztikus szépséget, s titkon úgy véltem - bár persze szavakba sose öntöttem volna e bűnös gondolatot -, hogy igencsak jól illik egy olyan tagbaszakadt fickóhoz, amilyen Séraphin atya volt. Louison semmi csodálatra méltót nem talált a látványban, és rövid úton véget vetett álmodozásomnak,

egy gyors mozdulattal betakarva Angélique meztelen testét, majd ugyanilyen határozottsággal az ablakfüggönyöket is széthúzva. A beözönlő napfény felébresztette Angéliqueet, s amikor megpillantott engem az ágyfejénél, annyira megijedt, hogy keresztet vetett, mintha maga a Sátán jött volna érte, hogy magával vigye a pokolba. Amikor azonban Louison megnyugtatta, hogy csak a gróf úr van itt, biccentett, s elhaló hangon bocsánatot kért, amiért nem tud fölkelni, hogy bókoljon előttem.

- Hagyjuk az üdvözlést, Angélique - mondtam az orbieu-i nyelvjárásban. - Nem azért jöttem, hogy bántsalak, hanem hogy kisegítselek a bajból. Csak azt mondd meg, miért akartad megölni magad!

Beszéltél előtte Seraphin úrral?

- Jaj, dehogy! Ő biztosan utamat állta volna! Jó gazdám, és mindig rendesen bánt velem!

Nem kerülte el a figyelmemet, hogy "gazdám"-at mondott és nem "nagybátyám"-ot, amit az igazmondását tekintve jó jelnek véltem.

- Akkor hát miért tetted?

Erre azonban csak hallgatott, s némi várakozás után Louison kezdte győzködni, hol nyájasan, hol haragosan, hogy válaszoljon már a kérdésemre. Angélique arca lángolt, de lesütött szemmel továbbra is magába zárkózott s konokul hallgatott. Louison szemrehányással illette, minden elképzelhető hangnemben, Máriát, Jézust, Józsefet s az összes szentet segítségül hívva taláalomra, mintha abban reménykedett volna, hogy valamelyikük majdcsak kulcsnak bizonyul ebben a zárban.

- Angélique - mondta végül dühösen -, ahogyan Séraphin atya a te gazdád, úgy a gróf úr az ő gazdája, és talán mindezek után úgy ítéli meg, hogy el kell üznie őt a parókiáról. Azt akarod talán, hogy a te hibádból a gróf erre a lépésre kényszerüljön?

- Jaj, nem, nem! - kiáltotta Angélique kétségbeesetten. - Épp azért akartam vízbe ölni magam, nehogy az abbé úr jó hírére csorba essék az én hibámból!

- Buta liba! - kiáltotta Louison, most már nem színlelt, hanem nagyon is őszinte haraggal. - Arra nem gondoltál, hogy ha vízbe fúlsz, kihalásznak, és látva a nagy hasadat, mindenki Séraphin atyára fog gyanakodni? És mivel öngyilkos lettél, te szerencsétlen ostoba, nem temetnek keresztény földbe, hanem a gyermekeddel együtt (aki még meg sincs keresztelve) az idők végezetéig kárhozott leszel, és nem támadhatsz fel soha! Ez történt volna, ha nem húznak ki a vízből! Úgyhogy nagy köszönettel tartozol Hansnak!

Kissé túlzottan apokaliptikusnak éreztem a Louison festette képet, szerencsére azonban Angélique, gyermeki naivságában, gyorsan levezetett bennünket a tragédia ormairól a komédia alacsonyabb szintjére: szó szerint vette ugyanis Louison felszólítását, és kérte, hogy hívjuk az ágyához Hansot. Ez meg is történt. Nemigen értette, mit akarunk tőle, s megállt a baldachin előtt, a sarkát úgy összezárva, mint egy katonai parádén. Angélique ekkor felkönyökölt, amitől is - anélkül, hogy észrevette volna - előbukkant az egyik meztelen melle, s kedves, remegő hangon megszólalt:

- Köszönöm neked, Hans, hogy kimentettél a vízből!

Hans lesütötte a szemét, és sokáig nem tudott válaszolni, részben mert felkavarta a dús kebel látványa, részben pedig - mint később elmondta nekem - nem volt biztos benne, miként helyes szólítania a szegény leányt: Angélique-nek, kisasszonynak, netán, az állapotára való tekintettel, asszonyomnak.

- Fraúlein - mondta végül, továbbra is lesütött szemmel -, azért tettem, amit tettem, hogy lekötelezzem.

Louison erre a szája elé kapta a kezét, s mivel tudtam, milyen gyorsan tud a haragja nevetésbe átcsapni, egy pillantással rendre intettem, aztán odafordultam Hanshoz és azt mondtam, hogy most elmehet, és hozzátettem, hogy a tettéért meg kívánom jutalmazni, s hamarosan megtudja, miképpen.

- Angélique - folytattam megnyugtatóan -, neked most nincs más dolgod, mint hogy élj, és kihordd a gyermekedet. Semmi mással ne törődj. Séraphin abbé úr ma reggel ellátogat hozzám, és majd ketten kitaláljuk, miként rendezhetjük el úgy a dolgot, hogy senki becsületén ne essék csorba.

Ezzel búcsút vettem Angélique-től, ő pedig elkapta a kezem, s oly szenvedélyesen csókolta meg, mintha valami szent volnék (holott nem vagyok az, amit ékesen bizonyítanak az agyamon átsuhanó gondolatok is), gesztusa mégis jólesett - legalább olyan jól, amilyen rosszul Louisonnak. Erre hamarosan ráeszmélhettem.

- Gróf úr - mondta, amíg a könyvtárszobámba vezető folyosón lépdelt mellettem -, hadd áruljam el, hogy mélységesen meg vagyok döbbenne!

- Mitől? - kérdeztem nyersen, érezvén, hogy vihar közeledik, amit szerettem volna elhárítani magamtól.

- Hogy ilyen nyájasan, csaknem cinkosan kezeli ennek a buja bakkecskének és hasas kocájának az ügyét! Én a gróf úr helyében elűztem volna őket Orbieu-ből, hadd vágjanak neki az országútnak a batyujukkal!

- Bravó, Louison! Bravó! Séraphin abbé úr már nem ember, hanem csak egy bakkecske! Angélique pedig

nem asszony, hanem disznó! És bár tudomásom szerint a kecske és a disznó nem párosodik, ők mégis együtt hemperegnek a sárban, azután pedig, miután a tanácsodat követve elűztem őket Orbieu-ból, együtt róják a királyság útjait, hátukon a porontyukkal! De ha már a mai napon benned testesül meg az isteni igazságszolgáltatás, Louison, ne állj meg félúton! Miért hagynád egyáltalán elmenni őket? Kötztesd őket cölöphöz a templomtéren, azután hívd össze a parasztokat, hogy kövezzék meg a két bűnöst! Milyen szép is lenne! Milyen keresztényi!

- Gróf úr! - mondta Louison, akinek könnyek szöktek a szemébe kifakadásomra -, nem ezt akartam mondani! Csak elragadott az indulat! Mert őszintén szólva, gróf úr, egy kissé tovább időzött a tekintete a kelleténél a leányzó keblén!

- Miután ott volt előttem, kitakarva, mi mást tehettem volna?

- És talán azt hiszi, hogy a kis ártatlan Nebáncsvirág nem örült, hogy nézi?

- Ó! Nebáncsvirág! Azért ez már egy fokkal jobb, mint a hasas koca! Gyerünk, próbálkozz még egy kicsit, Louison! Vagy belehálnál, ha azt mondanád: "az a szegény lány"?

- Gróf úr - mondta erre Louison panaszos hangon, s egyben ügyesen kibújva kérésem teljesítése alól -, azért ne felejtse el, hogy én vettem jószívuén a gondjaimba a gróf úr Angélique-jét, s hogy nélkülem már nem is élne.

- Te nem "a gróf úr Angélique-jét" vetted gondjaidba, Louison. Te egy szerencsétlenül járt leányt vettél a gondjaidba, és ezzel a jó cselekedettel, Istennek hála, már előre jóvá tetted azt a bűnt, amit mostani gonosz szavaiddal elkövettél. Ezért hát éri is elfelejtem szégyenletes, csúf beszédedet, azzal a feltétellel, hogy többé nem kínozol féltékeny kirohanásaiddal.

- Így lesz, gróf úr - mondta erre Louison kedvesen és alázatosan.

Ez a kedvesség és alázat el is bővíthetett volna, ha nem tudom, hogy mindkettő kérészéletű. Ám az én lelkiismeretem sem volt egészen nyugodt. Nem volt-e alattomos dolog Louison szemére hánynom a féltékenységet, amikor már arról álmodoztam, hogy Párizsba visszatérve jó okot szolgáltatok rá?

Az olvasó bizonyára emlékszik, hogy Séraphin atya tagbaszakadt férfiú volt, az orra túlságosan nagy, ajka vaskos, s arca pirosposzgás; ezen a reggelen azonban, amikor La Barge betessékelte a könyvtárszobámba, úgy találtam, hogy arca, melyet a síkvidék jó bora festett pirosra, most haloványabb a megszokottnál, annyira tartott ettől a beszélgetéstől, bár aggodalmát igyekezett leplezni. Utasítottam La Barge-t, hogy szóljon Louisonnak, hozzon nekünk egy flakával burgundi borunkból - részben, hogy látogatóm erőre kapjon tőle, részben, hogy már e figyelmességéből is érezze (akárcsak abból, hogy érte küldtem a hintót): nem áll szándékomban a fejére vonni a püspök haragját, sem az egyházközség megvetését; épp ellenkezőleg, vele egyetértésben szeretnék megoldást találni a gondjára, amely az enyém is. Semmiképp sem szerettem volna, ha botrány tör ki kis királyságomban, hiszen Séraphin, emberi gyengeségei ellenére, jó pap volt, s temploma birodalmam egyik pillére. Ha az egyiket lerombolom, a másik is összeomlik.

Mielőtt egy szót is szóltam volna, megvártam, amíg Louison hozza a burgundit, sőt azt is, hogy Séraphin kiürítse a poharát, amit annak az embernek a mohóságával tett meg, akinek izgalomában kiszáradt a torka. S amint felhajtotta a borát, máris mintha visszanyerte volna tartását és lelki egyensúlyát.

- Abbé úr - kezdtem ekkor -, ez az ügy olyan kényes, hogy a legkörülményesebben kell hozzálátnunk a megoldáshoz. Ha megengedi, nézzük először a tényeket. Azután majd kitaláljuk, miként orvosolhatjuk a bajt. Tegnap éjjel Hans kimentette a tóból a kegyelmed fuldokló unokahúgát, aki ezután azt mondta neki, hogy nem akar visszamenni a parókiára; Hans ezért egy rejtékajtón át behozta ide, a kastélyba, Louison pedig elhelyezte egy szobába, a kastély bal szárnyán, s amikor levetkőztette, hogy megszárogassa, felfedezte, hogy a leány viselős.

- Gróf úr - szólalt meg Séraphin atya, bíborvörös arccal -, biztosíthatom...

- Kérem, abbé úr - szakítottam félbe nyomban -, ne bizonygasson nekem semmit! Nem kívánok szemrehányást tenni atyámnak, így hát nincs oka mentegetőzni. Következésképpen nem tartok igényt rá, hogy bármit elismerjen vagy tagadjon. Én csupán egyike vagyok egyházközsége híveinek, és tisztelem az egyházat, melyet itt atyám képvisel. Igencsak furcsának találnám, ha a plébánosom nekem gyónna.

- Gróf úr - mondta erre Séraphin, egy pillanatnyi csönd után; ezalatt mérlegelte mindazt, ami szavaimban nyugtalanító, illetve megnyugtató volt -, megenged mégis egy megjegyzést?

- Természetesen, abbé úr!

- Higgye el, gróf úr, ha tudomásom lett volna az unokahúgom szörnyű tervéről, minden erőmmel és minden eszközzel igyekeztem volna megakadályozni, hogy véghez is vigye, hiszen anyaszentegyházunk mélységesen elítéli az öngyilkosságot, ezt az istenkáromló cselekedetet, amikor is Istennek egy

teremtője önkezeléssel pusztítja el azt, amit Teremtőjétől kapott! Valóságos felségárulás ez, Istenünkkel szemben, amit, mint gróf úr is tudja, vizsgálat követ; s ennek végeredményeként nemcsak hogy megcsonkíthatják a halottat, vagy a gyalázat jelét süthetik rá, de mindezek felül megtiltják, hogy megszentelt keresztény földben nyugodhassék, ami pedig a test feltámadásának tekintetében a legszörnyűbb következményekkel jár. Lényegében az öngyilkosság, különösen egy terhes asszony öngyilkossága, ugyanolyan súlyos, halálos bűn, mint a házasságon kívüli terhesség.

Szavai igen kellemetlenül érintettek, mert úgy éreztem, hogy a jóember az egyház filozófiájába kapaszkodva, farizeus módjára ügyesen kimenekül a csávából, s a másik ember bűnével feledtetni próbálja a saját felelősségét. Vele kapcsolatos döntésemet mégsem változtattam meg, azt azonban éreztetni akartam, ha csak finoman, szőrméntén is, hogy nem bánnám, ha a lelkifurdalás egy kissé jobban mardosná.

- Abbé úr - mondtam hűvösen -, az öngyilkosság minden bizonnyal nagyobb bűn, mint a házasságon kívüli terhesség. Mindazonáltal a kisebbik bűn, a bocsánatosabb, adott esetben a nagyobbikhoz vezethet, amint azt a falunkban is gyakran tapasztalhatjuk, hiszen ez a tő nemegyszer vált már tragikus esemény színterévé. Így hát a teherbe ejtőnek is megvan a maga felelőssége.

- Ez így igaz - mondta Séraphin lesütött szemmel.

Mivel a szelleme finomabb volt, mint a teste, megértette az udvarias szavakkal palástolt neheztelést, s nem hetvenkedett tovább.

- A baj azonban megtörtént - folytattam -, s most már arra kell törekednünk, hogy következményeit, amennyire lehet, enyhítsük, nehogy még nagyobb szerencsétlenség forrásává váljanak. Magától értetődik, hogy a titoktartást mindennél fontosabbnak vélem; ennek Hans is mindjárt a tudatára ébredt, ezért használta a rejtékajtót, amikor Angélique-et a kastélyba hozta, s Louison is, amikor a kastélynak abban a szárnyában helyezte el, ahol a személyzet csak nyáron szokott megfordulni. Ők ketten viselték gondját Angélique-nek, s továbbra is hallgatni fognak az esetről, mint a sír. A magam részéről sem Saint-Clair, sem Peyrolles úrnak nem fogok említést tenni róla, nem mintha nem bíznék bennük, csak nem tudom, olyan higgadtan fogadnák-e a hírt, mint én, így hát jobb szeretnék a továbbiakról egyedül dönten. Angélique nem maradhat itt tovább, mert ittléte hamarosan kitudódnék, főleg azért, mert nemsokára szülni fog. Azt javaslom tehát, ha atyám egyetért velem, hogy vigyük őt Párizsba, s mondjuk azt mindenkinek, hogy a vízkórját fogják gyógyítani ott. Párizsban pedig lakhat az én Bourbons utcai palotámban, jó melegben, ahol a személyzet eteti és gondját viseli majd, s ahol a gyermekét is megszülni fog, egy olyan bába segítségével, aki feltehetőleg tisztább, mint az orbieu-i. Ha pedig a gyermekágyból felépült, az unokahúga visszajön Orbieu-be, egyedül, s ismét elfoglalja helyét és beosztását a paplakban. A gyermeket, akinek majd kitalálunk egy nevet, csak később hozza utána egy dajka; valami olyasmit mondunk majd, hogy például a maggiordomó-m fia, és itt fog élni a kastélyban.

- Gróf úr - mormolta Séraphin halk, megindult hangon -, el sem tudom mondani, mennyire hálás...

- Akkor semmit se mondjon, abbé úr! - fojtottam belé a szót.

- De az utazás - folytatta igen alázatosan -, a Párizsban töltött hetek, a bába, és mind a többi, egy vagyonba fog kerülni, gróf úr!

A fukar paraszt bújt ki most a papból, s bár titkon jót mulattam rajta, nem hagyhattam Séraphint kétségek közt hánykódni.

- A költségeket az állja - mondtam -, aki egyedül képes rá, s akinek megér ennyit az orbieu-i templom békéje és becsülete. Mindazonáltal abbé úr is hozhatna némi áldozatot az egyházközségért. Ezt - megmondom őszintén - igencsak jó néven venném.

- Miféle áldozatot? - kérdezte Séraphin.

- Úgy hallottam, hogy Orbieu legszegényebb családjai közt van öt olyan, amely adósa abbé úrnak, mert nem tudta kifizetni elhunyt családtagjának a temetését. Elengedhetné az adósságukat, ahogyan én is tenni készülök a nyáron, hogy csökkentsem terheiket, hiszen a gabonatermés silánynak ígérkezik: nagyon hideg van, de eső nem esik.

- De ezzel rossz példát mutatnánk a többieknek! - kiáltotta Séraphin, mindkét kezét az ég felé emelve. - Mindenki azt kívánná, hogy az ő halottait is csökkentett áron temessem el!

- Szó sincs róla. Majd megmondjuk nekik, hogy egyszeri, kivételes alkalomról van szó, s a hátralékot csak azért engedte el, hogy ne szenvedjenek ínséget, vagy ne adj' isten, ne éhezzenek. Erre a jó cselekedetre kérem, abbé úr! Ki tudhatná jobban atyámnál, milyen megváltó ereje lehet egy áldozatnak? És vajon nem vétkezünk-e mindig és mindannyian, amiért is jól jöhet a bűnbocsánat?

Hajnaltól indultam Orbieu-ből, még mielőtt a kastély személyzete felébredt volna, nehogy valaki

meglássa Angélique-et, amint beül a hintómba, habár Louison úgy bebagyulálta, hogy talán nem is ismertek volna rá. De hát nagyon hideg is volt, mintha nem is a tavasz közelednék, hanem a tél tért volna vissza.

A hintóban, a parázzsal fűtött lábmelegítőknek hála (a parázs táplálásához egy egész láda faszenet is magunkkal kellett vinnünk) nem volt csípős a hideg, de szavamra nehéz szívvel gondoltam a kocsisomra, meg a svájciakra, akik lovon kísérték bennünket. Lefagyhatott az orruk a reggeli fagyos szélben.

La Barge morgott az orra alatt, hogy ő nemesifjú, nem az a dolga, hogy lábmelegítővel foglalkozzék, mint egy inas. Ellentmondást nem tűrő hangon közöltem vele, hogy mivel tökéletesen igaza van, a fegyvernök az fegyvernök, megállítom a kocsit, és megkérem az egyik lovast, hogy cseréljen vele helyet. Erre Angélique, nem cáfolván rá a nevére, nyájas hangon följajánlotta, hogy majd ő újratölti mindig a lábmelegítőket, amibe azonban én nem egyeztem bele: nem tenne jól neki, az ő állapotában, mindannyiszor kétrét görnyedni, s ezt La Barge, mint előkelő nemesifjú, bizonyára nem is nézné tétlenül... Amire La Barge a füléig elvörösödött - s fülei igen jól látszottak, lévén erősen elállóak -, s nyomban közölte Angélique-vel, hogy inkább levágatná a kezét, semmint elnézné, hogy egy áldott állapotban lévő nő ilyen nehéz munkát végezzen a jelenlétében.

E gáláns kijelentés után békesség költözött a hintóba, s én a langymelegben átadtam magam gondolataimnak, Angélique szunyókált, egy kissé márkí is bagyulálva magát, La Barge pedig nézte őt, s a sok gömbölyűség láthatólag egészen elbűvölte. Én magam az ő korában, de még jelenlegi koromban is, szintén nagyon vonzóknak találtam és találok egy terhes asszonyt: a termékenysége és dús bájai egyaránt lenyűgöznek.

Dél felé megállítottam a menetet Saint-Nom-la-Bretèche Aranytallér nevű fogadójánál, mely falucska három jó órányira van még Párizstól. A kíséret tagjai felmelegedhettek, megabrakoltathatták a lovakat, s maguk is falhatták a kenyeret és a sonkát, amit magam rendeltem mindenkinek a fogadósnédtől, egy nagy tál forralt borral együtt. Miután a lovakat ellátták - "előbb az állat, csak aztán az ember", mondta mindannyiszor, bölcsen bólogatva, a svájciak vezetője -, a katonák vidáman prűszköltek a fogadó nagytermében, csizmájukkal topogtak a kövön, hogy átmelegedjenek, s dermedt kezüket a tűzhely fölé tartották, amelyben akkora tűz ropogott, hogy ökröt lehetett volna sütni rajta. Angélique-et leültem egy sarokba, s La Barge-t rendeltem mellé őrzőül, magam pedig koccintottam a svájciakkal, akik előbb az egészségemre ittak, majd erődkapum befejezésére, amely "hasznomra és becsületemre válik" majd. Udvariasságuk egy harmadik pohárköszöntőre ösztönzött, amelyben köszönetet mondtam nekik a megbízható kíséretért és a derekas munkáért egyaránt. A svájciak korábban elkönyvelt jó tulajdonságai közé most a tapintatot is fölvettem, mert amíg a fogadóban voltunk, egyikük sem pillantgatott, még csak suttyomban sem, Angélique felé.

Amikor megérkeztem Párizsba, Siorac márkí, akinek könnyen megesett a szíve mindenkin, kiváltképp a gentil sesso képviselőin, azonnal megváltoztatta - úgy is mint orvos - ama tervemet, hogy Angélique-et Bourbons utcai palotámban helyezzem el, s ott mindenféle hozzá nem értő és közönyös szolgálók felügyeletére bízom, s felajánlotta, hogy maradjon ott őnála, ahol majd az emberei a gondját viselik s Hippokratész egy tanítványa is mindig rajta tartja a szemét. Nagyon megörültem e javaslatnak, annál is inkább, mert magamtól sose mertem volna ekkora szívességet kérni tőle. Hogy őszinte legyek, Montforttól Párizsig vért izzadtam félelmemben, hogy a hepehupás úton a sok rázkódás következtében Angélique elveszíti gyermekét.

Miután Mariette felszolgált a sültet vacsorára, és kiment a szobából, s így hallótávolságon kívülre került, azt is elmondtam Siorac márkínak, ki a gyermek apja. Erre azután a márkí és La Surie, a megtért hugenották, s nem túl buzgó katolikusok, összenéztek, majd atyám, bár igen visszafogottan, tett néhány megjegyzést a papok nőtlenségi fogadalmával kapcsolatban, amely eltávolítja őket az emberi közösségtől, s így képtelenné válnak az emberi szív gyengeségeinek helyes megítélésére, túlzott jelentőséget tulajdonítva a test bűnének, holott például az igazságtalanság, az elnyomás vagy a kegyetlenség sokkal nagyobb vétek. Ebből következően, zárta végül fejtegetését atyám, az erkölcs nálunk teológiai szemléletű, ahelyett, hogy - mint a régi görögöknél - a filozófián s a józan észen alapulna; felborult a helyes egyensúly: túl nagy jelentőséget tulajdonítanak a testnek, s alig foglalkoznak azzal, miként bánunk felebarátainkkal. Egy szót sem szóltam minderre, de titokban azt gondoltam, hogy a protestáns lelkészek sem különbek a katolikusoknál, még ha házások is.

Reggel jelen voltam a király felkelésénél. Bár sietett, biztos vagyok benne, hogy észrevett, mert semmi sem kerülte el a figyelmét, de ügyet sem vetett rám, s egyetlen szóval sem illetett, mint ahogy a többi jelenlévőt sem. Sápadt, gyűrt arcáról nyomban leolvastam, hogy Lajos rendkívül rossz kedvében van,

hiába igyekezett kifürkészhetetlen arcot vágni. Durván elutasította Héroard doktort, aki meg akarta mérni az érverését: "Bármit gondoljanak is egyesek, nagyszerűen érzem magam!"

Ez a "bármit gondoljanak is egyesek" meghökkentett. És még jobban meglepett, hogy amikor az udvaroncok kiözönlöttek a szobájából, Lajos csak Berlinghennek, Soupite-nak, Du Hallier-nak, a testőrkapitánynak (akit az olvasó már ismer: ő választott egyet a számomra a királyi hintók közül), Chalais márkinak, a királyi ruhatár főfelügyelőjének s nekem parancsolta, hogy maradjunk. Hozták a reggelijét. Igen kelletlenül evett, késével dühösen kocogtatva a tányérját és ezüstkupáját, mintha felségáruláson kapta volna ezeket az edényeket, s most le akarna számolni velük. Végül nagy nehezen mégiscsak legyűrt néhány darabka húst, közben, mint már mondtam, késének hol az élével, hol a lapjával ütögette a tányérját. Miután befejezte a reggelit, felállt, s háta mögött összekulcsolt kézzel, lehajtott fővel dühödten járkálni kezdett fel s alá a szobájában, s közben az ajkát harapdálta: a jelenlévők sem szólni, sem moccanni nem mertek, annyira megrémítette őket a király ádáz rosszkedve. Nem tudom, mennyi ideig járkált volna még így, ha egyszer csak nem hallatszik éktelen, dühödő zsvaj az előszobája felől.

- Mi ez? Mi ez? - kiáltotta a király, kezét bal oldalához kapva, mintha kardja markolatát kereste volna. - Ki mer így lármázni úgyszólván az ajtóm előtt? Berlinghen, nézze meg, mi ez a ricsaj!

Berlinghen, akit Lajos sűrűn leteremtett lassúságáért és hanyagságáért, most máris rohant a parancsot teljesíteni: az ajtó, amint kinyílt, már be is csukódott mögötte. A láрма fölerősödött, s csakhamar ismét feltűnt a halálra rémült Berlinghen.

- Sire - jelentette -, Guiche grófja veszekszik az ajtónállóval.

- Miért?

- Mert az ajtónálló nem engedi belépni felséged szobájába.

- Persze hogy nem engedi. Mert ezt a parancsot kapta.

- Csakhogy, Sire, Guiche grófja azt állítja, hogy ez a parancs rá nem vonatkozhat, mivel ő a király mellett szolgálatot teljesítő nemesurak egyike.

- Na és? Ez a tiszt még nem jogosítja föl rá, hogy bármikor beléphessen hozzám! Ahogyan Orbieu grófját sem, aki ugyanezt a tisztet tölti be.

- Sire, engedelmevel én ezt meg is mondtam neki. De Guiche grófja válaszul megfenyegetett, hogy jól fenéken rúg.

- Micsoda? - kiáltotta magából kikelve, szikrázó szemmel a király. - Legorombítják az ajtónállómat? Megfenyegetik a belső inasomat?! Du Hallier úr, menjen, tartóztassa le Guiche grófját, és vigye a Bastille-ba.

- A Bastille-ba, Sire? - kérdezte a testőrkapitány, akit elképesztett az elkövetett bűn és a büntetés közti aránytalanság.

- Nem hallotta? Azt kívánjuk, hogy Guiche grófja töltsön el néhány napot a Bastille-ban. Talán ott majd lecsillapszik egy kissé.

- Amint parancsolja, Sire! - mondta Du Hallier, s máris sarkon fordult, és gyors léptekkel elhagyta a szobát.

Később elmesélte nekem, hogy mivel Guiche grófja nagy verekedő hírében áll, előbb magához rendelt vagy fél tucat testőrt, s velük együtt lépett az előszobába: a testőrök körülfogták a gróft, lándzsájukat nekiszegezve.

- Chalais - szólt oda ezután a király ruhatárának főfelügyelőjéhez -, nézze meg, minden rendben történik-e, s kérdezze meg Guiche grófjától, nincs-e üzenete a számomra.

Chalais egy táncosnő könnyedségével suhant át a szobán (jó felépítésű fiatalember volt, sokféle testedzést is végzett), majd hamarosan visszatért, ünnepélyes és jelentőségteljes ábrázattal:

- Sire - mondta -, Guiche grófja azt üzeni, hogy szereti felségedet, s csak abbeli elkeseredésében csapott lármát az ajtaja előtt, hogy nem láthatja felségedet, de igencsak bánja bűnét, s a legalázatosabban kéri felséged bocsánatát.

- Így mindjárt más! - mondta Lajos. - Nem hagyjuk Guiche grófját három napnál tovább fagyoskodni a Bastille-ban. És most - folytatta, hirtelen megújult erővel, mintha Guiche megbüntetésével visszanyerte volna tartását - bizonyára vár már minket egy szép szarvas a fontainebleau-i erdőben! Gyerünk, nézzük meg, fel tudjuk-e riasztani! Chalais, kegyelmed velem jön Fontainebleau-ba, Siorac, érdeklődj meg, hogy kedves rokonom, a bíboros tudja-e most fogadni. Úgy tudom, sok mondanivalója van a kegyelmed számára.

Alighogy kilépett az ajtón, Berlinghen rohant, hogy becsukja utána, mert Lajos utálta a nyitva hagyott ajtót. Chalais ekkor fintort vágott, s bosszúsan megjegyezte:

- Szerintem Lajos rosszul tette, hogy egy ilyen semmiségért a Bastille-ba küldte Guiche-t. A királynak nem volna szabad így bánnia egy nemesemberrel.

Meghökkenem ezen a nyersen megfogalmazott éles kritikán, amely épp ezen a helyen hangzott el, ráadásul a belső inasok jelenlétében. A pillanat hevében karon fogtam Chalais urat, félre vontam, majd sotto voce [halkan. (olasz)] így szóltam hozzá.

- Márki úr, megengedi, hogy őszinte barátsággal hangot adjak a véleményemnek?

- Gróf úr, a kegyelmed véleményét, aki idősebb nálam, mindig a legnagyobb hálával fogadom.

- Valóban idősebb vagyok kegyelmednél - mondtam erre -, több mint tíz évvel. Milyen szerencsés ember ön, márki úr, hogy már tizennyolc éves fővel az lehet, aki! Bizonyára jó tündérek álltak a bölcsőjénél!

Atyja révén Talleyrand, anyja révén Monluc, vagyis a királyság két legkiválóbb családjával áll rokonságban. Így lehetett gyermekkorában Lajos kitüntetett játszótársa. Együtt játszott s együtt növekedett vele, valamint a király öccsével és nővéreivel. Édesanyja, ez a szeretetre méltó hölgy, megvásárolta a királyi ruhatár főfelügyelői tisztét, mihelyt kegyelmed olyan korú lett, hogy e tisztséget már betölthette. És úgy hallottam, hogy e cím megvásárlásának érdekében vagyona jó részét elzalogosította, úgyhogy azóta igen szűkösen él...

- Ez valóban így van - erősítette meg Chalais, s könnyek szöktek a szemébe.

- És mindezekon felül, a legszeretőbb anya közreműködésének s erőfeszítésének köszönhetően, kegyelmed Franciaország-szerte irigyelt házasságot köthetett, feleségül vévén a kincstári tanácsos hűgát, e rendkívül gazdag, magas rangú özvegyet, akinek szíve csak kegyelmedért dobog!

- Ez is igaz.

- S még ez sem minden: kegyelmednek abban a szerencsében is része van, márki úr, hogy hozzám hasonlóan nap mint nap a király közvetlen közelében lehet.

- Gróf úr - mondta Chalais, magasan felvonva szemöldökét -, bocsásson meg, de nem értem, miért beszél nekem ily hosszan életem szerencsés fordulatairól, amikor azokat nálam jobban senki sem ismerheti.

- Hogy emlékeztessenem rá: van mit féltenie!

- Féltennem? Kitől?

- Önmagától.

- Magamtól? Hát ez mulatságos!

- Egy szó mint száz, márki, engedje meg, hogy a legbarátibb érzésektől vezérelve őszintén beszéljek: az udvar olyan hely, ahol a leghelyesebb mindig hallgatni, senkire sem téve megjegyzést, legkevésbé a királyra.

- Mit mondtam én Lajosról?

- Bírálta őt.

- Én? Bíráltam?

- Épp az imént.

- Mit mondtam?

- Már el is felejtette?

- Hát persze!

Elképedve bámultam rá. De a szeméből azt olvastam ki, hogy igazat mond. A fiúcska csak úgy kikotyogta, ami épp az eszébe jutott, észre sem véve, mit beszél. Szavai nem hagytak nyomot az agyában, s egy pillanattal később már éppúgy nem emlékezett rájuk, ahogyan a csibe sem emlékszik, miket csipogott előző nap. Ám ha így állunk, bizony a figyelmeztetésemnek nem sok értelme van, s már bántam, hogy belefogtam. De hát lefejtettük a bort. Most már meg kellett inni.

- Márki úr, ön az imént ezt mondta: "rosszul tette a király, hogy egy ilyen semmiség miatt a Bastille-ba záratta Guiche grófját".

- A mindenit! - mondta erre Chalais, nagy szemeket meresztve. - Tényleg ezt mondtam! Na de hát - folytatta, s arcán egyszerre kihívó kifejezés jelent meg - talán rosszul gondolom?

- Hogy mit gondol, márki úr, az csak kegyelmedre tartozik. Ám a véleményét ki is mondani már kockázatos.

- Kockázatos? És vajon miért? - szájaskodott Chalais. - Mert megsérti vele a királyt.

- Na és aztán? - vágott vissza Chalais, egyre jobban fölfújva magát.

- Márki úr, alig tettem be ma reggel a lábam a Louvreba, hallottam, hogy maga Troncon is a "tronszonjárás" áldozata lett. És tudja, miért?

- Nem én.

- Mert azt mondta a királynak, hogy helyteleníti Lajos öccsének és Montpensier kisasszonynak tervezett

házasságát. Ebből is láthatja, milyen veszélyekkel jár, ha valaki bírálja a királynak egy már meghozott döntését.

- Márpedig én is helytelenítem ezt a házassági tervet! - jelentette ki harciasan Chalais. - Kegyelmednek talán más a véleménye?

- Márki úr, nekem nincs érvem sem e házasság mellett, sem ellen. A király nem tanácskozott velem erről az ügyről, és nekem nem feladatom véleményt nyilvánítani, ha erre senki sem kért. Ahogyan a kegyelmed véleményét sem kérte ki senki.

- Gróf úr - mondta Chalais, s a tekintete hirtelen megkeményedett -, kegyelmed gorombáskodik velem! Ha nem volna a barátom, azonnal kihívnám párbajra!

- Párbajra? - kérdeztem meglepetten. - Párbaj! Két olyan királyi tisztségviselő között, akik oly közel állnak őfelségéhez! Kész örülség!

- Örülségnek inkább azt nevezném - mondta erre Chalais hevesen -, hogy oktatni merészel engem! És azt is tudom, miért mer ilyesmire vetemedni! Mert az udvar egyik legjobb vívója! Az egyetlen, aki képes végrehajtani a Jarnac-vágást, amivel egy szempillantás alatt meg lehet nyomorítani egy embert! Ha azt hiszi, hogy félek kegyelmedtől, hát tudja meg, nem szokott az inamba szállni a bátorság! Erről még ma módja lesz megbizonyosodni!

- Márki úr - mondtam -, nem hiszek a fülemnek! Provokál engem, holott én a legkevésbé sem sértettem meg kegyelmedet! Csak azért intettem óvatosságra, hogy szívességet tegyek, baráti érzelmektől vezérelve, egy nemesifjúnak, akivel nap együtt teljesítek szolgálatot őfelsége mellett! Mit akar elérni ezzel a párbajjal? A bátorságát kívánná bizonyítani? De hiszen ki kételkednék abban az udvarnál? Végére is kegyelmed egy Monluc!

Csak beszéd közben ébredtem rá, mennyire fontos, hogy jó sokáig beszéljek, mert láttam, hogy minden egyes mondatától, amit kiejtek a számon, Chalais arca egyre simább és nyugodtabb lesz, igazodik, hogy úgy mondjam, az én arcomhoz.

- Márki úr - folytattam, már-már angyali szelídséggel -, talán ügyetlenül fejeztem ki magam, de higgye el, a legjobb szándék vezetett, amikor figyelmeztetni akartam azokra a veszélyekre, amelyek a kegyelmed korabeli fiatalembereket fenyegetik az udvarnál. Ha még emlékszik beszélgetésünk kezdetére, csupán arról volt szó, hogy a véleményemet közlöm kegyelmeddel, de azt is csak azután, hogy udvariasan, mint egyenlő az egyenlőtől, az engedélyét kértem rá. Amit meg is kaptam, az én szavaimhoz hasonló udvarias formába öntve: márki úr már előre biztosított, hogy véleményemért hálás lesz.

- Ezt mondtam volna? - kérdezte Chalais, gyermeki mód nagy szemeket meresztve. - Hogy hálás leszek?

- Bizony, ezt mondta, még hozzá a legőszintebben, sőt, merném mondani, igen szeretetteljesen.

Ezek után, mivel éreztem, hogy - képletesen szólva - visszadugta kardját a hüvelyébe, két kezem közé szorítottam mindkét kezét. Egész testében megremegett, s már-már úgy tekintett rám, mint fiú az atyjára; vagyis a viselkedésem s néhány szavam elég volt hozzá, hogy érzelmei a visszájukra forduljanak.

- Gróf úr - mondta, a felindultságtól remegő hangon. - Szavai mélyebben érintettek, mintsem el tudnám mondani. Úgy beszélt hozzám, mint egy apa, amit én nem érdemeltem meg. Már látom, milyen igazságtalanul gyanúsítottam azzal, hogy fennhéjázva ki akar oktatni. Pedig csak a legjobbat akarta nekem! Gróf úr a legjobb ember a világon! Alázatosan esedezem a bocsánatáért, s kérem, higgye el, hogy a jövőben elválaszthatatlan, hűséges barátja leszek.

Kinyújtottam felé a karom, s ő, aki egy perce még át akarta vágni a torkomat, a nyakamba ugrott, úgy megölelgetett, hogy majd megfojtott, s közben a hátamat ütögette, hogy kifejezést adjon szenvedélyes szeretetének.

Magától értetődik, hogy én is hasonlóképpen viszonyoztam heves érzelmeit, és igencsak megkönnyebbültem, hogy nem kell megölnöm, vagy megnyomorítanom ezt a tejfelesszájút, mert hiába határozzuk el, hogy csak könnyű sérülést okozunk, a vívás hevében a kardunk nem mindig áll meg ott, ahol szeretnénk. Rádadásul tudtam, hogy Lajos, bár ekkor még nem adta ki híres párbajellenes rendeletét, rossz szemmel nézi ezeket az ostoba viadalokat, melyek során évente sok ezer emberét veszíti el, akik jobban tették volna, ha a királyság ellenségeivel küzdenek.

Szívfájdalom nélkül vettem búcsút ettől a szélkakastól, hogy a király parancsa szerint a bíboroshoz siessenek, s útközben olyan gondolatok kavargtak az agyamban, melyek nem voltak hízalgőek az udvari életre és udvari emberekre nézve. Mint az olvasó még bizonyára emlékszik rá, zsenge koromban kerültem az udvarba mint IV. Henrik tolmácsa, s ott éltem a régensség idején is, majd Lajos szolgálatába álltam. És ez idő alatt azt tapasztaltam, hogy az udvaroncok, bármely nem képviselői is, könnyelműek és frivolak, hitelt adnak a legképtelenebb mendemondáknak, majd másnap, éppoly alaptalanul, már nem hisznek bennük, a legtévesebb elképzeléseket úgy fogadják, mint a Szentírást, készpénznek vesznek

minden pletykát, melynek még a forrását sem ismerik, régi haragokat dédelgetnek magukban, míg gyűlöletté nem érnek... és mennyi cselszövés és összeesküvés, hogy a gyilkossági tervekről már ne is beszéljek! Mindezek után azt hittem, hogy itt már semmi olyasmivel nem találkozhatom, amin meglepődnék. A Chalais-vel folytatott eszmecsere azonban rádöbbsített, hogy tévedek: szörnyű események előjelét véltem felfedezni benne, amelyek már a közeli hetekben gondot okoznak a királynak s a bíborosnak, és veszélybe sodorják mindkettőjüket.

A Louvre-nak azon a fertályán, ahol a bíboros dolgozott, nem találtam mást, csak az egyik titkárát, Charpentier-t. Le volt sújtva, mert Richelieu, amint megkapta a királyi parancsot, elindult Fontainebleau-ba, és csak Le Masle-t és Bouthereau-t (a két másik titkárát) vitte magával, őt pedig, Charpentier-t, itt hagyta, azzal a megbízatással, hogy kíséren engem József atyához. A szegény Charpentier csaknem sírva fakadt a gondolatra, hogy másnap reggel, délután és még éjszaka is, szerencsétlen két társának fog diktálni Richelieu - ami a bíboros számára gyönyörűség volt, míg mindenki másnak maga a pokol.

- Charpentier - mondtam neki -, mivel az én hibámból maradt itt egyedül, kötelességemnek érzem, hogy segítsek kegyelmeden. Ha úgy lesz, ahogyan gondolom, s a király engem is magához rendel Fontainebleau-ba, magammal viszem.

- Hitemre, boldoggá tenne gróf úr, és örök hálára kötelezne, mert bármilyen szívós is Le Masle és Bouthereau, kétfelm, hogy ketten helyt tudnak állni. Mert először is nagyon gyorsan kell írni, le kell tudni gyűrni az álmostagot, ami különösen hajnalban nehéz. És azt is tudni kell, miként egyen az ember: keveset, de gyakran, hogy testi erőnkert fenntartsuk, de az agyunk ne tompuljon el. És még azt is meg kellett tanulnunk, miként tarthatjuk vissza a testi szükségert, mert a diktálás hosszú órákon át tart egyfolytában, s közben nem hagyhatjuk el az írópulpitust. De bocsásson meg, gróf úr! Csak fecsegek, s közben megfeledkezem a dolgomról. Kegyeskedjék követni! Elvezetem József atyához.

József atya louvre-béli lakosztálya egyetlen helyiségből állt, amely sokkal nagyobb volt ugyan, mint egy átlagos kapucinus cellája, mégis kicsinek tűnt, mert mióta az atya lakott benne, telis-tele volt könyvekkel, kéziratokkal, levelekkel; ezek nemcsak az egyszerű, faragott asztalt lepték el, amelyen írt, hanem a padlót, a két zsámolyt, a karosszéket és még az ágyat is, ha ugyan ágynek nevezhetjük azt a silány dikót, amit egy fiatalka páter sem kívánna magának.

- Gróf úr - mondta József atya, jöttömre felállva -, nagyon örülök, hogy látom. A bíboros úr, amikor ma reggel elutazott Fontainebleau-ba, pontosabban Fleury en Biérebe, megkért, hogy hozzam uraságod tudomására, milyen különös események történtek az udvarban, mialatt gróf úr Orbieu-ben tartózkodott. Miután pedig meghallgatott, gróf úr, Lajos egyetértésével, szíveskedjék haladéktalanul a bíboros úr után utazni Fleury en Bière-be.

- Amint végeztünk, tüstént indulok - mondtam.

- Gróf úr, kérem, foglaljon helyet! - folytatta József atya. - Beszélgetésünk hosszúnak ígérkezik.

Invitálásának szívesen eleget tettem volna, ha van egy szabad karosszék vagy legalább zsámoly a szobában. József atya azonban nem vette ezt észre, mert szokásává vált, hogy ne figyeljen az őt körülvevő tárgyakra. S amikor visszaült az asztala mögé, s nagy, eldurvult kezét a szemére szorította, nyilván, hogy rendezze gondolatait, úgy döntöttem, hogy kivágom magam e kínos helyzetből. Utat törtem a földet borító irathalmok szigetcskéi között, egy határozott mozdulattal fölemeltem a karosszékről a rengeteg papírt, s a földre tettem, ami által egy újabb iratszigetcske keletkezett odalent. Bizonyosra vettem, hogy amikor József atya elveszi a kezét a szeme elől, semmi változást sem vesz észre a maga kis világában, s eszébe sem jut eltöprengeni azon, hogy vajon miként sikerült leülnöm.

Az olvasó bizonyára emlékszik rá, hogy hét évvel ezelőtt találkoztam már József atyával, aki akkor arra kért, hogy segítsem hozzá egy királyi audienciához, amit én meg is tettem, mihelyst megtudtam, mit szándékozik mondani a királynak: hogy hívja vissza száműzetéséből Richelieu-t, s engedje, hogy ismét az anyakirályné tanácsadója legyen, mert mérséklő befolyásának köszönhetően létrejöhet majd a megegyezés anya és fia közt. Okos tanácsát Lajos, nagyon helyesen, meg is fogadta. Azóta József atya Richelieu szolgálatában áll, ő a bíboros szeme és füle, mindig tud mindenkiről mindent, s az értesülések tömegét szállítja a bíborosnak, aki azután megrostálja őket s értelmezi a maga éleselméjűségével.

József atya levette a kezét az arcáról, s összekulcsolva az asztalra tette, miközben csöndben szemügyre vett. Én is néztem őt, hiszen annyi év után éppoly kíváncsi voltam rá, mint ő énrám. Hogy őszinte legyek, távolról sem volt olyan elegáns és jól ápolat, mint a bíboros, s láthatólag kevés gondot fordított halandó porhüvelyére. Darócruhája kopott volt. Hosszú, már őszbe vegyült szakállát nem gondozta; körme inkább töredezettnek látszott, mint lereszeltnek. Feje, melyet mintha rosszul faragtak volna ki, aránytalan volt:

szélesebb, mint amilyen magas, és túlságosan csontos, szemöldök- és arccsontja kiugró, orra hosszú, görbe és hegyes, akár a keselyűé. Arcának két részlete azonban enyhített valamelyest visszataszító külsején. Kicsi, eleven, fürkésző szeme, amely olyan volt, mint a mókusé, időnként barátságosan csillogott. S ami ennél is meglepőbb volt ebben a taszító arcban: a szája, amelyet ugyan jórészt eltakart a bajusz és a szakáll, mégis láthatólag kicsi volt, s nőiesen bájos.

- Gróf úr - szólalt meg -, csak két hétig volt távol az udvartól, ám e két hét alatt minden fenekestül felfordult, s láthatóvá váltak egy cselszövés jelei, amely mára titkos szövetkezéssé változott, s maholnap összeesküvéssé terebélyesedhet, ha nem teremtünk rendet a káoszban. A viszály forrása egy házasság; igen érdekes megfigyelnünk, milyen kevés a szerencsés házasság a francia királyi családban...

Különösnek találtam ezt a bevezetőt, s azon tépelődtem, hogy vajon Lajos és Ausztriai Anna házasságára célzott-e József atya... A későbbiek során azonban kiderült, hogy ha rájuk célzott is, hát csak öntudatlanul. Mert a konkrét esetben egészen másról volt szó.

- Láthatja, gróf úr - folytatta -, hová vezetett Henriette-Máriának az angliai I. Károlyval kötött házassága: az amiens-i kertben lejátszódott botrányos jelenethez, s ráadásul még ahhoz is, hogy a két ország közötti szövetség mindinkább gyűlöletté változik amiatt, hogy Lajos nem engedi többé Buckinghamet francia földre lépni. Most pedig Gaston és Montpensier kisasszony tervezett házassága készül drámába, ha nem mindjárt polgárháborúba fordulni!

- Drámába? - kérdeztem elképedve. - De hát miért? Gaston tizennyolc éves, Montpensier kisasszony pedig az egyik leggazdagabb leány Franciaországban. Ezenfelül a kettejük egybekelésének ötlete korántsem új. Ha jól emlékszem, az anyakirályné agyában fogant, IV. Henrik egytetértésével, ezerhatszáznyolcban: vagyis éppen tizennyolc éve. Előbb úgy volt, hogy a kisasszony Nicolas-hoz megy feleségül. De a szegény Nicolas fiatalon meghalt, s a régensnő ezután nyomban, ugyanabban a levélben, amelyben hírül adta Montpensier kisasszony gyámjának a szegény fiú halálát, megkérte a leányka kezét Gaston számára. Ajánlatát természetesen azonnal elfogadták.

- Jól emlékszik, gróf úr. A királyné valóban már tizennyolc évvel ezelőtt kiválasztotta Montpensier kisasszonyt Gaston számára. És most is a szíven viseli, hogy ez a házasság létrejöjjön!

- A királynak mi a véleménye?

- Habozott, s a bíborostól kért tanácsot. Ő áttanulmányozta az eseményeket, s szokása szerint mindent papírra vetett, elemezvén mindazt, ami a házasság mellett szól, s azt is, ami ellene. De végül nem vont le semmi tanulságot, illetve azt a tanulságot vonta le, hogy ez az eset azok közé tartozik, melyekről "egyedül őfelsége határozhat".

- Véleménye szerint a király miért habozott?

- A királyné már kétszer is elveszítette magzatát. Nincs trónörökös, s ha Gaston fiút nemz, a bátyjához viszonyított helyzete igencsak megerősödik. Viszont a házasság ellen amúgy semmi kifogás sem emelhető. IV. Henrik is egytetértett vele. Az anyakirályné pedig már annyira beleélte magát, hogy újabb háborúhoz vezetne anya és fia közt, ha a király nemet mondana e házassági tervre. A fő ok azonban mégiscsak az, hogy Lajos úgy véli, bármi áron, de meg kell akadályoznia családjá kihalását... Végül is a kötelességtudása győzött. Bármily nehezebbre esett, beleegyezett a házasságba.

- Miért esett ez annyira nehezebbre?

- Mert ismeri Gastont.

- Én csak nagyon ritkán találkoztam vele, atyám, mert úgy hallottam, őfelsége nem látja szívesen, ha a környezetéhez tartozó nemesek kapcsolatba lépnek ["Kapcsolatba lépni" valakivel ekkortájt azt jelentette: "szövetkezni vele". (A szerző megjegyzése.)] az öccsével. Mindenesetre Chalais úrnak a szemére hányta ezt.

- Hát persze! Chalais úr tizennyolc éves, éppen annyi, mint Gaston! És vonzza őt a király vele egykorú öccse, éppen úgy, mint azokat a semmirekellőket, akik Gaston körül nyüzsögnek, s reggeltől estig csak tréfálkoznak, bohóckodnak, isznak, bordalokat énekelnek és tivornyáznak.

- Úgy hallottam, hogy azért Gastonnak vannak jó tulajdonságai is.

- Kétségkívül. Például a királlyal ellentétben nagyszerűen és sokat beszél, szellemes, a művészetek nagy barátja, mindenki és minden felé nyitott. Vagyis megvan benne minden erény, ami a bátyjából hiányzik, viszont híján van minden erkölcsi értelemben vett erénynek.

- Mindnek?

- Bizony, mindnek. Pimasz, nincs semmilyen életcélja, semmihez sem kötődik, olyan, mint a szélkakas, következtlen és csapodár. Ugyanakkor a verekezésben bátor, s talán katonaként használható lenne, ha nem kellene tartanunk állhatatlansága következményeitől, mert Gaston a világ legbefolyásoslatóbb embere. A bíboros úr a maga tömény stílusában azt mondta róla: "Fogékony minden jóra és rosszra."

- A király sosem beszélt előtttem az öccséről. Vajon szereti őt?

- Szeretné szeretni, hiszen ez keresztényi kötelessége volna. De túl sok minden választja el őket. A király vallásos, szemérmes és tartózkodó. Gaston hitetlen, csak az obszcenitásokban, a tréfás versikékben és a bordalokban leli kedvét, leveleit úgy írja alá: "Meredező Márki", hogy férfiasságát fitogtassa, ellátja nőikkel semmirekellő barátait, és csak a pojácszkodáson jár az esze.

- De hát még nagyon fiatal. Talán megjavul.

- Félek, hogy nem. Semmit sem vesz komolyan. A kötelességről azt sem tudja, mi fán terem. És mivel biztosra veszi, s okkal, hogy magas rangja megóvjá minden büntetéstől, úgy él, ahogy neki tetszik. Vétkeinek és tévedéseinek nincs következménye, így hát nem is okul belőlük. Ismétli őket, egész életében. Elképzelheti, hogy életvitele mennyire visszatetsző Lajos szemében, aki maga a két lábon járó kötelesség.

- És miként vélekedik Gaston a Montpensier kisasszonnyal kötendő házasságáról?

- Hát miként vélekedhetne egy hozzá hasonló ember? Nem tud dönten. Egyszer előnyösnek találja, hogy ő, aki tele van adóssággal, feleségül vegye Franciaország leggazdagabb örökösnejét. Ráadásul azt is tudja, hogy a királytól is szép hozományt kapna, javadalmat, birtokot, jövedelmet. Máskor fellázad a gondolat ellen, hogy a házasság rabigájába kényszerítsék, megint máskor...

- És mi vethet véget ennek a bizonytalanságnak?

- Épp most vetett véget neki egy drámai fordulat, amikor megjelent a színen két intrikus.

- Atyám, ha nem veszi zokon, úgy vélem, van érzéke a komédiához.

- Sajnos nem komédiáról van itt szó, gróf úr! Hanem drámáról! Hallgassa csak a folytatást. Az imént említett két szereplő egyike a királyné - az uralkodó királyné, természetesen, akit nagy titokban három gonosz démon lát el tanáccsal, s ösztökél: Madame de La Valette, született Verneuil, IV. Henrik törvénytelen leánya, valamint Conti hercegné, s végül, de nem utolsósorban Chevreuse hercegné, ez az ördögi nőszemély, ahogyan Lajos nevezi.

Gróf úr, gyakran felteszik a kérdést, hogy vajon miért olyan bő eme különös állatok hufándlis szoknyája. Íme a válaszom: hogy elrejtőzhessék alatta a világ minden gonoszsága.

Jól emlékezetembe véstem ezt a mondást, hogy majd továbbmondhassam atyámnak, olyan ízesnek találtam, különösen egy kapucinus szájából.

- És a királyné is ellenzi ezt a házasságot?

- Szenvedélyesen. Még hozzá egészen nyilvánvaló okból. Ha Gastonnak fia születik, ő, aki egyszer sem tudta még kihordani gyermekét, semmit sem számít többé az udvarnál, s a király halála után még annál is kevesebbet.

- Ebből a szempontból közömbös, hogy Gaston megházasodik-e vagy sem: ha Ausztriai Anna nem szül fiút a királynak, nem lesz soha anyakirályné, következésképpen Lajos halála után semmilyen jogokat nem élvezhet.

- Igen lényeges pontra tapintott rá, gróf úr, amit Chevreuse hercegné is felfedezett. S már ki is pattant az agyából az ördögi megoldás: ha a király meghal, Gaston feleségül veszi az özvegyét, s Ausztriai Anna így királyné maradhat.

- Jóságos Isten, atyám, úgy látom, ha burkoltan is, de már feldereng a királygyilkosság gondolata. Anna hajlandó lenne feleségül menni Gastonhoz?

- Ha nem is mondja ki nyíltan, de igen. Mindig is rokonszenveztek egymással, sőt némi cinkosság is volt közöttük. Iker szellemek, mindkettő frivol és meggondolatlan. Mint tudja, semmi sem hoz közelebb egymáshoz férfit és nőt, mint közös hibáik.

- Talán már kezdetét is vette e cselszövés kivitelezése?

- A kezdeteken már túl is vagyunk, gróf úr! Már a cselszövény sűrűjében járunk! A királyné parancsára Chevreuse hercegné meglátogatta Gaston nevelőjét, s közölte vele, hogy a királynénak igencsak kedvére lenne, ha sikerülne meggyőznie Gastont, hogy ne egyezzen bele a Montpensier kisasszonnyal kötendő házasságba.

- És d'Ornano marsall megtette ezt?

- Sajnos igen! Sőt szívvel-lélekkel elkötelezte magát a cselszövők mellett, és hogy miért volt hajlandó ez a tiszteletre méltó ember szövetkezni a viperákkal, azt gróf uramnak kell elmagyaráznia nekem, mert én csak igen kevésbé ismerem a marsallt.

- Ó, szegény korzikai ezredes! Ez a becsületes és bátor katona milyen rossz politikus! Bizonyára emlékszik rá, atyám, hogy La Vieuville rágalmai nyomán a király elbocsátotta d'Ornanót öccse mellől, s felszólította, hogy egy időre vonuljon vissza Pont-Saint-Esprit-i kormányzóságába. D'Ornano ekkor magánkívül, holtápadtan, levelet írt a királynak, amelyben közölte, hogy inkább meggyűlöletből

börtönbe, mint önként száműzetésbe. Ez a sfida [kihívás. (olasz)] igen jellemző volt a korzikai d'Omanóra, ám a király szó szerint vette a benne foglaltakat. Bezáratta emberünket a caeni kastélyba. Majd amikor La Vieuville kegyvesztett lett, s kiderült, hogy vádaskodásai hamisak voltak, Lajos visszahívta d'Ornanót, ismét megtette Gaston nevelőjévé, sőt a környezetéhez tartozó első nemesemberek egyikévé emelte, valamint öccse házának főintendánsává, s végül még Franciaország marsalljává is. Sajnos azonban d'Ornano nem bocsát meg egykönnyen. Úgy ítélte meg, hogy a sok kegy, amelyekben utóbb része lett, nem feledteti a korábbi kegyvesztést. Odáig merészkedett, hogy helyet követelt magának és Gastonnak az államtanácsban. A király és a bíboros elborzadt a kéréstől. Gaston az államtanácsban! Ez a kelekótya, aki pillanatról pillanatra változtatja véleményét és képtelen befogni a száját! És d'Ornano, aki jó katona ugyan, de egyébhez sem ért, mint a háborúzáshoz! Lajos elutasította a kérést: d'Ornano rezzenéstelen arccal fogadta az elutasítást, korzikai vére azonban csak úgy forrt a haragtól.

- És véleménye szerint ezért volt hajlandó d'Ornano "a királyné kedvére tenni", s lebeszélni Gastont a Montpensier kisasszonnyal kötendő házasságról?

- Minden bizonnyal ezért. És sikerrel járt?

- Teljes sikerrel, gróf úr, méghozzá könnyedén, hiszen mindig is nagy befolyással bírt neveltjére. Gaston nemet mondott a királynak. Kijelentette, hogy semmi kifogása sincs ugyan Montpensier kisasszony ellen, de "nem akarja lekötni magát". Micsoda botrányos dolog, ha jól belegondolunk! A király hitvese és öccse szövetkezik egymással, hogy közösen dacoljanak a király akaratával, s ellene szegüljenek döntésének! A dolog ennyiben is maradhatott volna, ha d'Ornano és Chevreuse hercegné nem részegül meg a kezdeti sikertől s nem hagyja, hogy az események árja tovább sodorja őket: a cselszövés egyszerűen lázadássá vált, amelynek már vezetői voltak, s amely nyíltan a királyi hatalom ellen irányult. Chevreuse hercegné és d'Ornano támogatókat és szövetségeseket kezdett keresni mindenütt Franciaországban, sőt külföldön is, és ez lett a vesztük... Mert minél többen vannak az összeesküvők, annál nagyobb az esélye annak, hogy valaki fecseg, hogy áruló lesz. Chevreuse hercegnének sikerült a házasságot ellenzők táborába csábítani az örökké lázongó két Vendome-ot (a herceget és a főperjelt), Condé herceget, Soissons grófot, Montmorency herceget és Rohan hercegnét, aki adott esetben a protestánsok támogatását is megszerezheti. D'Ornano már azt fontolgatta, hogy Gastone esetleg elhagyhatná az udvart, s hogy nyílt háborút indíthatnának a király ellen...

Szerencsére d'Ornano nem túl tehetséges összeesküvő. Bátor, de cseppet sem körültekintő, így hát írt néhány tartomány kormányzójának, s megkérdezte tőlük, hajlandók volnának-e befogadni a király öccsét, ha az úgy határozná, hogy az udvart elhagyván, a vendégszeretetüket kívánja élvezni. Micsoda örült lépés! Magától értetődik, hogy a kormányzók, akikhez e különös kérés érkezett, azonnal értesítették a királyt, aki épp Fontainebleau-ban időzött, egész udvarával.

Lajos egyedül s azonnal döntött, és elhatározását a tőle megszokott gyorsasággal végre is hajtotta: a szobájába rendelte d'Ornanót, s miközben gitárját pengette, megkérdezte tőle, hogy viselte magát Gaston a vadászaton. "Nagyon jól", válaszolta d'Ornano. Erre a király, tovább játszva a gitáron, behúzódtott garderoobe-jába, Du Hallier pedig tizenkét testőrrel benyomult a szobába, és mély meghajlással közölte: "Marsall úr, azt a parancsot kaptam, hogy letartóztassam." Miután d'Ornanót így őrizetbe vették, a király hívatta az öccsét, s elmondta neki, mi történt. "Sire - mondta erre felháborodottan Gaston -, úgy látom, már megint megrágalmazták a marsallt. Ha megtudom, ki volt az, megölöm, és a szívét megetetem a lakájaimmal!"

- A teringettét! - kiáltottam meghökkenten. - A király szolgáit azzal fenyegetik, hogy megölik őket? Hát idáig jutottunk?!

- Bizony, gróf úr, és azt hiszem, a bíboros úr igen helyesen rendelkezett úgy, hogy értesítsem kegyelmedet a dolgok állásáról, mielőtt szintén Fleury en Bière-be utaznék.

Szapora léptekkel siettem lakosztályom felé a Louvre rosszul megvilágított végtelenül hosszú folyosóin és lépcsőin, amelyek éjszaka kihaltak voltak. Talán az épület hatalmas méretei tették, de alig elviselhető szorongás lett úrrá rajtam. Kezem a kardomra tévedt, hogy megbizonyosodjam róla, könnyen mozdul a hüvelyében. És mindazok miatt, amiket az imént József atyától hallottam, a legszívesebben ki is rántottam volna, csak féltem, hogy még nevetségessé válok, ha meglát valaki kivont karddal a néptelen folyosón.

La Barge egy karszékben szunyókálva várt rám. Egyetlen gyertya világított csak a kis asztalkán, amelyen kártyalapok hevertek, jelölül annak, hogy La Barge Robinnel kártyázott, amíg engem várt.

- Gróf úr - mondta -, jó fél órája kopogtattak az ajtón, de nem úgy, ahogy a gróf úr szokott, ezért úgy gondoltam, jobb, ha nem nyitok ajtót ezen a kései órán.

- Nagyon jól gondoltad, La Barge.
- Másodszor is kopogtattak, de én akkor sem nyitottam ajtót. Ekkor becsúszhattak az ajtó alatt egy levélkét. Ott van az asztalon.
- Rendben van, La Barge. Eredj aludni. Levetközöm egyedül.
- Köszönöm, gróf úr.
- Szép álmokat, La Barge!
- Jaj, gróf úr, lidércnyomás lesz az, nem szép álom! Robin elnyert tőlem két tallért.
- Holnap majd visszaad egyet. Nem akarom, hogy bármelyikőtök is egy tallérnál többet nyerjen a másiktól.
- Akkor az álomom is csak feleannyira lesz lidérces. Köszönöm, gróf úr!

Mihelyt kiment a szobából, fogtam a gyertyatartót meg a levélkét, és bementem a szobámba. A levél viaszpecséttel volt lezárva, de címet nem nyomtak belé pecsétnyomóval. Feltörtem a pecsétet, és elolvastam a levelet. Amint vártam, nem volt aláírva. Ez állt benne:

Te káprázatos Siorac, egy idétlen király és egy hitvány bíboros lelkes szolgája, szeretnél átvágott torokkal úszni a Szajrán Chaillot-ig, mint hajdanán az UMV-hez tartozó barátaid?

Az UMV rövidítést (Úgynevezett Megreformált Vallás) a Liga-pártiak használták IX. Károly idejében, s a levél írója nyilvánvalóan atyámra célzott vele, a Chaillot-val pedig a Szent Bertalan-éji vérengzésre, amikor is a megkéselt hugenották testét a Szajnába dobálták, s közülük sokan a Chaillot-parti bozótosban akadtak fenn.

A levélke, melyet gondosan elrejtettem zekém jobb ujjába, erősen elgondolkodtatott. Az összeesküvés mögött, amely a királyt és a miniszterét vette célba, vajon a három megveszekedett nő és a hatalomvágyó marsallon kívül nem állnak-e másfajta erők is? Jó ideje már, pontosan IV. Henrik trónra lépése óta nem beszélünk a Szent Ligáról, de vajon attól, hogy nem beszélünk róla, nem is létezik?

VI. fejezet

Másnap még jócskán virradat előtt, alighogy a Bourbonok nagy kapuja [a Louvre főkapuja] kinyílt, máris kilovagoltam rajta La Barge-zsal, s amilyen szaporán csak lehetett, a Champ Fleur-i utca felé ügettem, de nem haladhattunk túl gyorsan, mert szemerkélt az eső, s lovaink patája csúszott az utcakövön. Az utcák viszont, hál' istennek, egészen kihaltak voltak ezen a korai órán. La Barge-nak négyszerötször is meg kellett döngetnie az ajtót a kopogatóval, amíg végre megjelent Franz, lámpással a kezében, s kaput nyitott. Álmából vertük fel, éppúgy, mint a lovászt, aki átvette lovainkat, hogy azonnal az istállóba vezesse őket.

- Nahát, gróf úr! - mondta Franz, mély meghajlással -, ilyen csodát se láttunk még, hogy uraságod ily korán betoppan hozzánk, amikor egész Párizs alszik még! Amint a márki úr mondja: hallgassátok csak ezt a csodálatos csendet! Párizs száz temploma közül egyben sem harangoznak még hajnali misére! És Párizs ezer kakasa közül sem kukorékol még egy sem! (Ez atyám tréfás mondásainak egyike volt; száz templom bizonyára valóban volt Párizsban, de ezer kakas biztosan nem, bár akadtak szép számmal, a hajnali rémes kukorékolásukkal felverték a párizsiakat legszebb álmukból.)

- Felébresszem Caboche-t? Reggelizett már, gróf úr?

- Nem, és olyan éhes vagyok, hogy a vasszeget is megenném! Ébreszd fel Lachaise-t is, hogy készítse elő a hintómat, és adjon abrakot a lovaknak! És Jeannette-et is ébreszd föl, hogy hozza a reggelimet a szobámba! La Barge úr egyen ott, ahol jólesik neki. Például a könyvtárszobában...

- Most az egyszer inkább a konyhát választanám - mondta La Barge. - Ilyenkor ott melegebb van, és élvezhetem a márki úr bájos szobalányainak társaságát, akik mind fiatalok, s csúnya egy sincs közöttük.

- La Barge - intettem az ifjuncot -, eszedbe ne jusson atyám szolgálóleányaival pajzánkodni!

- Annál is kevésbé, fegyvernök úr - szólt közbe Franz, aki a bizalmaskodás fokát biztos érzékkel igazította mindig beszélgetőtársa rangjához -, mert az én Gretám kegyelmeden tartja majd a szemét...

- Megértettem - válaszolta La Barge. - Akkor hát be kell érnem a leányok szemlélésével. Amint a márki úr szokta volt mondani: "Az öreg róka szívesen nézi a tyúkocskát, még ha elkapni nem is tudja."

- Fegyvernök úr - szólalt meg ismét Franz, s mintha kissé megijedt volna, hogy az imént túl messzire ment a szemtelenségben, még ha szavait az udvariasság leplebe bugyolálta is. - Van egészen friss tojásunk, most tojták a tyúkjaink. Enne?

- Szívesen!

- És mit készítsünk belőle? Tükörtojást? Rántottát? Omlettet?

- Nyersen kérem! - válaszolta La Barge, kissé harapósan.

Ekkor megjelent a pufók, nagy fenekű Mariette, s én megcsókoltam mindkét orcáján, hisz csecsemőkoromban a karjában ringatott. De mivel Párizs legfecsegőbb perszónája volt, tüstént távoztam is, hogy a szóáradat ne rám, hanem La Barge-ra zúduljon, akit egyébként Mariette rajongásig szeretett. Hármásával véve a fokokat felszaladtam a lépcsőn a szobámba, s kezdtem kirámolni a szekrényekből azokat a holmikat, amiket magammal szándékoztam vinni Fontainebleau-ba. Fontainebleau-t mondom, hiszen az udvar ott tartózkodott, de mint az olvasó már tudja, nekem onnan kétfélföldnyire, Fleury en Bière-be vezetett az utam, a bíborshoz. Nem sokáig rakodhattam, mert csakhamar megjelent Jeannette, hozta a reggelimet, s amíg én mindent befaltam, becsomagolta a holmimat, hiszen egyébként is sokkal jobban tudta mindennek a helyét, mint én.

De bármennyire égett is a keze alatt a munka, azért - míg föl s alá járt a szobában - arra is maradt ideje, hogy kérdéseket intézzem hozzám.

- A gróf úr jól érzi magát?

- Láthatod, Jeannette, hogy tömöm a bendőmet.

- Azt látom, hogy jó étvágya van, gróf úr, de azt is látom, hogy rossz a kedve, s hogy egy pillantást sem vetett rám azóta, hogy beléptem a szobájába. Még Angélique állapota felől sem érdeklődött.

- Hát hogy van?

- Nagyszerűen, hiszen a márkí úr parancsára úgy bánnak itt vele, mint a hímes tojással.

- Akkor hát minden rendben van - mondtam, továbbra sem nézve föl a tányéromból.

- Az nem érdekli a gróf urat, hogy én hogy vagyok? - kérdezte éles hangon. - Néhány nap leforgása alatt csúnyább lettem talán, mint a hét főbűn, hogy a gróf úr pillantásra sem méltat?

- Hát ide figyelj, kislányom - mondtam, s a fejem most már fölemelve, szemügyre vettem -, ha a hét főbűn olyan csinos volna, mint te, sorra követném el mind a hetet, reggeltől estig mást se tennék...

E szavakra odajött mellém és térdet hajtott, megfogta, majd meg is csókolta a kezem, s még ahhoz is volt mersze, hogy a fülembe suttogjon, és suttogása bizony nem maradt rám hatástalan.

- Gróf úr - kérdezte, miközben keble pihegve meg-megemelkedett -, mikor indul?

- Kora délután, ha lehetséges.

- Micsoda? Egyetlen éjszakát sem tölt itt?

- Nem. Sietős az utam.

- De legalább lepihen egy kicsit, mielőtt útnak indul?

- Félek, hogy nem lesz rá időm.

- Ó! Gróf úr! Ez nagyon szomorú!

De a teljes elérékenyülésre már nem maradt ideje, mert kettőt kopogtattak az ajtón. Jeannette egy szempillantás alatt fölegyenesedett. Mondtam, hogy "szabad!", s atyám lépett be, tetőtől talpig felöltözve. Sosem mutatkozott hiányos öltözékben senki előtt, még a személyzet előtt sem.

- Jeannette, kislányom - mondta -, hagyj minket magunkra.

Jeannette szemében szeretetteljes fény gyúlt ki, s nagyon mély meghajlás után távozott.

- Atyám - kérdeztem, miután becsuktam az ajtót mögöttem -, elégedett Jeannette-tel?

- Olyan elégedett vagyok, amilyen fiamuram is lehet, persze más vonatkozásban...

- Nem, nem, atyám, még semmi sem történt közöttünk.

- Ennek igazán örülök, fiam; nincs nagyobb élvezet, mint szándékosan megnyújtani a szomjúhozás idejét, amikor tudjuk, hogy egy kíváncsú gyümölcs a kezünk ügyében van.

Ezután jó erősen megölelgetett, s mindjárt a fia, a kis Julien de Siorac hogyléte felől érdeklődött.

- Amint szebbre fordul az idő, meglátogatom - ígérte. - Nem tudom, a korral jár-e, de újabban nehezen viselem a hideget és a ködöt.

- Mit nem mond, atyámuram? Hiszen az idő cseppet sem fog atyámon!

- Dehogynem fog. Csak fokozatosan, alig észrevehetően. Ugy vélem, ha már mindenképp meg kell öregednünk, öregedjünk lassan, s ha mondhatom, jó egészségben. La Barge hol van?

- A konyhában, ahol a szájával tojást fal, a szemével meg atyám szobalányait...

- Tehát okosan tölti az idejét. Hová indul, fiamuram, hogy a holmiját becsomagolja?

- Fleury en Bière-be, a bíborshoz, a király parancsára.

- Szívesebben veszem, hogy odamegy, mintha Fontainebleau-ba tartana. Valóságos darázs-fészekké vált az udvar!

- Sajnos két-három darázs már az én fejem körül is röpdös.

- Jobb lesz a könyvtárszobában beszélgetnünk. La Surie nagy tüzet rakatott, s milyen kellemes lesz ott látni is, hallani is fiamuramat!

- Öcsémuram - mondta nyomban La Surie, amint beléptem a könyvtárszobába, ahol már lobogott a tűz, amit nézni is igen kellemes volt, s még kellemesebb a melegét érezni -, öcsémuram gondterheltnak látszik. A tekintetéből ezúttal hiányzik a megszokott vidám, élénk és mohó csillogás, ami általában elárulja, hogy habzsolja az életet. Öcsém, mondjon el mindent őszintén! Hol böki a bökö?

Ez a "böki a bökö" azon giochi di parole [szójátékok. (olasz)] egyike volt, melyeket La Surie szívesen alkalmazott beszédfordulatként. Mosolyogtam magamban ezen az ártatlan szenvedélyen, de La Surie máris hosszan, hevesen megölelt, anélkül - amint az szintén szokása volt -, hogy válaszomat megvárta volna, s amikor végül elengedett, egy könnycseppel láttam barna szeme sarkában, miközben kék szemében, amely sohasem tükrözte gazdája felindultságát, most sem láttam nyomát semmiféle érzelemnek; márpedig La Surie, kora, tapasztaltsága és lelkiereje ellenére gyakran elérzékenyült, s éppoly gyakran vált a szenvedélyes harag prédájává is.

A tűz előtt három karosszék állt hívogatón. Elsőként atyám ült le, utána én, és végül La Surie, majd egyazon mozdulattal nyújtottuk csizmás lábunkat a tűz melege felé. Csönd támadt, s én belefogtam elbeszélésembe: beszámoltam a József atyával való eszmecsseréről, igyekezvén rövidre fogni mondókámat, hiszen még nem tudtam, mi közismert már a kapucinus szavaiból, s mi az, amiről egyelőre csak a király és a tanácsadói tudnak. Míg beszéltem, figyeltem atyám arcát, elárul-e valami meglepetést, ami arra sarkallt volna, hogy még rövidebbre fogjam beszámolómat. De semmiféle meglepetést sem sikerült leolvasnom róla, amiből arra következtettem, hogy tud már a király öccsének házassága körüli bonyodalmakról és lázadásról fajult cselszövésekről, s talán csak a legutóbbi fejleményekről nem hallott még, amelyek már közvetlenül fenyegetik a bíborost és a királyt.

Amidőn mondandóm végére értem, atyám úgy nézett rám, mintha a gondolataimban akarna olvasni, s végül sötét voce szólalt meg:

- Önmagáról is mondhatna valamit, fiamuram, s kicsivel többet, mint amennyit ebből a gondosan megszürt beszámolómból megtudhattunk. Az imént említette, hogy kéthárom darázs már a kegyelmed feje körül röpköd. Miről van szó?

Előhúztam a zsebemből a névtelen levélkét, amit előző este csúsztattak be az ajtó alatt, s átnyújtottam neki. Ő, igen gondterhelten, elolvasta, majd továbbadta La Suriének, aki olvasás közben elsápadt haragjában, de felháborodásának ezúttal nem adott hangot.

- Így hát a félelmem sajnos beigazolódott - mondta végül atyám.

- Rossz előérzete volt, atyám?

- Úgy bizony! Mindig is úgy véltem, látva, milyen irányt vesznek az események, hogy az ördögi hufándlis szoknyák, meg a páváskodó korzikai mögött, aki azt reméli, hogy ha Lajos meghal, s Gastont megkoronázzák, ő lehet a királyság miniszterelnöke, más erők állnak, ugyanazok, amelyek a Richelieu-t és a királyt célba vevő fullánkossal árasztják el az országot. Ez a levélke, melyet becsúsztattak az ajtója alatt, a Szent Liga stílusát, szellemét és erőszakosságát tükrözi, pontosabban azét a Ligáét, amely nem ártatja szentnek nevezni magát! Ezek az ájtatosok - Istennek hála, azért nem mind! - fanatikuskok, rágalmazók, gyilkosok. Megölték III. Henriket, mert szövetekezett IV. Henrikkel, tehát eretnek. S megölték a mi Henrikünket is, mert a Habsburgok elleni háborúban protestáns országokkal kötött szövetséget. S erkölcsi aggályok nélkül végeznének Lajossal is, hogy megbüntessék, amiért Val Tellinánál le merte győzni a pápa katonáit. S főként a Habsburggal szembeni következetes politikájáért. - Csakhogy a mi Lajosunkat nem olyan könnyű meggyilkolni, mint a két Henriket - jegyeztem meg. - Lajos gyanakvó, nem enged bárkit a közelébe, s mindig sokan vannak körülötte. Tudják-e, hogy tegnap hatszáz embert rendelt Fontainebleau-ba?

- Ezt én is hallottam - mondta atyám -, a bíborosra viszont senki sem vigyáz, s ő nem is akarja, hogy testőrök hada kísérje, bárhová megy is.

- Talán arra számít - vetette közbe La Surie -, hogy papi öltözéke megvédelmezi.

- Ha arra számít, nagyon téved! - kiáltotta atyám. - III. Henrik, miután kivégeztette Guise herceget, két alabárdosának megparancsolta, hogy végezzenek Guise bíborossal is, s ők nyomban engedelmeskedtek...

- Azt viszont már csak az ördög tudja, hogy engem, aki csupán kis kerék vagyok a nagy gépezetben, miért fenyegetnek hirtelen!

- Egyszerűen azért, mert fiamuram a király hű szolgája. A meggyilkolásával példát statuálnának. A Liga-pártiak a megfélemlítés eszközével éltek akkor is, amikor a véres kezű "Tizenhatok" [Tizenhatok egyfajta "Népjóléti bizottság" volt (amint később mondták), amely rettegésben tartotta Párizst] uralkodtak

Párizsban. A Szent Liga mindenhatósága idején egymás után két merényletet is sikerült ép bőrrel megúsznom, de csak azért, mert álnéven bujkáltam, egy posztókereskedő elnyűtt ruháját magamra öltvén. Fiamuram, ezután résen kell lennie.

- De hogyan?

- Sose mozduljon ki erős kíséret nélkül. S a kardon kívül két töltött pisztolyt is vigyen mindig magával. Ha lóháton közlekedik Párizs utcáin, figyelje az ablakokat. Emlékezzék rá, hogy Colignyt is, aki a spanyolokkal szembeni ellenállás élharcosa s legfőbb szószólója volt, egy ablakból lőtték le, a Medici parancsára. Hány svájci szokta kísérni, ha Orbieu-be megy?

- Egy tucát.

- Milyen fegyverük van?

- Mindnél van kanócpuska, kard, s egy pisztoly a nyeregtáskában.

- Lándzsa is kellene, olyan, amit a ló oldala mellett rögzítenek. Az esetleges támadók kardcsattogására a lándzsa a legjobb felelet.

- Úgy vélem - szólalt meg La Surie -, tizenkét svájci nem elegendő. Ha kelepce várja valahol az országúton, legalább kétszer annyi emberre van szüksége, hogy kiverelkedje magát belőle.

E szám hallatán felkiáltottam.

- Huszonnégy svájci? Kész anyagi összeomlás!

- Az élet többet ér, mint a pénz! - mondta nyomatékkal atyám. - Gondoljon a bíborosra is, aki ugyan nem akar testőrséget, de annak azért bizonyára örülne, ha fiamuram erős kísérettel érkeznek meg hozzá Fleury en Biérebe. S ha ez a kíséret a bíborost is védelmezi, Schomberg nyilván megtéríti a kiadásait...

- Öcsém - vette át a szót La Surie -, a hintáját is meg kell erősíteni, oly módon, hogy az ajtókat belülről tölgyfa burkolattal látják el, amin csak egy keskeny rést hagynak, hogy kilásson, s főleg kilőhessen.

- Es ki végezné el ezt a munkát? - kérdeztem.

- Lachaise - válaszolta atyám. - Nagyon ügyesen fúr-farag. De ehhez a munkához legalább egy napra lesz szüksége. Így hát fiamuram csak holnap reggel indulhat útnak. Mindamellett ma reggel látogasson el a Louvre-ba, s néhány emberrel közölje, hogy ma délután indul Fleury en Bière-be. Ha csapdát akarnának állítani kegyelmednek, s valakit jó előre kiküldenek az útra, az illetőt valószínűleg kimeríti a hiábavaló várakozás, s nem lesz hajlandó még egy teljes napon át lesben állni...

- Rendben van! Így fogok tenni - jelentettem ki kissé izgatottan (mert a végsőkéig felizgatott ez a téma). Elküldene, atyám, egy kis lótifuti gyereket azért az emberért, akinél svájci kísézőket lehet bérelni, hogy tizenegy órára jöjjön ide az újabbak szerződteséről tárgyalni?

Lachaise-nek szüksége volt a hintómra a javítások miatt, így hát atyám kölcsönadta a sajátját, s ragaszkodott hozzá, hogy La Surie-vel együtt elkísérjen. Poussevent volt a kocsis, mellette pedig ott ült Pisseboeuf; mindkettő lábánál megtöltött muskéták. Kiszakítottam La Barge-t a szobalányok köréből, de nem akartam beavatni a titokba a kis fecsegőt, inkább azt mondtam neki, illetlenség volna, ha búcsú nélkül válna el de Lorgnes kisasszonytól, öfelsége, az anyakirályné lábápolójától, ugyanis - tettem hozzá

-, még ma délután elhagyjuk Párizst. Az említett leányka, akiért La Barge bolondult, üde, eleven kis teremtes volt, aki funkciójából fakadóan a világon mindenkit ismert. Atyám, La Surie és én is két-két töltött pisztolyt rejtettünk a zekénk alá, La Barge-ra azonban nem mertem fegyvert bízni. Nem a bátorsága hiányzott a fegyverviseléshez, hanem az óvatossága. Nem is hoztam volna magammal, ha nem veszem biztosra, hogy amint Lorgnes kisasszony megtudja tőle, hogy mindjárt ebéd után elindulunk Fleury en Bière-be, elismétli a hírt urbi et orbi. Amíg La Barge a kisasszonyt kereste fel -, a leghatározottabban megparancsoltam neki, hogy fél órán belül végezzen -, én elmentem Charpentier-hez, s azt mondtam neki, hogyha szeretne velem jönni a bíboroshoz Fleury en Bière-be, csomagoljon össze gyorsan, s egy órán belül legyen a lakosztályomban, mert délután indulunk.

Ezután megbizonyosodhattam róla, milyen iszonyatos sebességgel terjednek a hírek a Louvre-ban: elég két-három beavatott, s az újság szájról szájra járva pillanatok alatt mindenkihez eljut. Ugyanis alig félórával azután, hogy az anyakirályné lábápolója, valamint Charpentier tudomást szerzett az utazásomról, találkoztam Bassompierre-rel a Louvre II. Henrik-lépcsőjén, s miután inkább zavart, mint barátságos képpel üdvözölt (kapcsolatunk fagyos lett, amióta összezőrdültem Conti hercegnével), megjegyezte:

- Úgy hallom, délután indul Fleury en Bière-be. Igaz a hír?

- Igaz.

Ekkor Bassompierre lopva körülnézett, azután közelebb lépett hozzám, s a fülembe súgta:

- Nem örülök neki. Azt beszélik, arrafelé útonállók fosztogatnak. Vigyázzon magára...

Ezután pedig minden további udvariaskodás nélkül hátat fordított és eltűnt. Először éreztem úgy, hogy

valóban veszély fenyeget, hiszen Bassompierre meglehetősen nyíltsággal - az "útonálló" szóval - utalt rá figyelmeztetésképpen. Izzadt a hónaljам, s az izzadság a hátamon is végigfolyt, a lábam remegett. De rosszullétem egy pillanatig tartott csupán. Sietős léptekkel visszatértem lakosztályomba, ahol ott találtam atyámat és La Surie-t, s mindjárt be is számoltam nekik a Bassompierre-rel folytatott rövid, de sokatmondó beszélgetésről. Az esetet jobban végiggondolva, leginkább Bassompierre zavart arckifejezése keserített el: mintha vétkesnek érezte volna magát, hogy klánját s hitvesét elárulva suttogva figyelmeztetett a veszélyre. Nyilvánvaló volt, hogy nehezen hozta meg ezt az áldozatot barátságunkért, s az is kiderült, mily erősen behálózta, természetesen Conti hercegnén keresztül, Chevreuse hercegné. S már nem csupán közéjük tartozott, hanem azok közé is, akik összeesküvést szőttek a bíboros és a király ellen. Eszembe jutott, hogy a királyi tanácsban egyszer, de talán kétszer is, igen arcátlannak mutatkozott őfelsége irányában, s mindig Richelieu-nek kellett közbelépnie, nehogy az ügy elmérgesedjék. Mindebből azt a következtetést vontam le, hogy Bassompierre immár teljesen az életét uraló hufándlis szoknyák uszályába került, s ez annál is inkább bántott, mert minden oka meg lett volna, hogy hálás legyen őfelségének, aki 1622-ben Franciaország marsalljává tette, s többször is őt küldte követként az ország szempontjából igen nagy jelentőségű tárgyalásokra, ezzel is kifejezésre juttatva, mily nagyra értékeli a tehetségét.

Amint visszaérkeztünk a Champ Fleur-i utcába, félrevontam La Barge-t és Charpentier-t, s elárultam nekik, hogy biztonsági okokból csak másnap indulunk, valamint utasítottam őket, hogy semmiképpen se hagyják el atyám házát, indulásunkig az orrukát se dugják ki. Gondterhelt arcom láttán mindenbe beleegyeztek, s akkor megkértem Franzot, mutassa meg nekik azokat a szobákat, ahol kedvükre eltölthetik az idejüket, illetve tetszésük szerint csatlakozhatnak hozzánk a könyvtárszobában.

Atyám Franzon keresztül az egész személyzetnek megparancsolta, hogy maradjon a házban, s biztonság okából belakoltatta a járműveknek szolgáló udvari nagykaput, valamint a Champ Fleur-i utcára nyíló gyalogos kijárót, de még a veteményeskert végében lévő kiskaput is. Azután megparancsolta Franznak, hogy rakjon nagy tüzet a szobámban, mivel éjszaka ott kell aludnom. Talán véletlenül, talán kajánságból, Franz Jeannette-et bízta meg a tűzrakással, akivel találkoztam is a palota meglehetősen sötét lépcsőjén, amint épp a tűzifát hozta kifulladásra, ám az erőlködés sem akadályozta meg benne, hogy olyan mosolyt s olyan pillantást küldjön felém, amitől felfénylettek a sötét falak, s akkor hirtelen az jutott eszembe, hogy ez a zaklatott világ, melyet szerettem volna nem elveszíteni holnap, a fegyverek zajában, mindig tartogat pillanatnyi aggodalmunkra valami igen kellemes ellenszert.

Mivel La Barge-nak és Charpentier-nek megengedtem, hogy a könyvtárszobában tartózkodjék, atyám úgy rendelkezett, hogy Hörnert, a felbérelhető svájciak parancsnokát az ő szobájába vezessék, ahol La Surie és jómagam is csatlakoztunk hozzá, Mariette pedig mindjárt hozott egy flaska bort, négy kupát s némi harapnivalót is, hiszen tizenegy óra elmúlt már, s minden bizonnyal csak délben ebédelhetünk. A svájciak parancsnoka, vagy amint fegyvertársai nevezték, "a kapitány", valóságos hústorony volt, több mint hat láb magas, s szélteben akár egy szekrény, úgyhogy a lépcsőfokok csak úgy nyikorogtak a léptei alatt. Ugyanakkor halkan és udvariasan beszélt, ami a vele való társalgást kellemessé tette.

- Gróf úr - mondta, miután végighallgatott -, ha jól értem, Fleury en Bière-be tartva tizenkettőtől huszonnégyre kívánja növelni katonai kísérete létszámát. Vagyis ezt az utat veszélyesebbnek ítéli a Montfort l'Amaury-ba vezető útnál.

- Hogy egészen őszinte legyek, igen.

- Nem tekint túl tolaakodónak, gróf úr, ha megkérdezem, kiknek a támadásától tart?

Kérdő pillantást vetettem atyámra és La Surie-re.

- Fiam - kérdezte atyám -, megengedné, hogy én válaszoljak kegyelmed helyett? Így ha a válaszom indiszkrét volna, nem fiamuramat terheli a felelősség.

- Válaszoljon hát, atyám - mondtam mosolyogva.

- Kapitány úr - kezdte ekkor Siorac márki -, Orbieu grófja nemesemberek, esetleg katonák támadásától is tart, akik azonban nem őfelsége katonái. Azt is mondhatnám, hogy ha kelepcébe esnénk, számíthatnánk a király közelben tartózkodó katonáinak a segítségére.

- Nagyon köszönöm, márki úr - mondta erre Hörner, egész felsőtestét meghajtva. - Nagy megkönnyebbülésemre szolgált a válasza. Mivel Franciaország királyának vendégszeretetéet élvezem itt, sehol és semmi esetben sem harcolnék a katonái ellen.

- Fogadalma a becsületére válik, kapitány úr - mondtam. - A rendelkezésemre tud bocsátani holnap hajnalra huszonnégy svájcit?

- Harmincat is - mondta Hörner -, és ha szabad valamit tanácsolnom, gróf úr - fordult hozzám -, ennyit fogadjon fel.

- Miért?
- Ellenségei tudják, hogy általában tizenkét fős kísérettel utazik?
- Nagyon valószínű.
- Ebben az esetben nyilván háromszor annyi emberrel készülnek gróf uramra támadni, hogy a főlényük elsőprő legyen.
- Ez ésszerűnek hangzik, kapitány úr - jegyezte meg atyám.
- Akkor hát harminc embert kérek kegyelmedtől, kapitány úr, olyan összegért, amelyet kegyelmed szab meg.
- Hogy egy tucat svájciért mennyit kérek, már tudja, gróf úr, a holnapi kíséret ennek a kétszeresébe fog kerülni.
- De hiszen így megrövidíti magát, kapitány úr! Nem számít fel semmit azért a hat főért, ami a harmincból még hibádzik!
- A megállapodásunknak egy pontját még nem említettem, gróf úr. Mint tudja, mi, svájciak katolikusok vagyunk, s én azt kérem, ha néhányan meghalnának közülünk, a kegyelmed költségén temessék el őket keresztény földbe.
- Így lesz.

Jobban belegondolva elszorult a szívem ama felismerésre, hogy a szegénység elűzte ezeket az embereket a svájci hegyek közül, s most arra kényszerülnek, hogy a hazájuktól távol harcoljanak, talán meg is haljanak, s mindezt csak azért, hogy megkeressék a betevő falatot.

- Kapitány úr - szólalt meg atyám -, jómagam orvosdoktor vagyok, a montpellier-i egyetem neveltje, és ha a fiam, Orbieu grófja beleegyezik, én is ott leszek, hogy elsősegélyben részesíthessem a sebesülteket.
- Atyámuram javaslata meglep - válaszoltam kissé ridegen. - Eszembe sem jutott arra kérni, hogy tartson velem.

- Uraim - szólt közbe Hömer nyugodt, halk hangon -, ezt a kérdést már nélkülöm, négy szemközt vitassák meg. Annyit azonban hadd mondjak, gróf úr, hogy egy nagytiszteletű orvosdoktor jelenléte igencsak megnyugtatólag hatna az embereimre, akik gyakran láttak már sebesülteket csak azért meghalni, mert nem volt, aki elsősegélyben részesítse őket.

- Fontolóra veszem atyám ajánlatát.

Ezután a fegyverekről kezdtem beszélni Hörnerrel. Azonnal hozzájárult, hogy a muskétán és a két pisztolyon kívül minden egyes svájcínál lándzsa is legyen.

- Néhány harci petárdát is hozok magammal - tette még hozzá. - Ha eltorlaszolja az utat, néhány harci petárdával - azzal a fajtával, amivel az ostromlott városok kapuit szokták berobbantani - könnyűszerrel lerombolhatjuk az utakadályt, s a levegőbe röpíthetjük azokat is, akik mögötte rejtőznek, hogy tüzet nyissanak kegyelmedre.

- Ez nagyon jó ötlet. És ha a csatában mi győzünk, milyen részt kíván a zsákmányból, kapitány úr? Hörnert láthatólag meglepte, hogy egy magamfajta úr nem hagyja a háznagyára az ilyen jellegű részletek megtárgyalását. Én azonban fontosnak tartottam, hogy e téren is megállapodjunk, mert élénken élt még emlékezetemben, milyen túlzott követelésekkel álltak elő a parasztjaim a német zsoldosok támadása után, s szerettem volna elejét venni az esetleges összetűzés utáni vitának.

- Nos hát, gróf úr, ez igen egyszerű: a lovak kegyelmeteket illetik, a fegyverek és a ruhák pedig minket. De szeretném felhívni a figyelmét, gróf úr, hogy ellentétben a nemesurakkal, akik a csatában igyekeznek megkímélni a lovak életét, mi másként járunk el. Nem mintha nem szeretnénk a lovakat, kiváltképp a sajátunkat, de azokat az állatokat, melyeken támadóink ülnek, ellenségnek tekintjük. Annál is inkább, mert egy ló nélkül maradt lovas olyan, mint egy tengerész a tájolója nélkül: azon nyomban elveszíti harci kedvét.

- Ha jól értem - szólt közbe atyám -, az önök zsákmánya a fegyver és a ruházat, a miénk meg a sok döglött ló.

Szellemes mondása hangos nevetésre fakasztott, de Hörnert is, aki kedves fickó volt, s ráadásul olyan, aki engedni is tud, ha muszáj, amint ez hamarosan kiderült.

- Gróf úr, ha nem érik be a lovakkal, legyen a kegyelmeteké a ruházat, s a miénk a fegyver.

- Rendben van, elfogadjuk a ruházatot - mondta atyám.

- Kezet rá! - jelentettem ki azon nyomban, érezvén, hogy atyám csak azért nem választotta nyomban és nyíltan a ruházatot, mert nem akarta, hogy olyan színben tűnjünk fel, mint az útonálló, akik lehúzzák a ruhát a halottakról.

Az olvasó talán úgy találja, hogy eme alkudozás során előre ittunk a medve bőrére. De ilyesfajta alkudozásra mindig sor került, ha valaki svájciakat fogadott fel.

- Gróf úr - folytatta Hörner -, hogyan kívánja, hány órára legyünk itt holnap reggel?

- Hajnali négyre.

- Akkor hát tizenkét svájccal magam is itt leszek ebben az időben.

- Csak tizenkettővel?

- Ha a márkí úr palotáját figyelik, amint az valószínű, jobb, ha azt hiszik, csak a szokásos létszámú kísérettel indult útnak. A többi svájci majd a Bucci-kapunál várja.

- Miért épp a Bucci-kapunál?

- Mert azt biztosan nem figyelik: a gróf úr ellensége nem számít rá, hogy Fontainebleau felé ezen a kapun át távozik. És még valamit, gróf úr, ha megengedi. A hintáját ezúttal nem vezetheti a saját kocsisa. Két emberünknek kell a bakon ülnie, mert ha összetűzésre kerül a sor, a kocsis van kitéve a legnagyobb veszélynek, ráadásul neki kell a bak magasából a harci petárdákat is az úttorlaszra dobni.

- De a kegyelmed embere ért-e a lovakhoz?

- Nagyon is, gróf úr: ez az eredeti mestersége.

Atyám, nyilván, mert már nagyon éhes volt, meginvitálta Hörnert is ebédre. A kapitány azonban udvariasan elhárította a meghívást, mondván, hogy sok dolgot ad neki délutánra az emberek és a fegyverek összegyűjtése.

Atyám, hogy kifejezze nagyrabecsülését, amit Hörnernek a megbeszélés során sikerült kivívnia, csöngetett Franzért, s arra utasította, hogy kísérje a kapitányt egészen a gyalogos kijáráig. Azután belépett előtűnk a könyvtárszobába, melyet ugyanebben a pillanatban hagyott el La Barge és Charpentier, akik atyám utasítása szerint már tizenegy órakor megebédeltek.

La Surie zárkózott és bánatos képpel egy pillantást vetett az órájára, s megállapította, hogy dél van - az órák valóban el is ütötték a delet -, s hogy először fordul elő ilyen eset, amikor is csak déli tizenkét órakor fogyasztják el azt, amit atyám, Siorac márkí "déli éteknek" nevezett. E fagyos hangon tett megjegyzés után visszahúzódott, mint a csiga a házába, s az ebéd végeztéig szavát sem lehetett hallani.

Ezután megjelent a terebélyes és pergő nyelvű Mariette, s míg a sültet az asztalra helyezte, keserűen panaszkodott az urára, Caboche-ra, aki agyafúrt módon kétszer is belekóstolt az ételbe, mondván, hogy csak ellenőrizni akarja, nem égett-e meg a hús. Szavai azonban süket fülekre találtak, amiből megértette, hogy gazdái most nincsenek tréfás kedvükben, így hát kiment a szobából, bár továbbra is morgolódott, de már csak halkán, hogy szavai értelmét nem is tudtuk kivenni.

- Atyámuram - mondtam ekkor kissé kényszeredetten -, kegyelmed a legjobb apa a világon, de most mégis rám erőszakolta a saját akaratát: eszem ágában sem volt belerángatni atyámat egy olyan ügybe, amely egyedül csak rám tartozik, s egy olyan kalandba, melynek során szerettem volna egyedül állni a sarat s próbára tenni magamat. De azok után, amiket Hörnernek mondott, felcsillantva előtte a reményt, hogy egy tanult orvosdoktor áll majd, ha a szükség úgy hozza, a sebesültek rendelkezésére, már nem kérhetem meg, hogy változtassa meg döntését, bárha ez a döntés korántsem egyezik az én szándékaimmal.

Atyám persze mindjárt készen állt a válasszal:

- Fiamuram - mondta -, én letettem a hippokratészi esküt. Vagyis ünnepélyesen megfogadtam, hogy ápolni fogom a betegeket és a sebesülteket. Hát épp olyankor szegjem meg eskümet, amikor ez a sebesült kegyelmed is lehet, hogy azután örökké gyötörjön a lelkifurdalás, amiért hagytam meghalni, holott ha azonnali segélyben részesítem, megmenthettem volna?...

Erre nem volt mit felelnem, mert apám érvelése amilyen agyafúrt, olyan cáfolhatatlan is volt. Föl is álltam, s engedélyt kértem a távozásra, azzal, hogy pihenni szeretnék. De mielőtt kiléptem volna az ajtón, visszafordultam, s kilőttem atyám felé egy parthusi nyilat, amely nem volt ugyan túl hegyes, de az elevenébe talált:

- Atyámuram - mondtam -, az én meggyőzésemre nem sok energiát fordított, de félek, annál nagyobb erőfeszítésbe fog kerülni, amíg La Surie urat meggyőzi, hogy maradjon itt, vigyázzon a házra, a személyzetre és atyámuram vagyonára...

Ezzel távoztam, s a szobámhoz érve csendben benyitottam: ott találtam Jeannette-et, egy zsámolyon ülve, a kandalló előtt. Nem hallotta meg, hogy beléptem. Félig háttal ült nekem, "elfordult arcúval", amit oly ihletetten festett meg Tiziano is a Pesaro-Madonná-n, valószínűleg mert titokzatosabbnak találta az egyszerű oldalnézetnél. Jeannette két kezét illedelmesen összekulcsolta a térdén, s ez valamiféle áhítattal itatta át alakját. Szoknyája szűzies redőkben hullt alá, s a földet súrolta; úgy festett, mint egy római Vesta-szűz, aki öröködik, nehogy a szent tűz kialudjék. Betoltam a reteszt: a zajra összerezzent, felém fordította a fejét, azután fölállt, s olyan tekintettel sietett felém, amely miatt az ókori Rómában azonnal elevenen eltemették volna. [Az antik Rómában ezzel a szörnyű halálennel sújtották azokat a

Vesta-szüzeket, akik megszegték szüzességi fogadalmukat. (Pierre Emmanuel megjegyzése.)]

- Jeannette-em - mondtam neki, miközben két kezem a vállára téve kissé eltoltam magamtól -, mit keresel te itt? Jó két órája is van már annak, hogy találkoztam veled, amint épp a tűzfát hoztad. És még mindig itt vagy!

- Gróf úr, Franz azt mondta, rakjak tüzet, azután vigyázzak, ki ne aludjon: mint jó szobalányhoz illik, engedelmeskedtem a háznagy utasításának. Így most a gróf urat kellemesen meleg szoba várja, s a takarók alatt az ágymelegítő. Levetköztethetem, gróf úr?

- Levetköztethetsz. De mondd csak, Jeannette, nem volt nagyon unalmas hosszú órákon át üldögned a tűz előtt?

- Cseppet sem, gróf úr. Álmodoztam. És töprengtem.

- Nocsak! Töprengtél? És min? Árudd el nekem!

- Hát például azon...

Nem folytatta.

- Nem szeretném, ha a gróf úr szemtelennek tartana.

- Mondd csak! Mondd csak! Most az egyszer megengedem.

- Hát... például azon töprengtem, hogy a gróf úr pihenője mozgalmas lesz-e vagy rest.

Harsány nevetésre fakasztott ez a mondat, amit szellemesnek s egyben igen ravasznak is találtam.

Becsúsztam a takarók közé, de még mindig nevettem, azután, a nevetést legyűrve, megkérdeztem:

- Hát ezen töprengtél?

- Engedelmével, gróf úr, ezen.

- Hogy a pihenőm mozgalmas lesz-e vagy rest? Ez valóban súlyos probléma, Jeannette, egyike a legkomolyabbaknak, amely, ha jobban belegondolok, erkölcsi és metafizikai síkra is emelkedhet.

- Bocsásson meg, gróf úr, de én nem értek semmiféle metamuzsikához! Azt viszont tudom, hogy az eltelt két óra alatt próbáltam elgondolni, hogy jót vagy rosszat hoz-e az nekem, ha teljesül, amit szeretnék.

- Ezt csak úgy tudhatod meg, ha kipróbálsz.

- Persze, gróf úr, bárcsak kipróbálhatnám!

- Akkor hát gyere ide mellém, leánykám! A szobában jó meleg van. Az ajtó bezárva. Húzd be a függönyöket.

Atyám iránti tegnapi ingerültségemet immár félretéve, barátságos arccal csatlakoztam Siorac márkihoz, amikor pirkadatkor útnak indultunk, s ő sem említette egy szóval sem előző napi összezőrdülésünket. Kétségtelenül nagy segítséget jelentett, hogy velünk tartott, úgy is, mint orvos, s úgy is, mint fegyverforgatásban jártas ember, hiszen titkos küldetése idején, III. Henrik és IV. Henrik szolgálatában is alkalmá volt kitanulni, miként kerülhetők el a kelepcek s háríthatók el a váratlan támadások. Nem volt híján sem a leleményességnek, sem a bátorságnak.

Induláskor mélységes csönd honolt a hintóban, amely a lelkünket is kirázta Párizs hepehupás kövezetén. Atyám és én elégedetten szemléltük Lachaise keze munkáját, az ablakokat és a két ajtót fedő vastag faburkolatot. Az ablakok faborításán, felül, volt egy vízszintesen futó, keskeny lőrés, melyen át - ha az ablakot leengedtük - pisztollyal lőhettünk azokra az esetleges támadókra, akik hintónkat szándékoznak céltáblául használni.

Charpentier azért hallgatott, mert a bíboros társaságában megszokta, hogy ne sokat fecsegen, La Barge meg azért, mert félt, hogy letorkolom. De szó, ami szó, a belülről bedeszkázott ajtók és ablakok, meg atyám mellett az ülésen a hat pisztoly s mindaz, ami a megtöltéséhez szükséges, elég meghökkentő látványt nyújtott, s egy La Barge-nál kevésbé kíváncsi embert is kérdésekre ösztökélt volna. Nem is bírta a tejelesszájú túl soká.

- Gróf úr - szólalt meg -, megkérdezhetem...

Nem fejezhette be a mondatot. Apám olyan villámzó tekintetet vetett a szerencsétlenre, hogy ha nem a hintó, hanem a föld van alatta, biztosan elnyeli.

- Fiamuram - jegyezte meg Siorac márki -, ez a fiatalember igen neveletlen. Bízva a gondjaimra két hétre, s én majd ostorral és cséphadaróval móresre tanítom, ha mégannyira nemesember is.

- Uramatyám - válaszoltam erre -, ha La Barge úr e veszélyes utunkról megtérve sem változtat a viselkedésén, kegyelmedre bízom a nevelését.

A "veszélyes" szóra Charpentier felkapta a fejét, de izgatottsága csak egy pillanatig tartott. Már le is hunyta megint a szemét, s úgy tett, mintha aludnék. Ekkor elhatároztam, hogy felvilágosítom a dolgok állásáról, hiszen ő is közénk tartozik.

- Charpentier úr - mondtam -, elképzelhető, hogy a Fleury en Bière-be vezető úton összeütközésre kerül

sor köztünk és néhány bűnöző között, akik a király és a bíboros ellenségei, s elrettentésül szeretnék legelőbb is a királynak egy hűséges szolgáját megölni.

- Már akkor gyanítottam, hogy erről van szó, amikor az indulást elhalasztották - közölte Charpentier rezzenéstelen arccal. - Gróf úr - folytatta azután -, a karddal nemigen tudok bánni, de ha bármi más módon a segítségére lehetek, számíthat rám.

- Tudja, miként kell egy pisztolyt megtölteni, Charpentier úr?

- Tudom, gróf úr. Párizsban születtem, a mi jó városunkban, ahol reggelente, amint jól tudjuk, tizenöt-husz holttest fekszik mindig a kövezeten: ezeket a derék embereket hajnali két órakor gyilkolják meg, amikor a lámpák kialszanak. De még olyankor is veszélyes odakint járni, ha égnek a lámpák. Ha későn térek haza, az út közepén megyek, majdnem a csatornaárokban, mindkét kezemben töltött pisztollyal, melyeket kabátom redői alá rejtek.

- És ha kettőnél többen vannak a támadók?

- Van három késem is, amelyeket a zekém alá rejtve hordok magamnál.

- És hogy használja őket?

- Elhajítom egyiket a másik után.

- Nocsak! Charpentier úr! Kegyelmed ért a késdobáláshoz? - kérdezte atyám.

Mindketten tudtuk La Surie-től, aki nyomorúsága éveiben szintén a késdobálás nagymestere volt, hogy ez a fegyvernem a csavargók sajátja.

- És három kés is van kegyelmednél egyszerre?

- Mindig, méghozzá a bíboros úr engedélyével.

Ebből, nem kis megkönnyebbülésemre, megértettem, hogy Charpentier Richelieu-nek nemcsak a titkára, hanem - titokban - a testőre is.

- Charpentier úr - jegyezte meg atyám mosolyogva -, ha nem volna olyan nyugodt és komoly ember, amilyen a beosztásához illik, arra gyanakodnék, hogy ifjúi éveiben utcagyerek volt.

- Az is voltam - válaszolta Charpentier, s szempillája sem rebbent. - És még ma is csavargó volnék, ha nem találkozom egy szerzetessel, aki a gondjaiba vett, s nemcsak a magaviseletemen javított, de írni, olvasni is megtanított, majd látva, milyen gyorsan és helyesen írok, beajánlott a bíboros úrhoz...

E szavak hallatán szemernyi kétségem sem volt afelől, ki az a szerzetes, akiről Charpentier beszél.

Egyedül József atya érthette el, hogy a bíboros a titkárává fogadjon egy hajdani csavargót, aki a párizsi utca fertőjében nőtt fel.

- Azt javasolom - mondtam -, hogy La Barge és Charpentier is töltsön meg egy-egy pisztolyt, hadd lássuk, melyikük végez előbb a feladattal. Uraim, készen állnak?

A versenyt La Barge nyerte meg, ha nem is tetemes előnnyel. Örültem, hogy így történt, mert atyám goromba szavai láthatólag nagyon rosszulestek szegénynek. Egy szót sem szólt, mert a dorgálás óta ki sem merte nyitni a száját, de nyilvánvalóan jobb szeretett volna ő is löni, ha támadás ér minket, nem pedig csak a pisztolyokat tölteni, mint Charpentier, aki végül is csak polgári származék. Atyám és én azonban, anélkül hogy összebeszéltünk volna, egyetértettünk abban, hogy a legjobb lesz, ha csak mi ketten lövünk, La Barge és Charpentier pedig eközben villámgyorsan újratölti a pisztolyokat, hogy mi viszonylag folyamatosan adhassuk le a lövéseket.

Amikor túljutottunk a Bucci-kapun, a hintó egy rekedt hangon kiadott parancsszóra megállt, s megzörgették az ajtónkat. Leengedtem az ablakot, s egy óvatos pillantást vetettem kifelé a lőrésen át: Hörner állt a hintó mellett, lámpással a kezében.

- Gróf úr - mondta, halkán és nyugodtan -, a kíséret második fele is megérkezett, teljes létszámban és pontos időben. Harmincan vagyunk tehát, magamat, a márkí urat, gróf uramat és a kegyelmed fegyvernökét nem számítva. (Észrevettem, hogy Charpentier-t nem említi. Hörner szemében egy pap nem számított.) Most átvágunk a Saint-Germain negyeden, azután délnek tartunk, a longjumeau-i út felé. Gróf úr, eldöntötte már, hol tartunk pihenőt, ahol a lovakat elláthatjuk?

- Ormoyra gondoltam, ha van vendégfogadója.

- Van, gróf úr, méghozzá igen jó.

- Akkor hát Ormoyban állunk meg.

Hörner elbúcsúzott, én felhúztam az ablakot, a hintó újból nekilódult, s nagy sebességgel keresztülrobogtunk a hírhedt Saint-Germain negyeden, amely igencsak rossz hírű, tele zsidóval, bűntanyával, szajhával és gazfickóval. A kíséret túl nagy létszámú volt ahhoz, hogy ezeknek a semmirekellőknek a támadásától tartanunk kellett volna, de azért néhány mocskos, sértő szót odakialtottak nekünk, amiért zavarni mertük az álmukat. Még egy virágcserepet is ledobtak az egyik ablakból a hintó tetejére, annyira fölháborodott valamelyik zsidó, hogy a hintó zörgése nem hagyja

aludni.

- Sir - mondtam atyámnak, angolul, hogy útitársaink ne értsék szavaimat -, do you think those boards on the windows, thick as they are, can stop a bullet?

- The might, if the shot is not fired at close quarters. They are quite a comfort anyway. [Gondolja, hogy az ablakot fedő deszkákon fennakad a golyó? - Talán, ha a lövést nem túl közelről adják le. De mindenestre nagyon megnyugtatóak. (angol)]

És mivel az angol nyelvű társalgás láthatólag zavarba ejtette útitársainkat, atyám franciául még hozzátette:

- Bizonyára észrevette, hogy Hörner, Ormoyról szólva, csak a lovak ellátásáról tett említést, az emberekről szót sem ejtett.

- Ez a credó-ja része - mondtam nevetve. - Ezt ismétli mindig, amikor valahol megállunk: "Előbb az állatok, csak utána az emberek!"

- Harc közben mégis lelkifurdalás nélkül kész megölni ugyanezeket az állatokat, ha szerencsétlenségükre a másik táborhoz tartoznak.

- Apámuram megölné egy lovat, ha az ellensége ülne rajta?

- Az attól függ. Ha a lovas, aki célba vett, közel van hozzám, őrá lőnék. De ha messze van, s oldalt fordulva, akkor a combjára céloznék, arra gondolván, hogy ha őt nem is találom el, eltalálom a lovat, amely a földre rogyva kiveti nyergéből a lovasát. A ló, akár tetszik, akár nem, az ellenség szövetségese, s ezért nem mindig kímélhetjük meg az életét.

Ormoynban tehát "ellátták" a lovakat, méghozzá a szó minden értelmében. A svájciak először is lecsutakolták őket, s ugyanezt tette La Barge is a mi felnyergelt lovainkkal, melyeket atyám és én mindig magunkkal vittünk, valahányszor hintóban utaztunk, hogy akkor se kelljen egy helyben vesztegelnünk, ha a hintó tengelye vagy kereke eltörne.

A két svájci kocsis (azért voltak ketten, hogy egyikük átvehesse a másik helyét, ha az elesnék a harcban) engedélyt kapott a fogadósnétól, hogy a hintónkat elrejthessék, oly módon, hogy az országúton közlekedők ne láthassák az ajtókon a címeremet, azután kifogták a hat lovat, s őket is lecsutakolták.

Az "ellátás" természetesen az itatással folytatódott. A svájciak tömérdek vödört rakodtak ki a ponyvával letakart szekérről, s mindet színültig töltötték a kútnál. Közelebb léptem, hogy végignézzem az itatást, amelynek látványával sosem tudtam betelni. Számomra valóságos csoda volt - és ma is az - látni, amint a lovak szinte az egész pófájukat belemerítik a teli vödörbe, s azután a legkisebb zajt sem csapva isszák ki a vizet, úgy, hogy az ivásra csak a meglepő gyorsasággal süllyedő vízszintből következtethetünk. Gyermekkoromban gyakran eljátszottam a gondolattal, hogy magam is lóvá változom, s éppoly nagy gyönyörűséggel nyelem a friss vizet hatalmas bendőmben, mint ők.

A folyékony táplálék után a szilárd következett: ugyanarról a szekérről, ahonnan a vödörket is lerakodták az imént, s ahol a hintónk pótkerekei és póttengelyei is helyet kaptak, a svájciak most zabbal teli kis zsákokat vettek le, melyeket a lovak nyakába akasztottak, két szíjjal és egy csomóval rögzítve az állatok füle mögött. Az abrakoltatást is elbűvölőnek találtam, különösen az tetszett, amikor a zab már annyira fogytán volt, hogy a ló nem tudott hozzáférni, s ilyenkor a fejét egy ügyes mozdulattal hátravetve rázta magához közelebb a zsák alján lévő zabot. Amikor a lakoma véget ért (mert a lovak számára minden bizonnyal az volt), Hörner kedvéért a fogadósné megengedte (s láthatólag bármit megtett volna a kedvéért), hogy a lovaink bemehessenek egy elkerített nagy rétre, s ily módon egy kis zöld csemegével is kiegészíthessék az abrakot, vagy egy tucat tehén társaságában, melyeket éppúgy zavart az idegenek megjelenése, mint lovainkat az ő jelenlétük. "Ki tudja - tűnődött atyám -, talán ha mi is növényevők volnánk, szintén ilyen szelídek lehetnénk."

A fogadóba lépve kellemes illat ütötte meg az orromat, s nem volt nehéz kitalálnom, hogy már a mi számunkra sülnék a tyúkok. A konyhába lépve meg is pillantottam őket: két sorban sorakoztak a nyárson, egy hatalmas tűzhely előtt. Pokoli meleg volt idebent, így hát visszamentem a fogadó nagyszobájába, ahol a szép fogadósné épp sonkát szeletelt, hogy azzal csillapítsa némiképp az éhségünket, amíg a tyúkok megsülnek. Nagydarab asszony volt, majd kicsattant az életerőtől, blúzának ujját könyékig föltúrte, s így láthatóvá vált rózsaszín karja, melyen megfeszültek az izmok, valahányszor a késre nehezedett. Éppoly étvágygerjesztőnek találtam, mint a sonkáját, amit egy szempillantás múlva már falatoztam is, olyan kenyérrel, amelyet nyilván a saját kemencéjében süttött, s amely bátran felvehetette a versenyt a gonesseivel. Férfinek nem volt se híre, se hamva. Ám az özvegy cseppet sem látszott lesújtottnak. Amint Hörner a szobába lépett, az asszony állandóan rajta tartotta a szemét, és nyilvánvalóan ünnep volt a számára ez a nap: sok pénz hullott az erszényébe, és sok szép, erős fiatalembert láthatott vendégül. A svájciak, amint a lovakkal végeztek, szintén bejöttek a nagyszobába, játékosan lökdösődve az ajtóban,

majd letelepedtek a padokra s fülsiketítő német társalgásba fogtak. Meghívtam Hörnert az asztalunkhoz, amely a nagyszobából nyíló, de annál kisebb helyiségben állt, s ezúttal nem fogadtam el semmi kifogást, mondván, hogy meg kell beszélünk egyet s mászt utazásunk második szakaszára vonatkozóan.

Amint ezt kimondtam, meglepetten éreztem, hogy jelenlegi pihenőhelyünket éppoly kellemesnek érzem, mint korábban a Montfort és Párizs közöttit. Pedig akkor még öntudatlanul élveztem az életet, nem sejtve, hogy egyesek el akarják rabolni tőlem.

De talán az öröm, amely egész lényemet átjárta, csak arra szolgált, hogy elűzze nyugtalanságomat.

- Kapitány úr - mondtam -, szeretnék kérdezni valamit kegyelmedtől. Ha ennyire ismerős Ormoyban és a vendégfogadójában, felteszem, hogy a Párizsból Fontainebleau-ba vezető utat is jól ismeri.

- Ez így van, gróf úr - válaszolta Hörner, nyájas, mély hangján. - Az utóbbi években svájci legényeim és engem gyakran felfogadtak kísérőnek azok az urak, akik Fontainebleau-ba tartottak, hogy csatlakozzanak az udvarhoz, amikor a király az ottani erdőben vadászott.

- Akkor hát feltenném azt a bizonyos kérdést: ha el akarná torlaszolni egy hintónak és kíséretének az útját, hol emelne akadályt ezen az útszakaszon?

- Olyan helyen, ahol három oldalról körülzárhatnám a kelepcét.

- És hol van erre alkalmas hely?

- Természetesen az útnak azon a szakaszán, amely erdőn halad át. Ott elegendő két egymás mögé állított szekérrel lezárni az utat, s persze puskásokat rendelni az úttorlasz mögé, valamint az út két oldalára is.

- A fontainebleau-i erdőre gondol, kapitány úr?

- Nem, gróf úr. A fontainebleau-i erdő csak jó egy mérfölddel Fleury en Bière után kezdődik. Én egy kis erdőről beszélek, a Bois des Fontaines-ről, amely valamivel északabbra van, Nainville és Saint-Germain-sur-École között.

- De ebben az évszakban a fák még nem túl lombosak - jegyezte meg atyám.

- Ez igaz, csak hogy a Bois des Fontaines-t már régóta nem ritkítják, úgyhogy tele van sarjerdővel és bozótossal. Így azután embermagasságig olyan sűrű, hogy öt ölnél tovább nem látni el benne.

- Mekkora a távolság Nainville és Saint-Germain-sur-École között?

- Alig egy mérföld.

- Ami azt jelenti - mondtam, miközben kérdő tekintettel fürkésztem a kapitány arcát -, hogy Nainville-től egy negyed mérföldnyire leszállhatnánk a nyeregből, a lovakat, a hintót és a szekeret elrejthetnénk a fák között, s azután gyalogosan mehetnénk tovább az erdőben, az út két oldalán, s megpróbálhatnánk hátba támadni az ellenséget...

- Elképzelhető - mondta Hörner, habozva -, de lehet, hogy a tervünket a helyszínen még módosítanunk kell, a terepviszonyoktól és az ellenség elhelyezkedésétől függően. Mert korántsem biztos, hogy az ellenség ott vár ránk, ahol én feltételezem. Ha például az országút valami mélyebben fekvő helyen összeszűkül, az is elképzelhető, hogy támadóink fent a töltésen lesnek ránk, s a magasból nyitnak tüzet a muskétások, még mielőtt egyáltalán észrevennénk őket...

Ezt a feltételezést sem éreztem valószínűtlennek, de szívet vidámítónak sem... Hosszúnak, nagyon hosszúnak tűnt az út Nainville-ig, s nyomasztónak a csönd a döcögő hintóban. Atyám két kezét a térdén nyugtatta, s fejét hátrahajtva habozni látszott, elmélkedjék-e vagy aludjék. Charpentier-t, aki hozzászólt, hogy éjszaka közlekedjék Párizsban (a kabátja alá rejtett töltött pisztolyokkal), úgy látszik, megedzette az örökös veszély, mert érezhetőleg nem aggódott amiatt, mit tartogat számunkra a sors. La Barge viszont nagyon is nyugtalannak látszott, arca sápadt volt és gyűrött, egyetlen szót sem szólt, de annál többet mocorgott az ülésen. A szemem sarkából lopva figyeltem, fagyos és zárkózott arccal, nehogy fecsegésre készítsem, amivel ismét magára vonta volna atyám haragját, s erős aggodalom fogott el miatta, nehogy még azt a kevés sütnivalóját is elveszítse az első muskétalövésre, amiye egyébként volt.

Én magam bátor ember voltam - részben neveltetésemnek, részben büszkeségemnek köszönhetően, amit a gyóntatóm ugyan bűnnek minősített, de amiből mégiscsak erőt merítettem -, s saját kezemmel akasztom föl magam, ha atyám jelenlétében a gyávaságnak csak a legkisebb jelét is adom. Mindamellet, egy rövid imádság után, lélekben megkíséreltem összeszedni minden bátorságomat, s e cél érdekében Hörnernek egy gyakran ismételt mondását hajtogattam magamban, amely mindig nagy hatással volt rám: "Ha harcolunk, sok mindent a véletlenre kell bízunk." El sem tudom mondani, milyen jól tett nekem ez a mondás, amely egyszeriben mintha a legtapasztaltabb hadfiak közösségébe emelt volna, s azt sem, hányszor ismételtam el in petto [magamban. (olasz)], mert a sok ismétlésbe belefáradván hamarosan úgy aludtam, mint a mormota.

VII. fejezet

A nagyokat zökkenő hintó hirtelen megállt. Fölríadtam. Amint lassan kinyitottam a szemem, kopogás hallatszott az ajtón.

- Gróf úr - mondta Hörner -, Nainville-ben vagyunk, és szeretném a falu kútjánál megitatni a lovakat.

- Nagyszerű - mondta atyám. - Én is megitatom a lovam, azután fel is ülök rá. A végén még elkényelmesedik, ha sosem kell senkit a hátán hordania.

- Én is hasonlóképpen fogok cselekedni, atyámuram - mondtam erre. - Nem mintha félnék, hogy a lovam, Accla ellustul, inkább attól tartok, hogy én lustulok el, ha továbbra is párnákon elnyúlva utazom.

- Gróf úr - szólalt meg La Barge elhaló hangon -, engedelmével én a hintóban maradnék. Nem érzem túl jól magam.

Atyám elkomorult e szavak hallatán, de még mielőtt újra leteremthette volna a fiút, gyorsan rábólintottam fegyvernőköm kérésére.

- Fegyvernök úr - mondta ekkor a legtökéletesebb udvariassággal Charpentier -, ha kegyelmed itt szándékozik maradni, igen örülnék, ha megengedné, hogy felüljek a lovára. Én is szívesen megmozgatám elgémberedett tagjaimat.

- Na de uram - kérdezte némi leereszkedéssel a hangjában La Barge -, tud egyáltalán lovagolni?

- Tudok, fegyvernök úr - válaszolta Charpentier, s meghajolt.

Mindazonáltal jól láttam, hogy La Barge szíve szerint elutasítaná a kérést, mert elégedetlensége jeléül többször is megcsóválta a fejét. Nemet is mondott volna, ha nem érzi magán atyám s az én tekintetemet. Ám a két fenyegető szempár megijesztette, így hát visszasüppedt tespedtségébe, s bágyadtan kijelentette:

- Ahogy kívánja, uram. De vigyázzon a lovam szájára. Nagyon érzékeny.

Mielőtt szétváltunk volna, elosztottam a fegyvereket. Két pisztolyt átadtam atyámnak, kettőt magamnál tartottam, s már épp készültem La Barge-nak is átnyújtani kettőt, amikor atyám, kezét a karomra téve, így szólt angolul:

- The boy is not in a condition to aim and fire. [A fiú nincs abban az állapotban, hogy célozni vagy löni tudna. (angol)]

Természetesen igaza volt, így hát a két pisztolyt Charpentier-nak adtam, amire La Barge oly kétségbeesett és gyermeki szemrehányással pillantott rám, hogy attól félttem, mindjárt sírva fakad. Nem tudott ugyan angolul, de atyám szavainak értelmét így sem volt nehéz kitalálnia.

Mihelyt Hörner megadta a jelet az indulásra, nagy örömmel pattantam nyeregbe, s hasonlóképp érezhetett atyám és Charpentier is: olyan jó volt végre otthagyni a hintót - ezt a ládát, amit hiába erősített meg oly kiválóan Lachaise, mégis könnyen kipárnázott koporsóvá változhatott bármikor. Mennyivel jobb szembeszállni az ellenséggel egy erős, ficáncoló lovon!

Egy pillanatig haboztam, ne szálljak-e le, s ne adjam-e oda mégis az egyik pisztolyomat La Barge-nak, de amiközben ezen tépelődtem, Hörner már meg is adta a jelet az indulásra, és miután megparancsolta az embereinek, hogy ettől kezdve már egy szót se szóljanak, a menet lassan elindult Nainville-ből Bois des Fontaines felé.

Alig tettünk meg egy negyed mérföldet, amikor olyasmi történt, ami tökéletesen igazolta Hörnemek az ellenség elhelyezkedésével kapcsolatos feltételezését. Egy lovas tűnt fel Saint-Germain-sur-École felől, annak a lejtős útszakasznak a tetején, melyen a lovaink épp felkaptattak.

Felénk vágtatott, ami önmagában még nem keltette volna fel a figyelmemet, hiszen ez az országút forgalmas volt, csakhogy a száguldó lovas a hintónk közelébe érve egyszer csak megállt. Láthatólag nagy érdeklődéssel nézte az ajtóra festett Orbieu-címert. Ez már önmagában is gyanús volt, s még gyanúsabb, hogy miután látta, amit látott, megfordította a lovát, s szélesebben elindult vissza, Saint-Germain felé, nyilván, hogy megelőzzön bennünket.

Egyszerre minden világos lett előttem. Az ellenség felderítőnek küldte ezt a fickót: az volt a feladata, hogy a címer alapján közelről bizonyosodjék meg róla, valóban Orbieu grófja közeledik-e, nehogy egy másik nagyurat küldjenek a túlvilágra.

Fölegyeneseдем a nyeregben, s elüvöltöttem magam németül:

- Hörner, halten Sie mir diesen Reiter auf! [- Hörner, tartóztassák fel nekem azt a lovast! (német)]

Hörner kiadta a parancsot, s bár németül szólt, mégsem értettem - bizonyára a svájci hegyek közt divó tájszólásban beszélt -; egy svájci máris a lovas után vetette magát, miközben egy másik az út jobb

oldalán, egy harmadik a bal oldalán, s egy negyedik pedig az út közepén, hátul indult el, hogy a lovas menekülésének útját minden irányból elzárják.

Hörner az egész kíséretnek megálljt parancsolt, s mire odaért, ahol a lovast elfogták, addigra az illetőt már egy fához kötözték, s a lovát a katonáink tartották.

- Was wollen Sie ihm tun? - kérdezte Hömer.

De nyomban ezután franciául is elismételte a kérdést, úgy vélvén, hogy aki Franciaország királyának vendégszeretetét élvez, beszéljen is az ország nyelvén:

- Gróf úr, mi a szándéka ezzel az emberrel?

- Azt akarom, hogy beszéljen.

- Ebben az esetben... - Hörner a mondat folytatását már egyik embere fülébe suttogta, aki ezután futva elindult a szekér felé.

- Tudni akarom, te gazfickó - mondtam -, hol rejtőznek a barátaid, akik csapdát állítottak nekem.

- Gróf úr - mondta erre a lovas -, sejtlemem sincs, miről beszél, így hát nem is tudok válaszolni a kérdésére.

- Dehogynem tudsz, barátom. Kezdheted mindjárt azzal, honnan tudad, hogy gróf vagyok, s azt is elmondhatod, kinek a parancsára állítottak nekem csapdát.

- Gróf úr, én semmiféle kelepccéről nem tudok.

- A király parancsolta, hogy törjenek az életemre?

- Majdnem.

- Majdnem? Azt mondod, majdnem? Tehát a király öccse volt az, aki már majdnem királynak hiszi magát?

Emberünk észbe kapott, hogy a "majdnem" szóval többet mondott a kelleténél, s ezután már egyetlen kérdésünkre sem volt hajlandó válaszolni. Eközben visszaérkezett az a svájci, akit Hörner a szekérhez küldött, méghozzá egy kötéllel, amelynek egyik végén hurok himbálódzott. A kötél szabad végét átdobta annak a fának a legerősebb ágán, amelyhez a foglyot kötözték, a hurkot meg a felderítő nyakára húzta. De mindezt igen finom mozdulatokkal végezte, s még elnézést is kért udvariasan a fogolytól, amiért a kötél nekiütődött az orrának. Ez az udvariasság jobban megrémítette a felderítőt, mintha gorombáskodtak volna vele. Falféher lett, s artikulálatlan hangon kiáltozott:

- Uraim! Uraim! Nincs joguk hozzá, hogy fölakasszanak!

- Dehogynincs! - szólalt meg ekkor előre lépve atyám. - Úgy beszélsz a királyról, mintha már majdnem halott volna, vagy legalábbis meg volnának számlálva a napjai. Ez felségsértés! Rádásul bizonyíthatóan a cinkosa vagy azoknak a gazembereknek, akik gyáván csapdát állítottak Orbieu grófjának, a Szentlélek-rend lovagjának, őfelsége hű alattvalójának. Kétszeresen is rászolgáltál hát a halálra, s igen sajnálatos, hogy nem akaszthatunk fel kétszer.

Atyám tekintélyes külseje, ősz haja, nyugodt, magabiztos hangja, s a Szentlélek-rend említése nagy hatással volt a fogolyra. Felém fordult, s egész testében remegve megkérdezte:

- Gróf úr, ha mindent elmondok a kelepccével kapcsolatban, amit csak kíván, megkíméli az életemet?

- Így lesz, megígérem. De beszélj gyorsan. Nincs sok időm. És neked sincs, ha nem beszélsz.

A szerencsétlen dadogott rettenetes félelmében, ám abból, amit elmondott, kiderült, hogy a csapda hajszára olyan, amilyennek Hörner elképzelte; két, egymás mögé állított szekér torlaszolja el az utat; a lovakat az út két oldalán húzódó erdőbe terelték; a katonák egy része a szekerek mögött, másik részük az út két oldalán, a bozótosban lapul. S a fogoly egészen pontosan meg tudta azt is mondani, hol vár a csapda. Félmérföldnyire, a második útkanyarulat után.

- Ha igazat mondtál - jelentette ki Hörner tört franciasággal, ami legalább annyira megrémítette a foglyot, mint a szavak értelme -, a gróf úr, ígéretéhez híven, megkíméli az életedet. Azt viszont én ígérem, hogy ha hazudtál, meghalsz, méghozzá hosszú és keserves halállal.

- Igazat mondtam - állította holtsápadtan a fogoly.

- Mostantól - mondta Hörner, miközben az emberei eloldozták a foglyot, s háta mögött összekötözött kézzel visszaültették a lovára -, oly óvatosan kell haladnunk, mintha tojásokon lépkednénk! Pfui Teufell [Az ördögbe is! (német)] Félmérföldnyire vannak! Köszönettel tartozom kegyelmednek, gróf úr, hogy elfogatta velünk a felderítőt! Így most minket világosít fel! És az ellenség marad sötétben...

Megparancsolta a svájciaknak, hogy oszoljanak két csoportra, s egyik a bal oldali, másik a jobb oldali füves útszegélyen haladjon, hogy a lovak patája ne üssön zajt. Mivel a hintó és a szekér nem mehetett az útszélen, tisztos távolságból követte a lovasokat.

Emlékszem, hogy ez a néma lovaglás igen mély benyomást tett rám, s közben az járt az eszemben, hogy a hadviselés sokat emlegetett művészete valójában a legkézenfekvőbb feltételeken alapuló, egyszerű

számítás: több emberrel és fegyverrel kell rendelkezünk, mint amennyivel az ellenség rendelkezik, többet kell tudnunk elhelyezkedéséről és terveiről, mint amennyit ő tud a miénkről, ott és akkor kell megtámadni, ahol és amikor a legkevésbé várja... S különös módon ezek a gondolatok éppen akkor villantak át az agyamon, amikor a veszély fenyegető közelségétől igencsak hevesen vert a szívem, ékes bizonyítékaul annak, hogy miközben érzelmeim összekuszálódtak, az agyam tiszta maradt.

A véletlen vagy a jó szerencse úgy hozta, hogy tőlünk balra, még a fogoly jelezte második útkanyarulat előtt, egy régóta járatlan, gazzal benőtt ösvényre bukkantunk, amely elég széles volt ahhoz, hogy a hintó s mögötte a szekér is elférjen rajta, s elég hosszú, hogy a lovak egy kicsit legelhessenek. Az "elég hosszú" persze viszonylagos volt, mert körülbelül ötven öl után már nem haladhattunk tovább: az ösvény tüskés bozótosba torkollott. Ez az ösvény lényegében olyan volt, mint egy hosszú és zárt tisztás, s még zártabb lett, amikor a svájciak tüskés ágakat fektettek az országút s az ösvény kereszteződésébe, hogy ezzel is védjék a mellékútra terelt hintót. Attól nem kellett tartanunk, hogy lovaink elkóborolnak az erdőben: a lehajló faágak és a sűrű sarjerdő akadályozta őket a mozgásban.

Amiután e kis tisztáson letáboroztunk, Hörner előreküldött két felderítőt az út két oldalán, hogy lessék meg az ellenséget. Mielőtt útnak indultak volna, mindkettőjüket megölelte, s biztosította őket, hogy amíg vissza nem érnek, egyfolytában imádkozni fog a hogy fel ne fedezzék őket s fogságba ne essenek.

Azután addig követte őket a szemével, míg csak el nem tűntek a bozótosban. Ez a két svájci, a többtől eltérően, alacsony termetű volt, vékony és mozgékony, és nyilván épp ezért választották ki őket a felderítés veszélyes feladatára. Amikor Hörner visszafordult, láttam, hogy könnyes a szeme, ami ráébresztett, hogy bármily kemény fickó is, szánsalmat is képes érezni, legalábbis a saját emberei iránt. Az ezután következő várakozás mindennél rosszabb volt, hiszen nem lehetett kétséges, hogy ha a felderítőinket elfogják és megkínózzák, a rajtaütésszerű támadás lehetősége a legkevesebb, amit elveszítünk. Oda is sügtam ezt Hörnernek, aki ezúttal is kedvenc mondásával válaszolt:

- Ha harcolunk, sok mindent a véletlenre kell bízunk. Pillanatnyilag csak reménykedhetünk, hogy felderítőink visszatérnek. De ha egy órán belül nem érnek vissza, mindenképpen támadnunk kell, nem engedhetjük át az ellenségnek a kezdeményezést.

A szerencse ránk mosolygott. A felderítők épen és egészségesen visszatértek; bajtársaik ölelgették, ünnepelték őket, a két hőst pedig majd' szétvetette az öröm, hogy jó hírekkel szolgálhatnak. Az ellenség lovai az országút két oldalán, az erdőben vannak. Felderítőink nem tudták összeszámolni őket, de úgy harmincra becsülték a számukat. S ami nagyon meglepte őket: a lovakat senki sem őrzi. Nincs felvigyázó, szolga, cseléd, de még egy kutya sem. Az ellenséges katonák körülbelül húszölnyire vannak a lovaktól, az út szélén, s még csak őrszemet sem állítottak, így hát felderítőink észrevétlenül közel kerülhettek hozzájuk. A fegyelem sete schlecht, [nagyon rossz. (német)] mondta megvetően az egyik svájci: kártyáztak, dohányoztak, hangosan beszélgettek. Nyilvánvalóan arra számítottak, hogy úgy esünk a csapdájukba, amint a pacsirta keveredik a hálóba, következésképpen a saját védelmüket elhanyagolták. Vagy hogy egész pontosak legyünk: eszükbe sem jutott, hogy védekezniük kellene.

Az úttorlasz szemrevételezésével megbízott felderítőnek nagy kitérőt kellett tennie, hogy a barikád közelébe juthasson. A Bois des Fontaines végénél emelték. Felderítőnk szerencséjére az erdőszélen mocsaras vidék kezdődött, melynek dús növényzete elrejtette mások tekintete elől, ő viszont mindent jól láthatott. Az úttorlasz olyan egyszerű volt, amilyenek Hörner elképzelte: egymás után két szekér, mögöttük pedig egy tucat katona, akik a többiekhez hasonlóan dohányoztak, kártyáztak vagy aludtak, részben, mert a hosszú várakozás kifárasztotta őket, részben pedig, mert biztosak voltak a győzelemben. Hörner félrevont kettőnket, atyámat és engem, hogy ismertesse a tervét.

- Úgy tervezem - mondta -, hogy kis hadseregemet három szakaszra osztom. Az első az út jobb oldalán lévőket támadja meg, a második a bal oldalt lévőket, a harmadik meg azokat, akik az úttorlasz mögött állnak. Természetesen egyik esetben sem szemtől, hanem hátulról támadunk. S most elmondom részletesen a tervemet. Az egyes számú szakasz, amely tehát jobb felől támad, előbb odalopózik a lovakhoz, s eloldja őket. Ezután az egyik emberünk, megfelelő távolságból harci petárdát dob a lovak lábához. Csupán egy-két állat fog elpusztulni. A többi viszont megrémül, nyerít, megbokrosodik, menekül és rohan körbe-körbe, mert a bozótosból nem tud kitörni, s a zaj, meg az őrült vágta magára vonja az út mellett várakozók figyelmét. Ott fogják hagyni az őrhelyüket, s mind rohan majd, hogy elfogja a lovát. S ekkor mi nekik rontunk.

- Talán a két szakasz egyszerre hajthatná végre ezt a cselt az út két oldalán - mondta atyám. - Úgy lenne a legjobb, ha az első petárda egyszerre robbanna az út két oldalán.

- Így is lesz, márki úr, már megállapodtunk egy jelben, amire a két szakasz egyszerre indítja a támadást. A hatás így sokkal félelmetesebb lesz.

- Viszont féltő -jegyeztem meg -,hogy a harmadik szakasz, amelynek célpontja az úttorlasz lesz, senkit sem talál majd a szekereknél, mert azok a katonák is mind a lovaik után vetik magukat.

- Ez igen valószínű, ám mielőtt beérnének az erdőbe, a mocsár dús növényzetében rejtőző embereink leteríthetik néhányukat. Márki úr - folytatta Hörner -, ha meg nem sértem, szeretném egy olyan feladattal megbízni, amelyet talán mint nemesember nem sokra értékel, de mint orvos nyilván fontosnak ítélek.

- Sejtem, milyen feladatra gondol - mondta atyám mosolyogva. - Szeretné, ha nem vennék részt a csatában, hanem inkább itt maradnék, ezen a kis táborhelyen, s ide hozhatnák a sérülteket, hogy ellássam őket. Rendben van - folytatta mosolyogva -, miért is ne? Gyakorolja mindenki a saját mesterségét. Csakhogy a sebesültek ellátásához segítségre lenne szükségem. La Barge-ra, Charpentier-ra és Orbieu grófjára gondoltam.

Mindjárt megértettem, hogy atyám azért fogadta el oly könnyen Hörner ajánlatát, hogy engem is távol tarthasson a halálos veszélytől.

- Atyám - mondtam -, ha La Barge és Charpentier a segítségére lesz, rám semmi szükség. Én inkább együtt harcolnék Hörner kapitánnyal, s tekintve korát és tapasztaltságát, szívesen elfogadom az ütközetben parancsnokomnak.

Kijelentésemet hosszú csend követte. Atyám aggódott értem, bár igyekezett leplezni, Hörner pedig zavarba jött, ám ezt cseppet sem palástolta.

- Gróf úr - mondta nagyon komolyan -, zavarba hoz. Azért fogadott fel, hogy megvédjem, nem pedig azért, hogy kockára tegyem az életét. Azok az emberek többen vannak, mint mi, s ha fegyelmezetlenek is, egyáltalán nem biztos, hogy híján vannak a bátorságnak. Ha gróf uramat megölik, mindenki azt mondja majd, hogy rosszul végzem a dolgom. Elveszítem a jó híremet, s többé senki sem fog alkalmazni. Erre az okos és józan megjegyzésre, amely váratlanul ért, nem tudtam mit mondani.

- Fiamuram - mondta atyám, fellélegezve -, Hörner kapitánynak igaza van, önmagát és kegyelmedet illetően is. Ne keresse a veszélyt, ha elkerülheti! Ellenségeit ismerve, akiknek gyűlölete éppoly engesztelhetetlen, amilyen ostoba, sajnos bőségesen lesz még alkalma bizonyítani, hogy helyén van a szíve. Ne szerezze meg nekik azt az örömet, hogy mindjárt az első csapdájukba beleesik.

- Egyébként pedig - vette át a szót Hörner - még itt is veszélyben forog az élete. S a kockázat nem is csekély. Előfordulhat, hogy a menekülők egy csoportja örömmel vesz elégtételt oly módon a kudarcért, hogy fegyvertelen embereket mészárol le.

- De hiszen mi nem vagyunk fegyvertelenek! - mondta atyám. - Négyünknek hat pisztolyunk van, valamint a fiamnak és nekem kardom is, Charpentier úr pedig ért a keshajításhoz.

- Ach was! [Ejha! (német)] Charpentier úr, valóban ért hozzá? - kérdezte Hörner, s először tekintett némi érdeklődéssel a bíboros titkárára. - Tartana nekem egy kis bemutatót?

- Szívesen, kapitány úr - mondta Charpentier.

Ezzel előhúzott zubbonya ujjából egy meglehetősen hosszú kést, megfogta a hegyénél, majd szédítő sebességgel megperdült a sarkán, s elhajította fegyverét, amely csak úgy hasította a levegőt, és remegve beleállt egy kis rezgőnyárfa törzsébe, amely jó négyölnyire volt a titkár mögött.

Hörner elképedve nézte a mutatványt, sokáig csóválta a fejét, majd nagy komolyan megszólalt:

- Charpentier úr, ezzel a tehetséggel kegyelmed bármely fegyveres csoportnak díszére válnék, s ha egyszer munka nélkül marad, szívesen látnám a saját csapatomban...

Atyám és én nehezen fojtottuk el a mosolyunkat az ajánlat hallatán, Charpentier azonban mélységes komolysággal meghajolt a kapitány előtt s kijelentette, hogy ha egyszer kenyérkereset nélkül maradna, emlékezni fog erre a végtelenül lekötelező ajánlatra...

- Kapitány úr - mondtam ekkor -, szeretném megbeszélni kegyelmeddel, mi legyen majd a foglyok sorsa.

- Bocsásson meg, gróf úr, de mi sosem ejtünk foglyokat. Mi megöljük azokat, akik az életünkre törnek.

- Mindet? Azt is, aki megadja magát?

- Azt különösen, gróf úr. A gyávasága miatt. A sebesülteket azonban nem bántjuk, de nem is ápoljuk őket. Isten döntse el, életben maradjanak-e.

- Nekem mégis szükségem lenne most foglyokra, kapitány úr, mert csak tőlük tudhatom meg, ki állította a kelepécét.

Hörner ekkor megvakarta a fejét, baloldalt, ott, ahol egy régi sebhely fehérlett. Azon a részen nem nőtt ki többé a haj. Sokáig vakarta, vagy inkább masszírozta a fejét a mutatóujjával, melyet óriásinak találtam, nem is tudom, miért, hiszen a mérete arányban állt hatalmas, nehéz, ám korántsem pocakos testével. Ő, aki olyan gyorsan és jól döntött mindig, ha verekedésről volt szó, most láthatólag nehezen oldotta meg a kérésem előidézte problémát.

- Gróf úr - mondta végül -, megmondom, mit tehetek. Megmondom a katonáimnak, hogy ha olyan embert

vagy embereket fedeznek fel az ellenséges oldalon, akik előjáróknak tűnnek, ne öljék meg őket, csak fogják el. De mivel sokkal veszélyesebb vállalkozás, gróf úr, fogságba ejteni valakit, mint megölni, valami plusz javadalmazást kérek foglyot ejtő katonáim számára, melynek összegét a grófúr belátására bízom.

- Áll az alku, kapitány úr.

Atyám, aki egy kissé távolabb húzódott, amíg beszélgettünk, de csak annyira, hogy azért minden szót halljon, most odalépett hozzánk.

- Kapitány úr - mondta -, szeretném, ha a csata végeztével a katonái az összes sebesültet idehoznák, tekintet nélkül arra, hogy a mi oldalunkon vagy a másik oldalon harcoltak-e.

- A mások oldalon?! - ismételte meg Hörner, mint aki nem hisz a fülének.

- Magától értetődik, hogy jutalomban részesítek mindenkit, aki veszi a fáradságot, s elhoz egy sebesültet a kötőhelyre.

- Ezt is közölni fogom velük - mondta Hörner, s láthatólag nagyon nehezebbre esett megőriznie szokásos udvariasságát -, de már most megmondhatom, hogy az ellenséges táborból egyetlen sebesültet sem fognak idehozni.

- Mikorra tervezi a támadást, kapitány úr? - kérdeztem.

- Estefelé, amikor a hajnal óta lesben álló banda elfáradt már, s nincs más vágya, mint hogy egyen, igyon és aludjon.

Ezzel elkészönt tőlünk, sarkon fordult, s visszasietett az embereihez, akiknek az országút túloldalán rendelt pihenőt. La Barge, akinek rosszulléte időközben elmúlt, előbújt a hintóból, csatlakozott hozzánk, s miután atyámat is, engem is köszöntött, az elnézésemet kérte, amiért mindeddig nem tudott a szolgálatomra állni. Charpentier ekkor odalépett hozzá, meleg hangon megköszönte, hogy kölcsönadta neki a lovát, s átnyújtotta a tőlem kapott két pisztolyt is fegyvernőkömnek, mint akit az jog szerint megillet. - Egyelőre nem is vehettem volna hasznodat, La Barge - mondtam nyájasan -, hiszen eddig még semmi sem történt. Kezdek rájönni, miből is áll valójában a háborúzás. Vonulunk, vonulunk. Azután várunk, várunk. És semmi sem történik.

E pillanatban, mintha csak a sors rá akart volna cáfolni szavaimra, váratlan látogatónk érkezett. Becker volt az, Hörner helyettese, pontosabban szólva a jobbkeze, mert ebben a kis hadseregben nem voltak rendfokozatok, bár egy természetes rangsor persze létezett, és a fegyelem igen szigorú volt. A sok, naptól és szélről cserzett arcú svájci hegylakó közt Becker volt az egyetlen, akinek szeplős arca rózsaszínen virított. Négy ember követte, s mindnél volt két-két muskéta, ami csak fokozta meglepetésünket.

- Gróf úr - mondta -, a kapitány úr úgy gondolja, hogy ha az ellenség lovai a petárdáktól megrémülve nyeríteni kezdenek, a mieink is rázendíthetnek, s ezzel magukra vonhatják a figyelmet. Ritka itt a fű, ezért zaboszsákokat húzunk a fejükre, hogy betömjük a szájukat, a fülüket meg gyapjúval dugaszoljuk be. Arra kérem, segítsenek, hogy gyorsabban végezzünk. Mindjárt lenyugszik a nap, nem várhatunk már soká a támadással. Ez a négy ember itt marad kegylmetekkel erősítésnek, így a saját pisztolyaikon kívül az ő muskétáikra is számíthatnak. Szíveskedjenek elrejtőzni a hintó, illetve a szekér alatt.

Kilencen gyorsan végeztünk a lovakkal, Becker nagy megelégedésére, aki állandóan a falombon átszűrő fényt figyelte, hogy megállapítsa, milyen magasan jár még a nap.

- Gróf úr - mondta végül -, szabad megkérdezni, ki lesz ennek a kis csoportnak a parancsnoka: kegylmed vagy a márkí úr?

- Orbieu grófja lesz az - mondta nyomban atyám. - Neki jobb a szeme.

- Most valóban éles szemre lesz szükség - mondta Becker -, nehogy véletlenségből a mieinkre tüzeljenek.

Becker ezzel távozott, La Barge pedig hozzám lépett, s sotto voce így szólt:

- Beszélhetnék a gróf úrral röviden négyszemközt?

- Most? Te aztán jól ki tudod választani a pillanatot!

- Gróf úr, nagyon rövid leszek.

- Akkor jó. Fél füllel hallgatlak. Ma fate presto. [De végezz gyorsan. (olasz)]

- Gróf úr, mondja meg őszintén: megvet engem?

- Mit beszélsz? - kérdeztem meghökkenve. - Ha megvetnélek, nem alkalmaználak!

- De a márkí úr nem szeret engem.

- Inkább úgy mondanám, hogy apám nehezebben tűri a kis hibáidat, mint én...

- És melyek azok?

- Sokat fecsegsz, hebehurgya vagy és szófogadatlan.

- Hát gyáva?

- Gyáva? Hitemre, az nem! Honnan veszed ezt az ostobaságot?
- Arra gondoltam, hogy talán a rosszulletet, amely a hintóban elővett, a gróf úr gyávasággal magyarázza.
- La Barge, most figyelj ide jól! Ha közel a veszély, mindig és mindenki érez némi rosszulletet. Atyám szerint IV. Henriknek minden csata előtt, s csak Isten a megmondhatója, hány csatát vívott, megállíthatatlan hasmenése volt, de ő ebből a jelenségből gascogne-i ízű tréfákat gyártott. A félelem nem gyávaság. Messze van attól. A bátorság nem más, mint a félelem meghaladása és legyőzése.
- Gróf úr, én nemesember vagyok, és nem szeretném, ha gyávának tartanának.
- De hiszen nem vagy az!
- Gróf úr, az ellenség várhatólag melyik irányból fog támadni?
- Az erdő felől.
- Akkor hát őrszemet kellene oda állítani, hogy jelezni tudja a közeledtüket.
- Természetesen.
- Gróf úr, hadd legyek én az őrszem. Nagyon kérem, engem jelöljön ki!
- Te még tapasztalatlan vagy az ilyesmihez.
- Gróf úr, ha elutasítja a kérésemet, tudni fogom, hogy gyávának tart.
- Már megint kezdod?
- Ha nem tart gyávának a gróf úr, küldjön engem őrszemnek!
- Legyen! - mondtam, bár nagyon nem szívesen. - De egy feltétellel! Ha látod, hogy az ellenség közeledik, nem fogsz lőni! Semmi szín alatt nem lősz! Hanem visszafutsz ide hozzánk, és értesítesz bennünket.
- Úgy lesz, ahogy a gróf úr parancsolja! Elfoglalhatom máris az őrhelyemet?
- Eredj - mondtam, de megint csak nagyon kedvem ellenére.

Elszorult szívvel néztem utána, ahogy eltűnt az erdőben, és már nagyon bántam, hogy engedtem a kérésének.

Nemsokkal azután, hogy La Barge eltűnt, atyám lépett oda hozzám s megkérdezte:

- Hová indult La Barge olyan harcias ábrázattal?
- Az erdőbe, előretolt őrszemnek. Ez volt minden vágya
- Jobb lett volna egy svájcit küldeni. Ő gyorsabban felismerné az ellenséget, hiszen ismeri a társait, amíg La Barge nem.

Ez a nagyon is helyénvaló megállapítás zavarba ejtett. Egy szót sem tudtam szólni, s egy hozzám forduló svájci mentett ki végül a zavaromból.

- Herr Graf, [Gróf úr. (német)] ha nincs kifogása, hasra feküdnénk a szekér alatt. akkor minket nem látnak, mi viszont jól látjuk és célba is tudjuk venni a közeledő ellenséget.
- Nagyon jó ötlet - mondtam, s közben igen kínosan éreztem magam, ráeszmélve, hogy már a második leckét kapom, holott én volnék a kis csapat parancsnoka, de még egyetlen parancsot sem sikerült kiadnom, és sajnáltam, hogy olyan sok időt fecsekeltem a La Barge-zsal való eszmecsereére.

A svájci távozott, s én odafordultam atyámhoz és Charpentier-hez:

- Kövessük mi is a svájciak példáját? Hasaljunk a hintó alá?
- Nekem tetszik az ötlet - mondta atyám -, feltéve ha a kegyelmed méltóságát nem sérti.
- A legkevésbé sem.
- Az enyémet sem sértené - mondta Charpentier -, csak hogy a kegyelmed által javasolt testhelyzetben nem lehet a kést elhajítani. Ezért hát engedelmével, grófúr, én inkább állva maradnék, s elrejtőznék a hintó mögött.

Beleegyeztem, azután befeküdtem atyám mellé a hintó alá, s a példáját követve letettem magam mellé kivont kardomat, valamint a két pisztolyt s a muskétát. Láttam, hogy atyám a második töltésre valót is magával hozta.

- Nem hiszem ugyan - mondta atyám -, hogy alkalmunk lesz a fegyvereket újratölteni. Pontosán kell céloznunk, hiszen mindössze három-három lövést adhatunk le. Azután már csak a kardunkra számíthatunk, aminek viszont nem sok hasznát vesszük a töltött muskétákkal szemben.

Alighogy ezt kimondta, elnyújtott, baljós, de harsány bagolyhuhogás hallatszott az országút túloldala felől.

- Legjobb tudomásom szerint a bagoly csak éjszaka huhog - jegyezte meg atyám. - Vagyis amit hallottunk, nem valódi huhogás volt, hanem jeladás. Most már csak a választ kell megvárunk.

Ezután egy pillanatra a kezemre tette a kezét, s még hozzátette:

- Kezdődik a bál! Isten óvja, fiam!
- Isten óvja, atyámuram!

E szavakat kimondva elszorult a torkom, oly mélyen meghatott, hogy ez az ősz hajú nagyúr, apám és

példaképem, odahagyta párizsi palotájának kényelmét és nyugalját, hogy minden bajt, nehézséget vállalva velem legyen életem első veszélyes próbatételénél.

Újabb bagolyhuhogás hallatszott, ez alkalommal a mi oldalunkról, éppolyan hosszú és baljós, mint az előző, s nyomban ezután két hatalmas robbanást hallottunk: a lovak közé dobott harci petárdák robbantak az út mindkét oldalán. Rémült, fájdalmas nyerítés töltötte be az erdőt, olyan iszonyatról árulkodva, melytől elszorult a szívünk. A szívet tépő hangok közti szünetekben rémült patadobogás hallatszott, s az ágak heves reccsenése jelezte, hogy az ellenség lovai menekülni próbálnak, de nem tudnak áttömi az út mindkét oldalán húzódó, áthatolhatatlan sarjerdőn.

A nyerítés lassan csendesült, s ekkor eldördült egy muskéta, amiből megértettük, hogy az ellenség elhagyta az út szélén eddig elfoglalt őrhelyét, s amikor a katonák berohantak az erdőbe, hogy elfogják a megvadult lovakat, összetalálkoztak a fák mögött rejtőző embereinkkel. Úgy képzeltem, hogy az első összecsapáskor, amikor is mi leptük meg a minket meglepni készülő banditákat, sok embert veszíthettek, ám akik megmenekülnek, minden bizonnyal folytatják a támadást, s most már ők tüzelhetnek a fák mögül; a muskétalövések gyérülni kezdtek, ami érthető, ha a vadászok egyben a vadak is.

Furcsán éreztem magam, nyugodtan hason fekve, néhány ölnyi távolságra egy csatától, amelyből mindent hallottam, de semmit sem láttam; időnként úgy tűnt, mintha a küzdelem véget ért volna, pedig az átmeneti csöndet az okozta, hogy mindkét félnek újra kellett töltenie a fegyvereit.

Egy ilyen csalóka csöndet tört meg váratlanul lovaink nyerítése: már megették a zabot, s a zsákon keresztül nyerítették izgalmukban, mert a gyapjún át is, amit nyilván rosszul tömtünk a fülükbe, meghallották a ricsajt. Ekkor hallottam, hogy néhány gazember, aki ép bőrrel megúsza a támadást, felénk tart, nyilván, hogy elkössenek néhányat a lovaink közül. Bátran haladtak, mert a nap már lenyugodott, s az erdőalja sötétbe borult.

- Reméljük - súgtam atyám fülébe -, La Barge-nak lesz annyi esze, hogy mihelyt észreveszi őket, visszarohan ide hozzánk.

Én magam ebben nem voltam biztos, s igencsak féltem, hogy tejfölösszájú fegyvernőköm mindenáron bizonyítani akarja majd a bátorságát, nehogy véletlenül a gyávaság gyanújába keveredjen.

Sajnos éppen ez történt! A testhelyzetből ítélve, amelyben később találtuk, arra a következtetésre jutottunk, hogy nyilván előlépett a fa mögül, s mindkét pisztolyát kilőtte a hozzá legközelebb álló brigantira, azután pedig kardot rántott. Micsoda örültség! Eldördült egy sor muskétalövés, s én biztosra vettem, hogy szegény kis fegyvernőköm csak a legelső lövést hallotta, mert mire a második is felhangzott, ő már nem volt az élők sorában.

- Atyám - suttoztam halk, remegő hangon -, most mit tehetünk?

- Várunk - válaszolta lakonikusan atyám.

A lövöldözést követően csak halk neszeket hallottunk: a csirkefogók nyilván újratöltötték fegyverüket, mielőtt továbbmerészkedtek volna. S már nyomultak is előre, minden óvatosság nélkül, recsegték-ropogtak lépteik alatt az ágak, s mégcsak felderítőt sem küldtek előre, aki kipuhatolta volna, mi vár rájuk a tisztáson. Egyszerre, egy vonalban érkeztek oda valamennyien. És csak most döbbsentem rá, mily bölcsen is cselekedtek a svájciak, akiknek szerencsére követtük a példáját, mily okosan tették, hogy a szekér alá feküdtek, mert így a gaz eltakart minket a közeledők szeme elől, mi viszont kitűnően láttuk őket.

Nem mertem megszólalni, még sotto voce sem, így hát csak kérdő pillantást vetettem atyámra, hogy vajon lőjek-e elsőként, ezzel kiadva az általános tűzparancsot, ő azonban nemet intett a fejével, s ennek a "nem"-nek csak később fogtam föl az értelmét. A gazemberek nyolcan voltak, s atyám tartott tőle, hogy többen is megfutamodtak a csata elől, akik most erősítésként csatlakozhatnak ezekhez. Óvatosan felkőnyököltem, láttam, hogy tanakodnak egymás közt, s a gaz között még az arcukat is kivehettem. Csodálkozó s egyben megvető kifejezés ült ezeken az arcokon: nem értették, miként lehetett egy címeres hintót, egy szekeret s a sok lovat arra az egy szál legénykére bízni, akivel épp az imént végeztek.

A gazemberek szedett-vedett öltözékben voltak, s aljas, vérszomjas ábrázatuk alapján sokkal inkább útonállóknak, mint katonáknak néztem volna őket. Még haboztak, s én mintha beleláttam volna a koponyájukba, úgy olvastam a gondolatukban. A meneküléshez szükségük lett volna a lovainkra. De ahhoz, hogy a hasznos és kíváncsi jószágokhoz odajussanak, előbb közel kellett volna kerülniük egy gazzal és bozóttal körülvett hintóhoz és egy ponyvával letakart szekérhez. S mivel ma már egyszer csapdába estek, féltek, hogy újabb kelepce vár rájuk, de senkit sem láttak, s próbálták kitalálni, mi rejtőzhet e sok furcsaság mögött.

Sokáig tanakodtak, s már senki sem jött az erdő felől, aki erősítést nyújthatott volna nekik, így hát atyám

intésére épp tüzet nyitottam volna, amikor egyikük, muskétával a kezében kilépett a sorból, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy közvetlen közről belelő a hintóba. Ez a bátor, sőt vakmerő ember hajadonfőtt volt, s ezt a főt oly torzonborz hajzat borította, amit nem felejték el soha. Kimért, lassú léptei egészen gépiesnek tűntek, s mintha az ekkor kezdődő eseménysornak semmi köze sem lett volna az emberi szándékhoz.

A jel ezúttal egy éles füttentyés volt, amely szinte beléhasított a csendbe: a csirkefogók ugyanis lélegzet-visszafojtva figyelték a hintó felé tartó társukat, aki hirtelen megremegett, egy sóhaj tört fel belőle, majd teljes hosszában hanyatt vágódott, s ajkai közt kibuggyant a vér: Charpentier kése egyenesen a szívébe fúródott. Legalábbis úgy láttuk, amikor végre felállhattunk. Mert amikor emberünk összeroskadott, mintha valami láthatatlan erő földre sújtotta volna (Charpentier, miután elhajította a kését, hasra vágódott), a csibészek a vállukhoz emelték muskétájukat, s összetüzet zúdítottak a hintóra, mintha e járművet okolták volna bajtársuk haláláért.

A heves, de rövid ideig tartó sortűz tompán dübörgött a fejünk fölött, majd megismétlődött a hintó oldalán. Ez az esztelen reakció annyira megdöbbenett, hogy nem is fogtam föl mindjárt, milyen következményekkel jár majd. A svájciak azonban vérbeli katonák voltak, s tüstént ráébredtek, hogy nincs mitől félniük, amíg a szemben állók újratöltik a puskájukat, így hát azonnal löni kezdtek. S ugyanezt tette atyám és én, valamint Charpentier is, aki eközben odakúszott mellém, hogy magához vegye az egyik muskétát. Egyszerre lelkesítő és gyalázzal teli az a pillanat, amikor a közvetlen közelből eltalált ellenfél úgy dől hátra, akár a céltábla. Amikor már mindennek vége volt, homlokomat a puskatushoz szorítottam, s a kezembe rejtettem arcomat, mert mélységesen szégyelltem, hogy megöltem a felebarátomat, s azt is, hogy milyen élvezettel tettem.

- Mi baj van? - kérdezte atyám gyöngéden.

Elmondtam, mi bánt, s ő vállat vont.

- Ők végeztek La Barge-zsal. S ha megtehetik, fiamuramat is megölték volna. Hát nem elég ez ahhoz, hogy megátkozzuk őket?

Szegény La Barge, amikor rátaláltunk az erdőben, a hátán feküdt, a lába szétvetve, s a melle csupa vér. Atyám megtalálta a fűben a két pisztolyt, s miután megvizsgálta őket, kiderült, hogy mindkettőt kilőtték, vagyis a feltételezésünk helyes volt. Körülbelül félőlnyre a kivont kardját is megtaláltuk, azt a kardot, amellyel megpróbált szembeszállni a megtöltött puskákkal, mielőtt egy golyó eltalálta volna.

- Fiamuram azt parancsolta neki, hogy lőjön? - kérdezte atyám.

- Épp ellenkezőleg. A legszigorúbban megtiltottam.

- Tehát megint csak engedetlen volt.

Majd rövid csönd után még hozzátette:

- Ezúttal utoljára.

Megjegyzésében több volt a szomorúság, mint a rosszallás, ami meghatott, hiszen atyám elég gyakran leteremtette az engedetlen La Barge-t. De Isten a tudója, hogy engem is hányszor felbosszantott ez a szeleburdi, fecsegő, s a korához képest nagyon is gyerekesen viselkedő fiatalember. Mégis szerettem, hiszen tizenkét évesen lépett a szolgálatomba mint apród, s mert az apja meghalt, valamelyest a fiamnak érezte magát, szeretett is nagyon, de sajnos ehhez a szeretethez nem társult az engedelmesség. Charpentier segítette föltenni a szekérre, ahol helyet szorítottak a számára, és letakarták az arcát a kabátjával. Úgy terveztem, hogy ha a bíboros beleegyezik, Fleury en Bière kastélyának kriptájában helyezzük örök nyugalomra.

Megérkezett Hörner "raportra", ahogy mondta, s nagyon katonásan, a sarkát összezárva, feszes tartásban, hangosan és gyorsan jelentette, miszerint teljes győzelmet arattunk. Elkerültük a csapdát, és hátra támadtuk az ellenséget. A brigantik rossz katonák, szinte alig védekeztek, inkább a menekülést választották, ami lehetőséget adott a mieinknek, hogy csaknem zavartalanul egyenként leterítsék őket. Első becslésre vagy húszan veszték oda közülük.

- Fogoly nincs?

- Fogoly nincs, gróf úr - válaszolta Hörner, s szempillája sem rebkent -, egyetlen nemesúr, Bazainville márki kivételével, akit Becker azonnal idevezet.

- A kegyelmetek veszteségei, kapitány úr?

- Két halott és öt sebesült.

- A sebesültek hol vannak?

- Idehozzák őket, gróf úr, mivel megállapodtunk, hogy elsősegélyben részesülnek.

- Amint megbeszéltük, kapitány úr, a halottaik temetéséről én gondoskodom: Fleury en Bière plébánosa temeti majd el őket keresztény földbe.

- Nagyon köszönöm, gróf úr - mondta, elszorult torokkal.
 Azután megkérdezte:
 - A zsákmányról mikor tárgyalunk?
 - Hamarosan - mondtam, mert láttam, hogy közeledik Becker a fogollyal. - Atyámuram - kérdeztem azután -, szüksége van a hintóra, hogy benne lássa el a sebesülteket?
 - Nem, ott nem tudnám lefektetni őket. Mindössze egy nagy ponyvát szeretnék, hogy tiszta helyet biztosítsunk a számukra - fordult Hörnerhez -, és néhány lámpást, mert már leszállt az este.
 - Akkor hát én foglalom el a hintót, a fogollyal és Charpentier úrral, s oda is kérnék egy lámpást. Charpentier úr, ha nincs ellenére, legyen az írnom, persze csak ha van írószerszáma.
 - Gróf úr - jelentette ki Charpentier -, én egy lépést sem teszek toll nélkül.
 Amiután elhelyezkedtünk a hintóban, szemügyre vettem Bazainville urat. Nem volt valami szép ember: alacsony termetű, esetlen, görbe lábú, s az arca igen különös, orra görbe, tekintete kemény, pillantása sunyi, fürkésző, mintha örökké zsákmány után kutatna, hogy átharapja a torkát, vagy egy sötét lyuk után, ahol elbújhatna.
 - Uram - kezdtem mindjárt, köntörfalazás nélkül -, nem tartja magát becstelennek, hogy összegyűjt harminc vérszomjas brigantit, s megbízza őket, hogy gyilkoljanak meg az erdőszélen egy nemesembert? Nem azt diktálná a becsület, hogy ha haragszik rám valamiért, hívjon párbajra?
 - Gróf úr - mondta a legteljesebb nyugalommal -, nem én döntöttem így. De a párbaj nyilván azért nem jöhetett szóba kegyelmeddel kapcsolatban, mert ismeri a Jarnac vágást.
 - Haragszik rám kegyelmed valamiért?
 - Dehogysis haragszom, gróf úr. Én csak uram parancsa szerint cselekedtem.
 - No de miként lehetne a kegyelmed ura más, mint az enyém? Vagy talán kegyelmed nem Franciaország királyának az alattvalója?
 - De bizony az vagyok!
 - Rátámadni a király egyik belső emberére, aki uralkodójának rendíthetetlen híve, bizonyos értelemben nem felségsértés-e? Nem fogta föl talán, hogy ha vállalkozása sikerrel jár, máris a vérpad tőkéjére fektetheti a fejét?
 - Uram, én is hűséges vagyok a saját uramhoz, aki a legnagyobb hatalommal bír ebben a királyságban.
 - Nagyobb hatalommal, mint a király? Létezik nagyobb úr ebben a királyságban? Csak nem a király öccséről beszél?
 - Gróf úr, én egy szót sem szóltam a király öccséről.
 - Mégis ő parancsolta kegyelmednek, hogy engem megöljön. Kérem, válaszoljon!
 - Bocsásson meg, gróf úr, de erre a kérdésre nem válaszolok.
 - Elárulhatom, uram, hogy hallgatása nem válik a javára. Ha így folytatja, a bírák fogják szóra bírni. S azután a hóhér mindörökre kegyelmedbe fojtja a szót.
 - Gróf úr - mondta Bazainville úr, s ravaszdi kifejezés jelent meg az arcán -, nagyon kellemetlen lenne a király számára, ha elmondanám a bírának mindazt, amit tudok, tekintve, hogy az öccséről van szó, aki mindez idáig a trón egyedüli örököse is. Azt hiszem, jobb megoldást is találhatnánk.
 - És mi volna az?
 - Alkut ajánlok.
 - Nekem?
 - Kegyelmednek, gróf úr. Úgy adódott, hogy rendkívül értékes titkos értesülésekhez jutottam, melyek a bíboros úr biztonságát érintik, s amelyekért, úgy vélem, nem fogja túl nagy árnak találni életemet és szabadságomat.
 - De mi a biztosíték rá, uram, hogy amit mond, igaz?
 - A becsületem.
 - A becsülete, uram?
 - Vagy, ha úgy jobban tetszik, gróf úr, az érdekem. Ki hazudnék szívesen, ha a bíboros összes ügynöke a sarkában van?
 - Kész a bíboros úr előtt is elismételni vallomását? Mert, ha jól értem, értesülései elsősorban az ő biztonságát érintik.
 - Kész vagyok, gróf úr.
 - Akkor hát egyenesen a bíboroshoz viszem. Elmondja neki, miről van szó, s ha ő hitelt ad a szavának, közben fogok járni nála kegyelmed érdekében. De hadd mondjam meg, uram, hogy én máris hiszek kegyelmednek.
 - Hisz nekem? - kérdezte megrökönyödve.

- Hiszek, uram. Ha volt olyan aljas, hogy negyven brigantival az életemre törjön, az is kitelik kegyelmedtől, hogy az urát elárulja.

- Aljasság, gróf úr? - kérdezte Bazainville -, igazán sajnálom, hogy ilyen lesújtó véleménnyel van rólam. De hogy egészen őszinte legyek, megvetését sokkal könnyebb elviselnem, mint a hóhér bárdját lemeztelenített nyakamon...

E mondás azt bizonyította, hogy az áruló, ha becstelen is, a szellemességnek nincs híján, ám az a fajta szellemesség az övé, melyről a nagyapám, Mespech báró azt mondta, hogy olyan emberek sajátja, akik "már minden szégyent felhajtottak, s minden gyalázatot lenyeltek".

Meggyőződtem róla, hogy Charpentier híven vetette papírra a kihallgatás lényegét, majd kiszálltam a hintóból a fogollyal, s átvezettem az út túloldalára, Hörnerhez. Megkértem, hogy bilincselje meg Bazainville kezét-lábát, és tartsa rajta a szemét, mert egyedül ő mondhatja el a királynak, ki és miért állította a kelepécét, amit sikerült elkerülnöm. Hörner azonnal egy hatalmas termetű svájci gondjaira bízta, aki szélteben, hosszában és súlyát tekintve is legalább kétszer akkora volt, mint Bazainville.

Visszamentem atyámhoz, s nagyon fáradtnak találtam, és éppoly elcsigázottak voltak a sebesültek is, akiket ellátott. Bár járni azért tudtak, s a nyeregben is megmaradtak, egy kivételével, akit atyám az út hátralévő szakaszára a hintónkba szándékozott ültetni.

- Az ég különös kegyének tekinthetjük - mondta sotto voce, s kacsintott -, ha ez az ember még egyszer lábra áll.

- Vajon mire várunk? - kérdeztem, ráeszmélve, hogy már egészen ránk esteledett. - Miért nem ad már Hörner jelt az indulásra?

- Hová gondol? - kérdezte atyám. - Hát a zsákmány?

- Ördög vigye a zsákmányt!

- Nem úgy van az, fiam! Ne beszéljen ilyen megvetően a zsákmányról! Olyan az a katonának, mint az uralkodónak a meghódított terület: győzelme jutalma.

- Nem halaszthatnánk holnapra a zsákmány elosztását?

- Holnap reggelre már semmit sem találunk itt.

- Hogyhogy?

- Amint mi elmentünk, idesereglenének a környékbeli parasztok, akik hallották az imént a puskalövéseket, és elvinnének mindent, amit itt hagyunk, még a haldokló lovak combjából is kikanyarítanak néhány jókora darabot, hogy aztán nagy lakomát csaphassanak. És mihelyt a parasztok távoztak, a farkasokat vonzaná ide tízmérföldes körzetből a vérszag, s ők lakmározni kezdenek a maradékból. Végül pedig, amikor a farkasok is elvonultak, "farkassorban", ahogyan mondják, [A XV. századból származó mondás. Jelentése: "libasorban". (A szerző megjegyzése.)] éppoly óvatosan lopakodva, ahogyan jöttek, de már teli bendővel, ahol együtt lesz a sebesült ló és a halott keresztény ember, megérkeznek a varjak, súlyos szárnycsapásokkal, ágról ágra szállva, majd amikor éber tekintetük felfedezi a prédát, leereszkednek a földre, s elfogyasztják a maradék maradékát.

- Istenem! - sóhajtottam. - Mennyi prédára váró rabló él a földön!

- De mind közt az ember a legrosszabb! - mondta atyám. - Ne eméssze magát, fiam, amiatt, ami itt történt. Van ennél sokkal rosszabb is! Csak azért kavarták fel annyira az események, mert - amint az angolok mondják - "ezüstkanállal a szájában született", s az udvar kényelmes melegében nevelkedett. Ez a nap a tűzkeresztsége volt. Megtudta, mi a háború.

Tudtam ugyan, hogy igaza van, a szívemet mégis mardosta a bánat. A torkom annyira elszorult, hogy képtelen voltam megszólalni. Atyám, látva, milyen állapotban vagyok, szintén elhallgatott, karon fogott, s elindult velem az országúton.

- Ennek az erdőnek - mondta - szép, dallamos neve van. Bois des Fontaines. És hiába zsengék még a levelek, a madarak máris fészket raktak köztük. Hallgassa csak! Teli torokból énekelnek, s bár a nap még nem tűnt el egészen, már fölkel a Hold, s nézze csak, milyen fényes és kerek! Békesség honol itt. Teremtsen a lelkében hasonló békességet! Felejtse el, amit itt látott és átélt, de maradjon éber. Nem ez volt az utolsó támadás fiamuram ellen.

Azután rövid csönd után még hozzátette:

- Hiányolni fogja a szegény La Barge-t?

- Sajnálom és megsiratom, de hiányolni nem fogom. Nagyon rosszul szolgált.

- Pedig, tekintve, hogy az élete veszélyben forog, fiam, ugyanolyan jó fegyvernökre van szüksége, mint amilyen La Surie volt nekem.

- Igen, de hol találom én ilyet?

- Már meg is találta.

- Ki volna az?

- Hans.

- Hans? A jó útra tért német zsoldos?

- Azt mondta, jó véleménynel van róla.

- Így is van! Amint Lajos mondaná, "excellentissimo". Minden erénnyel fel van ruházva. Arra gondoltam, hogy rábízom az orbieu-i milícia parancsnokságát.

- Tegye meg hát fegyvernökévé.

- Fegyvernökké! De hiszen Hans nem nemesember!

- La Surie sem volt nemesember, s mire az lett, már jó néhányszor megmentette az életemet. Ügyet se vessen a származásra. Az emberi érték az, ami számít. Hans hová valósi?

- Egy Ruffach nevű elzászi városkába.

- Adja akkor fegyvernökének a Hans von Ruffach nevet. Jól hangzik, és mivel csak egy kis fegyvernökről van szó, aki ráadásul német ajkú, senki sem fogja venni a fáradságot, hogy Elzászba utazzék, s megbizonyosodjék róla, jogosan viseli-e Hans a "von"-t a nevében.

- Hans von Ruffach! Nagyon szépen cseng. Gondolkodom rajta...

- Ne gondolkodjék, hanem cselekedjék! Veszélyben forog az élete, így hát feltétlenül szüksége van egy jó fegyvernökre!

Épp ekkor érkezett meg Hörner újabb jelentéstételre, s megállt előttünk összezárt sarokkal, feszes tartásban.

- Ami a zsákmányt illeti: a fegyverek és ruhák elosztása megtörtént. A lovak közül öt kiszervezett, s vagy egy tucatot megszökött. Tizennégy ló maradt tehát. Mind a gróf uré.

Csak rövid csend után válaszoltam, annyira ízlésem ellen való volt, hogy hasznát húzzák a mészárlásból.

- Ami pedig a katonákat illeti - folytatta Hörner (aki elvéhez híven: "előbb az állat, csak utána az ember", most is a lovakat említette előbb) -, öt sebesültünk van, közülük az egyiknek nem sok reménye van rá, hogy a lába megmarad. Nagyon köszönöm, gróf úr, hogy öt hajlandók a hintóban magukkal vinni. Két halottunk is van - folytatta, s hirtelen könny szökött a szemébe, az arca azonban szenvtelen maradt.

- Maradt utánuk asszony és gyerek?

- Igen, mindkettő után.

- Kapitány úr, adja el a lovakat, melyek a zsákmányból nekem jutottak, s a pénzt adja az özvegyeknek. Hörner úgy nézett rám, mint az olyan emberre, aki nyilvánvalóan nem tudja, mit beszél. És amikor hosszú hallgatása már kezdett kínossá válni, megkérdeztem, mikor indulunk Fleury en Bière-be.

- Fél órán belül, gróf úr.

Milyen hosszú volt az a fél óra, s még hosszabbnak tűnt az út, amely még előttünk állt, míg végre kivilágított hintónk megállt a bíboros palotája előtt!

Azt hittem, az éjszaka közepén nehezen nyílik majd ki a rácsos kapu. De az egyik őr felismerte Charpentier-t, akit naponta látott Párizsban, ha a bíboros éppen ott tartózkodott, a majordomus pedig, aki szintén a kapuhoz sietett, engem ismert fel. Magam sem tudom, hogyan, de végül mindenkit sikerült elszállásolni. Atyám és én közös szobát kaptunk. Fáradtak voltunk mindketten, s már épp vetközni kezdtünk volna, amikor nagy sietve visszatért Richelieu háznagya, és közölte, hogy a bíboros azon nyomban fogad minket a dolgozószobájában: atyámat, engem, Charpentier-t és a foglyot. Ezen ugyancsak meglepődtem volna, ha nem tudom, hogy a bíboros hihetetlen munkatempója nincs tekintettel a nap járására, vagyis éjjel-nappal, szinte egyfolytában íróasztalánál ül.

VIII. fejezet

Kedves olvasóm, most oly drámai, s mégis oly örült, abszurd eseményekről fogok beszámolni neked, melyek a legkevésbé sem állnak arányban kiváltó okukkal - a király öccsének Montpensier kisasszonnyal kötendő házasságával -, hogy talán hihetetlennek is fogod találni mindazt, amit hallasz. Pedig minden úgy történt, ahogyan elbeszélem. Beszámolóm történelmi hitelességéhez kétség sem férhet, bár a tények sokféleképpen, sőt egymással ellentétesen is értelmezhetők, attól függően, ki miként vélekedik a király öccséről, s a szerepről, melyet ebben a történetben játszott.

A bíborost íróasztalánál találtuk, mellette ott állt Charpentier úr, s amikor beléptünk, már csaknem a végére ért beszámolójának a Bois des Fontaines-i kelepceről. A bíboros, megpillantván minket, elbűvölő leereszkedéssel fölállt üdvözlésünkre, mi pedig fedetlen fővel köszöntöttük őt, kalapemelintéssel és oly mély meghajlással, hogy fejfedőink széle a földet súrolta.

Amiután így kifejezésre juttatta, milyen nagyra becsül bennünket, gyors léptekkel visszament asztalához, leült, majd udvariasan elnézésünket kérte, amiért egyelőre még Charpentier-nak adja, pontosabban visszaadja a szót, hogy befejezhesse elbeszélését a csapdáról, melyet sikerrel elkerültünk. A titkár beszámolója alatt mi mást tehettem volna, mint hogy szemügyre vettem a bíborost és a macskáját. A macska - amely hihetetlen nyugalmat árasztott! - Richelieu íróasztalán feküdt, egy meghatározott helyen, ahonnan nem mozdult, s a bíboros időnként a fejére tette a kezét, de csak egy-egy röpké pillanatra, nehogy a macska dorombolni kezdjen, ami zavarta volna az emberek beszélgetését.

Az állat farkát gondosan a mancsai közé tekerte, mintha attól félt volna, hogy elveszti. Ez a hamuszürke kandúr láthatólag nagyon elégedett volt, amiért ilyen előkelő helyet foglal el, s mögötte ott ül a gazdája. Hol becsukta a szemét, hol félig, majd egészen kinyitotta, néha úgy tett, mintha nem látna bennünket, máskor merőn az arcunkba nézett aranyfényű szemével, melyben szikrákat vetett a táncoló gyertyaláng. Bár a Charpentier-t hallgató bíboros éppolyan mozdulatlan volt, mint kedvenc állata, éreztem, hogy eközben korántsem olyan nyugodt, mint a macska, s hogy rezzenéstelen, szenvedélytelen arca csak álca, s agya, mint mindig, most is fáradhatatlanul dolgozik.

Ha azt mondom, hogy Richelieu arca felkeltette a figyelmet, keveset mondtam. Arca, melynek háromszögét a rövid, hegyes szakáll még hangsúlyosabbá tette, valósággal lenyűgözte az embert. Csak úgy ragyogott szép, fekete szeme, amely tudott kedves, simogató is lenni, tudott könnyekkel megtelni, de szikrázni is a visszafojtott vagy éppen cseppet sem visszafojtott haragtól. De ami már elsőre a legmeghökkenőbb volt, engem legalábbis mindig meghökkenített, ha már egy ideje nem láttam, az testének tisztasága s végtelen ápoltsága volt.

Abban a királyságban, ahol az alattvalók egyre koszosabbak voltak az egyház ama rendelete miatt, amely betiltotta a gőzfürdőket, Richelieu mindennap tetőtől talpig megmosakodott, amin sokat gúnyolódtak azok az udvari emberek, akiknek testét selymeik és gyöngyeik alatt vastag piszokréteg fedte. A bíboros nagy gonddal vágta és reszelte körmeit, gyakran mosott kezet (mely szokást Margot királyné, mint még emlékezhetünk rá, borzadva emlegetett), naponta megigazította szakállát és finom kis bajuszát, a reverendája patyolattiszta volt, s gallérja hófehér.

Karcsú, hajlékony férfi, mozdulatai kecsesek, olyan ember, aki szereti a szépet, a fényűzést és a pompás lakomákat, ad is ilyeneket, káprázatosakat, és még többet adna, ha eszeveszett munkatempója időt engedne rá.

József atya szobájától eltérően, az övében példás rend honolt. Nagy, fényes felületű íróasztalán is rend volt, amit még a macska is tiszteletben tartott, az irattartókat olyan pontosan helyezték egymásra, hogy egyetlen lap sem lógott ki a többi közül. Az asztalon, jobb és baloldalt, aranyozott gyertyatartó állt, amelyekben természetesen nem egyszerű faggyú, hanem illatosított gyertyák égtek.

Amikor Charpentier befejezte mondókáját, Richelieu előbb Siorac márkához fordult, s dicsérőleg szólt nagy-nagy szolgálatairól, melyeket III. Henriknek és IV. Henriknek tett. Az elősorolt tények és dátumok pontossága, valamint az előadásmód eleganciája elbűvölte atyámat. "Úgy éreztem - mondta később -, hogy a bíboros mindent tud rólam, sőt a felidézett korról is többet tud nálam, holott akkor még nem is élt." Bár atyám uralkodott a vonásain, jól láttam, hogy a bíborosnak alig néhány perc alatt sikerült egészen elbűvölnie.

A jelenet szórakoztatott, de meg is hatott. A bíboros szeretett elbűvölni másokat, s nemcsak politikai okokból, hanem azért is, hogy egyszerűen csak új barátokat és támogatókat szerezzen magának. Bár az állam ellenségeivel szemben kéréseket szigorral lépett fel, nem volt érzéketlen ember, épp ellenkezőleg: képes volt megkönyezni egy rokon, barát vagy akár egy szolgáló halálát is. Ráadásul szerette, ha szeretik. S ez az őszinte érzés átütött ékesszólásán, s legalább annyira meggyőzővé tette szavait, mint kikezdehetetlen érvei.

Nekem is jutott ugyan néhány dicsérő szó, de azért engem rövidebben intézett el a bíboros: tudta, hogy már korábban meghódított.

Bár alig két mondatot szólt csak hozzám, szavai mégis mélyen az emlékezetembe vésődtek. Először arra hívta föl a figyelmemet, voltaképpen milyen nagy megtiszteltetés, hogy a cselszövők első számú céltáblája lettem, hiszen ez azt mutatja, hogy őfelsége rendíthetetlen hívei közé sorolnak. Azután a királyságot elárasztó öt támadó epés hangú pamfletekre célozva, mosolyogva megállapította, hogy e förmedvények írói épp ellenkező irányú utat járnak be, mint titkára és barátja, Charpentier: Charpentier a késtől jutott el a tollig. Ezek a nyomorultak viszont most a tolltól haladnak a kés felé.

Így tehát, amint az olvasó bizonyára észrevette, Charpentier-nak is jutott egy-két jó szó, bárha a bíboros stílusának megfelelően, amely szívesen elegyítette a fennköltséget a csípős szellemességgel, némi gúnnyal vegyítve.

- Charpentier - mondta azután -, szóljon Desbournaisnak, hogy Hörner kapitány vezesse hozzám, megfelelő őrizet mellett, a két foglyot!

Az őrizet tényleg megfelelő volt, hiszen nem kevesebb, mint egy tucat svájci vette körül a két foglyot, amikor Desbournais nyomában megjelent Hörner.

Erről a Desbournais-ról csak annyit jegyeznék meg, hogy már a bíboros avignoni száműzetése óta ő Richelieu belső inasa, aki kutyahűséggel szolgálja a gazdáját, de értelmi képességei igen csekélyek. Amióta a maga sajátos módján kopogtatott az ajtón, belépett a bíboros dolgozószobájába, és megkérdezte tőle, melyik foglyot vezessék be elsőként.

- Előbb nem is a foglyokkal kívánnék beszélni - mondta Richelieu -, hanem Hörner kapitánnyal.

A szobába lépő Hörner, aki "jó katolikus svájciént" aposztrofálta magát, mélységes tiszteletből áruklódó pillantást vetett a bíborosra, azután nem elégedett meg egy egyszerű térdhajtással, hanem két térdre ereszkedve hallgatta, méghozzá látható megdöbbenéssel, a dicshimnusz, melyet róla zengett Richelieu, felidézve a Bois des Fontaines-i nagy kalandot, úgy, amint az imént Charpentier beszámolt neki róla, s olyan részletességgel elevenítette föl az esetet, mintha maga is részese lett volna. Míg dicsőítette Hörner ügyességét, jó ösztönét, tapasztaltságát és bátorságát, egészen úgy tetszett, mintha ő maga is ott lett volna, elejétől a végéig, az ütközetben.

Hörner nyilvánvalóan úgy vélte, hogy csoda történt, vagyis hogy a bíborosnak a Gondviselés adta tudtára mindazt, ami a távollétében történt, így hát a kapitány hol elvörösödött, hol elsápadt, hol megint elvörösödött, s közben az arcán patakzott az izzadság. És amikor Richelieunek egy kecses intésére végre felállt, úgy láttam, remeg a lába: ezt a remegést nem felejttem el soha, hiszen jó ideje ismerem már Hörnert, de ez volt az első s egyben az utolsó eset is, hogy remegni láttam.

Így hát a bíboros egy újabb baráttra tett szert, és bizony sok baráttra volt szüksége, mert nemcsak a Liga-pártiak, meg az ördögi hufándlis-szoknyások gyűlölték és gyalázták, hanem az országnagyok többsége is, akik tartottak tőle, hogy ha továbbra is ő kormányozza az országot, véget ér a káosz és a fejtelenség, melyből jó nagy hasznot húztak, s melyben úgy lubickoltak, mint hal a vízben.

- Desbournais - mondta Richelieu -, vezesse be azt a foglyot, akit felderítőnek küldtek azok, akik a csapdát állították.

- Barbier-nak hívják, excellenciás uram - mondta Charpentier sotto voce.

Két svájcitől kísérve belépett a megláncolt Barbier. Alig állt a lábán, s nagyokat nyelt, nyilván mert sem enni, sem inni nem kapott tegnap óta.

Durva, tagbaszakadt fickó, elnagyolt arcvonásokkal. Amikor fogságba esett, meglehetősen gyávának tűnt, most azonban, különös módon, a félelem legparányibb jelét sem fedeztem föl az ábrázatán.

Richelieu azonnal megparancsolta, hogy vegyék le róla a láncokat, ültessék le, s adjanak neki egy nagy kupa vizet, amit Barbier mindjárt fel is hajtott mohón. Ma sem tudom eldönteni, hogy ügyes taktika volt-e, ahogyan a bíboros a fogollyal bánt, vagy az emberség megnyilatkozása, úgyhogy a döntést rá is bízom az olvasóra.

- Barbier-nak hívnak - mondta Richelieu, egyszerűen s cseppet sem fenyegetően.

- Igen, eminenciás uram.

- Mi a mesterséged?

- Útonálló vagyok - válaszolta Barbier, kérdés, de szégyenkezés nélkül is.

- Gyalázatos mesterség - állapította meg Richelieu, különösebb felháborodás nélkül.

- Tényleg az - helyeselt Barbier. - És ráadásul keveset hoz a konyhára. De én csak zsebmetsző és tolvaj vagyok, excellenciás uram, a gyilkolás nem kenyerem.

- Mégis beálltál azok közé, akik meg akarták gyilkolni Orbieu grófját.

- De nem szívesen! - kiáltotta Barbier, s úgy éreztem, őszintén beszél. - Az erszényem már üres volt, s élni mégis csak kell valamiből.

- Akár gyilkolásból is?

- Nehéz idők járnak, eminenciás uram.

- S még nehezebbek azokra, akiket elkapnak.

E burkolt fenyegetésre Barbier nem válaszolt, s arca is rezzenéstelen maradt.

- Ki szervezte a rajtaütést, amelyben te is részt vállaltál?

- Azt mondták, egy olyan nemesúr, aki már majdnem a király.

- Tudd meg, Barbier - jelentette ki Richelieu, hirtelen nekihevülve -, hogy egyedül a Reimsben felkent király nevezheti magát királynak. S a király mellett mindenki más senki. "Majdnem király" nem létezik.

Ez a csaknem vallásos áhítattal előadott hitvallás mély benyomást tett nemcsak a fogolyra, de minden jelenlévőre is. Atyám később elmondta, hogy ez a kitétel: "a király mellett mindenki más senki", idézet

volt. Igen érdekes, hogy III. Henrik épp legnagyobb nyomorúsága idején mondta e szavakat, amikor Guise herceg egymás után foglalta el a városait.

- És most mit tegyünk veled? - kérdezte Richelieu.

- Nem tudom, eminenciás uram - válaszolta Barbier, és sem kegyelmet nem kért, sem arra nem emlékeztetett, hogy szabadságot ígértem neki, ha elárulja, hol állították a kelepécét.

Tetszett nekem a viselkedése, mert némi méltóságot fedeztem föl benne. Így hát, miután engedélyt kérőn a bíborosra néztem, én is megszólaltam:

- Arra kérem eminenciádat, adja át nekem a foglyot. Megígértem neki, hogy ha segít, megmentheti az életét.

- A fogoly a kegyelmedé, gróf úr - mondta erre a bíboros -, de csak akkor engedje szabadon, ha a komédia már véget ért. - Kapitány úr - fordult ezután Hörnerhez -, hozza most be Bazainville urat. Azután pedig kísérje Barbier-t a hadiszállásukra.

Bármibe lefogadnám, hogy Hörnernek, miközben engedelmeskedett az utasításnak, eszébe sem jutott, hogy Richelieu azért rendelkezett úgy, ahogy rendelkezett, hogy ő ne legyen jelen Bazainville úr kihallgatásánál.

A bíboros Bazainville esetében is ugyanúgy járt el, ahogyan Barbier-val. Levétette róla a láncokat, s megítatta. Csak éppen sokkal fagyosabban viselkedett, mint az előbb, jeléül annak, hogy az útonálló nyers őszinteségét némiképp rokonszenvesnek találta.

- Uram - mondta -, itt van Charpentier úr kézírásával az a jegyzőkönyv, amely akkor készült, amikor fogságba esése után vallomást tett Orbieu grófjának hintájában. Fenntartja, amit akkor mondott?

- Fenntartom, eminenciás uram.

- Ne írjon még, Charpentier - fordult a titkárához Richelieu.

Majd így folytatta:

- Vallomásában egy magas rangú személyről tesz említést, még ha burkolt formában is. Arra kérem, hogy az illendőség kedvéért ne ejtse ki a nevét, ha megemlíti.

- De hát hogy említsen meg, eminenciás uram, ha nem mondhatom ki a nevét?

- Egyszerűen csak annyit mondjon: "az illető".

- Így fogok tenni - mondta Bazainville, undorító mosollyal, amit kedvem lett volna az ajkára fagyasztani.

- Charpentier - rendelkezett Richelieu -, most már írhat. - Aszerint, amit Orbieu gróf hintájában elmondott

- folytatta azután, ismét a fogolyhoz fordulva -, kegyelmed a csata után alkut kötött a gróf úrral. Elmond mindent egy bizonyos összeesküvésről, amelyet ellenem szőttek, s azután, ha én is egyetértek vele, a gróf úr megkíméli az életét és szabadon engedi kegyelmedet.

- Így volt, eminenciás uram.

- Rendben van. Helyben hagyom ezt a megállapodást, természetesen csak akkor, ha valóságosnak bizonyul az összeesküvés, amelynek kegyelmed szerint én lennék a céltáblája.

- Eminenciás uram - mondta erre Bazainville újabb mosollyal -, zavarba hoz. Arra kényszerít, hogy bizonyosra vegyem, miszerint "az illető" kitart eredeti terve mellett, miközben mindenki tudja, milyen könnyen változtat elképzelésein az, akiről szó van.

- Kétségtől kockázatos beszélnie, uram - mondta hűvösen Richelieu. - De még sokkal kockázatosabb hallgatnia.

- Akkor hát a kocka el van vetve - mondta Bazainville. - Hallja hát, uram! Ma délelőtt, vagy közvetlenül ebéd után egy lovas érkezik majd "az illetőtől" excellenciádhoz, s arra kéri, lássa vendégül vacsorára "az illetőnek" vagy harminc emberét.

- E disinvolto - mondta a bíboros -, ma no criminae. [Ez tolatkodó, de nem bűnös eljárás. (olasz)]

- A legrosszabb még hátravan, eminenciás uram. Vacsora közben "az illető" néhány embere úgy tesz majd, mintha összevesznének, fegyvert rántanak, s az ezt követő kavargásban, mintha csak véletlenül történnék, egy kard eminenciádat döfi át.

A bíboros lesütött szemmel, kifürkészhetetlen arccal, macskája fejére tette a kezét, s oly hosszan otthelyezte, hogy a kandúr dorombolni kezdett. A bíboros erre gyorsan visszahúzta a kezét, s úgy nézett atyámra és énrám, mintha tanúnak hívna minket meglepetéséhez.

- Ezek a fiatal emberek oly regényesek! - mondta végül egy sóhajással. - Olyan ez, mint egy cselszövés az olasz reneszánsz korából...

- "Az illető" félig olasz származású - jegyezte meg atyám. - S úgy hallom, dicsekszik is vele.

- Az ötlet mégsem tőle származott - közölte Bazainville.

- Hanem kitől? - kérdezte élénk érdeklődéssel Richelieu.

- Két igen előkelő származású fivértől; akik adáz ellenségei eminenciás uramnak, s még inkább a

királynak.

- Értem - mondta Richelieu. - Charpentier, kérje meg Desbournais-t, szóljon a svájciaknak, hogy elvezethetik a foglyot. Tartsák jól ezentúl. Igen becses a számunkra.

- Egy szóra, uram!

- Mit kíván tőlem, szép olvasóm?

- Először is felpanaszolni, hogy kegyelmed már egyáltalán nem foglalkozik odaadó hívével! Már vagy száz oldalon keresztül csak a többi olvasóhoz intézi szavait, s én eszébe sem jutok. Mit jelentsen ez, gróf úr? Kegyvesztett lettem? Már nem leli kedvét a velem való csevegésben? Elfelejtette volna már kellemes kis a parte-inket? Azelőtt olyan kedves volt hozzám! Én pedig úgy szerettem incselkedni kegyelmeddel! Hová tűnt meghitt cinkosságunk?

- Asszonyom, hát azt kívánta volna, hogy magammal vigyem a szörnyűséges csapda helyszínére?

- Hiszen már többször is részese lehettem hasonló véres történeteknek, s én mindent kibírtam! Ne is próbáljon mentségeket találni, uram. Úgyis tudom, mi az igazság: a bíboros hatására éppoly nőgyűlölő lett, amilyen ő. S most már kegyelmed is "különös állatoknak" tekinti a szebbik nem képviselőit.

- De asszonyom, a bíboros csak a politika színterén nőgyűlölő. Iszonyodik az ördögi hufándlis szoknyáktól, mert sok bajt okoznak az államnak. De a magánéletben például nagyon is szereti Marie-t, tanácsosának, Bouthillier-nek a feleségét, és valósággal bolondul az unokahúgáért.

- Csak nem azt akarja mondani, uram, hogy két Angélique-je is van ennek a bíborba öltözött Séraphinnek?

- Hová gondol, asszonyom? Richelieu szüzi életű pap! Sőt, meg merem kockáztatni, hogy olyan pap, aki minden szempontból sacerdos impeccabilis! [Feddhetetlen pap. (latin)]

- Ennek szívből örülök! Megkönnyebbüléssel hallom, hogy a bíboros nem olyan ember, akinek van egy Louisonja vidéken s egy Jeannette-je Párizsban.

- Asszonyom, hagyjuk ezt, ha kérhetem! Gondolom, nem azért szólított meg, hogy két leánykámön élcelődjön.

- Nem, uram, sokkal fontosabb kérdéseket szeretnék föltenni kegyelmednek.

- Hallgatom.

- Ki az a két fivér, akit származása oly magas polcra helyez a királyságban, és akik rávették a király öccsét, hogy ily ocsmány kelepcebe csalja a bíborost?

- Vendome herceg és az öccse, Franciaország főperjelje.

- Mit hallok? Egy főperjel gyilkosságban felbújtó?

- Ó, asszonyom! Nem igazi egyházi cím az övé! Általában királyi fattyúknak adják, busás javadalommal együtt. A herceg és főperjel IV. Henrik és a szép Gabrielle d'Estrées szerelmének gyümölcse. A herceg korlátolt agyában ezért vakmerő követelések fogantak meg. Bretagne uralkodója szeretne lenni, melynek pillanatnyilag csak a kormányzója, végső célja pedig az, hogy Franciaország királya legyen.

- Király? Nincs híján a vakmerőségnek!

- Az esztelenségnek sem. Hallgassa csak ezt a képtelenséget! Önmagát tartja legitim királynak, Lajost pedig trónbitorlónak. Azzal érvel, hogy hét évvel idősebb Lajosnál, vagyis ő az elsőszülött, s szüntelenül atyjának, IV. Henriknek Gabrielle d'Estrées-nek tett házassági ígéretére hivatkozik. Ez a dokumentum azonban teljességgel érvényét veszítette, amikor Gabrielle - ezeröttszázkilencvenkilencben - meghalt, s IV. Henrik ezerhatszázban feleségül vette Medici Máriát. De Vendome mitsem törődik ezzel. Már ezerhatszáztizennégyben fellázadt egyszer Lajos ellen, de utóbb, Nantes-ban, bocsánatot kért ezért öfelségétől, s az akkor alig tizenhárom éves Lajos fagyos és igencsak királyhoz illő választ adott neki. Hallgassa: "Uram, szolgáljon jobban a jövőben, mint ahogy a múltban tette, és jegyezze meg, hogy a legnagyobb tisztesség, ami ezen a világon érheti, az, hogy az én fivérem lehet."

- És ezek után megbocsátott neki?

- Igen, szép olvasóm. De ezt az újabb vétkét már aligha fogja megbocsátani.

- Uram, ez minden, amit el akar nekem mondani? Hát nem hajlandó kielégíteni a kíváncsiságomat?

- Bocsásson meg, asszonyom, de mégsem járja, hogy egyedül csak asszonyomnak meséljem el mindazt, amit az összes olvasómnak szánok. Ha kíváncsi a történet folytatására, lapozzon! Hamarosan minden kiderül, s azt hiszem, sok meglepetéssel fogok szolgálni.

Atyám és én úgy aludtunk, mint a mormoták, azután pedig morogtunk, akár a medvék, amikor reggel tíz órakor kopogtattak az ajtónkon. Úgy, ahogy voltam, meztelenül - éjszaka nagyon meleg volt -, az ajtóhoz léptem, s amikor meghallottam Charpentier hangját, ki is nyitottam. Sűrű bocsánatkérések közepette

lépett be, s elmondta, miért vert fel bennünket álmunkból: két nemesúr érkezett Fontainebleau-ból (ahol e pillanatban az udvar és a király tartózkodott), akik azonnal találkozni kívánnak a bíborossal, mondván, hogy olyan nagy fontosságú híreket hoztak, melyek egyedül csak rá tartoznak. De nem hajlandók levetni álarcukat, és a nevüket sem árulják el. Charpentier egy kis szalonba vezette őket, s megkérte Hörnert, hogy állítson egy tucat svájcit az ajtó elé.

- Megmondták, miért nem akarják felfedni kilétüket?

- Titokban akarják tartani, hogy Fleury en Bière-be jöttek, mert - mint mondják -, ha ez kitudódnék, veszélybe kerülne bizonyos személyek élete... Nem tudom, mit tegyek - fűzte hozzá Charpentier. - A bíboros nemrég feküdt le s még alszik. Ébresszem fel, és vezessek be hozzá két álarcost, akikről semmit sem tudok?

- Barátom, kérdésében benne rejlik a válasz. Hogy festenek ezek a reggeli látogatók?

- Az egyikük úgy tizennyolc éves lehet - válaszolta Charpentier. - Igen jó felépítésű, égszínkékelöltözetet visel, s olyan féktelen, mint egy csikó. A másik idős, méltóságteljes, szakállas úr, öltözképe sötétbarna, hangja pedig parancsoláshoz szokott emberről árulkodik.

- Nagyon pontos leírást adott, barátom - mondta dicsérőleg atyám.

- Márki úr - jegyezte meg erre Charpentier -, aki a bíborosnak dolgozik, megszokja, hogy pontos legyen. Ő ugyanis azt tartja, hogy ha egy ügyről beszámolunk, a legjelentéktelenebbnek tűnő tényt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, ha csak nem akarjuk azt kockáztatni, hogy mindenestül tévedünk. Gróf úr - folytatta azután -, vendégeinkre visszatérve, arra szeretném kérni a márkí urat és kegyelmedet, látogassák meg őket, s azután mondják meg nekem, miként vélekednek róluk.

- Ezt jól meg kell gondolnunk - mondtam. - Hiszen a mi ittlétünket sem tanácsos nagydobra verni.

- Charpentier úr - kérdezte hirtelen atyám -, amikor az imént leírta nekünk az idősebb urat, azt mondta, hogy tekintélyt és méltóságot sugárzó ember. Mi az, ami kiváltotta kegyelmedben ezt a benyomást?

- A hangja, a beszédmódja, a viselkedése és talán a Szentlélek-rend lovagjainak keresztje is, amely mellén lóg.

- Ó! Charpentier úr! - kiáltottam fel nevetve -, most rajtakaptam! Kegyelmed bizony hűtlen lett a bíboros módszeréhez! Amikor először lefestette nekünk az urat, erről a részletről elmulasztott beszámolni.

- Hát olyan fontos ez? - kérdezte Charpentier, elvörösödve.

- Rendkívül fontos, barátom! Azt is mondhatnám, hogy ez a részlet mindent megváltoztat, hiszen atyám és én is tagjai vagyunk a Szentlélek Lovagrendnek, s kötelességünk segíteni és támogatni a többi lovagot. Charpentier úr, kérem, közölje az urakkal, kik vagyunk, s azt is, hogy mihelyt felöltöztünk, tiszteletünket tesszük náluk, akár kívánják, akár nem.

Gyorsan végeztünk az öltözködéssel, amely közben atyám számos kis tréfát eresztett meg arról, milyen szomorú is egyedül öltöznie annak, akinek egyébként egy Louison vagy egy Jeannette szokott e műveletnél segédkezni. Ha én is csúfolódní akarok, hozzátehettem volna, hogy "vagy egy Margot". De inkább egy szót sem szóltam, mert Siorac márkí, ahogy idősödött, mind jobban kötődött Margot-hoz, s féltem, hogy tréfákozásokkal még megbántanám minden apák legjobbját.

Amint később az álarcos látogatók elmondták, nagyon is megörültek a látogatásunknak, mert már valósággal foglyoknak érezték magukat a hosszú várakozás közben, ajtajuk előtt a temérdek svájccal. Amint beléptünk, s az ajtó bezárult mögöttünk, a lehető legudvariasabban köszöntöttük egymást, majd az idősebb úr levette álarcát. A fiatalabb követte.

- Uraim - mondta az idős nemesúr -, Valencay komtur vagyok, ez pedig itt az unokaöcsém, Chalais márkí, a királyi ruhatár főfelügyelője.

- Akit én nagyon jól ismerek, komtur úr - mondtam, újabb meghajlás kíséretében -, s igencsak kedvelek.

- De hiszen ez Orbieu! - kiáltotta Chalais.

Ezzel zabolátlan gyermek módjára odafutott hozzám, a karomba vetette magát, összecsókolta az orcámat, s közben barátságosan hátba veregetett. Ki hitte volna, hogy alig három napja még párbajra akart kihívni valami semmiség miatt? Miközben kénytelen-kelletlen viszonoztam az ölelését, arra gondoltam, hogy ez a kelekótya már biztosan el is felejtette az incidenst.

Atyám meglepetten nézte, ahogy hevesen összeölelkezünk, hiszen nem sokat meséltem neki a kis márkíróról. S megvolt annak az oka. Bár mint a királyi ruhatár főfelügyelője éppúgy a királyi házhoz tartozott, mint én, elég ritkán láttuk. Nem kedvelte a komoly és szigorú Lajost, sokkal szívesebben töltötte idejét a királyi öccsének s fiatal barátainak a társaságában, akiknek örökös vidámsága, jókedvű bolondozása és gondtalansága sokkal közelebb állt hozzá. Mivel láttam, hogy a komtur rosszállja kissé unokaöccse szeleburdi viselkedését, igyekeztem lassan, észrevétlenül kibontakozni az öleléséből, nehogy véletlenül rideg elutasításnak vélje hátrálásomat, s - chi kon sa? [Ki tudja? (olasz)] - kihívjon

párbajra...

- Komtur úr - mondta atyám -, mi is, csakúgy, mint kegyelmetek, szeretnénk titokban tartani az ittlétünket. Ezért hát, amint elhagyjuk Fleury en Bière-t, elfelejtjük, hogy találkoztunk itt urasággal és az unokaöccsével.

- Hasonlóképpen fogok én is cselekedni, márkí úr - jelentette ki a komtur, kis meghajlással.

Nem kerülte el a figyelmemet, hogy csak a saját nevében vállalta, hogy hallgatni fog: nyilván alkalmatlannak tartotta unokaöccsét a titoktartásra.

- Akkor hát megállapodtunk - mondta atyám (bár e megállapodás, mint később kiderült, csak részben tartatott be) -, s ezek után meg fogom kérni Charpentier urat, hogy közölje a bíboros úrral, kik kívánnak szót váltani vele, s hogy a kegyelmetek szavában messzemenően megbízhat.

- Komtur úr - szólaltam meg én is -, hadd jegyezzem meg, hogy talán könnyebben rávehetnénk a bíboros urat, hogy fogadja kegyelmeteket, ha elárulnák nekünk, ha csak kevés szóval is, miért kívánnak találkozni vele.

A komtur arca elborult, tétovázott és nagyon zavartnak látszott. Nem mintha ésszerűtlennek ítélte volna a kérést, csak éppen mivé lesz a látogatását övező titokzatosság, ha elárulja nekünk jövőtele célját?

- Gróf úr - mondta végül, gondosan megválogatva szavait -, azok közé tartozom, akik úgy vélik, hogy ha a bíborost baj érné, Franciaországban polgárháború törne ki, és ez sok francia, sőt, talán a király életébe is kerülhetne.

Aggódó szavai mélyen érintettek. Ugyanakkor ügyesnek is találtam a komtur fogalmazásmódját, hiszen homályosan ugyan utalt rá, hogy valamiféle összeesküvés veszélyére kívánja a bíborost figyelmeztetni, ám az összeesküvésnek a legapróbb részletét sem árulta el.

- Komtur úr - jelentettem ki -, osztom aggodalmait, s üzenetét a lehető legpontosabban fogom tolmácsolni Charpentier úrnak.

Ezzel búcsút vettünk tőlük, miután képtelen szokásainknak eleget téve vagy tízszer is bókoltunk, amikor egyszer is elég lett volna, a sok meghajlásról és kalapemelintésről már nem is szólva - mintha ebben az országban a tiszteletadásnak csak akkor volna értéke, ha vagy egy tucatszor elismétlik.

A szalon ajtaja becsukódott mögöttük, s én ismét Charpentier szobájának az ajtajában találtam magam, és miután megfelelő távolságra húztam őt a svájciaktól, a fülébe suttoztam, amit a komtur mondott.

- Hitemre! - mondta sotto voce -, a mostani vészterhes időkben nem vehetjük zokon a komturtól óvatosságát. A bíboros már felkelt, s én haladéktalanul elismétlem neki Valencay úr szavait.

Majd pillanatnyi gondolkodás után még hozzátette:

- Azt fogom tanácsolni neki, hogy ő jöjjön át a kis szalonba a vendégekkel beszélgetni. Így rajta kívül senki más nem láthatja a két urat, akik, s mihelyt a beszélgetés véget ért, ismét felölthetik álarcukat, és visszavágtathatnak Fontainebleau-ba.

- Charpentier úr - kérdeztem -, véleménye szerint mi rejtőzik e látogatás hátterében?

- Egy újabb összeesküvés - válaszolta, különösebb felindultság nélkül. - Vagy talán ugyanaz az összeesküvés, amelyről már tudunk.

Közyönységét azzal magyaráztam, hogy Charpentier vakon bíz a bíboros ügyességében, bátorságában s óvatosságában, olyannyira, hogy szemernyi esélyt sem ad azoknak, akik megpróbálnak az életére törni.

- Charpentier úr - kérdeztem -, értesítené a bíborost, hogy egy időre szeretnénk elhagyni a kastélyt, mert tárgyalnunk kell Fleury en Bière plébánosával La Barge úr és a két svájci temetésének az ügyében?

- Szólok neki, gróf úr. A maggiordomo a bíboros úr utasítására a nap bármely órájában kész hideg vagy meleg ebédet felszolgálni kegyelmeteknek. És előre küldök egy kis inast Siméon abbé úrhoz, hogy azonnal álljon majd a szolgálatukra, mert az abbé úr nem szokott semmit sem elsietni. (Ezt a megállapítást rendkívül elnézőnek és jóindulatúnak találtam, amiután személyesen is megismertem az említett papot.)

- Charpentier úr - kérdeztem még -, kívánja, hogy itt hagyjak néhány svájcit a bíboros úr védelmére?

- Nem szükséges, gróf úr, vigye csak magával mindet, hiszen nyilván valamennyien szeretnék részt venni bajtársaik temetésén. Nekem meg elég emberem van itt a kastélyban, hogy veszély esetén legalább addig tudjuk tartani magunkat, amíg megérkezik a segítség a királytól, Fontainebleau-ból. De erre nem lesz szükség. Azoknak az uraknak, akik annyira gyűlölnék minket, nem szokásuk szemtől szembe támadni. Mint gróf uram is tudja, az ő világuk az árulás, a csapda és a kelepce. Alantas célhoz aljas eszközök.

Hörner nyilván tudta, hogy az összes embere engedélyt fog kapni a temetésen való részvételre, mert már fel is sorakoztak két sorban a kastély udvarári, kimosakodva, a kantáron tartott lovak is szépen

lecsutakolva, megkefélve, még patájuk is ragyogó feketére fényesítve.

A svájciak annak a szekérnek jobb és bal oldalán álltak, amelyen két bajtársuk és La Barge feküdt, s a szemfedők csak az arcukat hagyták szabadon. Semmi más nesz nem hallatszott, csak a lovak farokcsapkodásának a zaja, amint a legyeket igyekeztek a farukról elhessíteni. Szívbe markoló érzés volt utoljára látnom La Barge vértelen, sápadt gyermeki orcáját. A sors fintorának véltem, hogy épp két tapasztalt hadfi között feküdt kiterítve, ő, akinek fogalma sem volt a háborúról, s épp tapasztalatlansága miatt érte a halál. De jobban belegondolva már úgy találtam, mindegy az a harcmezőn, öreg harcos-e valaki, vagy zöldfűlű: a halál azt választja, akit akar.

Fleury en Bière temploma nagyobb volt az orbieu-inél, a paplak pedig valóságos polgárház. Különös mód, bár a harminc ember s a harminc ló ütött némi zajt, mikor megállt a templomtér tölgyfája alatt, az abbé úr ablakai zárva maradtak. S Hörnemek hosszan kellett dörömbölnie, mire az ajtó végre kinyílt. Termetes, barátságtalan asszonyság jelent meg a küszöbön, tekintélyes, mondhatni hatalmas keblekkel, amelyek szinte eltorlaszolták a bejáratot, s arra készítették tulajdonosukat, hogy a fejét mindig magasan hordja. Ez a fejtartás gőgösnek mutatta az asszonyságot, csakúgy, mint átható pillantású, fekete szeme, ami azonban sajnos olyan kicsi volt, amilyen óriásiak a csecsek.

- Bugris! - kiáltotta az asszonyság -, mi az ördögnek vered, mint egy örült, a papunk ajtaját?

- Ostoba némbér - válaszolta erre Hörner -, szerencséd, hogy fehércselédnek születél, különben megpiszkálnám a kardommal a belső részeidet, amiért bugrisnak nevezté! Tudd meg, hogy én Hörner kapitány vagyok, Orbieu gróf kíséretének a parancsnoka, s a gróf úr is itt áll, két lépésre tőled, atyjával, Siorac márkival együtt.

- Én pedig - mondta az asszonyság továbbra is nagy garra - Victorine Boulard vagyok, Siméon abbé úr gazdasszonya. Mit akarsz?

- Bemenni a paplakba.

- Minek?

- Hogy beszéljek Siméon abbé úrral.

- Még mit nem! Szó se lehet róla! Az abbé úr most épp a levesével társalog, s nem örülne, ha valaki más belekotyogna a társalgásukba.

- Akkor várok.

- Várhatsz az idők végezetéig! A mi papunk, amint az szokása, ha végzett a levessel, jó két órácskára lepihen.

- Rendben van - mondta erre Hörner határozottan. - Akkor most ebben a minutában fogadni fog. Az ügy nem tűr halasztást. Három halott eltemetéséről van szó.

- Ördög vigyen, te nagyszájú katonal! - felelt Victorine. - Nem nyitjuk mi meg a keresztény földet akárkinek! Főleg nem olyanoknak, akik nem a mi egyházközségünkben éltek!

- Ezek az "akárik" Orbieu grófjának a szolgálatában álltak, ő pedig a királyt szolgálja.

Amire Victorine kihúzta magát, s a fejét még jobban fölvetve, mellét kidüllesztve így vágott vissza:

- A király nem parancsol a mi sírkertünkben!

- Mit merészselsz mondani, te pokolfajzat? - kiáltottam rá, s harciasan elindultam felé. - A király francia földön mindenkinek parancsol! Aki elvitatja ezt a jogát, felségsértést követ el! Ha még egy szót szólsz, felköttemlek itt a téren a tölgyfára!

A boszorkány meghátrált, mint bottól a kutya, de éppúgy morgott is, félelmében és dühében.

- Jól van - mormolta a foga közt -, majd idehívok valakit, aki megfelel minderre. És ha vele is úgy beszélnek, ahogyan velem, majd kiátkozza kegyelmeteket!

- Ostoba némbér! - mordult rá ekkor atyám. - Csak a pápa átkozhat ki egy keresztényt: ez a nagyobb egyházi átok, s van még a kisebb is, amivel az egyházmegye püspöke sújthatja a vétkest, de egy pap nem átkozhat ki senkit, éljen bár Fleury en Bière-ben vagy Párizsban az a pap.

- Márpedig a mi papunk már sokakat kiátkozott ebben az egyházközségben, egy csavargó vagy szajha sem kerülhetett el az átkát!

- Akkor nagy vétet követett el! - mondta atyám. - Ha Siméon abbé úr valóban önkényesen kiátkozott híveket az egyházközségében, felelnie kell e tettéért a püspöknek.

Atyám méltóságteljes fellépése, s jártassága az egyházi büntetések terén, betapasztotta végre a hárpia száját. Félt, hogy túl sokat mondott, s fecsegésével bajba sodorta a papját. Már hang nélkül vezetett be minket a nagyszobába, ahol ott ült Siméon abbé egy nagy karosszékben, s épp a Victorine által oly nagy tisztelettel emlegetett levest kanalazta.

Amikor beléptünk, föltápáskodott ugyan a székéből, hogy üdvözljön bennünket, de szólni egy szót sem szólt - nyelve, foga és szájpadrása mással volt elfoglalva. Azután nehézkesen visszahuppant a széket

kibélelő vastag párnákra, és ismét megragadta nagy kezével a kanalat, amely akkor volt, mint egy merőkanál, s belemerítette - no, nem egy tányérba, hanem a levesestálba, ahol sűrű, zsíros leves illatozott. A tetején olvadó vajdarabok úszkáltak, valamint kenyér- és szalonnadarabkák. Siméon hosszan kavargatta e tartalmas levest, mielőtt újra belemerítette volna a kanalát, amelyet azután egy mély sóhajjal a szájához emelt, s azután már teljes némaságban majsolni kezdett, még hozzá oly áhítatos arccal, hogy egyikünk sem merte félbe szakítani a meglehetősen pogány szertartást. Papunk ezután egyetlen nyeléssel leküldte gyomrába a rágással előállott pépet, majd nagyot csettintett.

Ha tudni kívánod, olvasóm, mihez is hasonlított leginkább Siméon, hát azt mondhatnám - bár a hasonlat, félek, nem túl hízelgő -, hogy egy kövér szürke hernyóra. Puha volt, s ami még szörnyűbb benyomást tett rám: teljesen színtelen. Ráadásul kövér teste mintha egymásra boruló gyűrűkből tevődött volna össze: álla alatt a tokája, tokája alatt a melle, amely szinte ugyanakkora volt, mint Victorine-é, s ez a mell a pocakjára lógott, az meg a combjára. Biztosra veszem, hogy ha a hátát és hátsóját is láthatjuk, az előbb leírthoz hasonló, petyhüdt, gyűrűs elrendezésének lettünk volna szemtanúi.

A viselkedését azonban még látványánál is elképesztőbbnek éreztük atyámmal, Hörner pedig egyenesen elviselhetetlennek. Siméon sem hellyel nem kínált bennünket, sem jövetelünk okát nem firtatta, de még csak ránk sem nézett. Tekintete - s micsoda szerelmes tekintet volt ez! - csakis a levesestálon csüggött. - Abbé úr - fakadt ki végül Hörner - Siorac márkí és Orbieu grófja áll kegyelmed előtt, akik azért jöttek, hogy három emberünk temetéséről tárgyaljanak. Kegyelmed meg csak ül itt, a párnáiba süppedve! És mindennek tetejébe eszik, sőt csettintget!

- Gróf úr és márkí úr - szólalt meg ekkor Siméon, futó pillantást vetve ránk, a megbánás legcsekélyebb jele nélkül -, a bocsánatukért esedezem. Már nem bírok lábra állni, oly keservesen hasogat minden tagom. Másrészt pedig, ha nem eszem meg azon nyomban a levesemet, kihűl, s gyöngye gyomrom akkor már képtelen megemészteni. És az emésztési nehézségektől aztán kiújul az összes többi nyavalyám is, amivel az Úr sújtott. Mindazonáltal a kegyelmedé, márkí úr, a rangjának járó összes tiszteletem.

Ezután ismét a levesbe merítette kanálul szolgáló merőkanalát, s tartalmát a szájába öntötte. Egy pillantást vetettem atyámra, aki nyomban elérte gondolatomat, s azután nem várva tovább az invitálásra, helyet foglaltunk, ha nem is karosszékekben, mert az egyetlen ilyen bútordarabot a ház ura foglalta el, de egy-egy zsámolyon.

- Hörner - mondtam -, sprechen Sie bitte für uns! Hier bleiben wir um Ihnen beizustehen. [47 Hömer, szóljon a nevünkben! A jelenlétünkkel támogatjuk kegyelmedet. (német)]

- Abbé úr - folytatta tehát Hörner -, hallotta, miről van szó! A gróf úr arra kéri, hogy temessen el keresztény, megszentelt földbe három embert.

- Sajnos az én sírkertemben - válaszolta Siméon, aki továbbra is a kezében szorongatta a kanalát, de a nyelét egyelőre az asztalnak támasztotta, mintha erőt gyűjtött volna a küzdelem folytatásához - csak fél tucat szabad hely van, s amilyen rosszul állnak a dolgok, valóságos csoda lenne, ha karácsonyig legalább tíz hívemet nem szólítaná magához az úr! De ha Orbieu grófjának megfelel, a kerítésen kívül el tudom temetni a holtakat, természetesen ott is megszentelt földbe.

Hörner ekkor felém fordult, s németül mondta:

- Ne fogadja el, gróf úr! Ha a kerítésen kívül temetik el őket, a kutya és a disznók éjszaka kiáshatják és megzabálhatják a halottainkat!

- Abbé úr - kérdeztem -, miféle kerítése van a temetőnek?

- Habarcs nélkül rakott kőfal.

- Kész vagyok a saját költségemre a kétszeresére bővíteni a temetőkerítet.

- Jaj! - kiáltotta Siméon rémülten. - Gróf úr, azt nem lehet! Ha kétszer akkora lesz a temető, leesik a sírok ára, s az én kazuálém alaposan megcsappan!

E szégyentelen vallomás hallatán alig akartam hinni a fülemnek, s láttam, hogy Hörnerben csak úgy forr a harag. Intettem neki, hogy uralkodjék magán. Nem akartam, hogy egy veszekedés miatt még hosszabbra nyúlják az ügy.

- Abbé úr - jelentettem ki -, kész vagyok a kegyelmed által megállapított régi áron megváltani a sírhelyeket, a temető fallal övezett részén.

- Akkor hát rendben van - mondta Siméon, újabb kanál levest töltve a szájába.

Megint meg kellett várnunk, amíg szétcsócsálja és lenyeli a bennevalókat, és csak azután indíthattuk az újabb támadást.

- Igyekeztek már, abbé úr! - mondtam. - Az idő sürget. Ebben a melegben a tetemek gyorsan bomlásnak indulnak!

- Sajnos ma már nem áshatjuk ki a sírgödröket - mondta Siméon -, mert a sírásóm ágynak esett, elővette a negyednapos láz.

- Majd a svájciak megássák bajtársaik sírját - közölte nyersen Hörner.

- Ez esetben - jelentette ki Siméon, miután újabb falatot majsolt el, örölt szét és nyelt le a tartalmas levesből - kölcsönözhetek kegyelmeteknek csákányt és lapátot.

- Nincs rá szükség - mondta Hörner, már egészen nyersen. - Van saját csákányunk és lapátunk. Csak jelölje ki a sírhelyeket!

- A sírkert bejáratától jobbra lesz. Victorine majd megmutatja.

- Hallani sem akarok többé Victorine-ról! - kiáltotta Hörner. - Magam is megtalálom azt a helyet! S óriás léptekkel elsietett. A svájciak gyorsan végeztek a gödrök kiásásával. És amikor a három, keskeny és hosszúkás halmot is elkészítették, s lapáttal elegyengették, elszorult a szívem. Nem egy keménykötésű svájcinak kicsordult a könny a szeméből, s én is, atyám is közel voltunk a síráshoz. Ám fájdalmunkban volt valami visszás. Úgy éreztem, mintha engem takart volna be mindörökre a földhalom. Ha meghal valaki, aki közel állt hozzánk, azt hisszük, őt siratjuk, holott a saját életünket siratjuk, jól tudván, hogy a halál születésünk napjától a nyomunkban jár, s míg utat tör magának, csúfot űz minden törekvésünkből, szerelmünkből, boldogságunkból, s türelmetlenül várja, hogy az idő hatalmas kereke végre a karmai közé vessen minket.

A Fleury en Bière-i kastélyba visszatérve két meglepetés is várt bennünket. Az első a dúsan megrakott asztal volt, amely a szobámban fogadott minket, a másodikat pedig - ez már nem az étkezés örömeivel függött össze -, az olvasó engedélyével csak később árulnám el. Amint jóllaktunk és felfrissültünk, kopogtattak az ajtón, s invitálásunkra Charpentier tűnt fel, érdeklődve a paplakbéli tárgyalásunk eredménye felől. Elmeséltük, mi történt. Mosolygott, s megkérdezte, mennyit kért Siméon a temetkezési helyért. Az összeg hallatán felugrott, azután ismét elmosolyodott, s kijelentette:

- Ez több mint a háromszorosa annak, amit az egyházközségben lakóktól kért volna. De ne aggódjanak! Én majd kiszedem belőle a többletet és visszaadom kegyelmeteknek. Talán meglepi kegyelmeteket, ha elmondom, hogy Siméon valaha nagyon derék pap volt. A kor, a sok betegség, a szellemi tunyaság és mindenek felett Victorine tette olyanná, amilyennek ma látták. Vén zsugori, aki csak a hasával törődik, ráadásul zsarnokoskodik egyházközsége felett.

- Nem először fordul elő - jegyezte meg atyám -, hogy egy gazdasszony tönkretesz egy plébániát.

- Az egyház döntése e téren mégsem mondható helytelennek - mondta Charpentier. - Mivel egy nőtlenséget fogadó papról feltehető, hogy nem túlságosan vonzódik az asszonyokhoz, rossz megoldás lett volna előírni, hogy plébánosokat férfiszemély szolgálja, hiszen ez a helyzet utat nyitott volna a pederasztia felé. Így hát az egyház úgy rendelkezett, hogy a paplakokban házvezetők szolgáljanak, méghozzá olyan korúak, akik már nem jelentenek csábítást a férfiakra nézve. Ami azt jelenti, hogy az egyház, végtelen bölcsességében a várható veszélyt s az esetleges következményeket minimálisra csökkentette.

- De még ha a testiség kizárásával él is együtt így két ember, idővel valamiféle házastársi viszony alakul ki közöttük. Méghozzá meglehetősen torz házassági viszony.

- Éppen ez történt Siméon esetében is. Victorine-ja imádja, kényezteti, babusgatja, finom ételekkel tömi. Így hát Siméon öregségére olyan lett, mint egy gyermek. Mindenben szót fogad házvezetőnőjének, és gyakran kell szót fogadnia, mert a paplakban felmerülő minden kérdésben Victorine dönt.

- A kiátkozásokról is? - kérdezte atyám.

- Természetesen.

- És milyen következményekkel jár ez? - kérdezte atyám.

- Ó! Nincsenek komoly következményei a dolognak! A kiátkozott a kastély kápolnájához fordul, és a megyés püspök dorgáló levelet ír Siméonnak, amit ő nem olvas el, mert Victorine elkobozza valamennyit.

- Tud olvasni?

- Olvasni nem tud, de felismeri a levélen a püspök pecsétjét, és tudja, hogy egy ilyen levél semmi jót nem jelenthet. Év végén Siméon nyugállományba vonul, s átköltözik a kapucínusokhoz, ahol sokkal kevésbé tartalmas leveket eszik majd, Victorine pedig a Visitatio apácarendben talál majd menedéket. Ott majd egy kicsit szelídítenek a modorán.

- Hitemre, sajnálom, hogy szétválasztják őket! Egy ilyen összeszokott, öreg párt!

- Én is sajnálom - mondta Charpentier -, de az egyházközség érdeke így kívánja.

Ebben a pillanatban kopogtattak az ajtón, és akkor, kedves olvasóm, küszöbön feltűnt a beharangozott, második meglepetés, méghozzá jókora, merthogy Schomberg marsall állt az ajtóban, akit ekkoriban már

"legjobb, elválaszthatatlan barátomnak" mondhattam, hiszen Bassompierre eltávolodott tőlem, s nagy-nagy sajnálatomra, s az ő még nagyobb későbbi szerencsétlenségére, az ördögi hufándlis szoknyákhoz pártolt.

Nilván emlékeznek - de azért talán nem árt emlékeztetni rá -, hogy a hamisan megvádolt Schomberg-t a király megfosztotta pénzügyminiszteri tisztétől, s nanteuil-i kastélyába száműzte, ám később, kitartó kérésemnek engedve, elrendelte ügyében a parlamenti vizsgálatot, amely Schomberg-t mindenben végtelenül hálás volt nekem mindezért, márpedig a hála ritka az emberek, kivált az udvaroncok között, s túláradó érzései annyira meghiúsítottak, hogy igyekeztem a lehető legmelegebben viszonzni a barátságát.

- Barátom - mondtam, a szokás megkívánta számtalan kalapemelintés és ölelés után -, micsoda szerencsés véletlen, hogy kegyelmedet Fleury en Bière-ben üdvözölhetjük! Megkérdezhetem, persze teljes titoktartást fogadva, honnan érkezett: Nanteuil-ből, Párizsból, netán Fontainebleau-ból-e?

- Fontainebleau-ból jövök. A király fülébe jutott valami homályos szóbeszéd arról, hogy a bíboros ellen összeesküvés készül, ezért sietve ideküldött engem harminc királyi gárdistával.

- Jó ötlet volt - mondtam. - A királyi testőrök a svájciakkal együtt hatvan katonát jelentenek, ami már elég hozzá, hogy a bíboros biztonságban legyen.

- Magam is így gondoltam! Csakhogy a bíboros épp ezt nem akarja!

- Találkozott vele?

- Épp az imént.

- És mit mondott?

- Különös dolgokat! Azt mondta, hogy az a katonai erő, amit a gárdistáim meg a svájciak együttesen képviselnek, akkor teszi neki a legnagyobb szolgálatot, ha nem kell igénybe vennie. Egy szót sem értek ebből az egészből! A mindenségit! Én csak egyszerű katona vagyok, a bíboros mély értelmű szavait fel nem foghatom! Mindenesetre most arra készül, hogy világosságot gyújtson az agyunkban, mert mindhármunkat várja ez ügyben a dolgozószobájában.

- Engem is? - kérdezte atyám.

- A márki urat említette elsőként - közölte Schomberg -, nyilvánvalóan azért, mert nagyra értékeli bölcsességét.

- No de hát én, excellenciádtól és a fiamtól eltérően, nem vagyok a Királyi Tanács tagja!

- A Királyi Tanács - mondta Schomberg nyomatékkal - bizonyos ügyekben kívülállók segítségéért is folyamodhat, ha szüksége van a hozzáértésükre.

Atyám megköszönte e szavakat, s nyomban elfordult, nyilván azért, hogy elrejtse örömét meg arcának pirulását.

Ekkor megjelent Desbournais, s jelentette, hogy a bíboros vár minket. Ennél többet nem is mondott, csak elindult rögvést előttünk, oly szapora léptekkel, hogy alig bírtuk követni, ami nyilvánvalóvá tette a számomra, hogy a bíboros nem órákban, hanem percekben, sőt talán másodpercekben számolja az időt. Ez a benyomásom csak erősödött, amikor Charpentier úr felől érdeklődtem, s Desbournais azt válaszolta, hogy a bíboros négyórányi alvást engedélyezett a számára. "Négy órát! - gondoltam. - Napi négy órát aludhat!"

Richelieu dolgozószobájába lépve az volt a benyomásom, hogy a bíboros nem mozdult a helyéről tegnap óta, éppúgy, mint a macskája, holott az állatnak éppúgy, mint a gazdájának közben ennie, innia, aludnia kellett, sőt, nyilván mindketten szippantottak egy kis friss levegőt is a kastély parkjában.

A nagy asztal mellett egy kisebb asztal állt, amelynél egy titkár dolgozott, fejét munkája fölé hajtva.

Ismertem látásból, de a nevét nem tudtam. Épp egy tollat hegyezett bicskájával, pontosabban nem egyet, hanem vagy fél tucatot.

Érkezésünkre a bíboros feltekintett a kezében tartott vaskos jelentésből, ránk mosolygott, kezével üdvözlő mozdulatot tett, majd e mozdulat folytatásaként helyel invitált bennünket, az asztalával szemben elhelyezett három karosszékre mutatva. Ezután igen szívélyesen megköszönte, hogy hajlandók vagyunk segíteni neki egy igen kényes probléma megoldásában. Először mosolyogtam titkon a "segíteni" szón.

Hiszen ki lehet olyan öntelt vagy ostoba, hogy úgy képzelje, ő nyújthat segítséget a bíborosnak, akinek politikai zsenialitása, ahogyan a barátai mondták, illetve machiavellizmusa, ahogyan az ellenségei fogalmaztak, urbi et orbi ismert volt? A továbbiakban azonban többször is alkalmam volt megbizonyosodni róla, hogy tévedtem: a bíboros képes volt minden virágról begyűjteni a mézet. Nagyon figyelmesen hallgatta végig a mások véleményét, majd hosszan latolgatta a javaslatok előnyeit és hátrányait, s miután a véleményeket ily módon felülbírálta, kialakította a sajátját.

- Uraim - folytatta azután -, az ellenem irányuló merénylet terve, amelyről először Bazainville úr tett

röviden említést, majd Chalais úr részletezett, ma délután megerősítést nyert: a király öccse küldöncöt menesztett hozzám, jelezve, hogy ma este nálam kíván vacsorázni harminc emberével, Fleury en Bière-ben. A küldönc éppen akkor érkezett, amikor a svájciak három halott bajtársuk temetésén vettek részt, s még az előtt, hogy Schomberg úr betoppant volna. Így hát a király öccsének küldönce sem Orbieu svájciaiát, sem a marsall úr gárdistáit nem láthatta, s nyilván azt jelenti majd a gazdájának, hogy egyedül, kiszolgáltatottan várom a látogatását. Ráadásul királyunk öccse nem írásban, csak szóban jelezte jövetelét, vagyis a későbbiekben letagadhatja, hogy küldöncöt menesztett volna hozzám, s azt is, hogy a kastélyomban járt. Ezek a tények, uraim, a pusztá tények. A maguk visszataszító meztelenségében tártam őket kegyelmetek elé. S most megkérdezem: véleményük szerint mit kellene tennem a vázolt körülmények között? Marsall úr, válaszolna elsőként?

- Eminenciás uram - mondta Schomberg -, én a következőt tanácsolnám. Először is el kell rejtenünk a katonáinkat. S amikor az úgynevezett "vendégek" belépnek a lakomaterembe, ott találnák a fal mellett felsorakozva, mozdulatlanul s lándzsáikat az égnek szegezve a harminc svájcit. És mielőtt eminenciád belépne a terembe, hogy a lakomán betöltse a házigazda tisztét, valami zaj fog hallatszani odakintről. S amikor az egyik nyugtalankodó vendég kinéz, hogy lássa, mi történik, pillantása az udvaron felsorakozott gárdistáimra esik majd.

- Ez is egy megoldás - mondta Richelieu. - Siorac úr - fordult atyámhoz -, javasolna talán nekünk egy másikat?

- Schomberg úr terve kitűnő - mondta atyám -, csak éppen nem akadályozná meg, hogy a király öccsének valamelyik forrófejű, mitugrász híve a vacsora kellős közepén pisztolyt rántson s a bíboros úrt célba véve elsüsse. És mit tehetnek ebben az esetben a folyosón tartózkodó svájciak vagy az udvaron várakozó gárdisták? És ki adna nekik parancsot a király öccsének és baráti körének lemészárlására? S főleg, mit érne már akkor, ha le is kaszabolnák őket? Hiszen a baj már megtörtént. Én inkább azt tanácsolnám, hogy ültessék asztalhoz a király öccsét, kíséretével együtt, majd az egyik maggiordomo jelentse, hogy a bíboros úr, legnagyobb sajnálatára, nem vehet részt a vacsorán, mert ágynak döntötte a negyednapos láz. Természetesen eközben a bíboros úr lakosztályát a svájciak és a gárdisták együtt őriznék.

- Köszönöm, Siorac úr. Kifejtené kegyelmed is a véleményét, Orbieu?

- Eminenciás uram, ha szabad bírálnom az előző két tervet, azt mondanám, az a legfőbb hibájuk, hogy egyik sem zárja ki testőreink s Gaston embereinek esetleges összecsapását. Márpedig, ha valaki meghal, ellenségeink azt fogják híresztelni, hogy a bíboros úr csapdába csalta őket, s a pamfletírók tüstént nagy örömmel gyaláznák eminenciádat.

- Akkor hát mit javasol? - kérdezte a bíboros.

- Hogy egyáltalán ne tartózkodjék a kastélyban, eminenciás uram.

- De hát halálosan megsérteném a király öccsét, ha nem tartózkodnék itthon, amikor pedig ő előre bejelentette látogatását!

Erre a körülményre nem gondoltam, s látva, hogy nem tudok mit válaszolni, a többiek is mély hallgatásba merültek.

- Uraim - törte meg a csendet a bíboros, s átható tekintetében kis fény gyúlt ki -, eszmecserénk rendkívül hasznos volt a számomra, nem is az elibém tárt tervek, hanem inkább a bíráló megjegyzések miatt, melyekkel egymás tervét illették. Kegyelmetek eközben ugyanis rátapintottak minden politika lényegére: ne alkalmazzunk olyan orvosságot, amely a bajt növeli, ahelyett hogy csökkentené.

Ezután végigjáratta rajtunk a tekintetét, s azon a következetes, aprólékos és didaktikus módon kezdett beszélni, amelyhez olyankor folyamodott, amikor a királyt igyekezett meggyőzni, hogy minden megoldás közül az általa javasolt a legcélravezetőbb.

- Uraim - mondta -, eszmecserénk az ügynök egy rendkívül jelentős pontjára világított rá. Nevezetesen arra, hogy semmiképp sem szabad katonáinknak összeütközésbe kerülniük a király öccsének az embereivel. Mert bármi lenne is a harc kimenetele, nekünk mindenképp a kárunkra válnék. Egy megoldás marad tehát csupán, amire Orbieu nagyon helyesen rátapintott. Nem szabad a helyszínen lennem. De hogy tehetném ezt meg anélkül, hogy vérig ne sértsem a király öccsét? Csakis úgy, hogy megjelenek nála.

- Megjelenik nála, eminenciás uram? - kiáltott fel Schomberg. - No de hát mikor? És hol?

- A királyi udvarban, Fontainebleau-ban.

- Egyedül indulna útnak, eminenciás uram?

- Nem, kegyelmetekkel és a kíséretükkel együtt, ha abban a megtiszteltetésben részesítenek, hogy elkísérnek.

- Én boldogan elkísérem eminenciádat - jelentette ki Schomberg.
Ajánlkozásához atyámmal együtt én is lelkesen csatlakoztam.
- Köszönöm, uraim - mondta Richelieu, azzal az elegáns udvariassággal, melyre egyedül csak ő volt képes. - Holnap indulunk, méghozzá jó korán, hogy a király öccsének ébredésekor már Fontainebleau-ban legyünk. Az illető úr általában nyolc órakor kel. S nehéz elképzelni - tette hozzá mosolyogva -, hogy sokáig lustálkodjék azon a napon, melyen a meggyilkolását tervezi.
- De eminenciás uram -jegyezte meg Schomberg, még mindig nagy zavarban -, így egyenesen besétál a farkas kitátott szájába!
- Szó sincs róla, kedves rokon! - mondta Richelieu nagyon komolyan. - A király nevének óriási a hatalma, s az udvarban csak őfelsége távollétében vannak farkasok. Ha a király jelen van, az udvarban csak bárányok tanyáznak.

IX. fejezet

Richelieu úgy vélte, hogy sem golyóktól átluggatott hintómat, sem svájci kíséroidet nem szükséges udvartéri ellenségeimnek megmutatnom, ezért azt javasolta, hogy hagyjuk mindezt jó negyedmérföldnyire Fontainebleautól, egy falusi fogadóban, amelynek cégére igencsak mulattatta Hörnert: egy strucc volt rajta, mely állat sem az ő, sem az én hazámban nem honos.
A bíboros, míg várta, hogy elszámoljak a svájciakkal s búcsút vegyek tőlük, saját hintáját úgy helyezte el, hogy aombok eltakarják, az enyémet pedig bevontattuk egy istállóba, s még ponyvával is letakartuk. Ott marad, amíg atyámat fogadja a király Fontainebleau-ban. Azután pedig Siorac márkí visszamegy A strucc-ba, amint Hörner és az emberei a fogadót tréfásan nevezték, majd nyomban visszaindul a hintómon Párizsba, a svájciak kíséretében. Én pedig a királlyal maradok, hiszen hivatalom szerint mellette a helyem.
Mivel tudtam, hogy Richelieu vár, igyekeztem a legrövidebbre fogni a Hömerrel való elszámolást, de arra azért volt gondom, hogy a kialakult áron felül a sebesültek további ápolására is adjak pénzt neki.
- Ach! Herr Graf! - mondta Hörner -, mindent nagyon köszönök! Nem gyakran találkozunk olyan nemesúrral, aki megbecsüli a katonákat. És hadd mondok el azt is, gróf úr, hogy szomorú szívvel válunk meg kegyelmedtől, olyan jól éreztük magunkat a társaságában.
- Kapitány úr - mondtam erre -, a sajnálat kölcsönös. Nekem is fáj megválni kegyelmeitektől. S elárulom: amint megengedhetem magamnak, hogy állandó kíséretet szerződtessek, nagyon örülnék, ha végleg elszegődnének hozzám.
- Ezer örömmel, Herr Graf! Adná az ég, hogy így történjék!
- Valóban? Nem sajnálnák otthagyni Párizs nagy városát, hogy tehenek és bárányok közt töltsék az idejüket, Orbieu-ben?
- Gott im Himmel, Herr Graf!! [Isten az égben, gróf úr! (német)] Hiszen a svájci hegyekből jött parasztok vagyunk mindannyian, akik azért hagytuk el, kedvünk ellenére, szűkebb hazánkat, hogy éhen ne haljunk! Sajnos azonban a katonáskodás sem sokat jövedelmez, a fogát viszont könnyen otthagyni az ember. Életünk Párizsban, amely - engedelmeivel - igen bűdös város, nagyon bizonytalan, gyakran hetekig nincs munkánk, mert senki sem fogad föl bennünket. De a lovakat ilyenkor is etetni kell, méghozzá rendszeren, s az embereket is, bár kevésbé rendszeren, mert előbb az állat, csak utána az ember, ahogy mindig mondom is, hiszen ló nélkül nincs kíséret! És hadd mondjak külön is köszönetet, gróf úr, a kitűnő ellátásért, amelyben Franciaország legjobb vendégfogadóiban részesített minket, nem sajnálva tőlünk sem a húst, sem a bort. Szabad megkérdezni, gróf úr, hogy a márkí úr mikor szándékozik Párizsba indulni?
- Legkésőbb holnap.
- Ennek szívből örülök, Herr Graf, mert őszintén szólva szeretnék mihamarább Párizsban lenni, hogy túladhassak a zsákmányon, amely kegyelmedet illette volna, de amelyről végtelen jószágában lemondott a két elesett katona özvegyének a javára. Ezeket a lovakat etetnünk már kidobott pénz és fáradság.
- Kapitány úr - mondtam egy félmosollyal -, szóljon A strucc fogadósnéjának, e naptól a zab árát az én számlámra írja, amelyet majd a kegyelmeitek távozása után fogok kiegyenlíteni. De hát ezek a lovak most már nem az enyéme, kegyelmednek kell a visszaúton gondoskodnia róluk, atyám csak a kísérők lovainak ellátását fizeti.
- Ez magától értetődik, gróf úr - mondta Hörner, a barátságos hangnem ellenére is megérezve a szavaimban rejlő rosszállást, amelyet azonban nyomban igyekeztem is ellensúlyozni s jó erősen

megöleltem Hörnert.

- Ach! Herr Graf! - mondta. - Es ist eme grosse Ehre für mich! [- Ó, gróf úr, ez nagy megtiszteltetés a számomra! - Isten vele, Hörner! (német)]

- Lebe wohl, Hömer!

- Lebe Wohl, Herr Graf!

Nyeregbe szálltam, s elindultam, ám Hörner utánam szaladt, s megkérdezte, mi legyen a két fogollyal.

- Atyám majd megmondja. Addig pedig a szükségleteik és ne érdemeik szerint bánjon velük.

Közeledtemre a bíboros kocsisa kihajtott a hintóval a lombsátor alól, s már épp be akartam szállni, hogy elnézést kérjek a bíborostól késlekedésemért, amikor atyám mellém léptetett a lovával, s sotto voce így szólt:

- A bíboros elszunnyadt. Ne zavarja. Olyasfajta ember ő, aki nem szereti az üresjáratot. Ezt a kis időt is arra használta fel, hogy kipihenje magát s új erőre kapjon.

- Hol van Schomberg és a királyi testőrök?

- A bíboros a szálláshelyükre küldte őket. Nem akar kísérettel érkezni a kastélyba. Ez felkeltené ellenségei gyanakvását.

- Atyámuram - mondtam mosolyogva -, úgy látom, máris a bíboros feltétlen híve!

- Fiamuram talán nem az?

- Dehogyan! Higgye el, gyakran imádkozom azért, hogy az Úr tartsa meg őt jó egészségben. Oly törekenynek látszik, s oly sokat dolgozik!

A hintó elindult Fontainebleau felé, mi pedig követtük, s közben beszámoltam atyámnak a Hörnerrel folytatott beszélgetésről, megemlítve a kapitány utolsó kérdését is, amely Barbier-ra és Bazainville úrra vonatkozott.

- Nem az az elvetemültebb a kettő közül, akit a legtöbben annak vélnének - mondta atyám. - Mit csináljak velük?

- Engedje őket szabadon, akkor és ott, amikor és ahol jónak látja. Azzal a feltétellel, hogy Bazainville egy évig távol marad az udvartól, s vidéki házában húzza meg magát. Ezt egyébként már megígérte.

- Az ígéret szép szó, fiam. Tudja, hol van az a bizonyos ház?

- Sauvagnat-Sainte-Marthe-ban, Auvergne tartományban.

- És mi a biztosíték rá, hogy betartja az ígéretét?

- A saját jól felfogott érdeke. Nyilván tudatában van annak, hogy az udvarbéli jelenléte kellemetlen lenne azok számára, akik felfogadták, hogy végezzen velem.

Schomberg a kastély rácsos kapujában várt minket, s a bíboros magától felébredt, amikor a hintó végigzötyögött az udvar hepehupás kövezetén. Mindenki tudta, hogy május havában a király reggel hét órakor ébreszteti magát, egy órával korábban, mint az öccse, hogy mihamarabb elindulhasson rókára és vaddisznómalacra vadászni a fontainebleau-i erdőben. Du Hallier kapitány állt az ajtaja előtt. Örömmel láttam viszont pirospozsgás, kerek képét, nagy orrát, húsos ajkát és vörös szakállát. Két kézzel lökdöste vissza az udvaroncokat, akik már kora reggel ott tolongtak az ajtó előtt, hogy jelen lehessenek a király felkelésénél. "Uraim, uraim! - kiáltozta. - Az isten szerelmére, ne tolakodjanak! Hát nem tudják, hogy csak akkor nyithatom ki az ajtót, ha őfelsége parancsot ad rá?"

S amit Du Hallier-nak sem ordítással, sem testi erővel nem sikerült elérnie, azt a bíboros hirtelen, váratlan és sokak számára kényelmetlen megjelenése egy szempillantás alatt véghez vitte. Az udvaroncok tömege úgy nyílt meg őeminenciája előtt, mint hajdan az Egyiptomból menekülő zsidók előtt a Vörös-tenger - Schomberg, atyám és én pedig nyomultunk utána.

Richelieu néhány szót suttogott a kapitány fülébe, akinek arca, a bíboros láttán olyan vörös lett, mint a szakállá. A mormoló szavakra a Du Hallier nevű angyal - de milyen különösen festett ez az angyal! - csöndesen kinyitotta a mennyeország kapuját, majd ugyanolyan csöndesen be is csukta mögöttünk - s mi ott álltunk a félhomályos szobában (a függönyöket még nem húzták szét), szemben Berlinghennel, aki a bíboros előtt térdet hajtván, ezt suttogta: "Monseigneur! A király imádkozik!" Hangtalanul beljebb húzódtunk, s megálltunk a balusztrádok mögött, visszafojtott lélegzettel, meglehetősen távolságra a királytól, s valamennyien sóbálvánnyá merevedtünk, csakúgy, mint Héroard doktor, Soupité, valamint - mögöttünk - Berlinghen.

A király se nem látott, se nem hallott minket, annyira elmerült miatyánkjaiban. Nem térdeplőn imádkozott, hanem az ágya előtt, a földön térdelve, s arcát két kezébe rejtve. Barátunk, Fogacer, a Notre-Dame kanonokja, gyakran mondogatta, hogy Lajos oly lázas hittel és buzgósággal imádkozik, hogy még egy szaracént is megtérítene. Bár ez az egyházi körökben elterjedt kis tréfa messze járt a valóságtól, való igaz, hogy Lajos olyan hittel vetette bele magát az imádságba, amelyet az apjánál sosem

tapasztalhattunk. De az is igaz, hogy IV. Henriknek, kalandos élete során, annyiszor kellett vallást változtatnia, s többnyire kényszerűségből, hogy az emberi fanatizmus fokozatosan eltávolította az egyháztól.

Héroard doktor, aki Lajosnak születése óta a gondját viselte, kétőlnyire állt páciensétől, de még a balusztrádokon belül. Úgy láttam, nagyon megöregedett és megöszült, arcvonásai pedig olyan életuntságról árulkodtak, amely semmi jót nem ígért. Alakja is, mint mindenki másé, megváltozott, csak a szeme csillogott elevenen petyhüdt arcában, míg tiszteletteljes, s már-már anyai szeretetet sugárzó tekintettel nézte Lajost. Azóta táplálta iránta ezt az érzést, hogy a király megszületett. "Igaz, hogy Héroard imádja a királyt - mondta nemegyszer atyám -, de rossz orvosa, ami végzetes következményekkel is járhat."

A király, kimondva az "ámén"-t, elvette a kezét az arca elől, keresztet vetett, és azután észrevett minket, vagyis hát először a bíborost pillantotta meg, s felcsillant a szeme. Tekintete világosan elárulta, mekkora szeretetet, csodálatot és hálát táplál Richelieu iránt, de végtelen megkönnyebbülését is kifejezte, hogy itt látja, épen és egészségesen, holott reszketett, nehogy megöljék hívét, akit a Gondviselés rendelt mellé, s aki zsenialitásával és kitartó munkájával trónja legfőbb támasza.

Biztosra veszem, hogy e pillanatban Lajos nagyon szerette volna kifejezésre juttatni túlárado érzelmeit. De gyermekkori dadogása, amely mára sem múlt el egészen, csomót kötött a nyelvére. Amint már tízéves korában is mondotta: "Nem kenyerem a beszéd." És valóban híján volt apja ékesszólásának, s ama képességeinek, hogy a körülményeknek megfelelő szellemes vagy vaskos mondással rukkoljon elő. Így hát Lajos szótehetségéből most sem futotta többre két mondatnál:

- Kedves rokon, nagyon örülök, hogy újra látom. Kérem, foglaljon helyet!

- Hálásan köszönöm, Sire - mondta erre Richelieu, de nem mozdult, jól tudván, hogy bár a király invitálása őszinte volt, lelke legmélyén nem örülne, ha látná, hogy a bíboros ül a jelenlétében. Lajos adott rá, hogy megkapja a neki járó tiszteletet, amit ifjúi éveiben megtagadtak tőle: az anyakirályné örömét lelte benne, ha nyilvánosan megalázhatta, a gyalázatos Concini pedig kalappal a fején merészelt megszólítani.

- Sire - folytatta kis idő után Richelieu -, kegyeskedjék megengedni, hogy bemutassam felségednek Siorac márkit, aki oly nagy szolgálatokat tett III. Henriknek és IV. Henriknek.

- Tudom, milyen veszélyes küldetéseket teljesített Siorac úr atyám és trónja érdekében. Ha a híveink mind oly igazi franciák volnának, amilyen ő, most nem ez a vészterhes zűrzavar venne körül minket.

- Sire - mondta a márki -, ez alkalommal nem tettem mást, mint segítetttem a fiának elkerülni egy halálos csapdát.

- Ha Orbieu-nek segített, nekem segített - mondta nyomatékkal a király -, hiszen Orbieu töretlen hűséggel szolgál engem, épp ezért szemelték ki a lázadók.

Amint a király elhallgatott, Soupité előrelépett s odanyújtotta a király ingét a bíborosnak, aki azt fél térdre ereszkedve adta tovább a királynak. Lajos ekkor kibújt hálóköntöséből, s Soupité és Berlinghen segítségével felhúzta az inget. Úgy éreztem, minden óramű pontossággal működik, mert alighogy a két belső inas felöltöztette a királyt, megjelent két kukta Lajos reggelijével, amit túl bőségesnek találtam egy ember számára, még ha a király is az az ember. Igaz ugyan, hogy - amint nagyapám, Mespech báró mondogatta -, "ha rókára vadászunk, farkaséhesek leszünk".

Ekkor azonban egy kis baleset történt, amely lelassította a gyorsnak ígérkező királyi fölkelést, s amelyet mulatságosnak találtam volna, ha nem tudom, milyen halálosan komolyan veszik az udvarnál a rangsort: Berlinghennek ugyanazon az úton kellett volna eljuttatnia a szalvétát a királyhoz, mint az imént Soupité-nak az inget: annak a személynek a közvetítésével, aki a legmagasabb rangú a jelenlévők közül. Szórakozottságból, feledékenységből, netán az igazságos elosztás kedvéért, vagy egyszerűen csak, amint én gondolom, álmodásból, Berlinghen Schomberg marsall felé nyújtotta a szalvétát.

A király szobája szinte beleremegett ebbe a mozdulatba. És mintha megállt volna az idő. Schomberg mozdulatlaná dermedt, arca, mint a márvány, két karja bénán lógott az oldala mellett, s a világeért sem nyúlt volna a szalvétáért, mintha az megégethette volna a kezét.

Berlinghen tévedése nyilvánvaló volt. Kíváncsi voltam, mit tesz most Richelieu, és merőn néztem az arcát. Tudtam, hogy ő is féltékenyen őrködik a rangsor betartása felett, s ennek nyilvánvaló jelét is adta, amikor a Királyi Tanács tagjává válva foggal-körömmel küzdött azért, hogy rangját elismerjék s jogait tiszteletben tartsák.

Ha robbanástól tartottam, hát nagyot tévedtem. Richelieu félig lehunyta szemmel, lehajtott fejjel, előredőlt testtel állt, két kezét szerényen bíborosi övére helyezve, mint az alázat néma, bár kissé szenvedő szobra. Viselkedésének finomsága és bölcsessége szembeszökő volt. Richelieu nem kívánta a jogait

hangoztatva megsérteni Schomberg-t, barátját és védencét, hanem némán a királyra bízta, hogy helyreállítsa a rendet.

S a király ezt meg is tette.

- Berlinghen - mondta, felnézve reggelijéből - újra kellene olvasnia III. Henrik protokollkönyvét. Talán akkor nem hibázna többet.

Lajos szemrehányása ezúttal nem volt olyan nyers, mint máskor, s elnéző hangja jelentéktelenné tette a balesetet. A vérvörös Berlinghen ekkor a bíboroshoz fordult, s fél térdre ereszkedve, s valami elnézésfélét hebegve átnyújtotta neki a szalvétát.

- Semmi baj, fiam - mondta nyájasan a bíboros. - Errare humanum est. [Tévedni emberi dolog. (latin)] Ezzel a latin s egyben papi idézettel az esetre végleg fátylat borítottak, s a király végre megtörülhette a száját és a kezét.

- Kedves rokon - fordult a bíboroshoz -, leveléből már értesültem a csapdáról, melyet Orbieu-nek sikerült elkerülnie, s most arról a merényletről szeretnék részletesebben hallani, mely eminenciádat fenyegeti. Bár minden részletét ismertem már a történetnek, melyről Richelieu most készült őfelségének beszámolni, mégis élvezettel hallgattam előadását, mely a rendszerezés s az ékesszólás iskolapéldája volt. Közlendőjét három részre osztotta. Primo, Bazainville úrnak a hintómban tett vallomása. Secundo, Chalais márki vallomása, amely az előzőt megerősítette. Tertio, a végső bizonyíték: az üzenet, amelyet a király öccsének lovas küldönce hozott.

Miután a gyilkossági terv így bizonyítottá vált, Richelieu azt kezdte vizsgálni, miként lehet e tervet megghiúsítani. Udvarián és ügyesen beszámolt Schomberg és atyám javaslatáról, valamint az enyémről is. Majd előállt a saját megoldási tervével. Ha őfelsége hozzájárul, ellátogat a király öccséhez, amikor az éppen felkel, s megpróbálja jobb belátásra bírni.

- Mit hallok, kedves rokon? ! - kiáltotta ijedten a király. - Meglátogatná azt a herceget, aki ma este a holttestén akart taposni?

- Sir - mondta erre Richelieu -, felséged nem tartóztathatja le, nem csukathatja be az öccsét, még csak perbe sem foghatja. Mert az államérdek mindezek ellen szól. Őfelséged fivére, s ha a királyné nem ajándékozza meg trónörökösével felségedet, ő a trón várományosa is. Ilyen helyzetben pedig mi mást tehetne felséged, mint hogy megpróbálja jó irányba terelni az öccsét, eltávolítván a közeléből a gonosz tanácsadót, amiként akkor is tette, amikor Ornano marsallt letartóztatta?

- No de, kedves rokon, nem rémíti el a gondolat, hogy darázsfaszekbe kell nyúlnia?

- Persze hogy elrémít, felség - mondta a bíboros mosolyogva. - Csakhogy véleményem szerint felséged öccse még nálam is rémültebb lesz, ha máris megjelenik az ágya mellett annak az embernek a szelleme, akit csak aznap este készült meggyilkolni...

- És miként akarja jobb belátásra bírni az öcsémet?

- Kedves és nyájas szavakkal, valamint, ha megengedi, Sire, ama apanázs részletezésével, amelyet felségedtől remélhet, ha feleségül veszi Montpensier kisasszonyt.

- Persze hogy megengedem, kedves rokon, és ahhoz is hozzájárulok, hogy meglátogassa az öcsémet, ha úgy véli, hogy találkozásuk gyümölcsöző lehet. De szeretném, ha a biztonság kedvéért magával vinné Schomberg marsallt, Orbieu grófot és Du Hallier kapitányt is. Siorac márkit arra kérném, hogy maradjon itt velem. Tudom, hogy részt vett a híres ivryi csatában, ahol atyám megütközött a Liga-pártiakkal, s szeretném, ha mesélne nekem róla...

Majd egy mély sóhajjal még hozzátette:

- Ez a párt kiirthatatlan, naponta tapasztalom...

Lajos szájából ez a néhány mondat valóságos szónoklatnak tetszett, s vagy mert kifárasztotta a sok beszéd, vagy mert már nagyon éhes volt, haladéktalanul hozzá is látott a reggelihez, s már csak egy néma főbólintással viszonzta térdhajtásunkat.

- Még túl korán van - állapította meg a bíboros, amikor elhagytuk a királyi termeket. - A király öccse csak nyolc órakor kel föl. Marsall úr - folytatta azután, Schomberghez fordulva -, megbocsát, ha egy rövid időre kettesben hagyjuk Du Hallier kapitánnyal? Szeretnék négyszemközt néhány szót váltani Orbieu grófjával. Ezután karon fogott és továbbment a folyosón, oly szorosan fogva a karomat, mintha a foglya volnék, s közben ezt suttogta:

- Gróf úr, Charpentier szerint Chalais márki nagyon szereti kegyelmedet.

- Eminenciás uram - mondtam erre mosolyogva -, ma talán valóban szeret. De tegnap nem szeretett. És ki tudja, szeret-e még holnap is? Chalais egy kelekótya szélkakas.

- Nekem mindazonáltal nagy szolgálatot tett, amikor jelezte, milyen veszélyeket rejt a tervezett vacsora, olasz módra.

- Azt hiszem, eminenciás uram, csak Valencay komtur úr nyomására tette Chalais ezt a szolgálatot kegyelmednek.

- Ez nagyon is elképzelhető. És Chalais szerintem is fecsegő, kelekótya szélkakas. De jelen körülmények között épp a hibái miatt lehet hasznos a számomra. Ha már egyszer megtette nekem azt a szívességet, hogy elárulta a barátait, talán, némi ösztökélésre, megtenné újra. Bizonyára megfigyelte gróf úr, hogy a politikai gyilkosságok esetében az első megghiúsult kísérlet csak ugródeszka a másodikhoz, sőt a harmadikhoz. A történelem legalábbis erre tanít minket. Margot királynénak nem sikerült megmérgeznie Navarrai Henriket. Chatel kése csak a király száját sértette fel. Ravailacé volt a harmadik kísérlet, s az ő kése sajnos már célba talált.

- Eminenciás uram arra gondol, hogy én ösztökélhetném Chalais-t az újbóli árulásra?

- Arra gondoltam, gróf úr. Vagy ellenére volna a dolog?

- Cseppet sem. De ha ajánlatot teszek Chalais úrnak, bizonyára kér valamit cserébe azért, hogy titkon tábort vált.

- Egész biztosan így lesz. Akkor majd mondja meg nekem, mit követel Chalais, s ha nem túlméretezett a kívánsága, megkérem a királyt, hogy teljesítse. Természetesen csak az után, hogy az öccse feleségül vette a kiszemelt kisasszonyt.

- Milyen megoldást javasol, eminenciás uram? - kérdeztem, mert biztosra vettem, hogy a bíborosnak már kész a terve, mi módon hajtsam végre küldetésemet.

- Nem lesz nehéz a közelébe férköznie. Azzal az ürüggyel, hogy a kastélyban nem tudjuk elszállásolni, szobát béreltettem kegyelmednek A Strucc-ban, ahol egy tucát muskétás őrzi majd. Hívja meg oda Chalais-t vacsorára, s a négy szemközti beszélgetés során, távol az udvar szemétől és fülétől, készítse pálfordulásra.

- És mit tanácsol, eminenciád, hogy fogjak hozzá?

- Gróf úr, bízza magát pillanatnyi ihletettségére, de azért - tette hozzá egy félmosollyal - gondolja meg jól, miként cselekszik. Vesse be természetes szeretetreméltóságát. Az már szinte önmagában is elég lesz. Kegyelmed IV. Henriket is szolgálta! Vegyen példát róla! Biztosan ismeri ezt a mondását: "Könnyebben megfogjuk a legyet egy kanál mézzel, mint egy hordó ecettel." Mindamellett szeretném, hogy amennyiben Chalais-val való próbálkozása kitudódik (márpedig amilyen fecsegő az a ficsúr, erre minden esély megvan), kegyelmed újból nagy veszélybe kerül.

- Tudom, eminenciás uram. De a király szolgálatában nekem a veszélyt is vállalnom kell, s az ő szolgálata eminenciád szolgálatát is jelenti, hiszen kegyelmed államunk talpköve.

Tiszteletteljesen, de hízelgő szándék nélkül mondtam ezt, s a bíboros nem is értett félre. Egy szót sem szólt: a tekintete beszélt helyette. Kissé megszorította a karom, majd elengedte, s elindult vissza a többiekhez, én pedig követtem.

A király öccsének a lakosztálya előtt, mivel felkelésének ideje már igencsak közelgett, seregnyi udvaronc szorongott, s én elszoruló szívvel nyugtáztam, hogy sokkal többen állnak itt, mint ahányan a király felkelésére vártak. Igaz ugyan, hogy a király öccse később kelt, de valami azt súgta nekem, hogy a különbség nem az eltérő időpontból adódik. Bár a legtöbb udvaronc nem volt a legfelsőbb körök titkainak beavatottja, a hírek mindannyiukhoz eljutottak: a királyt és Richelieu-t gyalázó gúnyiratok mindenütt terjedtek; a "félkegyelmű király" közeli halálát, s a "hitvány bíboros" meggyilkolását jósolták. Köztudomású volt az is, hogy maga a király hitvese a cselszövés legfőbb éltetője, csakúgy, mint az öccse, s féltestvérei, a két Vendome. S szintén köztudott volt, hogy Soisson gróf, a másik vér szerinti királyi sarj is a cselszövők pártján áll, az országnagyok többségével, valamint a mindig lázadásra kész protestánsokkal együtt, hogy az angolokról már ne is beszéljünk (akik Buckingham befolyására lettek a francia király ellenségei: a lord dúlt-fúlt haragjában, amiért az amiens-i kertben történtek miatt Lajos egyszer s mindenkorra kitiltotta Franciaországból).

De még a savoyai herceg is a pártütőket támogatta, s tízezer katonát ígért nekik. Ezért hát ezekben a zavaros időkben az udvaroncok többsége bölcsebbnek találta, ha a fölkelőben lévő, nem pedig a lenyugvó napot imádja.

Ez a tömeg is azonnal megnyílt a bíboros előtt, mint az első, de érzésem szerint rémültebben, mégis kevesebb tisztelettel, hiszen Richelieu gyűlölt személyllyé vált a király öccsének barátai szemében, mert őt tették felelőssé Ornano marsall letartóztatásáért, ami pedig a király kizárólagos parancsára történt. Beléptünk a király öccsének a szobájába: az udvaroncok iménti ijedelme riadt madárkák szárnyacsapkodása a király fivérének rémületéhez képest. Ágya szélén ült, hálóruhában, kócosan, a szeme még alig nyílt ki, s nem is igen akart hinni neki, amikor egyszer csak elébe toppant az az ember, akinek halálos csapdát állíttatott a Párizsból Fleury en Bière-be vezető országúton, meg a

bíboros-miniszter, akit épp ma este szándékozott meggyilkolni, az olasz módra tervezett vacsora során. [Oliverotto de Formo, akinek igencsak fájt a foga nagybátyja, Fogliani vagyonára, meghívta e rokonát vacsorára, s lakoma közben meggyilkoltatta. (Machiavelli: A fejedelem)]

Úgy elsápadt, hogy azt hittük, mindjárt elájul, teste megdermedt, a keze viszont annyira remegett, hogy végül a hóna alá dugta. A szája szóra nyílt, de hang nem jött ki rajta, mert észrevette a bíboros törékeny figurája mögött Du Hallier kapitány robosztus alakját: a kapitányét, aki a király letartóztatási parancsait szokta foganatosítani.

Azt hiszem, említettem már, hogy a király öccse nem volt gyáva, s bátorságáról nemegyszer bizonyosságot tett a harcmezőn. De ő, aki az ágyúktól nem félt, most halálra rémült a szellemektől vagy talán a saját lelkiismeretétől. Halálos sápadtsága, az arcán patakozó izzadság, bénult nyelve és tagjai mind-mind a félelméről árulkodtak. A vele szemben álló bíboros arca viszont derűs volt és barátságos, amíg rangjának kijáró tisztelettel tekintett a király öccsére. Térdet hajtott előtte, s példáját azonnal követte Schomberg, Du Hallier és jómagam is. Amikor pedig a bíboros megszólalt, hangja a lehető legnyájasabb volt:

- Engedje meg felséged, hogy átnyújtsam az ingét!

Ez az alázatos gesztus és mézédés hang azonban egy cseppet sem nyugtatta meg emberünket, éppen ellenkezőleg, hiszen tudta, hogy mielőtt Ornano marsallt letartóztatták volna, XIII. Lajos gitáron játszott, s a legnyájasabban társalgott vele. A király öccse azt hitte, Richelieu a felelős e letartóztatásért, és ezért gyűlölte oly nagyon. Most mégis bizonytalannak látszott. Ha nem fogadja el a kezéből az inget, megsérti a protokollt. Ha viszont elfogadja, önmagát gyalázza meg. Ő, de szerette volna a király öccse, ha a szobájában terem a két vér szerinti királyi herceg, Vendome herceg és a főperjel, akik rangban megelőzik a bíborost! De a két Vendome sosem volt jelen az ő felkelésénél, hiszen önhittségükben még a királynál is magasabban állónak képzeltek magukat, hát még az öccsénél, így sokkal inkább azt tartották volna természetesnek, ha ő adja föl nekik az inget, nem pedig fordítva.

Végül Gaston elszánta magát, intett az inasának, aki átadta az inget a bíborosnak, Richelieu pedig a legnagyobb tisztelettel nyújtotta oda neki. A király öccse kibújt a hálóruhájából, s úgy öltötte magára az ingét, mintha Nesszosz inge volna az, amely égeti a bőrét.

Ekkor a két inas hozzá lépett, s öltöztetni kezdte. Mire teljesen elkészült, mintha visszatért volna belé az élet, annál is inkább, mert még mindig nem léptek be a szobába a királyi testőrök, akik lefelé fordított lándzsával szoktak segédkezni Du Hallier-nak a letartóztatásnál.

- Nagyuram - folytatta Richelieu, továbbra is igen nyájasan -, azért jöttem ide ma reggel, hogy személyesen kérjem a bocsánatát, amiért nem tudom ma este vendégül látni Fleury en Bière-ben.

Látogatása természetesen rendkívül hízelgő és kellemes lett volna a számomra. Sajnos azonban anyagiak híján nem tudtam volna rangjához illően megvendégelni felségedet.

Richelieu jobbján álltam, de kissé hátrébb, mint ő, ezért csak félprofilból láttam, ám a pusztá hangja is végtelen meglepedésemre szolgált: oly kedves és megnyugtató volt, mint egy macska dorombolása. A király öccse viszont szemben állt velem, és ha nem lett volna annyira sápadt, nagyon szépnek találtam volna az arcát: szeme értelemről csillogott, vonásai szabályosak, s egészében véve igen megnyerő, csak a rajta tükröződő bizonytalanság rontotta el az összehatást, no meg a jól látható izgalom, amelyen képtelen volt úrrá lenni.

Amikor Richelieu oly rendkívüli udvariassággal elhárította magától a vendéglátást, a király öccsének arcáról ezt lehetett leolvasni: "Mindent tud! Elárultak!" És ha ez a gondolat még az én számomra is olyan egyértelmű volt, mintha kimondatott volna, még egyértelműbb lehetett Richelieu számára, aki azonnal igyekezett is megnyugtatót a királyi felséget, attól tartván, hogy az ifjú, félelmében - ami ugyan alaptalan volt, hiszen a trón várományosa érinthetetlen - enged gyilkolási vágyának.

- Nagyjóuram - folytatta tehát -, annál is jobban sajnálom, hogy nem látogathat el ma este Fleury en Bière-be, mert a hatalmas kastély és a kellemes park bizonyára nagyon tetszett volna felségednek. Ezért hát engedje is meg, hogy felajánljam, ha szűkösen érzi magát itt Fontainebleau-ban, s szívesebben tanyázna Fleury en Bière-ben, örömmel átadom a kastélyt, s én majd a Piros Házba költözöm, ahol elegendő hely van nekem és a szolgáltnak.

Ez a kedvesen és szerényen előadott ajánlat kellemesen érintette Gastont, és bár - nagy köszönettel - elutasította, láthatólag igen jólesett neki. Az örömet nyilván csökkentette volna, ha tudja, hogy mostantól fogva a király nem hagyja, hogy az öccse a látókörén kívül kerüljön, még egy közeli kastélyba sem engedné átköltözni, nehogy megszökjék, s Bretagne-ba meneküljön, ahol a Vendome-fivérek, az angolok és a protestánsok támogatásával föllázíthatná az országnagyokat a bátyja ellen, olyan polgárháborút robbantva ki, amilyent az anyakirályné viselt két alkalommal is Lajos ellen.

Gaston mindig érzékenyen reagált a kedvességre. Tele volt kétségekkel, s oly könnyen változtatta meg a

véleményét, mint a terveit, így hát most, hogy a bíboros följárta neki Fleury en Bière-i palotáját, egyszeriben kezdte úgy érezni, hogy a bíboros nem is olyan rossz ember, amint eddig hitte, s talán nem is tud róla, hogy ma este csapdát akart állítani neki, sőt az is lehetséges, hogy semmi része sem volt Ornano marsall letartóztatásában. És lassan, fokozatosan egészen meghódította a bíboros magabiztos kedvessége, nyájas viselkedése, szavainak eleganciája, egyszóval a büvereje. Figyelmesen néztem az arcát, s láttam, hogy a félelem eltűnt róla, egyfajta tiszteletnek adva át a helyét.

- Kedves rokon - mondta végül -, lehetségesnek tartja, hogy a király szabadon engedje Ornanót?

Ez a naiv kérdés elárulta, mennyire nem ismeri Gaston a bátyját, fogalma sincs, mennyire erős az akarata, s kérése teljesen a haragja. Richelieu azonnali válasza pedig elárulta, hogy számított a kérdésre, s minden szavát a legnagyobb gonddal mérlegelte.

- Nagyjóuram - mondta -, a családját érintő kérdésekben a király mindig maga dönt. Nehéz lenne megmondani, miként határoz majd. Mindenesetre a király nagyon szereti felségedet. Úgy tervezi, hogy ha beleegyezik a tervezett házasságba, olyan hatalmas apanázst ad, hogy még Montpensier kisasszony óriási vagyona nélkül is nagyuram lehetne a királyság leggazdagabb nemesura. De ítéljen felséged: ötszázhatvanezer frankra rúgna évente az apanázs, s ehhez egy százezer talléros évjáradék járulna. Ami pedig a birtokbéli juttatásokat illeti, nagyuramé lehet az Orléans hercegség és a Blois grófság. És mivel a király még ezt is kevesli, kifejezte óhaját, hogy megvásárolná tőlem nagyjóuram számára a Limours grófságot, a kastéllyal együtt, amibe én készséggel beleegyeztem, hogy a király és nagyjóuram kedvébe járjak...

Kit ne kábított volna el egy ekkora apanázs, a legnagyobb, amit e királyságban valaha is adott király az öccsének? És hogy ne hatotta volna meg Gastont a hír, hogy Richelieu kész eladni limours-i kastélyát, amelyért kétszázhatvanezer frankot fizetett, s azután még több mint négyszázezret költött a rendbehozatalára?

A király öccsének később keserűen kellett tapasztalnia, hogy a bíboros azért vált meg oly könnyen e kastélyától, mert már elege volt belőle: csodás medencéket építtetett a parkjában, de sehol a környéken nem találtak annyi vizet, amennyivel feltölthették volna őket. "Micsoda? - élcelődött La Surie, amikor az esetről beszámoltam neki. - Hát egy politikai lángelmével is előfordulhat, hogy a szekeret az ökör elé fogja?" Amire Fogacer, aki mindent tudott, kijelentette, hogy a bíboros semmit sem nyert ezen az adásvételen, épp hogy csak pénzénél maradt. "És akkor még a sok gondot, fáradságot és munkát, amit ebbe a kastélyba fektetett, nem is számoltam." Jó sokba került ez a kastély Gastonnak is, aki egy vagyont ölt a föld alatti vízvezeték építésébe, melyen át Chaumussonból áradt a víz a limours-i kastélyba. De ha megengeded, kedves olvasóm, visszatérek eredeti témánkhoz. Gaston gyermekien kifejező arcáról leolvashattam, hogy még álmában sem gondolt ekkora apanázusra. Talán az is végigfutott az agyán - bár nem sokat gondolkodott, inkább a pillanatnak élt -, hogy ha megölte volna a bíborost, most - ha nem is per s a gyilkosnak járó ítélet - hosszú száműzetés várna rá, valamelyik kastélyában, s a királyi testőrség őrizné éjjel és nappal. Röviden: a biztonságos, könnyű, kényelmes élet utáni vágya arra hajtotta, hogy igent mondjon arra a házasságra, amelynek révén mindent elnyerhet, s amelyet elutasítva oly sokat veszíthet. De azért még mindig habozott, hiszen amint hajlani kezdett egy döntésre, mindjárt megrohanták a kétségek, nem volt biztos benne, hogy jól fog dönteni, s most megpróbálta jó szerencsáját Ornano barátja javára is kamatoztatni.

- Kedves rokon - kérdezte hosszú csönd után -, gondolja, ha feleségül veszem Montpensier kisasszonyt, a király megkegyelmez Ornano marsallnak?

Ez a gyermeki alkudozás akár próbára is tehetné volna a bíboros türelmét. De láthatólag csak alkalmat adott neki rá, hogy megmutassa: egy diplomata olykor akár őszinte is lehet.

- Reménykedjék, nagyjóuram! Reménykedjék! - mondta Richelieu bátorítóan.

Nem tudom, hogy Gaston mennyire vette komolyan e biztató szavakat, amelyek mintha egy haldokló ágya mellett hangzottak volna el. A bíboros jól tudta, hogy Lajos sohasem fog megkegyelmezni Ornanónak. A marsall olyasmit követett el, ami a király szemében a legfőbb bűnnek minősült: külföldről valókkal szövetkezett a saját királya ellen.

Amikor kiléptünk a király öccsének szobájából, a bíboros félrevont, s a fülembe súgta:

- Sikerült meggyőzőnöm a felséges öccsöt, legalábbis pillanatnyilag. De a veszély változatlanul fennáll. Méghozzá a közvetlen veszély. Gaston most kiadta minden mérgét. A két Vendôme azonban korántsem, s gyűlöletüket elképesztő önhittségük egyre csak fűti. Gróf úr, mihamarább beszéljen Chalais-val, és nyerve meg őt szövetségesünknek. Ajánlja föl neki a könnyűlovasság főparancsnoki címét, amelyet azonnal megkap öfelségétől, mihelyt Gaston megházasodott.

Mivel a bíboros közvetlen veszélytől tartott, azonnal munkához láttam, s keresni kezdtem Chalais-t a fontainebleau-i kastélyban, ami körülbelül olyan vállalkozás volt, mint tűt keresni a szénakazalban. A lakosztályába nem mehettem anélkül, hogy gyanúba ne keverjem őt is és magamat is, hiszen Chalais úr éppoly köztudottan Gaston híve volt, mint én a királyé.

Keresésére indultam hát a fontainebleau-i tömegben: érdeklődő vagy éppen gyanakvó tekintetek szegeződtek rám, aszerint, hogy a király vagy a király öccsének a hívei vettek szemügyre: a cselszövés máris két pártra szakította az udvart.

Sehol sem találtam az emberemet. Végigjártam az óriási istállókat is, melyek méreteik ellenére is túlszűfoltak voltak: jobbra is, balra is szinte végeláthatatlan sorban álltak, farral felém a lovak. Mégis gyorsan felfedeztem köztük saját szeretett lovamat, és sajnálattal kellett megállapítanom, hogy nincs olyan szépen lecsutakolva és kicsinosítva, mint szegény La Barge életében volt. Tiltakoztam a lovászoknál, megmondván, ki vagyok, s ők sűrű kalapemelintések közepette megígérték, hogy a jövőben majd jobban gondját viselik. De mivel láttam, mennyi munkájuk van, nemigen bíztam benne, hogy betartják ígéretüket, így hát kérésemnek néhány pénzérmével is nyomatékot adtam. A pénz csodát tett: két lovász azonnal a gondjaiba vette Acclámat.

Talán még emlékeznek rá, hogy atyámnak volt ifjúkorában egy Accla nevű lova. Annyit mesélt nekem róla, s oly nagy szeretettel, hogy végül, mintegy föltámasztva őt, róla neveztem el a saját lovamat, amely alig múlt négyéves, s csak nemrégiben került ki idomítója kezéből.

Az istállókból a tornaterembe mentem, abban a reményben, hogy ott találom Chalais urat, aki naponta edzette szép testét, melyre rendkívül büszke volt.

S amikor itt sem találtam, a vívóterembe vettem az utam, ahol majd megsüketültem a nagy lábdobogástól, pengecsattogástól és kiáltozástól, ami főleg akkor hangzott fel, ha valakit a csizmáján ért találat. Nehéz izzadságszag ült meg a termet, s az ablakok bepárasodtak a küzdőfelek lehelletétől. Végtelen megkönnyebbüléssel ismertem rá Valencay komtur magas, karcsú alakjára és fénylő ősz hajára. Egy kis udvaronccal küzdött, akinek sehogy sem sikerült eltalálnia a komtur plasztronját: az idős úr bámulatosan takarékos mozdulatokkal mindannyiszor elhárította, nyugodtan és felségesen, a kardcsapást.

Amint meglátott, egy lépést hátrált, s kardjával köszöntötte ellenfelét. A kis udvaronc viszonzta az üdvözlést, megköszönte a párviadalt, azután távozott: olyan vizes volt az izzadságtól, mint egy madárka, amelyet egész éjszaka eső áztatott.

A komtur intett, hogy lépjek közelebb hozzá, ő maga pedig a falig hátrált. Amikor már mellette voltam, azt suttogta, hogy le ne vegyem a kalpagomat, amelynek tolldíszé kissé elrejtí az arcom a kíváncsi tekintetek elől. Tanácsából nem volt nehéz kitalálnom, hogy amióta csapdát állítottak nekem Bois des Fontaines-ben, senkinek sem tanácsos velem mutatkoznia.

- Komtur úr - mondtam -, rövid leszek, hiszen, ha jól értem, ezt kívánja: szeretném megtudni, hol találom az unokaöccsét.

- Mit kíván tőle, gróf úr? - kérdezte a komtur.

- Semmi rosszat, s azt is annak a parancsára, akire gondol.

- De mégis?

- Azt a megbízatást kaptam, hogy szép szóval vegyem rá, csatlakozzék a mi ügyünkhöz.

- Megesküszik, hogy nem árt neki, sem közvetlenül, sem közvetetten?

- Megesküszöm.

- A strucc fogadóban találja.

- Micsoda? Hát ott lakik?

- Nem lakik ott. Csak egy szoknya körül legyeskedik. Ezt némi rosszallással mondta, mert a komtur szigorú erkölcsű ember volt.

- Komtur úr - mondtam -, nagyon köszönöm. Azonnal utánamegyek A strucc fogadóba, s megpróbálom az unokaöccsét a helyes útra terelni.

- Ó! Barátom! - kiáltotta a komtur felindultan. - Bár csak sikerülne! A mindenség! Szörnyen aggódom e miatt a tejfölösszájú miatt! Az a legfőbb baj, hogy ez az esztelen tacskozó zseniális összeesküvőnek képzelet magát! Miközben nem tud mást, csak párbajozni, s valóban megüli a legtüzesebb paripát is, sikeresen vesz részt a karikajáték-versenyen, s ahhoz is ért, miként csavarja el a leányok fejét. De ha legalább beérné ennyivel! Csakhogy ez a hebehurgya bele akarja ütni az orrát az államügyekbe is! Ó, akinek annyi esze van csak, mint egy beteg verébnek, ki akarja oktatni az éles eszű bíborost! És a király eszén is szeretne túljárni, aki pedig erős és kemény, mint a szikla! Ó, de dühös vagyok rá! Induljon, barátom! Induljon! De minden feltűnés nélkül, ne is köszönjön el tőlem...

Visszamentem az istállóba, s ott találtam Acclát, már szépen lecsutakolva. Kedvesen nyerített, amikor meglátott, és alig akarta megengedni a lovásznak, hogy utasításomra felnyergelje, olyan szépnek és tisztának érezte magát, holott nyilván neki is nagy öröme szolgált, hogy a fullasztó levegőjű istálló helyett hamarosan a síkvidék friss levegőjét szívhatja be.

A strucc fogadósneje már nagyon várt, remélve, hogy rendezem a tartozásomat. Toinette-nek hívták, fekete volt, mint egy kis bolha, de nagyon csinos bolha, eleven és szapora nyelvű, a tekintete azonban kemény, s tenyere viszketett a pénz után. Úgy éreztem, hogy a számla, amit összeállított, igencsak borsos, de nem vitatkoztam, hiszen szükségem volt az asszonyság közreműködésére, így hát pontosan kifizettem, az utolsó sou-ig, amit kért. Bőkezűségemmel nagyot nőtem a szemében, s egészen a szobáimig kísért, nyomunkban pedig a férje lépdelt, aki szinte sose nyitotta ki a száját - beszélt a felesége helyette is -, de azért elég félelmetesnek tűnt ez a szőrös, izmos fickó, akinek apró szemében ádáz fény lobogott. Mindenben engedelmeskedett a feleségének: láthatólag az asszony viselte a nadrágot ebben a fogadóban. Mindamellett úgy éreztem, bizony megszorogatná a gigáját annak, aki a felesége körül próbálna legyeskedni.

Megdicsértem Toinette-nek a szobát, amit a rendelkezésemre bocsátott: tágas volt és világos, ablakai a nagy fákra s a zöld mezőkre nyíltak.

- Hitemre, gróf úr! - mondta -, nem merészeltem volna kisebb szobát nyittatni kegyelmednek, hiszen Schomberg úr személyesen vette ki a gróf úr számára, s mindjárt katonákat is hozott, akik a kegyelmed testőrei lesznek. Azt gondoltam, nagyon fontos ember lehet kegyelmed, talán egy herceg, hogy Franciaországnak egy marsallja intézkedik uraságod helyett, és még tucat jóvágású, elegáns és udvarias katonát is a rendelkezésére bocsát.

- Asszonyság, ezek a katonák a király muskétásai, s mind jó házból való, s nemesi családból származó ifjú. Csak arra ügyeljen, nehogy teherbe ejtsék a szobalányait.

- Még mit nem, gróf úr? Vigyázzanak csak a leányok saját magukra. Nem ütöm én az orrom a más dolgába! Van nekem dolgom ezen kívül is éppen elég!

- Asszonyság - folytattam a diskurzust -, Schomberg úrtól úgy hallottam, hogy Chalais márkit is itt találok, aki jó barátom.

- Gróf úr - mondta erre a kis nő, s a tekintete hirtelen megfagyott, arca pedig bezárult -, nem vagyok fecsegő természet, és nem szoktam elárulni senkinek a vendégeim nevét.

- Asszonyság - mondtam, s jobb kezemből egy tallért csúsztattam át a fogadósne kezébe -, mint mondtam, Chalais úr nagyon jó barátom.

Eközben persze óhatatlanul hozzáértem a kezéhez, amire a férje úgy morgott és vicsorgott, mint aki mindjárt rám veti magát.

- Nyughass, Guillaume! - intette le Toinette, s a hangja egyszerre volt nyers és cirógató.

A férje nyomban elcsendesedett. Csodálatos volt látni, miként uralkodik a kicsike a monstrum felett: nézetem szerint a szellem győzelme volt ez az anyag felett. Mert a kicsi, vagyis Toinette, alig ért a mellemig, bár kétségkívül arányos termetű volt, s gömbölyű mindenütt, ahol az kíváncsok.

- Gróf úr - mondta megenyhülve -, Chalais úr valóban itt van, csak éppen nagyon elfoglalt: egy fürjecskét tart a kezében.

- És mikor találkozhatnék vele?

Azt nem tudom. Már vagy két órája együtt van Cathau-val, de a kiszűrődő neszek alapján úgy vélem, még nem fogott ki az úr a munícióból.

- De azért közben csak hozat egy-egy kancsó bort vagy valami harapnivalót, hogy pótolja elveszett energiáit.

- Hogyne! Hozat bizony!

- És ki viszi be, amit kért?

- Guillaume és én.

- Asszonyság, ha újra hívatná, kérem, mondja meg neki, hogy Orbieu gróf a szobájában várja ebédre, tizenegy órára.

Amire a kicsike hüvelyk- és mutatóujja közé fogta az imént kapott pénzt, s kérdően tekintett rám. - Szép, ugye, gróf úr?

- Szép bizony.

- De úgy gondolom - mondta erre ő -, még szebb lenne az ikertestvérével együtt.

Elképedtem. Micsoda mohó kis keselyű! A bugyellárisomból akar lakmározni! De minden sürgetett: a tervem, a küldetésem és az idő is. Így hát átnyújtottam neki még egy tallért, de most már egyenesen a tenyerébe pottyantottam, hozzá sem érve a kezéhez, nehogy a férje, ez a nagy kutya, ismét morogni

kezdjen.

- Gróf úr - mondta a fogadósné, szinte énekelve, mint egy fülemüle -, minden úgy lesz, amint kérte! Ha a márkí úr ígent mond, amiben nem kételkedem, fél tizenegykor bejövök a szobájába, és felállítom az asztalt. Addig kíván a gróf úr valami társaságot?

- Miféle?

- Tudja azt jól a gróf úr...

- Nagyon köszönöm, asszonyság, de inkább aludnék egyet.

- Pedig a kegyelmed korában, gróf úr, a sültnek nem az illatával laknak jól a fiatalemberek.

- Én most mégis ezt fogom tenni, asszonyság. A pihenésbe még nem halt bele senki.

Toinette távozott, s nekem az volt a benyomásom, nagyon is jól tudja, mit művelnek a szobalányok ebben a fogadóban, nyilván megalkudott velük, úgy, hogy ő is jól járjon. Miféle más "társaságot" ígért volna nekem az imént?

Nem szeretem ezt a fajta fukarságot, s elhatároztam, hogy óvatos leszek a fogadósnéval, hiszen ha képes eladni a szobalányait a vendégeknek, nyilván arra is képes, hogy jó pénzért a vendégei titkait is eladja. Arra gondoltam, hogy a fogadó cégérére festett strucc bizonyára azért dugja a homokba a fejét, hogy ne kelljen látnia az itt zajló, felháborító dolgokat.

Lefeküdtem az ágyra, s már félálomban voltam, amikor kopogtattak az ajtómon. Talpra ugrottam, s felragadtam az ágyfejemhez helyezett mindkét pisztolyt. Ezután nesztelen léptekkel elindultam az ajtó felé, de nem előtte álltam meg, hanem mellette, a falhoz lapulva, s jó hangosan megkérdeztem:

- Ki az?

- Clérac vagyok, gróf úr, a muskétásai parancsnoka.

- Clérac úr! Az a kitűnő főhadnagy, aki velem tartott, amikor Schomberg úrért mentem Nanteuil-be?

- Én vagyok az.

- Nagyon örülök, főhadnagy úr, hogy ismét kegyelmed vigyáz rám. Jöjjön be!

Clérac belépett a szobába, de minthogy az ajtó eltakart, sem ő nem látott engem, sem én őt.

- Clérac úr, forduljon meg! - mondtam.

- Itt vagyok!

Ő meg is fordult, s amikor megláttam az arcát, leengedtem a pisztolyokat.

- Gróf úr - mondta Clérac, mély meghajlással - óvatosságra vall, ahogyan engem fogadott, de ha megenged egy észrevételt, nem kellő óvatosságra. Elfelejtette betolni az ajtón a reteszt, és a külső ablakdeszkákat sem csukta be, holott az ablak létráról elérhető. Remélem, nem sértettem meg a gróf urat a megjegyzéseimmel.

- Egyáltalán nem! Kegyelmednek az a dolga, hogy figyelmeztessen, nekem meg, hogy engedelmeskedjem. A muskétások hol tanyáznak?

- A szomszédos két szobában. Schomberg úr nagyon ügyesen választotta ki a szobákat, egyet a gróf úrnak, kettőt nekünk. Amint látta, a kegyelmed szobája a folyosó végéről nyílik, s a ház egész szélességében húzódik. A mi két szobánk jobb és bal oldalról zárja a kegyelmedét, így senki sem juthat el a gróf úr szobájához anélkül, hogy el ne haladna a mi ajtóink előtt. Gróf úr, megkérdezhetem, hogy fogad-e látogatókat?

- Igen, meghívtam Chalais márkí ebédre, tizenegy órára.

- S azt is szabad megkérdezni, gróf úr, hogy vajon ez az ebéd barátinak ígérkezik-e?

- Látszólag az lesz. Valójában a küldetésem része.

- Tehát következményekkel is járhat.

- A kimenetelétől függően, igen.

- Ezesetben biztosítani fogjuk a védelmét. Arra gyanakszunk, hogy van itt valaki, aki szívesen hallgatózik az ajtóknál.

- Ha arról beszélsz, akire gondolok, nem lennék meglepve.

- Az ebéd ideje alatt mindkét ajtónkat félig nyitva hagyjuk, hogy szemmel tarthassuk a kegyelmedét. Gróf úr, engedelmevel szeretném becsukni az ablakdeszkákat.

- Csináljuk együtt, hiszen két ablak van.

- Gróf úr - kérdezte, mialatt az ablakdeszkákkal foglalatostkodtunk -, hallotta hírét Olphan de Gastnak?

- Csak a neve ismerős.

- III. Henrik egyik kegyence volt. Margot királyné, aki nagyon megharagudott rá, amiért ország-világ előtt kiteregette az ő, azaz a királyné szerelmi ügyeit, meggyilkoltatta. De Gast egy alkalommal lepihent párizsi bérlet házában. Az ajtót ugyan bereteszelt, ám a bértyilkos egy ereszdeszkán felkapaszkodott, s bemászott az ablakon. Nagyon meleg volt, s de Gast nyitva hagyta az ablakot. Így hát minden nehézség

nélkül leszúrhatták az ágyában.

- Clérac úr - mondtam nevetve -, jól megrémített! Töröket fogok látni mindenütt! De azért ne féljen. Nem nehezítem meg a dolgát. Óvatos leszek amennyire csak lehet. Sok minden múlik küldetésem sikeres teljesítésén, nemcsak az életem.

Amikor az ajtó becsukódott Clérac úr mögött, valóban bereteszelttem az ajtót, majd visszafeküdtem, de nem tudtam eldönteni, álmodozzam-e, vagy hagyjam a gondolataimat szabadon csapongani. Mert a kettő nem ugyanaz: az első esetben gondolatainkat valamennyire még kordába szorítjuk, a másodikban viszont teljesen átadjuk magunkat a képzelet csapongó játéknak. Az álmodozás segít megoldanunk életünk problémáit, míg a szabadjára engedett képzelet begyógyítja lelkünknek azon sebeit, melyeket a gondok ejtettek rajta.

Pontban fél tizenegykor kopogtattak, s Clérac hangját hallottam:

- Gróf úr, kérem, nyissa ki az ajtót! A fogadósne van itt, s szeretné felállítani az ebédlőasztalt. Párnám alá rejtettem a pisztolyaimat, s ajtót nyitottam. Clérac úr elsőként lépett be, mintha a maggiordómom volna, a nyomában pedig feltűnt egy inas, s két kecskelábú asztalt hozott, melyekre széles deszkát fektetett; erre azután a fogadósne abroszt borított. Végül megjelent a férje is egy szobalánnyal, ők hozták az edényeket.

A kis fogadósne éles hangon parancsokat osztogatott, melyeknek mindenki azonnal engedelmeskedett, beleértve a hatalmas, szőrös férjet is, s a fogadósne hangjától minden ízében reszkető Cathau névre hallgató szobalányt. Szőke leányzó volt, s a pillantásból, amelyet nem sokkal később a szobába lépő Chalais-ra vetett, nyomban kitaláltam, hogy ő volt a márki reggel óta tartó, fáradhatatlan ostromának célpontja.

Átestünk a kölcsönös ölekezéseken, melyeknek egyszerre voltam cselekvő és szenvedő alanya. Chalais csodás öltözkében jelent meg, kibodorított hajjal, beillatosítva, s az igazat szólva valóban majd kicsattant az egészségtől, az erőtől és a fiatalságtól, s mindez annyi öntetszelgéssel párosult, amennyit senki másnál nem tapasztaltam. Természetesen addig nem tértem rá a lényegre, amíg a kis fogadósne és a férje ki-bejárt, s feltálalta az ebédet, amely egyébként nagyon jó volt, én mégis alig nyúltam hozzá, s bort is csak keveset ittam, hogy tiszta maradjon a fejem.

De az én hallgatásom nem volt zavaró. Chalais-ból ugyanis valósággal ömlött a szó. Az a fajta ember volt, aki szüntelenül csak önmagáról beszél, s a beszélgetőtárs nem jelent a számára mást, mint két fület. Ráadásul eléggé visszatetszőnek találtam mindent, amit mondott: először is szemérmetlenül, s a legnagyobb részletességgel elmesélte, mit csináltak egész délelőtt Cathau-val, noha a lány hallotta, amit mond, mert éppen felszolgált. Azután egy párbajáról számolt be, amelyből természetesen ő került ki győztesen, s nemcsak az szolgált végtelen öröme, hogy kettőbe hasíthatta ellenfelét, de még annak is szemtanúja lehetett, hogy ugyanezt teszi két párbajsegédje is, az ellenfél párbajsegédeivel. Ezek nevét azonban, legnagyobb sajnálatára, nem tudta megmondani: nem ismerte őket, a párbajt megelőzően sohasem találkoztak. Azután visszatért a Cathau-n véghezvitt hőstétéhez. A lánynak az volt a legfőbb érdeme, hogy akárhányszor leterítette, mindig föltámadt, s kezdődhetett elől a csata. S eközben szemernyi tekintettel sem volt az asztalunknál tüsténkedő Cathau-ra: mintha a jelen lévő lány nem ugyanaz a személy lett volna, aki a történetben szerepelt.

Az ebéd végre befejeződött, s az ebéd maradványaival együtt azok is eltűntek, akik az ételt felszolgálták. A kis fogadósne hagyta el a szobát utolsóként, meglehetősen lehangolva, amiért semmi olyasmit nem hallhatott, amit később áruba bocsáthatna, s azt is tudomásul kellett vennie, hogy a csukott ajtó mögött sem hallgatózhat majd, mert ott terpeszkedett a folyosón, karosszékben az egyik muskétás, s pipázott. Chalais, bár egyáltalán nem figyelt beszélgetőpartnerére, hosszú hallgatásomból végül mégiscsak kiérezhette, hogy van valami mondanivalóm a számára, mert - csodák csodája! - hirtelen elhallgatott. Én meg hirtelen elbizonytalanodtam, s mardosni kezdett a szégyen, amiért azt kell sugallnom neki, hogy árulja el a barátait, vagyis hozzon gyalázatot a saját fejére. Ám a továbbiakban, már az első burkolt, tapogatózó kérdéseim után kiderült - meglepetésemre, de egyben nagy megkönnyebbülésemre is -, hogy Chalais-nak semmiféle problémát nem okoz barátai elárulása. Átfutott az agyamon, hogy minden bizonnyal a királyság legcinikusabb emberével ülök szemközt, pedig nem erről volt szó, kedves olvasóm! Chalais csak kelekótya volt, ostoba és felelőtlen...

Amint erre ráébredtem, hangot változtattam, s már teljesen nyíltan beszéltem.

- Barátom - mondtam -, vegye figyelembe, hogy a királyné ismét áldott állapotban van. És ha ezúttal sikerül kihordania gyermekét, s ez a gyermek fiú lesz, ugyan mi jelentősége lesz már akkor Gaston tervezett házasságának? És mi jelentősége lesz magának Gastonnak, ha többé már nem ő a trón várományosa? Más szemszögből nézve a dolgokat, Lajos halálára vagy meggyilkolására számítani

elképesztő esztelenségre vall. A király, múltó rosszulletei ellenére igen jó erőben van, hiszen napjában több órán át is vadászik. A királygyilkosság pedig, amely egyébként csak a legritkábban hajt hasznát annak, aki elkövette, jelen esetben teljességgel kivihetetlen: Lajos gyanakvó, elővigyázatos, és mindig nagyon sokan vannak körülötte. Tudja, hogy sohasem nyúl ételhez, amíg meg nem kóstolta valaki? S hogy igen gyakran páncélinget visel a zekéje alatt? S hogy száz szempár őrzi egész nap, s száz fül őrökdi éberen, amikor alszik?

A cél érdekében tódítottam egy kicsit. Igaz ugyan, hogy Lajos, akit szüntelenül kísértett a Ravailac merényletét követő látvány, amikor is apját vérbe fagyva látta, nagyon vigyázott magára. De nem annyira, ahogyan Chalais-nak ecseteltem. Csak azért ragadtattam magam túlzásokra, hogy a márki agyába véssém: a király ellen képtelenség merényletet elkövetni, így hát még a gondolattal is fölösleges foglalkozni. Hiszen Chalais, mint már említettem, a királyi ruhatár főfelügyelője volt, s e tisztéből fakadóan naponta, s a napnak csaknem minden órájában Lajos közelébe férközhetett. Márpedig amilyen forrófejű, hiszékeny és befolyásolható ifjú volt, az ördögi intrikusok lassan elhitethették volna vele, hogy e gyilkosság az előmenetelét szolgálná, s utat nyithatna gyermekien féktelen vágyai előtt.

- Hiába tesz valaki a király öccsére - folytattam -, hiába fogad rá, keservesen csalódnai fog. Hiszen itt a király! S ő nagyon is jelen van! Előmenetelt csak tőle várhatunk, ha nem sohanapján akarjuk elérni... Lajos nagyra becsüli kegyelmedet, amiért figyelmeztette a bíborost a Fleury en Bière-ben reá váró halálos kelepccére. De fél egy újabb merénylettől, és nagy szolgálatot tenne neki, ha az én közvetitésemmel értesítené őt minden hasonló tervről, amelynek hírért veszi.

- De van egy bökkenő, gróf úr - mondta Chalais.

- Lelkiismereti?

- Dehogya! Ám be kell vallanom kegyelmednek, igen nagy csalódást okozott, hogy a király nem jutalmazott meg, amiért jelentettem a Fleury en Bière-i merénylet tervét.

Nem akartam hinni a fülemnek. Tényleg zavaros fejű volt ez a ficsúr! Hát képtelen felfogni, hogy a király szemében ő egyelőre csak egy éppen hogy jó útra tért áruló? Miért jutalmazta volna meg azért, mert egyszer végre teljesítette a kötelességét? Mindamellett a bíboros ígéretét bírtam arra vonatkozólag, hogy Chalais jutalma valóban nem fog elmaradni. Ha továbbra is megbánást tanúsít korábbi viselkedéséért, a királyi ruhatár főfelügyelői tiszte mellé újabb tisztséget kap.

- Márki - mondtam, kezem a kezére téve -, a politikában türelmesnek kell lenni. Ha a király azonnal megjutalmazza tettéért, óhatatlanul lelepleződött volna Lajos öccse előtt! A király, amint az öccse megházasodott, nyilván mindenkinek megadja azt, ami jár: kinek címet, birtokot, tisztséget, kinek a száműzetést, a börtönt vagy a halált.

A "halál" szót csak a két félmondat szimmetriája kedvéért említettem, mert e pillanatban még nem gondoltam, hogy a dolgok idáig fajulhatnak. Ó, jaj, szegény Chalais!...

Szavaim földelítették a márkit, s nagyra törő álmait máris megvalósulni látta.

- Gróf úr - mondta -, ha egyrésztől azt kívánják, hogy értesítsem kegyelmedeket a király vagy a bíboros ellen irányuló összeesküvésekről, másrészt pedig, hogy ösztökéljem Gastont a Montpensier kisasszonnyal kötendő házasságra, amint az természetesen hatalmamban áll - tette hozzá gögösen -, meg kell fizetniük a fáradozásomat, méghozzá nem is akárhogyan.

- Barátom - mondtam bizalmasan -, talán nem árulok el titkot, ha azt mondom, nem fog csalódnai.

- Nocsak! Gróf úr! Kegyelmed tudja, mit szánnak nekem, és nem akarja elárulni?

- Elárulom, de csak egy feltétellel.

- És mi volna az?

- Hogy senkinek sem beszél róla.

- Ezt megígérhetem.

- Ennyi sajnos nem elég nekem.

- Hát legyen! Olyan esküt teszek kegyelmednek, amelyet még sohasem tettem. Megesküszöm a Szent Szűzre, hogy hallgatni fogok.

Chalais különleges áhítattal csüngött a Szűzanyán (talán annak a végtelen szeretetnek a kivetülése volt ez, amit saját anyja iránt érzett), így hát esküjét hallgatása kielégítő zálogának tekintettem.

- Akkor hát figyeljen rám, barátom! A király, a bíboros tanácsára kegyelmednek szánja a könnyűlovasság főparancsnoki tiszte.

- Ez igaz? - kiáltotta túlárado örömmel Chalais. - És úgy véli, képes leszek betölteni ezt a tiszte?

- Úgy érzem, különösen illik márki úr személyiségéhez - jelentettem ki, s magamban mulattam szavaim kétértelműségén.

Chalais-nak azonban nem volt érzéke a nyelv finom árnyalatai iránt, nem is érzékelte őket. S már nem is

figyelt rám. Már átadta magát az álmodozásnak, sietve búcsút vett tőlem, miután ölelés címén alaposan megszorongatott. Előhúzta zekéje alól az óráját, felkiáltott, hogy késésben van, ezért azonnal távoznia kell, de természetesen mindörökre elválaszthatatlan barátom marad.

- Márki úr - mondtam. - Csak egy szóra még. Mi módon értesít, ha összeesküvés nyomára bukkan?
- Azonnal idevágtázom. Az udvarban senkinek sem fog feltűnni, ha idejárok A strucc-ba. Sokan tudnak - mondta öntelt mosollyal - gáláns kis kalandjaimról...

Még ugyanezen a napnak a délutánján még nagyobbra nőttem a kis fogadós né szemében, amikor megállt a fogadója előtt egy hintó, amelyen a bíboros címere díszelgett. De az öröme nem tarthatott soká, mert csak Charpentier szállt ki a hintóból, aki udvariasan megkérte, mutassa meg neki a szobámat. Ez azonban nem ment könnyen, mert az ajtó előtt őrködő muskétás semmiképp sem akarta beengedni hozzám Charpentier-t. Végül, meghallva a zajt, kinéztem, s azután magam tessékeltem be a szobámba a titkárt, miután megköszöntem a muskétásnak, hogy ilyen jól végzi a dolgát.

A csukott ajtó mögül hallottam, hogy a katona leteremti a fogadós né, aki ott settenkedett az ajtó körül, azzal az ürüggyel, hogy Charpentier-ra vár, mert majd szeretné kikísérni. "Asszonyosság - mondta a muskétás, gascogne-i módra jól kieresztve a hangját, amely így a tölgyfa ajtón is áthallatszott -, semmi keresnivalója itt, s a fülének sem a kulcslyukon! Hordja el magát, asszonyosság! Hordja el magát! Különben a két ujjam közé csippentem, és odadobom szabad prédaként a kiéhezett muskétásoknak." S erre az említett kiéhezettek ki is sereglettek mind a folyosóra, harsányan hahotázva, a kis fogadós né meg, amint később elmesélték, olyan rémült nyüzsgéssel futott le a lépcsőn, mint a nyúl, amelynek egész róka farka van a nyomában. A nagy, szőrös férj most épp nem járt a nyomában, délutáni pihenőjét töltötte.

Őszinte barátsággal üdvözöltem Charpentier-t, oly nagyra becsültem ezt a tollal és késsel egyaránt ügyesen bántó férfiút.

- A bíboros úr tudni szeretné - suttogta -, találkozott-e az emberünkkel, és sikerült-e meggyőznie.
- A mi oldalunkon áll, legalábbis pillanatnyilag. A közeljövőben biztosan értesít bennünket azoknak a bizonyos uraknak a gyilkossági terveiről. De hosszú távon már nem kezeskedem érte. Ez a szélkakas oly könnyű szívvel árulta el a barátait, hogy nem csodálkoznék, ha adandó alkalommal a bíborost vagy éppen a királyt árulná el ugyanilyen könnyű szívvel.

- Mit tesz kegyelmed, ha hírért veszi egy készülő büntetnek?

- Azonnal értesítem a királyt. Hát kegyelmed hová siet most?

- A bíboros visszatér Fleury en Bière-be.

- Nem fárasztja ez az állandó oda-vissza utazás Fleury és Fontainebleau között?

- Épp ellenkezőleg - mondta Charpentier. - Alszik a hintóban, és az út nem túl hosszú. A király reggelente vadászik, így hát a bíboros csak délután látogat el Fontainebleau-ba, hogy megbeszélje a királlyal a folyó államügyeket, s azután vacsorára visszatér Fleurybe.

- És van kísérete?

- Van.

- Erős?

- Nem mondhatnám. Egy tucat királyi testőr.

Felsóhajtottam.

- Ha rám csak ennyien vigyáztak volna Párizstól Fleuryig, most nem beszélhetnék kegyelmeddel.

- A bíboros úgy véli, ha valakit őriznek, "istenhozzádot" mondhat a szabadságának.

- Akit meg nem őriznek, az életének mondhat "istenhozzádot". Miért nem marad a bíboros Fontainebleauban?

- Nem bírja elviselni a zajt és a nyüzsgést. Fuldoklik tőle.

- Valóban van mitől fuldokolni ott. Másrésztől viszont ez az örökös utazgatás semmi jót nem ígér.

Megmondaná a bíborosnak, természetesen a legnagyobb tisztelettel, hogy aggódok érte?

- Nem kegyelmed az egyetlen - mondta Charpentier, mély sóhaj tással. - Schomberg úr is többször mondta már neki, de sajnos annak sem volt foganatja.

- A bíboros azt hiszi - mondtam hevesen -, hogy biztonságban van, csak mert Fleury en Bière oly közel esik Fontainebleau-hoz, s őfelsége hatszáz katonájához. És főként azt gondolja, mert hiszen csak a saját fejével gondolkodhat, hogy nincs olyan esztelen ember, aki ilyen körülmények közt megtámadná.

Csak hogy az összeesküvők egytől egyig eszelősek. Ha felnyitnánk a koponyájukat, nyomát sem lelnénk benne a józan észnek. És éppen ettől olyan veszélyesek ezek az emberek. Senki sem tudhatja előre, milyen örült gondolatok foghatnak egy örült koponyájában. Charpentier úr, látja ezt a rubinköves gyűrűt, amit bal kezem kisujján viselek? Ha az egyik muskétásom lóhalálában kegyelmedhez érkezik, és

megmutatja a gyűrűt, ez azt jelenti, hogy kígyó lapul a kő alatt, s a bíboros Schomberg megérkezéséig nem hagyhatja el a kastélyát. Én a királyt fogom ezalatt értesíteni az újabb veszélyről, ami nem lesz könnyű, hiszen vadászat közben kell utolérnem.

Kedves olvasóm, talán túl regényesnek találod ezt a gyűrűhistóriát. Pedig hát igen gyakori, mindennapos megoldás ez ilyen esetekben. S azt is elmondom, miért. Az üzenetvivőt elfoghatják és megmotozhatják. Ez esetben, ha olyan óvatlan volt valaki, hogy írásos üzenettel indította útjára, megtalálják nála a levelet. Ha az üzenet rejtjeles, megfejtik. Egy gyűrű, akár ékköves, akár nem, sokkal kevésbé beszédes. Az üzenet lényegét még az sem ismeri, aki a gyűrűt továbbítja. A talányt csak a címzett tudja megfejteni. És ha megengeded, kedves olvasóm, emlékeztetnék ennek a fajta titoktartásnak egy híres példájára.

Amiután III. Henrik kivégeztette a Negyvenötökkel Guise herceget, lehúzta a halott ujjáról azt a gyűrűt, melyet navarrai rokona jól ismert. Az ékszer valójában Margit királynée volt, de amikor szerelembe keveredett Guise herceggel, neki ajándékozta. Ez a gyűrű adta Navarrai Henrik tudtára - melyet egyébként atyám igen veszélyes és kalandos úton-módon juttatott el hozzá -, hogy a herceg halott, hiszen életében sosem húzhatták volna le ujjáról azt a gyűrűt. A Ligát nagyon meggyengítette ez a haláleset. És Franciaország királya ezután már nyíltan szövetséget ajánlhatott Navarra királyának, mely szövetség hamarosan meg is kötött.

Charpentier távozott, emlékezetébe vésvén rubinköves gyűrűmet, s én hallgattam, mint nyikorog a fogadó falépcsője távolodó léptei alatt. Ekkor kinyitottam az ablakot, kihajoltam, s még láttam, amint beszáll a hintóba, amely nyomban ez után elindult, egy tucat királyi testőrrel körülvéve. Jól hallották: egy tucat testőr! Milyen szánalmas kíséret egy ilyen nagy hatalmú miniszternek! Ledőltem az ágyra, s a torkom elszorult az aggodalomtól, a szívem pedig hevesen vert. Megesküdtem, hogy nem hagyom el ezt a fogadót, sem nappal, sem éjjel, amíg Richelieu ide-oda utazgat Fleury en Bière és Fontainebleau között, kitéve magát egy újabb lehetséges merényletnek.

X. fejezet

Ördög tudja, miből gondoltam, hogy egy hétig kell majd várnom Chalais üzenetére. Valójában csak egyetlen napig kellett.

Másnap nagyon korán kopogtattak szobám ajtaján, s Clérac úr kért bebocsátást. Felkeltem, eltoltam a reteszt, s ajtót nyitottam. Maga előtt tolta a kis fogadósne, aki kerekre nyílt szemmel, amely olyan ravaszkan csillogott, akár a mókusé, titokzatos hangon közölte, hogy egy úr kíván beszélni velem, aki nem hajlandó megmondani a nevét. És amikor megkértem, írja le, miként fest az az ember, felkiáltott:

- Hitemre, gróf úr, nagyon szép ember! Vagy kétszer olyan magas, mint én, a haja hófehér s a megjelenése igen méltóságteljes.

Nem volt kétségem a látogató személye felől, s rettenetes nyugtalanság fogott el, amelyet azonban igyekeztem eltitkolni a fogadósne előtt, aki nem tágitott, s le nem vette rólam a szemét, így hát province-i tájszólásban odaszóltam Cléracnak (aki, amint az olvasó még bizonyára emlékszik rá, gascogne-i volt), hogy köszönéskor ne említse a látogató rangját, s haladéktalanul vezesse az urat a szobámba. Amihez még, ugyancsak az iménti tájszólásban, hozzátettem: "Az isten szerelmére, hessintse el rólam ezt a kis legyet!" Clérac nem sokat teketóriázott. Rácsapott a fogadósne hátsójára, s nagy mérgesen ráripakodott: "Ez még csak a kezdet, asszonyom! Rosszabbul is járhatsz, ha egyszer a kezem közé kaplak!" Amire a kis fogadósne kárálva elfutott, mint a tyúk, ha a tollát tépik, Clérac meg sietett utána, hogy föl kísérelje hozzám a látogatót.

- Gróf úr - mondta Valencay komtur, a szobámba lépve -, kérem, mellőzzük a formáságokat! Az idő sürget. A bíboros élete ismét nagy veszélyben forog.

Kifulladt, nyilván mert a kórához képest túl gyorsan szaladt föl a lépcsőn az emeletre. S bár igyekezett megőrizni nyugalmát, verdeső szempillája s el-elcsukló hangja elárulta felindultságát.

- Gróf úr, nagyon kevés az időnk. Amint tudja, a bíboros minden délután Fontainebleau-ba hajtat Fleury en Bière-ből, hogy államügyekben tanácskozzék a királlyal.

- Igen, tudok róla.

- Egyesek úgy tervezik, hogy ma csapdát állítanak neki az úton, elfogják, s talán meg is ölik.

- A teremtsit! - kiáltottam. - De hiszen ez előre látható volt! És nem is tudom, hogy ebben az újabb merényletben mi döbbsen meg jobban: a kegyetlensége-e vagy az ostobasága. Hiszen ha meggyilkolják a miniszterét, Lajos bosszúja rettenetes lesz. Biztos az értesülés?

- Attól származik, akire gondol kegyelmed...

- És miért nem ő maga jött jelenteni a hírt?

- A házasság ellenzői tudomást szereztek róla, hogy tegnap kegyelmeddel ebédelt A strucc-ban. Ennyi elég volt hozzá, hogy gyanússá váljék.

- A hír gyors szárnyakon jár - mondtam, s a legszívesebben megfojtottam volna a kis fogadósnét. - És természetesen a márkí úr nem kívánt még nagyobb gyanút ébreszteni maga iránt azzal, hogy másnap ismét ellátogat hozzám! Úgy látom, kezd óvatossá válni.

- Ne higgye, gróf úr! - mondta egy sóhajjal a komtur. - Én tiltottam meg neki, s ez bizony nem volt könnyű, mert egyszerre két elintéznivalója is akadt volna ebben a fogadóban: kegyelmed és az a gyalázatos kis szajha.

A megvetésből, mellyel a komtur a szegény Cathau-t sújtotta, megértettem, hogy bármily jó keresztény is volt az öreg, Mária-Magdolnának ő bizony nem bocsátott volna meg...

- Így viszont önmagát sodorta veszélybe - jegyeztem meg -, hogy vállalta a küldetést az unokaöccse helyett.

- Ahogyan grófságod, én is a királyt szolgálom. És most mit tanácsol, mit tegyünk?

- Ezt kizárólag kegyelmednek mondom el, komtur uram, senki másnak a világon. Fleury en Bière-be küldök valakit, hogy értesítse a bíborost, nehogy kimozduljon újabb utasításig a kastélyából.

- Ez a valaki lehetnék én is.

- Komtur uram, ne vegye sértésnek, de a kegyelmed szálfá termete és hófehér haja túlságosan szembe ötlő. Én magam nyomban indulok a királyhoz, hogy értesítsem, s ahogy őt ismerem, azonnal és a lehető leghatározottabban fog intézkedni. Csak egy szóra kérem még. A bíboros nyilván tudni akarja, ki tervelte ki ezt az újabb támadást. Mit mondjak neki? A király öccse volt talán?

- Nem, nem. A bíboros úr látogatása óta Gaston egészen megváltozott. És bár a jóra való hajlandóság nála általában kérészerű, pillanatnyilag - s számunkra most ez a fontos -, békére vágyik, nem háborúra.

- Akkor hát ki volt a felbűjtő?

- A Vendome fivérek. Most rajtuk a gyilkolás sora.

- A mindenségit! - kiáltottam. - Hogyan volt képes jó Henrik királyunk azzal a kedves és szelíd Gabrielle-lel ilyen fiúkat nemzeni?

- A házasságtörők hálószobájában ott nevet az ördög, s a kezét dörzsöli - mondta megvetően a komtur. - Gróf úr, magára hagyom. Nagy titokban hagytam el az udvart, s nem szeretném hosszú távollétemmel magamra vonni bizonyos emberek gyanúját.

- A király vadászik?

- Természetesen.

- A fontainebleau-i erdő igen nagy. Meg tudná mondani, mely részén keressen?

- Sajnos nem, de Du Hallier biztosan tud felvilágosítással szolgálni. A kastélyban találja. Nem tarthatott a királlyal, mert fáj a lába, amióta a lova legutóbb levetette magáról.

Valencay úr ezzel gyorsan megölelt s távozott. Azonnal hívtam Cléracot, lehúztam a kisujjamról a gyűrűt, s mondtam, hogy húzza az övére, azután pedig nyergelje fel a lovát, vágtsa Fleury en Bière-be, s haladéktalanul keresse meg Charpentier-t.

- És mit mondjak neki?

- Semmit. Csak adja át neki ezt a gyűrűt.

- Szó nélkül?

- Szó nélkül. Ennek a rubinnak varázsereje van: beszél ahhoz, aki érti a nyelvét.

- Egyedül menjek, vagy kísérettel?

- Egyedül. És a fogadót elhagyva ne balra induljon, Fleury irányában, hanem jobbra, mintha Fontainebleauban készülne. Azután jobbra majd talál egy kis ösvényt, amely némi kitérővel a fleuryi útba torkollik.

- A gróf úr tehát feltételezi, hogy egy kíváncsi szempár les majd utánam?

- Így van. Biztos lehet benne, hogy az a kíváncsi szempár kegyelmedre tapad, amint elhagyja a fogadót. Szép komótosan induljon tehát, mint akinek nem sietős a dolga, ugyanis útiköpenye alá el kell rejtienie egy lövésre kész, töltött pisztolyt, leeresztett kakassal, s egy másikat a zekéje alá. Legyen kard is az oldalán s egy tör a csizmája szárában. Lassan ügessen, kalpagját mélyen a szemébe húzva. Csak Fleurytól úgy negyedmértföldnyire kezdjen vágta. Mihelyt átadta a gyűrűt Charpentier-nak, de csakis neki, senki másnak, azonnal forduljon vissza, ugyanolyan kerülő úton, ahogyan ment, vagyis Fontainebleau irányából jöjjön. Nyugodt, mosolygós arccal érkezzék meg a fogadóhoz, mint akinek jólesett ez a kis reggeli lovaglás. Engem nem fog itt találni A strucc-ban, s az embereit sem. Fontainebleau-ba megyek velük. Tegyen úgy, mint akit ez cseppet sem érdekel. Rendeljen jó ebédet az

én költségemre, öblítse le finom borral, s ha még némi enyelgéshez is kedvet érez...

- Ó, nem, gróf úr! Nem kívánok én mást, csak inni, a poharamból, melynél nincs szebb a világon.

- Bravissimo! Természetesen, mielőtt Fleurybe indulna, szóljon az embereinek, hogy nyergeljék fel a lovamat, meg a sajátjaikat is. Nem sokkal a kegyelmed távozása után indulunk.

Éppoly lassan lépdelve szándékoztam én is távozni A strucc-ból, amint Cléracnak előírtam, de alig bírtam Acclát visszafogni, úgy örült, hogy végre megmozgathatja elgémberedett tagjait.

Fontainebleau-ban az ágyán fekve találtam szegény Du Hallier-t. Morcos képpel feküdt, igen letört volt, s megállás nélkül szitkozódott: "A fene essen bele", "A szentségit!", "A Krisztusát!" Az átkozódás hol a lovának szólt, hol önmagának, hol a barátainak, akik magára hagyták a "betegágyán", miközben ők együtt vadásznak vaddisznómalacra a királlyal, s csak a fegyvernőke maradt mellette, akinek lesír a képéről, - a fene essen bele! -, hogy kedve ellenére maradt itthon.

- Du Hallier - szakítottam félbe határozottan a siránkozását -, kérem, hallgasson rám. Feltétlenül meg kell mondania nekem, merre vadászik ma a király. Rendkívül fontos hírem van a számára.

- Jól hallottam, gróf úr? - Zavarni akarja a királyt vadászat közben? Ez csaknem felségsértés! A király sosem bocsátja meg kegyelmednek.

- Mégis meg kell tennem. Életről-halálról van szó.

- Kinek az életéről és kinek a haláláról? Az övéről? Vagy a bíboroséról?

- Ma a bíboroséról. Holnap talán a királyéról.

- De hát miről van szó?

- Du Hallier - mondtam erre szigorúan -, úgy véli, közölnöm kell kegyelmeddel olyan államtitkokat, amelyek egyedül csak a királynak tartoznak? Elárulom, ha nem mondja meg, hogy a fontainebleau-i erdőnek mely részén vadászik most őfelsége, cinkossá válik egy olyan merényletben, amely alapjaiban rendítheti meg az államot. El akarja veszíteni a királyt, Du Hallier? S egyben elveszejteni önmagát is? Du Hallier-nak vastag bőre volt ugyan, most mégis megérezte fenyegetésem élének csiklándását.

Igencsak féltette a karrierjét, amely - amint az olvasó emlékezhet rá - oly ragyogóan kezdődött, amidőn Vitry, Du Hallier és még néhányan, Lajos parancsára, meggyilkolták Concinit. A gárdakapitányi poszt, amelyet ekkor Lajos kegyelméből elnyert, hihetetlen előmenetel volt egy olyan csekély képességű ember számára, amilyen Du Hallier. S érezte is, hogy túl nagy neki az a kabát, mert mindennél jobban félt Lajos nemtetszésétől, vagyis hogy a szédítő magasságból, ahol jelenleg állt, a kegyvesztés szakadékába zuhan. Most is, bár érezte szavaim súlyát, egyre csak azt kérdezte magától szorongva, vajon mikor jár jobban: ha elárulja, vagy ha nem árulja el, hol vadászik ma a király.

Du Hallier végül oly ügyesen vágta ki magát szorult helyzetéből, ahogy csak a nehézkes emberek tudják időnként, amikor is hirtelenében jobb üregoldást találnak, mint a legélesebb elmék.

- Gróf úr - mondta -, kérem, esküdjék meg, sohasem mondja meg Lajosnak, hogy én árultam el, hol zajlik ma a királyi vadászat. Különben nem mondom meg! Nem, nem, semmiképpen! A fegyvernőköm majd elkíséri kegyelmedet a helyszínre, s amint a fák között megpillantják az első lovasokat, vagy meghallják a kutyák ugatását, ő azonnal magára hagyja kegyelmedet. Így hát később le is tagadhatja, hogy ő vezette kegyelmedet a királyhoz, az én utasításomra, anélkül, hogy hazudnia kellene.

- Kedves Du Hallier-m, igazán remekül megoldotta ezt a problémát! Igen nagyra becsülöm ezért, s hálás is vagyok érte. S ha ez a kívánsága, készséggel hallgatást fogadok: soha senkinek sem árulom el, becsületekre esküszöm, hogy kegyelmedtől kaptam a felvilágosítást, amelyet valójában nem is kaptam meg kegyelmedtől.

- Na, fegyvernőköm - mondta Du Hallier -, most teljesül a kívánságod: itt hagyhatod a betegágyamat, és indulhatsz az erdőbe. Indulj! Nyergeld fel a lovad, és kísérd el Orbieu grófot!

- És hová kísérem, kapitány úr? - kérdezte a fegyvernök.

A fegyvernököt Noyannak hívták. Megnyúlt, bánatos képe miatt első pillantásra szigorúnak és szomorúnak tűnt, de ha csak egy kicsit is felélénkült, mindjárt más benyomást tett. A szeme nyomban fényesen csillogott, s a mosolya, bárha szájának csak egyik sarkában jelent meg, tréfás kedvű fickónak mutatta, aki önmagán is képes gúnyolódni.

- Jól tudod te azt - morogta Du Hallier. - Hallottad, miről beszéltünk a gróf úrral.

- Isten őrizz - mondta erre Noyan -, hogy kihallgassam gazdámnak és egy látogatójának négy szemközt beszélgetését!

- A szentségedet, te gyalázatos! - kiáltotta Du Hallier. - Ha nem engedelmeskedsz a parancsomnak, mihelyt felgyógyulok, úgy helyben hagylak, hogy megemlegeted!

- Kapitány úr - jelentette ki Noyan -, legalázatosabb szolgája vagyok, s minden parancsát készséggel teljesítem, ha tudom, mi a parancs. De olyan parancsnak engedelmeskedni, amelyet nem is kaptam, nem

sok jóval kecsegtet.

- Majd kecsegtetem én a hátadat, te aljas disznó! - üvöltötte Du Hallier.

S amikor már éppen az ágyfejénél lógó ostor felé nyúlt, jobbnak láttam közbelépni.

- Noyan úr - mondtam, előrelépve, s ezzel mintegy védőfalat emelve közte és gazdája között -, én igenis úgy vélem, sok jóval kecsegteti kegyelmedet, ha mutatja nekem az utat a fontainebleau-i erdőben.

- Miért? Mit nyerhetek vele, gróf úr?

- A barátságomat.

- Gróf úr - mondta erre a fegyvernök, látszólag a legnagyobb tisztelettel, ám azzal a kis mosollyal a szája sarkában -, túl magasan áll kegyelmed hozzá, hogy valaha is a barátja lehetnék. Holnapra már el is felejt engem.

- Nagyon téved! Amit mondtam, megmondtam! És fogadja mindjárt barátságom első zálogát.

Ezzel két tallért nyomtam a kezébe. Egészen elképedt, hiszen Du Hallier olyan fősvény volt, hogy kéthavi bére helyett csak egyet fizetett, s még azt is megkurtította, ha a kedve úgy hozta.

- Gróf úr - mondta, a tallérokat ujjasa belső zsebébe csúsztatva -, jó fegyvernök vagyok én, s a kapitányom minden parancsát teljesítem, tekintet nélkül arra, mi is a parancs. Már futok is, és felnyergelem a lovam.

- Várjon meg a kastély kapujában. Öt percen belül ott leszek.

Oly sebesen távozott, mint a kilőtt nyíl, Du Hallier pedig visszahanyatlott "betegágyára", s morgott tehetetlen haragjában.

- Ez a pimasz kis ficsúr most gazdagabb lett két tallérral! Én meg ide vagyok szögezve a betegágyamhoz! Hát van igazság a földön?

- De hiszen kegyelmed csak a király iránti kötelességét teljesítette, kedves Du Hallier-m!

- Sokra megyek vele - morogta a gárdakapitány, megvonva széles vállát. - És ráadásul a lábam ma jobban fáj, mint valaha.

- Barátom, ha nem fájna a lába, kegyelmed volna kénytelen elkísérni engem a fontainebleau-i erdőbe.

Hát nem jobb, ha a fegyvernöke lesz a kísérőm, s kegyelmednek mégcsak parancsot sem kell adnia rá, hogy mutassa nekem az utat? Isten vele! Ha végeztem, ismét meglátogatom.

Amikor már egymás mögött lovagoltunk, a fegyvernök és én, az erdőben, jó iramban, de azért a kellő óvatossággal, társalgásba kezdtem, főként azért, hogy ne gondoljak az esetleges barátságtalan fogadtatásra, amelyben netán a király részesít majd.

- Du Hallier kapitány úr tényleg ostorral veri kegyelmedet?

- Jaj, dehogy! Elagyabugyálni sem szokott, ahogy az imént ígérte. Nemes vagyok, és jó családból származom, atyám pedig a kapitánynak igen jó barátja. Nem akart ő engem bántani. Az "ostor" csak afféle jelbeszéd. Így adja tudtomra, hogy ideje abbahagynom a kötekedést, különben megharagszik.

- De miért kötekedik vele?

- Mert sért, ahogy ordítozik és szitkozódik! És megkönnyebbülök, ha egy kicsit szúrkalhatom, habár a szúrást nemigen érzi, lévén a bőre nagyon vastag. De amúgy semmi bajom vele. Nem is volna rossz gazda, csak éppen a legfukarabb ember ezen a teremtetett világon. A fogához ver minden garast.

Hirtelen megállította a lovat, s megkérdezte:

- Hallja, gróf úr, a kutyaugatást? Arra! - tette hozzá, s ujjával nyugat felé mutatott.

Füleltem.

- Nem, semmit sem hallok.

- Gróf úr - mondta, s visszafordult a nyergében, hogy az arcomba nézhessen -, azt mondják, kegyelmed nem vadászik. Igaz ez?

- Igaz.

- És mit szól ehhez a király?

- Nem örül neki.

A fegyvernök meglepetten nézett rám, s meglepetésébe rosszul leplezett rosszallás is vegyült.

- De hiszen a gróf úr kiváló lovas, félelmetes hírvívó, nagyszerű táncos! Miért éppen a vadásztatól idegenkedik?

- Nem tudom - válaszoltam.

És mivel ez a "nem tudom" láthatólag nem elégítette ki, előrukkoltam egy olyasfajta magyarázattal, amilyenhez akkor folyamodunk, ha valójában nem akarunk magyarázatot adni.

- A vadásztatól való idegenkedés talán afféle családi betegség nálunk. De azért orbieu-i grófságomban egyszer vadásztam farkasra.

A farkasok - jöllehet egyet sem öltem meg közülük -, helyreállították becsületemet, én pedig igyekeztem a

fegyvernök figyelmét visszaterelni közös feladatunkra.

- Menjünk tovább! - mondtam ellentmondást nem tűrő hangon.

Engedelmeskedett, s ezt jól tette, mert amikor végül tényleg megütötte a fülünket a kutyák ugatása, a hang bizony épp az ellenkező irányból érkezett, mint amerre az imént ő mutatott. Ebből arra következtettem, hogy a fegyvernök talán keveselte a felajánlott fizetséget, azaz a barátságomat, és sokkal kevésbé aggasztja, hogy nekem tett ígéretét nem váltja be, mint az, hogy ígérete beváltásával a fejére vonja a király haragját.

Mégis kényszerítettem, hogy kíséren tovább, arra, amerről az ugatás hallatszott, amíg csak meg nem pillantottam a fák közt a lovasokat. Akkor azután újtára bocsátottam. Szélesebesen elnyargalt. Különös mód a fegyvernöknek a király haragjától való félelme nemhogy növelte volna szorongásomat, inkább teljesen elűzte.

Tüzes Acclámon nem volt nehéz beérnem a lovasok sűrűjébe. De azután már alig tudtam haladni, mivel mind a király közvetlen közelben akart lenni, s egyszerűen jobbról is, balról is eltorlaszolták a hozzá vezető utat. Szerencsére a vágta hirtelen lelassult, nyilván mert a király leszállt a nyeregből, hogy végezzen egy kilőtt vaddisznóval, s én az alkalmat kihasználva, igen öntudatosan (bár mérges tekintetek szegeződtek rám jobb és bal felől is) utat vágtam a tömegben, és eljutottam addig a helyig, ahol Lajos leszállt a lováról. Én is leugrottam a nyeregből, s tiszteletteljesen, kalpagom levéve odaléptem hozzá, épp amikor leszurta s a kutyákra hagyta a vaddisznót.

Amikor hátrafordult, hogy ismét nyeregbe szálljon, észrevett, s kivörösödve üvölteni kezdett haragjában.

- Orbieu! Mit keres itt? Micsoda arcátlanság?! Nem elég, hogy kegyelmed az egyetlen udvari ember, aki nem szeret vadászni? Még az én vadászatomat is megzavarja?

Fél térdre ereszkedtem, s mélyen lehajtottam fejem, így olyan voltam, mint maga a megtestesült lelkifurdalás, holott valójában semmi megbánást nem éreztem, épp ellenkezőleg, igencsak sértett, hogy Lajos mások előtt ilyen fogadtatásban részesít, hiszen szemrehányását üvöltve adta elő.

- Sire - mondtam, egészen halkan -, szeretném a legalázatosabban felséged elé tárni mentségemet.

Csak a kényszer vitt rá, hogy megsértsem a protokollt. Rendkívül fontos hírt hoztam.

- Nem érdekel! - üvöltötte Lajos, a végsőkéig felpaprikázva.

Mégsem fordult el tőlem, inkább közelebb lépett, s bár továbbra is zord s igen mérges arcot vágott; átható, kérdő pillantást vetett rám.

- Sire -folytattam, továbbra is halkan -, újabb merénylet készül ugyanazon személy ellen.

- Nem érdekel! - üvöltötte ismét Lajos, de hangját lehalkítva nyomban hozzátette: - Mikor? És hol?

- Ma délután. A Fleury en Bière-ből Fontainebleau-ba vezető úton. Két nagyúr állíttatja a csapdát, aki ha lélekben nem is, de vér szerint közel áll felségedhez.

- Schomberg! - kiáltotta a király. - Jöjjön ide!

Schomberg leszállt a lováról, a gyeplőt a lovászának dobta, s már futott is.

- Közelebb! - mondta Lajos.

És amint Schomberg a király közvetlen közelébe ért, Lajos odasúgta neki:

- Azonnal induljon hatvan lovas testőrrel Fleury en Bière-be. Erősítésként majd küldök még egyszer ennyit. Mától fogva állandóan ők kísérik a bíborost.

Majd hátrább lépett, s fennhangon kijelentette:

- Kedves rokon, kísérje Orbieu grófot a szálláshelyére, ahová huszonnégy órára, erős őrizet mellett, bezáratom, amiért minden elfogadható indok nélkül megzavarta a vadászatomat.

Bár tudtam, hogy büntetésem csupán a hallgatóság megtevesztésére szolgál, nem volt nehéz a helyzetemhez illő lesújtott képet vágnom, hiszen valóban sértőnek találtam a király heves kifakadását.

Mást vártam volna attól, akit annyi éven át, oly rendíthetetlen hűséggel szolgáltam, s akivel szinte egynek éreztem magam. Mást érdemeltem volna, mint hogy elűz magától, csak mert "megzavartam a vadászatát". A mindenségit! Mégis csak hallatlan, hogy így beszél velem, az egész udvar füle hallatára, még mielőtt kinyithattam volna a szám!

Keserű gondolatok kavargtak a fejemben, míg Schomberg-rel a kastély felé lovagoltunk. Amikor már elég messze jártunk a vadászat színterétől, a marsall nevetésben tört ki.

- Barátom, nem vegye annyira a szívére a dolgot! A király, amint megpillantotta, máris tisztában volt vele, hogy rendkívül fontos ügyben jár, hiszen jól ismeri kegyelmedet, és tudja, hogy sosem zavarná meg a vadászatát komoly ok nélkül. A haragja az első pillanattól fogva színlelt volt.

- Biztos ebben?

- Egészen biztos vagyok. Az egész jelenet komédia volt csupán, amelynek az volt a célja, hogy elaltassa az udvar gyanúját, s titokban tartsa az újabb merénylet hírére éppúgy, mint elhárításának tervezett módját.

Biztosra veszem, hogy a király olyan hosszúra nyújtja a vadászatot, hogy legyen időm közben összeszedni a testőröket, s elérni velük Fleury en Bière-be.

- És nekem mi volt a szerepem ebben az ügyben? - kérdeztem félig nevetve, de félig még sértődötten.

- Kegyelmed volt az áldozati bárány, akit azonban a királynak esze ágában sincs feláldozni. Épp ellenkezőleg, a látszólagos büntetéssel meg akarta védeni kegyelmedet.

E jelenet után ki gondolná, hogy épp kegyelmed leplezte le öfelsége előtt a két Vendôme tervét?

- Hová fog bezárni?

- A strucc-béli szobájába, ahová egyedül fog fölmenni. De ígérje meg, hogy huszonnégy órán át nem mozdul ki onnan.

- A teremtésit! - mondtam. - Azt hittem, ismerem Lajost, mégsem gondoltam volna, hogy ilyen vérbeli politikus, s ennyire ért a színleléshez.

- Kegyelmed éppoly jól tudja, mint én, hogy gyermekkorában tanult meg színlelni, amikor az anyakirályné és Concini gyötörte szüntelenül. S Lajos nem felejtette el azt, amit tanult. Majd a színre lépett a bíboros, aki segédeszközökkel is szolgál a színleléshez, s így Lajos most már felsőfokon gyakorolhatja e művészetet, amiben - azt hiszem - örömét is leli.

Schomberg ezután megsarkantyúzta a lovát, hogy visszavágtasson Fontainebleau-ba, s megparancsolja Mauny kapitánynak - mivel, Du Hallier a "betegágyát" nyomta -, gyűjtse össze a hatvan testőrt, s haladéktalanul indítsa őket útnak Fleury en Bière felé.

Gondolataimba mélyedve közeledtem, mint teljesen magára hagyott fogoly, A strucc-ba, s azon töprengtem, amit Schomberg Lajos színleléséről mondott. De hogy valóban oly nagy mestere a színlelésnek, amint a marsall gondolta, azt csak két héttel később, a blois-i kastélyban tudtam meg.

Már láttam A strucc-ot, amikor utolért egy lovas. Clérac volt az. Úgy tűnt, mintha ő is Fontainebleau-ból érkezett volna, mert utasításomra kerülő úton jött Fleury en Bière-ből. Mondtam, hogy csatlakozzék hozzám, majd visszafogva Acclámat, rövid kérdéseket tettem föl Cléracnak, melyekre ő röviden válaszolt. Igen, átadta a gyűrűt Charpentier-nak. Igen, a gyűrű igen nagy hatással volt rá. Igen, Charpentier azonnal a bíboroshoz sietett, majd visszatérve közölte, hogy a szükséges intézkedések megtétettek. Kértem a gyűrűt, amire Clérac azt válaszolta, hogy a bíboros magánál tartotta, mert személyesen szeretné majd visszaadni, köszönetével együtt.

- Clérac úr - kérdeztem ezután -, velem ebédelne?

- Nagy megtiszteltetésnek fogom tekinteni, gróf úr.

A kis fogadósné, a nagy, szőrös férj, egy inas és Cathau fölállította a szobámban az asztalt. Az ebéd közepén, miközben mindketten farkasétvággyal faltunk, az országút felől egyszerre csak lódobogást hallottunk, amely egy egész csapat elvonulását jelezte. Az ablakhoz siettem, kinyitottam, s megpillantottam Mauny urat, aki hatvan gárdista élén Fleury en Bière irányába tartott. Nem is tudja elképzelni, szép olvasóm, micsoda boldogság öntött el, látván, hogy ezek a derék emberek sietnek a bíboroshoz, hogy testüket kínálják föl neki védőpajzsul! S micsoda erőt sugároztak, amint négyes, zárt sorokban vágtattak tüzes paripájukon! Az ablakot szélesre táró karom alól egyszer csak a kis fogadósné bukkant elő, s míg ágaskodva kíváncsian az arcomba bámult, remegő hangon megkérdezte:

- Gróf úr, mi történik? Mi történik?

Félrefordítottam a fejem, hogy ne lássa az örömet, ami kétségkívül kiült az arcomra, majd vállat vonva hátat fordítottam neki, visszaültem az ebédlőasztalhoz, s Cléracra bíztam, válaszoljon, ha kedve van hozzá. És volt hozzá kedve. Mert bár hűséges volt a feleségéhez, talán tetszett neki a gömbölyű kis fogadósné, s ezért örömmel ugratta.

- Hadgyakorlat, asszonyosság.

- Hadgyakorlat, Clérac úr? - kérdezte hitetlenkedve.

- Talán nem tudja, asszonyom, hogy a katonák időnként gyakorlatoznak?

- No de délbén? És ekkora hőségben?

- Asszonyosság - mondta erre Clérac -, a katona minden időben katona.

- Gróf úr, mivel engem hívott boldogsága tanújául, amikor látta, miként sietnek a gárdisták a bíboros segítségére, megengedi, hogy feltegyek két kérdést?

- Rendelkezzék velem, szép olvasóm.

- Először is azt szeretném tudni, miért nevez "szépnek", amikor pedig sosem látott.

- Asszonyom, szavai alapján jó kedélyű hölgynek képezem, s mivel a férfiak szeretik a vidám asszonyokat, biztosra veszem, hogy van, aki szereti. Azt pedig mindenki tudja, hogy egy asszony, akit szeretnek, lett legyen bármilyen korú, szépnek érzi magát, s amelyik szépnek érzi magát, szép is.

- Most rajtam próbálja ki ama mondás igazságát, uram, miszerint "könnyebb legyet fogni egy kanál mézzel, mint egy hordó ecettel"? És kérem, ne emlékeztessen rá, hogy ez a mondás nem kegyelmedtől, hanem IV. Henriktől származik, mert azt én is tudom. Az emlékirataiban olvastam.

- Nagyszerű érzés tudni, asszonyom, hogy ilyen figyelmes olvasónk van.

- Valóban figyelmesen olvasok, épp ezért tűnt fel, hogy mintha érzelmei mérlegének nyelve az utóbbi időben megbillent volna: úgy érzem, a bíbor már többet nyom a latban, mint a jogar. Igaz ez?

- Engedjen meg ezúttal egy árnyalt magyarázatot. Lajost éppúgy szeretem ma is, ahogyan nyomorúságos gyermekkorában szerettem. De meg kell vallanom, hogy a bánásmód, melyben hajdanán része volt, nemcsak merevvé tette, de gyanakvóvá is, s gyanakvása legodaadóbb híveire is kiterjed. Egyszóval Lajos könyörtelenül kemény lett, gyűlölködésre hajlamos, közelebb áll a szívéhez a büntetés, mint a kegyelem - ezt már Luynes is megállapította -, s nem elégszik meg annyival, hogy megbünteti azokat, akik megsértették a törvényt, hanem - amint egyszer a bíboros megjegyezte - örömét is leli a büntetésben, ezért időnként kivételes kegyetlenséggel számol le ellenségeivel.

- Arra az esetre céloz uram, amikor barátságos muzsikálás közben hívatta Du Hallier-t, hogy tartóztassa le Ornano marsallt?

- Arra is. De az is sok mindenről árulkodik, ahogyan Blois-ban bánt el az ellenségeivel, mely esetet most készülök elmesélni. Folytathatom, asszonyom? Kielégítő választ kapott a két kérdésére?

- A másodikra igen. Az elsőre korántsem.

- Korántsem?

- Gróf úr, talán bizony én vagyok az a légy, akit könnyű megfogni egy kanál mézzel?

- Asszonyom, melyikünk hozta szóba azt a bizonyos kanál mézet? Asszonyom-e, vagy alázatos szolgálja? Ami engem illet, nem áll szándékomban megfogni asszonyomat, legfeljebb rabul ejteni. Ám ha azt kívánja, hogy a továbbiakban ne "szép" olvasómnak tituláljam, teljesítem a kérését.

- Ó nem, gróf úr! Ne változtasson a megszólításon, hiszen már annyira hozzászokott. Szóbeli kedveskedése cseppet sem sért engem.

A hatvan királyi testőr, aki ettől fogva Fleury en Biéreből Fontainebleau-ba, és Fontainebleau-ból Fleury en Bière-be kísérté a bíborost, megtette hatását: többé senki sem próbált csapdát állítani Richelieu-nek. Az égvilágon semmi sem történt.

Illetve ami történt, az Fontainebleau-ban történt: Vendom herceg odahagyta az udvart, és elutazott Bretagneba, melynek a kormányzója volt. Sosem sikerült kiderítenem, hogy vajon Lajos engedélyével, vagy anélkül távozott-e. Az első esetben azt találnám furcsának, hogy Lajos elengedte, pedig tudta, milyen szerepet játszott a bíboros ellen irányuló két gyilkossági terv kieszelésében. A második esetben viszont az döbbenetene meg, hogy szökésével Vendome szinte elismerte a vétkét. S még különösebbnek találtam, hogy öccsét, a főperjelt nem vitte magával, hanem úgyszólván túszként az udvarban hagyta. Fogacer-től tudom, aki Fontainebleau-ba kísérté a nunciust, hogy a két Vendome a nagy nyilvánosság előtt gyűlölködve beszélt féltestvéréről. És a herceg, mielőtt elhagyta Fontainebleau-t, nagy hangon kijelentette: "XIII. Lajost ezentúl csak festményen kívánom látni", ami, ha burkoltan is, azt jelentette, hogy a király halálát kívánja.

Volt tehát, ami elvegye a kedvét a vadászattól a mi nagy Nimródunknak. Lajos otthagya a fontainebleau-i erdő rókáit és vaddisznóit, s az udvarral együtt - engem is beleértve - visszatért Párizsba. Épp jókor, mert mindjárt újabb összeesküvésről számolt be neki Alincourt úr, aki az előző nap érkezett Lyonból, s e város kormányzója volt. A király öccsének az volt a terve, hogy miután megölette Richelieu-t, elhagyja az udvart, s élére áll az országnagyok lázadásának. A gyilkossági tervek olyanok voltak, mint a hidrafejek: ha egyet levágtak, újabb nőtt a helyébe.

Lajos Medici Mária lakosztályába hívatta az öccsét, Richelieu jelenlétében jól leteremtette, s a legszigorúbban kérdőre vonta. Gaston gyorsan összeomlott és mindent bevallott, de igyekezett kisebbiteni a vétkét: nem akarta ő meggyilkoltatni a bíborost, csak meg akarta ijeszteni, s ily módon elérni Ornano szabadon bocsátását. Ezek után aláírt egy hűségnyilatkozatot, amelyben megígérte öfelségének, hogy "nemcsak szeretni fogja mint testvérét, királyát és uralkodóját", hanem - s a legalázatosabban kéri, hogy ezt higgye el neki - "senki ösztökélésére sem fog többé olyat mondani, javasolni vagy sugallni", ami nem vágna egybe öfelsége szándékával, "sőt be fog számolni neki minden tudomására jutott tervről, amely öfelségét vagy a tanácsadóit érinti"...

Gaston sápadtan, könnyes szemmel, s látszatra őszinte, mély bűnbánattal írta alá e nyilatkozatot, miközben a benne foglalt ígéreteket esze ágában sem volt megtartani. A szöveget Richelieu készítette, s egy patetikus fordulattal is kiegészítette, felemlégetve azt, "aki örök kárhözatra ítéli az esküszegőket",

majd, in fine, [végezetül. (latin)] az anyakirályné fennkölt képét is megidézte, "aki esdve kéri két fiát, Isten nevében, hogy semmi viszály szét ne válassza őket". Meg kell vallanom, hogy igen bizarnak találtam e szavakat Medici Mária szájából, aki már kétszer is háborút indított a fia ellen...

Maga Richelieu sem táplált túl sok illúziót a tekintetben, hogy Gaston állni fogja a szavát. A bíboros egyébként igen rossz egészségi állapotban volt ekkoriban. A hősiességre is képes volt ugyan, amint azt később, La Rochelle ostrománál megmutatta, de mélyen elszomorította, hogy a fanatikus gyűlölködők örökös céltáblája lett, s bánata aláásta a sok munkától amúgy is megrokkant egészségét. Gyanította, hogy az életére törő hercegek és országnagyok mögött a Liga áll, amely nem bocsátja meg neki Habsburg-ellenes és pápaellenes politikáját, mely utóbbinak Val Tellina ügyében adta bizonyosságát. De éppúgy megviselték a király és közte előforduló súrlódások is. Lajos felállított egy kisebb hadsereget (ötezer gyalogossal és ezer lovassal) abból a célból, hogy Bretagne-ba vezényelje őket, és bár nem volt nehéz kitalálni, hogy Vendome herceget akarja móresre tanítani, nem árulta el a miniszterének, mi a terve a bűnössel. Ráadásul még indulása előtt meg akarta "erősíteni" tanácsát, oly módon, hogy levált két minisztert: a tényleges pénzügyminisztert, Champignyt, nehéz természete miatt, és Aligre kancellárt, mert megtagadta Ornano letartóztatását.

Richelieu nem rejtette véka alá, hogy helyteleníti, pontosabban nem tartja időszerűnek a miniszterek leváltását. Ellenérzésének azonban egészen más oka volt. Tudta, hogy a király - talán az anyakirályné közbenjárására - Marillacot kívánja Aligre helyére állítani. Márpedig Marillac régi Liga-párti volt, buzgó katolikus, a pápa lelkes híve, s az újrászerveződő Liga-párt egyik vezetője. Ráadásul éppúgy, mint Richelieu, Medici Mária kreatúrája. Ezért hát a bíboros, ha nem akarta megsérteni az anyakirálynét, nem támadhatta nyíltan a kinevezését. Így hát Richelieu agyba-főbe dicsérte Marillatot - amire az egyébként tehetsége és becsületessége révén rá is szolgált -, de továbbra is kitartott amellett, hogy a kinevezése nem időszerű. Ez a makacsság, amelynek nem értette az igazi okát, ingerelte Lajost, s végül meglehetősen szárazon véget vetett a vitának:

- Már régóta mondom, hogy meg kell erősíteni a Királyi Tanácsot. Eminenciád azonban a változásoktól való félelmében mindig meghátrált. Elég a tétovázásból.

S végül még metsző hangon hozzátette:

- Indoknak elég annyi, hogy én így akarom.

Ez a letorkolás Richelieu elevenjébe talált: a király egyedül döntött a Vendome-ok ügyében. Eltitkolta előtte, hogy mi a szándéka velük. És anélkül változtat az államtanács összetételén, hogy vele konzultálna. Másnap, egy álmatlanul töltött éjszaka után, a bíboros Lajos engedélyét kérte, hogy felgyógyulásáig visszavonulhasson limours-i kastélyába. A bíboros visszavonulási kérelméről s ennek következményeiről majd később számolok be, oly sok s nagy fontosságú esemény történt Richelieu levelének kelte s a király válasza között.

Magam is szerettem volna, éppúgy, mint a bíboros, visszavonulni, méghozzá orbieu-i birtokomra, bár én nem voltam beteg, s vérig sértett sem, csak éppen halálosan kimerültem itt Párizsban, s annyi sérelemben s kicsinyes vitában volt részem, hogy vágytam ezen a meleg tavaszon mezőink friss levegőjére, de éppúgy Peyrolles úr, Saint-Clair, valamint búbjós hitvese, no meg Séraphin abbé úr és kedves szolgálója és a hűséges Hans társaságára, és persze Louisonéra, akit ha utolsóként említek is, egyáltalán nem az utolsó helyet foglalja el gondolataimban, hiszen gyöngéden ölelő karját igencsak hiányoltam a sok háborúskodás közepette.

De nem mertem engedélyt kérni Lajostól a távozásra, még célozni sem mertem rá, látva rosszkedvű, zárkózott arcát, borús homlokát, s keményen összezárt száját. Június elsején, reggel, amikor beléptem a szobájába, így szólt hozzám:

- Orbieu, készülődjék. Holnap hosszú útra indulunk.

- De nincs hintóm, Sire. Atyám magával vitte Párizsba, hogy kijavíttassa.

- Nem baj - mondta erre. - Majd utazik az enyémben.

Ez nagy megtiszteltetés volt, amit szerettem volna megköszönni, de nem maradt időm rá. A király máris hátat fordított nekem, hogy Schomberg-rel tárgyaljon az útvonalról, valamint az őt követő hadsereg felszereléséről s a pihenőhelyekről.

Lélekben összeomolva mentem vissza A strucc-ba, hogy összecsomagoljak. Atyámhoz hasonlóan én is gyűlöltem az udvarnak ezeket a végtelenül hosszú utazgatásait, keresztül-kasul a hatalmas Franciaországban, járhatatlan utakon, nyáron porfelhőben fuldokolva, télen a kerekeket elakasztó sarat dagasztva, könnyen elérhetőnek mondott őrhelyek között, amelyek azonban egy esőszakadás után már korántsem elérhetőek, ha kompra akarunk szállni, a révész épp ebédel, s mi várakozhatunk jó két órán át, a fahidak összedőlnek a szekerek súlya alatt, a hajók megfeneklenek a Loire fövényén, a hintók tengelye

gyakran eltörik a sok rázkódástól, a lovakat újra kell patkolni, a málhás öszvérek nem tudnak lépést tartani a lovakkal, s gyakran elkószálnak a drága rakománnyal. És mindig nehéz szállást és elegendő ennivalót találni ennyi embernek, ráadásul pedig mindenféle betegség is felüti ott a fejét, ahol ilyen sokan vannak együtt.

Mindehhez vegyük még hozzá Lajos rettenetes türelmetlenségét, amely miatt olyan iramot diktál, hogy eszelősnek mondanám az ilyen embert, ha nem a királyomról volna szó. De ítéljen az olvasó maga: június másodikán, hajnalban indultunk Párizsból, s június hatodikán alkonyatkor már meg is érkeztünk Blois-ba, mert - hogy gyorsabban haladjunk - Orléans-ból hajón keltünk át a Loire-on Blois-ba. Jól hallottad, kedves olvasóm! Biztosíthatlak, hogy megértem kételkedésedet, sőt természetesnek tartom, ha ezúttal nem hiszel nekem, de a tény tény marad: öt nap alatt tettük meg a Párizs és Blois közötti hosszú utat. Emberemlékezet óta hadsereg nem haladt még ilyen gyorsan!

Amikor láttam, hogy Blois nem egyszerű megállóhely, hanem az udvar hosszabb időre berendezkedik itt, azon töprengtem, vajon mi a szándéka Lajosnak a Vendome fivérekkel, különös tekintettel arra, hogy a főperjelt, Schomberg-hez és hozzám hasonlóan, a hintójába invitálta, s meglehetősen nyájas volt hozzá. Amikor megérkeztünk Blois-ba, megkérte a főperjelt, hogy menjen el a fivéréért Bretagne-ba, s hozza Blois-ba. Láttam, hogy Alexandre de Vendome-nak nem nagyon tetszik ez a kérés, de hát a király kérését mégsem utasíthatta el.

- Sire - kérdezte -, ha a herceg hajlandó idejönni, mit szándékozik tenni vele?

- Bátyám - válaszolta Lajos rezzenéstelen arccal - a szavamat adom rá, hogy a fivérével sem fogunk rosszabbul bánni, mint kegyelmeddel.

Talányos volt ez a válasz, hiszen két, egymással ellentétes jelentést is lehetett tulajdonítani neki, aszerint, hogy vajon a királynak szándékában áll-e vagy sem megbüntetni a főperjelt. Titkon a király arcát figyeltem, de semmit sem tudtam leolvasni róla. Ha szavai épp az ellenkezőjét jelentették annak, amit látszólag közölni kívánt, hát a világon semmi sem utalt rá.

A főperjel távozott, nem túl magabiztosan, de azért reménykedve, hogy mostani, vagyis 1626-os lázadását éppúgy megbocsátja a király, ahogyan 1614-ben tette.

Sosem láttam még Lajost türelmetlenebbnek, idegesebbnek és gondterheltebbnek, mint a főperjel távozását követő napokban. S nem ok nélkül aggódott, hiszen óriási volt a tét. Abban a reményben engedte el a főperjelt, hogy elhozza neki a herceget, ám ha a herceg nem engedelmeskedik a hívásnak, neki és seregének kell elverekednie magát Nantes-ig, s az nem lesz könnyű, mert Bretagne lett a lázadás legfőbb bástyája, melyet a protestánsok és az angolok vállvetve védenek, akárcsak Longueville herceg, Normandia kormányzója, s ki tudja még hány országnagy.

Szerencsére Lajosnak nem kellett soká várnia. Június tizenegyedikén, még sötétedés előtt, amikor épp a blois-i kastély parkjában sétált, Mauny kapitány sietett, vagy inkább rohant hozzá, s elfúló hangon jelentette:

- Sire, Vendome herceg és a fivére megérkezett. Szeretnének találkozni felségeddel.

- Megérkeztek! - kiáltotta a király örömmel. - Vezesse őket hozzám, Du Hallier! És a legnagyobb tisztelettel bánjék velük! Ne feledje, hogy Vendome herceg rang tekintetében közvetlenül a vér szerinti királyi herceg után következik!

A herceg mégsem volt valami magabiztos, amikor megjelent a király előtt, akiről nemrégiben még azt mondta, hogy ezentúl csak festményen óhajtja látni. Széles mozdulattal emelintette meg kalpagját, mélyen meghajolt, s egészen őszintének tűnő arccal előadta azt a kis bókot, amit nyilván útközben agyalt ki:

- Sire, felséged egyetlen szavára azonnal idesiettem, hogy elmondhassam, nincs egyéb vágyam, mint hogy engedelmes és hűséges szolgája legyek.

Nagyjából ugyanezt mondta akkor is őfelségének, amikor 1614-es lázadása után, vagyis nyolc évvel ezelőtt folyamodott a bocsánatáért. A szó elröpül...

- Bátyám - mondta Lajos, kecsesen a herceg vállára téve a kezét -, türelmetlenül vártam!

Kijelentése tökéletesen megfelelt az igazságnak, s látszatra igen nyájas volt. De mi rejtőzött a látszat mögött?

Ezt kérdezte Fogacer is, amikor még aznap este váratlanul meglátogatott a szobámban. Azt hiszem, már említettem, hogy a nagykövetek, köztük a nuncius is, mindenüvé követték a királyt, Fogacer pedig a nunciust követte, mint az árnyék. A Fogacer-val való négy szemközti beszélgetéseim, melyekről mindig beszámoltam Lajosnak, igen sajtáságosak voltak, ugyanis mindketten azt igyekeztünk kipuhatolni, mit tud a másik, anélkül azonban, hogy bármelyikünk is elárulta volna, valójában mit szeretne megtudni. E finom, szellemes játéknak megvoltak a maga szabályai, melyek barátságos megegyezésen alapultak, hiszen ha

egyikünk sem nyitja ki a száját, semelyikünk sem profitálhatott volna az eszmecserékből.

Következésképpen ki-ki juttatott a másiknak egy-egy kis hírmorzsát a viszonzás reményében.

- Mondja meg nekem - kérte Fogacer -, mit jelentett valójában ez a mondat: "Bátyám, türelmetlenül vártam!"

- Na de hát - válaszoltam -, ennek a mondatnak a jelentése világos, mint a nap: Lajos türelmetlenül várta a bátyját.

- Tréfál? - kérdezte Fogacer. - Vagy azt akarja bebeszélni nekem, hogy ez az üdvözlésként elhangzott mondat Lajosnak a féltestvére iránti lángoló szeretetéről tanúskodik?

- Ezt azért nem mondanám.

- Az udvarban azt suttogják, hogy a Vendörre-ok meg akarták gyilkoltatni Richelieu-t.

- Kedves Fogacer-m, hát nem tudja, hogy az udvar milyen fecsegő, s miközben híreket és álhíreket terjeszt, sejtelve sincs róla, mi igaz, s mi nem?

- De kegyelmed talán szét tudja választani a kettőt...

- Bocsásson meg, de nincs nekem ahhoz való fésűm.

- A teremtésit! Mit csúfolódik velem? Nos, jó. Tegyük fel, hogy egy nagy macska már órák óta várakozik egy egérlyuk előtt. Nyilván türelmetlenül várja, hogy az egér végre előbújék.

- Nagytiszteletű Fogacer kanonok úr, ha kegyelmed őfelségét, Franciaország királyát holmi nagy macskához hasonlítja, legnagyobb sajnálatomra véget kell vetnem beszélgetésünknek.

- Jó, jó, vegyünk egy másik példát, ha ez nem tetszett kegyelmednek. Éppen itt történt, a blois-i kastélyban, hogy hajnalját III. Henrik homlokát az ablaküveghez nyomva nézett le az udvarra, és türelmetlenül, mondom türelmetlenül várta, hogy megérkezzék végre Guise herceg és Guise bíboros, akiket korán reggelre hívott, hogy Lajossal tanácskozzanak. Természetesen kegyelmed is tudja, milyen szomorú sors várt a két fivérre. Az egyikkel gyilkos török végeztek, a másikkal, két nappal később, a hóhér pallosa.

- A mostani, bár burkolt kérdésére már nyugodt lélekkel válaszolhatok, kedves Fogacer-m. Feltevését a leghatározottabban tévesnek nyilvánítom, s kegyelmed is nyugodtan elvetheti. Lajos túlonúl vallásos, semhogy egy kettős testvérgyilkosságot elkövethetne, s a pápa őszentségének sem tenné meg azt a szívességet, hogy kiátkozhassa őt, a Liga-pártiak nagy öröme.

- Miért gondolj a, hogy a király kiátkozása örömet okozna a pápának? - kérdezte Fogacer, nem tudnám megmondani, hogy őszinte vagy színlelt felháborodással-e.

- Nem azt mondtam, hogy a pápának, hanem hogy a ligásoknak okozna örömet. A Szentatya, még ha haragszik is Lajosra Val Tellina miatt, nyilván le lenne sújtva, ha a nagyon keresztény királyt ki kellene taszítani hívei közösségéből...

- Gróf úr - mondta Fogacer bizonytalan mosollyal -, mintha némi iróniát éreznék a szavaiban.

- Szó sincs ilyesmiről, kedves Fogacer-m. Hiszen tudja, mennyire szeretem az egyházat, s mily nagyra becsülöm a vezetőjét.

Másnap, június tizenkettedikén, a király fölkelésénél, beszámoltam Lajosnak a kanonokkal folytatott beszélgetésről, méghozzá a lehető leghívebben, még azt a pimasz hasonlatot sem hallgatva el, amikor is Fogacer egy nagy macskához hasonlította őfelségét. IV. Henrik harsány hahotára fakadt volna e tréfa hallatán, a fia azonban rezenéstelen arccal hallgatott, csak mintha a szemében láttam volna kigyúlni valami diadalmas fényt. De még diadalmaskodni is csak a maga módján tudott: örömet magába fojtva, némán és rejtőzködően. De arról, hogy mit szándékozik tenni a Vendome fivérekkel, egy szót sem szólt. Pillanatnyilag mindenestre nem úgy bántak velük, mintha foglyok volnának, egy szép, kétágyas szobát kaptak, amelyben vidám lakomákat adtak az udvarban nagy számban fellelhető barátainak. Azon töprengtem, vajon miért ad haladékat Lajos a két féltestvérenek. Csak kívárt, mielőtt börtönbe vetette volna őket? Játsozott velük, mint macska az egérrel, ahogyan Fogacer feltételezte, valójában csak látszatszabadságot adva nekik, mielőtt a karmai közé kaparintaná őket?

Végül valóban sor került a letartóztatásukra, méghozzá a június tizenkettedikéről tizenharmadikára virradó éjszakán. Du Hallier, aki azóta is sántított, hogy leesett a lováról, és Mauny hajnali két órakor léptek be, lámpással a kezükben, a két testvér szobájába, nyomukban a lándzsájukat lefelé szegező harminc királyi testőrrel. A két Vendome mélyen aludt, és belső inasuknak szét kellett húznia az ágyfüggönyöket, hogy felébreszthessék őket.

- Uraim - jelentette ki Du Hallier -, a király parancsára letartóztatom kegyelmeiteket. Kérem, öltözzenek fel!

Rémülten felkeltek, az álomtól még kábán, némán.

Vendome herceg azonban, mihelyt felöltözött, visszanyerte a lélekjelenlétét, s a fivéréhez fordulva

késérően megjegyezte:

- Nem megmondtam már Bretagne-ban, hogy le fognak bennünket tartóztatni? A blois-i kastély mindig is végzetes hely volt a hercegek számára...

Vagyis a herceg szívesebben magyarázta a letartóztatását a hely gonosz szellemével, semmint azzal, hogy a bíboros életére tört:

Két nappal Vendome megérkezése előtt a király szoba hozta, hogy az apja, amikor a tolmácsa voltam, gyakran diktált nekem leveleket, és megkérdezte, diktálhatna-e most ő is egyet, mert annyira bizalmas természetű, hogy még a titkárai előtt is titokban kívánja tartani, bár természetesen bízik bennük.

Ami azt jelentette, hogy bennem azért jobban bízik, s ennek annyira örültem, hogy nyomban le is ültem az íróasztalhoz, s majd szétvetett a boldogság, a hála, és - hogy egész őszinte legyek - a kíváncsiság. Mely utóbbi csak fokozódott, amikor kiderült, hogy a király Richelieu lemondólevelére kíván válaszolni, s hirtelen olyan felindultság vett rajtam erőt, hogy alig tudtam úrrá lenni kezem remegésén. Íme a levél, melyet - mihelyt visszatértem a szobámba - emlékezetből papírra vettem.

Kedves rokon, megértem, hogy pihenésre vágyik, hiszen egészségéért kegyelmednél is jobban aggódok, de szeretném, ha úgy nyerhetné vissza, hogy közben továbbra is segítségemre van az ország ügyeinek intézésében.

Istennek legyen hála, minden a legjobb úton halad, amióta eminenciád mellettem van. Teljes mértékben élvezi bizalmamat, s meg kell mondanom, hogy soha senki nem szolgált még jobban engem kegyelmednél. Ezért az a kérésem és óhajom, hogy ne vonuljon vissza az államügyektől, mert pillanatnyilag elég nagy bajban vagyok. Azon leszek, hogy könnyítsek a feladatán, felmentem minden látogatás alól, s természetesen hozzájárulok, hogy időnként vidékre távozzék pihenni, hiszen távollétében éppúgy szeretem, mint ha jelen van. Tudom, hogy akkor is az ország ügyein tépelődik, ha éppen nincs velem.

Kérem, ne adjon hitelt a rágalmaknak. Senki sem menekülhet előlük az udvarnál. Tudom, miket beszélnek, és sosem titkoltam eminenciád előtt, milyen ostoba vádakkal illetik irigyei. És a jövőben sem fogok eltitkolni egyetlen ártó szándékú gondolatot sem. Jól látom, hogy megvetetté vált sokak szemében, amiért engem szolgál, Uram, és az országnagyok közül is sokan haragszanak kegyelmedre énmiattam. De biztos lehet benne, hogy meg fogom védelmezni tőlük, és hogy én nem hagyom el soha. Tudja meg, hogy én sohasem változom, és bárki támadjon is kegyelmedre, én megvédelmezem.

LAJOS

Bevallom, kedves olvasóm, hogy nagyon szeretem ezt a levelet, amely mélyen meghat, valahányszor újraolvasom - különösen amióta a levél küldője és címzettje is halott -, olyannyira, hogy elszorul a torkom, s bár közel állok ilyenkor a síráshoz, a túl nagy felindulás nem engedi a könnyeimet kicsordulni.

Még a levél naivságát és ügyetlen fogalmazását is szeretem. Például amikor Lajos azt írja: "távollétében éppúgy szeretem, mint ha jelen van", s nem veszi észre, hogy ez a mondat az ellenkezőjét is jelentheti annak, amit mondani kívánt. De ennek a levélnek még az egyszerűsége, keresetlensége is az őszinteségéről tanúskodik. A bíboros iránti csodálata, hálája, s igen, szeretete világlik ki belőle. Minden szó a szívéből fakadt. És azt hiszem, egy király nagyságát dicséri, hogy bár oly féltékenyen őrzi a hatalmát, mégis képes elismerni miniszterének lángelméjét, melynek ő maga híján van, és nem szégyelli leírni:

"Kérem... hogy ne vonuljon vissza az államügyektől, mert pillanatnyilag elég nagy bajban vagyok. "

Ugyanakkor, bár biztosítja Richelieu-t a bizalmáról, nem árulja el neki, mi a terve a Vendome fivérekkel. Nyilvánvalóan félt - no nem attól, hogy a bíboros kifecsegi a titkot, hanem hogy elfogják a küldöncöt, akire a levelet bízta.

De amikor - négy nappal ezután - a Vendome fivérek letartóztatták, Lajos újra ír Richelieu-nek, s elsőként közli vele a hírt.

Kedves rokon, mivel az állam érdeke s híveim nyugalma ügykivánta, börtönbe vettem két törvénytelen születésű féltestvéremet, és mert szeretném hallani ezzel kapcsolatos véleményt, kérem, térjen vissza, mihelyt egészsége engedi. Itt várom, és kérem Istent, őrizze kegyelmedet, kedves rokon.

Milyen cáfolhatatlan válasz lehetett volna ez a levél azoknak az elvetemült pamfletíróknak, akik irományaikban azt harsogták, hogy a "gyengeelméjű", "idióta" és "tehetetlen" király játékszer csupán

Richelieu kezében!

Lajos egyedül határozta el, hogy hadsereggel vonul fivérei ellen. S egyedül döntött arról is nagy ravaszul, hogy e hadsereget nem veti be, csupán megfélemlítésre használja. Majd Blois-ba hívta a két fivért, hogy megcsillantsa előttük a reményt, hogy kegyelmet kaphatnak, és azután egyedül határozott arról is, hogy véget vet kisded játékaiknak, s tömlöcbe veti őket. Kérdem én azoktól, akik ezt a nagy uralkodót becsmérlik: ki hozott itt döntést? És ki bizonyult ebben a játszmában ügyesebb és határozottabb politikusnak? Richelieu vagy XIII. Lajos?

Az összeesküvést ezzel persze nem sikerült egyszer s mindenkorra felszámolni. De két főkolompossal kevesebb volt, s ami a fő, leomlott a cselszövés legfőbb bástyája: Bretagne. A király a hűséges Thémínes marsallt tette meg e tartomány kormányzójává Vendôme helyett. De sajnos ott volt még a király öccse, akinek a letartóztatását éppen "az állam érdeke" akadályozta.

A szereplője voltam, kedves olvasóm, azoknak az eseményeknek is, amelyek ezután következtek, s amelyekről szeretnék beszámolni. A blois-i kastélybeli szobám a király öccsének és Chalais márkinak a szobája közt volt. Chalais márk, amikor meglátott, a nyakamba ugrott, s úgy megölelgetett, hogy majd megfojtott, és nagy ragaszkodásában mindennap látni kívánt: a legkülönbözőbb napszakokban megjelent a szobámban, s mindenféléről fecsegett, elsősorban persze önmagáról. Szórakozottan, pontosabban oda sem figyelve hallgattam a történeteit, épp csak arra ügyelve, nehogy megsértsem, s szavait csak távoli, halk zümmögésként érzékelttem, amikor egy név hallatán hirtelen felneszeltem. A fecsegő madárka Chevreuse hercegnéről ptyegett, közölvén, hogy nemrégiben "halálosan belésszerűt".

Elképedtem, s most már erősen hegyeztem a fülem. Chevreuse hercegné! Az ördögi hufándlis szoknyások leggonoszabbika! A Gaston házasságának meghiúsítására szőtt összeesküvés legfőbb életetője! És valamennyi gyilkossági kísérlet szellemi szülőanyja! Hát ennek a démonnak a keze közé került szegény Chalais márk! És milyen veszélyes fegyvert kovácsolhat az elbűvölő, gonosz asszony ebből a tejfelesszájából...

- Az áldóját, kedves barátom! - áradozott Chalais, fel s alá járkálva a szobámban. - Az udvar legszebb hölgye! Kettőbe hasítanám, aki mást mondana! És hercegné! Rokonságban áll a Guise-ekkel! És őfelsége a királyné barátnéja! És nem is én néztem elsőként őrá hívogatón, hanem ő énám! A fenébe is! A mindenit! Az áldóját! Azt hittem, menten elájulok! A szívem örülten vert! Hívogatón nézett! De csak egyszer. És azóta mindenüvé követem! Megyek utána a templomba, a sétányokon, a Louvre kápolnájába, a misére! Mise alatt azért nem merek túl közel ülni hozzá, de annyira azért igen, hogy láthassam az arcát oldalnézetből! És milyen elegáns bájjal fordítja felém időnként kecses nyakát, hogy egy pillantást vessen rám az udvaroncok sűrűjében, s megajándékozzon egy mosollyal! Egyetlen mosolyába tetőtől talpig beleremegek! Kegyelmed olyan bölcs, hát mondja meg: nem maga az Édenkert ez a mosoly? Mert én úgy érzem! És kinek másnak mondhatnám el, gróf úr, mint kegyelmednek, hogy én vagyok a legboldogabb ember a világon, hiszen nekem van a királyságban a legszebb szeretőm!

- A szeretője, márk? - kérdeztem, szemöldököm felvonva. - Már ennyire kegyeibe fogadta volna a hölgy?

- Nem, dehogy, gróf úr! Hová gondol? A "szerető" szót csak úgy értettem, ahogyan a L'Astrée-ban használják. Chevreuse hercegnétől egyelőre még egy csókot sem kaptam. Nem tudja talán, hogy az ilyen magas rangú hölgyeknek udvarolni kell? A fenébe is! Egy hercegné mégis csak más, mint egy szobalány, akit egyszerűen leteperhetünk az ágyra, amit éppen megvet! Minél magasabb rangú egy hölgy, annál kényesebb és rátartibb.

Elképedve hallgattam, mert tudtam, hiába is próbálnám megértetni vele, hogy a hercegné azért nem ajándékozza meg kegyeivel, mert ki akarja éheztetni, hogy azután kifordíthassa magából, mint egy kesztyűt, s rábírja, hogy álljon át az ő táborukba és árulja el a királyát. Ó, kedves olvasóm! Ha azt hiszed, hogy egy esztelen ember, aki képtelen bármi jóra, rosszat sem képes tenni, hát nagyon tévedsz!

Chevreuse hercegné egyetlen csábos pillantása elég volt hozzá, hogy mindenről megfeledkezzen! Lajos iránti hűségéről, holott mint a királyi ruhatár főfelügyelője éppúgy a királyi házhoz tartozott, mint én! A bíborossal szembeni kötelességéről, aki pedig a révémen a könnyűlovasság főparancsnoki címét ígérte neki, amennyiben rábeszéli a király öccsét a Montpensier kisasszonnyal kötendő házasságra! Vajon most, szívyszerelme kérésére, mit sugall Gastonnak?

Miután így a bizalmába fogadott, hirtelen búcsút vett tőlem, mert mindig sietős volt a dolga, holott valójában semmi dolga sem volt, s amint az ajtó becsukódott mögöttem, átvillant az agyamon a rémisztő gondolat, hogy az ördögi Chevreuse talán még arra is rá tudja venni, hogy ölje meg a királyt. Akkor a király öccse foglalja el a trónt, s feleségül veszi bátyja özvegyét, mely frigybe már, úgy tűnt, a királyné hallgatólagosan beleegyezett. S mivel a királyi házhoz tartozott, s szabad bejárása volt mindennap, s a nap bármely órájában a király lakosztályába, s éppoly közel férközhetett a királyhoz, mint én, sőt, mivel a

ruhatárával foglalkozott, még közelebb, Chalais-nak mindenki másnál több alkalmja volt rá, hogy váratlanul tört döfjön a királyba.

Amint tudtam, beszámoltam a királynak a kis márkí veszélyes szerelméről. Lajos, aki ismerte Chevreuse hercegnét, s a lehető legrosszabb véleménnyel volt róla, nagyon komolyan vette bejelentésemet, s megparancsolta, hogy tartsam szemmel Chalais-t, éjjel és nappal. Így is tettem. Lajos pedig ettől fogva még gyanakvóbb volt, s megfigyeltem, hogy amikor Chalais a lakosztályában tartózkodott, a király mindig úgy intézte, hogy a márkí ne juthasson a közelébe, miközben én szorosan Chalais nyomában voltam, s lestem minden mozdulatát.

Éjszaka még könnyebb volt felügyelnem rá. A kettőnk szobája eredetileg egy nagy szoba volt, csak egy egyszerű tölgyfa válaszfalat húztak a közepén, hogy több helyiséget nyerjenek. Úgyhogy még a fületem sem kellett különösebben hegyeznem, hogy a szomszédos szobából átszűrődő minden neszt halljak, persze a szerelmeskedését is, mert a márkí ideje nagy részét enyelgéssel töltötte. Sok barátja is meglátogatta, közülük a legmeghittebb szálak Louvigny grófhhoz fűzték. A gróffal oly gyakran találkoztam a szobámba menet, amikor ő épp a márkíhoz tartott, hogy végül már köszöntünk egymásnak. És a külsejéhez igencsak illő, magas, vékony hangját is felismertem a falon át, amikor a két barát Chalais szobájában beszélgetett. Nem kellett hallgatóznom, hogy a szavukat kivehessem, mert a baráti beszélgetés gyakran heves vitává fajult, Louvigny ugyanis azt gyanította, hogy Chalais el akarja csábítani a barátnőjét. Így hát az üdvözléssel járó heves ölekezés gyakran kölcsönös fenyegetőzésbe torkollott: ki-kí kilátásba helyezte, hogy nyomban kardot ránt, s felnyársalja a másikat. De nem hittem, hogy erre valaha is sor kerül, mert Louvigny gróf alacsony, vézna és beteges ifjú volt, Chalais viszont erős és kitűnő vívó.

A király Blois-ban esténként korán nyugovóra tért, hol egyedül, hol a királynéval, úgyhogy gyakran én is visszavonulhattam már tíz óra tájt, hogy azután a szobámban, az ágyon elnyúlva, két párnával a fejem alatt, Montaigne-t olvassam gyertyafénynél, felüdítve az udvari élet ürességétől elfásult szellememet. Egyik este, pontban tizenegy órakor, amint épp így heverészttem, hallom ám, hogy a szomszédos ajtó kinyílik, majd becsukódik, holott ezen a kései órán már nemigen járkált senki a kastélyban. Amiután Chalais elhaladt a szobám előtt, a kötelesség és a kíváncsiság is arra hajtott, hogy nesztelenül az ajtóhoz lopózzam, s kilessek: még láttam hátulról Chalais-t, amint lámpással a kezében távolodik, de nem ment messzire, csak a király öccsének a szobájába, amely, mint mondtam, az enyém után következett. Elhatároztam, hogy kivárom, amíg visszatér, bármennyit kelljen is vámom.

Elhatározásomat nehezebb volt véghez vinnem, mint képzeltem, mert még Montaigne szellemessége sem tudott egyfolytában ébren tartani: időnként lehorgadt a fejem, s elszunyókáltam. Végül mégiscsak meghallottam, mert a fülem, úgy látszik, éberebb volt, mint az agyam, hogy kinyílik, majd becsukódik a szomszédos szoba ajtaja. Ekkor a háromnegyedükig égett gyertyák halványuló fényénél megnéztem az órát, és láttam, hogy hajnali egy óra van. Olyan álmos voltam, hogy alig bírtam kiszámolni, hogy Chalais két órát töltött a király öccsénél.

Másnap, amint az éjszaka történeken töprengtem, a tudatára ébredtem egy furcsaságnak: Chalais maga vitte a lámpást, amikor Gaston szobájába tartott. Holott ez a fegyvernökének, Louvière úrnak a dolga lett volna. Úgy látszik, Chalais előtte is titokban kívánta tartani éjszakai látogatását. Annyira furdalt a kíváncsiság, hogy amikor délelőtt találkoztam Chalais-val, tartózkodásomat félre téve, közönyös hangon megkérdeztem:

- Hát Louvière úr hová lett? Már rég nem láttam. Szabadságolta talán?

S igencsak meglepődtem, amikor láttam, milyen hatással van Chalais-ra ez az ártatlan kérdés! Rettenetes zavarba jött, képtelen volt megszólalni, s úgy elpirult, mint egy gyerek, de hát persze az is volt: nem tudott felnőni, mert az anyja kisgyermekkorában túlságosan imádta, szeretgette, becézte és dédelgette. És mivel végtelen zavarában, ex abrupto, [rögtönözve. (latin)] képtelen volt valami elfogadható hazugságot kitalálni, a színtiszta igazságot mondta - mint később megtudtam:

- Egy bizonyos ügyben vidékre küldtem Louvière-t.

Természetesen nem kérdeztem meg, mi az a bizonyos ügy: ezzel elárultam volna a gyanakvásomat. Így hát inkább könnyedebb témára váltottam, s megkértem, meséljen valamit a nagy szerelméről. Ó, jaj! Megint dicshimnuszok hangzottak fel, éppúgy, mint előző este, a boszorkányról, aki elvarázsolta.

Nyilvánvaló volt, hogy a hercegné már mindenestül magához láncolta, hogy Chalais immár mindent a hercegné szemével lát, hogy nem hall mást, csak az ő hangját, s engedelmeskedik neki, bármit parancsoljon is. Ennek a szűk agyú ficsúrnak az elvakult rajongása ismét aggodalommal töltött el. Amint alkalmam nyílt rá, beszámoltam a királynak a történekről. És mivel azt parancsolta, hogy továbbra is tartsam szemmel Chalais-t, a következő három éjszakán is lesben álltam, s megállapítottam, hogy a

márki minden este tizenegy óra tájt, átmegy a király öccsének lakosztályába, s jó két órát Gaston társaságában tölt.

Épp a legújabb fejleményekről számoltam be Lajosnak, amikor megjelent a bíboros, aki előző este érkezett Limours-ból. És bármilyen fáradt volt is a hosszú utazástól, látszott rajta, mily boldoggá tette a levél, amelyet a királytól kapott, s ugyanannyira a szívélyes fogadtatás is, amelyben öfelsége részesítette. Érdekes módon mindjárt megtudtuk tőle, mi is volt az a "bizonyos ügy", amelyben Louvière eljár...

Richelieu már a cselszövés kezdetén elküldte a maga hírszerzőit Sedanba és Metzbe. Ugyanis ezeknek a városoknak a kormányzói, Soissons gróf és Épernon herceg (ez utóbbi hajlott kora ellenére is) békétlen és forrófejű emberek voltak, akik szívesen részt vettek minden sikerrel kecsegtető lázadásban...

- Az ég különös gondviselése folytán - folytatta a bíboros - a Limours-ból való elindulásomat megelőző napon azt a hírt kaptam egyik informátoromtól, hogy Louvière úr megjelent Sedanban, s megkérdezte Soissons gróftól, hajlandó lenne-e menedéket nyújtani a király öccsének arra az esetre, ha sikerülne az udvarból elmenekülnie. A gróf kerek perec elutasította. Ezután Louvière Metzbe vágatott, ahol La Valette úrnak is feltette ugyanezt a kérdést, aki atyját, Épernon herceget helyettesítette távollétében. A válasz itt is nemleges volt. Amiből világosan látszik - tette hozzá Richelieu -, hogy a Vendome fivérek letartóztatása igencsak lehűtötte az országnagyok lázadókedvét...

A bíboros ekkor meghajolt öfelsége előtt, mintegy elismerését fejezve ki a döntés miatt, melyet Lajos a távollétében hozott. Gesztusát egyszerre éreztem nagyvonalúnak és ügyesnek.

- Nyilvánvaló tehát - mondta Lajos -, hogy Chalais az ördög hálójába került (az ördög Chevreuse hercegnét jelentette). Mint alattvalóm, s a királyi házban tisztséget viselő nemes, egyszerre árulta el a hivatalát és engem. Ahelyett, hogy, amint ígérte, igyekeznék rábeszélni öcsémet a házasságra, arra ösztökéli, hogy szökjék meg, s álljon a lázadás élére. Meg kell büntetni ezt az árulót.

- Sajnos egyelőre még nem tartóztathatjuk le - mondta Richelieu. - Nincs se bizonyíték, se tanú. Louvière, a kettős kudarc után érezte, hogy erősen besározódott, s úgy eltűnt-hatalmas királyságunkban, mint tű a szénakazalban. Öfelsége öccsét pedig hiába fognánk vallatóra. Nyilvánvalóan nem fog beismerni egy olyan vétket, amelyet még el sem követett.

- Amíg várunk, parancsot adok, hogy a házon belüli testőrség létszámát emeljék a kétszeresére, a külső őrségét pedig a háromszorosára - mondta Lajos.

Mivel feltételeztem, hogy a bíborosnak és a királynak sok megbeszélnivalója van, engedélyt kértem öfelségétől a távozásra, s azután már csak másnap reggel találkoztam vele, a nagy tanácssteremben, ott, ahol néhány éve Guise herceg tépelődött hajnalban, aszalt szilvát majszolva, mielőtt belépett volna III. Henrik szobájába, ahol is a Negyvenötök meggyilkolták.

A bíboros, a király nevében szólva, előadta terveit. Öfelsége másnap, június huszonötödikén, udvarával és hadseregével együtt Nantes-ba indul. Készséggel válaszol minden kérdésre, amely e döntéssel kapcsolatban felmerülhet. Hosszú csönd után Marillac úr megkérdezte, hogy miért mennek Nantes-ba. A bíboros választ hallgatva újfent elbűvölt az a módszeresség, ahogy a témát kifejtette.

- Primo - mondta -, öfelsége úgy kívánja, hogy öccsének és Montpensier kisasszonynak az eljegyzésére és esküvőjére Nantes-ban kerüljön sor.

- Miért nem Párizsban? - kérdezte Marillac.

- Szeretnénk elkerülni, hogy a cselszövők gúnyiratai feltűzeljék a párizsiakat e frigy ellen. Köztudomású, milyen harcias és lázadó természetű a párizsi nép. Secundo - folytatta Richelieu -, a király Nantes-ban óhajtja Thémínes marsall urat ünnepélyesen beiktatni Bretagne kormányzói tisztségbe. Tertio, öfelsége bizonyosra veszi, hogy egy hatezer fős hadsereg, amely egyszer csak megjelenik Nantes-ban, Longueville urat éppúgy megfélemlíti Normandiában, mint a protestánsokat La Rochelle-ben, s többé nem lesz kedvük segédkezni nyújtani egy lázadáshoz.

Miután a bíboros befejezte magyarázatát, öfelsége meghallgatta volna a tanács többi tagjának a véleményét is, de mivel láthatólag senki sem kívánt szólni, berekesztette az ülést.

Visszamentem a szobámba, de még öt perc sem telt el, amikor Chalais viharzott be, kopogás nélkül, kisírt szemmel.

- Gróf! - kiáltotta zokogva -, kétségbe vagyok esve! A legjobb, legmeghittebb barátom, Louvigny gróf kihívott párbajra!

- Az ördögbe is! Hát mivel bántotta meg?

- Hát... Elcsábítottam a kedvesét.

- De mi szükség volt erre?

- Olyan virág az, gróf úr, aki csak arra vár, hogy leszakítsák!

- De hiszen annyi virágot leszakíthat! Nem hagyhatta volna legalább ezt az egyet a szarán?
 - Hogy képzeli, gróf úr? A hölgy arról híres, hogy neki van a legszebb keble az udvarban! De miként láthattam, dédelgethettem és csókolgathattam volna ezeket a kebleket, ha nem fekszem le a hölgygel?
 - És mit szól ehhez a barátja?
 - Jaj! Tajtékzik dühében, s boldog-boldogtalannak elmeséli, hogy áruló vagyok, s hogy meg fog velem verekedni.
 - Hát nem tartja természetesnek, hogy megsértődött?
 - De miként verekedhetnék meg a legjobb barátommal?
 - Erre előbb is gondolhatott volna.
 - Gróf úr! -kiáltott fel Chalais, egyszeriben nagyon dühösen -, ki akar oktatni?
 - Kedves Chalais-m - mondtam erre, kezem a vállára téve -, talán másodszor is ki akar hívni párbajra? Miért kell mindjárt megorrolnia, ha valaki őszintén beszél kegyelmeddel?
 - Jaj! Kérem, bocsásson meg! Milyen bolond vagyok! - mondta Chalais.
 S ezzel a nyakamba borult, szenvedélyesen megölelt, s isten tudja, hány csókot nyomott az orcámra, oly lelkesen, mint egy kiskutya, s félek, esze sem volt több, mint egy kiskutyának.
 - Most mit tegyek? - kérdezte, s borsószem nagyságú könnyek csorogtak az arcán.
 - Megverekszik Louvignyvel, s igyekszik a lehető legkisebb sérülést okozni neki.
 - Csakhogy nem tehetem! A király megtiltotta, hogy párbajozzunk, tekintve, hogy a két fél testi ereje közt nagy aránytalanság mutatkozik: Louvigny vézna, én meg erős vagyok.
 - Akkor legalább szakítson az illető hölgygel.
 - Szakítsak? Mondjak le róla? Ezt nem gondolhatja komolyan!
 És miközben a mélységes bánat szakadékaiból egy szempillantás alatt a fékevesztett öröm csúcsára röppent, teli szájjal nevetve megkérdezte:
 - Miként élhetnék én ezután e felséges keblek nélkül?

XI. fejezet

Nyelvünkben a "felséges" jelzőt méltósághoz, ranghoz szoktuk kapcsolni, jelölve annak, hogy az illető méltóság vagy rang a legmagasabb, amire csak ember áhítozhat. Ám csecsekhez kapcsolva ez a jelző némiképp megmosolyogtató, még ha az udvar legszebb csecseiről van is szó, amint azt Chalais állítja, s egy elfogult szerelmes szájából az ilyesmi sosem hangzik túlzásnak.

Erre persze azt kérdezhetik, hová tűnt a márkinak Chevreuse hercegné iránti, urbi et orbi hangoztatott "örült szerelme". De ezúttal meg kell védenem Chalais urat, olyan természetesnek találom, hogy ez a forrófejű ifjú pillanatnyilag többre értékelte Madame de C. kerekdedégeit a hercegné elérhetetlen bájainál.

Érzésem szerint nem itt volt a hiba, hanem Chalais úr könnyelműségében, hogy ne mondjam következtetésében. Magánéletében ugyanúgy viselkedett, mint a politikában: mindenkit elárult, még a legjobb barátját is, akit - a kedvesét elcsábítva - rútul felszarvazott. Azután pedig forró könnyeket hullatott, az azonban eszébe sem jutott, hogy lemondjon a hölgyről.

Szinte hallom, amint az olvasó a szememre hányja, hogy efféle jelentéktelen eseményeknél időzöm ily soká, ahelyett, hogy a királyság nagy fontosságú ügyeivel foglalkoznék. Amire azt kell válaszolnom: egyáltalán nem biztos, hogy egy látszólag jelentéktelen ügy nem válik egyszer csak óriási horderejűvé, ha a véletlen folytán történelmi eseményekkel elegyedik.

A legjobb példa erre IV. Henrik meggyilkolása. Engedd meg, kedves olvasóm, hogy emlékezetedbe idézzem ezt az esetet.

Castelnau úr, aki ez idő tájt a testőrség hadnagya volt, figyelte rá, hogy valaki már napok óta a Louvre kapujánál ólálkodik, és sietett értesíteni atyját, La Force herceget, aki nyomban jelentést tett a királynak.

- Tartóztassák le és motozzák meg - mondta Henrik. - Ha pedig nem találnak fegyvert nála, eresszék el. Le is tartóztatták az illetőt. Ravailacnak hívták. Azt mondta, beszélni szeretne a királlyal. Megmotozták, s mivel semmit sem találtak nála, beengedték. Csak később derült ki, milyen hanyagul folyt a motozás. Az ezzel megbízott testőr végigtapogatta a fogoly mellét, hátát, csípőjét és a combját, s a motozás véget is ért. Ha a tapogató kéz tovább halad, a térd alá, megtalálta volna Ravailac kését, mely a bal lábikrájához volt erősítve, s nyelét elrejtette a térdszalag. Egy testőr apró figyelmetlensége a rutinmotozás során egy nagy király életébe került.

De búcsúzzunk el most egy időre Chalais úrtól, Louvigny úrtól és a szép Madame de C.-től, bármily

bőkezű is volt a természet ez utóbbival. Hiszen Lajos és a bíboros, az ismert okokból, úgy döntöttek, hogy Nantes-ba utazunk. Június huszonhetedikén indultunk Blois-ból, és olyan gyorsan haladtunk, hogy július harmadikán már át is léptük a nantes-i hercegi palota küszöbét. A felséges palota, amelyben az udvar főméltóságait szállásolták el, kívülről úgy festett, mint egy erődtámasz, belülről azonban, hál' istennek reneszánsz palota volt. [II. Ferenc kezdte építeni, 1466-ban, s Bretagne-i Anna fejezte be.] Az én szobám eléggé távol esett Chalais úrétól, s amikor ennek oka felől érdeklődtem a bíborosnál, azt mondta, jónak látták, ha engem most már felmentenek a márkai állandó figyelése alól, s egy másik személyt bíznak meg velem, akiről kevésbé köztudott, hogy a király odaadó híve.

Ennek nagyon örültem, hiszen nyilvánvaló volt, hogy ha egyelőre - tanúk és bizonyítékok hiányában - nem is tudják letartóztatni a fecsegő márkait, erre előbb-utóbb biztosan sor kerül, s jobb, ha én akkor nem vagyok a közelében, nehogy az udvar még engem vádoljon a balsorsáért.

Amint először virradt rám a hercegi palotában, nyomban elhatároztam, hogy felkeresem a vívótermet, mert úgy éreztem, hogy a Blois-ban örködéssel töltött álmatlan éjszakák elpuhítottak egy kissé. Igencsak lehangolt, amikor a vívóterembe lépve egyetlen komoly vívót sem találtam (túlságosan korán volt még), csupán néhány kis párbajhőst, akikkel szemernyi kedvem sem volt összemérni a kardomat. De mivel nem akartam megsérteni őket, messziről köszöntem, majd hátat fordítottam nekik, s a gyakorlóbábut kezdtem szurkálni a kardommal, mintegy bemelegítésül, mielőtt megérkeznék a partnerem. Jó tíz perc telt el, amíg végre valaki belépett a terembe, és sajnos az érkező nem Valencay komtur volt, amint reméltem, hanem Louvigny gróf.

Cseppet sem látszott meglepettnak, hogy itt talál, ezért rögtön megfordult a fejemben, hogy épp engem keresett, és valóban, alighogy észrevett, felém indult, s miután köszöntött, rendkívül udvariasan megjegyezte:

- Gróf úr, látásból már ismerjük egymást: Blois-ban többször is találkoztunk. Louvigny gróf vagyok, és nagy megtiszteltetésnek tekinteném, ha közelebbi ismeretségbe kerülhetnénk.

- Gróf úr, ismerem a nevét, ahogyan kegyelmed is ismeri az enyémet - mondtam hasonló szertartásos udvariassággal -, és én is megtiszteltetésnek tekinteném, ha ismerősei közt tartana számon.

Ezután, kalpagom levéve, köszöntöttem a kardommal.

- Gróf úr - mondta, újabb meghajlás után -, tudom, milyen kitűnő vívó. Megtisztelne vele, hogy összemérem a kardját az enyémmel?

Ajánlatát semmiképp sem utasíthattam el, hiszen Louvigny nem egy kis udvari semmirekellő volt, hanem igen jó családból származó nemesúr.

Szeretetteljes mosollyal bölintottam beleegyezésem jeléül, magamra öltöttem egy mellvértet, s közben a szemem sarkából figyeltem a vetkőző grófot. Nem volt szép ember, alacsony, sovány, sőt vézna, de mélyen ülő fekete szemében bátorság és lelkesedés ragyogott, amely már első támadásakor szinte lángot vetett. Nagyszerűen vívott, csak sajnos egy korrigálhatatlan hiba lerontotta a teljesítményét: túl rövid volt a karja. Ezért a küzdelem csak akkor folyhatott volna egyenlő eséllyel, ha vagy a kardja hosszabb egy lábnyival az ellenfélénél - amit persze a szabályok nem engednek meg -, vagy ha én csalogok a javára. Ahhoz azonban túl jól vívott, hogysem a kegyes csalást észre ne vette volna, és semmiképp sem tehettem meg, hogy megsértem.

Amikor a csörte véget ért, s kölcsönösen üdvözlöttük egymást a kardunkkal, Louvigny gróf felöltözött, majd odalépett hozzám, s tekintetét rám szegezve megkérdezte:

- Gróf úr, de őszintén, milyen vívónak talál?

Mivel úgy gondoltam, hogy egy hozzá hasonló nemesúrnak csak az igazat szabad mondanom, habozás nélkül így válaszoltam:

- Ha a karja hosszabb volna, kegyelmed jobban vívna nálam.

- Csak kegyelmeden áll, gróf úr - mondta erre nyomban -, hogy orvosoljuk ezt a hibát.

- Rajtam? De hogyan?

- Elmondom, ha alkalmat ad egy négy szemközti beszélgetésre, akár a kegyelmed, akár az én lakosztályomban.

- Az enyémben - mondtam azonnal, s igen kíváncsian. - Most azonnal odamegyek. Kegyeskednék velem tartani?

Mivel Louvignyt, talán alaptalanul, a király öccsének hívei közt tartották számon, jobbnak láttam, ha nem engem látnak belépni az ő ajtaján, hanem őt az enyémen: ez utóbbiban ugyanis semmi különös sincsen, hiszen mint a bíborosnál s a királynál kegyben álló ember igen népszerű voltam az udvaroncok körében, akik közül sokan keresték a társaságomat.

Meg kell mondanom, hogy a végsőig meglepődtem, sőt egyenesen elképedtem, amikor Louvigny úr

elém terjesztette a kérését.

- Gróf úr - mondta -, kegyelmed is úgy találta, hogy csupán a karom rövidsége akadályoz meg benne, hogy igazán jó vívó legyek, de ha megtenne nekem egy nagy szívességet, s mindjárt azt is megmondom, miféle, korrigálhatnánk ezt a születési hibát.

- De mit tehetnék én ezért? - hűledeztem.

- Tanítsa meg nekem a Jarnac-vágást, melynek az egész királyságban egyedül kegyelmed ismeri a titkát. Szólni sem tudtam e hihetetlen kérés hallatán, különösen, hogy egy olyan ember szájából hangzott el, akit alig ismertem. Louvignynak, úgy látszik, elvette az eszét a bánat, s teljesen kiforgatta magából a kedvese elvesztése miatti kétségbeesés, azért szánta el magát erre az őrült kérésre.

- No de, gróf úr, hogy képzeled? - kérdeztem a lehető legnyájasabban. - A Jarnac-vágás rettentően kegyetlen valami. Nem azért, mert gyilkol, hanem mert a gyilkolásnál is szörnyűbb eredménnyel jár: elvágjuk vele ellenfelünk térdhajlatát, s ezzel egy életre megnyomorítjuk, s arra kényszerítjük, hogy haláláig viselje, a legmegalázóbb módon, veresége nyilvánvaló jelét.

- Én éppen ezt akarom - mondta Louvigny sötét hangon, s fekete szeme hirtelen lángot vetett. Szavai megfagyasztottak, s tekintetem egy hosszú pillanatra az övébe mélyedt.

- Gróf úr - mondtam, miután kissé magamhoz tértem -, vajon szabad-e olyan túlzott gyűlöletet táplálnunk valaki iránt, hogy ilyen sohasem múló bajt akarjunk okozni neki?

- Túlzott, gróf úr? Ne higgye! A teremtés! Bizony cseppet sem túlzott! Semmiképp sem az! Kegyelmed is hasonlóan érezne, ha a legjobb barátja ágyba csalná a kedvesét!

- Miért nem hívta ki párbajra az árulót?

- Kihívtam én, csak hogy Lajos, aki gyűlöli a párbajt, s azt tervezi, hogy egyszer majd teljesen be is tiltja, a leghatározottabban megtiltotta párviadalunkat, az egyik fél testi fölénye miatt. Nem hallott róla?

- Nem.

- Tehát kétszeresen is megaláztak! - kiáltotta Louvigny olyan fájdalmas haraggal, ami miatt némi részvét ébredt bennem iránta. - A legjobb barátom felszarvazott, s a király megtiltja, hogy ezért elégtételt vegyek. Gróf úr, el tud képzelni rettentőbb helyzetet, mint az enyém? Hogy néznek rám ezentúl az udvarnál? Bármelyik hitvány senki nyilvánosan meggyalázhathat, s én nem dobhatok kesztyűt az arcába! Oda a becsületem!

- Gróf úr - mondtam -, nagyon szeretnék segíteni kegyelmeden, de nem tehetem. Engedje meg, hogy elmagyarázzam, miként jutott a családom a Jarnac-vágás titkának a birtokába. Atyám jó barátja volt Giacomi vívómesternek, akit az atyja megtanított a Jarnac-vágásra, amikor Giacomi a Chateaufort elleni párviadalra készült: híres párbaj volt ez, amelynek kimenetelét kegyelmed is ismeri. Később, amikor Giacomi látta, milyen veszélyes küldetéseket bíz a király atyámra, elárulta neki a Jarnac-vágás titkát, amely az említett párbaj során egyszeriben híressé tette a nevét. De két feltételt szabott: ugyanazokat, melyeket később atyám is nekem, amikor továbbadta tudományát: primo, meg kellett esküdnie a Bibliára, hogy ezt a vágást csupán egyetlen fiának tanítja meg, secundo, hogy támadóként sosem alkalmazza, csupán végső esetben, ha az életét kell általa megvédenie. Gróf úr, le vagyok sújtva, de nem szeghetem meg az eskümet!

- Megértem - mondta Louvigny, aki úgy hallgatta szavaimat, mint a saját halálos ítéletét, ám a tekintete valósággal lángolt. - Akkor hát e vágás ismerete nélkül fogok verekedni.

- No de gróf úr! - mondtam megdöbbenve -, semmibe venné a király parancsát?

- Semmibe bizony! - válaszolta Louvigny nagy garral. - Országunk minden törvényét kész vagyok megszegni, csak hogy bosszút álljak azon a semmirekellőn!

- No de gróf úr! Mi lesz ebben a bosszú? Hiszen Chalais úr meg fogja ölni kegyelmedet!

- Ezt nem kétkeltem. De azon felül, hogy inkább választom a halált, mint a becsstelen életet, az a tudat is örömmre szolgál majd, hogy ellenségem börtönbe kerül, s így nem élvezheti többé azt, amit tőlem elrabolt.

- Még ha a haldoklása hosszú lesz is - mondtam nagyon komolyan -, rövid ideig tart majd az öröme ahhoz képest, hogy az életével fizet érte. És mit tesz, ha az ellenfele nem hajlandó kiállni kegyelmeddel, mert nem óhajta megszegni a király parancsát?

- Ezt majd akkor meglátjuk - válaszolta Louvigny, keményen összeszorított szájjal, s lángoló tekintettel. - Képtelen vagyok tovább elviselni a szarvakat, amelyeket a homlokomra tűzött. Meg fog halni ez a semmirekellő, a természetnek ez a remeke, a nők bálványa!

Hangjában oly különös módon keveredett a csalódott szerelem feletti bánat s a gyűlölet, hogy hirtelenében nem tudtam volna megmondani, kire is féltékeny valójában Louvigny: Chalais úrra-e vagy Madame de C.-re?

E gondolattól meglepetten elnémultam, s mivel Louvigny a hallgatásomat úgy értelmezte, hogy beszélgetésünknek véget kívánok vetni, ismét kifogástalanul udvarias hangnemben szabadkozott, amiért oly sok időmet elrabolta, majd mély meghajlással távozott, magamra hagyva gondolataimmal.

Sokáig töprengtem, egy egész napon át, azon a lelkiismereti problémán, mely elé Louvigny állított, aki erőnek erejével megesketett, hogy amiről beszélgettünk, titok marad. Valami nem hagyott nyugodni, s egyre inkább úgy éreztem, most az egyszer kötelességem megszegni az eskümet, hiszen minden Chalais-t érintő ügy - a rávetülő gyanú miatt - e pillanatban államügy.

A döntésre aludtam egyet - az éjszaka, mint mondják, jó tanácsadó, mindenestre ad valamiféle tanácsot, hol jót, hol rosszat -, s reggel felkerestem Richelieu-t. Amint Charpentier fülébe suttoztam a Chalais nevet, a bíboros minden munkáját félbehagyva fogadott, s én beszámoltam neki Louvigny úrnak Chalais-t illető gyilkos terveiről.

- Katasztrófa lenne a számunkra - mondta Richelieu -, ha ez az őrült valami szoknyaügy miatt leszúrná a barátunkat, miközben mi minden követ megmozgatunk, hogy tanúkat és bizonyítékokat találjunk, melyek lehetővé teszik a letartóztatását. Hiszen ha ez sikerül, a fecsegő tacsó mindent elmond majd nekünk, s a segítségével felgöngyölíthetjük az összeesküvés szálait, s megtudhatjuk a résztvevők nevét.

Felkönyökölt, s fejét a kezére támasztva gépiesen simogatta az állát ékesítő kecskeszakállt. Azután hirtelen fölemelte a fejét, s már egy intézkedő ember élénk hangján folytatta:

- A lehető legnagyobb titokban figyelgetni fogjuk Louvigny urat. Gróf úr, megkérem, értesítsen, ha Louvigny ismét beszélné kegyelmeddel. Jaj, majd elfelejtettem! - mondta, s arcán egyszer csak hálás mosoly ragyogott fel.

Ezután kutatni kezdett lila reverendájának tömérdek zsebében, s végül előhúzta valamelyikből azt a rubinköves gyűrűt, amit Cléracra bízta, hogy adja át Charpentier-nak, így értesítvén a bíborost, hogy ne mozduljon Fleury en Bière-ből, amíg a fegyveres kíséret meg nem érkezik.

- Ez a rubin - folytatta - igazán ékesszóló volt, s az adott pillanatban elmondott mindent, amit kellett. Hadd adjam vissza most a gyűrűjét, gróf úr, ezer köszönettel. Állapodjunk meg benne, hogyha ismét elküldi valakivel Charpentier-nak, az azt fogja jelenteni, hogy oly közlendője van a számomra, amely nem tűr halasztást.

Visszamentem a szobámba, amely ugyanolyan rendetlen volt, mint a blois-i, tekintve, hogy amióta szegény La Barge meghalt, semmi segítségem sem volt: Robint, a párizsi inasomat, aki cseppet sem ért a fegyverforgatáshoz, nem akartam magammal vinni a veszélyesnek ígérkező útra. A kastélyban dolgozó vagy az országnagyokkal érkezett szobalányokra nem számíthattam: volt dolguk elég a király, a királyné, az anyakirályné, a király öccse és a hercegek lakosztályában.

Másnap ismét elmentem a vívóterembe, s legnagyobb öröömre ezúttal jó negyedórán át vívhattam Valencay komturral. Nehéz és izzadságos csörte volt, mindketten alaposan kifulladtunk a végére.

Egyforma számú találatot értünk el, ami a komtur dicséreti, tekintve a köztünk lévő különbséget. Amint épp szóra nyitottam a szám, hogy Chalais után érdeklődjem, a komtur, kitalálva gondolatomat, halk, remegő hangon megelőzött, miközben méltóságteljes arcát egészen feldúlta az aggodalom:

- Könyörgök, ne beszéljen az unokaöccséről! El sem mondhatom, mennyi kint és aggodalmat okoz nekem! Bolond az a fiú, ostobaságot ostobaságra halmoz, s a vesztébe rohan. A fene vinné azt a tyúkeszűt! Ő a nagy összeesküvő! Miközben lépten-nyomon kifecsegi a titkait! Hibát hibára halmoz! Felszarvazza a legjobb barátját, Louvignyt, aki szinte a testvére volt, s aki annyi szolgálatot tett neki! Most halálos ellenségek lettek egy szép kebel miatt! Hallott már ilyet, gróf úr? Hiszen csak az udvarban van még száz hasonlóan szép, de neki éppen ezt kellett választania! Isten az égben! Mi lehet olyan vonzó a női kebelben? Hisz nem más az, csak egy tejeszacskó, ami fontos lehet egy csecsemőnek, de ugyan mi szüksége rá egy férfinak?

Kifakadásának utolsó szavait hallva, csak nehezen tudtam megőrizni komolyságomat, bár egyébként mélyen meghatott, mennyire szereti az unokaöccsét, aki annyi gondot okoz neki. Amikor, alaposan kiizzadva, visszatértem a szobámba, ledobtam az ingem, majd jól megdörzsölve a bőröm megszárátkoztam, s közben sajnáltam, hogy nincs velem Jeannette, aki olyan kitűnően ért ehhez a művelethez.

Róla és masszírozótudományáról La Surie jutott eszembe, akinek olyan jól gondját viselte, amikor a lovagot elővette a váltóláz, La Surie-ről pedig atyámra, végül orbieu-i birtokomra terelődtek a gondolataim, mely már szintén nagyon hiányzott nekem. De amint az olvasó már jól tudja, sosem engedem, hogy hatalmába kerítsen a melankólia, s ezért nem időzöm túl sokat az elmúlt idők emlékénel. Mert ha a múltra gondolunk, akár boldogok voltunk a felidézett időben, akár boldogtalanok, mindig

elszomorodunk, s én nem akarok szomorú lenni, mert a szomorúság rátelepszik az emberre s megnyomorítja. Ugyanezt elmondhatnám a szűzies életmódról is, ha nem tartanék tőle, hogy megsértem a kényesebb ízlésűeket.

Amint felöltöztem, kopogtattak az ajtón. Clérac hadnagy volt az. Maga előtt tolt egy fiaalembert, aki olyan szép volt, hogy bizonyára kísértésbe hozta volna Fogacer kanonokot abban az időben, amikor Fogacer még a fiúk szerelmes rabja volt. De - mint az hamarosan kiderült - ez az ifjú a női és nem a férfi nemért lelkesedett.

- Gróf úr - mondta Clérac -, engedje meg, hogy bemutassam az öcsémet, Nicolas-t. Felvételt nyert a muskétások közé, de még túl fiatal, s így várnia kell még néhány hónapot, hogy megkezdhesse szolgálatát. Arra gondoltam, hogy a várakozás ideje alatt, ha kegyelmednek nincs ellenére, elfoglalhatná La Barge megüresedett helyét, s a gróf úr fegyvernöke lehetne. Remélem, gróf úr, nem tart tolakodónak ezért.

- Tolakodónak! - kiáltottam. - Épp ellenkezőleg: el vagyok ragadtatva! Főleg, ha Nicolas-nak nincs ellenére, hogy segítsen rendet rakni a szobámban, mert nemcsak fegyvernököm, de inasom sincsen. Otthon hagytam, a louvre-béli lakosztályomban.

- Gróf úr - mondta Nicolas egy kecses meghajlás után -, bár jó családból származom, nem hordom oly magasan az orrom, hogy magamhoz méltatlannak ítélném olyan rendet teremteni a gróf úr szobájában, amelyet a saját szobámban is tartok, a Clérac-kastélyban. Mindazonáltal, ha nincs ellene kifogása, titokban segítségül hívnám a királyné egyik szobalányát is, akivel barátságba keveredtem, amíg az udvar Blois-ban időzött...

Elmosolyodott, Clérac úr is mosolygott, s én is mosolyogtam. S egy szempillantás alatt döntöttem.

Egyébként sem utasíthattam volna el Clérac úr ajánlatát, hiszen azzal megsértettem volna a tisztet, aki oly kitűnően ellátta a védelmemet A strucc nevű fogadóban, s ráadásul csak néhány hónapról volt szó, ami gyorsan elröpül, még akkor is, ha Nicolas esetleg alkalmatlan lenne fegyvernöknek. De minden jel arra mutatott, hogy nagyon is alkalmas erre a posztra. Elevennek, fürge észjárásúnak tűnt, s láthatólag kevésbé volt a nemességére rátarti, mint La Barge. Azt is a javára írtam, hogy olyan egyszerűen beszélt a Clérac-kastélybeli szobájáról, annál is inkább, mert szavai emlékezetembe idézték azt az időt, amikor - ifjúkoromban - apám igencsak szorgalmazta, hogy magam tartsam rendben a Champ Fleur-i utcai palotánkban a szobámat, Toinon pedig csak sepreghessen, az ablakokat tartsa tisztán, s az ágyat vesse szét és be, vagy ahogy atyám tréfásan mondogatta: "segítsen megvetni és feldülni".

Mindennek tetejébe pedig Nicolas-ra jó volt ránézni, olyan szép fiú volt, karcsú és eleven, a haja fekete s hullámos, világoskék szemét fekete pillák árnyékolta be, haja csigákban omlott a vállára, arcszíne olyan volt, amilyennek húszéves korunkban lennie kell, arca férfias, határozott, ám még őrizte a gyermeki naivitás nyomát is, és még valami, amire én igen kényes voltam: nagyon tiszta volt, de nem lengte körül illatfelhő, mint azokat a kis udvari piperkőcöket, akikről Mariette azt szokta volt mondani, hogy "mihelyt az orrát ki tudja fújni, lánnyal szeretne ágyba bújni".

- Nicolas - jelentettem ki -, kegyelmed tetszik nekem. Adottságai alapján biztosra veszem, hogy jó muskétás lesz, s talán jó fegyvernök is. Felfogadom hát egy hónapra, s igencsak sajnálom, hogy nem tovább, de hát egyrésztől kegyelmedet szólítja a testőri hivatás, másrésztől pedig engem már vár orbieu-i birtokomon az a valaki, aki La Barge helyére áll majd. A félreértések elkerülése végett még annyit szeretnék megjegyezni, hogy őfelsége a királyné szobalánya semmiképp sem teheti be kecses kis lábát a szobámba... Ha viszont a távollétemben mégis betenné, hogy segítsen kegyelmednek a házimunkák elvégzésében, arról én természetesen nem tudok... Így hát nem is neheztelhetek érte!

- Gróf úr - mondta erre Nicolas, újabb meghajlással -, tökéletesen megértettem, és e perctől fogva készséggel állok szolgálatára.

Clérac úr ezután, hogy kérése teljesült, elégedetten távozott, én pedig Nicolas segítségével azonnal nekiláttam a rendcsinálásnak. A fiú nagyon ügyes volt, gyors és jó kedélyű, de szerencsére cseppet sem fecsegő, és pontosan olyan távolságtartó, amelyet az illendőség megkívánt.

Segített zekét váltanom, még kérnem sem kellett, s ez is azt mutatta, mennyire különbözik La Barge-tól, aki állandóan meg volt sértve, ha ilyesmit kértem tőle, mondván, hogy ő nem inas, hanem nemesember.

- Most pedig - mondtam -, tegyük tiszteletünket a király lakosztályában.

- Gróf úr - kérdezte Nicolas -, ez a "tegyük" azt jelenti, hogy én is megyek?

- Azt bizony, hiszen kegyelmed a fegyvernököm.

- Teremtőm! Akkor most közelről láthatom a királyt!

- Így lesz. Még hozzá egészen közelről: velem együtt belép a balusztrádok mögé.

- És mit tegyek, ha már ott leszek?

- Azt, amit én: leveszi a kalapját és térdet hajt.

- És ezen kívül még mit kell tennem, gróf úr?

- Nyitva tartani a szemét, mindent jól megfigyelni és hallgatni.

Nicolas nem volt buta fiú, mert pillanatnyi gondolkodás után még megkérdezte:

- Gróf úr, lesz ott egy személy, akire különösen figyelnem kell?

- Lesz. Az, akit én sem téveszték majd egy percre sem szem elől.

Amikor beléptünk a király szobájába, a jó Héroard doktor épp a király érverését mérte. Lajos egy tekintettel s egy biccentéssel viszonzta köszönésemet, s egy pillantást vetett Nicolas-ra, akit még sosem látott.

- Sire - mondta Héroard -, az érverése normális. A diaréja elmúlt?

- El - mondta Lajos.

- S hogy ébredt ma reggel felséged?

- Nyugodtan.

- Erez még korgást a beleiben felséged?

- Nem.

- Éhes, felség? Kíván reggelizni?

- Nem vagyok éhes. Majd tíz órakor eszem.

- És mit kíván enni felséged?

- Friss vaját és kenyeret.

- Csak vaját és kenyeret, Sire?

- Igen. Milyen színben talál?

- Ránézésre kielégítő. És hogy érzi magát?

- Álmos vagyok. Keveset aludtam az elmúlt éjjel. Délben majd visszafekszem egy kicsit.

- Azt nagyon helyesen teszi, Sire - mondta Héroard.

Ezek után a még mindig hálórúhában lévő király - ám az öltözéke semmit sem vont le a méltóságából - körbejáratta a szemét, de mosolytalanul, a jelenlévőkön. Bár igyekezett szenvtelennek mutatkozni, gondterheltnak láttam, amire meg is volt minden oka, hiszen halálos fenyegetettségben élt, ő is, meg a minisztere is.

Épp amint a királyt öltöztetni kezdték, belépett Chalais úr, némi késéssel, amint az szokása volt, Lajos pedig, mitsem árulva el érzelmeiből, ugyanolyan tekintettel s biccentéssel üdvözölte ruhatára főfelügyelőjét, ahogyan az előbb engem. Nicolas-val a nyomomban azonnal elindultam a sok ember között Chalais felé, s amint Héroard mellett haladtam el, az orvos, egy pillantást vetve rám, a magasba emelte két ujját. Amikor végre Chalais-hoz értem, kezem a vállára tettem, s barátságos mosollyal üdvözöltem. Úgy félőlnyre [egy méterre] állt ekkor a királytól, akinek Soupité és Berlinghen segített öltözködni. Chalais viszonzta a mosolyomat, én meg eközben gyorsan végighúztam a kezem a hátán, amit - remélem - barátságos gesztusnak vélt, holott valójában arról akartam megbizonyosodni, hogy nem rejtett-e el egy tört olasz módra. Du Hallier is úgy félőlnyre állt a királytól, de mögötte, hogy fedezze a hátát, gondolom, de biztosan nem merném állítani, mert a kapitány álmos, bamba képéről semmit sem tudtam leolvasni.

A király, immár felöltözve, felém fordult, s megkérdezte:

- Orbieu, ki az a fiatalember, aki úgy kíséri kegyelmedet, mint az árnyék?

- A fegyvernököm, Sire, legalábbis pillanatnyilag. Ő Clérac hadnagy úr öccse.

- És miért csak pillanatnyilag? - kérdezte Lajos.

- Mert már felvételt nyert felséged muskétásai közé, de néhány hónappal fiatalabb, sem hogy azonnal szolgálatba léphetne.

- Ha hasonlít a bátyjához - mondta Lajos -, jól fog szolgálni.

A király oly szűkmarkúan bánt a dicsérő szavakkal, hogy kijelentése ámulatba ejtette volna az udvart, ha nem tudja mindenki, mennyire vonzódik Lajos a szép fiatalemberekhez, mely vonzalom azonban csak kegyekben nyilvánult meg időnként, tovább sohasem terjedt. Az udvaroncok kaján rosszindulata folytán mégis mindjárt megindult a szóbeszéd, miszerint Baradat, a király jelenlegi kegyence, hamarosan kénytelen lesz másnak átadni a helyét.

Miután egy utolsó pillantást vetett Nicolas-ra, a király kilépett szobája ajtaján, s a kápolna felé indult, ahol úgyszólván minden nap misét hallgatott. Magam elé engedtem Chalais urat, s elhatároztam, hogy csak akkor megyek be a kápolnába, ha ő is bemegy. De alighogy elhagytuk a király lakosztályát, sietős léptekkel elindult a kápolnával ellentétes irányban, mint akinek fontos dolga van. Egy darabig vártam, hátha meggondolja magát és visszajön. Ötpercnyi várakozás után azonban visszamentem a szobámba,

nyomomban a fegyvernőkömmel.

- Nos hát, Nicolas - kérdeztem, belevetve magam egy karosszékbe, mert az egy helyben való ácsorgás kifárasztott -, mit sikerült megfigyelnie?

- Először is, gróf úr, a királyt.

- És milyennek találta?

- Érzéketlennek. Hallgatagnak. Nem is szólt máshoz, csak kegyelmedhez.

- De amikor hozzám szólt, kegyelmedről beszélt, Nicolas.

- Aggódnom kell emiatt? - kérdezte Nicolas halvány mosollyal.

- Egyáltalán nem. XIII. Lajos nem III. Henrik. Folytassa!

- Amint Chalais úr megjelent, a gróf úr szorosan a nyomába szegődött.

- Barátságból?

- Talán nem.

- Folytassa, kérem!

- Héroard doktor, amikor a gróf úr elhaladt mellette, két ujját a magasba emelte.

- Erről mit gondolsz?

- Hogy egyfajta jelbeszéd lehetett.

- Szeretné tudni, mit jelentett?

- Gróf úr, egyáltalán nem kívánom beleütni az orromat a titkaiba.

- Szó sincs semmiféle titokról. A doktor a két ujjával azt mutatta, hogy a király az előző éjszakán kétszer szerelmeskedett a királynéval. A komorna, aki éjszaka sem hagyja magára a királynét, ma reggel közölte ezt tisztének megfelelően a doktorral, azután elmondta az anyakirálynénak is, a királyné pedig tudatta Chevreuse hercegnével. Két óra múlva pedig már az egész udvar tudomást szerzett róla. A királynak a magánélete is közügy, kedves Nicolas-m, tekintve, hogy a királyi ház jövőjéről van szó.

Közben titkon arra gondoltam - de inkább hagytam volna a nyelvem kívágni, semmint hogy gondolatomat szavakba is öntsem -, hogy a király már-már hősiességű erőfeszítéssel igyekszik teljesíteni dinasztikus kötelességét, hiszen egy olyan királynéval szerelmeskedik, aki a legfőbb éltetője a trónját megingatni készülő pokoli összeesküvésnek. Sajnos azonban erőfeszítése hiábavalónak bizonyult, nem közvetlen következményeit, hanem a végeredményt illetően. Héroard közlése alapján följegyzéseket készítettem, s így bizonyosan tudom, hogy Lajos július ötödikén, tizenkettedikén, huszadikán és huszonnegyedikén a királynéval hált, s nem bizonyult "magtalanak", amint a gyalázatos pamfletírók állították. Nyáron a királyné bejelentette, hogy áldott állapotban van. Ám Lajos öröme és reménykedése nem tartott sokáig: ősszel a királyné ismét - immár harmadszor - elvetélt.

De térjünk vissza történetünkhöz, az elragadó Nicolas társaságában, aki oly okosan és tartózkodóan válaszolt a kérdéseimre. Ezen a júliusi reggelen a nantes-i hercegi palotát beragyogta a napfény: meleg volt, de nem fullasztó hőség. Nyitott ablakomon frissítőn fújt be a kellemes nyugati szél, s csaknem teljesen boldognak éreztem magam, bár persze a király elleni cselszövés továbbra is erősen aggasztott. A bíborosnak igaza volt, amikor megállapította, hogy a két Vendome letartóztatása némiképp lehűtötte az országnagyok heveskedését, de úgy éreztem, hogy miközben az általános lázadás veszélye csökkent, a királygyilkosság - épp az összeesküvők reménytelenné váló helyzete miatt - fenyegetően megnőtt.

Tele voltam emiatt "kínval és aggodalommal", hogy a komtur szavait idézzem, s mély csönd telepedett a szobára - melyet Istennek hála Nicolas sem tört meg -, amikor hirtelen kopogtattak az ajtón. Talpra szöktem, s bár tudtam, hogy óvatosságomat csak a megszokás szüli, előkaptam a párnám alól két pisztolyomat, majd visszaültem a karosszékbe, s a pisztolyokat a hátam mögé dugva halkán arra utasítottam Nicolas-t, hogy mielőtt ajtót nyitna, kérdezze meg, ki van odakint.

- Latour vagyok - hallatszott a látogató hangja -, Louvigny úr fegyvernőke, s egy levelet hoztam, melyet személyesen Orbieu grófjának kell átadnom.

- Nicolas - mondtam erre sötét hangon -, nyisson ajtót, de úgy, hogy ha kinyílik, takarja el kegyelmedet.

Nicolas eltolta a reteszt, s máris feltűnt az ajtóban Latour úr, de belépni nem mert, annyira elbizonytalanította ez a fogadtatás.

- Lépjön csak be, Latour úr - mondtam, és amint megpillantottam, újfent meglepődtem, hogy a vézna kis Louvigny egy ilyen óriást választott fegyvernőkéül.

- Gróf úr - kezdte Latour, olyan mély meghajlás után, amelytől hatalmas teste kétrét görnyedt -, tessék, itt a gazdám, Louvigny gróf levele, akitől azt az utasítást kaptam, hogy várjam meg a választ.

A levél viaszpecséttel volt lezárva, amelyet nyomban feltörtem. A levélben ez állt:

Gróf úr, végtelenül lekötelezve, ha találkozót eszközölne ki a számomra a bíboros úr ömínenciájánál. A

bíboros úr őminenciája belátására bízom, milyen gyorsan fogad, s mennyire tartja titokban találkozásunkat. Igen fontos értesülésekkel szolgálhatok neki. Alázatos híve
LOUVIGNY GRÓF

- Latour úr - mondtam -, mindent elkövetek, hogy eleget tegyek Louvigny úr kérésének, s ha sikerrel járok, elküldöm Nicolas-t, s vele üzenem meg a találkozó helyét és idejét.

- A gazdám jobban szeretné - mondta Latour -, ha én jönnék el a válaszáért.

- Akkor egy óra múlva várom.

- Gróf úr, a gazdám szeretné, ha elégetné a levelét, mihelyt elolvasta.

- Nicolas - kérdeztem -, van kegyelmednél tűzkő?

- Nincs, gróf úr.

- De nálam van - mondta Latour.

- Vagyis mindent magával hozott - jegyeztem meg mosolyogva -, a levelet is, s azt is, amivel megsemmisíti.

- A tűzkő a gazdámé - mondta erre Latour, a leghalványabb mosoly nélkül.

És újabb meghajlás kíséretében átnyújtotta a tűzkövet. Tüzet csiholtam, s fölé tartottam a levél egyik sarkát, miközben a szemközti sarkát két ujjam közé csippentettem. Nicolas egy kis óntálat hozott sietve, amely a ruhásláda alatt volt, s én beletettem a papírlapot. A papírt gyorsan elemésztette a láng, a viasz azonban csak sercegett, és a tűz ellobbant, mielőtt a pecsét a felismerhetetlenségig szétolvadt volna.

- Latour úr, a pecsétet vigye magával. Csak várja meg, amíg kihül.

- Nem szükséges, gróf úr - mondta Latour. - A gazdám nem a pecsétjét nyomta a viaszba.

Ezzel ismét mélyen meghajolt s távozott. Nicolas becsukta mögötte az ajtót, azután visszasietett hozzám, kivette a kezemből az óntálatot, s igen elégedett volt, hogy ő hívhatta föl a figyelmem rá, miszerint a gróf egy egysou-s pénzérmét nyomott a viaszba.

- Vagyis Louvigny úr igen óvatos - mondtam. - De a mostani nehéz időkben ki róná ezt fel hibájául?

Nicolas, egy fél órára elmegyek. Ne nyiss ajtót senkinek, zárkózz be és maradj csendben. Csak nekem nyitsz majd ajtót, ha visszajöttem. Megmutatom, hogy szoktam kopogni.

Ezzel kivertem az ajtón a sajátos ritmust.

- Elismételhetném, gróf úr? - kérdezte Nicolas.

Kétszer is megtette, annyira iparkodott, hogy jól csinálja, lelkes volt és nagyon boldog, hogy velem lehet e rengeteg kaland közepette, amelyekből ugyan semmit sem értett, hiszen csak nemrég érkezett az udvarba, de ettől csak még titokzatosabb lett minden, következésképp izgalmasabb is. Én viszont reszkettem már a türelmetlenségtől, mert bizonyosra vettem, bár természetesen tudni még nem tudhattam, hogy Louvigny szokatlanul óvatos eljárása Chalais-val kapcsolatos, és tökéletesen tisztában voltam vele, milyen fontos a király és a bíboros számára is, hogy megtudjuk, miről van szó.

A király a jelenlétemben határozta el, hogy a maga és a bíboros biztonsága érdekében megkértszerezi a belső őrséget, de most, ahogy a kastélyon átvágtam, úgy éreztem, hogy legalább megháromszorozta, mert úgyszólván mást sem lehetett látni, csak mozdulatlan s éberén figyelő testőröket.

Richelieu könyvtárszobája felé tartottam, ahol általában dolgozni szokott, s imádkoztam, hogy most is ott találjam, hiszen néha előfordult, hogy visszavonult kikapcsolódni La Haye-ba, egy Nantes melletti nyaralóba.

De Istennek hála a könyvtárszobában volt, mert ahogy az ajtajához közeledtem, láttam, hogy vagy egy tucatnyi testőr áll előtte, Lamont alhadnagy úr vezényletével, akit jól ismertem. Igen udvariasan köszöntött, majd sűrű bocsánatkérések közepette közölte, hogy nem engedhet be a bíboroshoz, aki a mai napra azt a szigorú parancsot adta, hogy senki mást nem bocsáthatnak be hozzá, csak a királyt.

Az alhadnagyot megpuhítani a világ legreménytelenebb vállalkozása lett volna: bármily szerény volt is a rangja, a legmagasabb volt, amit elérhetett, s ő mindenestül kötelessége teljesítésének szentelte magát.

Szörnyű helyzetbe kerültem, hiszen közlendőm nem tűrt halasztást. Ráadásul, ha Latourral azt üzenem, hogy nem sikerült találkoznom a bíborossal, féltő, hogy a túl óvatos, s nem túlságosan magabiztos

Louvigny úr nem hisz nekem (hiszen az egész udvar úgy tudja, hogy igen jó viszonyban vagyok Richelieu-vel), s azt gondolja, hogy a bíboros nem kívánja fogadni és meghallgatni őt. Ezután pedig nyilván visszabújjik a csigaházába, és sose tudjuk meg, mit akart nekünk elmondani Chalais-ról.

Az alhadnagy merev arccal állt, egészében olyan volt, mint egy kőszikla, körömszakadtáig ragaszkodott a kapott parancshoz, s láttam, hogy sem a harag, sem az erőszak nem ingatná meg. Elhatároztam hát, hogy diplomatikusan leszek, s hízélgéssel elegyített burkolt fenyegetéssel próbálom meggyőzni, amit nemrégiben Du Hallier úrral szemben vettem be, amikor ki akartam szedni belőle, hogy a

fontainebleau-i erdőnek mely részén vadászik éppen Lajos.

- Lamont úr - mondtam nyájasan -, kegyelmed őfelsége hű alattvalója, akinek kötelességteljesítését nem lehet eléggé dicsérni. Csakhogy az én látogatásom a király biztonságával kapcsolatos: uralkodónk veszélybe kerülhet, ha nem beszélhetek a bíborossal. És bármily igazságtalannak tűnjék is, ez esetben a felelősség kegyelmedet terheli majd, Lamont úr! Ezért egy olyan megoldást javaslok, amellyel nem hágja át a kapott parancsot. Nézze, itt van ez a rubinköves gyűrű - mondtam, miközben a gyűrűt lehúztam a kisujjamról -, amely egyszer már szerepelt üzenetközvetítőként köztem és őeminenciája között.

Megtenné, hogy átadja neki? Akkor majd ő megítéli, fontos-e, hogy fogadjon vagy sem.

- Gróf úr - mondta Lamont, akit láthatóan megrémített a gondolat, hogy meg kell jelennie a bíboros előtt -, nem zavarhatom meg a bíboros urat a munkájában! Ez teljességgel lehetetlen!

- Akkor hát - mondtam -, adja át Charpentier úrnak a gyűrűt. Ő majd eldönti, odaadhatja-e most a bíboros úrnak vagy sem.

- No de gróf úr - mondta Lamont, kétségbeesett pillantást vetve rám -, ez ugyanaz, mintha a bíboros urat zavarnám, hiszen Charpentier úr őeminenciája mellett dolgozik!

- Lamont úr - mondtam, most már szigorúan és nagyon határozottan -, ne vesztegessük az időt! Úgy érzem, kegyelmed túlteljesíti a parancsot! Hiszen azt senki sem tiltotta meg, hogy átadja őeminenciájának a Királyi Tanács egyik tagjának üzenetét! Ha elutasít, kénytelen leszek a királyhoz fordulni, aki most éppen őfelségével, a királynéval játszik labdajátékot a szabadban. És a király nagyon fog haragudni, ha a kegyelmed hibájából meg kell zavarnom a szórakozását, úgyhogy még egyszer mondom, Lamont úr, ne vesztegessük az időt, mert Lajosunk élete percről percre nagyobb veszélyben forog!

Kijelentésem kissé túlzó volt ugyan, de legalább elérte a kívánt hatást: Lamont megadta magát, átvette a gyűrűt, s halálos rémülettel belépett azon az ajtón, amelyet előttem nem volt hajlandó kinyitni.

Alig fél perc múlva már vissza is jött, Charpentier-val együtt, aki udvariasan köszöntött, s közölte, hogy a bíboros azonnal fogad.

- Lamont úr - mondtam -, nagyon köszönöm a segítségét. Igen talpraesetten viselkedett ebben a nehéz helyzetben.

És jól tettem, hogy e dicsérettel ellensúlyoztam előbbi szigoromat, mert e naptól fogva nagy becsben álltam nála, és sok apróbb szívességet tett nekem, nem utolsósorban azért, mert valóságos csodaként élte át rubingyűrűmnek a bíborosra tett hatását.

A beszélgetés rövid volt, s szinte azonnali elhatározással zárult. Elmondtam Richelieu-nek, mi állt a levélben, melyet az imént kaptam, s ő csupán egyetlen kérdést tett föl:

- Elképzelhetőnek tartja, hogy Louvigny el nem követett bűnökkel vádolja Chalais-t?

Kicsit gondolkoztam, mielőtt válaszoltam volna. Ezalatt pedig Richelieu, aki nemritkán nyersen és erőszakosan sürgette beszélgetőtársát, néha még íróasztalától is felugrott, s botjával verte a kárpitot türelmetlenségében, most oly türelmesen várt, mint egy angyal.

- Eminenciás uram - mondtam végül -, Louvigny tele van gyűlölettel és bosszúvággal Chalais iránt, olyannyira, hogy kész volna örök életére megnyomorítani hajdani barátját. Azt azonban nem hiszem, hogy képes volna hazug vádakkal illetni.

- Mondja meg neki, hogy ma este tizenegy órákor várom, de menjen előbb a kegyelmed szobájába. Érte küldök majd egy alhadnagyot, s nagyon lekötelezne, ha kegyelmed is a gróffal tartana. És bár ilyen kései órán kevesen járnak csak a kastélyban, jónak látnám, ha mindketten álarcot viselnének.

- A fegyvernökével mi legyen?

- Maradjon gróf uram szobájában, a kegyelmed fegyvernökével együtt.

Ez a beszélgetés reggel tíz órákor zajlott, a találkozó kitűzött időpontjáig, este tizenegy óráig tehát még tizenhárom órát kellett várni. S ez a tizenhárom óra hosszabb és idegölőbb lesz, mint máskor, még nekem is, aki csak tanúként szerepeltem ebben az ügyben, hát még Louvignynek. Hozathattam volna ebédet a szobámba, hiszen jogom volt hozzá, a királyi konyháról. De csakúgy, mint Blois-ban, most sem éltem ezzel a kiváltsággal. Az étel, miután az egész kastélyon végighordozták, kihűlve, élvezhetetlenül került volna az asztalomra. Így hát ma is, mint korábban mindennap, Nicolas-val együtt egy falusi vendégfogadóban ebédeltem és vacsoráztam, aminek köszönhetően a délutáni fullasztó melegből is kimenekülhettem, s megfürödhettem a Loire-ban, miközben Nicolas a lovakra vigyázott, a két pisztolyomat jól láthatóan az övébe akasztva, nehogy valami útonállónak kedve támadjon ránk támadni, merthogy az effélék csak úgy hemzsegték a parton, amióta az udvar ideérkezett Nantes-ból.

Amint Nicolas-val lovagoltam az úton, elhaladtunk vagy ötven testőr mellett, akik a folyó partján, a nyeregből kiszállva, a lovaikat legeltették. E testőrök némelyikének az volt a feladata, hogy távol tartsa a

nantes-iakat attól a partszakasztól, ahol Lajos fürödni szokott. Most is éppen ezt tette. Márpedig a jóemberek minden bizonytalannal most az egyszer láthatták volna csak a királyt, ráadásul mindjárt meztelenül. Olyan esemény volt tehát ez, amiről haláluk napjáig mesélhettek szomszédaiknak és rokonaiknak. Jó félórát töltöttem a vízben, amely kellemesen langyos volt, azután felöltöztem, s felajánlottam Nicolas-nak, hogy őrizze én a lovakat, amíg ő is megfürdik. Ezt azonban nem fogadta el, úgy vélvén, hogy a lovak őrzése méltatlan lenne hozzám.

Alig jöttem ki a folyóból, a nap máris fölszárította bőrömön a vízcseppeket. Lassan már lenyugvóban volt, s ez a lassúság az egész mai napra jellemző volt. Én azonban nem tudtam élvezni az árnyas lombok báját és békéjét, a szépséges folyópartot, amelyre lassanként ráborult az a lágy és gyöngéd késő délutáni ragyogás, amelyet sehol másutt nem látunk, csak itt, a Loire mentén.

Este tizenegy óra előtt húsz perccel megérkezett hozzám Louvigny úr s a fegyvernőke, tizenegy előtt tíz perccel pedig bekopogott Lamont úr is.

- Lamont úr - kérdeztem az alhadnagytól mosolyogva -, kegyelmed sohasem pihen?

- Dehogynem, gróf úr - válaszolta -, ma délután is aludtam két órát.

Ezután pedig megkérte Louvignyt és engem, hogy tegyük fel az álarccokat.

- A mindenségit! Lamont úr! - mondtam. - Hat testőr fog kísérni minket?

- Így szólt a parancs, gróf úr.

Különös érzés volt végigvonulni a kastély kihalt folyosóin! Az egyik testőr Lamont úr előtt ment, s lámpással világított, egy másik meg mögöttünk jött, szintén lámpással, két-két testőr pedig a jobb és bal oldalunkon lépdelt, mintha csak letartóztattak volna bennünket, Louvignyt és engem, s most egy sötét börtönbe kísérnének.

A hangulatom azonban mindjárt megváltozott, amikor a testőrök kezdtek egy ütemre lépni. Louvigny is és én is igazodtunk lépteik ritmusához, s csizmáink egyszerre dobbantak a kövezeten, miközben hatalmas árnyékunk a falra vetült. Félelmes lett volna ez a látvány, ha nem vagyok magam is ennek a gépezetnek a része, amely kifogástalan rendben nyomult előre az éjszakában, mintha az lett volna a rendeltetése, hogy vért ontson s megpecsételje némelyek sorsát.

Lamont úr bevezetett minket, Louvigny urat és engem, a könyvtárszobába, s miután üdvözlöttük a bíborost, helyet foglaltunk azokban a karosszékekben, melyeket Charpentier úr jelölt ki a számunkra. Két részletre azonnal felfigyeltem, mihelyt beléptünk. Kétszer annyi gyertya égett a szobában, mint máskor, a macska viszont nem volt ott. Ám érzésem szerint nem is hiányzott, ezt Richelieu iránti minden tisztelem mellett is ki kell jelentenem. Ezúttal elég volt egy macska. S ez a jelenlévő éppoly szelídnek és türelmesnek látszott, amilyen a távollévő volt, de hatalmas erőtartálékai is éppúgy megmutatkoztak, s éppen ez teszi ellenségei szemében oly félelmetessé e ragadozót.

A bíboros íróasztalán általában két gyertya égett. De ezen az éjszakán még kettő világított, egyik Charpentier kis asztalán, a másik pedig egy egyarányú kerek asztalkán, Louvigny úr jobbán, vagyis a gróf jobbról is, meg - Charpentier gyertyája révén - balról is meg volt világítva, a bíboros jóindulatú ám fürkésző tekintetének szabad prédájaként. Engedtesse meg mellékesen megjegyezmem, hogy az említett gyertyák nem holmi egyszerű viaszgyertyák, hanem illatosított gyertyák voltak, lévén Richelieu olyan főpap, aki nem veti meg a fényűzést.

Én magam Richelieu balján foglaltam helyet, Louvigny egyarányú kerek asztala és a bíboros íróasztala között, tőlem jobbra pedig, azonos távolságra, Schomberg úr ült, akit a király és a bíboros iránti sziklaszilárd hűsége jogosított fel rá, hogy itt legyen, holott kézenfekvőbb lett volna, ha Marillac pecsétőr a tanúja megbeszélésünknek. Úgy éreztem, hogy a tehetséges, becsületes és ambiciózus Marillac kezd a terhére lenni Richelieu-nak.

Schomberg kék szeme, rózsaszín arca és szögletes, hatalmas teste éles ellentétben állt Louvigny küllemével: a gyűrött, barna arccal, a mélyen ülő, csillogó fekete szemmel, a beesett mellkassal s Louvigny egész vézna termetével.

Egyvalakinek a hiánya azonban igencsak meglepett: a királyé. Rövid töprengés után azonban arra jutottam, hogy a király nyilván maga döntött úgy, hogy inkább távol marad, azt ugyanis teljesen kizártnak tartottam, hogy Richelieu nem értesítette erről a találkozóóról, annyira tartott öfelsége gyanakvásától. A király valóban mindenről tudni akart, de a tények összegyűjtését, melyek alapján majd dönthet, miniszterére bízta.

- Louvigny úr - mondta a bíboros, miután a kölcsönös üdvözlésekkel végeztünk -, íme hát itt van, amint Orbieu gróf közvetítésével kérte. Beleegyeznek, hogy Orbieu gróf és Schomberg marsall a tanúja legyen beszélgetésünknek, s hogy Charpentier úr írásban is rögzítse az elhangzottakat?

- Beleegyezem - mondta Louvigny.

- Kész megesküdni a becsületére, hogy mindaz, amit elmond nekünk, igaz?
- Esküszöm.
- Abba is beleegyeznek, hogy belátásom szerint felhasználjam a kegyelmedtől kapott értesítéseket öfelsége biztonsága érdekében?
- Beleegyezek, Monseigneur - mondta Louvigny, aki minden kérdésre oly gyorsan válaszolt, mintha valamennyire számított volna.
- Richelieu-nek is ez lehetett a véleménye, mert kezdetben kissé zárkózott arca földerült.
- Louvigny úr - folytatta a bíboros, a lehető legnyájasabb hangon -, nagyon örülök, hogy minden kérésemnek kész volt eleget tenni, s kegyelmed iránti megbecsülésemet csak növeli, hogy hozzájárulásával magára vonhatja jelenlegi barátainak ádáz haragját.
- Monseigneur, azok a személyek, akiket eminenciád a barátaimnak nevez - vágott vissza hevesen Louvigny -, nem a barátaim. Sohasem tartoztam azoknak a táborába, akik ellenzik a király öccsének a házasságát. Ez a házasság családi ügy, amely senki másra nem tartozik, csak a királyra, az anyakirálynéra és a király öccsére. Elképesztő tapintatlanságnak tartom, ha a király bármely alattvalója beleüti az orrát ebbe az ügybe.
- Talán helyesebb lett volna "barátai" helyett azt mondanom: a "barátja".
- Eminenciás uram - mondta erre Louvigny még hevesebben -, ha a "barátomon" Chalais urat érti, kijelenthetem, hogy már nem a barátom. Kijátszotta a bizalmamat és elárult, ahogyan a királyt is elárulta.
- És a királyt mi módon árulta el? - kérdezte nyomban Richelieu.
- Rávette a király öccsét, hogy meneküljön el az udvarból, és álljon a lázadás élére.
- Ezt eddig is tudtuk, Louvigny úr - mondta nyájasan a bíboros. - Azért záratta le a király a könnyűlovassággal a Nantes-ból kivezető utakat, hogy ezt a szökést megakadályozza. Ha Chalais úr árulása csupán abban áll, hogy gonosz tanácsot adott a király öccsének, ez a hír nem újdonság öfelsége számára.
- Ez az igen udvarias formában előadott közlés hideg zuhanyként érte Louvignyt, aki láthatólag vívódott, beszéljen-e tovább, vagy hallgasson el. A bíboros félig lehunyott szemmel, tenyerét asztalára fektetve várta a folytatást, semmiféle türelmetlenségnek nem adva tanújelét, holott legbelül nyilván égett a türelmetlenségtől - s biztosan tele volt aggodalommal is -, hiszen kockázatos lépés volt Louvignyt így a sarokba szorítani. Előfordulhatott volna, hogy a gróf bezárul, s mi sohasem tudjuk meg, mit is akart valójában mondani.
- Chalais úr nem csupán rossz tanácsot adott a király öccsének - szólalt meg végül Louvigny rekedt hangon. - Hanem azt is mondta nekem, hogy két héten belül merényletet fog elkövetni a király ellen. A bíboros szemében olyan fény csillant meg, amit én a magam részéről elég félelmetesnek éreztem, de ez a fény azonnal kihunyott, s arca visszanyerte türelmes és nyájas kifejezését.
- Csönd telepedett a szobára, s nem hallatszott más, csak Charpentier tollának sercegése, aki sietve papírra vetette Chalais-nak ama gyalázatos szándékát, hogy merényletet kíséreljen meg a király ellen.
- Már a pusztá szándék is felségsértés - jelentette ki végül a bíboros. - Louvigny úr, meg kellene mondania nekünk, mikor és hol beszélt kegyelmednek Chalais úr gyilkos tervéről.
- Eminenciás uram - válaszolta Louvigny, rendkívül határozott hangon -, a szobámban, egy négyyszemközti beszélgetés során tett említést róla, körülbelül két hete. Chalais-ra akkortájt nehezteltek a király öccsének a barátai, épp az eminenciáddal való kapcsolata miatt, amit ő igen keserűen vett tudomásul. Úgy emlegette őket, mint akasztanivalókat, szájhősöket, akik szüntelenül arról fecsegnek, miként szűrik majd le a bíborost, de közben nem tesznek mást, csak "táncolnak, szökdécselnek és összefeküsznek". "Hát kegyelmed mi mást csinál, barátom?" - kérdeztem tőle csendesén. "Én majd megmutatom ezeknek a semmirekellőknek, milyen fából faragtak! Meg fogom ölni a királyt!" És amikor én erre ráripakodtam: "De hiszen ez örültség! Hogy képzeled? A királyt éjjel-nappal őrzik!", ő nagy garraal így válaszolt: "Álmában fogom leszúrni!"
- De hiszen ez hihetetlen szörnyűség! - kiáltott fel Schomberg marsall, s kék szeme szikrázott, miközben arcának megszokott rózsaszínje bíborra változott. - A király közvetlen szolgálatára rendelt egyik nemesúr arról álmodozzék, hogy leszúrja uralkodóját!
- Folytassa, Louvigny úr - mondta Richelieu rezzenéstelen arccal.
- Magától értetődik - vette vissza a szót Louvigny -, hogy igyekeztem megértetni Chalais úrral, micsoda szörnyű gondolat fészkelte be magát az agyába. Nem tudja talán, hogy a királygyilkosság a leggyalázatosabb bűn, amiért az egész világ megbélyegzi majd, s amit a legszörnyűbb kínzásokkal, s halállal büntetnek, talán kiközösítéssel is, hiszen ez a gyilkosság egy felkent személy életét oltja ki?
- Végiggondolta e tett minden következményét? - kérdeztem tőle.

- Végig bizony, válaszolta erre: a király öccse öröklő Lajos trónját, s feleségül veszi az özvegyét.

- Ez azt jelenti - kérdeztem -, hogy a király öccse tud a kegyelmed tervéről? Szólt róla neki egyáltalán?

- Egy szót sem - mondta Chalais. - A tudtán kívül szerzem meg neki a boldogságot.

- De vajon a saját boldogságát is megszerzi-e?

- Természetesen - válaszolta, gögösen és felfuvalkodottan. - Szeretném azt látni, hogy a király öccse, miután király lett, megtagadja tőlem akár a legmagasabb méltóságot is!

- Ha valóban erre számít, nincs kegyelmednél bolondabb ember a teremtett világon! - kiáltottam. - Sokkal valószínűbb, hogy ebben az esetben a király öccse, már csak azért is, hogy a merényletben való vétlenségét bizonyítsa a világ előtt, letartóztatja, bíróság elé állítja és lefejezteti kegyelmedet! Neki talán megszerzi a boldogságot, de csak a saját becsülete és élete elvesztése árán.

- Louvigny úr - szólalt meg ekkor a bíboros -, ha jól emlékszem a szavaira, ez a beszélgetés kettejük között két héttel ezelőtt zajlott. Csodálkozom, hogy nem értesítette azonnal őfelségét róla, milyen nagy veszélyben forog az élete.

- Azért nem szóltam róla azonnal, mert azt reméltem, hogy le tudom beszélni Chalais urat örült tervéről - válaszolta Louvigny, ismét olyan gyorsan, mint aki várta ezt a kérdést. - Hiszen Chalais úr oly határozatlan és oly sűrűn változtatja a véleményét! Sosem tudhatjuk, mi igaz abból, amit mond, s mi a kérdés, a pusztá fecsegés! Könnyedén változtatja a terveit: gyorsan letesz az egyikről, s máris újabbat kovácsol. Ráadásul nagyon befolyásolható is. Nemegyszer előfordult, hogy miután a lelkére beszéltem, sikerült jobb belátásra bírnom. Így tehát ezúttal is csak nyugtalan voltam, de nem éreztem úgy, hogy közvetlen veszély fenyegetne.

- És mikor kezdte úgy érezni, hogy komolyra fordult a dolog? - kérdezte Richelieu.

Megfigyeltem, hogy a bíboros mindig tart egy kis szünetet a válasz és az újabb kérdés között, valamint azt is, hogy nagyon lassan beszél, nyilván, hogy Charpentiernak legyen ideje leírni a király számára oly nagy jelentőséggel bíró kijelentéseket.

- Néhány nappal később - folytatta Louvigny - Chalais magától szóba hozta ismét a merénylettel kapcsolatos tervét. S úgy találtam, hogy most sokkal határozottabb, mint első beszélgetésünkör volt. Ekkor ismét előhozakodtam azzal az érveléssel, amely korábban mintha valamelyest hatott volna rá: "A király öccse, mondtam, kénytelen lesz kivégeztetni bátyja gyilkosát!" "Szó sincs róla, mondta erre Chalais. Chevreuse hercegné kezeskedik érte, hogy nem így lesz! Megnyugtató, el tudja érni a királynénál, hogy a számomra kedvezően befolyásolja majd a király öccsét." "Barátom, mondtam erre én, a szerelem elvakította! Örültségeket beszél! Chevreuse hercegné az orránál fogva vezeti kegyelmedet! Nincs és nem is lesz a hercegnének ekkora hatalma a királyné felett!" "Téved, mondta erre kérkedően, én jobban ismerem a hercegnét, mint kegyelmed! Bizony nagy hatalma van neki a királyné felett, s ez a hatalom csak növekedni fog, ha a megözvegyült királyné feleségül megy a király öccséhez."

- Ekkor döböntem rá - fejezte be beszámolóját Louvigny -, hogy Chevreuse hercegné nemcsak ösztökélte Chalais-t gyilkos terve végrehajtására, de az egész terv az ő agyából pattant ki. Hosszú, súlyos csönd telepedett ránk. Amint Mariette mondani szokta: azt is meghallottuk volna, ha egy tű leesik. Persze azért nem volt teljes ez a csönd, mert hallani lehetett Charpentier tollának halk, de annál fenyegetőbb sercegését a papíron.

Titokban figyeltem a bíborost és Schomberg-t, fürkésztem az arcukat. És megértettem, hogy bár kezdetben hozzám hasonlóan ők is hitetlenkedve fogadták Louvigny vallomását, lassan hinni kezdenek neki. Mert minél valószínűtlenebbnek tűnt, hogy ez az eszement egyszer csak elhatározta, hogy meggyilkolja a királyt, vagy hogy ez a gondolat egyáltalán kipattant a fejéből, amikor őfelsége soha meg nem sértette, soha meg nem alázta, annál jobban kivilágolt, milyen szerepet játszott Chevreuse hercegné a gyilkos cselszövényben. A hercegné úgy gyűlölte a királyt, ahogyan Lajos utálta őt. Valahányszor a hercegné szóba került, a király úgy emlegette: "az ördög", megvetette léha erkölcsi miatt, őt tette felelőssé a királyné első vetéléséért, és a Buckingham-ügyért is, amikor is a hercegné egyfolytában azon mesterkedett, hogy szarvakat tűzzön a király homlokára. Őfelsége azt is tudta jól, hogy a királyné csak ellenezte Gaston házasságát, ám ebből az egyszerű ellenérzésből Chevreuse hercegné növesztett a király trónját és életét fenyegető, kiterjedt összeesküvést. S e hölgyet cseppet sem érdekelt a király neheztelése: ördögi göggyében hagyta, hogy elragadja a harag s a gyűlölet. Nemcsak kívánta a rosszat a királynak, hanem meg is tett mindent, hogy ártson neki. Sohasem bocsátotta meg Lajosnak, hogy a királyné vetélése után kiűzte a Louvre-béli lakosztályából. És bár hamarosan visszatérhetett korábbi otthonába, a király elleni gyűlölete nem enyhült. Épp ellenkezőleg! Mivel hercegné lett, s házassága révén rokoni kapcsolatba került a nagy hatalmú Guise-családdal, s ráadásul a királyné is jobban szerette, mint addig bármikor, azt hitte, s nem is egészen alaptalanul, hogy nem érheti utol

semmilyen büntetés. Nem félt a királytól. Arcátlan szavakkal illette az uralkodót, akit "hülyének és tehetetlennek, Richelieu bábjának" mondott. Fejébe szállt a hatalom, melyet szépsége biztosított a számára a férfiak fölött, s amit még a könnyelmű és felszínes Annára is ki tudott terjeszteni, ezért azt képzelte, hogy ő az első számú személy a királyságban, aki mellett az uralkodó is eltöpreng. És ha már arcátlanul csak úgy emlegeti őt: "az ördög", hát majd meglátja, hogy valóban az ördöggel van dolga...

- Louvigny úr - kérdezte Richelieu -, mikor veszett össze Chalais-val?

- E beszélgetésünk másnapján, mikor megtudtam, hogy elárulta a barátságunkat. Ezután kihívtam párbajra. De nem verekedhettem meg vele, mert őfelsége megtiltotta.

- Louvigny úr - folytatta a bíboros -, nem hallgathatom el kegyelmed elől, hogy Chalais barátai nyilvánvalóan azt fogják állítani, hogy bosszúból hamis tanúvallomást tett.

- Ez nem igaz! - kiáltotta Louvigny őszinte, vagy, ha nem, hát remekül megjátszott felháborodással. - Akkor is értesítettem volna a királyt a gyilkos tervről, ha Chalais még mindig a barátom. Csak éppen a legvégső kétségbeeséssel, hiszen igen szoros szálak fűztek hozzá. De ezek a szálak elszakadtak. Így hát önmarcangolás és bánat nélkül fedem fel gyalázatos szándékát. Monseigneur, már megesküdtem a becsületemre, hogy a színtiszta igazat mondom el kegyelmeteknek, s eskümet hajlandó vagyok megismételni, sőt ha bárkinek egy szemernyi kétsége maradt volna őszinteségem felől, ezúttal a lelki üdvömrre is kész vagyok megesküdni.

- Ilyesfajta esküt, amit egyébként az egyház tilt is, nem kell tennie - mondta szigorúan a bíboros. - Az úr nevét sosem szabad belekeverni az e világi ügyekbe. Nemesi becsületszava elég nekem. Louvigny úr, Charpentier most felolvassa kegyelmednek a tanúvallomását, s ha változtatni kíván rajta, még megteheti. Charpentier ekkor olvasni kezdte a vallomást, kissé tétován, hiszen oly sietve kellett minden szót papírra vetnie. Louvigny úr összefonta a karját beesett mellén, úgy hallgatta, nagy figyelemmel, s végül kijelentette, hogy semmit sem akar változtatni rajta. Megint csak úgy éreztem, hogy a lehető leggondosabban előkészítette tanúvallomását, amely aljasnak és alattomosnak is minősülhetett volna, ha hangvétele és szigorúsága nem vonja köré a becsületesség glóriáját. Amikor a felolvasás véget ért, Louvigny a bíboros felé fordult, s egyetértése jeléül bólintott.

- Louvigny úr - mondta a bíboros -, miután e kijelentések mind kegyelmedtől származnak, megtenné, hogy a vallomását keltezi és aláírja?

- Nagyon szívesen, eminenciás uram.

Ezzel felállt, kivette a tollat Charpentier kezéből és olyan energikusan kanyarította alá a nevét, hogy a toll sercegése hallatán úgy éreztem, talán át is lyukasztotta a papírt. Azután csönd támadt. Én is tudtam, a bíboros is tudta és Schomberg is tudta, mit jelentenek a papírra vetett betűk: Chalais márki letartóztatását, elítélését és kivégzését.

Azóta sokszor eszembe jutott, hogy ha Chalais gyermeki koponyájába csak egy kis óvatosság és józan ész szorult volna, elkerülhette volna a sorsát. A vádnak ugyanis volt egy gyenge pontja, méghozzá az, hogy csupán egyetlen tanú vallomásán alapult: Testis unus, testis nullus, [egy tanú nem tanú. (latin)] ahogy a római jog mondja. Más szóval egyetlen tanú vallomása semmisnek tekinthető, hacsak más tanúk is meg nem erősítik. Ráadásul Louvigny elfogultsággal volt gyanúsítható, hiszen mindenki tudta, mennyire összerúgta a port Chalais-val.

A szerencsétlen Chalais-nak tehát nem kellett volna mást tennie, mint a leghatározottabban cáfolni e tanúvallomást, ártatlannak mondani magát, kijelenteni, hogy sohasem állt szándékában őfelsége életére tömi, és mélyen hallgatni az összesküvésről éppúgy, mint az összeesküvésről.

Sajnos azonban, ahogyan az előre látható volt, Chalais épp az ellenkezőjét tette annak, amit tennie kellett volna. Az anyja nevelte, aki imádta, s aki mindig azt mondta neki, ha gyermekkorában rossz fát tett a tűzre, hogy ha őszintén bevallja a bűnét, bocsánatot nyer.

Ezért amiután letartóztatták, és bezárták a nantes-i kastély egyik tornyába, a szerencsétlen fiú ugyanazt a taktikát próbálta alkalmazni a bíborossal szemben is, amely annak idején az anyjánál oly jól bevált. Elmondott mindent, magáról is, a cinkosairól is, s elképesztő naivitásában nem vette észre, hogy minden kiejtett szava a hóhér pallosához löki közelebb.

Lamont úr és az emberei őrizték éjjel és nappal abban a toronybéli szobában, ahová zárták, és velük is minden fenntartás nélkül beszélt, nem sejtve, hogy még aznap visszamondják Richelieu-nek mindazt, amit kifecseg.

Két kihallgatás között patetikus leveleket irogatott fűnek-fának, s mindenkit arra kért, hogy segítsen neki. Hihetetlen vakságát mutatja, hogy Chevreuse hercegnét arra próbálta rávenni, hogy járjon közben a bíborosnál az érdekében, amire persze a hercegné nem volt hajlandó. Ekkor annyira megharagudott

hajdani szerelmére, hogy vallani kezdett ellene, s persze sokkal többet mondott, mint amennyit kellett volna, vagyis nem vette észre, hogy miközben a hercegnét vádolja, legalább annyira önmagára is vall. Eközben Chevreuse hercegné elhatározta, hogy felkeresi a bíborost, s Richelieu a tudomására hozta, mi mindennel vádolja őt Chalais. S ekkor kiderült, hogy az ördögi összeesküvőből épp az a képesség hiányzik, ami a cselszövéshez elengedhetetlen: az önuralom. Eszeveszett haragjában a végsőkig befeketítette Chalais-t, s ő is sokkal többet mondott, mint kellett volna. Richelieu-nek lassan sikerült felgöngyölítenie a teljes összeesküvést, s elszörnyedve látta, hogy könnyelmű és meggondolatlan emberek végveszélybe sodorhatták volna az országot.

Nekem is írt Chalais, és könyörgött, hogy látogassam meg. Megmutattam a levelét a bíborosnak, aki engedélyezte a látogatást, s még azt sem kérte, hogy utóbb számoljak be neki a beszélgetésünkről. Ami persze nem volt túl nagy engedmény: Richelieu még aznap megtudta, hogy miről folyt a szó, mégpedig Lamont úrtól, aki - mint már említettem - két testőrrel együtt éjjel-nappal ott volt a fogoly szobájában. Amikor beléptem, konstataáltam, hogy ugyanolyan volna, mint bármely más szoba, ha rácsos ablakai nem a vizesárokra néznének, merthogy ez a barnás színű állóvíz bizony nem volt valami kellemes látvány. Alig ismertem rá Chalais-ra, annyira megváltozott e néhány nap alatt. Bár a szobában volt vizeskorsó és mosdótál, sem nem mosdott, sem nem borotválkozott, kócos volt s a keze piszkos. Istenem! Mivé lett a szép Chalais, a szépség és férfiaság mintaképe, aki úgy vonzotta az udvar hölgyeit, mint lepkéket a fény?

Kétségbeesése irtóztató volt, de szánalmas is, teljesen elveszítette lelki egyensúlyát, kapálódzott, mint egy pohárba esett darázs, járkált, mint egy eszelős egyik faltól a másikig, s közben örült szavakat ordított oda az öröknek, és a saját üvöltözése olyannyira lefoglalta, hogy egy ideig nem is vett észre.

Azt üvöltötte, hogy elkárhozott, "sőt, nemcsak hogy elkárhozott, de már a pokolban is van": e szavak annyira sértették Lamont úr fülét, hogy így szólt a márkához:

- Chalais úr, az ég szerelmére, jusson eszébe, hogy kegyelmed is a keresztények közösségéhez tartozik! Ám a szemrehányás, bármily udvariasan fogalmazott is Lamont, csak még jobban kihozta a sodrából Chalais-t, aki egyre eszelősebben üvöltözött:

- Fűtyülök a kereszténységre! [Chalais-nak ezek a szavai, amelyek különösen hangozhattak egy nemesúr szájából a XVII. században, később egész nemzedékek hitvallása lett. (A szerző megjegyzése.)] Nem kerültem volna ilyen helyzetbe, ha érne valamit!

Lamont úr szeméből, s a testőrök durva arcáról is leolvastam, mennyire megbotránkoztatják őket ezek a szavak.

- Chalais úr - mondta az alhadnagy elváltozott hangon -, nagyon kérem, nyugodjék meg: hiszen még nem bíralták el az ügyét, s nem ítélték meg kegyelmed felett.

- De hiszen én nem félek a haláltól! - üvöltötte Chalais, ám üvöltése elárulta, hogy bizony nagyon is fél. -

És ha kihoznak a sodromból, végül majd úgy teszek, ahogy a rómaiak: megmérgezem magam!

- Uram! Uram! - kiáltott rá rémülten Lamont úr. - Jusson eszébe, hogy aki önkezeivel vet véget az életének, nem juthat be a Paradicsomba!

- Mit bánom én! - ordította Chalais. - Megölöm magam, és ha nem juthatok méreghez, a falon fogom szétverni a fejem. Nagyon szerencsétlen vagyok! Nem bírom tovább! A keservit! A szentségit! Az istenit! Szétverem a fejem a falon, hogy négy darabra hulljon!

A szegény alhadnagy, akit a végsőkig elkésérített, hogy ennyi istentelenséget kell hallania egy olyan ember szájából, aki ily közel van már a halálhoz, a szerencsétlen fiú figyelmét rám irányítva akart véget vetni az átkozódásnak.

- Chalais úr, Orbieu gróf jött látogatába kegyelmedhez.

- Ó! Orbieu! Orbieu! - kiáltotta Chalais, zavaros tekintetét felém fordítva. - Hát itt van? Azért jött, hogy megmentsen?

A nyakamba vetette magát, és úgy markolta a vállam, mint egy fuldokló, miközben szenvedélyes és zavaros szóáradatot zúdított rám, amiből alig értettem valamit, mert szinte kizárólag azzal voltam elfoglalva, hogy valahogy kiszabadítsam magam az öleléséből. Erőfeszítem végre sikerrel járt: kibontakoztam a karjából, leültem, majd én is leültem. Chalais egyszerre mintha megnyugodott volna, bár az arca még mindig lángolt, s szeme kimeredt, mint egy rémült állaté, melyet megijesztett egy ragadozó árnyéka.

- Orbieu - mondta lázasan -, kegyelmed a bíboros kegyeltje. Járjon közbe nála az érdekemben: nem akarja kieszközölni nekem a király kegyelmét. Nagyon hálátlan ember a bíboros! Hiszen én már az első kihallgatáskor teljesen őszinte voltam. És mindent elmondtam neki!

- Mindent?

- Úgy bizony! Még önmagamról is. Nem titkoltam, hogy tizenhét napja elhatároztam, megölöm a királyt!
- Tizenhét napig forgatta a fejében ezt a tervet? És ezt elmondta a bíborosnak? - kiáltottam föl elszörnyedve.

- Igen, elmondtam!

Lesütöttem a szemem, hogy se Lamont, se a testőrök, se a márki ne olvashassa ki belőle, mennyire megrendített ez a szörnyű vallomás.

Tehát igaz volt!, gondoltam. Louvigny nem hazudott. Ez a szerencsétlen maga erősítette meg legádázabb ellenségének vádját, és azt hiszi - ez a szegény bolond! -, hogy cserébe megbocsátanak neki! Sírni valóan naiv ez a fiú!

- Igazán nem mondhatják, hogy nem tanúsítottam jóakaratot a bíboros irányában - folytatta. - Még azt is följajánlottam neki, hogy ha visszanyerem a szabadságomat, ismét őt fogom szolgálni. "Biztos vagyok benne, mondtam neki, hogy nagy szüksége van, Monseigneur, egy olyan lelkes, odaadó és szemfüles emberre, amilyen én vagyok."

- És a bíboros mit válaszolt erre? - kérdeztem, mélyen lesújtva a márki ostobaságától.

- Semmit! - mondta Chalais haragosan. - Egy szót sem! Ő, mondhatom, nagy csalódást okozott! "Csalódást!" Fölálltam, ő is fölállt, s a könnyek végigcsorogtak vörös, puffadt arcán. Kért, hogy látogassam meg Madame de Chalais-t. Az anyjára gondolt, nem a feleségére. Megígértem, hogy megteszem, s be is váltottam az ígéreteimet, bár bizonyos voltam benne, hogy semmi olyat sem tudok mondani Madame Chalais-nak, ami reményre adhatna okot. Mégis azt tanácsoltam neki, írjon a fiának, s kérje meg, hogy hagyjon fel az istenkáromlással, mert szavai nyilván eljutnak a király fülébe, és rossz hatással lesznek rá. Madame de Chalais megfogadta a tanácsomat, s a fia hallgatott is rá, de már késő volt: semmi sem változtatható a király elhatározásán. Mert döntése immár végleges volt. Őfelsége, azt hiszem, megelégedett volna annyival, hogy Chalais-t a Bastille-ba záratja, ha a márki a király öccsének a szolgálatában áll. Ám azt semmiképp sem tűrhette, hogy az ő közvetlen szolgálatára rendelt nemesúr szövetkezzék ellene, s az életére törjön.

Augusztus tizennyolcadikán a felállított bíróság felségsértésért halálra ítélte Chalais-t. A kivégzésre a nantes-i Bouffay téren került sor, délután hat órakor. És szörnyű fordulatot vett, mivel az elítélt barátai elkövezték azt az ostobaságot, hogy elrabolták a hóhért, azt remélve, hogy akkor a kivégzés elmarad. Chalais-t azonban mégis kivégezték: hóhérra egy halálraítélt volt, akinek cserébe megkegyelmezték. És az alkalmi hóhér ügyetlensége miatt a szerencsétlen fiú lefejezése szörnyű mészárosmunka lett.

XII. fejezet

Ha nincs ellenedre, kedves olvasóm, most visszamennék egy kicsit az időben, hogy beszámoljak róla, mi történt a Chalais letartóztatása (július nyolcadika) és kivégzése (augusztus tizenkilencedike) közti hetekben.

A márki vallomásából Lajos és a bíboros - elégedetten, de éppoly rémülten is - megtudhatta, milyen kiterjedt és komoly összeesküvéssé nőtte ki magát a királynénak az a szenvedélyes kívánsága, hogy (az ismert okokból) a király öccse ne vegye feleségül Montpensier kisasszonyt: az események már-már végzetesen egy irányt vettek, s az összeesküvők immár nem kevesebbre törtek, mint hogy a bíborost meggyilkolják, s Gastont ültessék a trónra Lajos helyébe, akár királygyilkosság árán is.

Szemléletesen fogalmazta meg Richelieu azt a riadalmat, amely őt is és Lajost is elfogta, amikor Chalais vallomásából tudomást szereztek az államot megtámadó, és egyre jobban elharapódzó rákfénéről:

A legiszonyatosabb összeesküvés bontakozott ki a szemünk előtt - írta a bíboros reszkető tollal -, amelyet a történelem valaha is feljegyzett. Talán a résztvevők számát tekintve volt, amely felülmúlta ezt, de a cél tekintetében biztosan nem, hiszen akikkel mi álltunk szemben, nem egyszerűen csak a saját gazdjukat akarták őt meg nem illető posztra emelni, hanem egyszersmind a felkent királyt elveszejteni. A "saját gazdjukat" kifejezéssel Richelieu nyíltan a király öccsére utalt, s Gaston volt az első, akit a király az anyakirályné, Richelieu, Schomberg és a pecsétőr, Marillac jelenlétében napokon át a legszigorúbb vallatásnak vetett alá.

Chalais-val ellentétben Gaston semmit sem kockáztatott az őszinteséggel, lévén a személye érinthetetlen. Így hát teljes lelki nyugalommal kitálalt mindent, azt az egy feltételt szabva, hogy két kegyencének, Bois d'Ennemetznek és Puylaurens-nak nem esik bántódása: feltételét nyomban elfogadták.

Talán gyávának is minősíthetnénk, amiért ezután oly bőséggel ontotta a neveket, befekettítve egy sereg

embert. Holott a király öccse, mint már mondtam, nem volt gyáva ember, csak hogy az ő bátorsága inkább a virtusban és a csataterén nyilvánult meg. Az erkölcsi tartás azonban hiányzott belőle. Ráadásul tizenhét éves volt, és bár értelmes, bizonyos értelemben mégis gyermetegebb, mint az a korabeli ifjaktól elvárható: nem volt hajlandó semmi komoly dologgal foglalkozni, csak a gyermeki tréfák jártak az eszébe. A király, az anyakirályné, a pécsetőr és Schomberg, így együtt, oly megsemmisítő szellemi fölényben voltak vele szemben, hogy Gaston jobbnak látta megadni magát: beleegyezett, hogy késlekedés nélkül feleségül veszi Montpensier kisasszonyt, amiért nyomban megkapja a királytól a fényes hozományt: ez volt a keserű pirula cukros máza.

Miután a király feloldozta bűne alól, s megszűntek a kínos kihallgatások, Gaston úgy érezte magát, mint egy vakációra bocsátott diák, s nagy örömmel kereste fel ismét játszótársait, akikkel újabb tréfákat eszelhetett ki. Elindultak Nantes-ból Croisic-ba, számárháton, "mint egy egyiptomi csapat". A király öccse imádta az ilyen komédiákat. Ám ez a nagy szórakozási kedv, miközben Chalais a kivégzésére várt cellájában, nem növelte a Gaston iránti megbecsülésemet.

Mielőtt szegény Chalais oly fiatalon elhagyta volna ezt az árnyékvilágot, melyben oly nagy örömet lelte, Richelieu, a kérésére, meglátogatta börtönében. A szerencsétlen fiú, végtelen naivitásában, alkut ajánlott a bíborosnak: most már mindent elmond (értsd: azt is, amit korábban, a kihallgatások során nem mert), ha őminenciája cserébe kieszközli a számára a királyi kegyelmet. Richelieu ez utóbbit nem volt hajlandó megígérni, de azért bátorította a nyomorultat, hogy mondjon el mindent, ami még a szívét nyomja.

Mindezt Richelieu-től tudom, az alkudozás részleteiről azonban később sem sikerült tudomást szereznem, mert bár elkísértem erre a találkozóra Richelieu-t, beszélgetésükkor nem lehettem jelen, de még Lamont és a testőrök sem, a bíboros ugyanis valamennyiünket megkért, persze nagyon udvariasan, hogy hagyjuk magára a fogollyal. Ezen egy kissé meglepődtem, s végül arra a következtetésre jutottam, hogy e beszélgetés az összeesküvés legkényesebb pontja körül foroghatott: született-e előzetes megállapodás a két érintett fél között, hogy ha a király akár természetes, akár erőszakos halállal meghal, a királyné feleségül megy a király öccséhez?

Két okból is azt gondolom, hogy a válasz "igen" volt. Amikor Lajos a languedoci hadjárat közben súlyosan megbetegedett, IV. Fülöp spanyol király a követén keresztül azt az utasítást küldte nővérének, hogy megőrzvegyülése esetén menjen feleségül a sógorához. Így továbbra is Franciaország királynéja maradhat, s áldásosan szolgálhatja Spanyolország érdekeit.

A másik ok, amelyre feltételezésemet alapozom, kevésbé közismert. Két jelenetről van szó, s a másodiknak magam is tanúja voltam, míg az elsőről Héroard számolt be, egy nappal megtörténte után. Augusztus tizenhétcadikán - Chalais halálra ítélésének napján -, délután egy órakor, a király elindult a nantes-i hercegi palotából, s hintáján La Haye-ba hajtatott, abba a nyári rezidenciába, ahol ekkortájt Richelieu tartózkodott. Schomberg és én elkísértük, a bíborossal azonban zárt ajtó mögött tárgyalt, nélkülünk: ebből nem volt nehéz kitalálnom, hogy valami nagyon kényes dologról folytattak eszmecsere. Ráadásul beszélgetésük öt órán át tartott, ami önmagában is megdöbbentő volt, s Schomberg és én a végsőkéig kimerültünk és átfáztunk. Amikor végre megjelent a király e végtelennek tűnő a parte után, egészen megdöbbentett sápadt, feldúlt arca, amelyen olyan szomorúság és harag tükröződött, hogy Schomberg-rel együtt jónak láttuk, ha hazafelé ki sem nyitjuk a szánkat a hintóban.

Este hét órakor érkeztünk vissza Nantes-ba. Lajos rövid látogatást tett az anyakirálynénál, és éppoly rövid időre megjelent a Királyi Tanácsban is, a királynét azonban nem kereste fel. Nyolc órakor, nagyon étvágytalanul, megvacsorázott, s bár arca szenvtelen maradt, késével állandóan a tányérját kocogtatta, ami, mint tudjuk, a nagy felindulás jele volt nála.

Amikor a vacsora véget ért, engedélyt kértem öfelségétől a távozásra, de éreztem, hogy sem nem lát, sem nem hall engem, s csak másnap, Héroard-tól tudtam meg, mi történt ezután. A parancsára levetköztették, azután imádkozott, lefeküdt, de nyomban fel is kelt, gyors léptekkel járkalni kezdett a szobájában, s bár senki sem volt jelen, akivel vitába szállhatott volna, olyan iszonyatos haragra gerjedt, mintegy önmagától, hogy a szeme villámokat szórt, halottsápadt volt, s keményen összezárt ajkát egyetlen szó sem hagyta el. És ami a legjobban megdöbbentette Héroard-t: miközben elragadta a harag, egész testében remegett az erőfeszítéstől, hogy visszafojtsa.

Héroard doktor másnap számolt be nekem a szörnyű esetről, amelynek még mindig a hatása alatt volt.

- És mennyi ideig tartott a dührohama? - kérdeztem.

- Tíz óráig.

- Tíz óráig! Szentséges isten! Egy teljes órán át tartott ez a görcsös állapot! És közben egy szót sem szólt?

- Egy hangot sem. Csak miután a roham véget ért, akkor panaszkolt el nekem, hogy képtelen volt

legbelül lecsendesíteni magát. Azt is elmondta, hogy tudja, örültség, amit csinált, de nem tehet róla: a harag magával ragadta.

- És megmondta, mi volt az oka rettenetes haragjának?

- Nem. Arról nem beszélt. Én pedig jobbnak láttam semmit sem kérdezni, mert láttam, hogy a roham nem testi, hanem lelki eredetű volt. Márpedig én nem a lélek orvosa vagyok.

- És azután mi történt?

- Egy jó óra múlva megnyugodott és visszafeküdt.

- És elaludt?

- Talán a kimerültség tette, de egy szempillantás alatt elaludt, s azután aludt kilenc órát egyfolytában.

- És kegyelmed mit gondolt? - kérdeztem döbbenet. - Mi válthatta ki ezt a szörnyű dührohamot? Nem mindennapos dolog az ilyesmi.

- Nem tudom, mi lehetett az oka - mondta Héroard, nyomatékkal.

Majd kisvártatva még hozzátette latinul:

- Sum medicus. Hypotheses non fingo. [Orvos vagyok. Nem bocsátkozom feltételezésekbe. (latin)]

Én viszont, aki nem vagyok orvos, s még hosszú évekkel később sem lettem olyan óvatos, mint Héroard, azt gondoltam akkor is, s most is azt gondolom, hogy a király fékevesztett haragja kapcsolatban állt azzal a nagyon hosszú és nagyon titkos megbeszéléssel, melyet e nap délutánján Lajos a bíborossal folytatott. És azt is gondolom, hogy ez a négy szemközti beszélgetés meg azokkal a szintén igen bizalmas beszélgetésekkel állt kapcsolatban, melyekre a börtönben került sor a bíboros és Chalais között, melyek során a szegény márkí nyilván elmondta neki mindazt, amit a bírák előtt nem mert elmondani, vagyis hogy Chevreuse hercegné arra ösztökölte a királynét, hogy ha megözevegyülne, menjen feleségül Gastonhoz, a királyné pedig, nyilván a spanyol udvar hasonló szellemű utasításának is engedve, elfogadta a tervet...

Ezt a hitemet erősítette mindaz, ami ezután történt: Héroard közlései alapján feljegyzést készítettem, s így tudom, hogy a király (örült haragja napjától, vagyis augusztus tizenharmadikától egészen szeptember huszonnegyedikéig, vagyis másfél hónapon át) nemcsak hogy nem hált a királynével, de még csak meg sem látogatta: életében először fordult elő, hogy még a protokoll által előírt mindennapos rövid látogatásokat is mellőzte. Érzésem szerint ez azt bizonyítja, hogy keserves bánatot okozott neki, s egyben mélységesen felháborította, hogy a hitvese és az öccse a halálára spekulált.

Sajnos Lajost nem először árulta el valamelyik családtagja, hiszen sok megaláztatást kellett elszenvednie az anyjától, amíg Medici Mária régens volt, s még azután is kétszer fegyveresen fordult ellene, úgyhogy szintén fegyverekkel kellett visszaterelni az engedelmesség útjára. Most pedig már a hitvese és az öccse is belépett az árulók sorába. Mélységes harag támadt a szívében irántuk, s a feleségére még jobban haragudott, mint a fivérére.

Ráadásul a király csak úgy foghatta volna perbe Annát, ha - végképp elbúcsúzva dinasztikus reményeitől - eltaszítja magától a hitvesét, márpedig egy olyan asszony eltaszítása, akit Isten színe előtt vett feleségül, nem mindennapos botrányval járt volna, mellyel Lajos nemcsak a pápa, hanem a spanyol király haragját is magára vonja, hiszen a kasztíliai gőg nehezen viseli a megaláztatást.

De a vallásos Lajos is irtózott volna tőle, hogy eltaszítsa magától törvényes hitvesét. Arról azonban nem mondott le, hogy megleckéztesse a feleségét, s arra kényszerítette, hogy jelenjék meg a Királyi Tanács előtt.

S azon a kimerítő ülésen, egy karosszékben ülve, [nem pedig zsámolyon, ahogy a közhiedelem tartja] végig kellett hallgatnia Chalais perének egész jegyzőkönyvét, különös tekintettel a rá is vonatkozó részekre. Madame de Motteville, aki akkor még huszonegy éves leány volt, azt állítja, hogy a királyné arra a kérdésre, kész lett volna-e a király halála után feleségül menni a sógorához, fensőbbiséggel így válaszolt: "Keveset nyertem volna a cserével!"

Nem voltam jelen ezen az ülésen, mégis biztosra veszem, hogy ez a kijelentés nem hangzott el.

Alaptalan pletyka volt, amit a későbbi Madame Motteville hallott az udvarban, mielőtt anyjával együtt őt is száműzték volna, mint a királyné akkori környezetéből szinte mindenkit.

Nyilvánvalónak tűnik a számomra, hogy Annának még csak alkalmat sem nyílhatott e büszke replikára, hiszen az adott körülmények között ha csak egyetlen kérdést is föltesznek neki, a tanács előtt való megjelenése egyszerűen perré változott volna.

A bíboros sugallta mértékletességet végül a király is elfogadta, mert amikor a királyné számára oly kínos ülés véget ért, megparancsolta, hogy töröljék Chalais vallomásából az összes olyan részletet, amely a királynét érinti.

Ezzel azt kívánta hitvese értésére adni, hogy mindent tud, de megbocsát neki, bár elfelejteni sosem tudja

az árulását, vagyis hogy hihetetlen könnyelműségében ilyen aljas cselszövénybe keveredett.

1626 után Lajos még tizenhét évig élt. És ezalatt Annának mindvégig éreznie kellett szűnni nem akaró, mély bánatát, s kétségeit, melyek halála napjáig mardosták.

1643-ban, amikor Lajos halálos ágyán feküdt, "S izzad!", amint Villon írja, "S Ég, mit izzad ki! Jaj!", a királyné, váratlan jósaától indítva úgy dönt, hogy enyhít a kínjain, ha a testieken nem is, legalább a lelkieken, melyeket ő okozott. Levelet ír a férjének, amelyben azt bizonygatja, hogy sohasem állt szándékában a halála után feleségül menni Gastonhoz.

Ott voltam, amikor a Porta eljuttatta Lajoshoz a királyné levelét. A királynak még volt annyi ereje, hogy maga olvassa el a levelet, amit azután kiejtett a kezéből, oly keserű kijelentéssel, melytől elszorult a szívem:

- Jelen állapotomban nem tehetek mást, mint hogy megbocsátok, de hinni nem tudok neki.

- Uram, nem állhatom meg tovább szó nélkül: nagyon haragszom kegyelmedre!

- Rám, szép olvasóm? A teremtsit! De kedvesen adja tudtomra, hogy beszélni kíván velem! Mi rosszat tettem?

- Állandóan csak a "kedves olvasójához" szól! És milyen nyájasan! Már nem is tudom, hányszor mondta: "Ha nincs ellenedre, kedves olvasóm"! Mintha már csakis neki mesélné ezt a történetet, rám nem is gondol!

- Ne bántson, asszonyom! Hát nem válaszoltam mindig készségesen a kérdéseire? Vagy nem érzi, milyen kiváltságos helyzetben van? Hiszen bármikor kész vagyok félbeszakítani a történetet négy szemközti csevegésünk kedvéért. Beszéljen, asszonyom, mondjon el mindent, ami a szívét nyomja! S én mint alázatos szolgája most is készséggel meghallgatom.

- Uram, fel vagyok háborodva! Arra a szegény, kelekótya Chalais-ra a hóhér bárdja vár, ugyanakkor a király öccsét és a királynét felmentik! Hát nem igazságtalanság ez?

- Hogy egészen pontosan fogalmazzunk, asszonyom: ez egy igen speciális igazságtalanság, amit más szóval államérdéknek is mondhatunk.

- És mi lett Chevreuse hercegnével? Neki is megbocsátott a király?

- Nem egészen. A király és Richelieu egyetértett abban, hogy a dráma összes szereplője közül a hercegnét terheli a legnagyobb bűn. Persze a királyné is ellenezte Gaston házasságát, de ebből az ellenérzésből Chevreuse hercegné növesztett lázadást. Ő lázította fel az országnagyokat, a protestánsokat, s ami még rosszabb, ő ösztökölte bűncselekményekre a király öccsét, a Vendome-okat és Chalais-t. A király mégis úgy ítélte meg, hogy nem foghatja perbe a hercegnét, aki a Chevreuse herceggel, Lajos féltettvérével kötött házassága révén a nagy hatalmú Guise család tagja lett. Ha bíróság elé állítja, nemcsak a Guiseeket haragítja magára, de a nagy francia családok többségét is. Ráadásul egy per során a hercegné sok olyasmit is mondhatott volna, ami sértő a király vagy a királyné személyére nézve. Azzal is érvelhetett volna, hogy ő csak engedelmeskedett úrnője parancsának, s azért igazán nem marasztalhatják el, amiért tántoríthatatlan hűséggel szolgálta a királynét.

- És elfogadták volna ezt az érvelést?

- Minden bizonnyal. Hiszen, mint még emlékezhet rá, asszonyom, Chalais-nak is elsősorban azért nem kegyelmezhetett meg Lajos, mert a királyi házban szolgált. A közvetlen gazdának való engedelmességet ez idő tájt előbbre valónak tartották a távolabbi úr iránti hűségnél, bármily magas rangú is ez utóbbi. Ezért is bocsátott meg oly könnyen a király Bois d'Ennemetznek és Puylaurensnak. Ok az öccsét szolgálták. Chevreuse hercegné sorsát illetően a miniszterek hosszasan tanácskoztak, míg végül a király berekesztette a vitát, s közölte, hogy a hercegnét számúzi.

- Vagyis "tronconálja".

- Nem egészen, ugyanis időközben Troncont is "tronconálta" a király, mert bolond fejfel ő is állást foglalt a király öccsének házassága ellen. Így hát Bautru úr vitte meg Chevreuse hercegnének a lesújtó döntés hírét.

- Ki volt ez a Bautru?

- Serrant grófja, sok szellemes mondás szülője, aki mindent és mindenkit kicsúfolt, s akitől éles elméje és nyelve miatt az egész udvar félt. Ő volt egyébként a királyi udvar legvallástalanabb embere.

- És a mélyen vallásos Lajos mégis őt tette meg követévé?

- Ennek is megvolt az oka: Lajos tartott tőle, hogy a rossz hír vivője is magára vonja az ördögi nőszemély gyűlöletét. Bautru-nek viszont nem volt mitől tartania.

- Miért?

- Mert őt már amúgy is gyűlölte Chevreuse hercegné. Bautru ugyanis gyilkos szatírát írt a hercegné

apjáról, Montbazon hercegről, kigúnyolva otromba melléfogásait, melyek, őszintén szólva, valóban minden képzeletet felülmúltak, még egy herceg és pair esetében is.

- Uram, ne gúnyolódjék a hercegeken és paireken! Vagy merné állítani, hogy a király nem emeli egy napon hercegséggé és pairséggé a kegyelmed orbieu-i birtokát?

- Nem állítok olyat, asszonyom, ami ellenkeznék leghőbb reményeimmel. Folytathatom? Vagy talán nem kíváncsi rá, miként fogadta Chevreuse hercegné a gyűlölt Bautru szájából száműzetésének hírért?

- És hogy fogadta?

- Eszeveszett üvöltözéssel, fogát és körmét mutogatva: "Nagyon rosszul ismernek engem!, ordította. Azt hiszik, csak a kacérkodáshoz értek! Majd megmutatom, hogy sok minden másra is képes vagyok! Van némi befolyásom Angliában, úgy fogom elárulni Franciaországot, ahogyan Franciaország elárult engem! Mi közöm ehhez a félkegyelmű, tehetetlen királyhoz? Hát nem szégyen, hogy átengedte az ország kormányzását annak a gyalázatos bíborosnak?" "Asszonyom, mondta erre Bautru széles mosollyal, elismételhetem szavait a királynak?" "Nyugodtan elismételheti! És az előzőkhöz hadd tegyem még hozzá, uram, furcsának találom, hogy egy nemesember elvállal egy ilyen feladatot, és képes tudatni egy rangombéli hölggyel száműzetése hírért! És most távozzék, uram, mert nehezemre esnék tovább nézni ocsmányi képét!" "Asszonyom, mondta Bautru, mély meghajlással, én viszont csodálom az ön képét, hiszen oly gyönyörű, s éppúgy csodálom elvetemültségét is, amely egyedülálló a női nem körében."

- Miként fogadta Guise hercegné menyje száműzetésének a hírért?

- Titkolt örömmel. Utálta a menyét.

- Hát Chevreuse herceg?

- A férji becsület megkívánta, hogy úgy tegyen, mint aki haragszik, s kezdetben hetvenkedve szidta a bíborost, s kijelentette, hogy "gyűlöli". De a király parancsára végül sikerült észre térítenem, és úgy találtam, hogy igazából nem is haragszik oly nagyon. Már régóta nem látogatta a hitvesi ágyat, amelyben túl sok idegen férfi fordult meg, s azzal vigasztalódott, hogy hosszú zarándokutakra indult francia földön a barátaival, ami azt jelentette, hogy reggel misét hallgattak, este pedig a test örömeinek áldoztak. Tanácsomra Chevreuse herceg megírta a királynak, hogy kész azonnal engedelmessé válni akarátának, és valóban el is vitte a király által kijelölt helyre, a poitou-beli Verger-kastélyba a hitvesét, s ott a fivére, Guéméné herceg gondjaira bízta.

- Igen kellemes száműzetés...

- A hercegné mégis elégedetlenkedett. Megszökött, s Lotaringiába menekült, melynek hercege szerelmes védelmet biztosított a számára.

- És itt már végre elégedett volt Chevreuse hercegné?

- Korántsem. Miután egészen a hatalmába kerítette a herceget, rá akarta venni, hogy indítson háborút Franciaország ellen, s ugyanakkor megpróbálta XIII. Lajos ellen uszítani a német császárt, Angliát s a savoyai herceget is.

- És sikerrel járt?

- Nem annyira, mint remélte, de annyira azért igen, hogy Lajos végül megengedte, hogy visszatérjen Franciaországba, úgy vélván, hogy az országon belül kevesebbet árthat, mint ha külföldön van.

De térjünk vissza Nantes-ba, s szóljunk néhány szót a tengerről, a hajóhadról, s azokról az erőfeszítésekről, melyekkel a király és Richelieu igyekezett a lázadás után helyreállítani a király hatalmát szárazon és vízen.

Évszázadok óta létezett a királyságban két olyan örökletes rang, amely sok gondot okozott a királynak, mert túl nagy hatalomhoz jutottak, akik birtokolták. Az egyik a connétable-é volt, mely tisztelet történetünk idején Lesdiguières marsall töltötte be, s ezáltal teljhatalmat kapott - legalábbis elvileg - a hadsereg fölött, a másik a tengernagyi rang, mely e pillanatban Montmorency hercegé volt.

Kettejük közül Lesdiguières volt a kevésbé veszélyes. Később katolikus hitre tért hugenotta volt, aki sosem adott alkalmat rá, hogy királyhűségében valaki is kételkedjék, bátrak közt a legbátrabb, s hűségesebbek közt a leghűségesebb, példás odaadással szolgálta IV. Henriket, majd a fiát is. Ráadásul öreg volt már és beteges, s 1626-ban - szinte gondviselés szerűen - meg is halt, nyolcvanhárom éves korában. A király ekkor, percnyi késlekedés nélkül, megszüntette a connétable-i méltóságot.

Montmorency-től azonban joggal tarthatott. Herceg és pair, egy ősi és dicsőséges család sarja, fiatal, tevékeny, vállalkozó szellemű, s akkora hatalomra tett szert, hogy úgyszólván kizárólagos ura volt a hajóhadnak, a tengeri kereskedelemnek, s annak a két társaságnak, melynek létrehozásán maga is fáradozott: a Kelet-Indiai és az Új-Franciaország Társaságnak. Új-Franciaországon Kanada értendő, melynek ráadásul a herceg alkirálya is volt. Richelieu apránként kezdte nyirbálni a hatalmát, méghozzá

úgy, hogy önmagát tette meg a két tengerentúli társaság fejévé, egy harmadikat hozva létre belőlük, melynek a költői hangzású "Szent Péter lilomos sajkája" nevet adta. Ezután pedig kinevezte magát Lajossal a királyi kereskedelem főfelügyelőjévé.

Ám még így is túl sok minden maradt Montmorency kezében: a kereskedelmi és hadihajóhad, a kikötők közigazgatása, a tengeri igazságszolgáltatás, a parti erődítmények fenntartása, a hajóépítés, az ágyúöntés s a partra vetett tárgyak birtokjoga, amelyből évi százezer talléros jövedelme származott. Richelieu reszketett örömeiben, amikor szegény Chalais, a kihallgatás során, Montmorencyt is befeketítette.

A herceg ekkor harmincegy éves volt. Rajongott a gentil sesso-ért, s rajongása nem maradt viszonzatlan. Az ördögi hufándlis szoknyások, könnyű prédát szimatolva, le is csaptak rá, s könnyedén behálózták: ő lett az összekötő a király öccse és Condé herceg között. Ám őszintén szólva a nagy szervezkedés csekély eredménnyel járt, mert Condé az óvatos kivárára játszott. Így hát mást nem is lehetett Montmorency szemére vetni, mint hogy a nyilvánosság előtt helytelenítette a király öccsének tervezett házasságát, s fogadkozott, hogy abból ugyan semmi sem lesz.

A király és Richelieu úgy határozott, hogy ha kesztyűs kézzel s nagyon körültekintően is, de megszabadulnak tőle. Cserébe azért, hogy hajlandók elfelejteni korábbi vétkeiket, határozottan, ám nyájasan rávették, hogy mondjon le admirálsi rangjáról. Fájdalomdíjul pedig tekintélyes kegydíjat is megállapított neki. De mivel Lesdiguières és Montmorency évi járandósága addig négyszázezer frankjába került a királyi kincstárnak, a megtakarítás így is jelentős volt.

Richelieu örökölte Montmorency korábbi tisztét, vagyis a tenger feletti uralmat, aminek következtében Lajos egészen eddig a percig csupán a szárazföldön volt király. Az admirálsi címet azonban a leghatározottabban elutasította a bíboros, hiába járt irigyelt méltósággal és hatalmas jövedelemmel. Éppígy nem tartott igényt a haditengerészet parancsnoki posztjára, s a partra vetett javak jogára sem, mely utóbbi tetemes összeget ettől fogva őfelsége hajóhadának a fenntartására fordították. Richelieu így kívánta mindenki tudomására hozni, hogy nem személyes ambíció vagy a kapzsiság vezette, amikor igyekezett Montmorencyt a helyéből kitűzni, hanem királyának hatalmát akarta megerősíteni, még virágzóbbá tenni a tengeri kereskedelmet, s ha nem is teljes mértékben újjávarázsolni, de legalább jelentősen megerősíteni a haditengerészetet, amit Lajos elődei sajnálatos módon elhanyagoltak. A bíborosnak mindez már régóta szándékában állt. Nemegyszer hallottam, amint felháborodottan emlegeti a királynak, hogy a mienknél erősebb angol és spanyol flotta hadihajói a partjaink mentén kalózkodnak, zavarják a halászaikat, büntetlenül kiköthetnek a francia partokon, miközben a berberék Provence földközi-tengeri partvidékén rabolnak, elfoglalták Porquerolles szigetét, kormányzóját rabszolgaként magukkal hurcolták, a lányokat és asszonyokat pedig eladták saját háremeiknek.

- A tenger - magyarázta Richelieu szenvedélyesen - senkié. Egy uralkodó csak ágyúlövésnyi távolságra védheti országa tengerpartját. A vízen már az az úr, aki erősebb. S egy nagy ország nem engedheti meg magának, hogy bárki büntetlenül megsérthesse felségvizeit.

Miután a királyt meggyőzte, Richelieu-nek már csak meg kellett valósítania nagyszabású tervét. Ahhoz, hogy biztosítsuk tengerentúli kereskedelmünket, őrizzük tengerpartjainkat, elűzzük a kalózokat, erős haditengerészetre volt szükség, s a bíboros hatalmas erőbedobással látott munkához, egy percig sem törődve vele, hogy ezzel újabb súlyos terhet vesz a vállára. Tanúja voltam nagy munkálkodásának, s a téma annál is inkább érdekelt, mivel két féltestvérem, Pierre és Olivier de Siorac legjobb tudomásom szerint kereskedőházat alapított Nantes-ban. Elhatároztam hát, hogy felkeresem ezeket az alig ismert rokonaimat, akikről azonban atyám mindig nagy megbecsüléssel beszélt, dicsérvén ügyességüket, bátorságukat és szorgalmukat. Igen egyszerű öltözkében, hogy ne keltsek feltűnést, lementem Nicolas-val a kikötőbe, hogy a tengerészekről megtudakoljam a címüket.

Sajnos azonban nagyon barátságtalan fogadtatásban volt részem. Épp hajóik rendbehozatalával s a hálók javításával voltak elfoglalva, így épp csak egy zord pillantást vetettek rám, majd elfordították a fejüket, s foghegyről, röviden válaszoltak valamit a kérdésekre a maguk tájszólásában, amiből egy szót sem értettem.

- Populus suspiciosus! [Gyanakvó népség! (latin)] - mondta Nicolas, aki a Clermont középiskolában tanult latinul az atyáktól.

- Sed similis castanea [Olyanok, akár a gesztenye. (latin)] - mondtam nyomban: kívül tüskések, belül finomak.

Ezután körbepillantottam, s felfedeztem a kikötő végében egy hosszú, alacsony, rikító színű épületet, cégérrel.

Úgy gondoltam, valami kikötői kocsmá lehet, s máris elindultam felé, abban a reményben, hogy a

kocsmáros, akinél oly sok ember megfordul, talán tud franciául.

Amikor beléptem, már láttam, hogy nem igazi kocsmá ez, hanem valami boltféle, melyben mindent árultak, amire a vitorlás hajókhoz szükség lehet: horgonyt, hajókötelet, tartókötelet, csigát, s isten tudja, még mit. Amikor sikerült keresztülverekednem magam ezen a zsibvásáron, amely a tenger illatát hozta, a helyiség végében néhány asztalt és zsámolyt is felfedeztem, valamint egy pultot, amely mögött egy takaros fehérnép trónolt, s barátságosan pillantgatott felénk, és amint helyet foglaltunk, azonnal hozzánk sietett: keble merészen domborodott, dereka karcsú volt, s csípője járás közben úgy ringott, mint egy nagy vitorlás, amely oldalról kapja a szelet. És csodák csodája, franciául is beszélt, ha nem is a legpallérozottabban.

- Szép ifiurak - mondta harsányan, mégis nyájasan, miközben majd elnyelt minket kék szemével -, mit kívánnak tőlem?

- Kedveském - mondtam tréfálkozva -, megmondanám, ha jobban ismernék, de így bizony nem merem, nehogy még megsértselek. Így hát egyelőre csak egy flaska bort kérek, a legjobb fajtából.

- Itten nincs jobb meg rosszabb fajta - válaszolta erre. - Csakis jó van, mert hogy loire-i. Hát a fiúcska mit kérne? Almabort-e vagy igazit?

- Igazít - mondta Nicolas mogorván, mert nem tetszett neki, hogy "fiúcskának" nevezték.

- Látom már, hogy a fiatalúr nem olyan nyájas, mint kegyelmed, szép jó uram. Kérnek-e a borhoz kenyeret is?

- Miért is ne, kedveském, ha van jó búzakenyered és szózott vajad!

- Vajból csakis szózott van. De a kenyeret roszból sütjük.

- Jó lesz a rozskenyér is!

- A bor, a kenyér meg a vaj kettejüknek két sou lesz - mondta határozott hangon, mélyen a szemembe nézve.

- Mi a csuda? - álmélkodtam. - Előre kell fizetni? Mielőtt még jóllaktunk volna?

- Minálunk ez a szokás, szép jó uram, mert hogy a tengerészeknek csak a bor sietős mindég, a fizetés nem!

- Itt van hát két sou, és még egy neked, kedveském, amiért olyan szép és gömbölyded vagy, hogy a nyálam is elcsordul, ha csak rád nézek.

- Ó! Ó! - mondta, erősen riszálva magát. - Kegyelmed aztán ért az asszony népéhez! Ez a fiúcska itten tanulhatna kegyelmedtől.

- A fiúcska meg van sértve, amiért így nevezed, hiszen hamarosan a király muskétása lesz.

- Muskétás uram - mondta erre -, bocsásson meg nekem, ha megsértettem vóna. De hát nem bűn az, fíjatalnak lenni, főképpen, ha valaki ojjan szép is hozzá, mint kegyelmed, hogy egyenest Mihály arkangyalhoz hasonlít, amijen templomunkban a képen.

E sok nyájaskodás után már biztosra vettem, hogy meg fogja mondani nekünk, merre laknak a fivéreim, s valóban meg is mondta, de előbb tudni akarta, mi célból érdeklődöm irántuk.

- Mit akar kegyelmed a Siorac uraktól?

- A féltestvérük vagyok.

- Teremtőm! Pedig esküszöm, hogy hasonlít rájuk! Mit jelent az, hogy féltestvér?

- Az egy apától, de különböző anyától származó testvéreket nevezik így.

- Vagyis hát a Siorac urak édesanyja meghótt?

- Dehogyan halt meg. Él és jó egészségnek örvend. Én házasságon kívül született gyermeke vagyok apámnak.

- Akkor hát fattyú? - kérdezte élvezettel vegyes rosszallással.

S e szavakat kiejtve keresztet vetett.

- Kedveském - mondtam erre mosolyogva -, jobb szeretném, ha nem neveznél így.

- Nincs abba sértő semmi, uram. Hisz szép ember mégis az úr. Megkérdezhetem, hány éves?

- Harmincegy.

- És nem is öreg - toldotta meg a bókot, kacér pillantással.

Én is szépen néztem rá, s ezután végre hajlandó volt elárulni, hol is laknak a Siorac urak.

- A féltestvérei - mondta kuncogva, oly sikamlósnak találta ezt a kifejezést -, mivel hogy ketten vannak, már kitesznek egy egészet! És egy szép, nagy palotába laknak, a Szent Péter-bazilika mellett. (Most is keresztet vetett.) De ilyenkor biztosan a nagy hajójukon vannak, a Hat királyné-n, habár aztat nem tudom, mért híjják így, amikor a hajó orrában csak egy van, fából kifaragva, akkora cseccsel, mint a fejem, de a teste lejjebb már olyan, mint a halfarok, úgyhogy lába sincs, amit széttehetne szegényke, uraságod tudja, mért...

- Ez az a szép gálya, amely a kikötőben jobbra horgonyoz?
- Jaj, jóuram - mondta erre jóindulatú lenézéssel -, nemigen ért kegyelmed semmihez se, ha azt a hajót gályának nézte!
- Hát nem gálya?
- Persze hogy nem! Teherbárka! Nantes-ban eztet minden taknyos gyerek tudja!
- Jól van - mondtam mosolyogva -, most már én is tudom!
- Azért mégis kedvelem kegyelmedet. Nem gögös, nem hordja fenn az orrát, nem is fukar, hisz még ráadásnak is adott egy sout! Igazi Siorac az úr! Tűzbe tenném érte a kezem! Az én nevem Antoinette. A Szűzanya imádkozzék érettem, és bocsássa meg minden vétkem! Egyedül lakok a kicsiny szobámba, itt, a kocsmá mellett házba, az emeleten. Minden áldott reggel kilenc óráig odahaza vagyok. Kopogjon hármat, és máris ajtót nyitok, ha köll valami kegyelmednek tőlem.
- Tőled? - kérdeztem. - Mit akarhatnék én tőled?
- Hát ágyba bújni velem, mi mást?
- Kedvesem - szólt közbe Nicolas, aki már jól szórakozott -, nekem is szól a meghívás?
- De mennyire! Nagyon is! Sose volt dögöm kegyelmednél aranyosabb muskétással!

Megtaláltuk a teherbárkát, mert az volt, valóban, fölmásztam a kötélhágcsón, s mindjárt két furkósbottal felfegyverkezett fickóval találtam szemben magam, akik megállítottak. De mindjárt megenyhültek, amint megmondtam a nevem, s egyikük azonnal a hajó farába vezetett, ahol a "Siorac urak" tanyáztak, ahogyan egész Nantes-ban emlegették őket.

Sose voltam még teherhajón, amely - mint a neve is mutatja - árut szállít, és egészen megdöbbentett a sok vitorlarúd és kötél, mely a három árboccal együtt úgy festett, mint egy lombtalan erdő. A fedélzet és a hajóperem tökéletes tisztasága is meglepett, s még jobban a hajó jobb oldalán sorakozó hat ágyú.

Persze csak később tanultam meg, melyik számít egy hajó jobb, s melyik a bal oldalának. Bocsássa meg az olvasó, hogy tengerészeti ismereteimet fitogtatom, de amióta Antoinette az orromra koppintott tudatlanságom miatt, igyekszem elsajátítani, amit csak lehet.

Említettem már, hogy féltestvéreimet alig-alig ismertem, s a Libben a szoknya-ban azt is elmondtam, miért, de mivel nem lehetek biztos benne, hogy az olvasó emlékszik erre a fejezetre, felfrissítem az emlékezetét.

Mint tudják, Siorac márki és Guise hercegné fia vagyok. A hercegné özvegy volt már, amikor születtem, de az illendőség kedvéért mégis titokban tartották az eseményt. Angelina, atyám hitvese igen nagylelkűen beleegyezett, hogy papíron ő szerepeljen szülőanyámként, a hercegné pedig megelégedett a keresztanyai szereppel, melyet a keresztapa IV. Henrik oldalán alakított.

Ez az átlátszó hazugság ugyan senkit sem tévesztett meg, az udvarnál mégis mindenki úgy tett - mosolygós tapintattal -, mintha elhinné, hiszen az illendőség ezt kívánta. Angelina azonban nagyvonalú engedménye fejében azt kérte atyámtól, hogy ne kelljen engem "túl sűrűn" látnia a Korhadttólgy nevű birtokon, melyet a sajátjának tekintett, bárha atyámé volt, aki viszont többnyire Párizsban tartózkodott, Miroullal és velem, a Champ Fleur-i utcai palotában.

Atyám talán helytelenül tette, hogy túl mereven teljesítette Angelina kívánságát, hiszen hitvese a legjobb asszony volt a világon, távol állt tőle a hajthatatlanság és a kicsinyesség. Atyám mégis ragaszkodott hozzá, hogy adott szavát betartsa, s így csak egyetlenegyszer vitt el engem a Korhadttólgy nevű birtokára. Ötéves voltam ekkor, fivérem tizenöt évvel idősebbek nálam, így hát ők sem érdekeltek engem túlzottan, és én sem őket. Amikor tehát A szirén fedélzetén [a kocsmárosné a francia Siréne (szirén) szót gondolta tévesen Six Reines-nak, azaz Hat királynénak. (A fordító.)] most találkoztam velük, nem felújítottuk az ismeretséget, hanem valójában csak ekkor ismerkedtünk meg, annál is inkább, mert gyermekkorom óta még csak életjelet sem adtunk egymásnak.

Kezdeti zavarunkon a kölcsönös udvariaskodás segített át bennünket. A kalapemelintések és üdvözlő szavak közben titkon figyeltük egymás arcát, figyelmesen és kíváncsian, majd a szertartásos üdvözlés végeztével semmitmondó szavakat váltottunk, csak hogy valamivel kitöltsük a csendet.

Számításom szerint Pierre de Siorac negyvenhat éves lehetett ekkor, az öccse, Olivier pedig negyvenöt. De nem látszott rajtuk a kor, annyira jó egészségnek örvendtek, arcuk naptól cserzett, hajuk dús, testük izmos, s egyikük sem eresztett pocakot. Első pillantásra úgy tűnt, hogy nemigen hasonlítanak egymásra, lévén Pierre közepes termetű, zömök, szögletes vállú, míg Olivier magas és sovány, de éppolyan erős, mint a bátyja. És bár arcukon sem látszott túl sok rokon vonás, mégis meglehetősen volt a kettejük közti hasonlóság, amely nem testi, hanem szellemi adottságaikból fakadt: nyilvánvaló volt, hogy a Teremtő mindkettőjüket gazdagon megáldotta értelemmel és akaraterővel. Amint Marot oly találóan írja a Velencei

utazás-ban: "A szerencse malmára hajtja a vizet a szív, mely erényét kimutatja." A két Siorac úron is jól látszott, hogy sikeres emberek, akik győztesen kerültek ki a tenger ellen vívott veszélyes harcból. Így hát alig ismert féltestvéreimnek már a pusztá látványától is el voltam ragadtatva, s ők is az enyémtől, mert Pierre, aki a gyors elhatározások embere volt - míg az öccsét kissé hűvösnek vagy legalábbis tartózkodónak éreztem - egyszer csak véget vetett a semmitmondó csevegésnek, s meleg hangon kijelentette:

- A teremtsit, kedves fivérem, annyira örülök, hogy látom! Már csak azért is, mert meghökkentően hasonlít a hármunk édesapjához. Hitemre mondom, ha kegyelmedre nézek, mintha őt látnám élete virágában, mert kegyelmed atyánknak tökéletes mása.

- Így igaz - erősítette meg Olivier is -, Orbieu grófja nagyon hasonlít apánkra.

- Az istenre kérem, kedves bátyám, ne nevezzen engem grófnak! Ezt nagyon őszintén kérem. Szeretném, ha úgy tekintenének rám is, ahogyan egymásra tekintenek.

Ezzel Pierre-hez léptem, s jól megöleltem, azután Olivier-t is, akit jobban meghatott ez az ölelés, mint mutatta.

Ezután bemutattam nekik Nicolas-t, akit szintén mindjárt a szívükbe zártak - de hát őt mindenki megszerette, elég volt ránézni üde, becsületes arcára -, majd mindkettőnket meghívtak ebédre, amely frissen kifogott, s zöldséggel elkészített halból állt; ezt loire-i borral öntöztük meg. Kezdetben kissé hánytorgott a gyomrom, hiszen a víz áramlása miatt még egy kikötött hajó is himbálódzik kissé, de miután ettem s ittam, mindjárt jobban éreztem magam, s az érdekfeszítő társalgástól végül egészen felderült a kedvem.

Amíg ettünk, bátyáim érdeklődtek atyám, valamint La Surie, a "KorhadTölgy-béli szomszéd" hogyléte felől, akit azonban éppoly ritkán láttak, mint atyámat; s rólam is hallani akartak, főként a Fleury en Bière-i csapdáról, amit sikerrel elkerültem, s amelynek híre hozzájuk is eljutott.

Kimerítően válaszoltam minden kérdésükre: atyánkról többet meséltem, La Surie-ről és magamról kevesebbet. Miután ezt a témát is kimerítettük, rövid csend állt be, amelyet én arra használtam fel, hogy most már én tegyek fel önékik kérdéseket tengeri vállalkozásukról, hiszen épp ez volt jövetelem célja, ám a váratlanul jó fogadtatás hevében megfeledkeztem róla.

- Hallgassa akkor a történetünket - kezdte Pierre, akinek jobb beszélőkéje volt, mint az öccsének, habár Olivier nyelve is jól forgott, ha a szívéből beszélhetett. - Amikor szüleink között ama bizonyos különös esemény végbe ment, atyánk nem jött többé a KorhadTölgybe, csak vetéskor és aratáskor, s a birtok vezetését legidősebb bátyánkra, Philippe-re bízta, aki minden bizonnyal a birtokot és a címet is öröklí majd. A lehető legjobban kiházasította leányait, akik követték férjüket, az egyik Provence-ba, a másik Languedocba. Végül nekünk, a két fiatalabb testvérnek pénzt adott, hogy földet vásárolhassunk magunknak, hogy azután már tőle függetlenül élhessünk haláláig, s ne az ő nyakán lógjunk.

- Ez persze nem jelenti azt - szólt közbe hevesen Olivier -, hogy valaha is vitánk lett volna Philippe-pel. A legjobb ember a világon, s mindig jó bátyánk volt.

- Mindazonáltal - vette vissza a szót nyomban Pierre - nekünk sem ahhoz nem volt kedvünk, hogy külön-külön vegyünk a pénzből egy-egy kisebb birtokot, sem ahhoz, hogy együtt vegyünk egy nagyobbát. Bár a KorhadTölgy-ben töltöttük gyermek éveinket, s szeretjük a szülőházunkat, nem fűlt a fogunk a mezőgazdasági munkához, amely egyik évben gazdaggá tesz, a másikban meg koldussá, s ugyanakkor arra kényszerít, hogy a földnek ugyanabban a sarkában, halálos unalomban éljük le egész életünket.

- Mert mi mozgékonyak vagyunk és kíváncsiak - szólt közbe ismét Olivier -, szerettük volna megismerni a világot, a szárazföldet éppúgy, mint a tengert, s vagyont szerezni, melynek révén társadalmi elismerést vívhatunk ki magunknak. S amikor egyszer ellátogattunk Nantes-ba, ez a város egészen elbűvölt minket, s elhatároztuk, hogy tengeri kereskedelemmel fogunk foglalkozni; ez egyébként az üvegfúváción kívül az egyetlen olyan kereskedésfajta, amit nemesember is űzhet. Vettünk tehát egy kis lakást Nantes-ban, s a kettőnk pénzén vásároltunk egy közepes tonnatartalmú hajót, amelybe valósággal belebolondultunk mindketten, olyannyira, hogy A szép nantes-i leány nevet adtuk neki. És jól gondoltuk, hogy az a hajó nőnemű, mert az ára is borsos volt, és igen sokba került a felszerelése és a fenntartása is. Amire először tengerre szálltunk a breton kapitánnyal, akit szerződtettünk, áruvásárlásra már alig maradt pénzünk. És a legrosszabb még hátravolt. Két mesterséget kellett megtanulnunk egyszerre: a hajó kormányzását a tengeren, s az alkudozást a szárazföldön.

- Két évünkbe került, amíg mindezt kitanultuk - folytatta ismét Pierre -, s a harmadik év elején kis híján mindenünket elveszítettük, a hajót, a legénységet s az életünket is: egy angol kalózhajó vett üldözőbe minket, s könnyedén megcsáklyázhatott s elsüllyeszthetett volna bennünket, ha nincs olyan szerencsénk, hogy az egészen közélről vívott tűzharcban egy muskétagyó eltalálja a kapitányukat. Mert az angolok

ugyan fegyelmezett, jó tengerészek, de ha a parancsnokukat elvesztik, vele együtt mintha a fejüket is elveszítenék: minden kezdeményező képességük elenyészik. Így sikerült megmenekülnünk. De ami történt, jó lecke volt. Kétévi nyereségünket teljes egészében arra fordítottuk, hogy ágyúkat vásároljunk, s egy holland teherhajót. Valóságos szépség volt ez a hajó, s ezért a Triton névre kereszteltük.

- Aha! - kiáltottam föl. - A tárgynál vagyunk! Teherhajó! Végre megtudhatom, mi a különbség a teherhajó s a gálya közt!

- A gálya - mondta Olivier mosolyogva - spanyol hajó. Ez is háromárbocos, de az alakját tekintve sokkal zömökebb, mint a teherhajó. A farában van egy felépítmény, nemritkán kétemeletes, ott van a kapitány szállása, s egy másik, kisebb, a hajóorrban is, a legénység számára. A gályát az tette híressé, hogy ilyen hajókon szállították a spanyolok Amerika aranyát a saját kikötőikbe. A teherhajónak sem a farában, sem az orrában nincs felépítmény. Vagyis sokkal alacsonyabb és könnyebb. Lapos a feneke, tehát nem merül túl mélyen a vízbe, ezért az iszapos kikötőkben és a folyókán is közlekedhetünk vele. Alakja gömbölyded, s ami a legfőbb, a merülési vonalnál sokkal szélesebb, mint följebb, a fedélzetnél. Azért tervezték ilyenre a holland hajóépítők, mert a kikötési illetéket a fedélzet szélessége alapján állapítják meg. De ez a sajátossága egyben kiegyensúlyozottabbá is teszi. Mivel felül karcsú, alul széles, szépen ráfekszik a vízre. Rendkívül biztonságos. Gyorsabb is, mint a gálya, olcsóbban felépíthető és feleannyi tengerész elboldogul vele.

- Egyszóval - vette át a szót ismét Pierre - egy teherhajón, főleg, ha a kalózkodás ellen ágyúkkal is jól fel van szerelve, bátran nekivághatunk az Atlanti-óceánnak, s Új-Franciaországgal is kereskedhetünk.

- És kegyelmeket mire használnák A szép nantes-i leány-t? - kérdeztem.

- Az atlanti partok mentén hajózunk vele.

- És mit adnak el? - faggatóztam tovább, egyre növekvő kíváncsisággal.

- Mindent! - válaszolta nevetve Pierre. - Mindent vásárolunk, ami eladó, és mindent árulunk, ami keresett.

- Például?

- A bretonoktól gabonát s vásznat vásárolunk, s loire-i bort adunk el nekik, csakúgy, mint a hollandoknak, akiktől viszont posztót vásárolunk. A bordeaux-iaknak eladjuk a holland posztót, a breton vásznat és olajat vásárolunk tőlük. És mindenkinek eladjuk a bourgneufi söt.

- No de - kérdeztem - az Atlanti-óceánon átkelni nem sokkal veszélyesebb, mint saját partjaink mentén hajózni?

A két fivér összenézett, s mivel Pierre csak egy néma fintort vágott, Olivier válaszolt helyette:

- Másfajta veszélyeket rejt az egyik s a másik. A part mentén hajózót nem a tenger fenyegeti, hanem a part, amelyhez a hullámvész, az áramlat, a sötétség vagy egy kormányzási hiba miatt bármikor hozzácsapódhat. Az Atlanti-óceánon csak a vihar fenyeget, meg persze a kalózkodás.

- Kedves bátyáim - mondtam -, bocsássanak meg, hogy annyit kérdezek, de a kegyelmeket világában számomra minden új és elbűvölő. Örölnék, ha legalább gondolatban közelebb kerülhetnék hozzá, hogy jobban megérthessem.

- Kérdezzen csak nyugodtan - mondta Pierre mosolyogva. - Mindent megteszünk, hogy bővítsük tengerészeti ismereteit.

- Milyen kereskedést folytatnak az amerikai franciákkal?

- Szállítunk nekik mindent, ami francia, de elsősorban loire-i bort. Mi pedig bőrt, szőrmét, szárított halat, rezet és ólmot vásárolunk tőlük.

- Bátyámuraim, tévedek, ha úgy gondolom, hogy jól megy az üzlet?

Pierre ekkor ismét egy fintort vágott, de meg sem mukkant, amiből arra következtettem, hogy az a fajta ember lehet, aki nem szereti, ha gazdagnak hiszik. Olivier azonban láthatólag nem sokat törődött az ilyesmivel, mert őszintén válaszolt:

- A haszon akkora, mint a kockázat, vagyis jelentős. De a tengerészek bérére, élelmezésére, valamint a hajó karbantartására az ingünk is rámegy. Csak a szél van ingyen.

- De még az sem - jegyezte meg Pierre -, ha elszakít egy vitorlát, vagy derékba tör egy árbocot. Több hajót kell tartani, hogy ne tegyünk fel mindent egy lapra.

- Jobb a helyzet, amióta három hajónk van - folytatta Olivier -: ez az, amin most vagyunk.

- Ez is holland?

- Francia-holland.

- Ez meg mit jelent?

- Egy nantes-i hajóépítő telepen elkészítettük a Triton pontos mását.

- De hát bizonyos értelemben nem csalás ez?

Kérdésemre a két fivér összenézett, s hangos nevetésben tört ki.

- Ha ez csalás - mondta Olivier -, akkor a kegyelmed bíborosa is csaló. Vásárolt öt holland hajót, és a mintájukra újakat készíttetett különféle breton és normand hajóépítő telepeken, még hozzá holland hajóácsok segítségével, akiket kifejezetten ezért hívott ide, s jó árat fizetett nekik.

- De hát honnan tudnak kegyelmetek erről? - ámuldoztam. - Hiszen én, aki az udvarban élek, s meg lehetőszen közel állok a bíboroshoz, nem tudtam róla.

- Semmi meglepő sincs abban, ha a hajóépítők tudomást szereznek róla, mi folyik a breton és normand építőtelepeken - mondta Olivier. - S a hír azután gyorsan eljut egyik kikötőből a másikba, hiszen a tengerészek semmi másról nem gondolkodnak, beszélnek és álmodnak csak hajókról: elsüllyedt, zátonyra futott, lefegyverzett, újra felfegyverzett, épülő vagy befejezett hajókról, és gondolhatja, hogy az éppen munka nélkül tengődő tengerészek hegyezik a fülüket, ha azt hallják, hogy a bíboros negyven óceánjáró hajót készül venni vagy építeni, illetve tíz másikat és még negyven gályát, amely a Földközi-tengeren használható.

- Minek kell annyi gálya oda?

- Mert arrafelé elég gyakran előfordul - mondta Pierre -, hogy a szélcsendben megáll a hajó. Ilyenkor az evezők veszik át a vitorlák szerepét, és ha ilyenkor összeütközésbe kerülnek a provençe-i partoknál kalózkodó berberekkal, a francia gályák teszik a legjobb szolgálatot.

- Kegyelmetek tervezik, hogy további hajókat is vásárolnak? - kérdeztem rövid csönd után.

Kérdésemre, melyet láthatólag igen naivnak ítélték, két bátyám összenézett s egymásra mosolygott.

- Melyik hajótulajdonos ne szeretné bővíteni a flottáját? - mondta Pierre. - Csakhogy ez épp most nem időszzerű. Anglia Lajos ellen uszítja a La Rochelle-i protestánsokat, s ha sikerrel jár, valószínűleg elküldi a megsegítésükre a maga Invincible Armadá-ját, [Legyőzhetetlen Armada - A spanyol II. Fülöp adta ezt a nevet hajóhadának, melyet a pápa is megáldott, úgy indult 1588-ban Anglia ellen, hogy legyőzze az országot, s visszaállítsa a katolikus vallást.] s mindjárt a lábát is igyekszik megvetni francia földön. Ezért a következő hónapokban csupán egyetlen hajónk jár majd a tengeren: éppen ez, amely holnap indul Új-Franciaországba. És biztos lehet benne, hogy a viharok ellenére is nagyobb biztonságban lesz az óceán kellős közepén, mintha az adott körülmények között a partjaink mentén hajózna. Két másik hajónk a nantes-i kikötőben vesztegel majd, amíg a kalamajka elmúlik.

Az ebédet már jó ideje befejeztük, s így teli gyomorral, de még korántsem kielégített kíváncsisággal ültem bátyáim között. Sok kérdést feltettem volna még nekik, ha nem jelenti egy tengerész, hogy berakodták és elraktározta az árut a hajón, így most rajtuk a sor, hogy mindent átvizsgáljanak, mielőtt a hajóhombárt lezárják. Bátyáim ekkor sűrű bocsánatkérések közepette búcsút vettek tőlem, kölcsönösen megígértük, hogy hamarosan újra találkozunk, majd szívélyes ölelések után, nem kis felindultsággal, elváltam a Siorac testvérektől, ahogyan Nantes-szerte nevezték őket. Gondolataimba mélyedve másztam le a kötélhágcsón, s tiszta szívemből kívántam, hogy a Szirén épen és baj nélkül érkezzék meg Québecbe, s ugyanúgy térjen is vissza breton menedékébe.

Mihelyt visszaértem a kastélyba, a királyhoz siettem, akitől aznap reggel kértem engedélyt a távozásra, hogy felkereshessem bátyáimat. Épp egy kastély rajzán dolgozott - talán annak a kastélynak a rajzán, melyet szeretett volna felépíteni, mégsem épített fel soha, mert nem volt hiú ember, s takarékosan bánt az állam pénzével, önmagára nem szívesen költött belőle. Észembe jutott az a jelenet, amikor az én kastélyom erődkapuját tervezte meg. Előbb lemásoltattam a rajzot, s a kópiát adtam oda az építőmesternek, az eredetit meg üveg alatt bekereteztettem, mert többet jelentett nekem az a rajz a legdrágább gyémántnál is.

Miközben ügyesen rajzolta álmai kastélyát, érdeklődött, mint zajlott a bátyáimmal való találkozásom. Nem akartam untatni, vagy a munkájában zavarni, így hát előbb csak röviden válaszoltam, de már az első szavaim annyira felkeltették az érdeklődését, hogy seregnyi kérdést intézett hozzám, s így végül kimerítően beszámoltam a bátyáimmal folytatott beszélgetésről.

Amikor történetem végére értem, Lajos egy pillanatig hallgatott, azután fölemelte a fejét, s ceruzája megállt a levegőben.

- Milyen értelmes és bátor emberek! - mondta lelkesen. - Minden áldott nap felbosszant azoknak az udvari piperkőcöknek a látványa, akik a kibodorított hajukkal, tömérdék gyűrűjükkel, agyonillatosítva lebzselnek körülöttem, s nem tudnak mást, mint fecsegni, egymás közt, vagy a hölgyekkel, s arra büszkéek, hogy valami semmiség miatt sikerült átvágniuk a legjobb barátjuk torkát. S mire hivatkoznak ostobán? A becsületre! Mintha dicsőséget hozna két keresztény emberre, hogy megpróbálják meggyilkolni egymást! És még ha csak egymás közt verekednének! De nem, segédekre is szükségük van! Mindegyiknek kettőre, akiknek szintén meg kell verekedniük, holott többnyire nem is ismerik

egymást, tehát sem sérelmük, sem megtorolnivalójuk nincsen! A tiszteletet érdemlő vérengzéshez így hát legkevesebb hat ember kell, s közülük három vagy négy ott is marad holtan vagy sebesülten a tett színhelyén. És ez így megy egész éven át! Micsoda hullahegy! Milyen sok nemesembert és katonát veszíték e miatt az állandó, esztelen öldöklés miatt! És mennyire meggyengül általa az állam! A kegyelmed tiszteletre méltó fivérei, Siorac, nem harcolnak, csak az óceán viharaival és a kalózzokkal! Nagy bátorsággal gyakorolják azt a nehéz és veszélyes mesterséget, mely oly nagy hasznot hoz a királyságnak, s persze nekik is! Mindenki, aki azzal dicsekszik, hogy jó családból származik, példát vehetne róluk...

Egy olyan hallgatag ember szájából, amilyen a király volt, valóságos szónoklatnak minősült ez az eszmefuttatás. Akkor arra gondoltam, hogy a bíboros hatására eredhetett meg ennyire Lajos nyelve. Később azonban rájöttem, hogy nem erről van szó. Mert a bíboros ékesszólásán a latinos műveltség érződött, mondandóját mindig két, egymástól jól elkülöníthető részre osztotta, s többnyire egymásnak ellentmondó tézisekből vezette le a megoldást, amely mellett csak alapos és hosszas mérlegelés után kötelezte el magát. Lajos ékesszólása azonban mindig felháborodásából fakadt, mely elementáris erővel, elfojthatatlanul tört a felszínre, s hol gúny fűszerezte, mint amikor a Parlament arcátlan képviselői ellen kelt ki, hol megvető lekicsinylés, amikor a püspököket hordta le. Ilyenkor hirtelen - furcsa mód - azt az ízes, népies hangot fedeztem fel a beszédében, amely IV. Henrikre volt jellemző, amikor elragadtatta magát.

A bíboros úgy vélte, hogy nincs már mit tennie Nantesban, ezért engedélyt kért Lajostól, hogy visszatérhessen Párizsba, ahol ezernyi új feladat várta. Lajos megadta az engedélyt, s nemcsak neki, hanem nekem is, mivel a hosszú távollét után igencsak vágyódtam már orbieu-i birtokom után.

Nicolas-val együtt készülödni kezdtünk, hogy Richelieu kíséretében induljunk útnak, amikor - az indulás előtti napon - a bíboros hírére vette, hogy merényletre készülnek ellene a Párizs felé vezető úton. "Végül is csak harmadszor akarnak meggyilkolni", mondta, s szeme sem rebbent. De hiába utálta a kíséretet, amely, mint mondta, megfosztja a szabadságától, a király ötven muskétás lovast és harminc nemeset rendelt mellé, mely utóbbiak közt én is szerepeltem, sőt én lettem a parancsnokuk.

Lajos nem szívesen vált meg a bíborostól, s azt mondják, könnyes szemmel nézett utána, azután gyorsfutárt küldött Mans püspökéhez, hogy amikor Richelieu a városon áthalad, még húsz ottani nemes is csatlakozzék a kíséretéhez.

Leszámítva azt a néhány órát, amit a bíboros hintójában töltöttem, mert Richelieu beszélni kívánt nekem a tengerészettel kapcsolatos terveiről, lovon tettem meg az utat, s estére elgémberedett a lábam és sajgott a hátsó felem.

Nicolas még jobban szenvedett, s azt tanácsoltam neki, esténként áztassa hideg vízbe a fájó testrészeket, amit minden pihenőhelyünkön meg is tett, olyan jó gyógymódnak találta. Megfigyeltem, hogy áztatás közben mindig ragaszkodik egy szobalány jelenlétéhez. Úgy gondoltam, hogy a hideg víz hatását kívánja ellensúlyozni valami melengetővel.

A bíboros ekkori kísérete lett a magja annak az állandó személyi testőrségnek, amelyet Lajosnak az elkövetkezendő hónapokban sikerült Richelieu-re erőszakolnia. Gyalogos muskétásokból és lovas testőrökből állt ez a kíséret, melynek tagjait a bíboros már maga verbuválta, s maga is fizette. Volt némi vetélkedés a gyalogosok és a lovasok, valamint a bíboros és a király testőrsége közt, de párbajra természetesen senki sem mert vetemedni közülük. A muskétások közt igen erős volt a fegyelem, s a király kívánságának megfelelően oly szigorúan, mondhatnám kegyetlenül büntették kihágásaikat (a harmadik súlyos vétség után halálbüntetést is kiszabhattak rájuk), hogy a legádázabb verekedők sem mertek volna párbajra gondolni. Ha valaki kardot ránt fegyvertársa ellen, a hóhér bárdja várja. Még bírósági ítéletre sem lett volna szükség. A kapitány parancsára azonnal kivégzik a vétkest.

A király lovas muskétásai, hiába voltak Franciaország legnagyobb családjainak sarjai, sohasem mertek volna fegyverrel támadni a bíboros gyalogosaira, még ha azok alacsonyabb sorból származtak is. A bíboros lovas testőrei ugyan nemesek voltak, de nem olyan magas rangúak, mint a király testőrei. S egy hercegi sarj számára egy síkvidéki nemesember fia nem volt párbajképes.

Nem állhattam meg Orbieu-ben, ahogy terveztem, mert a bíboros szerette volna, ha én is ott vagyok azon a nemesi gyűlésen, melyet a király s ő maga készült összehívni Párizsban, azzal a céllal, hogy jóváhagyja eddigi döntéseit (a tengerészetre vonatkozókat), s éppúgy a terveit is. Persze jóváhagyást a Parlamenti is kérhetek volna, csak akkor egészen biztosan visszautasításban lett volna részük, mert a Parlament tagjai szűk látókörű hivatalnokok voltak, akik irtóztak minden változástól, még ha az újítás a királyság érdekét szolgálta is. Igaz ugyan, hogy a király megóvhatta a parlamenti elutasítást egy királyi paranccsal, melyet azonban egymás után háromszor kellett kiadni ahhoz, hogy a Parlament térdre

kényszerüljön, ez pedig sok időbe került volna, hiszen a vidéki parlamentekkel is végig kell játszani ugyanezt a mókát. Márpedig a bíboros lázas sietséggel készült megújítani a haditengerészetet, hogy sarokba szoríthassa a La Rochelle-ieket és az angolokat.

A nemesi gyűlés 1626. december másodikán nyílt meg, a Tuileriák nagytermében, s 1627. február huszonnegyedikén zárult. Két-három nappal később felkeresett loubrebéli lakosztályomban Fogacer, a pápai nuncius szürke eminenciása. Csak óvatosan merem őt így nevezni, hiszen általában József atyát emlegetik így, Richelieu titkos ügynökét, aki kapucinusként nagy szegénységben tengette remeteéletét. Az én Fogacer-m azonban nem rajongott a szegénységért, ha sár volt, nem szandált viselt, hanem finom, zárt csizmát, széles vállára pedig télidőben nem silány darócot borított, hanem prêmes kabátot.

- Gróf úr - mondta, miután letelepedett egy kupa elé, melyet Nicolas teletöltött a burgundi borommal -, keveset tudok a nemrég véget ért nemesi gyűlésről, és örülnék, ha elmesélné, mi is történt ott, hiszen kegyelmed jelen volt. Nagyon köszönöm, Nicolas - szakította félbe magát, s érdeklődő, nem túl tartózkodó pillantást vetett fegyvernőkömre, amely elárulta, hogy a fiúk iránti vonzalmát elfojtotta ugyan, de egészen kioltani nem tudta.

Atyám ezzel kapcsolatban azt mondta, hogy a vágy - irányuljon bár férfira vagy nőre - az utolsó, ami életünkben elhagy bennünket.

- Barátom - mondtam -, kész vagyok felvilágosítással szolgálni kegyelmednek; csak éppen nem tudom, mire kíváncsi. A nemesi gyűlésen részt vesz a Királyi Tanács minden tagja (köztük én is, jegyeztem meg egy kis főhajtással), s még néhány olyan személy, akit a király jelöl ki: tíz, magas katonai rangot viselő nemes, huszonnyolcan a király közvetlen szolgálatában álló nemesek közül és tizenkét egyházi méltóság. A résztvevőket a király iránti hűségük és odaadásuk jogosítja fel a gyűlésen való részvételre, vagyis bölcs előrelátással csakis olyanokat hívnak meg, akik nagy valószínűséggel nem fogják elutasítani őfelsége javaslatait...

- Ezt tudom - mondta Fogacer.

- Akkor nyilván arra kíváncsi, melyek voltak ezek a javaslatok. A következők: a connétable-i méltóság és a Franciaország admirálisa cím eltörlése, a feleslegesnek ítélt erődítmények lerombolása, a védelmüket szolgáló helyőrségek megszüntetése és a király által folyósított évjáradékok megkurtítása.

- Ezt is tudom - mondta Fogacer.

- Röviden az összes határozat a takarékoság jegyében született, még ha egyesek szívesebben használják is a "megnyirbálás" kifejezést. Végül annak a királyi birtoknak a visszavásárlásáról is döntés született, melyet Medici Mária régenssége idején balga mód elidegenítettek (de a gyűlésen tapintatból nem ejtették ki a régensnő nevét, aki egyébként ott ült, a király jobbján).

- Ezt is tudom - mondta Fogacer.

- Ezt is tudta, kedves kanonok úr? Talán "nyirbáljam meg" kissé a beszámolómat?

- Dehogy! Folytassa csak kérem!

- A nemesek hozzájárultak negyvenöt hajó építéséhez is, egymillió-kétszázezer frankos költségen, valamint az új tengerentúli kereskedelmi társaság létrehozásához is.

- Ezt is tudom - mondta Fogacer.

- Nos hát - néztem ártatlan szemmel a kanonokra -, azt hiszem, ez minden.

- Gróf úr, csúfolódik velem? - kérdezte Fogacer, s szemében olyan fény villant fel, amit nem mondtam volna barátságosnak. - Megfelelkezik a felségsértés bűnének új megfogalmazásáról!

- Tényleg! - kiáltottam. - De mivel kegyelmed mindent tud, azt hittem, erről is fölösleges beszámolnom.

- Folytassa csak, gróf úr, majd kiderül, fölösleges-e a beszámolója.

- A felségsértés tényének új megfogalmazása valójában nem új, csak teljesebb a korábbinál, s a kiegészítés szelleme, módszere és mindenre kiterjedő jellege véleményem szerint a bíboros keze nyomáról árulkodik.

- Mi is így gondoljuk - mondta erre Fogacer, s az ő szóhasználatában a "mi" nem fejedelmi többséget jelentett.

- Kívánja, kedves kanonokom, hogy felsoroljam, mely cselekmények minősülnek ezentúl felségárulásnak?

- Kívánom.

- Katonák állítása engedély nélkül, tűzfegyverek és lőpor vásárlása, városok vagy kastélyok fegyveres megerősítése, titkos gyűlések tartása, politikai gúnyiratok megjelentetése. Azt hiszem, mindet felsoroltam.

- Egyet kifejejtett!

- Valóban! - mondtam, a lehető legártatlanabb képpel. (És ilyen helyzetben a kék szem nagy előny.) De

máris pótolom a mulasztást: tehát végül, de nem utolsósorban felségsértésnek minősül valamely idegen hatalommal vagy eme hatalom párizsi követével kapcsolatot tartani.

- Úgy hallottam - mondta erre jelentőségteljesen Fogacer -, hogy erről a pontról volt némi vita a gyűlésen.
- Kedves kanonokom, kegyelmed olyan jól tájékozott, hogy valóban nincs szüksége az én felvilágosító szavaimra.

- Dehogynem. A vitáról nagyon keveset tudok. Szinte semmit.

- Nos hát, akkor elmondom, amit én tudok. A résztvevők közül néhányan, illetve hát őszintén szólva a többség, úgy vélte, hogy jelenleg a pápa is uralkodónak minősül, tekintve hogy önálló állama van, miniszterei, rendőrsége, hadserege. Vagyis a pápa is külhoni hatalom, következésképpen a nuncius egy idegen hatalom követe. Tehát mindazok, akik Párizsban kapcsolatban állnak vele, az új értelmezés alapján felségárulónak mondhatók. A gyűlés résztvevői azonban nem nyugtalankodtak emiatt. Hiszen a nuncius a pápa küldötte, a pápa pedig az egész katolikus világ feje, tehát a mi szentatyánk is.

- Ez magától értetődő - mondta Fogacer, s pillája sem rebbent.

- A gyűlésen részt vevő tizenkét egyházi méltóság mégsem tekintette annak. Olyan hangosan méltatlankodtak, mintha nem is tizenketten, hanem legalább kétszer vagy háromszor annyian lettek volna. Végül nagy garra elhagyták az üléstermet, az utolsó üléseken már nem is vettek részt, s végül panaszt tettek a nunciusról. És most nehogy azt mondja, Fogacer, hogy nem tud róla, miszerint a nuncius tiltakozott a döntés miatt őfelségénél, s azzal fenyegetőzött, hogy elhagyja Franciaországot. Ezért hát a király és a bíboros erős nyomására, ha kis többséggel is, de a gyűlés úgy döntött, hogy a nuncius nem tekinthető idegen hatalom követének... És higgye el, kedves kanonokom, hogy én kegyelmed miatt nagyon örültem ennek a döntésnek, hiszen így ezentúl is kapcsolatban állhat a nunciussal, anélkül hogy tiszteletben megőszült fejét a verpad tönkjére kellene fektetnie.

- Biztos ebben? - kérdezte Fogacer. - Hiszen a nemesi gyűlés határozata semmire sem kötelezi a királyt. Vagy úgy!, gondoltam. Hát itt szorít a cipő!

- Valóban semmire sem kötelezi, de rosszul ismeri Lajost, aki azt hiszi, hogy a döntés ellenében fog cselekedni. Arra kész volt, mint kegyelmed is tudja, hogy megtámadja a pápai csapatokat, melyek jogtalanul elfoglalták a Val Tellina-i erődtornyát. De sosem támadna a nunciusra vagy a nuncius valamely hívére, hiszen ezáltal magát a Szentszéket támadná. Legfeljebb nagyon tapintatosan figyeltetni fogja őket.

- Mert Ő is figyelik őt? - kérdezte Fogacer.

- Erről semmit sem tudok, így nincs is mit mondanom róla. De hát végül is mit tesz egy követ? Hegyezi a fülét, mereszti a szemét, hogy értesülésekhez juttathassa a saját uralkodóját. Így hát valószínűnek tartom, hogy az az ország, amelynek óvatos vendégszeretetét élvezi, szintén értesülésekhez kíván jutni őrála...

Az olvasó talán úgy ítéli meg, hogy macska-egér játékot űztem Fogacer kanonokkal. Ez azonban nem igaz. Mert még ha elfogadom is - persze nem fogadom el -, hogy a nuncius nem egy idegen hatalom követe, a bíboros nyilván továbbra is éppúgy figyeltetni fogja a nunciust is, meg a hozzá közel állókat is, mint eddig. Így hát nagy szolgálatot tettem Fogacer barátunknak, amikor burkoltan fokozott óvatosságra intettem.

Már másnap, mihelyt a bíboros fogadni tudott, beszámoltam neki a Fogacer-val folytatott eszmecserémről. A történet mulattatta, de gyorsan visszanyerte megszokott komolyságát, s így összegezte a hallottakat:

- A felségárulás új megfogalmazása sokaknak okoz majd fejtörést! Különösen azoknak, akik túlságosan törleszkednek Anglia és Spanyolország követéhez. Fogacer azonban élesebb elméjű és óvatosabb is, semhogy túllépje a megengedett határt. Értelmes ember, akit a király, éppúgy, mint én, "igazi franciának" tart. Nem kizárt, hogy egy nap a kegyelmed kanonoka engem fog értesülésekkel ellátni a nuncius helyett...

XIII. fejezet

Richelieu, amikor megjegyezte, hogy "kanonokom" egyszer talán majd őt fogja értesülésekkel ellátni, nem a nunciust, talán arra számított, hogy visszamondom e megjegyzését Fogacer-nak.

Én azonban, amikor három nap múlva együtt ebédeltem Fogacer-val atyám palotájában, nem vállalkoztam a közvetítői szerepre, mert úgy ítélt meg, hogy ez a szerep jobban illenék a bíboros valamelyik ügynökéhez, mint hozzám. Kényes helyzetbe kerültem volna Fogacer-val szemben,

különösen azután, hogy a louvre-béli lakosztályomban folytatott beszélgetésünkör a felségárulás különböző módozatai kapcsán évdtem vele.

Mihelyt Mariette felszolgált az ebédet, "s nagy fülét is kivitte a szobából", amint atyám tréfásan mondogatta volt, azonnal a párbajokra terelődött a szó, s különösen a Montmorency-Bouteville-párbajra, erre a vakmerő s egyben kihívó tette, amely kétszeresen is sértette őfelségét.

A híres és nagy családból származó Bouteville, aki büszke is volt a származására, eddig már huszonegy párbajt vívott, s ezenközben huszonegy nemesembert küldött a másvilágra; 1624-ben a parlament elítélte Pontgibaut gróf meggyilkolásáért, s ekkor Bouteville volt olyan vakmerő, hogy saját kezűleg törte össze azt az akasztófát, amelyre in effigie [képletesen. (latin)] felakasztották.

Három évvel később, 1627-ben, ismét párbajozott, s megölte Torigny grófot, de mivel maga is érezte, hogy újabb tetteivel túllépett minden megengedett határt, elmenekült, s Németalföldön keresett menedéket a főhercegnő udvarában, aki II. Henrik leánya volt, az utolsó élő Valois, így hát udvarában szívesen látott vendég volt minden francia.

Margit királyné húga természetét és erkölceit tekintve is erősen különbözött a nővérétől: kedves és jóakarátú idős hölgy volt. Végtelen irgalmasságában hitt benne, hogy - egy kis segítséggel - a legkeményebb szív is megnyalhat, s képessé válhat a szeretetre.

Ebben az esetben nehéz dolga volt a verekedő kedvű Bouteville-lel. Különösen, hogy Torigny gróf barátja, a bosszúszomjas Beuvron márki is Brüsszelbe érkezett, hogy kihívja párbajra hősünket. A főhercegnő, aki semmiképp sem akarta, hogy országában vért ontsanak, Spinolát, a bredai győzöt kérte meg, hogy adjon vacsorát a két ellenség tiszteletére, s békítse ki őket. Spinola jelenlétében békét is kötöttek, ám amint magukra maradtak, azonnal megszegették fogadalmukat, s elhatározták, hogy megverekszenek. Már csak az volt a kérdés, hogy hol.

Brüsszelben nem párbajozhattak, hiszen azt a főhercegnő megtiltotta. És miközben ők ketten csak azon tanakodtak, hol gyilkolhatnak meg egymást, a jóságos főhercegnő, bízva Spinolának tett ígéretükben, levelet írt a francia királynak, s arra kérte Lajost, állítson ki kegyelemlevelet Bouteville számára, s így oldozza fel a huszonkét gyilkosság vétke alól.

A második Bourbon nagy tiszteletben tartotta az utolsó Valois-t. Ezért hát nem utasíthatta el a kérését, viszont a teljes feloldozást sem adhatta meg Bouteville-nek, amit pedig a főhercegnő kért: Lajos végül megengedte Bouteville-nek, hogy visszatérjen Franciaországba, de azzal a kikötéssel, hogy sem Párizsba, sem az udvarba nem teheti be a lábát.

Amikor ennek a felemás kegyelemnek hírét vette, Bouteville szörnyű haragra gerjedt. Bánta is ő Párizst! Az udvar viszont valóságos színpad volt a számára, ahol dicsőséges párbajai után páváskodhatott az ámuldozó udvaroncok tapsa közepette. A nagy harcosok az udvarban pihenték ki fáradalmaikat, s csapták a szelet a hölgyeknek, akiket nem hagyott közönyösen egy-egy ilyen vakmerő kardvivő. "Ha volt képük megtagadni tőlem a teljes kegyelmet, hát Párizsban fogok megverekedni, méghozzá a Place Royale-on! [Királyi tér. (francia)] -jelentette ki.

Önmagában az is rendkívüli engedetlenségnek minősült volna, ha Párizsban párbajozik, ahonnet pedig őfelsége kitiltotta. De ha a Pré-aux-Clercs-et választja színterül - ahol a Sorbonne diákjai szokták összerúgni a port, s verekedésük nemritkán véressé fajul, ami fölött azonban az őrég általában szemet huny -, még csak megjárta volna. Ám a Place Royale-on párbajozni a király nyílt megsértése volt! A szép, szimmetrikusan elrendezett, kövel megerősített téglaházakkal és árkádokkal övezett tér IV. Henrik műve volt, amelyet Lajos, fiúi szeretettől vezetve, a legnagyobb gonddal és odaadással fejezett be. Ez a hely tehát nagyon közel állt őfelsége szívéhez, s ráadásul az ő nevét viselte: épp ezért esett erre a térre Bouteville választása! A becsületükre kényes s dicsőségre szomjas országnagyok gyakran láznak így királyuk ellen.

1627. május tizenkettedikén, szerdán, délután két órakor megjelent hat személy a Place Royale-on, azzal az eltökélt szándékkal, hogy megöljék egymást. Bouteville egyik segédje a legjobb barátja, Des Chapelles volt, a másik La Berthe úr. Beuvron segédje pedig a fegyvernöke, Buquet úr, valamint Bussy d'Amboise.

Ahol hat, hüvelyéből kirántott kard van, ott biztosan kaszál a halál. És sajnos nem azt vágja le, akit kellene, hanem a párbajsegédek közt is arat, pedig nekik semmi közük a viszályhoz, s csupán barátságból vannak jelen. Bussy d'Amboise úr és La Berthe úr szinte azonnal a földre rogyott, az egyik holtan, a másik halálra sebzetten, s szép piros vérük befestette a Place Royale új kövezetét. A pengék csattogását pillanatnyi megdöbbenés és csönd követte. A párbaj alig két percig tartott, épp csak addig, amíg két fiatalember eltávozott az élők sorából. Elvitték a holttesteket, majd a két hős visszadugta kardját a hüvelyébe, s mindketten elmenekültek a helyszínről. Beuvron márki és a fegyvernöke, Buquet Calais

felé indult lóhalálában, ahová el is érkeztek, majd sikerült felszállniuk egy Angliába induló hajóra is, s nagyon is fellélegeztek, amikor megpillantották Dover ködbe borult fehér szikláit. Bouteville és elválaszthatatlan barátja, des Chapelles nem menekült ily fejvesztetten. Egy nagyúr mindig biztonságban érzi magát. Lotaringia felé vették az útjukat, de elkövették azt a hibát, hogy megálltak a Vitryen-Perthois-i vendégfogadónál, ahol is a két barát megosztotta egymással az ágyát. Néhány véletlen egybeesés következtében felismerték őket, letartóztatták és Párizsba vitték, bebörtönözték, majd elítélték mindkettőjüket.

A párizsi parlament fennhéjázó polgárai, akik könyörtelenül üldöztek minden olyan bűnt, amit nekik nem állt módjukban elkövetni (márpedig a párbaj ezek közé tartozott, s így minden vétek közül a legsúlyosabbnak minősült), boldogan ítélték őket halálra. Valójában nem tettek mást, mint kitartottak korábbi véleményük mellett, hiszen egyszer már korábban is a halálbüntetésre szavaztak, mielőtt még Lajos - 1626 februárjában - egy királyi rendelettel betiltotta volna a párbajt. Akkor azonban még sem Lajos, sem a bíboros nem akart ilyen messzire menni, így hát öfelsége királyi parancssal kényszerítette a parlamentet döntése megváltoztatására. Most azonban a parlament, némi kajánsággal, visszavágott a királynak, s Bouteville elleni dühük is arra sarkallta őket, hogy vérpadra küldjék ezt a gőgös nagyurat. De térjünk vissza az atyám palotájában elköltött ebédhez, amikor is, Mariette távozása után, megeredtek a nyelvek az asztal mellett.

- Most már csak az a kérdés - mondta atyám -, hogy vajon Lajos kegyelmet gyakorol-e vagy sem. Nem először történnek, hogy ez a fajta bűn büntetlen marad. A párbajellenes rendeletek sorában XIII. Lajosé már a harmadik: az első III. Henrik adta ki, a másodikat IV. Henrik, 1609-ben. Ám mindegyik holt betű maradt csupán. Amint öreg barátom, Pierre de L'Estoile bánatosan mondogatta: "Franciaországban, ha egy rendelet jó, biztos, hogy nem alkalmazzák."

- A nemesi gyűlésen a bíboros is valami hasonlót mondott - jegyeztem meg. - Az ő bölcs mondása azonban nem a múltra vonatkozó kesernyés megállapítás volt, inkább határozott iránymutatásnak tűnt a jövőre nézve. Ezt mondta: "Nem kell sok rendelet hozzá, hogy királyságunk teljes fényében ragyogjon, csak a meglévő néhányat kell következetesen betartatni."

- Kedves kanonokom - szólalt meg La Surie -, miként vélekedik az egyház a párbajról?

Fogacer, mielőtt válaszolt volna, szemöldökét magasan felvonva, alaposan szemügyre vette a lovagot mogyorószínű szemével. Ez az arcjáték azonban nem tette oly ördögivé a fizimiskáját, mint ifjúi éveiben, amikor szemöldöke még koromfekete volt: a felvont hófehér szemöldök inkább elgondolkodónak és bölcsnek mutatta, amint az új helyzetéhez illett is.

- Lovag úr - mondta -, az egyház a legteljesebb mértékben elítéli a párbajt, hiszen az egyszerre gyilkosság és öngyilkosság. Vagyis kétszeresen is bűn.

- Mindazonáltal - szurkálódott La Surie - sose hallottam, hogy a püspökök kiátkoztak volna akár egy párbajhóst is.

- Pedig azt kellene tenniük - mondta Fogacer, különösebb felindultság nélkül. - Úgy hallottam, hogy királyságunkban évente több száz párbajra kerül sor...

Atyám rosszalló pillantást vetett La Surie-re. Nem szerette, ha Miroul, aki bár áttért, sosem lett hithű katolikus, gúnyolódik az egyházon, s ráadásul Fogacer-t bántja meg, aki oly régi és hűséges barátunk, hogy úgyszólván családtagnak tekinthető.

- Térjünk vissza eredeti témánkhoz - javasolta atyám. - Vajon kegyelmet gyakorol-e a király? Úgy tudom, hogy a bíboros, a király jóváhagyásával, a Tanács elé vitte az ügyet. Ha ez valóban így van, lehetséges volna, Pierre Emmanuel, hogy szokásos titoktartását megőrizve némi felvilágosítással szolgáljon nekünk?

- Atyám, ezúttal nem köt a titoktartás. Épp ellenkezőleg. Azt várják a Királyi Tanács tagjaitól, hogy tájékoztassák a környezetüket.

- Volt szavazás? - kérdezte Fogacer.

- Nem volt. A király fenntartotta magának a jogot, hogy egyedül döntsön. Vita azonban volt, s összecsaptak egymással a kegyelem ellenzői és támogatói. De az egyetlen vélemény, amely valóban számított, s amit mindenki várt, Richelieu-é volt. És halálos csend telepedett a tanácssteremre, amikor a bíboros felállt, s olvasni kezdte írásba foglalt véleményét.

- Miért foglalta írásba a véleményét? - kérdezte La Surie. - Ő, az ékesszólás nagymestere, akiből csak úgy folyik a szó?

- Nyilván óvatosságból: azt akarta, hogy vitathatatlan, tehát írásos nyoma legyen annak, amit elmond.

- És miért kellett ilyen óvatosnak lennie?

- Tisztában van vele, mennyire gyűlölik máris az országnagyok, ezért hát nem akarta a gyűlöletüket még

tovább növelni.

- Nem értem kegyelmedet.

- Majd mindjárt meg fog érteni, lovag úr - mondtam mosolyogva -: elég, ha végighallgat. A bíboros előterjesztése most is, mint mindig, rendkívül módszeres volt. Két, látszatra egymásnak ellentmondó okfejtésből s egy következtetésből állt. Az első eszmefuttatásában Richelieu felsorolta az összes érvelt, amely a vétkesek szigorú megbüntetése mellett szól. A második menetben a kegyelem melletti érvek következtek. Azután összegzett, s levonta a következtetést.

- És a kegyelem mellett foglalt állást? - kérdezte atyám.

- Nem egészen. Érezte, hogy bíborosi öltözeke miatt nem javasolhat halálbüntetést, csupán a vétkesek meghatározatlan időre szóló bebörtönzését. Ez a végkövetkeztetés azonban nem volt egészen a végső: úgy festett, mint egy fiók, amely még egy fiókot rejt. S ebből a fiókból már a következő javaslat került elő: "Ófelsége a mások tanácsa nélkül is meg fogja találni a legcélravezetőbb megoldást." Tehát a legcélravezetőbbet. Nem a legemberségesebbet.

- Ha jól értem - mondta atyám -, Richelieu kegyelmet kért ugyan, de valójában azt sugallta, hogy az ítélet csakis halál lehet.

- Erről meg vagyok győződve, egy másik okból is. Ugyanis az első eszmefuttatása - amikor is a halálbüntetés mellett érvelt - sokkal gazdagabb és meggyőzőbb volt, mint a második. Richelieu jól tudja, hogy Lajos a lehető legmerevebben ragaszkodik mindig az igazsághoz. Ezért hát a következő szavakkal fordult hozzá: "Semmi kétségünk sem lehet afelől, hogy ez a két ember kiérdemelte a halált, s nehéz lenne megkegyelmeznünk nekik anélkül, hogy megszegnénk törvényeinket..." Mint atyámuram bizonyára emlékszik rá, egyszer már kijelentette a nemesi gyűlésen, a király jelenlétében: nem elég jó rendeleteket hozni. Végre is kell hajtani őket.

- A végrehajtás szó ez esetben nemcsak a törvények betartatását jelenti, hanem óhatatlanul az ítélet-végrehajtást is eszünkbe juttatja... - mondta La Surie.

- De e szó előbbi értelmezése emberséges - szólt közbe Fogacer.

- Csakhogy jelen esetben az előbbi könnyen az utóbbiba torkollhat... - mondta La Surie.

- Folytathatnám, uraim? - kérdeztem, mert nem akartam, hogy Fogacer és La Surie tovább vitázzanak ilyen semmiségeken. - Okfejtésének első részében, amikor a halálbüntetés mellett érvelt, Richelieu szájából egy olyan mondat hangzott el, amit ördöginek minősítenék, ha nem egy egyházi méltóságtól származott volna. A kijelentés így hangzott: "Felség, az itt a kérdés, hogy a párbajoknak, vagy felséged rendeleteinek vágják-e el a torkát."

- Bocsásson meg - mondta Fogacer -, de én semmi ördögöt nem találok ebben a kijelentésben.

- Ha ezt a szót sértőnek érzi, kedves kanonokom, mondjuk inkább úgy, hogy a probléma illetően való felvetése nagy ügyességről árulkodik. A kijelentés célja ugyanis az volt, hogy kétségbe ejtő alternatíva elé állítsa a királyt: vagy halálra ítéli Bouteville-t, vagy eltűri, hogy semmibe vegyék a felsőbbbségét. Ez a mondat nyilvánvalóan óriási hatással volt egy olyan királyra, aki féltékenyen őrizte a hatalmát, mint Lajos. "Sire, elvágják törvényei torkát!" - micsoda rettenetes erejük van ezeknek a szavaknak! Van-e ezek után más választása a királynak, mint hogy "a párbajok torkát" vágja el, mely esetben a "párbaj" szó a "párbajozót" helyettesíti szemérmatosan, hiszen ha a törvényeknek nincs is torkuk, a párbajozóknak nagyon is van.

Kedves olvasóm, ezek után ugyanaz történt, ami Chalais elítélése után, csak persze nagyobb méretekben, hiszen Bouteville egy igen előkelő és kiterjedt francia család sarja volt, és az országnagyok a lehető legnagyobb nyomást gyakorolták a királyra, hogy megmentse a fiatalember életét. Madame de Bouteville éppen úgy, mint valamennyi hölgy, aki az udvarnál számít valamit, közbenjárt az érdekében. De minden hiába volt. A király sziklaszilárdan kitartott elhatározása mellett.

Június huszonkettedikén Bouteville, majd Des Chapelles is, Jean-Guillaume, a hóhér tönkjére hajtotta a fejét, aki két kézzel fogta súlyos pallosának markolatát; a penge csillogott a napfényben.

A rangsort ezúttal is tiszteletben tartották. Bouteville-t végezték ki elsőként, s csak utána következett Des Chapelles, az örök második.

Bár láthatólag szívesebben vették, ha ők ölhetnek, mintha őket ölik, ebben az egyenlőtlen párbajban is bátran viselkedtek: a bátorság volt az az erény, melyet rövid életük során az életnél is többre tartottak, a saját és a mások életénél egyaránt.

A kettős kivégzést követő napon, június huszonharmadikán hintette be szentelt vízzel a király a Tuileriákban öccse hitvesének holttestét. Kevesebb mint egy évvel házasságkötésük után Gaston felesége belehalt a szülésbe. Lajost meglehetősen megrázta a fiatalasszony balsorsa. De amikor megtudta, milyen nemű a csecsemő, aki túlélte az anyját, ha nem is örömmel, de nagy

megkönnyebbüléssel így kiáltott fel: "Akkor nyitva az út!" Ami azt jelentette, hogy az újszülött kisleány, nem pedig fiú, vagyis nem erősíti Gaston trónöröklési esélyeit. A királyné, bár ő egy szót sem szólt, ugyanezt érezte, talán még fokozottabban. Így hát, Istennek hála, továbbra is ő volt az egyetlen asszony, akitől a királyság a trónörököszt remélhette.

Ha szorult volna belé némi filozofikus szellem - ám félt, hogy szeretett királynéknkba semmiféle szellem nem szorult -, most eljöhett volna az ideje, hogy mélyen magába nézzen, és elgondolkozzék rajta, vajon miért is ellenezte oly hevesen Gaston házasságát, hogy mi értelme volt az államot megrázkódtató temérdek cselszövésnek, a lázongásnak, a bíboros elleni merényleteknek, hogy miért is veszélyeztették még magának a királynak is az életét, hiszen mindez végső soron nem eredményezett mást, mint Ornano letartóztatását, a Vendome fivérek bebörtönzését és Chalais kivégzését.

Emlékiratomnak korábbi kötetében már szóltam róla, hogy nem Lajos, hanem a hugenották voltak azok, akik 1610 - IV. Henrik halálának éve - és 1627 között, amikor is kezdetét vette La Rochelle ostroma, a nantes-i ediktum szellemét és betűjét egyaránt megszegték.

Igaz ugyan, hogy a francia protestánsoknak jó fél évszázadon át csak megszegésben, gyűlöletben és üldöztetésben volt részük, s a sebek lassan gyógyulnak. De mihelyt jó Henrik királyunk megengedte nekik, hogy szabadon gyakorolják vallásukat, ezt a jogot kizárólagos sajátjuknak tekintették. Már IV. Henrik életében megakadályozták, hogy a katolikus papok visszakapják templomaikat, s örökre száműzték földjükről a misét. Bár az ediktum megszegése nyilvánvaló volt, Henrik, aki a bolondulásig szerette gyermekkori szűkebb hazáját, szemet hunyt az engedetlenség fölött, és semmit sem tett ellene. Azután Henrik meghalt, s a hugenották okkal tartottak Medici Máriától: Habsburg volt, a pápa híve és spanyolbarát. Szerencséjükre azonban a régensnőt szinte teljesen lefoglalta a kincstár kifosztása, hogy a pénzen megvásárolja az országnagyokat, s rábírja őket a hugenották elleni háborúra, bárha a hugenották szárazföldön és vízen egyaránt félelmetesen harcoltak.

Lajostól is elpártoltak, amikor egy spanyol infánsnőt vett feleségül, bár neki magának nem sok beleszólása volt e választásba. S ellenséges érzületük tovább nőtt, amikor az Igazságos Lajos, ragaszkodván a nantes-i ediktum tiszteletben tartásához, megtámadta Pau-t, s fegyveres erővel helyezte vissza tisztükbe a katolikus papokat, hogy éppúgy megtarthassák a maguk istentiszteleteit, mint a protestáns lelképászorok.

Hét éven át, 1620 és 1627 között, folyt a csatározás: a királyi hatalom elleni lázadás fő éltetője La Force és Rohan herceg volt, valamint ez utóbbinak az öccse, Soubise úr. A hugenották egész városokat ragadtak el a királytól: Négrepelisse-t, Saint-Jean-d'Angély-t és Ré szigetét.

La Rochelle adókat vetett ki, s visszatartotta a királynak járó adókat, csapatokat állított s erődítményeket emelt, ágyúkkal szerelte fel hajóit és - ami őfelsége szemében a legnagyobb bűnnek számított - szövetségre lépett az angolokkal. A hugenottáknak nyilvánvalóan az volt a céljuk, hogy külföldi segítséggel független protestáns köztársaságot hozzanak létre, amely kivonja magát a francia király fennhatósága alól.

Az 1626-ban aláírt La Rochelle-i béke egyik záradéka szerint a La Rochelle-iek kötelesek lerombolni a Trasdon erődöt, a király pedig a Lajos erődöt, amely La Rochelle bástyáinak közvetlen közelében épült, s erős királyi helyőrség állomásozott benne. A két fél kölcsönös gyanakvása miatt azonban a Trasdon erőd lebontása csak csigalassúsággal folyt. A Lajos erődét pedig el sem kezdték.

A halogatás indoka - pontosabban ürügye - az volt, hogy váratlanul megérkezett La Rochelle-be az özvegy Rohan hercegné, leányával, Annával: Soubise kastélyából beköltöztek a város szívébe, a városháza s az új templom közötti palotába. S mint látni fogjuk, ez a hely valóban a város "szíve" volt. Mivel a mi királyságunkban mindig ördögi szoknyák kavarják a lázadás szelét, ezúttal Rohan hercegné szoknyája körül volt készülődve a vihar, bár az özvegy igencsak különbözött Chevreuse hercegnétől: szigorú erkölcsű asszony volt, sokféle erénnyel megáldva, melyek közül csak a türelmesség hiányzott. Szigorú erkölcei ellenére még idős korában is nagyon szép volt, La Rochelle népe imádta, s a lépte nyomát is tisztelte. Lajos balszerencséjére az egyébként jószágos hercegné ádáz hugenotta volt, s azon fáradozott, hogy felszítsa a lázadás parazsát ebben a városban, amely már régóta nem volt a francia királyok "jó városa". Eközben idősebbik fia, Rohan herceg, a languedoci protestánsokat igyekezett fellázítani, öccse pedig, Soubise úr, Londonban győzködte Buckinghamet és Anglia királyát, Károlyt, hogy küldjenek hajókat és katonákat a francia partokra, s így elvegyék Lajos kedvét a protestantizmus fellekvára elleni támadástól.

Amikor később megismerkedtem Rohan hercegnével, oly kedves udvariassággal fogadott, amely mindenkit levesz a lábáról, holott legbelül nyilván hitvány pápistának ítélte, aki méltó az örök kárhozatra.

Bár erényes hölgy volt, szeretett hódítani: hiába merev hugenotta valaki, ha közben asszony és anya is; s küzdelmét sem csupán vallása győzedelméért folytatta. Egyfajta feudális álomvilágban élt: arról ábrándozott, hogy két fia a francia királyságtól elszakított két független hercegség feje lesz majd: egyik La Rochelle és a szigetek ura, a másik Languedocé.

A La Rochelle-ben székelő királyi biztosok, akik a békeszerződés betartását voltak hivatottak ellenőrizni, gyorsan megértették, hogy a La Rochelle-ben készülődő lázadás, amely a résztvevők számát tekintve nem volt ugyan nagy, érzelmi töltését tekintve azonban annál nagyobb, a hercegné megérkeztével olyannyira megerősödött, ami nyugtalanságra adhat okot. A város lakói nyíltan azt beszélték, hogy Lajos addig nem hajlandó lerombolni a királyi erődöt, amíg a hercegné el nem tűnik városukból. Ezt pedig igencsak sérelmezték a La Rochelle-iek. Úgy érezték, hogy a király megsérti a "szentjüket", ha ugyan szabad ezt a szót használnunk egy protestánsnal kapcsolatban, aki nem hisz a szentekben.

Rohan hercegnének szempillája sem rebbent, s nem mozdult a városból. A Lajos erőd pedig továbbra is állt, a helyőrségét még meg is erősítették, és Toiras úr, a király La Rochelle-i kormányzója, igen buzgón végezte a Ré szigetén épült Saint-Martin-fellegváron az utolsó simításokat. Ez az erős fellegvár, amely felettébb közel volt hozzájuk, olybá tűnt a La Rochelle-iek szemében, mint egy lidércnyomásos álom, s a gyanakvás és a félelem egyre erősödött mindkét oldalon.

Toiras ura, Jean du Caylar de Saint-Bonnet volt, akit nem akármilyen fából faragtak ám, s oly fontos szerepet játszott azokban a drámai eseményekben, melyek színtere Ré szigete lesz majd, hogy a maga idejében feltétlenül ejtek róla néhány szót.

De most engedje meg az olvasó, hogy visszatérjek ahhoz az időszakhoz, amikor nem volt még háború, de már béke sem.

Júniusban Angliába küldött a király és a bíboros, hogy hozzak szóbeli üzenetet du Molin úrtól, a francia követségi ügyvivőtől. Azért kellett az üzenetnek "szóbelinek" lennie, mert az angolok - csellel vagy erővel - gyakorta elfogták a Franciaországba küldött leveleket, főleg azokat, amelyek a királynak szóltak.

Márpedig a bíborost erősen nyugtalanította, mit forral Soubise Buckinghammel és I. Károllyal.

Soubise-nak, aki két alkalommal is elragadott városokat a királytól, melyeket mindkétszer fegyveres erővel kellett visszaszerezni, behódolásáért cserébe a békekötéskor kétszáztízezer frankot ígértek, valamint egy harmincezer frankos évjáradékot, s hercegi-pairi pátenstevelet. De mivel úgy érezte, hogy Franciaországban nem nagyon szeretik - s hogy is szerethették volna, két lázadás után? -, Angliába hajózott, Londonban telepedett le, s amint láttuk, igyekezett rávenni Buckinghamet a Franciaország elleni háborúra. És ami már valóban mindennek a netovábbja - il colmo! il colmo!, ahogyan az anyakirályné mondta -, Londonból követelte (s ez mindennél jobban jellemzi őt), hogy a francia király, aki ellen idegenekkel szövetekezett, adja meg a pénzét, az évjáradékát s a címet, amit ígért... Sőt mi több, Londonban hercegnek és pairnek mondta magát, holott még meg sem kapta a pátenstevelet, s a környezetével "Monseigneur"-nek szólíttatta magát.

A bíboros nagyon utálta ezt az embert, s amikor a londoni utazásomat megelőző napon felkerestem, nyájas hangja sziszegővé változott, amikor Soubise-ről beszélt:

- Ebbe a nyomorult Soubise-ba szikrányi becsület sem szorult, mint ahogy ész és bátorság sem - mondta -, s a múltban elkövetett gyalázatosságait csak újabbakkal tetézi. Az angolok olyan szoros kapcsolatban állnak La Rochelle-i hugenottáinkkal, hogy bármikor fellobbanthatják ott a lázadás tüzét.

Ézután megkért, hogy ha lehetséges, ne csak Molin úrral beszéljek, hanem Buckinghammel is, hogy kipuhatoljam mélyebb szándékait, ha ugyan egy ilyen emberrel kapcsolatban beszélhetünk mélységről. Londonban, atyám tanácsát követve, nem vendégfogadóban szálltam meg - attól félt ugyanis, hogy még meggyilkolnak, ahogy kis híján vele is tették, amikor IV.

Henrik megbízásából meglátogatta Erzsébet királynőt -, hanem egy régi, kedves barátnéjánál, lady Markbynél, akiről még annyi év után is némi felindultsággal beszélt. Olyan asszonynak írta le, aki tud jó kedélyű, de nagyon zord is lenni, kitűnő lovas, nagy kötekedő, aki úgy káromkodik és átkozódik, mint egy zsoldos, s eközben bátor, sőt vakmerő, mégis minden ízében asszony, valaha falta a férfiakat, inni keveset iszik, de annál többet eszik, igazi amazon, aki azért az íjazás kedvéért nem vágatná le a fél keblét. Kár is lenne érte, tette még hozzá atyám, mert "messze földön nem látni hozzá hasonlót".

Attól eltekintve, hogy a haját - éppúgy, mint atyámét - fehérre festette az idő, nem éreztem csalódottságot, amikor a háznagya bevezetett a szalonba, s megpillantottam a ladyt.

- My God! - kiáltott fel. - You do look like the Marquis! What an astonishing likeness! No, no, my boy! Don't kiss my hand! Kiss me! [Uram-atyám, mennyire hasonlít a márkira! Micsoda meglepő hasonlatosság! Nem, nem, fiam! Ne csókoljon nekem kezét, hanem csókoljon meg rendesen! (angol)]

Ezzel felállt, pontosabban felugrott a székéről, szorosan magához ölelt, s számtalan apró csókot nyomott

az arcomra, de még az ajkamra is. Viszonoztam a csókjait, mert a meleg fogadtatás nagyon jólesett, s hogy őszinte legyek, jóérzésem nem is volt olyan gyermeki, amelyet a kettőnk közti korkülönbség indokolt volna. Amit ő azonnal észre is vett, s a karomból kibontakozva félig csúfondáros, félig meghatott pillantást vetett rám, majd harsány nevetéssel kijelentette:

- Úgy látom, minden tekintetben hasonlít az apjára! Üljön le, fiam! A szobája már kész. Mondja el nekem gyorsan, miért hagyta el a nyájas Franciaországot, s miért hajózott a mi sokkal kevésbé nyájas országunkba?

- My lady - mondtam -, Molin úrral kell beszélnem, valamint, ha lehetséges, Buckingham herceggel is.

- Ó! Molin úr! - kiáltott fel lady Markby. - What a very charminn man! He is a great favourite with the ladies here! [Milyen elbűvölő ember! Hölgyeink nagyon szeretik! (angol)] Es tudja, miért? Mert megnéz minket! Mi az első, ha belép a York House valamelyik termébe? Megnézi a hölgyeket! It is so refreshing in this country! [Ez olyan üdítő a mi országunkban! (angol)] Buckinghammel viszont nem lesz könnyű találkoznia!

- Olyan nagy úr?

- Annyira játssza a nagyurat! - mondta lady Markby, aki Nagy-Britannia egyik legelőkelőbb családjából származott. - "His Highness"-nek szólíttatja magát, holott egyáltalán nincs joga ehhez a titulushoz, hiszen nem herceg. De ha legalább jó családból származnék! De csak valami lovagocskának a fia, aki valahol vidéken él, egy szutykos kis udvarházban, három tehénkével meg egy disznóval! Jó, talán két disznóval - tette hozzá, olyan hangon, mint aki óriási engedményt tesz a kis lovagnak...

Ez a fajta humor olyan nevetésre készíteti az angolokat, hogy a könnyük is kicsordul, miközben a mi honfitársainknak, akik csak a szójátékokat meg a gyilkos csattanókat kedvelik, arcizruk sem rándul. De mivel láttam, hogy lady Markby nevet, én is nevettem, mivel minél tovább hallgattam, annál jobban megkedveltem.

- Azt mondják, hogy Buckingham nagyon szép férfi.

- Ez az egyetlen erénye - mondta lady Markby. - Mert sem nem eszes, sem nem tehetséges, sem nem bátor. Ugyanakkor szerintem - jelentette ki nagy meggyőződéssel - nem is szép. Egyáltalán nem szép. Csinos. A termete még csak megjárja, magas és arányos. De az arca! Nézze meg a szemét! Szép, de nőies! A szája is szép, de az is nőies! A bajusza is szép, elismerem, mégsem tudja férfiasá varázsolni az arcát. Persze kegyelmed is tudja, hogy hajdanán I. Jakab kegyence volt, majd amikor e király meghalt, I. Károly kegyence lett, ha szabad ezt mondanom. Jaj! - üvöltött fel hirtelen, akár egy oroszán -, de dühös vagyok! Belehalok a szégyenbe, ha arra gondolok, hogy Európa-szerte azt beszélik, az angol királyi házban apáról fiúra öröklődik a pederasztia!...

Most nekem támadt nevetethetékem, mégsem nevettem, hiszen őfelségéről a királyról volt szó, akinek bizonyos értelemben a vendége voltam ebben az országban. Csak a szám sarkában jelenhetett meg egy kis mosoly, viszont az ifjú Nicolas nem bírta türtőztetni magát, s harsány hahotára fakadt.

- Figyeljen rám, fiam! - mondta lady Markby. - Hasonlítsa össze Buckinghamet a fegyvernökével: csinos fiú ő is, ám cseppet sem nőies! Nézze! A pusztá tekintetével képes felfalni egy asszonyt!

- Ez csak azért van, my lady - jelentette ki Nicolas -, mert sosem láttam ladységednél csodálatosabb asszonyt!

- Ó! Ezek a franciák! - mondta elragadtatottan lady Markby; - A tekintetük, mint a bársony! A nyelvük, akár a méz! És az a nyelv nemcsak a beszédhez ért! - tette hozzá kis nevetéssel.

Csak négy napot töltöttünk Londonban, s amint az olvasó már e nagyszerű fogadtatásból kitalálhatta, úgy bántak velünk, mint valami fejedelemmel vagy királlyal lady Markby csodás palotájában.

Már megérkezésünk napján találkoztam Molin úrral, s másnap, lady Markbynek hála, Buckingham herceggel is.

Molin úr kellemes arcú úr volt, tevékeny, mozgékony, aki hatékonyan szolgálta Lajos érdekeit.

- Gróf úr - mondta -, bárha elvileg én vagyok az egyetlen francia követ az angol királyi udvarnál, gyakorlatilag egyáltalán nem vagyok egyedül! Tömeges követ van itt, hogy úgy mondjam: in partibus. [A nem keresztény országok egyházmegyéiben névleg működő püspököket jelölik így, akiknek sem papjaik, sem híveik nincsenek.] Vannak olyanok - nem kevesebben, mint hárman -, akiket La Rochelle városi tanácsa küldött I. Károlyhoz. Egy másik "követ", Saint Blancard, Rohan herceg küldötte; de itt van La Touche úr is, az özvegy Rohan hercegné küldötte; és Soubise úr, aki önmaga küldötte...

- Lajos azt mondaná, hogy ezek az urak "nem igazi franciák" - mondtam -, hiszen egy idegen ország uralkodójához folyamodnak, a francia királlyal szemben.

- Azért a La Rochelle-i városi tanács küldötteit én nem sorolnám közéjük - mondta Molin úr. - Az ő kérésük nem törvénytelen. I. Károly egyszer már közbenjárt annak érdekében, hogy a La Rochelle-iek

fogadják el a Lajos javasolta békeszerződést, így hát most azt szorgalmazták, hogy I. Károly ismét avatkozzon közbe, ezúttal annak érdekében, hogy a francia király romboltassa le végre a Lajos-erődöt. Ezzel szemben a két Rohan arra akarja rávenni I. Károlyt, hogy nyújtson fegyveres segítséget La Rochelle-nek és Languedocnak. Cserébe hajlandók lennének elfogadni őt hűbéruruknak, s az ő nevében uralkodnának ezekben a tartományokban.

- Vagyis árulók!

- Inkább bolondnak mondanám őket! - jelentette ki Molin. - Hiszen nyilvánvaló, hogy ha az angolok elfoglalják La Rochelle-t és Ré meg Oléron szigetét, megvetik ott a lábukat, és nem törődnek többé a Rohanokkal! Emlékezzék Calais-ra! [Calais 1347-től 1558-ig angol uralom alatt állt.] Két évszázadig tartott, mire sikerült kiűznünk őket! Az angolok olyanok, mint a pajzscsigák: ha megtapadnak egy sziklán, lehetetlen levakarni onnan őket!

- És véleménye szerint a Rohanok három in partibus követe közül melyiknek a legnagyobb a becsülete a York House-ban?

- A legkomiszabbnak és legádázabbnak.

- Vagyis Soubise-nak?

- Sajnos neki! Ha megdöbbenésemnek adok hangot az angol miniszterek előtt, amiért annyira dédelgetik az angol udvarban ezt az embert, csak nevetnek, s olyan abszurd választ adnak, amelyet csak angoloktól lehet hallani: "Mégsem küldhetjük vissza Soubise-t bilincsbe verve Franciaországba!"

- Uram - kérdeztem -, véleménye szerint fennáll annak a veszélye, hogy offensége a király hajóhadat küld a francia partok felé?

- Úgy vélem, igen.

- Ebben az esetben a bíboros tudni szeretné, megkezdődtek-e már az előkészületek?

- Hát épp ez a bökkenő! Már két kémet is küldtem, az egyiket Plymouthba, a másikat Portsmouthba, de sajnos az angol kikötőket nagyon erősen őrzik: mielőtt a rakpartra érhetek volna, mindkettőt letartóztatták és börtönbe vetették.

Molin úr mosolyogva nézett rám, majd rövid csend után ismét megszólalt:

- Gróf úr, az egyetlen ember, aki erről felvilágosítással szolgálhat, Buckingham. És mivel találkozni fog vele, hát éljen az alkalommal!

- Tréfál, uram? Gondolja, hogy beavat engem a titokba?

- Ez csak kegyelmeden áll.

- De miként vehetném rá erre?

- Legyen vele nagyon udvarias, adjon neki valami szép, Franciaországból származó ajándékot, és halmozza el bókokkal, mintha csak a világ legszebb hölgyével beszélne. Ha Buckingham a barátságába fogadja, úgy kitárulkozik kegyelmednek, mint egy kisgyermek.

Miután megköszöntem a segítségét, s megígértem - nagyon is őszintén -, hogy érdemeit ecsetelni fogom a bíboros előtt, búcsút vettem Molin úrtól: örültem, hogy egy ilyen értékes emberrel találkozhattam, ugyanakkor telve voltam a királyom miatti aggodalommal, hiszen a háború egyszeriben nagyon közelinek látszott.

- Gróf úr - szólalt meg Nicolas, míg lady Markby palotája felé tartottunk -, úgy látom, nagyon elgondolkodott. Megengedné, hogy most az egyszer szakítsak a kötelező diszkrécióval, s feltegyek egy kérdést kegyelmednek?

- Beszélj! - mondtam meglepetten.

- Gróf úr, amikor csomagoltam, láttam egy nagyon szépen megmunkált aranydobozkát.

Megkérdezhetem, hogy mi van benne?

- Olasz parfüm, amivel lady Markbyt szeretném meglepni, elutazásunk napján.

- Az aranydobozzal együtt?

- Természetesen.

- Gróf úr, megengedi, hogy javasoljak valamit?

- Csupa fül vagyok.

- Adja Buckingham hercegnek a parfümöt és a szelencét. Lady Markbynek pedig ajándékozza oda valamelyik ékszerét. A lady nagyon meg lesz hatva.

- Még meggondolom - mondtam. - És köszönöm, Nicolas. Jól oda van csavarozva a fejed a nyakadra, amint az angolok mondják. És jó gondolatok vannak abban a fejben.

E dicsérő szavak hallatán Nicolas úgy elpirult, mint egy kölyök - de hát az is volt, hiszen még a huszadik életévét sem töltötte be.

Másnap délután három órakor, a legszebb ruhámban, oldalamon a legszebb kardommal, s nyakamban a

Szentlélek Lovagrend keresztjével, beléptem a York House-ba. Mindjárt kíváncsi tekintetek szegeződtek ránc franciás öltözékünk miatt, az angol nemesurak ugyanis feszebb térdnadrágot viselnek, mint mi. Ám ezek a pillantások nem voltak sem toakodók, sem ellenségesek. A Franciaország elleni hadjárat terve igencsak népszerűtlen volt Angliában, sem a nemesek, sem a commoner-ek [polgárok. (angol)] nem látták értelmét ennek a háborúnak. A hölgyek tekintete még kíváncsibb volt: pillantásuk nem időzött ugyan túl hosszan rajtunk, viszont meglehetősen átható volt. Mi pedig "francia módra" néztük meg őket, amint itt mondják, vagyis sem érdeklődésünket, sem tetszésünket nem rejtettük véka alá.

Egy óriás termetű ajtónálló betessékelt bennünket egy terembe, s mindjárt magunkra is hagyott, behúzza az ajtót maga után. A terem nagy volt és szép, dúsan aranyozott, s ráadásul a padlót csodálatos perzsaszőnyeg borította. A figyelmemet mégis másvalami vonta nyomban magára: egy oltárszerűség, aranybrokáttal lefedve, s fölötté - kedves olvasóm, alig akartam hinni a szememnek! - Ausztriai Anna életnagyságú festménye lógott. A festmény előtt - részben világítás gyanánt, részben a már-már vallásos tisztelet jeléül - arany gyertyatartókba helyezett fehér gyertyák égtek. És mivel semmiképp sem hihettem, hogy Buckinghamnek sikerült volna megkaparintania a királynéről készült festményt, amely a Louvreban, a király lakosztályában függött, arra a következtetésre jutottam, hogy az eredeti pontos másolatát látom, s egészen elképesztett, hogy a herceg, az illendőségre fittyet hányva, képes közszemlére tenni ezt a festményt, az egész világ tudomására hozván a francia király hitvese iránti arcátlan imádatát. Kétes ízlésre valló kérdésnek éreztem itt ezt a képet, amely a számomra mindennél ékebben bizonyította, hogy a herceg csupán színleli az Anna iránti szerelmet.

Ekkor belépett, pontosabban bevonult a terembe Buckingham herceg, olyanformán, ahogyan egy nagy színész színpadra lép: biztos volt a hatásban, s kénytelen-kelletlen, be kell vallanom, hogy valóban pompás látványt nyújtott; magas volt, széles vállú, a dereka karcsú, s az arca oly szép, hogy tökéletesebbet sohasem láttam. Gyöngyökkel kivarrt, világoskék szaténzekét viselt, s arcának szépségét még jobban kiemelte az a nagy, velencei csipkegallér, amely hátul, a tarkójánál magasan felívelt. Vagyis, ha tartani akarom magam ahhoz, hogy történetem elbeszélése során mindvégig őszinte leszek, meg kell mondanom: a herceg a férfinem legszebb virága volt, akinek semmi más nem vethetünk a szemére, mint hogy nem kevesebb, de nem is több, mint egy szál virág...

Egyedül lépett a terembe, vagy azért, mert nem akarta, hogy a figyelem ne kizárólag őrá terelődjék, vagy mert azt hitte, királyom szemrehányó üzenetét fogom továbbítani neki, s e jelenethez nem kívánt tanúkat. Ez utóbbi feltételezésre hajlok inkább, ugyanis észrevettem, hogy szép szeme gyanakvóan, sőt nyugtalanul csillog, ami nehezen volt összeegyeztethető azzal a fenséges viselkedéssel, amelyben tetszelgett.

Háromszor is mélyen meghajoltam előtte, s megemelt kalapom szegélye mindannyiszor a perzsaszőnyeget súrolta; meghajlásaimat hasonlókkal viszonyozta, én pedig az udvariasság kifejezésén kívül az ámulatát is arcomra varázsoltam, amit egyébként ha erényeivel nem is, megjelenésével feltétlenül kiérdemelt.

- Monseigneur - mondtam végül -, nagy öröm a számomra, hogy felséged fogad, nem is érhetett volna nagyobb boldogság annál, mint hogy végre szemtől szembe láthatom hazája nemességének mintaképét, akit mind ez idáig csak távolról állt módomban látni egyszer, amikor első franciaországi útja alkalmával részt vett Párizsban az egyik nagy ünnepségünkön.

- Az nem az első franciaországi utam volt - mondta Buckingham franciául: kitűnően, s ezért nagy örömmel beszélt a nyelvünket. - Atyám gyermekkoromban sok éven át Normandiában neveltetett, hogy megtanuljam a francia nyelvet és szokásokat. De az az emlékezetes este, amelyet említett, valóban első párizsi tartózkodásomra esett, s jó okom van rá, hogy soha el ne felejtsem.

Buckingham az Ausztriai Annával váltott pillantásokra célzott, amelyek azután szóbeszéd tárgyai lettek a francia udvarnál, s oly nagy haragra gerjesztették Lajost, amikor híruk a fülébe jutott. Arra gondoltam, hogy hercegünk apja nem is élhet oly szűkös körülmények között, amint azt lady Markby gunyorosan felemlgette, "egy szutykos kis udvarházban, három tehénnel és egy disznóval", ha módjában állt oly hosszú időn át Franciaországban taníttatni a fiát. Mint később megtudtam, valójában grófságának kormányzója volt...

- Monseigneur - mondtam erre -, megértem, hogy az a bizonyos este felejthetetlen nagyjóuram számára, látva ezt a csodálatos festményt, amely, őszintén szólva, meglepett engem, mert nem tudtam, hogy Rubens festményének létezik egy másolata.

- Ez nem másolat - válaszolta némi hetvenkedéssel Buckingham. - Magával Rubensszel készítettem el, s a két kép között csupán egy parányi különbség fedezhető fel. Jöjjön, gróf úr - mondta, s belém karolt (ami, gondolom, nagy megtiszteltetés volt a számomra) -, lássuk, vajon észreveszi-e a különbséget! A

legtöbb ember számára észrevétlen, ám az én számomra óriási jelentőséggel bír.

És a karomnál fogva az oltárhoz húzott, amely fölött ott lógott Ausztriai Anna portréja, majd magamra hagytam, hogy minden figyelmemet az említett különbség felfedezésére összpontosíthassam.

Belementem a játékba, s még egy kis zavart is míméltem, bár valójában nem volt miért izguljak: nyilvánvaló volt, hogy ha kudarcot vallok, Buckingham elárulja a rejtvény megfejtését.

- Monseigneur - kértem rövid gondolkodás után -, nem segítene egy keveset? Elárulna legalább annyit, hogy ezen a képen több van, mint a másikon, vagy ellenkezőleg: erről hiányzik valami, ami a másikon ott van.

- Erről hiányzik valami - mondta Buckingham titokzatos, mégis csibészes mosollyal, amelytől egyszeriben előtűnt maszkja mögül annak az elkényeztetett gyermeknek az arca, aki valaha nyilvánvalóan volt. -

Hiányzik valami - folytatta hetykén, hencegően -, amit kifejezett kérésemre Rubens nem festett rá erre a képre.

- Monseigneur - mondtam erre -, szabad a gazda!

- Nos hát, nézze meg figyelmesebben a királyné bal kezét! Mit lát?

- Egy szép kezét, nagyjőuram, mesteri mód lefestve.

- Ez minden?

- Mi más volna még, Monseigneur?

- Hát nem látja, hogy hiányzik valami erről a kézről? Nem vesz észre semmit?

- Nem, Monseigneur.

- Márpedig hiányzik valami! - jelentette ki Buckingham, és szemében diadalmas fény gyúlt ki. Pillanatnyi csönd után folytatta: - Erről a kézről hiányzik a jegygyűrű! Rubens, az utasításomra, nem festette rá! Elámultam ezen a hihetetlen gyermekségen, amely új színben tüntette fel előttem a herceget. Gyermek maradt, aki rendületlenül hiszi, hogy ha egy varázspálcával megérintenek egy asztalt, s azt mondják: "Tűnj el, asztal!" - s az asztal eltűnik... Csodás dolog, ha egy kisgyermek hisz az ilyesfajta varázslatban, ám igen különös, ha egy felnőtt férfi hisz benne. A herceg azt hiszi, ha eltűnik a jegygyűrű egy festett kézről, a királyné máris szabad, s gyűrűtlen kezét neki nyújthatja.

Egy szót sem szóltam, s ezt jól tettem, mert Buckingham meglepetésemet csodálatnak vélte, hallgatásomat pedig a tisztelet jelének, s nyomban heves barátságra lobbant irányomban.

- Hagyjuk most már a ceremóniákat, gróf úr! - mondta, s leült. - Kérem, foglaljon helyet kegyelmed is! És kertelés nélkül mondja el, amit közölni kíván velem, pontosabban: amit királya kíván közölni a kegyelmed révén, mert sajnos nem hiszem, hogy az üzenet kellemes lehet...

- Monseigneur - mondtam újabb mély meghajlással -, alázatosan kérem, bocsásson meg, amiért megcáfolom. A király semmiféle üzenetet sem küldött velem. Ha egyszer majd tárgyalni kíván felségeddel, nyilván követén keresztül fogja megtenni. Én azért jöttem, hogy Molin úrral tanácskozzam egy igen kényes kérdésről, nevezetesen arról, hogy örökösen elfogják a Franciaországba küldött leveleit (örültem, hogy beékelhettem két bók közé ezt a megjegyzést). Vagyis kizárólag személyes okok készítettek rá, hogy kérelmezzem a felségeddel való találkozást, s arra is, hogy most átnyújtsam ezt a szerény ajándékot.

Ezzel hátrafordultam, s intettem a terem túlsó végében álló Nicolas-nak, hogy jöjjön oda hozzánk. Ő lassú, ünnepélyes léptekkel el is indult Buckingham felé, szertartásosan a melle előtt tartva az aranszelencét, majd amikor a herceghez ért, fél térdre ereszkedett, s rendkívüli kecsességgel átnyújtotta neki szerény ajándékot.

Nem kerülte el a figyelmemet, hogy Buckingham elsőbben is a fegyvernökömre vetett élveteg pillantást, de gyorsan észbe kapott, kézbe fogta s gyöngéden megtapogatta a kis kazettát, majd felnyitotta, s látva, mit tartalmaz, örömeiben felkiáltott.

- Ó! Mily értékes és ötletes ajándék! Álmodni sem lehetne bájosabbat! Nagyon köszönöm, gróf úr! Per sempre [mindig. (olasz)] emlékezni fogok nemes gesztusára. És már tudom is - folytatta - miként nyilváníthatom ki a legjobban, mekkora becsben tartom nagylelkű ajándékát!

Gyermeki szeleburdisággal felpattant, az oltárhoz futott, mely fölött Ausztriai Anna képmása függött, térdet hajtott előtte, azután már-már vallásos áhítattal két arany gyertyatartó közé helyezte a dobozkát. Majd két lépést hátrált, s fejét oldalt billentve szemlélte, milyen hatást kelt a változtatás.

- Jöjjön, gróf úr! Nézze, milyen jól illik ajándéka a festményhez!

Magától értetődik, hogy amikor Buckingham talpra szökött, én is felálltam, miközben titkon felettébb csodálkoztam, hogy már első találkozásunkkor ennyire kitárulkozik előttem, de persze semmiképp sem akartam csalódást okozni neki. Így hát mellé léptem, s a nagy eseményhez illő arckifejezéssel csodáltam a finishing touch -t [utolsó simítás. (angol)], melyet az aranszelence képzelt szerelmének oltárán

véghezvitt.

- Ebben a teremben szoktam fogadni a minisztereimet - közölte Buckingham (így mondta: "minisztereimet", mintha ő volna a király) -, és a néha viharos, de mindig unalmas megbeszélések során úgy rendezem, hogy a képpel szemben üljek, s a királyné látványából meríthessek könnyebbséget és vigasztalást.

- És miként tudja nélkülözni, nagyjóuram - kérdeztem -, ha az államügyek elszólítják a York House-ból?

- Ha csak rövid időről van szó, itt hagyom - mondta Buckingham mély sóhajtással -, ám ha hosszabb időt kell távol töltenem, magammal viszem, még hozzá az oltárral, a gyertyatartókkal és ezentúl már a kegyelmedtől kapott aranyszelencével együtt, melynek révén immár tökéletes az összehatás - tette hozzá elbűvölő mosollyal. - Holnap - folytatta - mindent Portsmouthba vitetek, tengernagyi hajóm, A győzelem fedélzetére. Látom, barátom, meglepi - tette hozzá némi huncutsággal -, hogy így kitergegetem a kártyáimat kegyelmed előtt. De mivel már tudom, hogy királya nem azért küldte gróf uramat, hogy a Párizsba s a francia udvarba való visszatérésemről tárgyaljon velem, mit veszíthetek? Pedig ezerszer kértem már uralkodóját, hogy engedjen visszatérnem, s ő ezerszer elutasított.

- Monseigneur - mondtam erre -, ha megengedi a legnagyobb tisztelettel megjegyezmem, Lajos talán az amiens-i kertben történtek miatt neheztel nagyjóuramra.

- De hát mi történt az amiens-i kertben? - kiáltott fel Buckingham szenvedélyesen. - A világon semmi! Éjszaka volt, langyos, édes éjszaka, Franciaország királynéjának nyújtottam a karomat, s egyszer csak kettesben találtam magam vele, mert lord Holland és Chevreuse hercegné túlságosan lemaradt mögöttünk. Ekkor megöleltem Annát, s megcsókoltam az ajakát. S az az asszony akkor elfelejtette, hogy Franciaország királynéja, s reszketett a karomban. Ekkor sietős léptek zaja hallatszott mögöttünk, s a királyné, aki úgy érezhette, rajtakapták, kibontakozott a karomból, s felkiáltott, azt a látszatot igyekezvén kelteni, hogy csupán az erőszaknak s nem szíve hajlandóságának engedett.

Bár úgy éreztem, hogy ez a változat sokkal közelebb jár az igazsághoz, mint az udvarban később elterjedt pletyka, illetlennek találtam a herceg történetét, hiszen oly bizalmas részleteket tartalmazott, melyekről minden jó ízlésű férfinak hallgatnia kell - ezért hát legalább én hallgattam.

- Gondolja, hogy Károly király is ekkora hűhót csapna - kérdezte Buckingham -, ha az ő kis francia feleségével enyeleznék ilyen módon?

Ezt a megjegyzést, bár némiképp már komikus volt, éppoly ízléstelennek éreztem, mint a történetet. Ezúttal a hallgatást nem kellett magamra erőltetnem, mert egy pillanatra a szó szoros értelmében megnémultam. Hiszen micsoda kérdés volt! Károly, aki nagyon speciális és éppannyira nyilvánvaló okból akkora hatalmat adott kegyencének, hogy némi túlzással azt mondhatnánk, a jogarát is átnyújtotta neki, vajon miért tagadta volna meg tőle éppen a feleségét, akivel köztudottan gyalázatosan rossz házasságban élt?

Mindazonáltal éreztem, hogy veszélyes lenne továbbra is hallgatnom, hiszen Buckingham sértőnek találhatja némaságomat, lévén az a fajta ember, aki másokat gond nélkül megbánt, végtelen önimádatában azonban nehezen tűri a - vélt vagy valós - sértéseket.

- Monseigneur - mondtam tehát -, megértem, hogy neheztel, amiért nemkívánatos vendégnek nyilvánították a francia királyságban, ám ha volt oly jó kijelenteni, hogy kész kitergegetni előttem a kártyáit, szabad-e megkérdezmem, vajon e neheztelés készíti-e rá, hogy hajóhaddal induljon atlanti partjaink ellen?

- Részben - válaszolta Buckingham. - De ez csak az egyik ok.

Azt vártam, hogy mint anglikán, azzal fogja indokolni a támadást, hogy ki akarja menekíteni a La Rochelle-i protestánsokat a pápisták karmai közül. Buckingham azonban nem volt álszent, s ha volt valami erőnye, hát az őszinteség volt az. Nem vallási, hanem nagyon is személyes ok volt, ami őt vezette, s örült, hogy megint egyszer önmagáról beszélhet, sőt még sajnálathatja is magát velem.

- Gróf úr - mondta mélyen lesújtva -, kegyelmed nem tudhatja, lévén francia, mennyire gyűlölnek engem ebben az országban.

- Gyűlölnek? - kérdeztem.

- Igen, ez a pontos szó! Gyűlölnek és féltékenyek rám! A gentry-k, [köznemesség (angol)] akik közül származom, nem bocsátják meg, hogy olyan magasan följük emelkedtem. A nobility [főnemesség (angol)] undok felkapaszkodottnak tekint, mert uram kegyéből nemcsak herceg lettem, de akkora hatalom birtokába is jutottam, mint közülük senki. Ami pedig a commonereket [közember (angol)] illeti, ők azért gyűlölnek, mert növeltem az adókat, s mert cadixi hadjáratom kudarca sokba került az államnak. S végül itt van a parlament, amely a legádázabb ellenségem, mert királyom révén többször is feloszlattam. Ezek a gyalázatos, keserű és gyűlölködő képviselők pert akartak indítani ellenem korrupció vagy sikkasztás

miatt - tudom is én! nem értem a zagyva beszédüket -, és ha Károly nem kényszeríti őket, hogy mondják ki ártatlanságomat, könnyen a londoni Toronyba, vagy akár a hóhér pallosa alá kerülhettem volna! Most már kegyelmed is láthatja, hogy épp a hatalmamnál fogva milyen kétségbeejtő helyzetbe kerültem ebben a hálátlan országban! Annyi ellenségem van, s mind oly ádázul kívánja a halálomat, hogy szüntelenül a törtől, méregtől vagy valamilyen megrendezett balesettől kell rettegnem! A bugrisoknak ebben az országában annyi gyűlöletnek, megvetésnek és üldöztetésnek vagyok kitéve, teljesen méltánytalanul, hogy elhatároztam, végleg elhagyom Angliát, s ha elfoglaltam La Rochelle-t, ott fogok letelepedni, ahol mint kizárólagos birtokomon biztonságot és nyugalmat találhatok...

Ekkor kopogtattak az ajtón, s egy felcicomázott ajtónálló jelentette, hogy Károly király várja a herceget. Buckingham szeretetteljes szavak kíséretében vett búcsút tőlem, megígérve, sőt esküvel fogadva, hogy sosem felejtí el látogatásomat és nagylelkű ajándékomat. Ez a kifejezés annyira tetszett neki, hogy immár másodszor használta.

Távoztam, mélységesen megdöbbenve, hogy bár a herceg először látott életében, ennyi mindent elárult nekem, amiről helyesebb lett volna mélyen hallgatnia - például arról, hogy hajóhada indulásra kész. És még jobban meglepett, hogy oly őszintén beszélt kétségbeejtő helyzetéről, s ama vágyáról, hogy La Rochelle-t tehesse meg végső menedékévé.

Ez merőben új motívum volt. A bíboros s a király mindaddig azt gondolta, hogy Buckingham kizárólag bosszúból küld hajókat partjaink ellen, amiért Lajos megtiltotta neki, hogy francia földre tegye a lábát. Ám most vallomásából kiderült, hogy ehhez az okhoz egy másik is társul, amely - ha lehet - az előbbinél is nyomósabb. Úgy érezte, veszély fenyegeti az életét Angliában, s paradox módon épp egy francia városban, La Rochelle-ben remélt menedékre találni angol ellenségei elől.

Buckingham mindkét indokát könnyedén kiszolgáltatta nekem. Személyes jellegű volt mindkettő, s amint a herceg egész politikája, a legcsekélyebb mértékben sem tartotta szem előtt Anglia érdekeit. Amint jobban végiggondoltam, úgy találtam, hogy terve legalább annyira utópisztikus, mint Ausztriai Anna iránti szerelme. Megvalósulásának két nagy akadály állta útját: Buckinghamnek francia felségterületen kellett megütköznie Lajossal, ahol a király hadserege nyilván sokkal könnyebben juthat utánpótláshoz, katonák és élelem tekintetében egyaránt, mint az angol hajóhad. S ráadásul, még ha győzne is, rá kellene vennie a La Rochelle-ieket, hogy fogadják el őt urukul, ami pedig még a Rohanoknak sem sikerült, bármily régi, nagy család sarjai is. Nyilvánvalónak látszott, hogy jól illik Buckinghamre a mondás, miszerint "sokat akar a szarka, de nem bírja a farka".

Mihelyt visszaérkeztem Párizsba, siettem a Louvre-ba, s kihallgatást kértem a királytól, aki azon nyomban fogadott is. Nála találtam a bíborost is, s e helyzetet kihasználhattam volna arra, hogy egyszerre számoljak be kettejüknek a történetekről. De mégsem tettem. Mert a király jelenlétében semmiképp sem beszélhettem anélkül, hogy meg ne sértssem, a királyné képmásáról, melyet a York House-ban láttam. De mivel ezt a részletet igen fontosnak ítéltam, beszámoltam róla egy négyszemközi beszélgetés során a bíborosnak, hiszen tudtam, hogy politikai helyzetelemzéseik közben az ellenfél érzéseivel is mindig számot vet: véleményem szerint ezért voltak mindig oly helytállóak logikai következtetései.

Ami persze nem jelenti azt, hogy Richelieu híján lett volna az intuíciónak, épp ellenkezőleg. Bizonyosságát is adta ennek egy következő megbeszélésen, ahol már a király is jelen volt.

Őfelsége, akinek a gyanakvás egyik legalapvetőbb tulajdonsága volt - a gyermekkorában elszenvedett sok megaláztatás következményeként -, egy pillanatig sem hitt Buckingham őszinteségében, vagyis abban, hogy a herceg másnap Portsmouthba indult, tengernagyi hajójára.

Richelieu azonban, bár nem mondta ki, nekem hitt, s ezért végtelenül ügyesen és taktikusan, ahogyan őfelségével kapcsolatban mindig is eljár, megkért, fejtsem ki a saját véleményemet.

- Sire - fordultam ekkor a királyhoz -, Buckingham herceget ismerve ("Bukengan"-nak ejtettem a nevét, amint Franciaországban mindenki), s azt hiszem, sikerült valamennyire megismernem az alatt az egy óra alatt, amit vele töltöttem, úgy vélem, nem ravaszkodásból mondta, hogy másnap Portsmouthba indul. Buckingham herceg meglehetősen ragaszkodik ahhoz a képhez, amit igyekszik önmagáról kialakítani: a nagyúr, aki minden körülmények között nagyvonalúan és lovagiasan viselkedik.

Ezért úgy gondolom, őszintén beszélt, amikor elárulta nekem Portsmouthba való indulásának időpontját.

- És különben is - tette hozzá Richelieu kedves, behízelgő hangon -, miért hazudott volna? Hajóhada nem kelhet át észrevétlenül a La Manche-on, hiszen a partjaink mellett kell haladnia, amíg Portsmouthból La Rochelle-be ér.

- Ez igaz - mondta Lajos.

Beszélgetésünk során ennél többet nem is mondott, ám még ugyanezen a napon, amikor épp befejeztem a vacsorát atyám Champ Fleury-i utcai palotájában, üzenetet kaptam, hogy a bíboros a Louvre-ban vár. Azonnal siettem hozzá, s először is Charpentier-val találkoztam, aki elmondta, hogy a király másnap Ré szigetére küld, ahol az lesz a dolgom, hogy Toiras urat ösztökéljem a Saint-Martin-fellegvár mielőbbi befejezésére. S e cél érdekében egy nagy zsák tallért is küldenek velem.

- Hány tallér fér el egy ilyen nagy zsákban? - kérdeztem.

- Százezer, gróf úr. És nem csak egy zsákkal lesz...

- Százezer tallér! - kiáltottam meglepetten, s a lélegzetem is elállt. - De hát hogy lehet ez! Hiszen a kincstár üres! Ezt én mint a Királyi Tanács tagja igazán jól tudom.

- Azt azonban, engedelmével, nem tudja a gróf úr, hogy a bíboros a saját pénzéből kölcsönöz egymillió aranyat, hogy legyen miből fedezni e háború költségeit.

- Isten az égben! - kiáltottam. - Micsoda felséges gesztus! És valószínűleg egyedülálló a királyság történetében: egy miniszter, aki saját javait is hajlandó feláldozni az állam érdekében!

- De hiszen a bíboros és az állam - egy és ugyanaz! - kiáltotta lelkesen Charpentier. - Richelieu élete nem választható el az állam lététől!

Hirtelen arra gondoltam, hogy ha szerényebb méretekben is, de ugyanez a viszony állt fenn Charpentier és a bíboros között is, mert ahogyan Richelieu az államnak szentelte magát, úgy áldozta az írnok is gazdájának testét, lelkét és egész életét, miközben hajnaltól késő éjszakáig írta, amit a bíboros diktált. Ekkor Richelieu lépett lendületesen a szobába, s nem kevésbé lendületesen intett, hogy az üdvözléseket fogjuk rövidre.

- Orbieu úr - mondta -, őfelsége kegyelmedet küldi Ré szigetére, a pénzzel, puskaporral és fegyverekkel, valamint azzal a paranccsal, hogy mihamarább fejezzék be a Saint-Martin-fellegvár építését. Száz katonából álló kíséretét Clérac úr vezeti. Égy tisztségviselő helyezi el majd a zsákokba a pénzt, a pénzügyminiszternek és kegyelmednek a jelenlétében, s amikor a pénzt leszámolták, s a zsákokat bekötötték, vasládába kerülnek, melyet a kegyelmed pecsétjével zárnak le, s lakattal, melyhez egyedül gróf uramnak lesz kulcsa.

- Vagyis az enyém a teljes felelősség, Monseigneur.

- Ki másra bízhatnám azt a temérdek pénzt? - kérdezte Richelieu, igen nyájasan.

A bókra magam is valami bókkal válaszoltam, ami után Richelieu tovább rendelkezett:

- Megbízásának teljesítése után is a Saint-Martin-fellegvárban marad, Toiras úrral, és kísérete az ottani helyőrséget erősíti. Amint lehetséges, komoly haderőt irányítunk a helyszínre.

A második megbízás felkészületlenül ért, hiszen egyáltalán nem számítottam ilyesmire. Nagy szemeket meresztettem, de kérdezni semmit sem mertem a bíborostól.

- Orbieu úr - mondta mosolyogva -, meglepettnek látszik.

- Csak mert sejtelmem sincs, mi segítségére lehetek én Toiras úrnak: nem értek a háborúskodáshoz.

- Majd mellette beletanul - mondta Richelieu -, s nézetem szerint gyorsan bele fog tanulni, mert minden adottsága megvan a haditudomány elsajátításához. Egyébként küldetésének nem ez a célja. Kegyelmed ismeri Buckinghamet, így hát az lesz a feladata, hogy tanácsokkal lássa el Toiras urat, miként viselkedjék az ellenséges hadvezérrel, ha - amint gondolom - Buckingham Ré szigetére érkezik. És mivel látom, hogy azon töpreng, vajon miből gondolom, hogy így fog történni, szívesen felvilágosítom. Tudomásom szerint Soubise úr szintén ott van, vagy legalábbis hamarosan ott lesz a tengernagyi hajón, s nyilvánvalóan azt fogja tanácsolni Buckinghamnek, hogy előbb ne a kontinensen, hanem Ré szigetén vesse meg a lábát, melyet Soubise jól ismer, hiszen ezerhatszázhuszonötben egyszer már elfoglalta, s Toiras úrnak, amint kegyelmed is tudja, nem kis erőfeszítésébe került, hogy kiűzze onnan.

Richelieu ekkor kihúzott egy órát reverendájának egyik zsebéből, egy pillantást vetett a számlapra, majd szinte rémülten felkiáltott:

- Teremtőm! Már kilenc óra! És a Tanács ülése kilenckor kezdődik! Szaladjunk, Orbieu, szaladjunk!

Szörnyen illetlen dolog volna megvárakoztatnunk a királyt! Aki mindig olyan pontos!

És a sokak által csodált és rettegett bíboros futásnak eredt a Louvre folyosóján, mit sem törődve vele, hogy nevetségessé válhat: úgy szaladt, mint egy kisdíák, aki fél, hogy elkésik, én meg futottam utána, s észrevettem, hogy a tanácsterem ajtajában néhány másodpercre megáll, hogy kifújja magát. E pillanatban megvilágosodott előttem, miből áll ennek az embernek az egész élete: az állam érdekét szolgáló gigászi munkából, s állandó szorongásból, nehogy valahogy megsértse a hatalmára túlonúl féltékeny, s a legkisebb mulasztást is nehezen tűrő uralkodót.

A Királyi Tanács ülésének ezúttal fontos döntést kellett hoznia. A tanácsosok közül ugyan egy sem vitatta annak valószínűségét, hogy az angolok hamarosan partra szállnak Ré szigetén, többségük mégsem

tartotta időszerűnek, hogy erős hadsereg induljon útnak Toiras csapatának megsegítésére, aki így biztosan ki tudná űzni az angolokat a szigetről. Azzal érveltek, hogy ily módon szétforgácsoljuk erőinket, ahelyett, hogy La Rochelle-ben összpontosítanánk őket. Valójában - persze kimondatlanul - már le is mondtak az angolok javára a szigetről, s arra számítottak, hogy majd a tél és a rossz időjárás fogja elűzni onnan az ellenséget. Esztelen remény volt ez, hiszen az angolok számára nem volt ismeretlen sem a tél, sem a rossz időjárás: miért túrték volna rosszabbul egyiket s másikat Ré szigetén, mint a Temze partján? Forrt a vérem ezeknek az ostobaságoknak a hallatán, s méltatlankodva gondoltam rá, hogy ebben a királyságban, bármiről legyen is szó, a döntéshozók mindig két pártra szakadnak: egyesek készek mindenbe beletörődni, s csak kevesek akarják a rossznak útját állni, amint azt oly szomorúan tapasztalhattuk Medici Mária régenssége idején is, aki szakállas minisztereinek jóváhagyásával lepaktált az ellene fegyveresen lázadó országnagyokkal, s pénzzel tölte őket, ahelyett, hogy leszámolt volna velük.

Richelieu szót kért a királytól, felállt, s bár most is olyan nyugodtan, világosan beszélt, mint mindig, gondolatait módszeresen kifejtve, aki ismerte, felfedezhette a villámokat a szemében, s szavaiban a burkolt méltatlankodást.

- Ré szigete - mondta - döntő fontosságú. Ha gazdát cserél, az angolok nyomban elfoglalják Oléron szigetét is, s ha mindkét helyen megvetették a lábukat, nemcsak ez a tengerszakasz lesz az övék, de könnyűszerrel biztosíthatják az utánpótlást is Londonból: annyi katonát s annyi élelmet szállíthatnak ide, amennyi jölesik. Ráadásul az övék lesz Ré szigetének bora és sója is, valamint Oléron szigetének gabonája és vágóállatai; akadályozhatják halászaink munkáját, s a parti hajózást atlanti partvidékünkön, és ami még ennél is rosszabb: bármikor betörhetnek a kontinensre is, s egyre több területet foglalhatnak el. Nem szabad tehát engedményt tenni az ellenségnek, a legkisebbet sem, s e két sziget átengedése nem is lenne kis engedmény! El kell űzni az angolokat, akiknek a távozásával La Rochelle is alaposan meggyengül, és így elfoglalása már semmiféle nehézséget nem okoz majd.

Láttam, hogy a belenyugvás, a "hadd történjen, aminek történnie kell" gyáva képviselői viszontválaszra készülnek, ám a király nem hagyott időt nekik, hogy a szájukat kinyissák, hanem a maga lakonikus és ellentmondást nem tűrő módján máris kijelentette:

- Nincs teremtetett lélek, akinek a javára egy talpalatnyi földről is lemondanék, s a rablót üldözőbe veszem, akár a vadat!

Ez a vadászati kifejezés, amit én elbűvölőnek találtam, először hangzott el a Királyi Tanácsban, s úgy szólt, akár Roland kürtje. Ezután már egyetlen kéz sem emelkedett a levegőbe, hogy tulajdonosa szót kérjen, a király pedig felállt, nagy nyugalommal átvágott a tanácsstermen, s kilépett az ajtón, így vetve véget, immár egyetlen szó nélkül, ennek az emlékezetes ülésnek.

Nicolas-val együtt - akit erősen felkavart, amit látott és hallott, de szokásához híven semmit sem kérdezett - atyám és La Surie társaságában ebédeltem, s beszámoltam nekik a történekről, amennyire az óvatosság és a kötelező titoktartás engedte.

- Fiam - mondta atyám megindultan -, nagy megtiszteltetés, hogy a király ily nagy jelentőségű küldetéssel bízta meg! Természetes, hogy engem, az idős embert, rettegéssel tölt el a sok veszély, amely kegyelmedre leselkedik, s mellyel egyedül kell szembenéznie. Az én félelmem azonban nem csökkentheti fiamuram afeletti örömét, hogy a hadseregben szolgálhatja Lajost. La Surie majd ellátja fegyverekkel s tanácsokkal is, annyival, hogy beleszédül...

La Surie-nek azonban az első pillanatokban annyira elszorult a torka a meghiúsultságtól, hogy mondani semmit sem mondott, csupán a saját, csodálatosan pontos muskétáját adta kölcsön nekem a hadjárat idejére.

- Pierre-Émmauelle - mondta végül -, tudom, hogy nagyszerűen lő, hiszen én tanítottam erre a mesterségre gyermekkorában, de ezzel a muskétával bizonyosan találni fog minden lövése.

Természetesen megfelelő lőtávolságon belül, s jó látási viszonyok között (ami azért, érzésem szerint, levont valamit e csodás fegyver értékéből). Vesse jól eszébe, hogy ha a fellegrban ostromra lehet számítani, gondoskodnia kell legalább egyévi személyes, hangsúlyozom: személyes élelmiszer-szükségletéről. Ami, primo, lehetővé teszi, hogy egy bármilyen hosszú ostromot túlélhessen, secundo, hogy közvetlen környezete ne haljon éhen. Csakis a közvetlen környezete, hiszen személyes élelmiszer-készletéből nyilván nem gondoskodhat egy egész hadseregről. De fogadja meg további tanácsaimat is! Ha az ellenség intra muros [a falakon belül. (latin)] bombázni kezdi a fellegrvát, azonnal vegyen föl sisakot, ami a lövedékektől ugyan nem védi meg, de megvédi a kövektől, melyeket a lövedék kiszakít a falakból. Ha az ellenség a bástyák közt indít támadást, s létrán mászik fölfelé, vegyen föl páncélt, mert a csata ilyenkor gyakran test test elleni küzdelemmé változik. Csak olyan vizet igyon, amely

egész biztosan tiszta. Ne egyen sem zöldséget, sem főzeléket. Őrizkedjék a piszkos kezeitől, a bűzös lehelletektől és az ürüléktől. Ne feledje, hogy egy ostrom során az ostromlók és ostromlottak közül egyaránt mindig sokkal több áldozatot szed a gyomorfertőzés, mint a puska lövés...

- Miroul - jegyezte meg atyám -, jobb volna mindezt írásba foglalnod, ha azt akarod, hogy Pierre-Emmanuel minden tanácsodat megjegyezze. Én csupán egyetlen tanáccsal szolgálnék fiamuramnak: fogadja fel Hörnert és tíz svájcit.

- No de atyámuram - mondtam meglepetten -, hiszen velem tart Clérac úr a muskétásaival!

- Hörner emberei olyanok lesznek kegyelmednek, mint valami pretoriánus testőrség. A katonáknak ugyan fiamuram lesz a parancsnoka, mégsem fognak mástól parancsot elfogadni, mint Clérac úrtól, még ha kegyelmed a parancsnokuk feljebbvalója is. Hörner és a svájciak legodaadóbb hívei, s majd meglátja, milyen jó szolgálatot tesznek kegyelmednek. S hogy el ne felejtsem! Vigyen magával annyi pénzt, amennyi csak módjában áll. Úgy mondják, a pénz a háború idegrendszere, s ez így igaz. Az egyszerű katona éppúgy a bőrén tapasztalhatja, mint a kapitány. Veszélyes küldetésem során otthagytam volna a fogam, ha az erszényem nincs tele.

Úgy történt, ahogyan atyám megjósolta: valóban belekábultam a sok tanácsba, mire végre aludni térhettem. Hirtelen előbukkant az ágyfüggönyök mögül Jeannette, s megállt az ágyam mellett.

- Csak annyit kérek - mondtam neki -, hogy ne szólj egy szót sem.

Azután úgy tettem, mintha máris aludnék, de persze nem aludtam. Miután mozdulatlanul feküdtem egy darabig, Jeannette keze lágyan végigsimított az arcomon.

- De hiszen kegyelmed sír, gróf úr! - suttogta. - Ennyire elszomorítja, hogy háborúba kell mennie?

- Dehogy! Épp ellenkezőleg! Türelmetlenül várom már, hogy indulhassak!

- Akkor mit jelentsenek ezek a könnyek?

- Nem tudom. Talán azért sírok, mert úgy érzem, hogy atyám és Miroul túlságosan szeret engem. Ettől valahogy összefacsarodik a szívem.

- Talán én is túlságosan szeretem a gróf urat?

- Mit akarsz ezzel mondani?

- Engedelmeivel azt akarom mondani, gróf úr, hogy ha szeretetről van szó, a "túlságosan" szó butaság! Mert a szeretetből sohasem elég...

XIV. fejezet

Az udvarnál ugyan mindenkit szapulnak, de Toiras úrról sosem hallottam egyetlen rossz szót sem, pedig egy ideig a király kegyence volt, ezért sokan meggyűlöltek volna, ha nem kivételesen becsületes ember. Nem vált kegyvesztetté: saját elhatározásából lett La Rochelle és a szigetek kormányzója, úgy vélvén, hogy így jobban szolgálja királyát, mintha semmittevéssel tölti idejét az udvarnál.

Mint tudjuk, távozása után Baradat lett a király új kegyence, "az érdemtelen ifjú, aki egyetlen éjszaka alatt nőtt ki a földből, akár a gomba". Az olvasó talán megbocsátja, hogy másodszor is idézem Richelieu mondását, amit rendkívül ízesnek találok.

Amikor megérkeztem Ré szigetére, s megjelentem a Saint-Martin-fellegvár falai alatt Clérac úr száz muskétásával s egy tallérokka teli ládával, Toiras úr felettébb megörült a jöttömnek, amint az várható is volt: alig tudta már fizetni a katonáit s az építkezésen dolgozó kőműveseket. Annak is örült, hogy Clérac muskétásaival megerősödött a serege. Ám amikor meghallotta, hogy én is a fellegvárban maradok, elborult a kedve.

- Ez azt jelenti - kiáltotta, s a tekintete csak úgy lángolt -, hogy kegyelmed lesz itt a parancsnok? Így hálálja meg a király a sok munkámat és fáradozásomat? Az áldóját! Ezután kegyelmednek kell engedelmeskednem?

- Szó sincs róla, Toiras úr! - mondtam mosolyogva. - Épp ellenkezőleg! Sokkal inkább én fogok engedelmeskedni kegyelmednek. Hiszen uraságod ért a hadviseléshez, én pedig nem.

- Hogy értsem ezt? - kérdezte, sokkal inkább megdöbbenve, mint megnyugodva. - Jól hallottam? Kegyelmed fog engedelmeskedni nekem? Orbieu grófja, a király szolgálatára rendelt első nemesúr? A Királyi Tanács tagja és a Szentlélek-rend lovagja? Gúnyolódik velem, gróf úr?

- Nos hát, hogy egész pontosan fogalmazzak, nem leszek sem a fölé-, sem az alárendeltje, hanem a mellérendeltje.

- Nem fogalmazna még pontosabban, gróf úr? Mi az ördögöt jelentsen ez a "mellérendeltség"?

Kissé zavarba jöttem, hiszen Lajostól azt a megbízatást kaptam, hogy tanácsokkal lássam el Toiras-t a

Buckinghammal való tárgyalásai során, ám látva, milyen gyanakvó a parancsnok, féltem, hogy még nem fogadja meg a tanácsaimat. Elhatároztam hát, hogy szerényebbnek tüntetem föl a szerepemet a valóságosnál.

- Én beszélek angolul, Toiras úr, és ismerem Buckinghamet. Ezért hát a király úgy gondolta, jó tolmácsa lehetnék kegyelmednek, amikor majd a herceggel tárgyal, aki minden valószínűség szerint ezen a szigeten fog kikötni.

- Ó! Így mindjárt más! Sőt egyenesen nagyszerű! Végtelenül örülök, hogy a tolmácsom lesz! És köszönöm, hogy felvilágosított jövedele céljáról!

A vihar elcsendesült, Toiras haragja elmúlt, s végtelen jóindulatnak adta át a helyét. Arra gondoltam, hogy ez a heves természetű ember is azok közül való, akik - Mariette szavaival élve - "harapósak, de vajszívűek". És valóban, mihelyt megtudta, hogy nem kívánom megfosztani őt parancsnoki tisztétől, barátságosan szemügyre vett, s mivel kedvére valónak talált, hozzám lépett és őszinte örömmel megölelt.

- Az áldóját! - mondta. - Gróf úr! Már értem, miért bízik kegyelmedben olyannyira Schomberg úr! Amilyen értékes ember kegyelmed, olyan szerény. És a beszéde is egyenes, nem köntörfalaz.

Bókjára válaszul elárultam, hogy ő is elnyerte a tetszésemet, ami igaz is volt, mert bár cserzett bőre, nagy orra, erős állkapcsa és hatalmas termete faragatlan embernek mutatta, tekintete kedves volt és becsületes, ajka ingyenre valló, mosolya jóságos, s amint a haragja elpárolgott, már a modorában sem találhattam semmi kivetnivalót. Ráadásul a kiejtése, s bizonyos szavak, melyeket használt, elárulták, hogy ő is az oc nyelvet beszéli, mint atyám, s néha még én is. Mert bár Párizsban születtem, rajongásig szeretem Languedoc ősi szavait, melyeket néha beszéd, sőt írás közben is használok.

Toiras azonnal megmutatta a még csak félig elkészült fellegvárat (hiába folyt éjjel-nappal az építkezés, még mindig volt tennivaló bőven): az erődöt körülvevő árok nem volt még sem elég széles, sem elég mély, a sáncárok külső fala pedig nem volt tökéletesen függőleges s megfelelően védett sem. Azt is megfigyeltem, hogy a falakon belüli házak többségének még nincs teteje, ami azt jelentette, hogy a helyőrséghez tartozó kétezer ember és kétszáz ló ki volt téve az óceán partján júniusban is gyakori esőnek és szélnek. Viszont nagy örömmel állapítottam meg, hogy az erődítmény sziklára épült, vagyis az ostromlók nem tudják aláaknázni. S végül igazi lelkesedéssel nyugtáztam Toiras ama nagyszerű tervét, hogy a fellegvártól jobbra és balra két magas falat emeltetett a tengerparton, amelyek egyfajta védett csatornát képeztek az utánpótlást szállító hajóink számára. [Az erőd mű részletes terve a következő fejezetben olvasható.] A négy öl magas falakat lőrésekkel látták el, belső oldalukon lépcső és egy körút épült, hogy az ostromlottak muskétatűzzel fogad hassák az ostromlókat. Hogy e lőréseket jól ki tudják használni, gyors, fegyelmezett és bátor katonákra volt szükség, s Toiras katonái nem voltak híján egyik erénynek sem: jó egységekből toborozták őket, de közülük is vitathatatlanul a legjobb a champagne-i sereg volt, amely sok vakmerő csatában tüntette ki magát.

E leírások alapján az olvasó azt gondolhatja, hogy nem is vagyok oly járatlan a hadviselésben, amint állítottam. De hogy is lehetnék egészen járatlan, amikor Lajost minden egyes hadjáratába elkísértem, s a király már gyermekkorában hosszasan magyarázta nekem az erődépítés fortélyait: akkor még sárból építette a sáncokat és fellegvárakat, de már a legszigorúbban betartva a hadiépítészet szabályait. Mindig meghatottan emlékszem vissza ezekre az időkre, hiszen a hallgatag gyermek ilyenkor hirtelen ékesszólóvá vált, és lázasan igyekezett fitogtatni előttem a tudását.

Istennek hála, Toiras egy olyan házban szállásolt el Nicolas-val, Hörnerrel, Hörner Zeusz nevű kutyájával, valamint saját testőrségemmel, amelynek volt teteje, s a jó svájciak két nap múlva ereszcsonát is szereztek hozzá Saint-Martin falucska egyik romos házáról, így azután hordóba gyűjthettük az esővizet. Hömer elmagyarázta, hogy a két kút - egyik a falakon belül, a másik kívül - ostrom esetén nem fedezi a lovak és a helyőrség vízszükségletét.

Hörner ezúttal egy olyan igazságot fedeztetett fel velem, amelynek valós értékére csak később döbbsentem rá. Egy katonának nemcsak harcolnia kell tudni, hanem ahhoz is értenie kell, hogy biztosítsa a maga számára lehető legnagyobb kényelmet, még a halálos veszedelem közepette is. S ez furcsább dolog, mint első pillantásra látszik. Ugyanis, ha egy katonát jól megfizetnek, jó élelemmel, ruhával látnak el, s még a felettesei is jól bánnak vele, nem fog jobban ragaszkodni az életéhez, épp ellenkezőleg: habozás nélkül kész feláldozni, ha eljön a csata pillanata...

A kérésemre Toiras már másnap a rendelkezésemre bocsátott egy kísért, hogy mutassa meg nekem Ré szigetét.

Toiras azt tanácsolta, hogy hajnalban induljunk, tekintve, hogy a sziget hét mérföld hosszú, vagyis tizennégy mérföldet kell megtennem egy nap alatt ahhoz, hogy estére kiindulási pontunkra érjek. Ez

pedig sok, még olyan pompás lovakkal is, amilyen az enyém és a kíséretemé. Kísérőm Toiras egyik fegyvernőke volt, s ha a név jelent valamit, hát az övé buzgón vallásos embert sejtetett. Bellecroix-nak [szépkereszt (A fordító.)] hívták ugyanis. Ré szigetének szülötte volt, s valójában nem buzgott benne túlságosan a protestáns hit: akit nem érdekelték az egyházak és felekezetek közti viták, s nem kívánt mást szolgálni, csak a királyát. Egyébként nem ő volt az egyetlen protestáns Toiras hadseregében, aki nem lelkesedett az angolok és a La Rochelle-iek szövetségéért. Bellecroix azt mondogatta ezekről az elvakult protestánsokról, hogy szabadságról álmodoznak, miközben igába hajtják a fejüket. Úgy csúfolta őket: "calais-i nyárspolgárok".

Hörner felhívta a figyelmemet, hogy kiruccanásom jó alkalmat kínál húskészletünk feltöltésére, adtam hát neki pénzt a vásárlásra, miközben Bellecroix megjegyezte, hogy ha húst akarunk venni, a leghelyesebb lesz megállnunk Saint-Martin-de-Rében. Hörner majd ott marad a szekérrel, Zeusz nevű kutyájával s négy svájccal. Bellecroix melegen ajánlotta neki a Grouin fogadót - amely a sziget északnyugati szélén emelkedő Grouin-csúcsról kapta a nevét -, de óva intette tőle, hogy túl sokat fogyasszanak a vidék borából, amely édes, itatja magát, de gyorsan az ember fejébe száll. Zeusz dühösen ugatott, amikor látta, hogy csapatunk kettéoszlik. Hatalmas természetű német dog volt, s igen félelmetes látványt nyújtott, amikor morgott, akár egy vadállat, s vicsorogva kimutatta nagy fogait, de mindjárt lecsillapodott, amint Hörner megsimogatta a fejét, s ezt mondogatta neki: "Guter Hund! Guter Hund! " [Jó kutya! (német)] Erős, mély hangja egyszerűen panaszossá változott, úgy elvékonyodott, mint egy kölyökkutyáé, s közben gazdája csizmájához dörgölődött.

Amikor elindultunk a szigeten, először is az lepett meg, hogy sem gabonát, sem legelőt nem láttunk sehol, tehát tehenet, bárányt, de még egy kecskét sem. Ebből arra következtettem, hogy a bortól, a sótól és a haltól eltekintve Ré a kontinensről szerzi be minden élelmét, ami nem volt túl biztató arra az esetre nézve, ha megostromolnak bennünket a fellelgyárban. Egyébként a sziget nem tűnt szegénynek: tömérdek szalinát és szőlőskertet láttam.

- Ré lakói meggazdagodhatnak abból, amit a borukért és a sójukért fizetünk - mondtam.

- Ez így is lenne, ha a sok szalina és szőlőskert mind az övék volna. De a legtöbb gazdag La Rochelle-i polgárok tulajdona, az itt lakók csak művelik őket, amitől inkább hátfájásra tesznek szert, semmint jövedelemre. Ré lakói mégsem hagyják el szülőföldjüket. Annyira szeretik ezt a szigetet, hogy csak néha próbálnak szerencsét a kontinensen. Itt ugyanis a levegő egészséges, és sosincs sem túl hideg, sem túl meleg. Ám a meggörbült fákból és az alacsony házakból ítélve, elég szeles, kellemetlen is tud lenni itt az idő.

Én persze, nem minden hátsó szándék nélkül, a sziget tengerpartja iránt érdeklődtem. Ré szigete hosszúak, következésképpen két hosszú tengerpartja van. Az északit nem találtam túl barátságosnak: mindvégig homokbuckák szegélyezik, s ezért ez a partszakasz kikötésre szinte teljesen alkalmatlan. A másik partszakasz viszont jól tagolt, sok öböllel. Miután mindet végignéztük, megkérdeztem Bellecroix-t, hogy véleménye szerint melyik kikötőt választja majd Buckingham a partraszálláshoz.

- Bizonyára azt, amelyet Soubise javasol, márpedig ő remekül ismeri Ré szigetét, gróf uram is tudja, miért.

- Ha nincs ellenére - mondtam -, vegyük végig a kikötőket, hogy világosan lássuk a választékot. Mit szólna, mondjuk, Conche des Baleines-hez, a sziget északi csücskéhez?

- Az szóba sem jöhet: túl nyitott az óceán felé.

- Akkor induljunk délre! Fier d'Ars-ról mi a véleménye? Az öböl elég nagy, mégis zárt.

- Sajnos mégsem használható, mert ott vannak a szalinák, és zavarják a kikötést.

- Hát Saint-Martin tengeri kikötője?

- Az nagyon jó, csak éppen túl közel van a mi fellelgyárunkhoz. Utat építhetnénk odáig, s már a kikötéskor tűz alá vehetnénk Buckingham halóit.

- Hát Anse, La Flotte mellett?

- Az is túl közel van az erődhez. Ráadásul túl kicsi is.

- A Sablanceaux-öböl?

- Ez az! - mondta mosolyogva Bellecroix. - Az összes közül ez a legmegfelelőbb Buckingham számára, hiszen többmértföldnyire van az erődünktől. Ráadásul széles, védett öböl, amelyben a vízsodrás még apály idején is kielégítő, s a hozzá tartozó partszakasz elég hosszú ahhoz, hogy egy egész hadsereg partra szállhasson. Végezetül pedig La Rochelle-t épp csak egy tengerszoros választja el, amit egy jó úszó minden további nélkül átúszhat. Ez utóbbi előnye különösen fontos lehet Soubise számára, aki kikötés után nyilván mindjárt La Rochelle-be szándékozik indulni bárkán, hogy rávegye a La Rochelle-ieket, csatlakozzanak az angolokhoz.

A sziget megtekintését követő napon, amikor is, Hörnernek hála, sikerült némi élelmiszer-tartalékra szert tennünk, s Bellecroix-nak hála, kissé tisztábban láttam már a helyzetünket, Toiras úr meghívott ebédre, Nicolas-val és a bátyjával, Clérac úrral, valamint a champagne-i hadsereg fél tucat tisztjével együtt. Az angolok küszöbönálló partraszállása valamennyiünket nyugtalanított, s így nem is beszélünk másról, mint hogy vajon szigetünk mely pontján fog kikötni Buckingham. Azt mondom, "szigetünk", mert a francia királyságnak ez az ellenségtől fenyegetett kis szeglete nagyon drága lett mindannyiunk szívének.

- Gróf úr - mondta Toiras -, mi valamennyien Bellecroix véleményét osztjuk. Mi: az itt jelen lévő tisztek és jómagam. Vagy Saint-Martin tengeri kikötőjében, vagy a Sablanceaux-öbölben fognak az angolok partra szállni.

Nincs más lehetőség, csak ez a kettő, s csak Isten a megmondhatója, mennyire szeretném, ha nem volna, csupán egy lehetőség!

- Szabad megkérdezni, miért?

- Annyival egyszerűbb lenne akkor minden! Mihelyt az ellenséges vitorlák feltűnnének, a teljes haderőnkkel nekik támadnánk.

- Amit így, hogy két lehetséges kikötési hely van, nem tehet meg?

- Nagy óvatlanság. Buckingham esetleg egy kis létszámú csapatot tesz partra a Sablanceaux-öbölben, s míg én ennek megsemmisítésével veszködöm, a Saint-Martin kikötőben partra száll az igazi, nagy angol hadsereg. Mert hiába van közel az erődítményünk, ha a katonáink másutt vannak elfoglalva.

- Meg is oszthatná az erőket.

- Nem! Nem! Azzal csak azt érnék el, hogy két helyen is kudarcot vallunk.

Merőn nézett rám fekete szemével, amely vidáman s eltökélten csillogott, majd oc tájszólásban folytatta:

- Azt mondják, a hadviselés művészete igen egyszerű dolog. Én inkább bizonytalan vállalkozásnak mondanám. Ha választanunk kell két lehetséges megoldás közül, ki tudhatja előre, melyik a jó választás? Mindig csak utólag derül ki, ha rosszul döntöttünk. Amikor már nincs mód a hibát kijavítanunk...

A franciák imádják bírálni felettesük döntéseit, így hát Toiras-t is sokan elmarasztalták az elkövetkező időkben. Valójában az idő alatt, amíg az angolok a szigeten tartózkodtak, vagyis július huszonegyedikétől november nyolcadikáig, érzésem szerint csupán egyetlen hibát követett el. Mivel minden erejével azon volt, hogy a fellegvár építkezése befejeződjék, s éjt nappallá téve hajszolta a munkásokat, túl későn jutott eszébe, hogy élelmiszer-tartalékról gondoskodjék. A beszerzés így az utolsó pillanatra maradt, s az élelem rossz volt és kevés. Ezt a hibát Lajos sosem követte volna el: minden egyes hadjárata során különös gondot fordított rá, hogy legyen elegendő, még hozzá bőségesen elegendő kenyér a katonáknak és takarmány a lovaknak.

- Nagyon is igaza van - mondta egyszer Schomberg marsall. - Miként követelhetnénk bátorságot a katonáktól, ha üres a hasuk?

De hadd térek vissza történetemhez, a végtelennek tűnő várakozáshoz, amiközben nem tettünk mást, csak az óceánt kémleltük. És furcsa mód alig vártuk már, hogy az ellenség megérkezzen.

Amikor egy futár meghozta a hírt, hogy hatalmas hajóhadat észleltek a nyílt tengeren, Bretagne partjainak közelében, Toiras úr tíz lovast állított őrségbe a Grouin-csúcsra, akik óránként váltották egymást, közben pedig messzelátón figyelték, nem tűnik-e fel a breton szorosban az ellenséges hadiflotta. És bár teljesen kizárt volt, hogy éjszaka próbáljanak meg partra szállni, az őrszemek éberen füleltek alkonyattól pirkadatig is.

De hát hosszú az út a tengeren Portsmouthtól La Rochelle-ig, és még napokon át nem láthattunk mást, csak a part menti hajósok meg a halászok vitorláit.

Fellegvárunkból jó kilátás nyílt a breton szorosra. A Sables d'Olonne és La Rochelle közti tengerszorost nevezik így. De még jobban látszott a szoros az úgynevezett Grouin-csúcsról, amely a Saint-Martin-de-Ré-i kikötőtől északra magasodik. A Grouin mint földrajzi név nem csak Ré szigetén honos. A Mont-Saint-Michel-öböl nyugati végében is van egy ilyen nevű hegyfok. Tudomásom szerint ez a szó annyit tesz: "disznópofa", s az elnevezés a tengerészek képzelőerejét dicséri, akik a föld közelségét jelző sziklát disznópofának látták. Való igaz, nincs földibb lény egy disznónál, s ízletesebb húst is nehéz elképzelnie annak, aki már hetek óta csak halat eszik!

Július huszonegyedikén ragyogóan sütött a nap, minden ablak tárva-nyitva volt, s tizenegy órakor egy gyors ebédhez készülődtem, pontosabban készülődtünk: Nicolas, Clérac, én és Toiras úr; az ebéd azért ígérkezett gyorsnak, mert Toiras szeretett volna mihamarább ismét az építkezésen lenni. Az asztalon oly ropogásra sült báránycomb várt ránk, hogy egy aszkétának is összefutott volna tőle a nyála. De épp abban a pillanatban, amikor Toiras, aki szerette a sültet maga föl vágni, a késéért nyúlt, erőteljes kopogás hallatszott az ajtón. Engedélyemre Hörner dugta be a fejét a résnyire nyíló ajtón, s franciául jelentette,

izgalmában erős torokhangokat hallatva:

- Herr Graf! La Rabateliére úr szeretne azonnal beszélni Toiras úrral.

Rabateliére neve rendkívüli hatást tett Toiras-ra, és nyomban megértettem, miért. La Rabateliére volt a Grouin-csúcson kialakított megfigyelőállás parancsnoka. Toiras felugrott székéről, s a trancsírozókéssel a kezében az ajtóhoz futott, sarkig kitérte, mi hárman pedig, Nicolas, Clérac és én, rohantunk utána. A kitért ajtóban megjelent La Rabateliére, arca kivörösödött, reszketett izgalmában, s láthatólag képtelen volt egy szót is kinyögni. Miközben levegő után kapkodott, emlékezetembe vésődött, isten tudja, miért, arcának egy különös sajátossága: úgy láttam, egyáltalán nincs szemöldöke.

- Itt vannak! - kiáltotta, amikor végre sikerült hangot átréselnie a gégéjén.

- Itt vannak! - kiáltotta Toiras.

- Biztos benne?

- Igen! Égészen biztos! Még csak parányi pontok látszanak Pertuis-től északnyugatra, de olyan sok pont, hogy semmiképp sem lehet part menti hajósokról szó.

- Indulás! - üvöltötte Toiras, majd felfedezve, hogy még mindig a trancsírozókés nyelét szorongatja, az asztalra dobta a kését, aztán kiviharzott a szobából, mi hárman meg futottunk utána.

Toiras-nak nem volt türelme kivárni, amíg a lovát felnyergelik, így hát felpattant La Rabateliére lovára, megsarkantyúzta, és lóhalálában kivágatott a falak közül.

- La Rabateliére úr - mondtam ekkor, látva a parancsnok elképedését -, jöjjön, kölcsönadok egy lovat kegyelmednek!

Nicolas egy szempillantás alatt felnyergelt egy lovat, majd - a segítségemmel - Acclát is, s másodikként nyargaltam ki a falakon túlra, azután láttam, hogy - bár kissé lemaradva mögöttem - Clérac úr, La Rabateliére úr és Nicolas is ott vágat a nyomomban. Magasan járt már a nap, sugarai égették a fejem, de a tarkómat friss szellő simogatta, amit azonban mégsem tudtam áldani, hiszen az ellenséges hajóhadat is ez a szél röpítette felénk.

Amikor felértem a Grouin-csúcsra, Toiras már ott állt, egyenes tartással, mellét kifeszítve, s egy messzelátót szorított a szeméhez. Az ajka mozgott, amiből kitaláltam, hogy a horizonton feltűnt pontocskákat számolja. De amint idáig értem gondolataimban, már el is vette a szemétől a látcsövet, s türelmetlenül felém nyújtotta.

- Túl korai még megszámlolni őket! Egyelőre csak annyit tudhatunk, hogy sokan vannak! Nézze meg kegyelmed is!

Majd tréfálkozva odaszólt a köréje gyűlt embereknek:

- Uraim, mivel az angolok megtisztelnak minket váratlan látogatásukkal, méltóképpen kell fogadnunk őket.

Nevetés hangzott fel, amire még hozzátette:

- Az ágyúlövés is az udvarias fogadtatás része lehet, feltéve, hogy a golyó érzékeny pontot talál.

Harsányan nevtünk mindannyian, Toiras pedig máris elindult a lovak felé, melyekre Nicolas vigyázott, és mintha már szokásává vált volna, megint La Rabateliére lovára akart felülni; Nicolas azonban gyorsan és ügyesen a felé a ló felé terelte, melyet én adtam kölcsön La Rabateliére-nek. Toiras, ügyet sem vetve a cserére, nyeregbe pattant, Nicolas pedig, miután egy gyors pillantást váltott velem, utánairamodott, hogy a kölcsönadott ló az én istállómban kössön ki végül, ne Toiras-éban.

- Tolmácsolja hálás köszönetemet Nicolas-nak - súgta a fülembe La Rabateliére. - Hogy irigylem kegyelmedtől ezt a gyors és ügyes fegyvernököket!

Csak jóval később jutott eszembe, milyen különös, hogy a lovainkkal voltunk elfoglalva, holott az angolok érkezésével halálos veszélybe kerültünk: bármelyikünket leteríthetett volna az első muskétalövés.

A fellegvárban iszonyú felfordulás fogadott. A tér tele volt lovakkal, melyeket épp felnyergeltek, s katonákkal, akik magukra öltötték fegyvereiket: mintha kétszer annyian lettek volna a helyőrségben, mint eddig! Hamarosan megtudtam a lázas készülődés okát. Toiras úgy döntött, hogy egész lovasságával az ellenség fogadására indul, vagyis kétszáz lovassal, valamint ezerháromszáz gyalogossal. Hétszáz gyalogos pedig a fellegvárban marad, hogy visszaverhessen egy esetleges rajtaütésszerű támadást.

Hazaérve megkérdeztem Hörnert, miként vélekedik Toiras döntéséről. Rövid gondolkodás után kijelentette: mindenképpen helyes, ha már a partraszálláskor nekitámadunk az ellenségnek.

- Kedves Hörnerem, mit ért azon, hogy "mindenképpen helyes"? - kérdeztem.

- Nos hát, ha az angolok nincsenek túlerőben, esetleg megakadályozhatjuk, hogy előzőnljék a szigetet.

Ha sokkal többen vannak, mint mi, akkor is a lehető legnagyobb pusztítást kell véghez vinni a soraikban, ha a mi földünkre merik tenni a lábukat, nehogy a fejükbe szálljon a túlságosan könnyű győzelem. Hiszen Ré szigetének összes falvában, Sainte-Marie-ban, La Flotte-ban, SaintMartinban, La Couarde-ban, hogy

a többit már ne is említsük, a lakosság többsége hugenotta, így hát nyomban megnyitnák kikötőiket a hódítók előtt.

Alighogy ezt kimondta, kopogtattak; intésemre Nicolas ajtót nyitott, s Bellecroix úr lépett be.

- Gróf úr - mondta mély meghajlással -, Toiras úr azt üzeni kegyelmednek, hogy nem kell az elkövetkezendő hadmozdulatban részt vennie. De ha mégis a hadsereggel kíván tartani, az az óhaja, hogy legalább a lovasrohamtól tartsa távol magát. Véleménye szerint ugyanis mindennél fontosabb, hogy kegyelmed életben maradjon, s betölthesse diplomáciai küldetését, mellyel a király megbízta. És ugyanez vonatkozik svájci testőreire is.

- Bellecroix úr - mondtam erre -, amikor megérkeztem ide, elfogadtam Toiras urat feljebbvalómnak. Ennek a parancsának is engedelmeskedem tehát, csakúgy, mint az ezután következőknek. De mivel annak eldöntését, hogy az első hadmozdulatban részt kívánok-e venni, rám bízta, közölje hát vele, hogy a válaszom: igen.

- Toiras úr örömmel fogja venni a gróf úr válaszát - mondta Bellecroix.

Majd újabb mély meghajlással távozott.

- Herr Graf - szólalt meg Hörner, amikor ismét kettesben maradtunk -, megengedne egy kérdést?

- Kérdezzen csak, kedves Hörner! .

- Ha egyszer oly fontos, hogy kegyelmed biztosan életben maradjon, s betölthesse diplomáciai küldetését, miért kíván ott lenni mégis az első csatában? Még ha a lovasrohamban nem is vesz részt - amely mindig halálos veszélyt rejt, amikor a lovasokra muskétatűz s a gyalogosok lándzsája vár -, a csatater mindenképp veszélyes hely. A golyó nem válogat.

- Kapitány úr - válaszoltam erre -, tudja-e, hogy amikor Róma-szerte elterjedt a Julius Caesar feleségének hűtlenségéről szóló hír, a császár, bár meg volt győződve róla, hogy a hír alaptalan, eltaszította magától asszonyát? És amikor a hozzá közel állók megdöbbenésüknek adtak hangot, így magyarázta tettét: "Caesar asszonyára a gyanú árnyéka sem eshet."

- Herr Graf - mondta pironkodva Hörner -, kérem magyarázza meg nekem a magyarázatát! Mert én bizony nem értem!

- Kis példabeszéddemmel csupán azt akartam mondani, hogy az a személy, akit a király személyesen küldött Ré szigetére, nem keveredhet a gyávaság gyanújába.

- Ach! - mondta Hörner-, ez nagyon érdekes! És mennyire mélyen szántó! Caesar felesége! Ach! Caesar feleségére a gyanú árnyéka sem eshet! És ugyanez egy férfira is vonatkozhat! Ach! Wie Klug sind die Franzose! [Milyen agyafúrtak a franciák! (német)]

Othagytam, hadd ámuldozzék, s kezemben a messzelátóval fölmentem a fellegvár legmagasabb tornyába, majd a lőrésekkel csipkézett mellvédnek támaszkodva, melyet egészen átforrósított a nap, pásztázni kezdtem távcsövemmel a látóhatárt. A pontocskák már nem pontok voltak, hanem vitorlák, ha egyelőre még nem is nagyobbak, mint valami játék hajóé, s csak úgy dagasztotta őket a nem túl erős, de rendületlenül fújó északi szél; a hajók tehát gyorsan siklottak a vízen, mely nyugodtnak és tükörsimának látszott. Úgy véltem, Buckingham hajóhada két órán belül eléri Sablanceaux partját, ha ugyan ott készül kikötni.

Jó félórát töltöttem a toronyban, s mivel a vitorlák eközben nőttön-nőttek, próbáltam megszámolni őket. De annyira közel voltak egymáshoz - bár talán csak messziről tűnt így -, hogy mindig elvitettem a számolást, s végül le is tettem róla. Annyit azonban sikerült megállapítanom, hogy legalább száz hajó közeledik. Ami elég ijesztő szám volt, hiszen ennyi hajóban kétszer vagy talán háromszor annyi katona fér el, mint ahányan a mieink vannak.

Gyönyörű látványt nyújtottak a sima tengeren egyszerre sikló, kecsesen megfeszülő vitorlák a ragyogó nyári napfényben, a felhőtlenül kék ég alatt. A hajók felséges, lassú közeledése békét és nyugalmat árasztott, bárha a nagyszerű hajóhad korántsem a béke hírnöke volt.

Mélyen felindultam, de érzéseimnek semmi közük sem volt a félelemhez. Ekkoriban még könnyedén el tudtam hessegetni magamtól a halál gondolatát, olyan jól éreztem magam a bőrömben: a napfény barátságosan simogatta a tarkómat, miközben mindjárt fel is üdített az északi szél. Tettre késznek éreztem magam, csak úgy duzzadtam az életerőtől. A hatalmas békés óceán úgy vonzott, mint a mágnes. Azon tűnődtem, miért is nem rendelkezem olyan varázserővel, hogy kezemnek egyetlen intésével messze űzhetném a hódítókat! S közben nagyon szerettem volna, ha egy varázslatos módon asszonnyá változott szirén kilépne a habokból, s társammá szegődnék. Mily szívesen sétáltam volna vele a part mentén, hogy azután leheveredjünk Rivedoux homokbuckáira, majd a szenvedélyek vihara után együtt merüljünk az öböl áttetsző, friss vizébe.

De az álom nem keríthetett egészen a hatalmába. Tudtam, milyen szörnyűsége ébredek majd:

muskétatűz és ágyúlövések vetnek majd véget merengésemnek. A szép homokpartot hamarosan vér mocskolja majd be. És mielőtt a nap belebukna az óceánba, mindkét táborból sok dalia vesztí életét.

A magas homokbuckák - melyekből sok van ezen a szigeten, hiszen egész éven át gyakori az erős szél - eltakarták Sablanceaux partját, így hát Toiras kis hadseregének előőrse, ideérkezvén, nem is látott mást, csak a kikötő hajók árbocának csúcsát. Néhány angol őrszem, akiknek nyilván az volt a feladatuk, hogy jelentsék seregünk közeledtét, nyomban tüzelni kezdett ránk a buckák magasából, de gyalogosaink olyan golyózáport zúdítottak rájuk, hogy mindjárt megfutamodtak. Toiras-t meglepte, de nyugtalanította is, hogy ilyen csekély ellenállásba ütközünk, ezért megkértem, hadd mehessek fel a svájciakkal a homokdomb tetejére, ahonnan jól látszik, mi történik a túlsó oldalon. Nem merete az engedélyt megtagadni, hiszen, mint bizonyára emlékeznek rá, csak abban állapotunk meg, hogy a lovasrohamban nem veszek részt, abban viszont nem, hogy karba tett kézzel szemlélődom.

A lovakat Nicolas-ra és két svájcira bízom, mely utóbbiakat Hörner jelölte ki, azután nekivágtunk a középső homokdombnak. Két másik is volt, de úgy láttam, hogy ez a legmagasabb, tehát ennek a csúcsáról vehetjük a legjobban szemügyre az ellenséges hajóhadat. Nem volt gyerekjáték megmászni ezt a dombot. Először is nagyon magas volt. Másodszor pedig a laza homokban bokáig merültünk minden lépésnél, s külön erőfeszítésbe került, hogy kirángassuk hol a jobb, hol a bal lábunkat. Kihagyó lélegzettel értünk fel a csúcsra, s bár nem mutattuk, örültünk, hogy kissé megpihenhetünk.

- Most pedig úgy kell elhelyezkednünk, Herr Graf - mondta Hörner -, hogy mi lássunk, de minket ne lássanak.

Mint minden katonai bölcsességet, ezt is könnyebb volt kimondani, mint megvalósítani. Mert ha valaki csak egy kicsit is kidugná a fejét, hogy kilessen, máris golyók süvitenének a füle mellett. Így hát sejtelmem sem volt, hogy most mi a teendő, amikor egyszer csak látom ám, hogy Hörner kis alagutat kezd vájni a homokban, amelyen, mint elárulta, az ellenség felőli oldalra juthatunk. Meglepetésemre azonban nem a mellére merőlegesen fúrta az alagutat, hanem ferdén. Amikor ennek okát firtattam, elmagyarázta, hogy amikor kibukkanunk a túloldalon, az ellenség esetleg golyózáppal fogad, s ha egyenesen fúrnánk az alagutat, a golyókat épp az arcunkba kapnánk. Így viszont, hogy a vájat ferde, az ellenséges golyók a homokba fúródhatnak, anélkül, hogy bennünket eltalálnának.

Amikor befejezte művét, s egy kis lyukon - bár elég kis lyukon - már az ellenségre láthattunk, megkértem Hörnert, hogy csúsztassa a kezembe a messzelátót, amit ő meg is tett, bár nem szívesen, mert a látcső miatt könnyebben felfedezhettek minket. Némi tapogatózás után végre a kezemben volt a messzelátó, s a segítségével megpillantottam egy őrszemet, aki az egyik hajó főárbockosarából figyelte seregünket. Talán helyes, ha emlékeztetem rá az olvasót, hogy az árbockosár lényegében egy kis plató, melyet az árbochoz erősítenek: innen könnyebb manőverezni a vitorlarudakkal, már messziről látni az ellenséges vagy szövetséges hajókat, s még időben lehet jelezni egy-egy sziklázatony vagy valamely ismeretlen szárazföld közelségét.

Az árbockosarat gyakran korláttal veszik körül, hogy a benne álló ember keze felszabaduljon, s kapaszkodás helyett a távcsövet foghassa. Ám az árbockosár kegyetlen büntetés eszköze is lehet: ilyenkor a főárbochoz kötöznek egy tengerészt, s huszonnégy vagy negyvennyolc órán át ott hagyják lógni és himbálódzni a gyakran viharos szélben és hullámverésben. Ha ez a kínzás negyvennyolc óránál tovább tart, az áldozat nemigen éli túl a büntetést.

De hogy visszatérjek az angol őrszemre, óvatos ember lehetett, mert térdelt, vagy talán ült az árbockosárban, s csak a távcsőve nyúlt a korlát fölé. Bizonyosra vettem, hogy abból a magasságból jól rálát a homokdombok mögött várakozó csapatunkra. Még azt is megállapíthatta nagyjából, hányan vannak a mieink. Kértem, vegyék ki a kezemből a messzelátót, s csúsztassanak a helyébe egy muskétát, hogy lelőhessem az angol őrszemet. Hörner azonban kijelentette, hogy ennek semmi értelme, primo, mert azonnal egy másikat küldenek fel helyette, secundo, a lövéssel csak magunkra vonnánk az ellenség figyelmét, minekutána oly erős muskétatűz alá vennének, hogy kénytelenek lennénk visszavonulni, s nem figyelhetnénk tovább a mozgásukat. Így hát Hörner tanácsa megmentette az angol őrszem életét, mi is tovább kémlelhettük az ellenséget: árgus szemekkel figyeltem a partraszállását. Ami nem volt könnyű, mert a látcsővel csupán apró részleteket láttam, felnagyítva, nem az egész látványt egyben. De türelmesen mozgattam a messzelátót, s így sikerült kissé kiszélesítenem az alagút végi lyukat, minek következtében már egész jól láttam, miként szállnak partra az angolok.

Lapos fenekű bárkákból és hajókból szálltak ki a katonák, melyek egész közel kerülhettek a parthoz: a megfelelő vízáramlásnak köszönhetően nem kellett attól tartani, hogy megfeneklenek. Arra számítottam, hogy köteleken és hágcsókon ereszkednek majd le az emberek a hajók oldalán, hiszen a víz ezen a

partszakaszon nem túl mély. Hágcsók helyett azonban vastag kötelekből font hálóféleségeket pillantottam meg, rajtuk ereszkedtek a vízbe a katonák. Vagy egy tucat ember mászhatott így lefelé egyszerre, vagyis sokkal több, mintha hágcsót használtak volna.

A lovak kirakodása már nehezebben ment: emelőcsiga segítségével bocsátották őket óvatosan a vízbe. Ezzel azonban még nem értek véget a nehézségek, mert a lovak, a hajófenék fullasztó melegéből végre kikerülve, boldogan fürödtek s hűsöltek.

Nagy meglepetésemre ugyanezt tették a partra szálló katonák is. Ahelyett, hogy kifelé igyekeztek volna a partra, hogy tisztjeik harsogó vezényszavának megfelelően csatarendbe álljanak, bent maradtak a vízben, megmosták a kezüket, arcukat, s igyekeztek egyenruhájukat is megtisztítani a hányás nyomaitól. Nyilvánvalóan látszott, hogy a lovakhoz hasonlóan ők is a hajófenékben szenvedtek vagy három héten át, miközben a tengeribetegség is gyötörte őket, s legfeljebb naponta két órát tölthettek a fedélzeten, hogy egy kis levegőt szippantsanak.

E fegyelmetlen katonák láttán, akik inkább a fürdőzés örömeinek áldoztak, ahelyett, hogy teljesítették volna feletteseik parancsát, arra gondoltam, hogy ezek a hadfiak nem vetik majd magukat túl nagy lelkesedéssel a küzdelembe, ha üt az óra. De sajnos tévedtem, mert amikor Toiras, félóra múlva, rohamot indított ellenük, az angolok bizony nagyon bátran védekeztek. Akkor kénytelen voltam megállapítani, hogy a szigetlakók tisztaságszeretete és vízimádata jól megfér a bátorsággal.

De térjünk vissza a fürdőzőkhöz. Mert várt rám még külön meglepetés is. Mert miután a tiszték hiába üvöltöttek a parancsot, egyszer csak megjelent egy pompásan, de egyáltalán nem katonásan öltözött figura, fején fekete, piros és arany tollakkal díszített kalappal, s miközben botjával nagyokat ütött a fürdőzők hátára és vállára, ezt ordította:

- March on, you lazy lads! [Lóduljatok, lusta disznók! (angol)]

Megjegyzése sokkal hatásosabbnak bizonyult, mint a tiszték vezényszavai, bár az is lehet, hogy a siker inkább a botjának volt köszönhető, amellyel nagyon ügyesen bánt; mindenesetre a katonák kigázoltak a vízből és felsorakoztak a parton. Próbáltam távcsövemmel befogni a harcias arkangyal arcát, ami azonban nehéz volt, mert emberem úgy ugrándozott, akár egy ördögfióka. Hosszas próbálkozás után azonban mégiscsak sikerrel jártam. És ámulva ismertem fel Buckinghamet.

Szép olvasóm, beszámolómból talán azt a következtetést szűri le, hogy csupán egyetlen angol hajó tett partra katonákat, s egyébként csönd és nyugalom honolt az öbölben. Ez azonban egyáltalán nem így volt, ezért hát mindjárt helyesbíttem is megtevesztő leírásomat.

Valójában annyi hajó ontotta a katonákat, amennyit csak a Sablanceaux-öböl be tudott fogadni, márpedig ebben az igen széles öbölben sok fért el, de hogy pontosan hány, nem tudnám megmondani, mert a látcső ide-oda mozgatása nem volt könnyű feladat, mozdulatlan állapotában pedig a látványnak csupán apró részleteit mutatta. Ráadásul, bár az ég derült és nyugodt volt, mintha mégis mennydörgött volna, az angolok ugyanis szünet nélkül lőtték ágyúból Toiras-nak a homokdombok mögött csatarendben álló kis seregét.

Szerencsére vaktában lőttek, így hát nem vittek végbe túl nagy pusztítást, de azért megöltek néhány lovat s néhány embert is, aki a lovakat őrizte. Paradox módon engem és a svájciakat semmiféle veszély nem fenyegetett, holott mi voltunk a legközelebb az angolokhoz. De hát minket elrejtett a homok, s ha csak nem dugjuk ki a fejünket, nem kellett lövéstől tartanunk. A golyók a homokdomb fölött süvítettek el, s tőlünk jó messzire értek földet. Az egyetlen, amitől szenvedtünk, a rettentő ágyúrobaj volt, hiszen a lövéseket a közvetlen közelünkből adták le. Minden egyes fülsiketítő dörgésre megfeszültek az idegeink, s egész testünkben összerázkódtak, az azonban fel sem merült bennünk, hogy bármelyik pillanatban meghalhatunk.

Belefáradt a szemem az erőlködésbe, megkértem hát Hörnert, hogy vegye át a távcsövet, amit ő szívesen meg is tett, de amíg én az előbb sotto voce közöltem vele, mit látok, ő egy szót sem szólt, nyilván, mert semmi újat nem mondhatott volna. Ám amikor ő is elfáradt, s továbbadta a messzelátót az egyik svájcinak, felém fordította a fejét, és sokat sejtetőn megjegyezte:

- Die Pferden sind hundeelend.

Ami azt jelenti (bár franciául elég nevetségesen hangzik): "Kutyabetegek ezek a lovak." Hörner azonban oly jelentőségteljesen mondta ezt, hogy sikerült felcsigáznia a kíváncsiságomat.

- Mi bajuk van?

- Amennyire én látom, megviselte őket az a néhány hét, amit a tengeren töltöttek: tántoroghattak a hullámverésben, mert nem kötötték ki őket, ahogyan mi szoktuk, szenvedtek a tengeribetegségtől, s inni sem kaptak eleget, ezért próbálnak most a tengerből inni, de persze mindjárt ki is köpik a sós vizet. És

amikor végül kiérnek a partra, alig bírnak megállni a lábukon, dülöngélnek, s egyik-másik le is fekszik, amit egészséges ló sohasem csinál.

- Véleménye szerint hány napba telik, amíg rendbe jönnek?

- Kell ahhoz két-három nap is, Herr Graf.

- Hörner - mondtam, miután gondolkodtam kissé a közlésén, amit végül igen nagy jelentőségűnek éreztem -, én most lemegyek, megkeresem Toiras urat, és elmondom neki, amit kegyelmedtől hallottam. Ezalatt próbálja meg szabad szemmel felbecsülni, de úgy, hogy közben nem teszi ki magát nagy veszélynek, hány angol katona szállt partra, s üzenje meg nekem feltételezett számukat az egyik svájccal. Toiras úr mellett talál meg. De az istenre kérem, Hörner, legyen óvatos! Hiszen jobban tudja nálam, mily csekély időbe telik egy muskétát megtölteni, célozni és löni!

Az olvasó bizonyára emlékszik rá, hogy Hörner - valahányszor közös utazásaink során megálltunk valahol pihenni - mindig azt hajtogatta: "Előbb az állat, s csak aztán az ember." Kedvelte az ilyen tömören megfogalmazott aranymondásokat, amelyek olyanok, mint a bölcsesség vagy a tapasztaltság koncentrátumai. Most is megajándékozott engem egy ilyennel:

- Ne féljen, Herr Graf: "Előbb az óvatosság, s csak aztán a bátorság!"

Nehezen találtam meg Toiras urat, mivel csapata mögött kerestem, holott ő legelől állt. Gyorsan beszámoltam neki arról, amit láttam. Észrevettem, hogy Hörnernek a lovak rossz állapotára vonatkozó megjegyzése nagy hatást tett rá.

- Tehát Hörner szerint két-három napnál előbb nem ülhetnek rájuk? - kérdezte.

- Így van.

- Nagyon megkönnyebbültem. Akkor hát azonnal támadhatunk, mert az erőviszonyok kiegyensúlyozottak.

Az angoloknak van ugyan tűzérőségük, de pillanatnyilag nincs lovasságuk. Nekünk nincs tűzérőségünk, de van lovasságunk. Vagyis a támadás után nyugodtan visszavonulhatunk, nem kell ezenközben a gyalogságunkat az angol lovasságtól féltetnünk! Teringettét! - folytatta az oc nyelvjárásban. - De megkönnyebbültem! Most bizonyára azt kérdezi magában - folytatta, már a tőle megszokott lendülettel -, hogy vajon eddig miért nem támadtam. Hát megmondom. Amíg csak egy század szállt ki a bárkából Sablanceaux-nál, attól tartottam, hogy csak csalinak tettek partra néhány embert, s az igazi partraszállás éppen a hátam mögött, Saint-Martin-de-Ré tengeri kikötőjében lesz.

- Itt van valaki, aki hozzávetőlegesen meg tudja mondani, hány angol szállt partra - mondtam, megpillantva Hörner egyik emberét, aki a katonák sorai közt igyekezett felénk, de csak nehezen tudott utat törni magának: a katonák nem ismerték, így hát inkább elállták az útját, semhogy félrehúzódtak volna. A segítségére siettem, azután elvezettem Toiras úrhoz, hogy kikérdezhesse.

- Hörner kapitány úgy véli - mondta a svájci németül -, hogy legalább kétezer angol szállt partra.

Lefordítottam a szavait, melyek ujjongó örömmel töltötték el Toiras-t.

- Teringettét! - kiáltotta, egyszeriben megfeledkezve minden kétségéről, amit csak az imént vallott meg nekem -, nem csapott be az ösztönöm! Ez volt hát az igazi partraszállás! A teremtésit, Orbieu, akkor most nekitámadunk a roszbifeknek! Felrisszultek a vízben, hát mi újra megizzasztjuk őket! És jó sok tisztjüket miszlikbe vágjuk! A szentségit! Nem kívánok én rosszat nekik! De hát maradtak volna otthon! Vásárolhattak volna szőlőskertjeink borából és szalináink sójából. Mi az ördögnek kellett idejönniük, hogy kizsebeljenek bennünket és elfoglalják a falvainkat?

Mennydörgő hangon mondta el mindezt, hogy szavai azután szájról szájra járnak. Agyafúrt fickó volt ugyanis Toiras, jól ismerte a francia katonákat, s tudta, hogy egy jó tréfa lelket önt beléjük. IV. Henrik is ezt a taktikát alkalmazta minden csata előtt.

- Gróf úr - folytatta Toiras -, bízza meg ezt a svájcit a lovak őrzésével, s Nicolas-val menjen vissza a dombtetőre. Ha pedig csata közben valami fontos üzenete lesz a számomra, őt küldje hozzám: mivel Nicolas-t mindenki ismeri, könnyebb lesz a közelembé jutnia.

Nagyot nőtt a szememben Toiras, amiért egy ilyen apró részletre is ügyelt, miközben hamarosan egy egész hadsereget kellett támadásba lendítenie. De egy csatában sosem lehet előre tudni, melyik részlet érdektelen, s melyik bizonyul váratlanul olyan fontosnak, hogy eldöntheti az egész ütközet kimenetelét. Ezért azt gondolom, az a jó hadvezér, aki a részleteket és az "egészet" egyszerre képes átlátni. Ilyen volt Lajos, de a bíboros is, amint azt La Rochelle ostrománál mindketten bizonyították.

Most pedig szép olvasómhöz fordulok, mert értelmi képességéről éppoly jó véleménnyel vagyok, mint a magaméről, mert nem osztom azt a nézetet, amely olyannyira elterjedt az udvarban s a városban is, hogy tudniillik az asszonyok képtelen bármit is felfogni, ami a hadviseléssel kapcsolatos, következésképpen nem is érdeklik a háborúk és a csaták. "Az asszonyok életet adnak! - mondogatják alattomosan. - A katonák pedig halált osztanak. Mi közük lehetne hát a nőknek a katonáskodáshoz?"

Márpedig van közük hozzá! Miként válhatott másként Jeanne d'Arc oly kiváló katonává, hogy kora leghíresebb kapitányait győzte le sorra, vagy amint ő mondta: "nagy pucolást rendezett közöttük". Figyelmükbe ajánlom a "pucolás" szót, amely egy háziasszony szótárából való!

Nézetem szerint hadseregünk sikere vagy kudarca iránt semmiképp sem lehetnek közömbösek az asszonyok, hiszen ők viselik egyiknek és másiknak is a következményeit. Nem mindegy nekik tehát az sem, miként védjük a hazánkat: ezért a most következő, részletes beszámolómat kifejezetten a hölgyeknek szánom, mert meggyőződésem, hogy férjük vagy kedvesük - minden ellenkező híreszteléssel szemben - semmivel sem tett többet náluk az ügy érdekében, kivéve persze azokat, akik velünk harcoltak Sablanceaux-ban.

Figyeljenek hát, szép olvasóim! Nincs egyszerűbb a halált osztó fegyvereknél, bárhogyan igyekeznek is egyesek rejtélyes ködbe vonni őket. Vegyük előbb a gyalogosokat. Az ő fegyverük a lándzsa és a muskéta. Egy időben a lándzsa volt az elterjedtebb. Ám mostanra a tűzfegyverek kerültek az első helyre, így hát jelenlegi hadjáratainkban három muskétásra esik csupán egy pikás. A gyalogosok a szilárd talajon harcolnak, ezért egyfajta kétágú villát használnak a muskéta csövének kitérítésére; a "villa" segítségével pontosabban célozhatnak, s lövésük száz százötven ölnyi [200-300 méter] távolságra is eljut. A lovasok, akik mozgásban lévő lovakon ülnek, nem használhatják a "villát", s mivel a muskéta nagyon nehéz (sokkal nehezebb, mint a hajdani íjaspuska), sem túl pontosan, sem túl messzire nem löhetnek vele. Újratölteni is nehezebben tudják fegyverüket, ezért sokan inkább pisztolyt használnak muskéta helyett, amelynek az a legnagyobb előnye, hogy könnyű, viszont a lőtávolsága sokkal kisebb. Ha egy lovas elsütötte a fegyverét vagy fegyvereit, utána már csak kardot ránthathat - vagy ahhoz a bizonyos "körben futáshoz" folyamodhat, amit Emlékiratomnak e kötetében, a második fejezetben írtam le: a lovas nekirent az ellenségnek, lő, majd megfordul és visszanyargal a többiek mögé, hogy legyen ideje újratölteni muskétáját vagy pisztolyát. Ez az egyetlen lehetséges megoldás, ha a lovasság gyalogságra támad, hiszen egy lovasnak, karddal a kezében, semmi esélye sincs a gyalogság lándzsáival szemben. A kard csak akkor használható, ha lovasok lovasokkal küzdenek.

A muskéta újratöltése igen hosszú időt vesz igénybe, így hát körülbelül ötpercenként egy lövést lehet leadni belőle: a gyalogos muskétások nehéz helyzetbe kerülnének egy-egy lövés után, ha nem sietnének a segítségükre a pikások. Ez okozta a kezdeti nehézségeket a Toiras vezényelte csatában is, amelyről most beszámolok.

Toiras nyolc csapatra osztotta lovasseregét, melyeknek hullámokban kellett rátámadniuk az angol gyalogságra, s lövés után nyomban visszatérni kiindulási pontjukra. A "körben futás" egyik változata volt ez. A támadás azonban sajnos lassú volt és nehézkes, hiszen a lovasoknak előbb föl kellett hágniuk a homokdomb tetejére, majd leereszkedniük a túloldalon, hogy eljussanak a tengerpartig.

Ám az angol gyalogosok már felsorakoztak, tökéletes rendben, a parton, s szemüket a domb csúcsára meresztve, töltött muskétájuk csövét a villára fektetve már jó ideje várták a támadást, s valamennyiük ujja a ravaszon volt. A hajókon elhelyezkedő tüzérek pedig, akik eddig csak zavarkeltésül adtak le ágyúikból nagyrítván néhány lövést, már töltött ágyúiknál álltak, a pillanatra várva, hogy a kanócokat meggyújtva most már határozott célpontra tüzelhessenek.

Amikor első lovasscsapatunk feltűnt a homokdomb tetején (a süppedő homok miatt sokkal lassabban, mint szeretnék volna), fűlsiketítő golyózápor és ágyúszó fogadta őket. A fájdalomtól elszorult a torkom, s a szívem hevesen kalapált, látva, hogy az ellenség seregestül kaszálja le a mieinket, s jó, ha ketten-hárman visszajutottak kiindulási pontjukra.

A második lovasscsapatnak már sokkal nagyobb szerencséje volt, hiszen amikor Toiras elindította, az angoloknak még nem volt idejük újratölteni a muskétákat és az ágyúkat, így hát lovasaink nagy pusztítást vittek véghez a két angol csapatban, melyek talán össze is roppantak volna, ha nem siet segítségükre a harmadik, épp csak az imént partra tett csapat.

Az öt további lovasscsapat is szép sorjában támadott, kihasználva az időt, amíg az ellenséges könnyű- és nehézüzérség fegyvereit újratöltik.

De a tüzérség azután már nem juthatott szóhoz, hogy gyalogosaink is harcba indultak, s megütköztek az angol gyalogosokkal: ez a vad, gyilkos kavalkád sok emberéletet követelt mindkét oldalon. Ám az angolok a csata ideje alatt is oly nyugodtan folytatták a partraszállást, mintha katonai parádén lettek volna. S az ellenfelek száma egyre nőtt, így hát Toiras belátta, hogy ha folytatja a támadást, csak nagyon sok embert veszít, de az angol betörést nem tudja megállítani. Ekkor a maga szokásos eleven és határozott módján utasította a trombitásokat, hogy fújjanak visszavonulót.

Néhány perccel korábban két, nem túl jelentős, számunkra mégis emlékezetes esemény történt a

dombtetőn, melynek ketten voltunk a szereplői: Hörner és én; az egyik rémületet fakasztott, a másik nevetést. Jól hallották: nevetést! Bizony! Egy ilyen pillanatban képesek voltunk nevetni!

A nap még hevesen tűzött, s a melegtől, no meg a csata látványától erősen megizzadtam. Ezért hát levettem a sisakomat, amely már tűrhetetlenül nyomta a homlokomat, és letettem magam mellé. A sisak azonban folyton lecsúszott a homokban, s mivel untam már mindannyiszor utána menni, végül feltettem a domb legtetetejére, ahol egyenes volt a talaj. De abban a pillanatban, hogy elhelyeztem, visszapattant felém, s még vagy kétölnyit repült is lefelé a lejtőn. Elindultam hát megint, hogy megkeressem, s közben szidtam magamban ezt az átkozott sisakot, amely - ha az én fejemen nem lehet - a saját feje után megy. Ráakadván, visszahúztam a fejemre. Amikor ez után találkoztam Hörnerrel, ő rám pillantott, az arca halálsápadt lett, s rémülten megkérdezte:

- Herr Graf, megsebesült?

- Dehogysis!

- No de, Herr Graf, a sisakja!

Levettem a sisakot a fejemről, s láttam ám, hogy mindkét oldalán átlukasztotta egy muskétagolyó: a lövés ereje röpítette két öl távolságra az imént.

Utólag tört rám az ijedség, egész testemben remegtem, s csak akkor tértem magamhoz, amikor Hömer megkérdezte:

- Herr Graf, rosszul érzi magát?

- Nem, dehogy! - mondtam, igyekezvén úrrá lenni magamon, s végül még egy tréfára is futotta az erőmből: Látja, Hörner, az én koponyám keményebb az angol golyónál! Ezért aztán a golyó úgy döntött, hogy inkább megkerüli a koponyámat, s hátul távozik.

Ezen aztán jól nevettünk. Ekkor harsantak fel másodszor Toiras parancsára a trombiták, melyek jelt adtak a visszavonulásra, így hát összegyűjtöttem a svájciakat, s eközben megpillantottam Nicolas-t: összekuporodva, csukott szemmel feküdt a földön, arcát szépen a kezére fektetve, mozdulatlanul.

- Herr Hörner! - fordultam a kapitányhoz. - Mi történt Nicolas-val? Nem mozdul! Talán találat érte?

- Nem, Herr Graf - válaszolta mosolyogva Hörner -, nem sebesült meg. Alszik...

- Alszik! - kiáltottam. - Hála istennek! Álomba ringatták a muskéta- és ágyúlövések! Te jószagos isten! Hát mi ébreszthet fel egy ilyen tejfölösszájút? Talán a végítélet harsonái?

- Túlságosan kimerítette a lovak őrzése - mondta Hörner igen gyöngéden, mert Nicolas zsenge kora ellágyította.

De ki ne lágyult volna el Nicolas láttán, aki oly békésen s nyugodtan aludt, mint egy kisgyermek a bölcsőben - és talán valami szép tájra álmodta át magát ebből a harsogó pokolból...

Hogy a továbbiakat jobban értsék, szeretném elmondani, hogy Ré szigetén vagy fél tucat falu fekszik elszórtan a tengerparton, melyek lakossága nagyjából hugenotta, kisebbrészt katolikus. Mostanáig, vagyis az angolok megjelenéséig, jól kijöttek egymással. De amint Buckingham elfoglalta a szigetet, a protestánsok sietve megnyitották előtte kapuikat, s tárt karokkal fogadták az érkezőket. A királyhű katolikusok azonban igencsak haragudtak a betolakodókra, nem voltak hajlandók semmit sem eladni nekik, viszont titokban élelemmel és értesülésekkel támogatták Toiras-t. Néhányan még a seregébe is jelentkeztek, s ő fel is fogadta őket. A kontinensen is akadtak olyan nagyurak, akik bár hugenották voltak, hűségesen szolgálták a királyt, s igen rossz szemmel nézték az idegenekkel kötött szövetséget: ők is csatlakoztak Toiras-hoz. Ugyanakkor a La Rochelle-i protestánsok százával keltek át a szigetet a szárazföldről elválasztó keskeny tengerszoroson, hogy felajánlják szolgálatukat Buckinghamnek. Köztük királypártiak is, akik utóbb értesüléseket szolgáltattak Toiras-nak azokról, akikhez látszólag tartoztak. Tőlük szereztünk tudomást az angolok veszteségéről is. Szám szerint nem sok katonájuk esett el a sablanceaux-i csatában, de akik elesetek, nem voltak akármik: harmincegy tisztjük veszítette életét vagy sebesült meg, vagyis a partra szálló hadsereg tisztikarának egyharmada, s köztük olyan magas rangúak, mint Sir George Blundell, Sir Thomas Yorke, valamint Sir William Heydon tüzérezredes. Óriási veszteség volt ez, amelynek hatása nem azonnal érződött, hiszen az angolok győzelemként könyvelték el az első csatát, csak később befolyásolta károsan a fontos vezetőitől megfosztott hadsereg harci morálját, amikor a végtelenségig elhúzódó ostrom során a betegség is tizedelni kezdte az angol katonákat.

Csak később tudtam meg, hogy Buckingham herceg, mihelyt elfoglalta a szigetet, a falvakkal együtt, diadalittas üzenetet küldött királyának. Valójában túl korán ivott annak a medvének a bőrére, amely kétezer emberrel bevette magát egy, számtalan ágyúval felfegyverzett, csodás fellegvárba.

A sablanceaux-i csata másnapján Toiras úr meglátogatott a fellegváron belüli házamban. Épp ebédeltem, s ő szívesen és jó étvágygal osztott meg velem ételt, italt.

- Gróf úr - mondta -, nagy a veszteségünk, főként a lovasság soraiban: a legnagyobb francia családokból

származó tizenkét nemesúr is ott maradt Sablanceaux tenger partján. [Köztük Chantal báró, a későbbi Sévigné hercegné apja. Leánykája egyéves volt ekkor.] Nagyon fáj ez nekem. Szeretném, ha fölkeresné Buckinghamet, s megkérné, hogy engedje eltemetnünk a halottainkat. Ezenkívül három báróm, Saujon, Marennes és Saint-Seurin, súlyosan megsebesült. Jó lenne, ha Buckingham arra is engedélyt adna, hogy átszállítsuk őket a kontinensre, ahol szakszerűbb ápolásban részesülhetnek, mint itt. Gondolja, hogy Buckingham teljesíti a kérésünket?

- Toiras úr, ezek óriási kérések, különösen a második. Mégis lehetséges, hogy Buckingham teljesíti őket. Minden a kérelem megfogalmazásán múlik.

- De hát mi kell ahhoz, hogy meghallgasson minket?

- Hízelgés, hódolat és ajándék.

- Ajándék! Az ördögbe! Hol találunk itt olyan ajándéknakvalót, ami méltó egy herceghez?

- Nem kell annak az ajándéknak értékesnek lennie. Buckingham annyi pénzt vehet el I. Károly kincstárából, amennyit csak akar, egy zsák tallér ide vagy oda, nem számít neki. Nem! Valami szokatlan és regényes ajándékot kell találnunk, amelyhez a kegyelmed saját kezűleg írt, s rendkívül udvariasan fogalmazott levelét mellékeljük.

- Az én saját kezűleg írt leveletem?! - kiáltotta Toiras rémülten. - Akkor segítsen, Orbieu! Az istenért, segítsen!

Bólintottam. Nicolas hozta az írószerszámokat, azután Toiras úr és én összedugtuk a fejünket, s közös erővel megfogalmaztunk egy valóban hízelgő és hódolattal teli levelet. Levelünkben az állt, hogy Toiras úr most látott életében először angol katonákat harcolni, de a sablanceaux-i csata után úgy találja, hogy nincs náluk derekabb a kerek világon. S hogy öfelsége, Buckingham herceg fényes győzelmet aratott ebben a küzdelemben, és Toiras úr úgy határozott, hogy ha meghalna e becsületes harcban, lovát a legnagyobb tisztelettel a herceg úrra hagyja örökölni.

Ez az ötlet tőlem származott, s Toiras úr kezdetben rendkívül hevesen tiltakozott ellene.

- Teringettél! - mondta. - Nem elég, hogy meghalok, még a lovam is az angoloké legyen?! Égjek inkább a pokoltűzében!

- Kedves barátom - mondtam erre -, nem kizárt, hogy kívánsági teljesül.

Toiras ezen úgy nevetett, hogy a könnye is kicsordult. - Orbieu - mondta -, kegyelmed igazán jó cimbora, s úgy tud tréfálkozni, mintha languedoci volna.

- De hiszen atyai nagyapám révén, akinek Périgord-ban volt a bárói birtoka, az is vagyok.

- Mit nem hallok! - kiáltotta Toiras. - Kegyelmed oc? Ki hitte volna, amikor oly tökéletesen és folyékonyan beszél franciául! De hiszen így mindjárt más! - tette hozzá Toiras, s egy szempillantás alatt elfelejtve minden fenntartást, melyek a király küldöttének szóltak, a barátjává fogadott. - De azért mégis - folytatta -, nem gondolja, hogy túlzás a lovamat odaígérni?

- Egyáltalán nem gondolom! Buckingham rajong mindenért, ami regényes és lovagias. Igen szépnek és meghatónak fogja találni ezt a gesztust.

- Akkor hát legyen! - jelentette ki Toiras, s a tolla máris futott a papíron. - Szegény lovam! - sóhajtotta közben. - Ha el tudná olvasni ezt a levelet, nyerítene felháborodásában. "Ilyenek az emberek!", mondaná.

Toiras sürgetett, hogy induljak azonnal, így hát egy kissé kicsinosítottam magam, felöltöttem a legszebb ruhámat, felkötöttem a legszebb kardomat, s felültem a szintén csudamód felcicomázott Acclára. Elöttem egy trombitás haladt, míg kilovagoltam a fellegvárból, mögöttem meg Nicolas. Nem kis felindulással vettem ismét szemügyre a sablanceaux-i homokdombokat, melyeket az angolok palánkkal vettek körül, hogy egy esetleges újabb támadástól megvédjék magukat. Amikor a palánkhöz értünk, megparancsoltam a trombitásnak, hogy fújja meg a hangszerét.

- De mit játszszak, gróf úr? - kérdezte.

- A matutínusot.

Már az első hangok hallatán előbukkant néhány rohamsisakos fej a palánk mögül, s néhány muskéta is. De egyik sem szegeződött ránk. Eltelt egy hosszú pillanat, ami alatt nyilván alaposan szemügyre vettek bennünket egy jól álcázott résen keresztül, azután egy harsány hang megszólalt angolul:

- Who are you and what do you want?

- I am the comte d'Orbieu. I have a message to deliver to my lord Duke of Buckingham.

- Uram, give me your message. I'll deliver it myself.

- No, my friend. I want to see my lord Duke personally. He knows me.

- Pardon me, uram. Please dismount and come in. Your trumpet will keep guard over your horses. Pray,

who is the young man with you, my Lord?

- My attendant. I desire him to come with me.

[- Kicsoda kegyelmed és mit kíván?

- Orbieu gróf vagyok. Egy üzenetet szeretnék átadni lord Buckinghamnek.

- Mondja meg nekem, uram, mi az üzenet. Majd én átadom.

- Nem, barátom. Személyesen kell találkoznom lord Buckinghammel. Ismer engem.

- Bocsásson meg, uram. Szálljon le a lováról, kérem. A trombitása majd vigyáz a lovára.

Megkérdezhetem, ki ez a fiatalember kegyelmeddel?

- A fegyvernököm. Szeretném, ha elkísérhetne. (angol)]

A palánk szétnyílt, de csak résnyire, úgy, hogy Nicolas meg én csak oldalazva fértünk be rajta. Eközben - vívó szakkifejezéssel élve - az oldalunkat védtelenül hagytuk, vagyis testünknek éppen azt a részét kínáltuk fel az ellenségnek, amelyet nem fed páncél. De senki sem döfött lándzsát belénk. Végre szembe nézhettem azzal, akivel eddig tárgyaltam. Őrmesternek véltem. Hatalmas termetű, vörös hajú legény volt, s az arca is vörös, nemcsak a haja.

- My Lord - mondta -, what did you say was your name?

- Orbieu.

- Orbiu.

- No, my friend, Orbieu.

- That's what I've said -mondta az őrmester némi éllel.

- Orbiu. My Lord, pray, wait here a moment. I will see if my lord Buckingham is willing to have you on board.

[- Mit is mondott, nagyjóuram, hogy hívják?

- Orbieu.

- Orbiu.

- Nem, barátom, Orbieu.

- Ezt mondom én is: Orbiu. Kérem, nagyjóuram, várjon itt egy percig. Megkérdezem lord Buckinghamet, kívánja-e fogadni kegyelmedet a hajóján. (angol)]

Ezzel beugrott egy csónakba, állva, fél kézzel evezni kezdett, ámulatba ejtő ügyességgel, s egy szempillantás múlva már el is érte a parttól két kötélhossznyira horgonyzó pompás hajót.

A parton várakoztam, oly közel a vízhez, hogy az óceánról ideérkező hullámocskák egészen a lábamig csaptak. A tenger sima volt, a nap melegen sütött, s a minket körülvevő angolok rendkívül udvariasnak mutatkoztak. A háborúra nem is utalt más, csak egy homokkal hevenyészve betemetett hullahegy a parttól úgy tizenkét ölnyire, melyből itt-ott kilógott egy-egy fej meg láb. Kétség sem fért hozzá, hogy a mi elesett katonáink hevernek ott, hiszen az angolok nyilván eltemették már a saját halottaikat, s a sírokra keresztet állítottak, lévén, éppúgy, mint mi, keresztények. Ez a tény pedig némi szeretetre is indíthatott volna minket egymás iránt.

Ha a szél épp a hullahegy irányából fújt, dögletes, émelyítő szag ütötte meg az orrunkat: az egyetlen jelzés, amit hajdani bajtársaink még ki tudtak bocsátani, akiket igyekszünk majd mihamarább eltemetni, miközben meggyőzzük magunkat, hogy fölöttünk csak nagyon sokára kondul meg a lélekharang, és előtte még sok szép, boldog évet tölthetünk a földön.

Elfordítottam a fejem, de valami szégyenérzet nem engedte, hogy teljesen hátat fordítsak a halornak, s a pillantásom Nicolas sápadt arcára esett: éreztem, hogy ő is szégyelli magát. Mindamellet hallgatott, mint mindig, amiért most különösen hálás voltam neki. Pedig annyi kérdés feszíthette belülről, hogy a szegény La Barge-nak hasonló helyzetben be nem állt volna a szája. Hirtelen átfutott az agyamon, hogy talán elveszttem Nicolas-t ebben a háborúban, ahogyan La Barge-t is elvesztettem Fleury en Bière-ben, amikor ellenségeim csapdát állítottak nekem. Csupán egy homályos rossz érzés táplálta ezt a gondolatot, amely mégis annyira megrémített, hogy reszkető ajakkal fohászkoztam Istenhez, kímélje meg Nicolas életét.

Dereglye érkezett végre a hajóról, de nem az a kis csónakocska, amellyel az imént az őrmester Buckinghamhez igyekezett, hanem egy szép, nagy naszád. Amint partot ért, a vörös hajú őrmester megjelent a hajóorban, és intett, hogy szálljak be. Kedves olvasóm, be kell vallanom, hogy az állam is leesett attól a fényűzéstől, amelynek e dereglyén tanúja lehettem: a tető mahagóniból készült, belül a falakat pedig skarlátszínű kárpit borította. Helyet foglaltam az aranyozott karszékek egyikében, s útközben három, hosszú ujjú zubbonyt viselő zenész hegedűjátékában gyönyörködhettem. Nyilvánvaló volt, hogy a tengernagyi dereglyében ülök, melyet Buckingham arra használt, hogy - amikor a flottája lehorgonyzott - hajóról hajóra járjon vele, s pontosítsa vagy módosítsa korábbi parancsait. Éreztem, mily nagy megtiszteltetésnek számhatta a herceg, hogy ezt a dereglyét küldi értem. De én nem éreztem

magam megtisztelve. Arcátlanak találtam e fényűzést ebben a háborúban, amely a katonák számára egyáltalán nem volt kéjutazás: a herceg viszolyogtató önzéséről árulkodott a tengernagyi dereglye. Őszintén el voltam ragadtatva nantes-i fivéreim holland teherhajójának kényelmétől, ám A győzelem farában álló kastélyszerű építményhez viszonyítva az ő szálláshelyük szinte csak egy viskó volt. De nem is a fényűzés vágott mellbe első pillantásra, hanem Rubensnek Ausztriai Annáról - a jegygyűrű mellőzésével - festett képmása, melyet Buckingham magával hozott Londonból. A kép alatt ott állt az oltár is, mintegy az örök tisztelet jeléül, ezúttal piros bársonnyal fedve, rajta a két arany gyertyatartó az illatosított gyertyákkal, s az itáliai parfümöt tartalmazó aranyselece is, melyet én ajándékoztam Buckingham hercegnek a York House-ban. Titkolt kárörömmel gondoltam rá, hogy most nem igazi ajándékot hoztam neki, csupán egy ajándék ígérését, amit Toiras úrnak éppúgy esze ágában sem volt teljesíteni, mint a szigetet a herceg csapatainak átengedni. Néhány percre egyedül maradtam Nicolas-val a kis kastélyban, ahová az angol őrmester bevezetett, s mivel nem tudtam, figyelnek-e, úgy tettem, ahogyan a Louvre-ban tettem volna a királyné képmása előtt: térdet hajtottam előtte.

Épp ebben a pillanatban lépett be Buckingham a helyiségbe, s láthatólag nagyon meglepte hódoló testtartásom, amit nyilván úgy magyarázott, hogy Ausztriai Annát már nem is a királyom, hanem az ő hitvesének tekintem. Pedig mennyire nem volt az övé! Színtiszta komédiának éreztem, ahogyan a herceg ország-világ előtt fitogtatta nagy szerelmét. De érzéseimet persze nem árultam el, hanem máris a herceg felé siettem, hogy hódoljak előtte, ő azonban félbeszakította a mozdulatomat, s óriási megtiszteltetésben részesített - hitem szerint érdemtelenül -: szívélyesen megölelt. Közben azonban olyan pillantást vetett Nicolas-ra, amelyből nem volt nehéz kitalálnom, hogy sokkal szívesebben ölelgetné őt, mint engem. - Ó! Gróf úr! - mondta a maga tökéletes franciaságával -, mennyire örülök, hogy újra láthatom, még ha e szörnyű háborúskodás közepette is. Ismerje meg Sir John Burgh - mutatott a mögötte álló úrra. - Sok jó ezredesem van, de ő mind közt a legkiválóbb.

Sir John Burgh mereven meghajolt, én viszont a legnagyobb udvariassággal viszonyoztam köszönését. Őszintén szólva nem találtam ellenszenvesnek ezt az embert. A vonásai nem voltak olyan finomak, mint lord Buckinghamé, s nem volt olyan magas és karcsú sem, mint a herceg. De kék szemének pillantását őszintének találtam, s erős állkapcsa s tagbaszakadt termete miatt Toiras-ra emlékeztetett, de egy olyan Toiras-ra, aki hirtelen mintha elvesztette volna gascogne-i hevesességét és jókedvét. John Burgh vonásai ugyanis aszketikus rosszkedvet tükröztek, mely ifjúi éveiben talán csak álca volt, ám időközben a maszk az arcához nőtt, s most már ha akarná sem tudná levenni.

- My lord - fordultam Buckinghamhez, s előhúztam zubbonyom ujjából Toiras levelét -, szeretném átadni Ré kormányzójának írásos üzenetét.

S ezzel felé nyújtottam a levelet.

- Olvassa fel, gróf úr - mondta Buckingham. - Azután majd lefordítom Sir John Burghnek.

Először arra gondoltam, hogy talán attól tart, mérgezett papirost akarok a kezébe adni, de ez a szép itáliai szokás Medici Katalin halála óta már nem volt divatban a francia udvarnál. Más oka volt Buckinghamnek, hogy a levelet velem olvastassa fel, s hamarosan rá is jöttem, mi volt az az ok.

Zengő hangon felolvastam hát Toiras levelét, amit Buckingham nagy figyelemmel hallgatott, Sir John Burgh viszont olyan nyílt rosszallással, hogy már-már arra gyanakodtam, ért franciául.

Amikor a felolvasással végeztem, átnyújtottam a levelet a lordnak, amit ő most már át is vett tőlem, hogy amint ígérte, lefordítsa angolra ezredesének. Tolmácsolta is hűségesen Toiras-nak ama kérését, hogy eltemethessük a sablanceaux-i parton elesetteket, s hogy három súlyosan sebesült főrendet a kontinensre kívánnánk szállítani. Itt azonban megállt, s a levélnek arról a passzusáról már nem tett említést az ezredesnek, amelyben Toiras úgy rendelkezik, hogy - ha a harcban elesnék - a hercegre hagyja a lovát.

Úgy láttam, Sir John felbőszítették a kéréseink. És mihelyt Buckingham végzett a fordítással, hangot is adott méltatlankodásának, érdesen s keményen ejtve az angol szavakat, éles ellentétben Buckingham lágy és nyájas beszédmódjával.

- My lord - mondta -, szabad emlékeztetnem rá, hogy seregének minden ezredese, de mi magunk is, úgy döntöttünk, hogy a francia halottakat temetetlenül hagyjuk heverni Sablanceaux tengerpartján?

- Valóban így döntöttünk - mondta Buckingham, s pillája sem rebbent. - De időközben kiderült, hogy döntésünk nem volt szerencsés, mert a hullahalom felől áradó bűz napról napra elviselhetetlenebb, és oly döglétesé teszi a levegőt, hogy ragálytól kell tartanunk, amely egész hadseregünket veszélyezteti.

Ezután Buckingham felém fordult, s nyelvezetet, arckifejezést és filozófiát váltott: már nem gyakorlatias indokokkal magyarázta döntését, mint az imént Sir Johnnak, hanem a lovagiasságra s a keresztényi könyörületre hivatkozott.

- Gróf úr, ma délután ideküldheti a katonáit, hogy eltemessék halottaikat. Nem az a fajta ember vagyok, aki halottakon áll bosszút, ráadásul olyan halottakon, akik királyukért áldozták életüket...

- My lord - szólalt meg Sir John, s csak szavai voltak tisztelettudók, hanghordozása a legkevésbé sem -, úgy lesz, amint parancsolja. Azt azonban már végképp helytelennek tartanám, ha a három sebesült francia bárót a kontinensre szállítanák, hogy ott ápolhassák őket. Hiszen féltő, hogy ottlétük idején kémkednének a La Rochelle-i hugenották körében.

- És vajon hogy adnák tovább, ágyhoz szegezve, a megszerzett értesüléseket? - kérdezte Buckingham oly gúnyos nyerseséggel, amit a tisztjei bizonyára rosszul viseltek. - Sir John, kérem, tegye meg a szükséges intézkedéseket, hogy a sebesült urakat tengernagyi dereglyém szállítsa La Rochelle-be!

- Úgy lesz - mondta Sir John bíborvörös arccal.

Buckingham ezután felém fordult:

- Gróf úr, most haditanácsot kell tartanom, ezért legnagyobb sajnálatomra búcsút kell vennem kegyelmedtől.

Azután meghitten belém karolt, távolabb húzott Sir John Burghtól, s a fülembe súgta franciául:

- Mélyen meghatott Toiras úr felajánlása, miszerint halála esetén rám hagyja a lovát. Kérem, mondja meg neki, hogy ha mindannyiunk fájdalmára az eset bekövetkeznék, s lova hozzám kerülne, nagyobb szeretettel fogom simogatni a sörényét, mint kedvesem haját...

Visszamentem a fellegvárba. Toiras nagyon örült, hogy sikerrel jártam, amikor pedig elmondtam neki, mit mondott Buckingham a lóval kapcsolatban, úgy nevetett, hogy a könnye is kicsordult.

- Az áldóját! Ez már mégiscsak sok! Nem hiszek a fülemnek! Micsoda pipiskedő bók és háladatosság!

Nálunk az udvarnál bolondulnak a holdkórosok az ilyen finomkodásokért! Milyen kár, hogy nem mondhatom meg neki, hogy én bizony szívesebben simogatnám a kedvese haját, mint a lova sörényét!...

Később, amikor jobban végiggondoltam a történeteket, én is modorosnak és affektálnak éreztem Buckingham szavait. De az igazság kedvéért meg kell mondanom, hogy Buckingham e háború során mindvégig emberségesen, udvariasan és lovagiasan viselkedett, s amikor mégsem - majd erről az esetről is beszámolok -, nyilván Sir John Burgh vagy egy másik, hasonszőrű katona nyomásának engedett, akinek a szíve az idők folyamán olyan kemény lett, mint a páncélja.

XV. fejezet

A sablanceaux-i csatát követően azon csodálkoztunk egy emberként, milyen sokára jelentek meg az angolok fellegvárunk falai alatt.

Nem mintha Toiras-nak nem jött volna jól ez a váratlan haladék, ami alatt folytathatta az erőd építését, s némi élelmiszert is felhalmozhatott, de sajnos távolról sem eleget, mert a környező falvak sem bővelkedtek élelemben. Így hát máris attól félhettünk, hogy ha az ostrom túl hosszúra nyúlik, feltűnik bástyáink között az éhhálál ólomszínű arca.

A sablanceaux-i csata július huszonegyedikén zajlott, s ezután Toiras minden éjjel felderítőket küldött Sablanceaux-ba, hogy napnyugtától pirkadatig lessék, nincs-e valami mozgolódás az angol táborban. Ám a felderítők minden hajnalban - ha szabad így mondanom - csalódást okoztak Toiras-nak. Az angolok ugyanis csak lapultak palánkkerítésük mögött, s nem mozdultak.

Csupán július huszonötödikén - négy hosszú nappal azután, hogy partra szálltak, s e hosszú várakozást már lovaik állapota sem indokolta - kerekedtek fel. De még ezután is bőven tartogattak meglepetést a számunkra: öt napba került, amíg megtették azt a néhány mérföldet Sablanceaux-tól a fellegvárig, melyet a visszavonuláskor öt óra alatt tettek meg a gyalogosaink, pedig nem is siettek túlzottan, hiszen senki sem kergette őket...

Élőbb azt hittük, talán megálltak Sablanceaux-tól északnyugatra, hogy megostromolják a Prée erődöt, ahol volt egy kis helyőrségünk, ám az angolokat nem vonzotta ez a kis zsákmány, s ügyet sem vetettek rá. Amit - mint később kiderült - rosszul tettek, mert éppen a Prée erőd nyújtott menedéket Schomberg segélycsapatának: száz-kétszáz fős kis csoportokban szálltak partra a katonái, s e falak közt húzták meg magukat, amíg ütött a cselekvés órája.

Toiras-val, Clérackal és a champagne-i hadtest tisztjeivel ültem az asztalnál, s az angolok teknősbéka lassúságú haladásának okán morfondíroztunk. Egyesek Buckingham tapasztalatlanságával magyarázták ezt a tempót, hiszen a lord most először vezényelt hadsereget. Mindenki elmondta a saját véleményét, de nem tudta meggyőzni a többieket. Már csak Hörner volt hátra, akit szinte erőszakkal kellett rávennem, hogy megszólaljon e sok magas rangú úr körében, akik annyira felette álltak születés és rang

tekintetében egyaránt.

- Kormányzó úr - mondta végre a legnagyobb tisztelet hangján -, felderítőitől tudja, hogy az angolok csatarendben vonulnak egyik pihenőhelytől a másikig, vagyis nagyon lassan, majd a legnagyobb körültekintéssel tábort vernek, s úgy megerősítik állásukat, mintha támadástól kellene tartaniuk az éjszaka folyamán, így hát reggel jó sok idejükbe telik, amíg a tábort lebontják, vagyis csak későn indulhatnak az újabb pihenőhely felé, ahol azután megint csak tábort vernek. Ez Orange herceg módszere: az angol ezredek nyilván tőle tanulták a hadi tudományt. Jó is ez a módszer, ha ellenséges országban nyomul előre egy sereg, s komoly ellenséges haderő támadásától kell tartania. Ám jelen esetben, amikor az angolok több mint nyolcezeren vannak, vagyis négyszer annyian, mint mi - és mi ráadásul bezárkózva ülünk egy fellelgyárban -, úgy vélem, hogy e módszer alkalmazása merő...

- Merő... micsoda? - kérdezte Toiras, mivel Hörner nem fejezte be a mondatot.

- Engedelmeivel, kormányzó úr - mondta Hörner vöröses arccal -, merő ostobaság.

- Én is így gondolom, kedves Hörner - mondta megnyugtatólag Toiras. - De honnan tudja, hogy ezt a módszert Orange hercegtől tanulták az angol ezredek?

- Kormányzó úr - mondta Hörner, s egészen megrémítette, hogy saját magáról kell beszélnie -, valaha Orange herceg szolgálatában álltam.

Semmi sem növelhette volna jobban Hörner becsületét Toiras szemében, mint ez a vallomás, hiszen a gárdakapitány 1620 óta bátran és eredményesen harcolt minden lázadó ellen, aki a király trónjára tört. Amikor kettesben maradtam Hörnerrel, megkérdeztem tőle:

- Véleménye szerint nagy hiba, hogy az angolok ilyen lassan haladnak?

- Nem olyan nagy, mint az, Herr Graf, hogy nem foglalták el a Prée erődöt, holott kardcsapás nélkül megtehetnék volna. Ha valaki ostobán cselekszik, az háborúban és békében is nagy hiba.

Ezután egy kissé elgondolkodott, azután szokásos komolyságával ismét átnyújtott egy szálat bölcs mondásainak dús virágoskertjéből:

- Amint mindig is mondom, Herr Graf, "előbb gondolkozz, s csak utána cselekedj"!

Végre megjelentek az angolok. Július huszonegyedikén szálltak partra, de csak július harmincadikán tűntek fel a falaink alatt, s amint az várható volt, nyomban árkot kezdtek ásni a fellelgyárnak a sziget belseje felé eső oldalán, a tenger felől pedig szorosan egymás mellé horgonyzott hajókkal zártak körül bennünket, hogy sem segélycsapatok, sem élelemszállítmány ne juthasson be abba a kis mesterséges öbölbe, amit pedig Toiras épp ebből a célból alakított ki a falainkon belül.

Már említést tettem egyszer erről a fellelgyáron belüli öbölről, s most szeretném részletesebben is leírni, mert fontos szerepet játszik majd az ostrom során.

Az ödöngő, amint katonáink nevezték, olyan kicsi volt, hogy csak egészen kis méretű hajókat tudott befogadni, viszont olyan ügyesen építették, hogy a nyílt tengerről nem lehetett látni a bejáratát. Ugyanis nem valami egyszerű móló vagy kőgát vette körül, hanem ugyanolyan, lőrésekkel ellátott kőfalak, mint az egész fellelgyárat, csak éppen ezek a falak benyúltak a tengerbe, így aztán a tenger felől nem lehetett látni, ha egy hajó beúszott a kis öbölbe. Amikor pedig már bent volt, teljes biztonságban érezhette magát: nem ágyúzhatta, sőt nem is látta az ellenség.

Az ödöngő elnevezés persze igazságtalan volt, hiszen azokat a nagyszerű tengerészeket, akik az ellenséges hadihajók közt biztonsággal eljuttatták hozzánk szállítmányukat, nem mondanám éppen ödöngőknek.

Hogy az angolok árkot kezdtek ásni fellelgyárunk körül, természetesen azt jelenti, hogy azokon az árkokon túl láttak munkához, melyeket a franciák már korábban ástak, hogy minél távolabb tartsák maguktól az ellenséges golyókat. Az angolok is lőtávolságon kívül kezdték a saját árkukat ásni, sőt, a nagyobb biztonság okából, a palánkon belül. Ez egyébként bölcs döntés volt, hiszen a mi árkaink félig-meddig már elkészültek, ők viszont csak most láttak munkához.

Később megtudtam, hogy amikor az első árok elérte a kellő mélységet, lord Buckingham ereszkedett le belé elsőként - ami bátor dolog volt -, és körbe járta a fellelgyárat, legalábbis a szárazföld felőli oldalon, s messzelátójával többször is szemügyre vette a mellvéd fölött. E körséta után sokkal józanabbnak mutatkozott ezredeseinél, ugyanis kijelentette, hogy nézete szerint a fellelgyárat sem ágyúzással, sem létra és mászóvas alkalmazásával indított rohammal nem lehet bevenni. Az egyetlen mód, hogy az erőd védőit térdre kényszerítsék, ha kiéheztetik őket. Ám bölcs megállapítására nyomban rációzva ostromot indított ellenünk, s mindhárom roham kudarcra végződött, nagy veszteségeket okozva az angol táborban. Még visszatérek rá, miért cselekedett Buckingham eredeti elgondolásával ellentétesen.

Épp az ebédemet fogyasztottam Toiras úr társaságában, amikor a champagne-i hadtestnek egy fiatal hadnagya kért azonnali kihallgatást.

- Tábornagy úr - kezdte feszes vigyázzban az ifjú, aki hatalmas termetű volt ugyan, de bőre oly hamvas rózsaszín, mint egy csecsemőé -, az árkokkal már kis híján végeztünk. De az angolok is. És lőtávolságra vagyunk egymástól.

- Látják őket? - kérdezte Toiras röviden és lényegre törően.

- Csak a sisakjukat látjuk, ha kilesnek ránk a palánk felett.

- Ha mi látjuk őket, ők is látnak minket.

- Igen, tábornagy úr - mondta a hadnagy.

- Folytassák az árokásást! - mondta Toiras. - De legyenek óvatosak.

- És ha megpillantunk egy sisakot, lőjünk rá?

Toiras farkasszemet nézett az ifjonccal.

- Mi végre löne rájuk, hadnagy úr? Így akarja talán megnyerni a háborút? Még ha el is találja a kiszemeltet, mit ér vele? Egyel kevesebb angol marad a nyolcezerből, vagyis hétezer-kilencszázkilencvenkilenc. Kegyelmed viszont elveszít egy golyót és némi puskaport. Márpedig a municiót csak az angolok fecsérelnék. Mi korántsem. Épp annyink van, amennyi a védekezéshez feltétlenül szükséges.

A fiatal főhadnagy mélyen elpirult, bántotta, hogy letorkolták, habár Toiras nem beszélt nyersen vele.

- Tábornagy úr - kérdezte rekedten -, úgy értem, hogy ne lőjünk?

- Úgy érte. Csak akkor lőjék az angolokat, ha megtámadnák az árunkat. Adja tovább a parancsot, hogy senkinek se legyenek e tekintetben kétségei.

- Minden világos! - mondta Toiras, mihelyt az ifjú hadnagy távozott. - Be vagyunk kerítve, a szárazföldön és a tengeren egyaránt. Majd meglátja, Buckingham egyből azt képzei, hogy máris megnyerte a játszmát!

És valóban, az ellenség már másnap tiszteletét tette nálunk.

Pontban délben jelentették Toiras-nak, hogy egy angol nemesúr kér bebocsátást, egy trombitás és egy fegyvernök kíséretében. Toiras azonnal megparancsolta, hogy engedjék be őket a fellegrvárba.

- Gróf úr - mondta Toiras -, megkérném, hogy bízsa Hörner gondjaira a trombitást és a fegyvernököt; vendégelje meg őket jó réi borral, kenyérrel, vajjal és sonkával. Nem kell tudniuk az angoloknak, hogy már alig van élelmünk. Pedig hát sajnós ez az igazság. És kérem, hogy azután nyomban jöjjön tolmácsolni nekem, mert egy árva szót sem értek ebből a zagyva angol beszédből.

A nemesúr lord Denby volt, ha jól emlékszem, lord Buckingham unokafivére, akivel találkoztam már Londonban. Öltözködését, fellépését és viselkedését tekintve annyira hasonlított a hercegre, hogy sokkal inkább az ikertestvérének tűnt, mint holmi unokafivérnek. De lehet, hogy egyszerűen csak utánozta nagyszerű rokonát, hiszen Buckingham az angol udvar bálványa, mindenki példaképe, az elegancia megtestesülése volt, s az udvarban csakis az minősült sikknek, amit ő annak tekintett.

Amiután a vendég engedélyével trombitása és fegyvernöke Hörner gondjaira bízott, lord Denby azzal indította a társalgást, hogy szabadkozott, amiért csak a saját nyelvét beszéli, "a szép francia nyelvet pedig - tette hozzá franciául - egyáltalán nem". Ezután pedig már angolul folytatta, amit éppoly dallamosan és lágyan beszélt, mint az unokatestvére. Lord Denby a legudvariasabb formában emlékeztette Toiras-t, milyen kétségbeesítő helyzetbe került, s megadásra szólította fel.

- Uram - mondta erre Toiras, rendkívül szívélyes üdvözlés után -, királyom, a legkeresztényibb király, e fellegrvár védelmével bízott meg. S mivel én éppoly hűségesen szolgálom a királyomat, mint lódságod a magáét, a végsőki ki fogok tartani, s ha egyszer mégis elfoglalják fellegrvárunkat, hát csak a testemen keresztül.

Mindezt gascogne-i ízzel, s minden fellengzősség nélkül adta elő, s én igyekeztem hűen tolmácsolni szavainak nyíltságát és őszinteségét. Lord Denby bólintott, de egy szót sem szólt, főlöslégesnek ítélván a további tárgyalást, melynek Toiras tulajdonképpen már végét is vetett. De mivel nyilván úgy érezte, a másik tárgyalófél sértőnek találná, ha ezek után mindjárt távoznék is, és úgy vélvén, hogy jobb semmiségekről beszélni, mint semmiről sem, jelentéktelen dolgokról kezdett fecsegni, szeretetre méltó könnyedséggel. Én fordítottam, amit mondott, s két mondat közé beékeltem a magam jó tanácsát, miszerint Toiras úr jól teszi, ha belemegy a játékba. Így hát hosszan folyt a csevegés erről-arról, mígnem Toiras úr egyszer csak a sárgadinnyére terelte a szót. Jól hallotta, kedves olvasóm: a sárgadinnyére. Kormányzó urunk nagy komolyan megkérdezte lord Denbytől, hogy érik-e még a sárgadinnye Ré szigetén, amire lord Denby, hasonló komolysággal, azt válaszolta, hogy nem tudja, de feltétlenül tájékozódni fog ez ügyben. Ezek után kölcsönös bókók és üdvözlések után elbúcsúztak egymástól, s Toiras úr küldött két flaskával a legjobb borából lord Buckinghamnek, elnézésért esedezve, amiért csak ily szerény ajándékkal szolgálhat.

Két nap múlva ismét megjelent a fellegvár kapujában lord Denby trombitása, egy olyan hatalmas csomaggal, amely az őrsgben gyanút ébresztett, így hát azonnal, fel is bontották: egy tucat szép sárgadinnye volt benne, amit - mint a trombitás közölte - lord Buckingham küld a tábornagy úrnak. - Az áldóját! - mondta Toiras -, miféle háború ez? Meglátja, a végén még lakomát ad a tiszteletünkre a tengernagyi hajóján ez a Bukengan!

Tanácsomra adott húsz tallért a trombitásnak, bár nem túl lelkesen, mert hajó languedoci nemesi családból származott is, szegény volt, s ezért egy kissé fukar. S valósággal kétségbeesett, amikor tanácsomat még megtoldva arra kértem, küldje el Bukengan hercegnének azt a hat üveg narancsvirág parfümöt, amelyek a kandallója párkányán sorakoznak.

- Teringettét, gróf úr! - kiáltotta. - Ezeket Provenceban vettem, a feleségemnek, kegyelmed meg azt akarja, hogy egy lapos mellű angol dáma locsolgassa magát vele?

- Ami azt illeti, kedves barátom - mondtam nevetve -, az illető hölgy melle egyáltalán nem lapos! Ha Itáliába utaznék, a lelkes olaszok úgy bámulnák, csodálnák, becéznék, dicsérnék és babusgatnák azt a két dinnyét, hogy egy hónap sem telnék bele, már szétfeszítené a hölgy ingvállát...

Bár feltételezésem némiképp légből kapott volt, elérte célját. Toiras meghajolt kívánságom előtt. A parfümös üvegcsék lord Buckinghamhez vándoroltak, s a trombitás, aki az ajándékot átadta, kapott a hercegtől húsz aranyat. Egyébként ő volt az egyetlen, aki hasznot húzott ebből az ajándékból. Mert lady Buckingham, miután a férje hajón elküldte hozzá a narancsvirág parfümöt tartalmazó üvegcséket, ki sem nyitotta őket, mert biztosra vette, hogy a züllött, hitetlen franciák ajándéka mérgezett, s ha beleszipantana, a halált lélegezné be...

Soubise nyugodtan várakozott Londonban. Biztosra vette, hogy mihelyt lord Buckingham megjelenik La Rochelle-ben, a város azonnal megnyitja előtte kikötőjét és kapuit. Meg kell mondanunk, hogy okkal számított erre, hiszen a La Rochelle-iek már hónapok óta ostromolták, segítséget kérve. Lord Buckingham is arra számított tehát, hogy mihelyt elfoglalta Ré szigetét, La Rochelle lakói az ő oldalára állnak, s fellázadnak a király ellen.

De nem így történt. Hiába tüzelt fel néhány fanatikust az özvegy Rohan hercegné, valamint Rohan herceg és Soubise, a többség féltette a nyugalmát, a javait, a hajóit és a kiváltságait, s nem óhajtott a király ellen lázadni. De közben sok hugenotta nemesúr csatlakozott az angolokhoz, harcra készen. A sablonaux-i csata után érkeztek a szigetre, de mivel még egy hónap múlva sem történt más, mint hogy körülvették a fellegvárat, La Rochelle visszahívta őket. E fiatal és heves hugenották szégyelltek volna úgy visszatérni városuk biztonságába, hogy még csak nem is harcoltak. Ezért megkérték lord Buckinghamet, engedje tűzharcban bizonyítaniuk bátorságukat.

Ha lord Buckingham elutasítja a kérésüket, könnyen elveszíthette volna leglelkesebb La Rochelle-i híveinek rokonszenvét. Engedélyt adott hát egy éjszakai rohamra, amelynek egy konkrét célra kellett irányulnia. A fellegvár lábánál lévő, erősen védett kutat kellett volna elérniük, s méreggel teli üvegeket dobni bele. A francia hugenották lándzsákkal indultak támadásra, miközben az angol mozsárágyúk golyókat és köveket szórtak az erődre.

Amint várható volt, s amint azt Buckingham is nyilván előre látta, az élen rohanó La Rochelle-i hugenottákat lekaszálták a muskétásaink, s csaknem mind odavesztek. S mivel azért ők is franciák voltak, katonáink nehéz szívvel ölték meg őket. Toiras-t is, bár nem mutatta, s megrendülését igyekezett dührohammal palástolni, megviselte az eset.

- A becsület! - kiáltotta. - A becsület! Mire mentek ezek az esztelenek a becsületükkel? És miféle becsület diktálhatja, hogy valaki a saját királya ellen harcoljon?

Mivel ez a szerencsétlen kimenetelű támadás végképp meggyőzte Buckinghamet róla, hogy csakis kiéheztetéssel veheti be erődünket, lord Buckingham heteken át nem is próbálkozott több rohammal, s ezt az időt mi is, ők is, nagyon hosszúnak éreztük. Mi annál is inkább, mert a falak között fullasztó volt az augusztusi hőség.

Egy reggel arra ébredtem, hogy valaki zajong az ajtómnál; fölkeltem, sebtében felöltöztem, s kimentem megnézni, mi történik. Látom ám, hogy Hömer és az emberei ólat építenek a ház mellé. Azt még megértettem, hogy kell egy hely Zeusznak, ahol védve van a naptól és a szigeten mindig viharos szélről, de azt már nem, miért kell neki akkora ól, amelyben egy ember is elfér.

- Ebben az ólban, Herr Graf - mondta Hörner -, nemcsak Zeusznak lesz helye, hanem az esővizes hordónak is, amit ezentúl Zeusz fog őrizni. Ezért azután nem is kívülről lehet bemenni ebbe az ólba, hanem belülről, a házból. Ha valami nemkívánatos személy közelednék a kutunkhoz, Zeusz majd veszettül ugat, ezen a rézsútos lőrésen át pedig, amit a falba vágattam, célba vehetjük a behatolót, s elvehetjük a kedvét a vízlopástól.

- Hát már itt tartunk? - kérdeztem idegesen.

- Attól félek, igen, Herr Graf. Két egymást követő napon mértem a külső és a belső kút vízszintjét, s úgy találtam, hogy mindkettőben aggasztóan csökken. Ebből arra következtetek, hogy ebben a hőségben kevesebb víz lesz a kutakban, mint amennyire szükségünk lehet.

- Hörner - kérdeztem -, értesítette erről Toiras urat?

- Nincs szükség rá, Herr Graf. Tudja ő azt magától is. Ma hajnalban elrendelte, hogy a lovak és az emberek vizét is adagolni kell, s éjjel-nappal fegyveres katonákkal őrizteti a kutakat.

- Attól tart tehát, hogy egyesek erőszakkal próbálnak majd több vízhez jutni, mint amennyi jár nekik'?

- Sajnos - mondta Hörner - kevés ember tud ellenállni a szomjúságnak. "Előbb a szomjúság jön, s csak aztán az éhség", Herr Graf! De azután zum Unglück" [sajnos (német)] az éhség is eljön...

- Ebben az esetben nagy kár lenne, ha a mi hordónk túlcsordulna.

- Ezért is szereztem be még egy hordót - jelentette ki szemlesütve Hörner, s zavara olyan emberről árulkodott, aki túl büszke, de túl szerény is ahhoz, hogy a dicséretet fogadja.

Így hát megelégedtem egy barátságos vállveregetéssel, azután elindultam szokásos napi körsétámra a bástyákon, hogy egy pillantást vessek a tengerre, s az angol hajók gyűrűjére, amelyek ágyúink lőtávólán kívül lezárták a breton tengersizorost. Hirtelen oly heves aggodalom töltött el a közeljövő miatt, hogy elszorult a szívem, ahogy eddig még soha. Egy pillanattal később azonban már egy tréfás gondolat suhant át az agyamon, amit szinte szégyellek megemlíteni, annyira bolondosnak tűnt: arra gondoltam, hogy ha Hörner koporsóba fektetnének, mindjárt gondosan berendezné új lakhelyét, hogy minél kényelmesebben várhasson a feltámadásra.

Két héttel később, ha jól emlékszem, Toiras úr tovább csökkentette a katonák napi fejadagját: már csak egy kenyeret, vaját s fél pint vizet kaphattak. A vizes kendőkbe kötött vajtömböket nappalra kiakasztották valami árnyékos és szél járta helyre, hogy minél tovább frissek maradjanak. S már a vaját is fegyveresek őrizték.

Miután tanácskoztam Hörnerrel és Nicolas-val, úgy döntöttem, hogy elfogadom én is a fejadagot, de mivel mi jól el voltunk látva élelemmel, a kapott élelmiszert az erőd kórházának adjuk, valamint néhány pintnyit a saját vizünkéből is, amely sokkal egészségesebb volt, mint az, amit a kútból mertek, hiszen ki tudja, mikor tisztították utoljára azokat a kutakat.

A szokásnak megfelelően belpoklos kórháznak nevezték az itteni ispotályt, holott sohasem ápoltak benne leprásokat. Amikor egyszer ellátogattam oda, mélyen megrendített, hogy csupán egyetlen borbély-felcsert találtam, egy orvost, két-három faragatlannak látszó ápolót, és nagyon kevés gyógyszert. A belpoklos kórháznak juttatott napi adományunknak gyorsan híre ment, és bár semmi hátsó szándék nem vezetett minket, a későbbiekben mégis előnyünkre vált ez az ajándékozás: akkor sem nézett ránk ferde szemmel senki, amikor a szűkölködés éhségbe csapott át, mert bár nekünk valóban több volt, mint másoknak, a többletet megosztottuk a sebesültekkel és a betegekkel.

Ekkortájt történt, hogy Zeusz remek ötletet sugallt nekem, ami magamtól tán sosem jutott volna eszembe. Pórázon sétáltattam a bástyákon, s amikor az ödöngő-höz értem, Zeusz hirtelen kitépte magát a kezemből, lerohant a lépcsőn, belevetette magát a vízbe, s előbb prüszkölt egy kicsit, azután mozdulatlanul elnyúlt, hogy csak az orra hegye látszott ki. Eközben pedig úgy nézett rám, mintha hívna, hogy menjek utána. Én pedig ledobtam a ruhámat, s követtem Zeuszt. Remekül éreztem magam, s bár a sós vízből természetesen nem ihattam, mégis csodálatosan felfrissültem, és nem győztem csodálkozni, miért nem jutott már korábban eszembe, hogy ebben a kis öbölben megfürödjek.

Lord Buckinghamnek a fülébe juthatott a hír, hogy fogytán az élelmünk s italunk, mert augusztus harmincadikán levelet küldött Toiras-nak. A levél, bár a lordtól megszokott udvariassággal íródott, igen fenyegető volt: felszólította a kormányzót, hogy azonnal adja meg magát, s ebben az esetben "sokkal kedvezőbb elbánásban részesülhet, mint ha a későbbiekben megadásra kényszerül".

Toiras, e levelet elolvassván, tájékozott haragjában, s időbe tellett, amíg sikerült lecsillapítanom, s rávennem, hogy írjon egy hasonlóan udvarias levelet lord Buckinghamnek. Ez a levél valóságos kis remekmű lett. Engedje meg az olvasó, hogy csupán egyetlen passzust idézzek belőle:

Sem a kilátástalan helyzet, sem a balsorstól való félelem nem készíthet rá, hogy királyom szolgálatáról lemondjak. Méltatlanná válnék mindama kegyre, melyet felséged ajánl nekem, ha nem tennék meg minden tőlem telhetőt a jelen háborúban, s bízom benne, hogy a végeredmény miatt nem kell majd szégyenkeznem. Minél többet tesz lordságod a győzelemért, annál alázatosabb és odaadóbb szolgája leszek egész életemben.

Ez a levél, amelynek fogalmazásmódját, hangnemét és határozottságát is elragadónak találtam, nem engem dicsér, kedves olvasóm, hanem egyedül Toiras-t. Ő írta, a saját kezével. Az én szerepem arra korlátozódott csupán, hogy lenyugossszam a tábornagyot - amint Languedocban mondják -, ami gyorsan sikerült, mert ha hirtelen haragú ember volt is Toiras, sosem hagyta, hogy a haragja elragadja, s dönteni mindig nyugodtan és okosan döntött.

Toiras-tól és néhány svájcitól eltekintve senki sem követte a példám, ami a napi fürdözést illeti, annyira féltek katonáink a víztől; a közhiedelem szerint ugyanis a víz a bőr pórusain keresztül alattomosan behatol a testbe, s mindenféle gyógyíthatatlan betegséget okoz.

Továbbra is forró és száraz volt az idő, s könyörtelenül süllyedt a víz szintje a kutakban, s a mi hordónkban is. Élőbb csak a szomjúság réme fenyegetett bennünket, de hamarosan már maga a szomjúság: a vízfejadag a felére csökkent.

Volt még borunk is, amivel azonban nagyon takarékosan bántunk, s este ittunk csak egy félkupányit, lefekvés előtt, hogy ne száraz torokkal dőlünk le az ágyra. Sosem felejttem el azt az éjszakát, amikor nyugtalan, zaklatott álomból különös zaj ébresztett fel: mintha számtalan csőr kopácsolt volna a háztetőn. Mi másra gondolhattam volna, mint hogy a hollók kopognak, melyek az éhínség kezdete óta ellepték falainkat? Még ha kövekkel dobáltuk is őket, nehezen takarodtak el, hogy azután kissé távolabbról figyeljenek embertelen szemükkal, s időnként hatalmasat káromogjanak, mind egyszerre, mintha sürgetnének, hogy haljunk már meg, hadd lakmározhassanak tetemünkből.

Álmomban előkóztam e vészjósló madarakat, de a kopácsolás egyre folytatódott, míg végül egészen felébredtem, s akkor végtelen gyönyörűséggel ráeszméltem, hogy nem csőrök verik fejem fölött a tetőt, hanem az eső. Úgy, ahogy voltam, meztelenül, s még tántorogva, az ablakhoz siettem, kinyitottam, kidugtam a kezem, s amikor vizesen húztam vissza, elüvöltöttem magam: - Hörner! Hörner! Az eső! Erre nemcsak Hörner, hanem az összes svájci és Nicolas is előrohant, mezítláb, hálóruhában, s Hörner kinyitotta az ajtót, kiszaladt, s fejét hátra vetve, száját nagyra tátva itta a vizet, amely úgy ömlött, mintha dézsából öntenék. Sokan majd megfúltak, úgy ittak, ezért utóbb jobbnak is látták kevésbé nagyra nyitni a szájukat. Amint a szomjúságunk elcsitult, azt is felfedeztük - újabb öröm! -, hogy a háztetőről a Hömer felszerelte ereszcsonnába folyik a víz, onnan pedig a hordónkba, még hozzá olyan gyorsan és olyan erősen, hogy alig maradt időnk új hordót gurítani a már megtelt helyére. Az eső ekkor kissé csendesedni kezdett, s amíg egészen el nem állt, valamennyien visszafojtott lélegzettel imádkoztunk, hogy a második hordót is töltsé színültig. Kevés híján így is lett.

Hörner, a svájciak és Nicolas, anélkül hogy összebeszéltek volna, egyszerre ereszkedtek térdre, hogy megköszönjék az égből hullott mannát, ha szabad a vizet így neveznem. Én magam állva maradtam, mert képtelen voltam összefüggést feltételezni az eső és az isteni gondviselés között. De amikor láttam, hogy az összes katonám térdepel, csak én állok, mint egy cövek, jobbnak láttam, ha nem vonom ki magam a közös hálaadásból, így hát letérdeltem én is, miközben némi iróniával gondoltam rá, hogy bár én vagyok a parancsnok, mégis nekem kell a többiek példáját követnem; hálaimek küldtem én is Istenhez, nem azért, hogy kifejezetten a mi kedvünkért esőt küldött a földre, hanem sokkal inkább azért, hogy élek. Sajnos ezzel a mannával nem tölthettük meg a hasunkat, és bár szomjúságunk, legalábbis néhány napra, csillapodott - hogy szerettük volna, ha ezen az augusztuson Isten újabb vízözönt bocsát a földre! -, gyomrunk semmiképp sem érthette be a szűkös napi fejadaggal. Pedig hát mi, hála előrelátásunknak, a helyőrség többi tagjához viszonyítva jól el voltunk látva élelemmel: mi még csak beosztással élünk, míg a többiek már éheztek.

Lord Buckingham kémei révén nyilván tudomást szerzett erről, s igyekezett a helyzetet súlyosbítani, hogy mihamarább megadásra kényszerítsen bennünket. Oly kegyetlen módszerhez folyamodott, amelynek ötlete, véleményem szerint nem az ő, hanem valamelyik ezredesének agyában fogant, akiknek a szívét már megkérgesítette kegyetlen mesterségük. Mégis őt terheli a felelősség a Történelem ítélőszéke előtt, hiszen elfogadta és végrehajtotta e kegyetlen tervet, amely emlékét gyalázatossá teszi.

Mint már említettem, a fellelővárhoz legközelebb eső faluból, Saint-Martin-de-Réből jó néhány katolikus csatlakozott Toiras seregéhez, már amikor a partraszállás megkezdődött. Az angolok most összeszedték valamennyi önkéntes feleségét, anyját és gyermekeit, s Saint-Martinből a fellelővárhoz terelték őket, hogy még több éhes száj legyen a falak között.

Ezek a szegény asszonyok nem értették az angol parancsszavakat, s halálosan megrémültek, látva, hogy a fellelővárat körülvevő árokhoz hajítják őket. Egyesek menekülni próbáltak, s valahogy visszajutni Saint-Martinbe. Az angol katonák azonban azt a parancsot kapták, hogy lőjenek az asszonyokra és gyermekekre. [Az angol történetírás csupán egy asszonyról és egyetlen gyermekről tesz említést.] Toiras, aki a fellelővár magasából nézte a jelenetet, nem mert az ellenségre tüzelni, mert félt, hogy az

üldözötteket találná el. Azonnal felfogta ennek az embertelen eljárásnak a lényegét és célját is, ám rövid habozás után, irgalomból, mégiscsak megnyitotta a kapukat e szerencsétlenek előtt.

Voltak, akik örültek, hogy viszontláthatják férjüket - ám a jövő nem vetített eléjük mást, csak a közös éhhalált. A legszánandóbb helyzetbe azok kerültek, akiknek férje elesett a sablanceaux-i csatában: ők nem találhattak támaszt és vigasztalást. A csecsemővel érkezett asszonyok teje elapadt, mert nem táplálkozhattak megfelelően.

Ezzel a kegyetlenséggel az angolok végül is nem érték el a kívánt célt: a jövevények nem voltak olyan sokan, hogy érkezésükkel az éhínség számottevően súlyosbodott volna, viszont a katonák határozottan így érezték. Kezdetben sajnálták ezeket a nőket és gyerekeket, később azonban elégük lett a sok sírásból, panaszból és szemrehányásból. Meggyűlöltek a koldusokat, eltaszították őket maguktól, ocsmány szavakkal illették, s néha még meg is verték a nyomorultakat.

Viszont Toiras kezdeti félelme, hogy tudniillik a lányokat majd megerőszakolják, nem igazolódott be: vagy az erő hiányzott már a férfiakból, vagy a halálfélelem erősebb volt a vágynál. Azt azonban mindenképp tudomásul kellett vennünk, hogy az asszonyok megérkezével a helyőrségben meglazult a fegyelem, s alábbszállt a morál.

Az első napon, melyet az asszonyok falaink közt töltöttek, egyikük megjelent a küszöbünkön, s kapott is tőlünk néhány falatot, de utóbb, bár nem szívesen, úgy döntöttünk, hogy véget vetünk az adakozásnak, hiszen magunknak is alig volt már élelmünk. De mivel villámgyorsan elterjedt köztük a hír, hogy egyszer már adtunk alamizsnát valamelyiküknek, mind az ajtónknál tolongtak. Eszeveszett kiáltozással valósággal megostromolták a házat, s amikor rájöttek, hogy minden hiába, jobban meggyűlöltek minket, mint azokat, akikről korábban sem kaptak semmit. És a koldusok egyszeriben boszorkányokká változtak, s olyan átkozódásba fogtak, amit nem tűrne meg a papiros. De akadtak olyanok is, akik egyszerűen csak leültek a fal tövébe, s lehajtott fejjel, üres tekintettel, némán és mozdulatlanul várták a hön áhított halált. Egy héttel az asszonyok utolsó ostroma után, az éjszaka kellős közepén, tapintatos, halk kopogtatás hallatszott az ajtónkon, s egy suttogó női hang bebocsátást kért.

- Ki van odakint? - kérdezte mogorván Hörner.

- Marie-Thérèse Hennequin, Herr Hörner - mondta a látogató halkan, de jól érthetően -, és lelki üdvömrre mondom, nem koldulni jöttem.

- Akkor hát mit akarsz? - kérdezte Hörner, akit kissé meglepett, hogy a leány tudja a nevét.

- Orbieu gróffal szeretnék beszélni.

- Egyedül vagy?

- Egyedül vagyok, Herr Hörner.

Hörner kérdőn rám pillantott.

- Engedje be - mondtam -, de óvatosan! Hátha a nyomában mások is megpróbálnak betörni a házba.

Hörner intett két svájcinak, majd lámpással a kezében, hogy megnézhesse a látogatót; félig kinyitotta az ajtót, svájciak pedig eközben készenlétben álltak, hogy visszaverjenek egy esetleges támadást.

Húsz év körüli leány tűnt fel az ajtóban. Valóban egyedül volt, ahogyan mondta. Belépett, majd határozott léptekkel elindult felém, aki kétujjnyi borom mellett ültem; ügyesen bókolt előttem, majd tiszta, jó franciasággal így szólt:

- Gróf úr, végtelenül hálás vagyok, hogy bejöhettem.

Ezzel még közelebb lépett az asztalhoz, melyen egy gyertya világított, s a fényben jobban szemügyre vehettem. Jól megtermett, erős leány volt, a válla széles, keble feszes s arca is parasztosan szép és üde: Séraphin atya unokahúgára emlékeztetett. Kis batyu volt a kezében, s bár a szoknyája meglehetősen poros volt - hogy is ne lett volna, amikor a csupasz kővön aludt -, meglepett, milyen tiszta a keze és az arca. Olyannyira, hogy nem is jövedele okát tudakoltam előbb, hanem azt, hogy a csudában tudja ilyen tisztán tartani magát, amikor alig van víz a fellelgyárban.

- Úgy, gróf úr, hogy hajnalonként az ödöngő-ben halászom.

- Ruhástul?

- Dehogy!

- És mit lehet ott fogni?

- Hát kagylót, tengerparti rákot, garnélarákat, és ha szerencsém van, még kisebb halakat is.

- És meg tudod fogni őket?

- Nem túl sokat, de annyit azért mindig sikerül, hogy egy kicsit megtoldjam a fejadagomat. Nyersen eszem meg, amit fogok.

- Miért?

- Mert csak fent, a fellelgyárban tudnám megsütni, és félek, hogy azok ott elvonnák tőlem.

Ez a megjegyzése elárulta, mennyire elszabadultak az indulatok a katonák körében.

- És miért hajnalban halászol?

- Mert olyankor senki sincs az ödöngő környékén, és hát én anyaszült meztelenül megyek a vízbe.

E bejelentését, mely nyilvánvalóan sokak képzeletét megmozgatta, rövid csönd követte.

- És kitől tudta meg, Marie-Thérèse, Hörner kapitány meg az én nevemet?

- A kegyelmed csinos fegyvernökétől. Nagyon előzékeny az itteni leányokkal. És segíti őket nagy szükségükben, ha csak teheti.

- Nicolas - kérdeztem -, igaz, hogy ennyire előzékeny és segítőkész vagy?

- Igaz, gróf úr.

- De persze csak keresztényi könyörületből...

- Így van, gróf úr - mondta Nicolas, s pillája sem rebbent.

Ez a kis évdés Hörnert hidegen hagyta: túl komoly ember volt ő az ilyesfajta tréfálkozáshoz.

Marie-Thérèse viszont elmosolyodott. Nemcsak bátor és életre való volt tehát, hanem értelmes is, s eszmecserénk folytatása szintén ezt támasztotta alá.

- Marie-Thérèse - kérdeztem -, van itt valakid a fellelővárban? Apád, férjed, fivéred?

- Senkim sincs itt. Nem vagyok férjnél, s a szüleim is meghaltak; tévedésből kerültem ide:

Saint-Martinben, az unokatestvérem házában tartóztattak le, akit szintén Hennequinnek hívnak, s a férje ebben a seregben szolgált. De hogy magyarázhattam volna el ezt az angoloknak, mikor sem ők nem beszélnek az én nyelvemet, sem én az övéket?

- Ha a szüleid meghaltak, miből tartottad fenn magad Saint-Martinben?

- Halászatból, és nemcsak magamat, hanem az unokatestvéreimet is. Nála laktam a szüleim halála óta.

- Akkor jó, hogy legalább itt is együtt lehettek.

- Sajnos őt lelőtték idefelé jövet, mert szökní próbált. Ezt mondván kövér könnycseppek gördültek végig az orcáján, melyeket kézfejjével törölt le. Lesütött szemmel ültem kupám mellett, s annyira megrendített ennek a lánynak a balsorsa és bátorsága, hogy ha e percben kenyeret kér tőlem, azt hiszem, adtam volna. Ám a leányzó büszkébb és okosabb is volt annál, hogysem az ajtó előtt tett ígéretét megszegje, így hát inkább közölte, hogy mivel Nicolas-tól úgy tudja, van húsunk, viszont nincs főzelékünk, ha kap egy lábost és egy kis vizet, főz nekünk valamit a magával hozott zöldfőzelékből. Szétnyitotta a batyuját, s megmutatta, mi van benne.

- Micsoda?! - kiáltotta mérgesen Hörner. - Csalán?! Csúfot akarsz űzni, te lány, Orbieu grófjából, hogy ezzel az undok, csípős növénygel étetnéd meg, amitől szétégne a gégéje, a gyomra és a belei?

- Herr Hörner - mondta Marie-Thérèse udvarias meghajlással -, ne vádoljon, kérem, azzal, hogy valami komisszágra készülök! A csalán, ha megfőzik, nem szúr. A jó apróra főlvágott főtt csalánnak olyan az íze, mint a parajnak, és olyan egészséges, mint bármely más zöldsfőzék.

Mivel Hörnert egyáltalán nem nyugtatták meg a lány szavai, félre fordultam, s kijelentettem:

- Igazat mond, Hörner. Atyámtól is hallottam ezt, aki a Korhad Tölgy nevű birtokán látta, hogy a parasztok éhínség idején főtt csalánt esznek, amit maga is megkóstolt, s megállapította, hogy valóban olyan az íze, akár a parajnak, s nemcsak finom, hanem egészséges is, valóságos istenáldása olyankor, ha a kertekben nem terem sem káposzta, sem articsóka, sem saláta, spárga vagy paszternák.

[Paszternákkal a húsleveszt szokták ízesíteni] Adjon hát csak nyugodtan mindent a lánynak, amit kér.

Hörner engedelmeskedett, mert amióta a Fleury-en Bière-i csapdából kiverelkedtük magunkat, mélységesen tisztelte atyámat, akit a világ legbölcsebb emberének tartott, hiszen orvos doktor, tud latinul és még a katonáskodáshoz is ért. De azért a világért meg nem kóstolta volna sem ő, sem a többi svájci a főtt csalánt. Hármában ettünk csupán: Marie-Thérèse, Nicolas és én. A lány megkérdezte, milyennek találom a csalánt, amire én azt válaszoltam, hogy valóban hasonlít a parajhoz, csak egy kissé íztelen. Erre Nicolas tüstént megjegyezte, hogy egy kis szalonna ízletesebbé tehetné az ételt. Bólintottam, amire ő azonnal futott a szalonnáért, s az olvasóra bízom, hogy kitalálja, ki lakott jól a legjobban vele, Nicolas, én vagy Marie-Thérèse.

Marie-Thérèse, mihelyt tisztára nyalta a tányérját, felállt, megköszönte a vacsorát, majd bókkolt előttem, s így szólt:

- Gróf úr, én most elmegyek. Hálásan köszönöm a jóságát, és megígérem, senkinek sem szólok róla, hogy itt jártam, nehogy még valaki alkalmatlankodni merjen, amint most én is tettem. Nem fogok visszaélni nemeslelkűségével, s az ostrom végéig már nem kopogtatok az ajtaján, ha csak nem üzen értem a kedves Nicolas-val, hogy enne ismét egy kis csalánt.

Ezután ismét bókkolt, egyet felém, egyet Hörner felé, aki jobb szemmel nézett már rá, hogy biztosított minket titoktartásáról, meg arról is, hogy nem akar ezentúl állandó vendégünk lenni.

Míg az ostrom tartott, néha érdeklődtem utána Nicolasnál, aki mindannyiszor azt mondta, hogy Marie-Thérèse a lehetőségekhez képest jól van. Gyanítottam, hogy titokban odaad neki egy részt a saját fejadagjából, annyira odavolt ezért a lányért, de, ha jól sejtettem, ezúttal nem szerelemről volt szó: bármily különösen hangozzék is, figyelembe véve a kettejük korát, Nicolas-t gyermeki érzések vezették. De melyik ifjú ne kívánna anyjának egy olyan gyöngéd, mégis erős nőt, amilyen Marie-Thérèse?

Marie-Thérèse alig egyórás látogatását Nicolas és én is, de talán még a svájciak is idillnek éreztük ebben a pokolban, ahol fullasztóan forró nappalok és sivár, álmatlan éjszakák váltogatták egymást. Az emberek általában repesve várják a nyarat, hogy szikrázzon a Nap, kéken ragyogjon az ég, s változzék langymeleggé a levegő. Most pedig én is, mint itt mindenki más, csak átkoztam a felhőtlen, kék eget, melyet most kegyetlennek éreztünk, a vakító napfényt és az elviselhetetlenül száraz levegőt.

A szép idő folytatódott, így hát Toiras kénytelen volt tovább csökkenteni a napi vízádagot, s ezzel egyidejűleg megkészszeretni a kútnál az éjszakai őrseget, mert a víztolvajok már nem megvesztegetéssel próbálkoztak - előfordult, hogy két-három tallért is ajánlottak egy kupa vízért -, hanem erőszakhoz folyamodtak, s késsel támadtak az őrszemekre, hogy hozzájussanak az őrzött kincshez.

Toiras pisztollyal fegyverezte fel a kutak őrzőit, amely közelharcban jobb szolgálatot tesz a muskétánál. Néhány támadót megöltek, s az örök kétségbeesésükben fanyar humorral nyugtázták a történeteket:

"Legalább ezután már nem lesznek szomjasak!", mondogatták.

Egy éjszaka fejszével támadtak neki a házukhoz tapasztott magas faólnak, amelybe Zeusz és a vizeshordó volt bezárva. Zeusz dühös ugatására egy szempillantás alatt ott termett Hörner az embereivel, s a kapitány, muskétája csövét kidugva a falba vágott lőrésen, megfenyegette a támadókat, hogy lelövi őket, ha nem tángítanak. Válaszul rálőttek, de mivel a lőrés ferdén helyezkedett el a falban, lövésük nem talált. Hörner viszonzta a lövést, ám egy halott nem volt elég ahhoz, hogy megfutamítsa a tolvajokat, s a halott kezéből mindjárt kiragadta egy élő a fejszét. Oly vakmerőek s mindenre elszántak voltak, hogy csak valamennyiük halála árán lehetett megállítani a támadást. Másnap hajnalban, zárt ajtó mögött, megszámoztuk a holttesteket: hatan voltak, s nem katonák, hanem kőművesek, akik a fellegvár befejezésén dolgoztak, s már nem volt idejük elhagyni az erődöt, amikor Toiras bezáratta a kapukat. Cseppet sem csodálkoztunk azon, hogy sikerült muskétákhoz jutniuk: bárki megszerezte az éhen halt katonák fegyvereit.

Sokan nem bírták tovább az éhezést, a szomjúságot, s menekülni próbáltak ebből a pokolból. Az emberek szökni kezdtek, s nem is egyesével, hanem kettesével vagy nemritkán öten, hatan is egyszerre. Ezek a szerencsétlenek a halálfélelem elől a halál torkába menekültek: bajtársaik a parancsnak megfelelően kötelesek voltak lőni rájuk a bástyákról, s ha mégis sikerült elfutniuk, az angolok fogságába estek, akik kínzással igyekeztek értesüléseket kicsikarni belőlük.

Történt egy olyan szökés is, amely az egész fellegvár biztonságát veszélyeztette. Egyik éjszaka, amikor egy káplár őrsváltásra indult hat emberével, nyitva találta az egyik nagy kaput: a katonák, akiket fel kellett volna váltaniuk, káplárjukkal együtt megszöktek. Később megtudtuk, hogy ez a káplár az angolok fogságába esett, s amikor kínvallatásnak vetették alá, elárulta a jelszót. Lord Buckingham tüstént élni akart az alkalommal, hogy a jelszó segítségével katonákat juttathat a fellegvárba, ám tapasztalt ezredesei erősen elleneztek a tervét: a káplár, a jelszó, a nyitva hagyott kapu nem más, mint a ravasz franciák csapdája. Nem szabad beleesni! "Ebből is látszik - mondta Toiras, amikor tudomást szerzett a történetekről -, hogy a háború olyan kiszámíthatatlan vállalkozás, melynek során bármi hibás döntéshez vezethet - még a tapasztaltság is!"

- Gróf úr - kérdezte Nicolas -, mi szükségük volt az angoloknak a jelszóra, amikor a dezertőrök nyitva hagyták a kaput?

- Hogy egy másik kapun is bejuthassanak az erődbe.

Ehhez elég lett volna néhány francia egyenruha, amit lehúzhattak volna a foglyokról, meg egy olyan angol katona, aki jól beszél franciául - s kardcsapás nélkül a falakon belül lehettek volna.

- Gróf úr, nem lehetne minden kapuban más-más jelszót kiadni?

- Nahát, Nicolas! Hogy neked mennyi észadt a Teremtő! Feltétlenül el kell mondanod Toiras úrnak ezt a remek ötletet!

- No de gróf úr! - mondta rémülten Nicolas. - Micsoda arcátlanság lenne, ha én adnék tanácsot a fellegvár kormányzójának!

- Szó sincs róla! Egy ilyen zöldfülű s alacsony rangú ifjú tanácsadása naivitásnak fog tűnni, de Toiras úgy fogja találni, hogy vak tyúk is talál szemet... Ha viszont tőlem érkezne ez a tanács, biztosan megsértődne. Úgy érezné, hogy megleckéztetem. Nincs helye tehát a vitának, Nicolas: meg fogod

mondani neki!

Késő este meglátogatott Toiras úr, hogy szokása szerint igyon kétujjnyit réi boromból. Jól hallottad, kedves olvasóm: kétujjnyit! Ez volt az a napi adag, amit önmagunknak is engedélyeztünk, miután Hörner - hosszas latolgatás és számíttatás után - megállapította, hogy ha ebben az ütemben fogyasztjuk a bort, az utolsó flaska egy hónap múlva ürül ki, addig pedig vagy meghalunk, vagy megmenekülünk.

Miközben Toiras aprókat kortyolt a boromból, oldalba löktem Nicolas-t, ő pedig halottsápadtan, határozott hangon, ám nagyon tiszteletteljesen a tábornagy elé tárta ötletét, melyet én oly kitűnőnek találtam.

- Teringettél! - kiáltotta dühösen Toiras. - Mit nem kell hallanom?! És kinek a szájából? Egy zöldfűlűéből! Aki még muskétásnak sem alkalmas! Aki elalszik az ágyútűzben! És mégis leckét mer adni az ezredesének! És ami még rosszabb - folytatta Toiras, váratlanul elnevetve magát -, igaza van! Bizony, igaza van! Ez a legszebb az egészben! A nemjóját! Hát mit ér akkor a tapasztaltság? Egyre inkább úgy érzem, hogy nem sokat.

Toiras gascogne-i humora földerítette Nicolas-t és a svájciakat is, s engem is megnyugtatott, mert amikor a tábornagy belépett, úgy találtam, hogy arca sápadt, beesett, s egészében rossz bőrben van. Amit egyébként kicsivel később sotto voce be is vallott nekem. - Ahogy az írásban áll: a lélek kész, de a test... ez a szegény féreg... erőtlén... Végül is!...

Toiras és az összes többi languedoci szóhasználatában a "végül" egészen mást jelent, mint Észak-Franciaországban: ez a jellegzetesen szomorkás, éneklő hangon kiejtett "végül" nem valaminek a befejezésére, végére utal, hanem arra, hogy bár a dolgok rosszul állnak, nekünk mégis ki kell tartanunk. E "végül is" után Toiras elhallgatott, s lehajtott fejjel gondolataiba mélyedt, mintha a "szegény féreg" kínoztta volna. Azután hirtelen összeszedve magát fölszegte a fejét, s határozott hangon megszólalt:

- Gróf úr, lesújtó hírt kell közölnöm kegyelmeddel.

Hörner és Nicolas máris félig felemelkedett ültéből, s csak utasításomra várt, hogy elhagyja a helyiséget. Toiras azonban a tőle megszokott lendülettel megelőzött, s tenyerével kétszer-háromszor az asztalra csapva jelezte, hogy maradjanak csak nyugodtan a helyükön.

- Maradjanak, uraim! Tökéletesen megbízom Herr Hörner bölcs ítéletében s Nicolas titoktartásában.

Mindketten visszaültek hát székükre, ki-ki belepirulva a dicséretbe, de a pirulástól más szint vett föl Hörner barnára sült, s Nicolas tejfehér bőre.

- Uraim, stricto sensu [szoros értelemben. (latin)] kifogytunk az élelemből. Holnap közlöm a helyőrséggel, hogy sorra le kell vágnunk a lovakat, másként nem juthatunk húshoz. Ez az egyetlen esélyünk maradt a túlélésre.

- Accla! - kiáltottam fel, s megdermedt a szívem. - Nem adhatna haladékot a lovamnak, Toiras úr?

- Egyetlen napot sem, gróf úr, mint ahogy a sajátomnak sem. Az enyém lesz az első, amelyet feláldozunk. Különben még azt gondolnák a lovasok, hogy én magam nem kívánom meghozni azt az áldozatot, amit tőlük megkövetelek.

A szavait követő csöndben figyeltem, amint Hörner cserzett arca megrándul, Nicolas orcáján pedig borsószem nagyságú könnycseppek csordogálnak.

- Uraim - szólalt meg rekedt, mély hangon Toiras -, a kegyelmetek és a magam megrendüléséből már lemérhetem, micsoda gyászba borul majd az egész helyőrség, ha holnap bejelentem döntésemet... Hosszú csönd támadt. A gyász szó visszhangot vert a lelkemben, hiszen a lovast oly szoros kötelék fűzi a lovához, hogy a szó, amit Toiras használt, semmiképp sem volt túlzó.

Csak most döbbsentem rá, mennyire szeretem Acclát, amikor el kellett veszítenem. A ló nem valamiféle tartozéka a lovasnak, hanem - hogy úgy mondjam - a része. Kisgyermekkorunkban, alighogy járni kezdünk, máris felültetnek egy nagy hátszlóra, és a lovászmester megtanítja nekünk a "gyeplő-nyelvet": az egyetlen, melynek segítségével beszélgethetünk a lóval; s megtanít egyenesen ülni a nyeregben, biztonsággal tartani lábunkat a kengyelben, megfelelő erővel szorítani a ló oldalát, figyelni fülének mozgását, megtanítja, miként kell megnyugtatóan simogatni az alsó állkapcsot, ha a ló ideges, s főként azt, hogy ugorjunk nyomban vissza a nyeregbe, ha lovunk levetett magáról.

Ha jól emlékszem, sok olyasmire is megtanítottak, amit felnőtt korunkban már nem magunknak kell elvégeznünk: a lóvakarásra, kefézésre, a sörény és a farok fésülésére, a paták gondozására és a patkolásra, hogy mindezt majd megkövetelhezzük a lovászuinktól, s persze azt is, hogy a ló mindenkor el legyen látva zabbal, szalmával és vízzel, amit egyetlen hörpintéssel iszik ki a vödörből. Mert ez a csodálatos állat, ha ötször-hatszor annyit nyom is, mint mi, bizonyos értelemben a gyermekünk, akiről már-már anyai szeretettel kell gondoskodnunk.

Ha jól belegondolunk - de ebbe persze többnyire csak akkor gondolunk bele, ha a lovunktól mindörökre el kell válnunk -, a ló a mi legmeghittebb útítársunk. S nemcsak utazáskor, hanem a falkavadászaton, a

lovas gyűrűjáték közben, s - csodásan felékesítve! - a király és az udvar jelenlétében zajló lovasjátékok alkalmával is.

S ha már az ilyesfajta közös vállalkozás is szoros kötelékkel fűzi össze lovast és lovát, mennyire kötődhet a király valamely lovas katonája harci ménjéhez, akinek hátán gyilkos ütközetekben, lovával szinte már egygéválva vágat az ellenség felé?

- Toiras úr - mondtam -, tiszta szívemből sajnálom kegyelmedet, amiért holnap be kell jelentenie eme döntését. Ha úgy kívánja, ott fogok állni kegyelmed mellett. És ha a lovamnak mindenképp pusztulnia kell, hát azt kívánom, haljon meg mindjárt a kegyelmedé után, hogy így is kinyilvánítsam: követem a kormányzó példáját. Tart némi lázongástól?

-Lázongástól nem, attól viszont igen, hogy egyesek azt fogják követelni, vessünk véget a reménytelen küzdelemnek.

- Vagyis, hogy adjuk meg magunkat?

- Eddig senki sem merde még kiejteni a "megadás" szót. De a gondolata sokakat foglalkoztat már. Gróf úr, örülnék, ha mellettem állna, s elmondaná, amit az imént Accláról mondott: bátor szavak voltak; de azért is örülnék, ha ott lenne, mert a pusztta jelenléte is támogatást jelent nekem.

- Barátom - mondtam -, számíthat rám. Holnap ott fogok állni kegyelmed mellett.

- Nagyon köszönöm, gróf úr - mondta megindultan Toiras, s fölállt. - Bocsássa meg, hogy ilyen korán távozom, de ma este el kell még valamit intéznem, amitől igen sokat várok, és amiről szintén beszélni fogok holnap a katonák előtt.

Felállt az asztaltól, s én az ajtóig kísértem: Toiras lassan, lehajtott fejjel lépdelt. Amikor az ajtóhoz ért, hirtelen felém fordult. S meglepetten láttam, hogy gasconne-i huncutság villan meg a szemében.

- Ha a lovam után én is meghalok - mondta -, legalább lesz némi vigaszom a sírban.

- Vigasza a sírban? Az ördögbe is, mi fogja vigasztalni?

- Az, hogy mégsem lett halálom után Bukengané a lovam...

Ezen a nyáron már reggel is fullasztó meleg volt, ezért Toiras hajnalra rendelte a tiszteket és az önkénteseket a háza előtti kis térre, amit nyugodtan nevezhettünk volna mezőnek is, annyira benőtte az elsárgult gaz, és imitt-amott egy-egy zöld folt is virított: csalán, ami a szegény Marie-Thérése élniakarását juttatta eszembe.

Amikor szemügyre vettem összegyűlt bajtársaimat, akik alig álltak a lábukon, a szánakozástól elszorult a szívem, oly nyomorúságos állapotban voltak: mind lesóványodva, egyik arca fehér, a másiké sárga, szemük karikás, s mintha valamennyiüknek kiállt volna a foga beesett arcából.

- Uraim - szólalt meg Toiras -, nem titkolhatjuk önmagunk előtt, hogy helyzetünk tragikussá vált. Elfogyott az élelmünk. Ezért olyan döntést kell hoznom, amely kegyelmeteknek éppúgy, mint nekem, nagy fájdalmat okoz, de nincs más mód, hogy életben maradjunk, amíg a felmentő sereg megérkezik. Biztosan kitalálták már, miről van szó. Meghosszabbítjuk a végső áldozatot, amit egy ostromlott vár hősiei védői meghozhatnak. Sorra egymás után leöljük a lovainkat, hogy így jussunk élelemhez. Tudom, hogy ez a döntés ugyanolyan nagy bánatot okoz kegyelmeteknek is, mint annak, aki hozta, miközben azt is tudnunk kell, hogy a lovak levágásával csak megelőzzük természetes elhullásukat, hiszen - mint tudják - már nincs mivel etetnünk őket.

Toiras úr rövid szünetet tartott. Leolvashattuk bajtársaink beesett arcáról a fájdalmat és a döbbenetet, de egyikük sem panaszkodott vagy ellenkezett. Talán mert annyi erejük sem volt már, hogy megszólaljanak.

- A lovak levágása - folytatta Toiras - szigorú rendben fog történni, hogy elkerüljük az ilyen helyzetben gyakori visszaéléseket s az erőszakot. Kézben fogom tartani az eseményeket. Senkivel sem teszünk kivételt, mindenki köteles lesz átadni a lovát a mészárosnak. Orbieu gróf éppúgy, mint én, s minden magas rangú tiszt is. Sőt Orbieu grófja s jómagam úgy határoztunk, hogy példát mutatunk mindenkinek, s elsőként áldozzuk fel lovainkat.

Toiras úr oly határozottan, nyersen és ellentmondást nem tűrően beszélt, ahogy egy tábornagyhoz illik. Beszéde folytatását azonban, ha nem is vidáman, de katonás derűvel adta elő, ami olyan ügyes húzás volt, hogy egészen elámultam rajta.

- Hála istennek - mondta - muníciónk van még elég: ha pazarolni nem is pazarolhatunk, de az önhitt angoloknak még az orra alá pörkölhetünk, akik máris azt hiszik, hogy legyőzték bennünket, s magukkal hurcolhatnak rabszolgaságba az édes Franciaországból. Hát abból semmi sem lesz! És van miben reménykednünk. Tegnap éjjel, anélkül, hogy akár a helyőrség, akár az ellenség tudott volna róla, három önkéntes, mondhatnám: három hős elindult úszva az ödöngő-ből a kontinens felé, nyakukban töltenybe rejtett üzenettel, amelyben kérjük Schomberg urat, siessen mihamarabb a segítségünkre. Egyikük vízbe fúlt. A másikat elfogták és megölték a könyörtelen angolok. Ám a harmadik célba ért. Nem árulom el,

honnan tudom, de tudom. És azt sem mondom meg, milyen úton jutott el hozzám a király levele, melyet most a kezemben tartok, s fel is olvasok, hiszen tartalma kegyelmeteket is érinti:

Toiras úr, kérem, írja meg nekem mindazok nevét, akik kegyelmeddel együtt ott vannak a fellegrvárban körülzárva, nehogy valamelyikükről is megfélemedjek, s ne kapja meg -, legyen tiszt, vagy egyszerű katona - helytállása méltó jutalmát.

Toiras ezután rövid szünetet tartott, s közben farkasszemet nézett hallgatóságával. Majd tiszteletteljes lassúsággal összehajtogatta őfelsége levelét, mint valami szent relikviát, s visszadugta zekéje ujjába. Azután hangja ismét visszanyerte szokásos eleveenségét és határozottságát:

- Uraim - mondta némi éllel, amitől buzdító szavai valójában nem tűntek túl bátorítóknak -, ha valakinek kérdése van, szívesen válaszolok rá.

Mozgolódás támadt, a tömeg morajlott, mintha mindenki szólni szeretett volna, de végül mégsem szánták rá magukat. Toiras azonban senkit sem sürgetett, hanem türelmesen, nyugodtan várt, s amikor végül mégiscsak a magasba emelkedett egy kéz, megadta a szót tulajdonosának.

- Tábornagy úr - kérdezte az illető, a legtökéletesebb udvariassággal -, amennyiben a felmentő sereg a tenger felől érkezik, nézete szerint képes lesz áttörni az angol hajók blokádját?

- Igen, uram! - mondta Toiras -, s azt is megmondom, miért. Sok emberrel és sok fegyverrel áthatolhatatlan blokádot lehet létrehozni a szárazföldön, tekintve, hogy a talaj szilárd és mozdulatlan. A tengeren azonban, ahol a fegyverek és a hajók szüntelen mozgásban vannak, az ilyen körgyűrű mindig hézagos. Kegyelmed is emlékezhet rá, hogy mindjárt az ostrom kezdetén, az angolok áthatolhatatlannak vélt akadállyal akarták lezárni az ödöngő bejáratát: négy, ágyúkkal felszerelt nagy hajótestet kapcsoltak egymáshoz csákllyakkal, egyfajta úszó erődöt hozva létre. Am egy éjszaka az északi szél óriási hullámokat korbácsolt, amelyek egy óra leforgása alatt elsöpörték az úszó erődöt. A konok angolok ekkor mással próbálkoztak: cölöpgátat hoztak létre, láncsal egymáshoz erősített árbocokból. De a cölöpgát sem tudott ellenállni az erős hullámverésnek. Tehát a szemünk láttára vallottak már kétszer is kudarcot, amikor megpróbálták szoros blokádot vonni fellegrvárunk köré a tenger felől. De a tengeri blokád sosem lehet egészen szoros, barátaim. És a réseken át, dagály idején, sikerül majd betörnie könnyű, gyors hajókon a felmentő seregnek.

Magyarázata nem mindenkit győzött meg úgy, ahogyan engem, mert rövid csönd után valaki odakiáltotta, anélkül hogy előbb a kezét föltartotta vagy az arcát megmutatta volna:

- Toiras úr, attól, hogy az angolok ostromgyűrűjén rések vannak, még egyáltalán nem biztos, hogy a felmentő sereg megérkezik. És ha akkor érkezik a segítség, amikor mi már nem élünk, sokra megyünk a résekkel!

- Uram - mondta erre Toiras -, sajnálom, hogy nem kért szót, mielőtt beszélni kezdett volna, s még inkább fájdalom, hogy nem láthatom az arcát. De hajlandó vagyok szemet hunyni e mulasztások felett, s feltenni kegyelmednek egy kérdést: mi mást tehetnénk, mint hogy a segítségre várunk?

- Toiras úr, úgy vélem, kétségbeejtő helyzetünkben a józan ész azt diktálná, hogy próbáljunk egyezsége jutni az ellenséggel.

Csőnd támadt. Toiras arca skarlátvörössé változott. Szeme szikrákat szórt, állkapcsa remegett, s miközben egész testében remegett haragjában, így mennydörgött:

- Egyezsége jutni, uram! Mily szép kifejezés! Mily bájos és megható! S mily könnyen elkábítja alattomban a lelkeket! De nézzük meg, mi rejtőzik e kifejezés mögött! Kérem, uram, lebbentse fel a fátylat, hadd lássuk, mit rejt valójában ez az andalító kifejezés! Lebbentse fel a fátylat, hogy megtudjuk, miről is van szó valójában!

Toiras rövid szünetet tartott, de mivel a kérdező most meg se mukkant, s továbbra is elrejtőzött a tömegben, harsogva folytatta:

- Mivel nem válaszol, uram, hát válaszolok én kegyelmed helyett! Az "egyezsége jutni" valójában megadást, rabszolgaságot és becstelenséget jelent!

Toiras ismét szünetet tartott, hogy e három szónak legyen ideje bevésséni hallgatói agyába, majd a hatással elégedetten már kevésbé harsogva, de továbbra is nagyon határozottan folytatta; az önmérséklet, mellyel haragját elfojtotta, csak növelte szavainak meggyőző erejét:

- Bajtársaim, tudom, milyen bátrak, így hát nem is buzdítok senkit kitartásra. Nincs kegyelmetek közt senki, aki ne pirulna bele a gondolatba, hogy az angolok vitézebbek lehetnek nála. De ha mégis volna itt oly gyáva ember, aki nem akar a vészben közöttünk maradni, valljon színt, s kinyitjuk előtte kapunkat. Megmentheti az életét, de csak a becsülete árán. Szabadon eltávozhat. Nem fogom megbüntetni, nem

bánunk úgy vele, mint máskor a dezertőrökkel. Élni fog, de gyalázatban fog élni.

Azt eddig is tudtam, hogy Toiras-nak jó beszélőkéje van, és sosem marad adós a válasszal, ám azt nem gondoltam volna, hogy ilyen ügyesen tud bánni a szavakkal, s néhány perc alatt képes a visszajára fordítani egy szétesett, s reményt vesztett helyőrség hangulatát, amely természetszerűleg hajlik már a megadásra.

Hörner, míg hazafelé tartottunk, nem is titkolta, mennyire el van ragadtatva a tábornagy csodálatos beszédétől.

- Szerintem, Herr Graf, a beszéd befejezése einfach perfekt: [egyszerűen tökéletes. (német)] Nem büntetem meg a dezertőröket, megnyitom előttük a kapukat. Élni fognak, de gyalázatban fognak élni. Ki lépne ki ezután a kapun? A vezetőnek időnként persze büntetnie is kell. De jobb, ha inkább meggyőzéssel él.

Ezután Hörner tanárossan fölemelte a mutatóujját, azután a szemembe nézve, hogy gondolata még biztosabban átáramoljon az én agyamba, fejcsóválva hozzátette:

- "Előbb a meggyőzés, csak aztán a büntetés", Herr Graf!

Amikor ütött Accla órája, elmentem az istállóba, hogy még egyszer láthassam. Alig bírt már állni, ami a legrosszabb jel, hiszen egy ló jószántából sosem fekszik le, csak ha már teljesen elgyöngült, s olyankor általában már nem is kel fel többé. Amikor a közelébe értem, halk nyertéssel üdvözölt, felém fordította nagy szemét, s úgy látszott, tőlem, a gazdájától várja a csodát, hogy egy szempillantás alatt visszanyerje hajdani erejét s hetyke jókedvét. De én csak megsimogathattam a nyakát, állát, megcsókolhattam s könnyemmel áztathattam az orrát. Vittem neki egy kis vizet ("Fölösleges ajándék, Herr Graf", mondta szemrehányóan Hörner), s nagy bánatom ellenére is élvezettel figyeltem, milyen mohón iszik. Azután két darab cukrot is odanyújtottam neki a tenyeremen, majd magára hagytam, s nem szégyelltem, hogy könnyek csorognak az arcomon, hiszen biztosra vettem, hogy ugyanígy jár majd minden lovas, amikor az ő lovára kerül a sor.

Jól emlékszem, hogy szeptember huszonötödike volt ez a gyászos nap, továbbra is fullasztóan meleg volt, helyzetünk reménytelen, s az esély, hogy a segítség megérkezik, elenyésző...

Személyes tartalékunknak hála, melyet Hörner ügyesen beosztott, minket nem fenyegetett a végelgyengülés, nem is voltunk olyan soványak, mint a helyőrség többi katonája. De azért mi is állandóan éhesek voltunk, s az éhség úgy gyötört egész nap, hogy jóformán gondolni sem tudtunk másra. Különös dolog, hogy ilyenkor az embernek eszébe jut minden finomság, amit valaha evett, s amire akkor ügyet sem vetett - még a gyermekkori tejleves is. S az ételek felidézésekor az a legrosszabb, hogy bár az ételek ízét is a szánkban érezzük, az éhség kínzó érzése nem múlik el, hiszen csak emlékeket ízlelünk, nyálunk a semmit folyja körül, s gyomrunknak reménye sem lehet rá, hogy egyszer kedve szerint megtehet.

De még ennél is nagyobb baj, hogy az állandó, kínzó éhségérzet miatt képtelenek vagyunk már másokra odafigyelni. Hörnernek kellett felhívnia a figyelmemet rá, hogy Nicolas mindig derűs arca mennyire elgyötört mostanában.

Félrevontam Nicolas-t, s megkérdeztem tőle:

- Mondd csak, miért vagy ilyen szomorú, Nicolas?

- Mert Marie-Thérèse nagy bajban van, gróf úr.

- Csak nem beteg?

- Még rosszabb: leesett az ödöngő lépcsőjéről és kifecskendezte a vállát. A borbély-felcser helyretette ugyan, de aztán úgy betekerte sebkötözőszalaggal, hogy sem fürödni, sem halászni nem tud. Ráadásul, mivel most csak fél kézzel védekezhetsz, erőszakkal elveszik tőle az élelmiszeradagját.

- Nicolas, fuss azonnal szegénykéért! - mondtam. - Nálunk fog lakni, amíg fel nem épül.

- Herr Hörner-nek lesz ehhez néhány szava, gróf úr!

- Szívesen meghallgatom Hörner urat, de a döntésem nem változtatok.

- Szinte már hallom, gróf úr, amint Hörner kijelenti: "Előbb a józan ész, csak aztán a jótékonykodás, Herr Graf!"

Jót nevettem a tréfáján, s Nicolas ifjú arca is földerült.

- Menj, Nicolas! Majd azt mondom Hörnernek, hogy Marie-Thérèse, ha nálunk lakik is, nem eszik mást, csak a saját fejadagját, s te majd reggelente elkíséred az osztásra, hogy ne tudják erővel elvenni tőle az ételmét.

- Tehát nem ehetsz többet, csak a saját fejadagját.

- Legalábbis Hörnernek ezt fogom mondani.

- Hörner nem fog hinni kegyelmednek, gróf úr.

- "Előbb az engedelmesség, aztán a hit", Nicolas!

Tedd, amit mondtam! Nem olvastad talán a Szent Evangéliumot? A százados így szól a katonához: "Menj!", és a katona megy.

Ezen meg ő nevetett egy jót, s szomorúsága menten elpárolgott. És már röpt is a mi bajba jutottunkhoz. Beszélgetésünk rövid időre elterelte a figyelmemet az éhségről, de mihelyt Nicolas eltűnt, ismét kínozni kezdett üres gyomrom, így hát megint egyszer nekiláttam, hogy meggyőzzem magam, miszerint az állandó éhezés ellenére sem fenyeget komoly veszély. Eddig ugyanis egész életemben olyan jól táplálkoztam, hogy szervezetem még sok hétre elegendő erőtartálékkal rendelkezik. Az éhség azonban továbbra is gyötört. Ilyen körülmények között az idő olyan lassan folyik, mint a hínáros víz, és csak október első napjaiban fénylett föl horizontunkon némi remény. Toiras meghívott magához egy négyszemközti beszélgetésre. Azonnal nála termettem, és valóban egyedül találtam.

- Barátom - mondta gascogne-i kedélyességgel -, szeretném a bocsánatát kérni, amiért két dolgot eltitkoltam kegyelmed elől, nem mintha nem bíznék gróf uramban - hiszen a bizalmam töretlen, tudja jól -, csak éppen nem akartam olyan események hírével zaklatni, melyek ellen semmit sem tehetett. Az egyik: a király júliusban súlyosan megbetegedett. Ágyhoz volt kötve egész augusztusban. De Istennek hála, szeptember elejére állapota jobbra fordult, s ma már ép és egészséges.

- Ez egészen biztos? - kérdeztem, egész testemben reszketve. - Ez a színtiszta igazság?

- A teringtét! Annyira igaz, mint hogy itt vagyok ezen a nehezen védhető szigeten! És bocsásson meg, hogy csak most közlöm a hírt kegyelmeddel. De tudom, mennyire szereti Lajost, és semmiképp sem szerettem volna elkészeríteni. A másik kis titkom pedig...

- Az is hasonló természetű?

- Nem! Éppen hogy ellenkező természetű! Ha korábban tudomást szerez róla, nem elkészeredik, hanem a kelleténél jobban reménykedett volna. Mára azonban a remény valószínűség lett, már-már bizonyosság, s bár valamennyiünk életben maradása érdekében továbbra is hétpecsétetes titok, amiről szó van, kegyelmednek, aki a király küldötte, mégis elárulom.

- A felmentő seregről van szó?

- Úgy bizony! És mivel mindjárt kitalálta, nyilván az sem fogja meglepni, hogy az ostrom kezdetétől egészen mostanáig állandó kapcsolatot tartottam fenn a kontinensen lévő haderőnkkel - részben az áldozertörök, részben az éjszaka leple alatt a szorosban közlekedő kis hajók, részben pedig ama három önkéntes révén, akikről kegyelmed is tud, s akik úszva közelítették meg a partot. S ennek az állandó kapcsolatnak köszönhetően sikerült megtudnom, hogy a bíboros flottát küld a segítségünkre, amely valójában már a harmadik lesz, mert az első kettőnek nem sikerült elérnie a célját; ennek a mostaninak azonban minden reménye megvan a sikerre, mert a bíboros választása ezúttal olyan hajókra esett, amelyek képesek átjutni az angol blokádon.

- És miféle hajók ezek?

- Baszk evezős vitorlások.

- Baszk evezős vitorlások! Az ördögbe is! Hát azok meg mitől olyan csodálatosak?

- Ó, barátom, ezek a hajók magasán felülmúlják a holland kétárbocosokat, a Sable d'Olonne-i bárkákat vagy a brouage-i háromárbocosokat. Ezt bizton állíthatom, mert ifjú éveimben magam is szolgáltam ilyen hajón. A baszk vitorlás különleges dereglye. Nyolc öl hosszú, [16 méter] feneke mély, elkeskenyedő orra megemelkedik, fara legömbölyített, egyetlen árboca nem túl magas, viszont a vitorlája rendkívül széles, így hát hátszélben vagy háromnegyed szélnél kitűnően használható, ellenszélben viszont nemigen lehet lavírozni vele. Ezért amikor a szél szemből fúj, az evezők veszik át a vitorla szerepét, melyek a hajó jobb és bal oldalán sorakoznak. Bámulatosan ügyesek és gyorsak ezek a könnyű kis hajók, olyannyira, hogy a baszkok, akik persze halásznak velük, ünnepnapokon - a széljárástól függően vitorlás vagy evezős versenyt is rendeznek velük.

- És mikor fedezte fel a bíboros ezt a hajótípust?

- Egy hónapja.

- Egy hónapja! De hiszen akkor már rég itt lehetnének!

- Hogy lehetnének itt? Időbe telik Párizsból Bayonneba eljutni. S ugyancsak idő, türelem és pénz kell hozzá, hogy kibérelhessenek harmincöt baszk vitorlást, legénységgel együtt, hiszen nyilvánvaló, hogy a baszkok csak úgy adják oda a hajóikat, ha ők is velük mehetnek. Azután megint csak némi idő, jó szél és kedvező hullámverés kell hozzá, hogy Bayonne-ból a hajók Sables d'Olonne-ba jussanak. És ha már ott vannak, ismét időbe telik, amíg megrakják őket élelemmel és munícióval. És azután már csak a jó északi szélre kell várniuk, amely ideröpíti őket a breton szoroson át.

- Ideröpíti? Vagyis már a szorosnál vannak?

- Úgy bizony! - kiáltotta diadalmasan Toiras. - A kontinensen állomásozó haderőink gyors kis hajókat bocsátanak a rendelkezésükre, melyek partra teszik a lovasságot, hogy azután lóhalálában a Lajos-erődbe nyargaljanak; onnét pedig nap mint nap értesítenek a dolgok pillanatnyi állásáról. Barátom, ha az északi szél nem hagy cserben bennünket, a vitorlások október hetedikéről nyolcadikára virradó éjszakán megérkeznek, újhold áradtán.

- Újhold áradtán? Mit jelent ez a "szakkifejezés"?

- Dagályt és sötét éjszakát.

- De ha sötét van, miként tájékozódnak?

- Az erőd fényei mutatják az utat.

- Uramisten! - kiáltottam végtelen örömmel. - Hát lehetséges volna?!

Október hatodikán Toiras ismét négy szemközti beszélgetésre invitált, beszéd helyett azonban némán átnyújtott egy levelet, az aláírásával s pecsétjével - a levelet, mint végül mégis elárulta, a szárazföldi csapatokhoz kívánja eljuttatni. Ez állt benne:

Küldjék a hajókat október nyolcadikán. Nyolcadikán este már nem találunk itt, mert elfogyott a kenyérünk. Elképedtem, s kétszer is elolvastam a levelet, mert nem akartam hinni a szememnek.

- Mit jelentsen ez, Toiras úr? - kiáltottam, a felháborodástól remegve és hebegve. - Most akar kapitulálni, amikor hamarosan út szabadulásunk órája?

- Most bizony! - mondta Toiras, harsányan hahotázva.

- Én, Toiras, megadom magam! És már holnap, október hetedikén, tárgyalni fogok Bukengannal a fellelgvár feladásáról!

- A fellelgvár feladásáról?! - kiáltottam, magamból kikelve. - Toiras úr, elment az esze? Feladás! Van-e gyalázatosabb szó ennél?

Toiras azonban továbbra is csak nevetett, s akkor már gyanítottam, hogy a bolondját járattja velem. Ezért hát csöndesebben folytattam:

- Elég a tréfából, Toiras úr! Mondja meg tüstént, miről van szó!

- Barátom, ha még kegyelmed is elhitte, hogy képes volnék feladni a fellelgvárat, Bukengan százszor inkább el fogja hinni! Bocsásson meg ezért a kis komédiáért, de szerettem volna kipróbálni, beválik-e a cselem, hiszen sok múlik rajta. Annak az embernek, aki ezzel a levéllel a kontinensre indul, az lesz a feladata, hogy hagyja magát elfogni. És amikor másnap majd közlöm az angolokkal, hogy meg akarjuk adni magunkat, az elfogott üzenet még hihetőbbé teszi szándékomat. Azt a következtetést fogják levonni, hogy megnyerték a játszmát, és győzelmi mámorukban kevésbé örködnek majd földön és vízen. A föld ez esetben kevésbé érdekel. Viszont ha a tengeren lankad az éberségük, a baszk vitorlások könnyebben átjuthatnak a kordonon.

Lord Buckingham később azt állította, hogy gyanakvással fogadta a megadásra vonatkozó ajánlatot, s azt a parancsot adta flottájának, hogy a korábbiánál is éberebben örködjének. De mi mást mondhatott volna azután, hogy ráeszmélt: Toiras kijátszotta?

Az október hetedikéről nyolcadikára virradó éjszakán nem aludtam: lámpás égett az ágyam mellett.

Marie-Thérèse viszont békésen és szűziesen aludt az ágyamon. Valóban szűzies volt a kapcsolata velem is, Nicolas-val is, miközben hol egyikünk, hol másikunk osztotta meg vele az ágyát.

Bár tudtam, mi fog történni, mégis megdöbbsentem, amikor hirtelen mindent megrázott a muskéta- és ágyúlövéses fülsiketítő zaja. Mire sebtében felöltöztem s lámpással a kezemben lerohantam az ödöngő-ig, a baszk vitorlások már meg is érkeztek. Láttam, amint Toiras kitárt karral gázol a vízben a megmentők felé, s vele együtt az egész helyőrség azt ismétli üvöltve: "Éljen a király!"

Másnap reggel nyolc órakor az angolokat meglepő látvány fogadta: lándzsahegyre tűzött borosüvegek, hízlalt kappanok, pulykák, sonkák, báránycombok, negyed marhák, liszteszsákok, s tudom is én, még mi minden tűnt fel fellelgvárunk bástyáin. Toiras mellettem lépdelt a bástyák mentén, s oly sokáig hallgatott, hogy már-már azt hittem, az én ékes beszédű gascogne-im megnémult. Pedig csak nem akarta rejtőző örömet világgá kürtölni. Végül mégis megszólalt, de csak szigorúan négy szemközti, s mint mindig, most is helyénvaló volt, amit mondott.

- Barátom, minden hosszúra nyúló s bizonytalan kimenetelű háborúban elérkezik egy olyan pillanat, amikor váratlanul kiderül, melyik fél fog győzni. Számunkra most jött el ez a pillanat, és bizonyossá vált, hogy a győzelem a miénk lesz.

Én még nem voltam erről meggyőződve; tartottam tőle, hogy a lelkesedés túl messzire röpíti Toiras-t a valóságtól, s reményei még megcsalhatják. Hogy van élelmünk, még nem jelenti azt, hogy legyőztük az angolokat. S vajon meddig tart ki az élelmünk?

De Toiras-nak volt igaza, hiszen ő olyan tények és értesülések alapján ítélte meg a helyzetet, melyeket

előttem titokban tartott - nem mintha nem bízott volna bennem, csak mert gascogne-i volt, vagyis egyszerre fecsegő és titkolózó.

Csak később tudtam meg, hogy kémeim keresztül a tudomására jutott az angol táborban végbement minden változás, így a fizikai és morális hanyatlás is.

Rég elszállt már a sabanceaux-i csatát követő diadalmámor. Ami után kardcsapás nélkül elfoglalták az egész szigetet, valamennyi falvával együtt, s lenézően emlegethették a fellegrvár falai közé szorult unhappy few-t. [nyomorult kis csapat. (angol)]

Az idő, a könyörtelen idő lassan egyformán nyomorulttá tette az ostromlókat s ostromlottakat. London kezdetben támogatta Buckinghamet élelemmel, pénzzel és munícióval. De amint az ostrom a végtelenségig elhúzódott, az angolok egyre kevésbé hittek a győzelemben: úgy vélték, hogy a réi hadjárat éppúgy kudarcba fog fulladni, mint a cadixi. De Cadixnál legalább az örök ellenség, Spanyolország ellen küzdöttek. Ez a háború azonban Franciaország ellen folyt, amely IV. Henrik és I. Erzsébet uralkodása óta Anglia szövetségese volt! Az öldöklés ezúttal egy asszony szép szeméért folyt, akinek képmása úgy trónolt a tengernagyi hajón, mint valami bálvány! S ez az asszony mindennek tetejébe francia volt és katolikus!... Sohasem volt még Buckingham gyűlöltebb és megvetettebb, mint a népszerűtlen hadjárata idején.

A kincstár pedig üres volt, s I. Károly, ez a gyengekezű király, aki mégis azt hitte, hogy mindent megtehet, nem tudta tovább támogatni kegyencét. Bárhová fordult, csak rosszakarattal, időhúzással, halogatással és engedelmességgel találkozott.

A hajótulajdonosok nem voltak hajlandók többé hajóikat bérbe adni a réi hadjáratához, mert féltek, hogy Buckingham majd rekvirálna őket. Bristol polgármestere pedig - vérlázító helyzet! - egy húron pendült velük, s megtiltotta, hogy élelmiszerekkel megrakott hajók induljanak Ré szigete felé a kikötőből.

Egy idő múlva a rosszul fizetett, silányul felöltöztetett szegény angolok éppúgy szenvedtek az éhségtől a szigeten, mint mi a fellegrvárban. Hiába tiltották a tisztjeik, rávetették magukat a szőlőskertekre, s mivel szőlőt eddig csak bibliai képeken láttak, egészben ették a fürtöket, amitől súlyos gyomorrontást kaptak. Panaszkodtak a réi borra is, amit kénytelenek voltak mérték nélkül inni (mert a kutak vize elapadt), de amivel szintén elcsapták a hasukat, és sört követeltek, az ő jó angol sörüket! La Rochelle kezdetben még segítette őket, de amiután ők is háborúba keveredtek a francia királlyal, egyetlen gondjuk az volt, hogy nekik legyen elegendő élelmük.

A Buckingham és ezredesei közti, kezdetben lappangó viszály egyszeriben a felszínre tört. Az ezredesek tudatlan és pimasz ifjoncnak tartották Buckinghamet, műveletlen és érdemtelen selyemfiúnak, aki csupán két király szégyenletes kegyéből emelkedett a legmagasabb méltóságra. Buckingham szemében pedig az ezredesek vén hülyék voltak, maradi hagyományaik rabjai.

A tengerészek és a katonák közti is megromlott a viszony, amely egyébként sohasem volt túl jó. A tengerészek lenézték a gyalogosokat, akik a földön szaladgálnak, mint a hangyák, s szorgalmasan öldösnek más hangyákat, miközben ők, a tengerészek, a végtelen óceán viharával dacolnak. De miután a kis baszk vitorlások áttörtek a hajókordonon, fordult a kocka, s most már a gyalogosok nyilatkoztak megvetően az öntelt tengerészekről.

S jellegzetes angol humorral megjegyezték, hogy ha ránéznek egy tengerészre, "tengeribetegek lesznek".

Szerencsétlen Buckingham két tűz közé került: ezredesei sürgették, hogy mihamarább távozzon ebből a darázs-fészekből, a La Rochelle-iek viszont könyörögtek, hogy maradjon, s egy végső, nagy rohammal foglalja el az erődöt. Buckingham habozott, s Richelieu, meglehetősen kegyetlenül, megbélyegezte habozásáért, mondván: "olyan ember, aki képtelen dönteni, mert sem a harchoz, sem a meneküléshez nem ért".

Igazságtalan ítélet volt ez, hiszen Buckingham végül is elszánta magát a harcra. Minden erejét bevetve, létrák és mászóvasak segítségével megostromolta a fellegrvárat. Olyan volt ez a csata, mintha szellemek küzdöttek volna egymással, annyira elgyengültek már a katonák mindkét oldalon.

A mieink azonban mindenképp le akarták aratni hosszú és kínos kitartásuk gyümölcsét, s minden maradék erejüket összeszedték. Bellecroix úr - az a nemesúr, aki megérkezésekor körbevezetett a szigeten - nagyon beteg volt már, s úgyszólván haldokolt. Ám amikor az első ágyúlövés eldőrdült, kikelt betegágyából, s megparancsolta embereinek, hogy töltsék meg a muskétáit, majd szinte testközelből leadott tizenkét lövést az ellenségre. Amikor látta, hogy az ostromlók meghátrálnak, visszafeküdt ágyába és meghalt.

Az angoloknak csak nagy veszteségek árán sikerült visszavonulniuk, de kénytelenek voltak, hiszen másnap megérkezett a szigetre Schomberg úr felmentő serege. A visszavonulás azonban lassan ment, s

a feldühödött Schomberg az angolokra vetette magát, amikor már épp behajóztak volna. Szörnyű mészárlás vette kezdetét, amiről szégyellnék is beszámolni, hiszen mindig is barátsággal tekintettem erre a népre, amely Erzsébet idején hűséges barátunkká lett, s bízom benne, hogy egyszer még újra az lesz. La Rochelle hosszú, veszélyes és hihetetlen fordulatokban bővelkedő ostromáról Emlékiratom következő kötetében számolok majd be. Pillanatnyilag nem vágyom másra, mint hogy vidéki visszavonultságban kipihenjem fáradalmaimat, élvezzem az árny hűvösét s a csendet a pokoli ágyúszó után, visszanyerjem életkedvemet, s testben és lélekben felépüljek. Azt azonban megfogadtam, hogy soha többé nem nézem tétlenül, ha mások éheznek vagy szomjaznak.